

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE SOSYAL DEMOKRAT HAREKETTE İDEOLOJİK DÖNÜŞÜM:
DEMOKRATİK SOL PARTİ (1985-2004)

DOKTORA TEZİ

Onur Alp YILMAZ

Ankara-2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE SOSYAL DEMOKRAT HAREKETTE İDEOLOJİK DÖNÜŞÜM:
DEMOKRATİK SOL PARTİ (1985-2004)

DOKTORA TEZİ

Öğrencinin Adı

Onur Alp YILMAZ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hakan UZUN

Ankara-2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE SOSYAL DEMOKRAT HAREKETTE DÖNÜŞÜM:
DEMOKRATİK SOL PARTİ (1985-2004)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hakan UZUN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....(Başkan)

..... (Danışman)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Egemen siyasi kültür dolayısıyla kurumların kişilerin gölgesinde kaldığı Türkiye’de akademik ve popüler literatürde kamuoyunu politize ederek yönlendiren ve karar alma süreçlerinin başat aktörü olmaya aday kadroları içinde barındıran siyasi partilerle ilgili boşluk dikkat çekicidir. Bunun bir sonucu olarak Türkiye’de karar alma süreçlerinin üç hükümette doğrudan parçası olmuş, bunun yanında kurulduğu günden itibaren parlamentodaki temsiliyle de karar alma süreçlerine katkı sunmuş olan Demokratik Sol Parti (DSP) ile ilgili de doktora seviyesinde yapılmış bir akademik çalışma, bu çalışmaya değin yoktur.

DSP, doğrudan “halk kesimleri”ni siyasetin öznesi yaparak onlara parlamenter temsil hakkı tanıyıp, Kemalist Devrim’in eksik kaldığını düşündüğü altyapı devrimlerini, mülkiyeti tabana yayma iddiasını bizatihi “halk kesimleri”yle beraber yaparak yerli bir *Folkhemmet* (Halkınevi) olma iddiasıyla kurulan, ancak iktidara yakınlaştıkça “kütle”ye dayanma iddiasından uzaklaşarak yeni bir “kadro” hareketine dönüşen bir siyasi oluşumdur.¹ 12 Eylül öncesinde demokratik sol hareket, kendi solunun katılımı ile durağanlığına ve Türkiye’yi taşımak istediği noktaya alternatif yerli bir sol model olma iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Türkiye’de iktisadi, siyasal ve sosyal olarak büyük dönüşümlere sebep olan 12 Eylül darbesinin ardından ortaya çıkan tehdit algılarının dönüşümüyle birlikte yeni bir söylem ve öncelik belirlemiştir. Bu öncelik, laik nitelikli Cumhuriyet’e dönük tehdit algısı güçlendikçe rejimi koruma içgüdüsünün, demokratik sol hareketin ifadesiyle, “bozuk düzen”i dönüştürücü iddianın önüne geçmesi şeklinde tezahür etmiştir.

DSP, rejimi koruma içgüdüsünü ön plana çıkardıkça, önceleri bozuk düzenin parçası olarak gördüğü ordu, sermaye çevreleri ve neoliberal iktisadi modelle de yakınlaşmıştır. Neoliberal iktisadi modele dayanarak da müesses nizamda halk lehine dönüşüm yapabileceğini düşünen partinin bu doğrultuda yaşadığı bunalımlar ve yaptığı girişimler de yine bu çalışmayı dikkate değer kılmaktadır.

¹ Duverger’in kadro ve kütle partileri arasında gittiği ayrım Giriş’te detaylı biçimde açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokratik Sol Parti, Kemalizm, Demokratik Sol Hareket, Bülent Ecevit, Cumhuriyet Halk Partisi.

ABSTRACT

In Turkey where institutions are overshadowed by individuals as a result of present political culture and circumstances; the crucial gap within the academic and popular literature regarding the political parties –which politicize and shape the public opinion and include squad to be the leading actors in decision making processes- draws attention. Within this context, until this one, there is no academic study at the Ph.D. level about the Democratic Left Party (DLP), which directly has been an influential actor in decision-making mechanisms participating in three separate governments as well as contributing to the political processes by relying on its representation in the parliament since its establishment.

The DLP, which had been created with the idea of being a native Folkhemmet, by making the “people masses” the direct subject of politics, providing them with parliamentary representation right, and making the idea to spread the ownership of means of production and substructure revolutions –which had been considered as incomplete by the framework of the Kemalist Revolution- together in cooperation with the “people masses”. However, as it gets closer to power, its political formation has turned into a new “squad” movement instead of its founding purpose to be a “mass” movement.² The democratic left movement –emerged before the 1980 coup d’état enshrining the idea of becoming alternative domestic left model to the sectarian left and to the circumstances where the sectarian left aimed at directing the country- adopted a new discourse and priorities since the transformation of threat perceptions created by the aforementioned coup, which caused vital economic, political and social transformations in Turkey. This priority appeared as an instinct aiming at preserving the regime, which overtakes the claim to transform –in democratic left movement’s words- the “corrupt order”, as the concern of threat to the secular republican structure gets stronger.

As the DLP expresses its instinct towards the regime-safeguarding, it also got closer to the army, capitalist circles and neo-liberal economic model –whom the DLP

² Duverger’s distinction between squad and mass parties is explained in detail in the introduction.

previously had seen as a part of the corrupt order. The depressions and new initiatives of the party, which thought that it can transform the establishment in favor of the people within the neo-liberal economic model, also contributes to this research's significance.

Keywords: Democratic Left Party, Kemalism, Democratic Left Movement, Bülent Ecevit, Republican People's Party.

ÖNSÖZ

Türkiye’de merkez siyasette teorik ve pratik siyaseti bir arada götürebilen, entelektüel uğraşını toplum lehine dönüşüm iddasını merkeze alarak yürüten Bülent Ecevit, bu açıdan merkez siyasetin diğer aktörlerinden ayrılmaktadır. Onu, sol siyaset açısından nevi şahsına münhasır kılan özelliği ise sol siyasetin ithal, sektör ve teorikliğine karşı, ithal ikameci, yenilikçi ve pratik bir sol anlayış ortaya koyabilmiş olmasıdır. O, sol siyasetin kendisine Atatürk üzerinden meşruiyet yaratarak devleti tahrip etmeyi de bir yöntem olarak gördüğü 1980 öncesi dönemde de solun Kemalizmle arasına mesafe koyduğu 1980 sonrası dönemde de Kemalist-sol çizginin devlete meydan okumayan yanını temsil etmiştir. Sosyalist solun teorik zemininin devlete negatif bakışına karşı, Kemalizmin devlet kurucu rolüyle, sosyal demokrasinin devleti istediği toplumsal dönüşümü gerçekleştirmek için faydalı bir araç olarak gören teorik zeminini harmanlayarak hedefine devleti değil, “bozuk düzen”i koymuştur.

Ecevit, tüm siyasi hayatı boyunca devlete karşı ayaklanan bir sınıf kinini değil, devleti altyapı kurumları açısından daha eşitlikçi ve bunun doğan sonucu olarak da özgürlükler açısından daha zengin bir ülke yaratmak amacıyla meşru siyaset zemininde hareket eden “halk kesimi”ni hedeflediği siyasi, sosyal ve iktisadi dönüşümün merkezine koymuştur. 12 Eylül sonrası dönemin, 1980’lerin hem Türkiye hem de dünya açısından birçok dönüşüme sahne olmasına karşın Ecevit, DSP projesiyle ortaya çıkmış ve halkı bizatihi siyasetin öznesi yapmayı hedefleyen bir iddia ortaya koymuştur. Ancak Ecevit’in bu çabası, Türkiye ve dünya dengesindeki pratik siyasetin sınırlılıkları ve 12 Eylül öncesinin çeşitli travmalarını hatırlatan post-travma atakları dolayısıyla gerçekleşmemiş ve DSP de bu doğrultuda dönüşmüştür. İşte bu çalışma, bir yandan DSP’nin bu dönüşümüne sebep olan iktisadi, sosyal ve siyasal gelişmeleri değerlendirirken, diğer yandan da Ecevit’in erken dönem liderliğindeki iddialarından DSP ve iktidar dönemlerine ne kaldığını değerlendirme amacındadır. Bir materyalist ve Keynezyen dönem siyasetçisi olan Ecevit’in DSP projesinde post-materyalist döneme ve neoliberal iktisadi birikim modeline verdiği reaksiyonların izini sürmek ve önceki dönemiyle mukayese etmek de bu tezin iddiaları arasındadır. Tezin başlığında her ne kadar Ecevit’e yer verilmesi düşünülmüşse de çalışmanın biyografik değil, kurumsal bir içerik taşıması dolayısıyla bu gerçekleşmemiştir. Bunun yerine

partide Ecevitlerin fiilen liderlik ettikleri 1985-2004 arası dönem çalışmanın sınırı olarak başlıkta açıkça ifade edilmiştir.

Akademik literatürde Türkiye'nin 1997-2002 arasındaki kurumsal hafızalarından birini de temsil eden DSP'yle ilgili boşluğu doldurma iddiasındaki bu tezin ortaya çıkmasında, en büyük teşekkürü danışmanım Prof. Dr. Hakan Uzun'a borçluyum. Kendisi teşviki, uyarıları, düzeltmeleri ve bana olan güveniyle bu çalışmanın niteliğine ziyadesiyle pozitif katkı sunmuştur. Bu çalışmayla ilgili bir diğer teşekkürüm de Tez İzleme Komitesi üyesi olan ve jüri öncesinde tezimi okuyarak çalışmaya kıymetli fikri katkılar sunan Prof. Dr. Cenk Reyhan'adır. Bir diğer tez izleme komitesi üyesi olan Prof. Dr. Bige Sükan'a da Tez İzleme Komiteleri'ndeki öneri ve katkıları için teşekkür ederim. Ayrıca tavsiyeleriyle bu tezi zenginleştiren jüri üyelerim Dr. Öğretim Üyesi Sedef Bulut ve Doç. Dr. Seyfi Yıldırım'a da minnet ve şükranlarımı sunarım.

Beni akademik kariyere ikna eden ve dolayısıyla hem bu çalışmanın ortaya çıkmasında hem de yaptığım tüm akademik çalışmalarda doğal olarak payı bulunan Prof. Dr. Ödül Celep de teşekkürü hak etmektedir. Ayrıca, benimle elindeki belgeleri paylaşan Sosyal Demokrasi Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Fatih Daşdöğen, 21. ve 23. Dönem İstanbul Milletvekili, DSP eski Genel Sekreteri Süleyman Yağız, Dr. Öğretim Üyesi Emrah Konuralp, Gazeteci Ali Yağız Baltacı ve DSP Genel Sekreteri Müzeyyen Okur'a da teşekkürü bir borç bilirim. Yine her durumda beni bu çalışmanın tamamlanması için teşvik eden Doç. Dr. İhsan Ömer Atagenç, Mehmet Akif Koç, Pınar Eldemir, Can Aykaş, Ayça Yenilmez Koyuncu, Çağrı Ertürk ve Ceren Bozkurt'a şükran borçluyum.

Son olarak, kıymetli ablam Ebru Gamze Yılmaz Paternain Soler, eniştem Pablo Paternain Soler, yeğenim Leo Paternain Yılmaz, babam Feriştat Yılmaz, annem Dr. Tevhide Sibel Yılmaz ve motivasyon kaynağım olan kedim Leyla'ya hayatın her döneminde yanımda oldukları için sonsuz teşekkür ederim. Doktora tezimi zamansızca kaybettiğimiz kıymetli dostum, kardeşim Mehmet Tunca Kaya'ya adıyorum.

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR	xi
TABLolar	xiv
EKLER.....	xv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE SOLUN TARİHSEL SÜRECİ 11	
1.1. Sosyalizmin Tarihi ve Temel Hatları	11
1.2. Sosyalizmin Revizyonu ve Kapitalizmle Uzlaşma: Sosyal Demokrasinin Tarihsel Gelişimi.....	17
1.2.1. Almanya’da Sosyal Demokrat Hareket.....	19
1.2.2. Çağdaş Sosyal Demokrasinin Öncülü: İsveç’te Sosyal Demokrasi ...	30
1.2.3. İngiltere’de Sosyal Demokrasi ve Fabian Sosyalizmi	33
1.3. Osmanlı’da Sol Hareketler ve İşçiler	38
1.3.1. Azınlıkların Liderliğinde Sosyalizm	39
1.3.2. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türklerin Sosyalizmle Münasebetleri ...	41
2. BÖLÜM: ORTANIN SOLUNDAN DEMOKRATİK SOLA: ECEVİT VE CHP’DE SOL GELENEĞİN OLUŞUMU.....	50
2.1. Milletvekilliğinden Çalışma Bakanlığına Bülent Ecevit.....	53
2.1.1. Ecevit’in 27 Mayıs Algısı	55
2.1.2. Çalışma Bakanı Olarak Bülent Ecevit.....	62
2.2. Muhalefette Bülent Ecevit.....	69
2.2.2. Ortanın Solunun Liderliğinden CHP Liderliğine: Ecevit’in İnönü’yle Mücadelesi	79
2.3. Teoriye Pratiğe Uygulama Çabası: Ecevit’in İlk Başbakanlığı.....	84
2.3.1. CHP-MSP Koalisyonu: Ecevit’in “Tarihsel Yanılgı” Teorisi	96
2.3.2. Milliyetçi Cephe Hükümetleri Döneminde CHP	108
2.4. CHP İçinde Demokratik Sol Cereyan ve “Düzen Değişikliği” Anlayışı .	120
2.4.1. Ecevit’in “Türkiye’ye Özgü” Sol Anlayışı	123
2.4.2. Parti İçi Hizipçiliğin Cereyanı ve Demokratik Sol Program	127
2.5. Demokratik Solun Yarım Zaferi	139
2.5.1. Siyasal Şiddete Karşı CHP’nin Tutumu.....	140
2.5.2. Kaçan Mutlak Zafer ve Başarısız Bir Hükümet Girişimi.....	145
2.5.3. II. MC Hükümeti ve Güneş Motel Vakası: Ecevit’in Son CHP’li Hükümeti.....	151
2.5.4. CHP İktidarının İktisadi Rahatlama ve Toplumsal Dönüşüm Arayışları.....	154
2.5.5. Alevilere Yönelik Saldırı ve CHP’nin Tutumu	161
2.5.6. Parti İçi Hizipleşmede İkinci Perde: 1979 Kurultayı	164
2.5.7. CHP’nin Emek-Sermaye Gruplarıyla Gerilimleri ve Siyasal Şiddet	165
2.6. 1979 Ara Seçimleri, AP Azınlık Hükümeti ve 12 Eylül.....	168
3. BÖLÜM: 12 EYLÜL SONRASI SIFIRDAN BAŞLAMA: DEMOKRATİK SOL PARTİ	175

3.1.	12 Eylül ve Ekonomide “Güney Amerika Modeli”	176
3.1.1.	CHP ve Ecevit’in 12 Eylül Ayrılığı	178
3.1.2.	Arayış’ta Yeni Bir Siyasi Kültür Arzusunun İzleri.....	183
3.2.	CHP’den DSP’ye Ecevit’in Yasaklı Dönemindeki Faaliyetleri.....	192
3.3.	Demokratik Sol Parti: Sıfırdan Örgütlenmek.....	199
3.3.1.	DSP’nin Kuruluşu: Rahşan Ecevit Genel Başkan.....	221
3.3.1.1.	DSP’nin Kökeninde Tahirî Bir Etki: İnançlara Saygılı Laiklik	246
3.3.1.2.	Celal Kürkoğlu Olayı	249
3.4.	Ecevit’in Dönüşü: Doğal Liderlikten Resmî Liderliğe	254
3.4.1.	Ecevit’in Geri Çekilme Taktiği ve Dönüşü.....	277
3.4.2.	DSP’nin Kimliğini Vurgulama Aracı: 1989 Yerel Seçimleri	286
3.4.3.	Kurultaylar: Güneydoğu Sorunu, Dış Politika ve Red Cephesi	293
3.4.4.	1991 Genel Seçimleri: “Ulusal Birlik” ve “Bölücü SHP”	297
3.5.	Dönemin Siyasi, İktisadi ve Sosyal Tartışmaları Çerçevesinde DSP	301
4.	BÖLÜM: YÜKSELİŞ VE ÇÖKÜŞ: OYUN KURUCU PARTİ OLARAK	
DSP		318
4.1	1994 Yerel Seçimleri ve Sonrası: DSP’nin Sosyal Demokrat Transferleri ...	319
4.2.	Solun En Büyük Partisi DSP	327
4.3.	Refahiyol Koalisyonu Döneminde DSP.....	352
4.4.	DSP’nin İlk İktidarı: ANASOL-D Hükümeti Döneminde DSP	378
4.4.1.	Sekiz (8) Yıllık Zorunlu Eğitim Tartışmaları ve Uygulama	381
4.4.2.	Teoriden Pratiğe Güneydoğu Sorunu ve Bölge-Merkezli Dış Politika..	386
4.4.3.	ANASOL-D’den Azınlık Hükümeti’ne: DSP İktidar	394
4.5.	DSP’nin Son İktidarı: 57. Hükümet	398
4.5.1.	Türban ve Koalisyon Tartışmaları	414
4.5.2.	Öcalan’ın İdam Tartışmaları ve AB Paketleri.....	424
4.5.3.	Cumhurbaşkanlığı Tartışmaları ve 2001 Krizi.....	433
4.5.4.	Kriz, AK Parti Korkusu ve DSP’ye Komplo İddiaları.....	439
4.5.5.	Ecevitlerin Rüyası Köykent Projelerine Dünya Bankası Desteği....	453
4.5.6.	Amerika’nın Irak’a Müdahalesi ve Komplonun “Dış Ayağı” İddiaları.	457
4.5.7.	“Sessiz Devrim”den Gürültülü Çöküş: 3 Kasım 2002 Seçimleri... 466	
4.6.	Seçimlerden Sonra Ecevitlerin Son Mücadeleleri ve Ecevitsiz DSP.....	479
SONUÇ		489
KAYNAKÇA		494
EKLER		522
ÖZGEÇMİŞ		550

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
ADAV: Genel İşçi Derneği (*Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*)
AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
A.g.e.: Adı geçen eser
A.g.m.: Adı geçen makale
AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP: Anavatan Partisi
AP: Adalet Partisi
AYM: Anayasa Mahkemesi
BCP: Bağımsız Cumhuriyet Partisi
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
Bkz.: Bakınız
C. : Cilt
CENTO: Merkezi Antlaşma Teşkilatı (*Central Treaty Organization*)
Çev. : Çeviren
CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DÇM: Dövizle Çevrilebilir Mevduat
DDKO: Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DDK: Devlet Denetleme Kurulu
DDKD: Devrimci Doğu Kültür Dernekleri
DGM: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP: Demokrat Parti
DP: Demokratik Parti
DSP: Demokratik Sol Parti
DTP: Demokratik Türkiye Partisi
DTCF: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

DYP: Doğru Yol Partisi
EOKA: Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü
FP: Fazilet Partisi
GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi
HP: Halkçı Parti
IKDP: Irak Kürdistan Demokrat Partisi
IMF: Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Found*)
İHL: İmam-Hatip Liseleri
JUSMAT: Türkiye'ye Yardım için Ortak ABD Askeri Kurulu (*Joint US Military Mission For Aid to Turkey*)
KA-DER: Kadın Adayları Destekleme Derneği
KDV: Katma Değer Vergisi
KİT: Kamu İktisadi Teşekkülleri
KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KUSP: Katılımlı Ulusal Stratejik Plan
MB: Merkez Bankası
MBK: Milli Birlik Komitesi
MC: Milliyetçi Cephe Hükümeti
MÇP: Milliyetçi Çalışma Partisi
MDK: Merkez Disiplin Kurulu
MGK: Milli Güvenlik Kurulu³
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
MİDÖ: Makedonya İç Devrimci Örgütü
MNP: Milli Nizam Partisi
MSP: Milli Selamet Partisi
MP: Millet Partisi
NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization*)
PASOK: Panhelenik Sosyalist Hareketi (*Panellinío Sosialistikó Kínima*)
PKK: Kürdistan İşçi Partisi (*Partîya Karkerên Kurdistanê*)
PM: Parti Meclisi
PSI: Kamu Görevlileri Federasyonu (*Public Services International*)

³ 12 Eylül sonrasındaki kullanımı, Milli Güvenlik Konseyi.

RP: Refah Partisi

SAP: İsveç Sosyal Demokrat Partisi (*Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti*)

SDAP: Sosyal Demokrat İşçi Partisi (*Sozialdemokratische Arbeiterpartei*)

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti

SİF: Selanik İşçi Federasyonu

SODEP: Sosyal Demokrasi Partisi

SP: Saadet Partisi

SPD: Almanya Sosyal Demokrat Partisi (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*)

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK: Türk Ceza Kanunu

TDK: Türk Dil Kurumu

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TKDP: Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TTK: Türk Tarih Kurumu

TÜSİAD: Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği

YÖK: Yükseköğretim Kurumu

YTP: Yeni Türkiye Partisi⁴

⁴ Bu çalışmada iki YTP'nin adı geçmektedir. Bunlardan ilki, 27 Mayıs sonrasında Ekrem Alican'ın liderliğindeki YTP'yken, diğeri DSP'den kopanların kurduğu İsmail Cem liderliğindeki YTP'dir ve birbirinin tarihsel ya da ideolojik mirasçısı değildir.

TABLÖLAR

TABLÖLAR	TABLÖ İÇERİKLERİ	Sayfa Numarası
TABLÖ 1	15 Ekim 1961 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları	63
TABLÖ 2	10 Ekim 1965 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları	70
TABLÖ 3	14 Ekim 1973 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları	92
TABLÖ 4	5 Haziran 1977 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları	144
TABLÖ 5	DSP'nin 37 İlden 612 Kurucusu'ndan Tespit Edilebilen 601'inin Meslek Dağılımları ve Oranları	211
TABLÖ 6	CHP'li Eski Parlamenterlerin DSP'nin Kuruluşuna Bakışları	226
TABLÖ 7	1983 Seçimlerinde HP'ye Oy Veren Seçmenlerin DSP-SHP Arasındaki Tercihleri	231
TABLÖ 8	29 Kasım 1987 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları	279
TABLÖ 9	26 Mart 1989 Yerel Seçim Sonuçları	292
TABLÖ 10	20 Ekim 1991 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları	300
TABLÖ 11	24 Aralık 1995 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları	345
TABLÖ 12	18 Nisan 1999 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları	414
TABLÖ 13	3 Kasım 2002 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları	479
TABLÖ 14	DSP Grubunun 21. Dönem TBMM Faaliyetleri	536

EKLER

EK-1: KÖYLÜ DERNEĞİ TÜZÜK KAPAĞI

EK-2: BÜLENT ECEVİT'İN 10 EYLÜL 1992 TARİHLİ BASIN AÇIKLAMASI

EK-3: BÜLENT ECEVİT'İN 22 AĞUSTOS 1992 TARİHLİ BASIN AÇIKLAMASI

EK-4: DSP 1995 SEÇİM AFİŞİ (1)

EK-5: DSP 1995 SEÇİM AFİŞİ (2)

EK-6: DSP 1999 SEÇİMLERİ İSTANBUL AFİŞİ

EK-7: DSP 2002 SEÇİMİ TEOMAN KONSERLERİ AFİŞİ

EK-8: DSP 2002 SEÇİM AFİŞİ

EK-9: TABLO 14

GİRİŞ

Batı'yla yakın dönemlerde Türkiye'de de modern anlamda parti faaliyetleri başlamış olsa da partilerin hem kurumsal kısıtlar hem de hedef doğrultusunda farklılaşan yanları olduğu ifade edilebilir. İlk olarak Osmanlı'daki parti faaliyetlerinin amacı, bir sınıf lehine dönüşüm yapmaktan ya da mevcut sınıfsal çıkarları korumaktansa II. Abdülhamit'in istibdat rejimini bir anayasal monarşiyle ikame etmek olmuştur. Memleketin nasıl kurtulacağı sorusuna verdikleri yanıt, Kur'an'daki meşvereti emreden kısımlarından hareketle kapalı bir istibdat rejimi değil, meşveretin cereyan edebileceği ve memleketin sorunlarının tartışılacağı bir parlamenter rejim olmuştur.⁵

Bu Meşrutî Devrimi dünyadaki örneklerinden ayıran tek özellik onun İslami referanslara dayanan yanı değildir. Bunun yanında, Türk modernleşmesini nevi şahsına münhasır kılan diğer bir unsur da Akşin'in de belirttiği gibi, önce İttihatçıların sonraysa Cumhuriyet Devrimi'ni yapanların lehine devrim yaptıkları burjuva ideolojisinin kurumsal ayrıcalıklarından faydalandırarak güçlü kıldığı burjuva sınıfa ait olmamalarıdır.⁶ Dolayısıyla, Batı'da çeşitli sosyal sınıfların gelişmesi sonrasında ortaya çıkan kaotik çatışma ortamlarında doğan devrimler, Türkiye'de önder bir kadro tarafından yürütülen bir mücadele sonucunda, henüz toplumsal grupların gereksinim içinde olmadıkları kurumsal altyapıyı kurarak Batı'yla aralarındaki gelişmişlik uçurumunu aşmaya çalışmışlardır.⁷

Duverger'in kavramsal çerçevesiyle ifade etmek gerekirse Batı'da "kütle"nin kendi lehine bir dönüşüm arzularak gerçekleştirdiği devrimler ve kurdukları örgütlere karşın, Türk modernleşmesinde halkın yüzyıllardır sürüklendiği edilgen pozisyon dolayısıyla siyasi örgütler ve devrimler "kütle"ler yerine "kadro"lara dayanmışlardır. Bunun sebebi, Türkiye'de modernleşme çabalarının "vatanı kurtarma" iddiasıyla eşgüdümlü ilerlemesi olmuştur. Dolayısıyla Türk modernleşmesi "kütle"ler açısından kapsayıcı olmaktan çok, dışlayıcı bir nitelik taşımışlardır. Alternatif bir beyanla,

⁵ Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, C. I, Cumhuriyet Kitap, İstanbul, s. 43 ve ayrıca bkz. Hasan Bülent Kahraman, **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi: Kavramlar, Kurumlar, Kuramlar**, C. I, Agora Kitaplığı, İstanbul.

⁶ Sina Akşin, *"The Place of the Young Turk Revolution in Turkish History"*, **Young Turk Symposium**, Manchester University, Manchester, 1988, s. 16.

⁷ Ahmet Taner Kışlalı, **Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi**, İmge, Ankara, 2001, s. 58.

Batı’da genellikle siyasi erki elinde bulunduranlar devrim taleplerine direnirken, Türkiye’de ve Osmanlı’da bunun aksine siyasi erki ele geçiren modernleşme yanlısı aydınlar, memleketin kurtuluşunu Batı gibi sermaye birikiminde, uluslaşmada ve sanayileşmede gördükleri için, çoğu kez “kütle”lerin geleneksel kurum, kişi ve unvanların gücü dolayısıyla ve bunları koruma içgüdüsüyle gösterdikleri direnişlere rağmen bu dönüşümleri gerçekleştirmişlerdir. Aslında onlar, Batı gibi üstün olmanın yegane yolunun bir burjuva toplumu yaratmak olduğunu düşünmüşlerdir.

Dolayısıyla Türk modernleşmesinin vardığı nokta, pozitivizm olmuştur. Bu felsefi akım, sınıfların varlığını ve dolayısıyla sınıf çatışmasını reddederken, mesleklere dayanan bir “toplumsal ahenk” fikrine dayanmaktadır. Dolayısıyla Türk aydınları, Osmanlı’nın-Türkiye’nin neden Batı’nın gerisinde kaldığını açıklamak için ihtiyaç duydukları anahtarı bulmuşlardır: modern anlamda mesleğin yoksunluğu.⁸ Hatta, Atatürk üzerinde de yoğun etkileri olan Ziya Gökalp, pozitivizmin önemli temsilcilerinden Durkheim’in korporatifçiliğiyle Osmanlı loncacılığını harmanlayan bir ulusal korporatizm örgütlenmesi dahi önermiştir. “Meslekçilik” olarak adlandırılan bu kombine edilmiş düşünce, toplumu, her bir mesleğin vücudun bir organı gibi çalıştığı bir bedene benzetmiştir. Bu organlar, işbölümünü temsil ederken, aynı zamanda her biri hayati bir işlev üstlenmiş ve bu vücudun sağlıklı bir şekilde yaşamını sürdürmesini sağlamışlardır. Bu yüzden, bu düşünceye göre toplum, bireyleri mesleki zümreler aracılığıyla önce birbirine sonra da merkezi otoriteye bağlamaktadır.⁹ Başka bir ifadeyle, bu düşünceye göre toplumda sınıflar değil, meslekler; çatışma değil, ahenk vardır. İşte tam da bu nokta, Batılı anlamda bir hizipleşme, bölünme ve ayrışmayı temsil eden parti kavramıyla çatışma içindedir.

Çünkü parti, etimolojik olarak bakıldığında bir hısımlaşmayı ifade etmektedir. Tarihsel olarak parti, İlkçağda Cumhuriyetleri bölen hizipleri ifade ederken, Rönesans devrinde devrimcilerin bir araya geldikleri fikir kulüplerini ve meşrutiyet yönetimlerinin mülkiyet esaslı seçimlerini organize eden grupları ifade etmek için kullanılırken; modern çağda ise kamuoyunu şekillendiren özneleri ifade etmek için

⁸ Bkz. Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge, Ankara, 2013, s. 111-122.

⁹ Zafer Toprak, “*Osmanlı Devleti’nde Korporatif Dünya Görüşü: Meslekçilik*”, **TCTA**, C. II, İletişim, İstanbul, 1985, s. 371-372.

kullanılmaktadır. Modern demokrasilerin gereksinimi olan partilerin ortaya çıkışı ise modern demokratik taleplerle eşgüdümlü biçimde Fransız Devrimi'nden sonra şekillenmeye başlamakla beraber, somut olarak 19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir.¹⁰ Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, genel oy hakkının tanınma sürecindeyse Avrupa'da siyasi partiler, programları ile varsa dini ve sınıfsal karakterlerine yapılan yoğun vurguları seyreltmek zorunda kalmışlardır.¹¹ Maurice Duverger, savaş öncesinde Avrupa'daki sol partilerin birer kadro partisinden milyonlara ulaşan sayılarda üyeleri olan birer kütle¹² partisine dönüştüklerini ifade etmiştir. Ona göre bu dönüşüm, siyaseti kapitalistlerin hobi bahçesi olmaktan çıkarıp sınıfsal mücadelelerin cereyan ettiği bir platforma dönüştürmek için bağışlara dayanan ve kapitalizmin finansmandan azade bir parti örgütü oluşturarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Sol partiler, bu gereksinimi kütle partisi hâline dönüşüp, üyelerinden aidat toplayarak oluşturdukları devasa bütçelerle finanse ettikleri işçi adaylarla yerine getirmişlerdir.¹³

Ancak Türkiye örneğinde, Milli Mücadele'nin ardından da kurucu felsefe, herhangi bir ideolojik çerçevenin altına gizlenmeyi reddetmiş ve Atatürk, Kadro Dergisi örneğinin uğradığı akıbet başta olmak üzere ideolojik sahayı her zaman kontrolü altında tutmaya çalışmıştır. O, sınırları çizilmiş bir ideolojiden çok, Türkiye'yi modern çağa adapte edecek pragmatik bir ilkeler bütünü ortaya koymaya çalışmıştır. Rustow'un ifadesiyle, "Biz bize yeteriz" çerçevesinde gelişen bu düşüncenin ulaştığı nihai nokta olan altı ok, aslında olması gerekenleri değil, hâlihazırda olanları, başarılanları simgelemiştir.¹⁴ Ancak bu tek parti dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nde (CHP) herhangi bir hizipleşme yaşanmadığı anlamına gelmemektedir. Fakat bu

¹⁰ Duverger, a.g.e., s. 15.

¹¹ Hans-Jürgen Puhle, "Still the Age of Catch-allism?", **Political Parties: Old Concepts and New Challenges**, Richard Gunter, Jose Ramon Montero and Juan J. Linz (Ed.), Oxford University Press, Oxford, s. 67.

¹² Maurice Duverger, kadro ve kütle partileri arasında bir ayrıma gider. Ona göre, mali destekçileri burjuvalar olan seçkinlere dayanan kadro partileri yapısındaki sağın kütleleri örgütlemesine ihtiyacı yoktur. Ancak sol, basınından sermayesine kadar burjuva destekli partilere her alanda alternatif yaratabilmek ve bağımsız siyasi kişilik kazanıp işçiler lehine dönüşüm sağlayabilmek için bir kütle partisine dönüşmek zorundadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s. 109-111.

¹³ Duverger, a.g.e., s. 110-111.

¹⁴ Dankwart A. Rustow, "Political Parties in Turkey, An Overview", **Political Parties and Democracy in Turkey**, Metin Heper ve Jacob M. Landau (Ed.), Tauris, Londra ve NY, 1991, s. 12-13.

hizipleşmeler, ideolojik düzeyde değil, nihai hedefe, Türkiye toplumunu kalkınırken müreffeh bir hâle getirecek olan modernleşmenin yöntemiyle ilgili olmuştur. Bir yanda İsmet İnönü gibi devletçiliği savunan bir kanat varken, diğer yandaysa serbest teşebbüsten yana olan Celal Bayar kanadı bu hizipleşmenin vücut bulmuş hâli olmuştur. Dolayısıyla, Duverger’in de beyan ettiği gibi, tek parti düzen dolayısıyla parti sınırları dışında mümkün olmayan plüralizm, parti içinde yaşanmıştır.¹⁵

Bunun bir yansıması olarak, temelde çok büyük bir ideolojik ayrım olmasa da bir yandan devletçi anlayışı daha serbest piyasacı bir anlayışla ikame eden, diğer yandan da İmam-Hatip kurslarının okula dönüştürülmesi gibi yollarla tek parti döneminin dini, kamusal alandan özel alana gönderen anlayışını terk ederek dinin yeniden kamusal görünürlüğünü ve araçlarını arttıran bir anlayışı temsil eden Demokrat Parti (DP) iktidar olmuştur. Bu yolla Türkiye’de barışçı bir biçimde iktidar ve bunun yanında kısıtlı bir anlayış dönüşümü yaşanmıştır. Dolayısıyla rejimin tek partiden çok partiye evrildiği bu dönemde, “kütle”lerin doğrudan öznesi olduğu bir ideolojik mücadelen ziyade, “kadro”ların öznesi olduğu bir iktidar dönüşümü yaşanırken, bunun halk tarafından algılanması da iki partinin önce kurulanın anti-klerikalken, diğerinin dini sembollere sağladığı görece özgürlük ortamı dolayısıyla klerikal değilse bile bu haklara daha saygılı olduğu şeklinde olmuştur. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de siyaset sosyolojisinin temeli, nüfusun dörtte üçünün henüz köylülükten çıkamadığı bu dönemde ideoloji üzerinden değil, kültürkampları (*kulturkampf*) üzerinde şekillenmiştir.

Ancak yine bu dönemde, her ne kadar ideolojik siyaset doğmasa da bir burjuva demokrasisine doğru, merkezin sağını ve solunu işgal eden partilerin egemenliğinde şekillenen bir meşru siyasi arenanın aktörlerinin belli olduğu bir sahaya doğru yönelim olduğu da ifade edilmelidir. Alternatif bir beyanla, siyaset bilimi literatüründe sağ ve sol siyaset arasında ayrıma gidebilmek için üç temel ayrım noktası olan ekonomiye devlet müdahalesine, kültürel yaşam biçimlerine ve çok kültürlülüğe bakışla¹⁶ ilgili bir ayrımın oluşmaya başladığı da görülebilir. Bir yandan Demokrat Parti’nin (DP)

¹⁵ Duverger, A.g.e., s. 362.

¹⁶ Bkz. Noam Gidron ve Daniel Ziblatt, “Center-Right Political Parties in Advanced Democracies”, *Annual Review of Political Science*, Sayı: 22 (Mayıs 2019), s. 21.

serbest piyasacı yaklaşımına karşı CHP, planlı ekonomiyi öncelerken;¹⁷ diğer yandan liberalleşme ve savaş döneminde yaşanan yoksunluklar gibi sebeplerle tıpkı kırsal nüfusun geneli gibi CHP'den uzaklaşarak DP'ye yönelen Alevilerin, DP'nin Nurcularla yakınlaşması ve Sünni mezhebin sembollerini ön plana çıkaran söylemleri nedeniyle Sünni çoğunluğa karşı inanç özgürlüklerinin ve yaşam alanlarının garantisi olarak gördükleri laiklik ilkesi dolayısıyla 1957'den itibaren CHP'ye yaklaşmaları sonucunda parti içinde çok kültürlülük de egemen hâle gelmeye başlamıştır.¹⁸

Türkiye'de merkez siyasetin inşasındaki bu mayalanma, bu dönem çeşitli vesilelerle yurtdışında bulunan ve hem Türkiye'de bu dönem yasaklı olan sol neşriyatla tanışma hem de İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen halk lehine yaşanan düzen değişikliklerinde sosyal demokratlar ile Keynezyen ittifakın etken rolünü gören bir entelektüel neslin varlığıyla kesişmiştir. İçlerinde Bülent Ecevit'in de olduğu bu nesil, bir yandan CHP'nin yüzünü sola açmayı hedeflerken, diğer yandan DP'nin otoriterleşme eğilimlerine karşı Türkiye'yi bir daha böyle bir tehditten koruyacak kurumsal altyapı için çaba harcamışlardır. Bu isimlerin bir araya geldiği önce Forum Dergisi, sonraysa CHP Araştırma Bürosu¹⁹ bu çabaya dönük üretimlerinin kolektifleşme durağı olmuşlardır. Bu isimlerin üretimlerinin bir sonucu olarak doğan ve otoriterleşmenin önüne geçmek için Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) ve çift meclisli bir sistemin kurulması, planlı iktisadi hayat için bir planlama teşkilatının kurulması ve genel anlamda özgürlüklerin genişletilirken, işçilere grev ve toplu sözleşme haklarının teslim edilmesi, üniversite özerliğinin ve toplu gösteri hakkının tesis edilmesi gibi geniş bir kapsamı olan 1959 tarihli "İlk Hedefler Beyannamesi", büyük ölçüde 1961 Anayasası'na yansımıştır.²⁰

¹⁷ CHP lideri İnönü, 1956 yılında partisinin İstanbul İl Kongresi'ndeki konuşmasında "İktisadî sahada emniyet ve istikrara kavuşmalıyız. Plânsız ve programsız bir şey olmaz (...) Hesabını, kitabını bilerek milletçe seneler sürebilecek bir mahrumiyete hep beraber eşit şartlarda katlanmalıyız" demiştir. Bkz. CHP İstanbul İl İdare Kurulu, **CHP Genel Başkanı İsmet İnönü Tarafından 27 Ekim 1956 Günü CHP İstanbul İl Kongresi'nde İrad Edilen Nutuk**, Anıl Matbaası, İstanbul, 1956, s. 11.

¹⁸ Mehmet Buğra Yüz, **Türkiye'de Alevilerin Sol Siyaset ile Eklemlenmesi: İnanç Ve Topluluk Örgütlenmesinin Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 48-50.

¹⁹ Bu konuda detaylı bir çalışma için bkz. Yunus Emre, "*CHP'nin Değişiminde Önemli Bir Durak: CHP Araştırma Bürosu*", **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, Sayı: 62 (2013 Yaz), s. 59-90.

²⁰ İlk Hedefler Beyannamesi için bkz. Fatih Tuğluoğlu, "CHP'nin 14. Kurultayı ve İlk Hedefler Beyannamesi", **Atatürk Yolu Dergisi**, C. XV, Sayı: 60, s. 277-310.

1960'tan sonra Türkiye'nin yukarıdaki hakların tanınması suretiyle kurumsal anlamda gelişmiş bir burjuva demokrasisine dönüşme çabasının getirdiği görece özgürlük ortamına yaslanarak Marksist sol literatür zenginleşmiş ve yaygınlaşmış, bu da başta üniversite gençliği olmak üzere CHP'nin geleneksel olarak oy ilişkisi içine girdiği kitlelerde bu yöne doğru bir meyledişe neden olmuştur.²¹ Sosyal adaletsizliklerin de 1950'lerden beri yaşanan kitlesel iç göçlerle daha görünür hâle geldiği bu ortamda kurucu parti olan CHP, kökenlerine uygun olarak Kemalist çizgiden kopmama kaygısı içinde, Marksist temelden geldiği gerekçesiyle kullanmayı reddettiği “sosyal demokrasi”ye alternatif olarak ortaya koyduğu onun “yerli” versiyonu olan “ortanın solu” programıyla mülkiyeti tabana yayarak ve sosyal adaletsizlikleri demokrasi içinde gidererip olası bir sosyal patlamanın önüne geçmeyi hedeflemiştir. Başka bir ifadeyle, toplumda sınıfların değil, mesleklerin varlığını kabul eden pozitivist bir geleneğin temsilcisi olan CHP, Ecevit liderliğindeki bu yeni dönemde sınıfların varlığını kabul etmekle beraber, Marksist literatürün iddia ettiği sınıf çatışmasının kaçınılmaz olduğu fikrini kabul etmemiş ve bunun yerine mülkiyetin tabana yayılması gibi vasıtalarla çatışmaların önüne geçerek “toplumsal ahenk”in bozulup sınıfsal çatışmalara dönüşmesinin önüne geçmeye çalışmıştır.

Genel Başkan oluşunun ardından Ecevit, istediği sosyal, siyasal ve iktisadi dönüşümü gerçekleştirmek için CHP'nin kurumsal kısıtlarını görmüş ve toplumsal ittifaklarının çeşitli paradokslar barındırdığından şikayet etmiştir. O, bu doğrultuda, 12 Eylül öncesi dönemde partisinin tabanını halk lehine dönüştürmek için sıklıkla CHP çatısı altına davet ettiği işçilerin, kendi düşüncesine göre hassas dönemlerdeki sorumsuz tavırları dolayısıyla darbenin ardından yeni bir yola çıkmaya karar vermiştir. Adı DSP olan bu yeni projenin yola çıkış amacı, hem CHP'nin kurumsal kısıtlarını aşmak hem de halk kesimlerini bizzat siyaset sahnesinin öznesi hâline getirerek yetki ve sorumluluk duygusunun birlikte ilerlediği, Türkiye'yi bir refah devletine dönüştürecek olan “tabandan tavana” örgütlenen bir model kurgulamak olmuştur. Alternatif kelimelerle ifade edilirse, bu projenin amacı Türk modernleşmesinde ilk kez bir “kadro” değil, “kütle” hareketi yaratmak olmuştur. Dolayısıyla, Kurtuluş Kayalı'nın beyanıyla,

²¹ Dönemin üniversite öğrencilerinin ailelerinin ve kendilerinin politik yönelimlerini ölçen öncü bir çalışma için bkz. Özer Ozankaya, **Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1966.

Türkiye’de değişen koşulları yakalamak ve yeni koşullara ayak uydurmakta en ehil politikacı olan²² ve bunu da dönüşen düzeni demokratik ve barışçı sınırlar imkan verdiğince halk lehine malikleştirici bir iddiayla yapan Ecevit’in 1970’lerde retorikten pratiğe çok sınırlı düzeyde evrilen, önce partisini sonra da ülkeyi dönüştürücü programının gerekliliklerini önce parti içinde sağlamak için çıktığı yeni yol, DSP, Türk siyasi tarihi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. DSP’nin işgal ettiği bu önemli alana karşılık literatürde DSP’yle ilgili yapılmış çalışmaların kısıtlılığı dikkat çekmektedir.

Özel olarak DSP’ye odaklanan tek akademik çalışma olma niteliği taşıyan Meriç Erdoğan’ın “Demokratik Sol Parti”²³ başlığıyla yazdığı Yüksek Lisans Tezi, hem yazıldığı tarihin 1992 gibi DSP’nin henüz iktidar olmadığı ve dolayısıyla teori ve pratik arasındaki ayrımların henüz ortaya çıkmadığı bir dönemde yazılmış olması hem de daha ziyade olgu ve belge aktarımı niteliği taşımasından dolayı literatürde bu çalışmanın doldurmayı iddia ettiği yeri boş bırakmıştır. Bunun yanında Ecevit’le ilgili yapılmış birtakım biyografik çalışmalar da literatürde yer almaktadır. Kaan Gaytancıoğlu’nun “Politik Liderlik ve Bir Politik Lider Olarak Bülent Ecevit”²⁴ başlıklı çalışması ile Ayşe Gül Soncu’nun “Max Weber’in Liderlik Tipolojisi Çerçevesinde Halkla İlişkilerde Liderlik: Bülent Ecevit”²⁵ başlıklı çalışması, Ecevit’in liderlik özelliklerini farklı liderlik kuramları çerçevesinde değerlendirmektelerdir. Bir diğer biyografik-akademik çalışma özelliği taşıyan Mustafa Çolak’ın Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “Bülent Ecevit’in Siyasal Anlayış ve Deneyiminde Dinin Yeri” başlığıyla kaleme aldığı ve sonrasında İletişim Yayınları’ndan “Bülent Ecevit: Karaoğlan”²⁶ başlığıyla yayınladığı Doktora teziye daha ziyade çok kısıtlı bir kısmını bu çalışmanın ana odak noktası olan DSP’ye ayırmış, ağırlıklı olarak Ecevit’in erken dönem liderliğine

²² Kurtuluş Kayalı, **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, İstanbul, İletişim, 2010, s. 35.

²³ Meriç Erdoğan, **Demokratik Sol Parti**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992.

²⁴ Kaan Gaytancıoğlu, **Politik Liderlik ve Bir Politik Lider Olarak Bülent Ecevit**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

²⁵ Ayşe Gül Soncu, **Max Weber’in Liderlik Tipolojisi Çerçevesinde Halkla İlişkilerde Liderlik: Bülent Ecevit**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

²⁶ Mustafa Çolak, **Bülent Ecevit: Karaoğlan**, İletişim, İstanbul, 2019.

odaklanmıştır. Ecevit’le ilgili bir diğer çalışma olan Cemile Tarhan’ın “Bülent Ecevit ve Türk Dış Politikası”²⁷ başlıklı çalışmasıysa Ecevit’in dış politika vizyonuna odaklanmıştır. Emrah Konuralp’in Ecevit’in milliyetçilik anlayışı üzerine yaptığı çalışma da sınırlandırılmış kapsamı dolayısıyla ana odak noktası DSP olan bu çalışmanın kapsamını doldurmamaktadır.²⁸ DSP’yle ilgili popüler literatürdeki iki temel eserden biri olan Ercan Yavuz’un doğrudan partiye odaklandığı eseri, daha ziyade kendi tanıklıkları ve DSP yöneticileriyle yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Bir diğer yönüyle de bu eser spesifik olarak DSP dönemine odaklandığı için Ecevit’in erken dönem liderliğiyle ikinci dönem liderliği arasındaki görüş ve olaylarda bir süreklilik ve kopuş ilişkisi kuramamıştır.²⁹ Bir diğer eser olan Fikret Bila’nın çalışması da hem kendisinin kişisel tanıklıklarına dayanması hem gazetecilik çalışması niteliği taşıması dolayısıyla olay ve olgu aktarımı niteliğinin dışına çıkmaması hem de yalnızca 2001’e kadar yaşanan gelişmeleri içermesi dolayısıyla yine bu çalışmanın doldurmayı iddia ettiği boşluğu doldurmamaktadır.³⁰

Ana odak noktası DSP olan bu çalışmada hem sosyal demokrasi hem de onun Türkiye’de yerel, Kemalist geçmişin değer ve ilkeleri üzerinden meşrulaştırılan, rejimi değil, “bozuk düzen”i hedef alan, topyekûn kalkınmacı bir “Fabian Kemalizmi” şeklinde doğan, önce ortanın solu sonraysa demokratik sol hareketle kavramsal, kuramsal, tarihsel ve mukayeseli bir perspektif kullanılmıştır. Tartışma ve olayların geçtiği dönemlerin ruhunu daha iyi yansıtabilmek amacıyla çalışmada farklı görüşleri temsil eden gazete ve dergilerden kronolojik bir kaygı da gözetilerek yararlanılmış, bunun yanında CHP ve DSP’ye ait parti belgeleri taranmış ve yine TBMM tutanakları üzerinden parlamentoda yapılan önemli tartışmalar yansıtılmıştır. Bunun yanında çalışmada sözlü tarihe de yer verilmiştir. Ecevit’in hem yaşamının hem de siyasi hayatının erken dönemlerinden itibaren yazıları, kitapları ve TBMM konuşmaları taranırken, DSP’lilerin de basına verdiği demeçler ve parti grupları adına

²⁷ Cemile Tarhan, **Bülent Ecevit ve Türk Dış Politikası**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

²⁸ Emrah Konuralp, **Ecevit’s Conception of Nationalism: A Unique Position or a Syncretic Vision?**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

²⁹ Ercan Yavuz, **Evita’dan Ecevit’e Yumruksuz Sol: DSP**, Merdiven Yayın, Ankara, 2004.

³⁰ Fikret Bila, **Phoneix: Ecevit’in Yeniden Doğuşu**, Doğan Kitap, İstanbul, 2001.

parlamentoda yaptıkları konuşmalar detaylı biçimde incelenmiştir. Son olarak, başta Cumhuriyet olmak üzere, Milliyet, Hürriyet, Yeni Şafak, Güneş, Tercüman, Yeni Asır, Bulvar, Türkiye ve Ulus gibi gazeteler ile Yeni Gündem, Nokta, Güvercin, Özgür İnsan, Arayış, Birikim, Yankı ve YÖN gibi dergilerin matbu ve dijital arşivlerinden birincil kaynak olarak yararlanılmıştır.

Ecevit'in Türkiye'de demokratik sol-sosyal demokrat hareket için temsil ettiği özgül ağırlık dolayısıyla biyografik bir nitelik de taşıyan bu çalışma, aslında Türkiye'de üç hükümetin farklı ölçeklerde ortağı olan, kurulduğu günden itibaren milletvekili geçişleriyle ya da seçimler yoluyla parlamentoda temsil olanağına erişen ve 1950'lerde liderinin de ortağı olduğu tartışmalarla başlayan, yıllar içinde mayalanan bir kuramsal çerçevenin çağa adapte olan son şeklini temsil eden DSP'nin tarihini ve kuramsal sürekliliğini izleme iddiasındadır. Dolayısıyla bu çalışma, Türkiye'de ortanın solu-demokratik sol hareketin Batı'daki sosyal demokrat hareketlerden esin noktaları ve yerel dinamikleri gözetme kaygısıyla farklılaştıkları noktaların neler olduğunun, ortanın solu-demokratik sol hareketin halkla kurduğu ilişkinin, ortanın solu-demokratik sol hareketin iktisadi ve siyasi dönüştürücülük iddiasının mutedilleşerek, önceliğinin rejimi koruma gayesine dönüşümünün, neoliberal hegemonyaya teslim olma sürecinin ve tüm bu dönüşümlerin ardından demokratik solun dönüştürücülük iddiasından geriye ne kaldığının izini sürerken, DSP'nin kurumsal kimliğinin bu süreçlerdeki rolünü de sorgulanmıştır.

Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, ilerleyen bölümlerde Türkiye'deki tartışmalar bağlamında atıf yapılacak olan Batılı sosyal demokrat hareketlerin temelinde yatan tartışmalardan, İngiltere, İsveç ve Almanya örneklerinden bahsedilmiş ve bu tartışmalarla çağdaşı olan dönemlerde Türkiye'deki sol hareketlerin serencamı da aktarılmıştır. İkinci bölümde, başta Ecevit olmak üzere çoğu İkinci Dünya Savaşı döneminde çeşitli vesilelerle Batı'da bulunan ve müesses nizamı halk lehine dönüşümünde sosyal demokrat siyasetin başat rolünü yerinde gözlemleyen aktörlerin bu etkinin altında yürüttükleri tartışmalardan bahsedilmiştir. Yine aynı bölümde, Kemalizmin pozitivizmden mülhem sosyolojiye düşkünlüğünün de bir parçası olarak, "sosyolojik gerçeklik", "sosyolojik öznellik" iddialarıyla sosyal

demokrasinin diyalektik materyalizmin Marksizme Hegel'den kalan, solu ütopyacılığa düşüren yanına yaptığı vurgudan mülhem ortaya çıkan fikirlerinin nasıl sentezlendiği aktarılmıştır. Ayrıca sekter solun argümanları olan şiddetle ve belirsiz bir geleceğe ertelenmiş devrimle değil, daha Kantiyan bir perspektifle³¹, o günle ve o günün düzeninin demokratik yollarla ehlileştirilmesiyle ilgilenen sosyal demokrasinin CHP'de ortanın solu-demokratik sol adlarıyla örgütsel ve kuramsal olarak güçlenme süreçleri de anlatılmıştır. Bu, salt tarihsel bir anlatı şeklinde yapılmamış, Türkiye'de ortaya çıkan ve bu hareketlerin çağdaşı olan diğer sol hareketler ve dünya konjonktürüyle karşılaştırılarak aktarılmıştır. Son olarak bu bölümde, Ecevit'i CHP'den koparan tartışmaların izleri de gözler önüne serilmiştir.

Ecevit'in 12 Eylül'e nasıl gelindiği ve 12 Eylül'ün neler getirdiği-götürdüğüyle ilgili tahlilleri, CHP geleneğinden kendisini soyutlamasının nedenleri ve 12 Eylül sonrası yaptığı, askeri yönetimin yaptırımlarına maruz kalmasına neden olan kişisel-kurumsal girişimleri anlatılarak başlayan üçüncü bölümdeyse DSP'nin, CHP geleneğine rağmen var olma süreci, "bir bölen" olarak algılanan bu hareketin, "sağ oylar stratejisi" ve aslında solu büyüttüğü iddiası, DSP'nin örgütlenme modelinde İskandinav, özellikle de Olof Palme dönemi İsveç sosyal demokrat modelinin etkisi, partinin güncel siyasal olaylara vermiş olduğu reaksiyonlar ile bir sol ilahiyat girişimi olan "inançlara saygılı laiklik" ilkesi aktarılmıştır. Bu sırada parti içinde yaşanan tartışmalar ve hizipleşme eğilimlerine karşı DSP'nin "ideolojik tutarlılık" ve güçlü örgüt kaygıları dolayısıyla verdiği karşılıkların boyutu ve nedenleri de değerlendirilmiştir. DSP'nin her geçen gün artan oy trendinin nedenleri ve sonuçlarının da değerlendirildiği bölüm, Türkiye'de sosyal demokratların günden güne "ulusalcı"laşmalarının ilk aşaması olan 1994 yerel seçimlerine kadar götürülmüştür. 1994'ten itibaren daha güçlü bir biçimde tetiklenen siyasal İslam ve Kürt hareketinin yükselişi üzerinden dürtülen "ulusalcı" siyaset ve DSP'nin yükselişi 2002'ye kadar simbiyoz içinde ilerlemiştir. Dolayısıyla tezin dördüncü ve son bölümünde bu simbiyozun nedenleri üzerinde durulurken, DSP'nin toplamda yaklaşık 5 yıl süren iktidar deneyimi boyunca, teorileri ve pratikleri arasındaki ilişki de ele alınmıştır.

³¹ Bu konuda bir tartışma için bkz. Onur Alp Yılmaz, "Neo-Kantçı Ahlak Felsefesi Bağlamında Sosyal Demokrat Revizyonizm Tartışmaları", *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi*, Sayı: 54 (Yaz 2021), s. 97-116.

1. BÖLÜM: DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE SOLUN TARİHSEL SÜRECİ

1.1. Sosyalizmin Tarihi ve Temel Hatları

Bazıları sosyalizmin temellerini Eflatun’a, bazıları Hristiyanlığa ve bazıları da 17. yüzyıldaki İngiltere İç Savaşı’na dayandırmaktadır.³² Ancak sosyalizmin bir kavram olarak ilk kullanılışı 1822 yılına rastlamaktadır. Bu kavram bir ütöpik sosyalist olan Robert Owen’ın destekçileri tarafından icat edilmiştir. Sosyalizm kelimesi, toplum (*society*) kelimesinden türemiştir. Başka bir ifadeyle, sosyalizm kelimesi toplumun, ekonomik ve ahlaki çalışmaların temeli olması gerektiğine inananları temsil eden bir kelimedir. Sosyalizmi radikal bir doktrin hâline getiren şeyse, onun temsilcilerinin kendisinden önce ortaya atılan siyaset felsefecilerinin aksine sorunu insanda ya da insan doğasında değil, toplumsal düzenin kendisinde aramasıdır. Sosyalistler, mülkiyetin o anlık durumunun toplumu iki büyük sınıfa böldüğüne inanmışlardır. Bu sınıflardan biri, maaşlı geçinen proletaryadır. Proletarya, hayatını idame ettirebilmek için adeta kapitalistlere vergi ödemekle yükümlüdür. Toplumun ekseriyetini oluşturan bu sınıfın hiçbir hakkı yokken, hayatta kalabilmelerinin tek şansı da vergiler yoluyla gelirlerini kapitalistlere geri ödedikleri bu düzenin içinde çalışmaktır.³³ Diğer sınıfsa, üretimi, toprakları, makineleri, hammaddeleri ve sermaye birikimini elinde tutan kapitalist sınıftır.³⁴ Sosyalist doktrinin takipçileri olanlar, kendi görüşlerinin önyargılardan veya dini dogmalardan arındırılmış; bilimsel ve akılcı araştırmaların bir ürünü olarak görmüşlerdir.³⁵ Sosyalizmin tarihçesini daha iyi anlayabilmek için, Jennings’ten³⁶ hareketle, bu ideolojinin arka planında yatan temel mirasından söz etmek gerekmektedir. Bunlar sırasıyla, ütopyacılar (*utopians*), tarih felsefesi, ekonomi politik, demokrasi arzusu ve proletaryadır.

İlk olarak, ütopyalılara bu isimlerini veren Karl Marx ve Friedrich Engels’tir. Bu isimlerin ütopyalılara bakışları naif önerileri ve fikirlerini olumsuz sosyal, ekonomik

³² Micheal Newman, **Socialism: A Very Short History**, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 6.

³³ Jean Jures, **Studies in Socialism**, Çev. Mildred Minturn, G.P. Putnam’s Sons, New York ve Londra, 1906, s. 3.

³⁴ A.g.e., s. 3-4.

³⁵ Jeremy Jennings, “*Socialism: An Introduction*”, **Socialism Critical Concepts in Political Science**, Cilt I, (Der. Jeremy Jennings, Routledge, London, 2003, s. 1.

³⁶ A.g.e., s. 2-4.

ve toplumsal analizlere dayandırmadıkları gerekçesiyle negatiftir.³⁷ Sosyalist düşüncenin ortaya çıkışından çok önce, 18. yüzyılda bir hikayecinin ideal sosyal düzenin, bilinmeyen bir ülkede var olduğunu anlatması yaygın bir politik hareket hâlini almıştı. Bu ütopyacı literatürün göze çarpan kesişim noktaları, ütopyacı yazarların tamamının sosyal adalet ve sosyal uyuma yaptıkları vurgudur. Neredeyse tüm ütopyalarda görülen, insanların mutsuzluğunun kaynağı olarak algılanan özel mülkiyetin kaldırılması sonucunda ortaya çıkan sosyal eşitlik.³⁸ Marx ve Engels'in ütopyacılaşa karşı olan olumsuz bakışlarına karşın, özel mülkiyetle ilgili bu yaklaşım, sosyalizmin de temel ilkelerinden biri olmuştur.

Sosyalizmin bir diğer temeliyse onun ilerici kavramsallaştırması (*progressive conception*) veya tarih felsefesidir. Tarihi yorumlamanın üç temel yaklaşımı vardır. Bunlardan ilki, Grekoromen yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, tarih bir döngüselliktir. Başka bir ifadeyle, Grekoromen tarih okumasına göre, yükselişi çöküş; çöküşü yeniden yükseliş; yeniden yükseliş ise geleceğe doğru çöküş izlemektedir.³⁹ Hristiyan tarih okumasıysa ikinci ana akım tarih okuması olarak kabul edilebilir. Bu tarih okumasındaysa “insanın düşüşü” fikri egemendir. Diğer bir ifadeyle, bu anlayışa göre, ilerleme imkansızken, çöküş kaçınılmazdır.⁴⁰ Sosyalizm ise Rönesans'tan sonra ortaya çıkan ilerlemeci tarih düşüncesini benimsemektedir. Sosyalizme göre, ilerleme ve daha iyi bir gelecek, insanın rasyonel fonksiyonlarını kullanması durumunda kaçınılmazdır ya da en azından oldukça mümkün görünmektedir. Altaernatif bir ifadeyle, muhafazakarlık, insanın kusurluluğu ve kaçınılmaz gerilemeyi öngörürken; sosyalizm ise insan aklının mükemmelliği ve ilerlemeyi öngörmektedir.⁴¹ Dolayısıyla, sosyalizme göre kapitalist toplum, feodal toplumdan ileride, sosyalist toplumdan geridedir.⁴² Aslında sosyalizmin diğerlerinden, geleneksel olanlardan farklı tarih anlayışından da anlaşıldığı gibi, o da insanın kendisini aşma ve doğaya hakim olma kapasitesine inanan diğer ilerici akımlar gibi aydınlanmanın bir ürünüdür.

³⁷ Newman, a.g.e. s. 7.

³⁸ Jennings, a.g.e., 2.

³⁹ A.g.e, s. 2.

⁴⁰ Aynı yer.

⁴¹ Henri Lefebvre, **Sosyalist Dünya Görüşü Marksizm**, Yordam, 2007, İstanbul, s. 17-18.

⁴² Atilla Yayla, **Siyasi Düşünce Sözlüğü**, Adres Yayınları, Ankara, 2005, s. 216.

Sosyalizmin üçüncü temel dayanağıysa ekonomi politiğin eleştirisidir. Sosyalist dünya görüşü henüz tanımlanmadan, ütöplastler özel mülkiyeti ahlaki temelde kınamışlardır. Ütöplastler, bunun yerine gelir dağılımının daha adil olduğu bir toplum tahayyül etmişlerdir. 18. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan sosyalizm ise Sanayi Devrimi'ne dayanan kapitalist köylü toplumuna karşı olmuştur. Sosyalizm, buradan hareketle iki temel çıkarıma varmıştır. Bu çıkarımlardan ilki, kapitalizmin, destekçilerinin iddialarının aksine, kaynakların dağıtımı ve refahın üretimi noktasında verimli bir sistem olmadığıdır. İkinci çıkarıma göreysa kapitalizmin adil bir düzen olmayışının sebebi, kurumsallaşmış bir soygün düzeni olmasıdır.

Marksizmin dördüncü temel argümanıysa demokrasi özlemidir. Marksizmin öngördüğü demokrasi kavramından, bugünün egemen kullanımını temsil eden, liberal demokrasi anlaşılmamalıdır. Marksizmin öngördüğü demokrasi anlayışı, aslında tam olarak bugünkü demokrasi anlayışının eleştirisi ve alternatifi olarak ortaya çıkmıştır. Marksizmin anlayışına göre, aslında hayatın her alanında var olan diyalektik çelişki liberal demokraside de vardır. Bu çelişki, proletarya ve burjuva sınıfı arasında ortaya çıkmış ve demokrasi kılıfı altında egemen sınıfın (*burjuva*) ezilen sınıf üzerindeki (*proletarya*) diktatörlüğünü kurumsallaştırmıştır.⁴³ Burjuva demokrasisi siyasi yelpazenin (*political spectrum*) sağında ve solunda birer ana akım parti ve bunların yanında çeşitli küçük partiler aracılığıyla mevcut siyasi düzenin sınıflarını temsil eder.⁴⁴ Bunun yanında kapitalizm, mevcut toplumsal sınıfların tamamını çeşitli araçlarla kanatları altına almak ister. Burjuva demokrasisinin onlara sağladığı kılıf olan demokrasi vasıtasıyla demokrasinin bir uzlaşma rejimi olduğunu iddia eder ve sendika gibi kurumları da bu uzlaşmanın sembolleri olarak sunarlar. Marksizme göre, bu tür kurumların yarattığı yegane olgu, burjuva demokrasisinin nimetlerinden faydalanan bir proletarya aristokrasisidir.⁴⁵

Marksizm, Kapitalizm ve onunla bir simbiyoz içinde olan liberal demokrasinin, kitleleri her zaman demokrasi içinde bir başka çözüm, daha iyi bir yaşam umudu olduğuna inandırarak onların algılarını manipüle eder ve mevcut düzeni eleştiri

⁴³ A.g.e., s. 120.

⁴⁴ A.g.e., s. 121.

⁴⁵ Bertell Ollman, **Marksizme Sıra Dışı Bir Giriş**, Yordam, 2006, İstanbul, s. 18-22.

yetisinden yoksun bir sürü yaratır. Ancak kapitalizm, ezen ve ezilen sınıflara dayanan sömürücü doğasından kaynaklı olarak bir çelişkiler düzenidir ve dolayısıyla kapitalizmin çelişkileri sürekli artar. Bu çelişkiler, kaçınılmaz olarak bir sınıf bilinçlenmesine sebep olur.⁴⁶ Özetle Marksizme göre, liberal demokrasilerin en nihayetinde yaşayacakları bir bunalım söz konusu olacaktır. Bu bunalım da bir sosyo-ekonomik dönüşüme gebe dir.

Bu dönüşümün ilerici olması kadar, gerici bir dönüşüm olması da imkan dahilindedir. Marksizme göre, bu devrimlerden ilerici olan aşamayı temsil eden tür, aşağıdan (*proleter*) devrimdir. Gerici olan türse, yukarıdan devrim niteliğinde olan, halk üzerinde despotik anlamda bir baskı kuran rejimlerdir. İlk inde, egemen sınıf ortadan kalkarken, onun işçi sınıfı üzerinde kurduğu diktatörlüğün aracı olan devlet de araçsal bir özne olmaktan kurtulur. Bu aşamanın ardından, halkın proleter kurtarıcıları yönetimi ellerine alırlar. Kapitalizmin egemen sınıfın çıkarlarına hizmet amacıyla araçsallaşt ır d ığı liberal fehvadaki demokratik devlet ortadan kalkarken; bunun yerine planlı ekonomiye dayanan, üretim araçlarının kamulaştır ıl d ığı ve kamusal işlerin bizatihi halk tarafından idare edildiğ i bir demokratik düzen ortaya çıkar.⁴⁷ Baş ka bir ifadeyle, Marksizmin öngördüğü demokratik reçete, daha ziyade iktisadi özgürlüğe odaklanmaktadır. İkincisindeyse, kitleler yozlaşmış bir iktidarın agresif yönetimine muhatap olurlar. Marx, bu tarz yönetim biçimini, Bourbon Hanedanı'nın resmen yıkılmasının ve reformlar döneminin kapanmasının ardından iktidar gücünü ele alan Louis-Philippe yönetimiyle örneklemektedir.⁴⁸

Marksizmin son dayanağı da sosyalist topluma geçiş için öncülük etmesi beklenen proletaryadır. Yukarıda da belirtildiğ i gibi, Marksizme göre, liberal demokrasi çeşitli araçlar vasıtasıyla (sendikalar, refah devleti gibi) toplumu manipüle eder ve Marksist anlamda “gerçek demokrasi”ye ulaşılmasıyla ilgili talebin oluşmasını engeller. İşçi sınıfı, liberal demokrasi içinde kurduğı kurumlar vasıtasıyla örgütlense de bu, Marksizmin öngördüğü sınıfsal çelişkiyi ortadan kaldırmaz. Çünkü Marksizme göre, üretim araçları el, üretim biçimi de şekil değ iş tirmedikçe mevcut düzenin tüm

⁴⁶ A.g.e., s. 21-22.

⁴⁷ Lefebvre, a.g.e., s. 122-123.

⁴⁸ Karl Marx, **Fransız Üçlemesi**, Yordam, İstanbul, 2013, s. 41-63.

kurumlarıyla yürüttüğü sömürü devam edecektir. Marx bu durumu şöyle açıklar: “Maddi yaşamın üretim biçimi genel olarak toplumsal, siyasal ve düşünsel süreci koşullandırır.”⁴⁹

Tarihin, geçmişin salt bir anlatısından ibaret olmasından ziyade, onu teorik bir temele de oturtan Marksizm, insanın özgürlüğe ve dolayısıyla Marksist anlamda demokrasiye ulaşabilmesi için tarihin maddi kanunlarının anlaşılması gerektiği iddiasındadır. Marksizmin maddeci temele dayanan bu tarih anlayışına göre, Marksist tarih teorisi ve devrimci pratik birbirinden ayrılamaz bir bütündür.⁵⁰ Marx ve Engels’in sözleriyle ifade etmek gerekirse, “İnsanların varlıklarını belirleyen bilinçleri değildir; aksine onların toplumsal varlıkları bilinçlerini belirler.”⁵¹ En kısa ifadesiyle, toplumsal bilincin, maddi-sosyal yaşam tarafından manipüle edildiğine inanan bu düşünce sistemine tarihsel materyalizm denir.⁵² Marksizm, her ne kadar Hegel’in diyalektik yönetimini almış ve onu geliştirmiş olsa da, onun idealist tarih yaklaşımına muhaliftir. Başka bir ifadeyle, Alman idealizminin düşüncenin dışı vuran şeklini gerçeklik olarak kabul eden ve buna göre bir tarihsel öğreti geliştiren yaklaşımına karşın; Marksizm, dışı vurulan düşüncelerin bugün olduğu gibi tarihte de maddi ilişkiler tarafından kuşatılarak türetildiğini, dolayısıyla ikincil olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemektedir.⁵³ Dolayısıyla Marksizme göre, düşünce ortaya çıktığı hâlinde değil, ortaya çıkaran koşullarda aranmalıdır. Bu koşullarsa üretim ilişkileridir.

Bu bağlamda, tarihsel olarak üretim araçlarının kime ait olduğu, ne şekilde kullanıldığı ve üretim araçlarına sahip olan ve olmayanların nasıl sınıflaştıklarıyla ilgili birtakım sorular gündeme gelmektedir. Marksizmin içinde cevabı olan tüm bu soruların hareket noktası, tarihsel maddeciliktir. Buradan hareketle, tarihsel dönemleri sınıfsal açıdan yorumlayan Marksizmin mevcut düzene, yani kapitalizme bakışı da ortaya koyulur. Kapitalizmin üretim araçlarını fabrikalar, makineler ve hammaddeler olarak özetleyen Marksizme göre; bir yanda bu üretim araçlarının sahibi olan, ancak onları işleyip üretimine katılmayan burjuva sınıfı varken; diğer yandaysa tüm üretim süreçlerinin

⁴⁹ Friedrich Engels ve Karl Marx, **Felsefe İncelemeleri**, Yordam, İstanbul, 2017, s. 99.

⁵⁰ August Thalheimer, **Diyalektik Materyalizme Giriş**, Yordam, İstanbul, 2013, s. 134-35.

⁵¹ Engels ve Marx, a.g.e., s. 99.

⁵² Thalheimer, a.g.e., s. 135.

⁵³ A.g.e., s. 136.

içinde yer alan ve emek gücünden başka hiçbir sermayesi olmayan işçi sınıfı vardır. Marksizme göre, kapitalizmin ilkel komünal toplumdan farkı da tam olarak burada yatmaktadır. İlkel komünal toplumda üretici, üretim araçlarının aynı zamanda sahibiyken, bu dönemin çözülmesiyle eşgüdümlü olarak tarihsel bir süreklilik içinde aşama aşama sınıflı, yani kapitalist topluma geçilmiştir. Bunun en temel nedeni de özel mülkiyetin ortaya çıkışıdır.⁵⁴ Çünkü özel mülkiyet toplumu, mülkiyet sahipleri ve mülkiyetsizler olarak ikiye bölmekte ve ikincisini birincisinin hizmetkarı kılmaktadır.

Marksizm, bu yorumlardan hareketle üretim ve dağıtım (*bölüşüm*) olarak kavramsallaştırdığı iki olguyu daha gündeme getirmektedir. Marksizme göre, kapitalist toplumlarda bu olgular da sömürü düzeninin bir parçasıdır. Daha açık bir ifadeyle, üretim araçlarına sahip olan sınıf (*burjuva sınıfı, artı-değere el koyan*), üretiminde payı olmayan ürünlerin (*meta*) de sahibiyken; üreten sınıf (*işçi sınıfı, artı-değeri üreten*) ürettiği ürünler üzerinde söz sahibi değildir. Bu düzen içinde işçi sınıfı, ürettiği ürünlerin sadece belirli bir kısmına sahip olabilir ve onu her gün yeniden üretmeye zorlayacak kadarını geri alabilir.⁵⁵ Tüm bu durumların sonucu olarak da çıkarları çatışan iki sınıfın mücadelesi ortaya çıkmaktadır. Marksizme göre bu durum, nesnel bir gerçekliktir.⁵⁶ Tarihsel materyalizmin tarih anlayışına göre, tarihin her döneminde sınıf mücadelesi vuku bulmuştur. Hatta tarih denen şey, tam olarak sınıfların mücadelesinden ibarettir. Marksizme göre, Marx ve Engels'in yaptıkları şey, zaten ortada duran bu olgusal gerçekliği işçilerin dikkatine sunmak; onları planlı, örgütlü ve şuurlu bir mücadele yöntemine teşvik etmektir. Başka bir beyanla, Marksizmin son dayanağı olan proletarya; diğer dört teorik unsurun yerine getirilmesi, daha genel bir ifadeyle Marksist anlamda bir demokrasiye, sosyalist topluma geçilmesi için pratikte mücadeleye verecek güçtür.⁵⁷ Diğer dört dayanaktan farklı olarak proletaryanın vazgeçilmezliği, teorik bir yanı olmakla beraber, daha ziyade pratikte sınıf kavgasını verecek olan öncü güç olmasından kaynaklanmaktadır.

⁵⁴ Karl Kautsky, **Seçilmiş Politik Yazılar**, Çev. Celal Kanat, Kavram Yayınları, İstanbul, 1990, s. 48.

⁵⁵ Thalheimer, a.g.e., s. 138.

⁵⁶ A.g.e., 145.

⁵⁷ Karl Marx ve Friedrich Engels, **Felsefe Metinleri**, Sol Yayınları, İstanbul, 1999, s. 11.

1.2. Sosyalizmin Revizyonu ve Kapitalizmle Uzlaşma: Sosyal Demokrasinin Tarihsel Gelişimi

Sosyal demokrasinin bir kavram olarak ortaya çıkışı 19. yüzyılın ilk yarısına denk düşmektedir. Bu kavramı ilk kullanan, işçi organizasyonları olmuştur.⁵⁸ Ancak bu dönemde sosyal demokrasi kavramının semantik açıdan işgal ettiği yer, bugünkünden çok farklıydı. Sosyal demokrasi kavramı, 1848 Devrimi'nin bir ürünüdür. Hatta Marx, 1848 Devrimi'nin sonucu olarak statüko partilerine karşı ortaya çıkan liberal-sosyalist koalisyonu (*lib-lab coalition*) için şöyle demiştir: “İşçilerin partisi küçük burjuvaların partisiyle bir araya gelerek sosyal demokrat partiyi oluşturmaktadır.”⁵⁹ Sosyal demokrasi kavramının sınırlarının belirlenmesiyle ilgili 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak çeşitli tartışmalar yapılsa dahi, kavramın bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlandığı dönem İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Her ne kadar, Ekim Devrimi sonrası bugünkü anlamına yakın kullanıma dair tartışmalar yaşansa da, bu dönem güç dengeleri devrimci ve evrimci güçler arasında çeşitli dönemlerde değişim gösterdiğinden, kavramın kullanımında bir istikrar sağlanamamıştır.⁶⁰

Bugün, özellikle Avrupa'da birbirinin yerine kullanan, iç içe geçmiş gibi görünen sosyalizm, demokratik sosyalizm ve sosyal demokrasi kavramları arasında aslında hem tarihsel hem de bu tarihsellikle bağlantılı olarak kavramsal bir farklılık vardır. Bu meselenin kavramsal boyutu, en genel ifadeyle şu şekilde özetlenebilir: Ortodoks sosyalizmin nihai amacı özel mülkiyetin kaldırıldığı yeni bir toplumsal düzeni cebir yoluyla, sınıf mücadelesiyle kurmaktır. Ortodoks sosyalistler, isimlendirilmesindeki ortodoksi vurgusundan da anlaşıldığı gibi, hem yöntem hem de gündem olarak Engels ve Marx'ın mirasını sürdürmektedirler. Demokratik sosyalizmse Marksizmin sosyalizme ulaşma hedefinden vazgeçmemekle beraber, yöntem açısından şiddeti reddeder ve bu hedefe ulaşmak için şiddeti, liberal demokrasinin kurumlarıyla ikame eder. Sosyal demokrasiye edildiği tarihsel birikimin sonucunda hem içerik olarak sosyalizmden hem de yöntem olarak şiddetten vazgeçmiştir. Özel mülkiyetin tamamen ortadan kaldırılmasının yerine, ekonomiye devletin yer yer müdahale edeceği ve tek el

⁵⁸ İbrahim Sarıtaş, **Sosyal Demokrasi: Geçmişten Günümüze**, Orion, Ankara, 2006, s. 5.

⁵⁹ Philippe Marliere, “Avrupa’da Sosyal Demokrasi: Süreklilik ve Değişim”, İbrahim Sarıtaş (Ed.), **Sosyal Demokrasi Okumaları**, Orion, Ankara, 2012, s. 25.

⁶⁰ Atilla Yayla, **Siyaset Teorisine Giriş**, Liberte, Ankara, 2002, s. 48.

özelliği taşıyan sektörlerin kamulaştırılacağı bir yöntem benimsemiştir. Dolayısıyla sosyal demokrasi, kapitalizmin sürdüğü bir düzende ekonomik ve siyasi reformlar vasıtasıyla tedrici bir dönüşümü benimser.⁶¹

Sosyal demokrasinin bugünkü anlamına kavuşup diğer iki kavramla arasına hem fark hem de mesafe koyması uzun erimli bir tartışma sürecinin ürünüdür. Bu tartışmalar, 19. yüzyılın son çeyreğinde İngiltere’de ortaya çıkan Fabian Hareketi, Almanya Sosyal Demokrat Partisi (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD*) ve İsveç Sosyal Demokrat Partisi (*Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti, SAP*) içindeki tartışmalar olmak üzere üç temel kaynaktan beslenmiştir. Birinci Enternasyonal’in (1864-1876) dağılmasının ardından, mutedil anlamda bir sosyalizmi savunanlara karşı, sosyal demokrasi ve sosyalizm kavramları birbirinin alternatifi olarak, eş anlamlı şekilde kullanılmaya başlanmıştır.⁶² Hatta, Lenin’in de üyesi olduğu Rusya’daki sosyalist örgütlenmenin adı Rusya Sosyal Demokratik Partisi olmuştur.⁶³ 19. yüzyılın son 10 yılı, İsveç, Almanya ve İngiltere’de burjuva demokrasisinin bir aracı olan parlamentoların kurumsallaşmaya başladığı bir dönem olmuştur. Genel oy hakkına giden yolda elde edilen kazanımlar ve sendikal hakların tanınmaya başlanması gibi gelişmelerin sonucunda, işçilerin doğal temsilcisi olan sosyal demokrat partilerde demokratik yollarla iktidarın ele geçirilebileceğiyle ilgili tartışmalar başlamıştır.⁶⁴ Bu tartışmalar, evrimci ve devrimci çevreler arasındaki fikir ayrılıklarının günden güne ayyuka çıkmasına sebep olmuştur. Demokratik yollarla iktidarın ele geçirilebileceğine olan inanç, her geçen gün işçi çevrelerinde yaygınlık kazanmaya başlamış ve dolayısıyla sonrasında revizyonist olarak adlandırılan kanatların örgütlerin içindeki etkisini artırmıştır. Przeworski ve Sprague, oy hakkının işçiler açısından barikatta taş atma dönemi yerine, “kağıttan taşı” sandığa atma dönemini başlattığını ifade etmişlerdir.⁶⁵

⁶¹ Cenk Saraçoğlu, “*Sosyal Demokrasi*”, **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, Yordam, İstanbul, 2014, s. 364.

⁶² Marliere, a.g.m., s. 26.

⁶³ Saraçoğlu, a.g.m., s. 363.

⁶⁴ İhsan Kamalak, “*Sosyal Demokrasiyi Tanımlamak: Eduard Bernstein’in Yaklaşımı Üzerinden Bir Deneme İlkeleriyle Sosyal Demokrasi*”, **Sosyal Demokrasi Okumaları**, İbrahim Sarıtaş (Ed.), Orion, Ankara, 2012, s. 7.

⁶⁵ Sheri Berman, **The Social Democratic Movement: Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe**, Harvard University Press, Cambridge, 1998, s. 4.

1.2.1. Almanya’da Sosyal Demokrat Hareket

Almanya’da sosyal demokrat hareketin tarihçesini Marx ve Enges’in 1848 yılında yayımlanan Komünist Manifesto’suna kadar götürmek mümkündür. Manifesto, yukarıda da belirtildiği gibi, Marksizmin temel dayanaklarından olan kapitalizmin kaçınılmaz sonunu beyan eden ilk yazılı eser olarak önem taşımaktadır.⁶⁶ Ortodoks Marksizm ve Manifesto’nun yazarları, “kaçınılmaz çöküş” ve diğer birçok öngörülerinden vazgeçmemekle beraber, birtakım öngörülerinin de tarih içinde çürüdüğünü 1872’de kitabın Almanca baskısı için yazdıkları önsözde kabul etmişlerdir.⁶⁷ İşte bu kabul, ileride başlayacak revizyonizm tartışmalarında revizyonistlerin temel dayanaklarından biri hâline gelmiştir.

Almanya’da bu dönemde kurulan önemli örgütlerden biri, Ferdinand Lassalle’in öncülüğünde kurulan Genel İşçi Derneği’dir (*Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein, ADAV*). Bu örgütün amacı, bu dönem henüz başka bir alternatif olmamasından kaynaklı olarak, daha ziyade liberaller tarafından temsil edilen işçilerin kendilerine ait ilk örgütleri olmasıdır.⁶⁸ Bu örgütlenmenin ana gayeleri, Almanya’da üç dereceli seçimin yerine daha demokratik bir seçim yöntemi olan tek dereceli seçimin gerçekleşmesi için mücadele etmektir. Lassalle’in örgütüne böyle bir misyon biçmesinin sebebi, nicel olarak günden güne sayısı artan örgütlü işçilerin, bu yolla iktidarı ele geçirip devleti demokratikleştirebileceklerine olan inancıdır. Marx’ın devleti egemen sınıflara hizmet eden bir yapı olarak görmesinin ve nihai olarak sınıfsız topluma ulaşıldığında sönmümlenip ortadan kalkacağı düşüncesinin aksine Lassalle, devletin makulleştirilebilir olduğunu ve işçi sınıfının talep ettiği hakları, devleti demokratik yollarla ele geçirerek elde edebileceği düşünmüştür.⁶⁹ Lassalle, 1864 gibi işçi hareketinin yeni yeni ayağa kalktığı bir dönemde ölmüş olsa da fikirleri, hem Marksist öğretiyeye karşı burjuva demokrasisiyle uzlaşma bağlamında sosyalist hareket içinde bir ilk olması hem de sonrasında gelişen revizyonist harekete ilham kaynağı

⁶⁶ Deniz Kavukçuoğlu, **Sosyal Demokraside Temel Eğilimler**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2003, s. 10.

⁶⁷ Karl Marx ve Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, Yordam, İstanbul, 2017, s. 82-84.

⁶⁸ Kavukçuoğlu, a.g.e., s. 13.

⁶⁹ Eduard Bernstein, **Ferdinand Lassalle as a Social Reformer**, Swan Sonnenschein, Londra, 1893, s. 134-136.

olması noktalarında önemlidir. Alternatif bir beyanla, 19. yüzyılın sonlarında iyice alevlenen revizyonizmin, Komünist Manifesto'nun 1872 Önsöz'ünden ayrı olarak, ikinci dayanak noktası da Lassalle'in fikirleri olmuştur. Lassalle'in yelpazenin solunda kalan görüşleri, özgürlükçülükten esinlenmekle beraber evrensellikten ziyade ulusal nitelik taşımıştır. Lassalle, işçilerin mücadelesinin başarıya ulaşmasının önkoşulunu ulusal Alman Devleti'nin kuruluşunda oynayacakları aktif rol olarak görmüştür.⁷⁰ Berman'a göre, Lassalle'in felsefesi otoriterlik, devletin kutsiyeti ve demokrasinin bir birleşimidir.⁷¹ Lassalle'in devletin kutsiyeti ve otoriterliğine yaptığı atfın nedeni, onun iktisadi, sosyal ve kültürel bakımdan sosyalist manada bir demokrasiden söz etmesidir. Lassalle, bu anlamda bir demokrasinin ancak devletin sisteme yapacağı müdahalelerle sürekli kılınabileceğine inanmıştır.⁷²

Lassalle'in ölümünün ardından toplanan 1869 tarihli Eisenach Kongresi'nde Lassalleci fikirleri benimseyen bir programın kabul edilmesinin ardından yaşanan ayrılığın sonucunda SPD'nin öncülü olan Sosyal Demokrat İşçi Partisi (*Sozialdemokratische Arbeiterpartei, SDAP*) kurulmuştur. Marx ve Engels'in izinden giden bu partinin en önemli temsilcileri Wilhelm Liebknecht ve August Bebel'dir.⁷³ Ancak bu bölünme uzun sürmemiş, Bismarck'ın anti-sosyalist tutumu, Almanya'nın ulusal birliğini tamamlamasına karşın Lassalleci kanadın öngördüğünün aksine işçilerin statülerinde pozitif anlamda bir gelişme olmaması ve 1870'lerde ortaya çıkan Alman ekonomisinin depresyonunun işçileri kolektif bir eylemler silsilesine itmesi gibi koşullar, bu iki örgütü (ADAV ve SDAP) birleşmeye zorlamıştır. 1875 yılında düzenlenen kongreyle beraber bu iki örgüt, Almanya Sosyalist İşçi Partisi (*Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands, SAP*) adıyla birleşmişlerdir.⁷⁴ Bu kongrede alınan kararlar ve sonucunda ortaya çıkan programda Lassallecilerin etkisini görmek mümkündür. Lassallecilerin bu revizyonist görüşleri ve dolayısıyla Gotha Programı, Marx ve Engels tarafından pejoratif bir üslupla eleştirilmiştir.⁷⁵ 1878'de

⁷⁰ Kavukçuoğlu, a.g.e., s. 15.

⁷¹ Berman, a.g.e., s. 72.

⁷² Aynı yer.

⁷³ Manfred B. Steger, **The Quest for Evolutionary Socialism: Eduard Bernstein and Social Democracy**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 38.

⁷⁴ Kavukçuoğlu, a.g.e., s. 22-23.

⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Karl Marx ve Friedrich Engels, **Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi**, Sol Yayınları, Ankara, 1969.

çıkan, özel mülkiyet ve devlet karşıtı tüm protestoları; her türlü sol yayının yapılması ve dağıtılması⁷⁶ gibi sosyalist faaliyetleri yasaklı hale getiren, 1878 ve 1890 yılları arasında yürürlükte kalan Sosyalist Yasa⁷⁷ (*Socialist Law*) Lassalle'in yukarıda bahsedilen devlete kutsiyet atfeden anlayışından ötürü devlete pozitif bakan işçilerin bu anlayışını değiştirmiştir. 1848'den beri süren *lib-lab* koalisyonunun resmen çöküşüne de işaret eden bu noktadan sonra Lassellecilik gözden düşmüş ve parti, kendisi için yeni bir vizyon arayışına girişmiştir. Bu andan sonra sosyalist hareketin içinde Marx ve Engels'in takipçileri güç kazanmaya başlamışlardır.⁷⁸ Sosyalist Yasası'nın yürürlükte olduğu günlerin işçiler ve dolayısıyla sosyal demokrat hareket açısından üç temel çıktısı olmuştur. İlk olarak, toplumsal yaşamdan dışlanmışlık duygusu içindeki işçiler bir karşı-toplum yaratarak burada sosyal, siyasal, kültürel ve sportif alanda örgütlenmeye başlamışlardır. İkinci olarak, *lib-lab* koalisyonunun dağılmasının ardından, sosyal demokratlar işçilerin yegane temsilcisi konumuna gelmişlerdir. Bu dönemde SAP, parti yönetimiyle ilgili inisiyatifi örgütün yasaklı olmayan tek organı olan parlamento grubuna devretmiştir. Üçüncü olarak, yukarıda da belirtildiği gibi, Lassalleci görüşlerin gözden düşmesiyle beraber, Marksistler rakipsiz hale gelmiş ve bunun sonucunda da işçi sınıfında birtakım radikal eğilimler gözlenmiştir.⁷⁹ Ancak bu radikalleşme uzun erimli olmamıştır. Bunun en önemli nedeni, SAP'ın hem işçilerin yegane temsilcisi konumuna dönüşmesi hem de işçilerin daha örgütlü bir yapıya evrilmesi sebebiyle ortaya çıkan sınıf bilinçleri, SAP'a her seçimde biraz daha artan bir seçmen kitlesi desteği olarak dönmüştür. Bu da hem Engels gibi Marksist ideologları hem de işçileri, Almanya'da iktidarın seçim yoluyla ele geçirilebileceğine dair ikna etmiştir.⁸⁰

Sosyalist yasanın 1890'da yürürlükten kaldırılmasıyla beraber Almanya Sosyal Demokrat Partisi, konjonktüre uygun bir yeni program hazırlama faaliyetlerine girişmiştir. Bu faaliyetlerin sonucu olarak 1891'de hazırlanan Erfurt Programı,

⁷⁶ Richard N. Hunt, **German Social Democracy 1918-1933**, Yale University Press, New Haven and London, 1964, s. 8.

⁷⁷ Deniz Kavukçuoğlu bunu sosyalistler yasası olarak Türkçeye çevirmiştir. A.g.e., s.33.

⁷⁸ Veron L. Lidke, **The Outlawed Party: Social Democracy in Germany, 1878-1890**, Princeton University Press, Princeton, 1966, s. 57-59.

⁷⁹ Kavukçuoğlu, s. 34-35.

⁸⁰ A.g.e., s. 34.

Marx'ın Gotha Programı'na yaptığı eleştiriler göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Erfurt programı; kapitalizmin tekelleşme eğilimi, işçi sınıfının her geçen gün daha fazla sömürülmesi ve orta sınıfın proleterleşmesiyle beraber ortadan kalkması, mücadelenin burjuva-işçi sınıfı eksenine sınırlı hale gelmesi ve tüm bunların sonucunda ortaya çıkacak olan kapitalizmin kaçınılmaz çöküşü gibi Marksizmin kapitalizmle ilgili yaptığı genel öngörülerini Almanya vakasına uyarlar nitelikte olmuştur.⁸¹ Aslında bu dönüşüm, Sosyalist Yasa yıllarında işçi sınıfının yaşadığı fikri radikalleşmenin bir sonucu olarak da kabul edilebilir. Erfurt Programı, her ne kadar Gotha Programı'na kıyasla daha devrimci bir karaktere bürünmüş olsa da Kavukçuoğlu bunu, evrimci ve devrimci kanat arasında bir uzlaşma programı olarak görür.⁸² Sebebiyse Marksizmin ontolojik temelini oluşturan proletarya diktatörlüğünün programda yer almamasıdır.⁸³

Ancak bu tespitler, Almanya'nın o günkü koşullarına bakıldığında gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü bu dönemde; Alman ekonomisi son derece güçlüyken, iktidar da yine son derece güçlü ve istikrarlı bir görüntü vermiştir. Bu durumda, birtakım SPD'li devrimin mümkün olmadığını düşünerek mevcut düzenin içinde elde edilebilecek kazanımları elde etmeye odaklanmak gerektiğini düşünmüştür.⁸⁴ Bu ekibin düşüncelerini belli bir teorik düşünce düzlemine oturtansa Eduard Bernstein olmuştur. Cem'e göre Bernstein, sosyal demokrasinin yeni rotasını belirlerken kapitalizmin kaçınılmaz sonu, proletaryanın vereceği kavga, iktidarı cebren ele geçirme ve işçi sınıfı diktatörlüğü gibi Marksist teorinin bazı miraslarından arınması gerektiğini düşünmüştür.⁸⁵ Bernstein bu görüşlerini, bu dönem Almanya Sosyal demokratlarının en önemli teorik tartışma organı olan Die Neue Zeit dergisinde Sosyalizmin Sorunları (*Problems of Socialism*) başlıklı yazılarıyla gündeme getirmiştir. Bernstein'in bu yeni görüşleri, teorik bir çerçeveye sıkıştırılmış bir doktrinden ziyade, pragmatizmi içeriyordu. Alternatif bir deyişle Bernstein, işçilerin daha iyi standartlara kavuşabilmesi adına demokrasi içinde, diğer ideolojiler ve

⁸¹ Hunt, a.g.e., s. 10 ve Kavukçuoğlu, a.g.e., s. 42-45.

⁸² Kavukçuoğlu, s. 45.

⁸³ Aynı yer.

⁸⁴ Hunt, a.g.e., 11.

⁸⁵ İsmail Cem, **Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir?**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 49.

partilerle ittifaklar kurabilecek bir görüş için Marksizmi terk etmiştir.⁸⁶ Başka bir ifadeyle Bernstein, yarının belirsiz öngörülerıyla bir dünya yaratma iddiasından ziyade, işçi sınıfının bugününü daha yaşanılabilir kılma gayesi gütmüştür.

Ancak Bernstein'in bu görüşleri, onun revizyonizm tartışmalarını yürüttüğü 1897-1898'dan çok sonra parti tarafından kabul görmüştür. Çünkü bu tartışmaların yürütüldüğü dönemde, SPD'de hâlâ ortodoks Marksistlerin söylemleri egemen durumdaydı. Bu durumun hem göstergesi hem de sonucu olarak Bernstein'in revizyonist önerileri, 1899 tarihli Hannover Kongresi'nde reddedilmiştir.⁸⁷ Aslında her ne kadar parti söylem bazında Bernstein'in önerilerini reddetse de pratikte çoktan revizyonist bir çizgiye oturmuştur. Ayrıca, Manifesto'nun 1872 tarihli önsözü ve Lassalle'in görüşlerine ek olarak, Bernstein ve diğer revizyonistlerin revizyonist düşünceleri için yaslandıkları bir diğer meşruiyet kaynağı da 1891 tarihli Erfurt Programı'nın Eleştirisi'nde Engels'in genel oyla iktidarın değişebileceği ülkelerde sosyalist topluma geçişin barışçı bir metotla olabileceğine dair yazdığı bir kısım olmuştur.⁸⁸ 1890'da Sosyalist Yasa'nın yürürlükten kaldırılmasıyla beraber SPD, pratikte kendisine çizdiği rotayla beraber kimilerine göre zaten çoktan bir halk partisine⁸⁹, kimilerine göreyse bir kitle partisine⁹⁰ dönüşmüştür. Bu dönüşüm, SPD'nin üyelik için parti programının benimsenmesinin tek kural olarak kabul etmesiyle de vücut bulmuştur.⁹¹ Bu noktada, birçokları Bernstein'in partinin revizyonist politikasının banisi değil, sözcüsü olduğu noktasında uzlaşmaktadır.⁹²

Ancak Bernstein'in görüşleri, sosyal demokrasinin tutarlı bir programını ortaya koyması ve bunu yaparken eşgüdümlü olarak ortodoks Marksizmin sistematik bir eleştirisini de yapması bakımından önemli gözükmektedir. Bunun yanında Bernstein'in görüşleri, özelde SPD'nin, genelde de sosyal demokrat hareketin uzun yıllar takip edeceği vizyonu da ortaya koyan doktrinerlerden biri olması bakımından

⁸⁶ Marius S. Ostrowski, **Eduard Bernstein on Social Democracy and International Politics**, Macmillan, Cham, 2018, s. 2.

⁸⁷ Cem, a.g.e., s. 50.

⁸⁸ Sarıtaş, a.g.e., s. 25.

⁸⁹ Kavukçuoğlu, a.g.e., s. 46.

⁹⁰ Cem, a.g.e., s. 53.

⁹¹ Aynı Yer.

⁹² Kamalak, a.g.m., s. 8.;

da önem taşımaktadır. Bernstein'in ilk eleştirisi, tarihsel maddeciliğe gelmiştir. Buna göre Bernstein, Marksizmin iddiasının tersine, altyapı kurumlarının da üstyapıyı etkileyebileceğini iddia etmiştir.⁹³ Bernstein bu iddiasını Marksizm üzerinden meşrulaştırma kaygısı içinde, 27 Ekim 1890'da Engels'in Conrad Smith'e yazdığı mektubu görüşleri için dayanak olarak göstermiştir. Bu mektubunda Engels, ekonomik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan kurumların bir süre sonra kendi "akıllarını" üreterek bağımsız birer sosyal aktör hâline geldiklerini vurgulamıştır.⁹⁴ Bernstein'e göre, o günün toplumu Marx'ın döneminden farklı olarak; ekonomi bilimiyle beraber, tıpkı diğer bilimlerin gelişmesiyle beraber doğaya karşı egemen konuma geçilmesi gibi, ekonomi karşısında da egemen bir hâl almaya başlamıştır. Ekonomi bilimi, ekonomik gelişmelerin öngörülebilir olmasını kolaylaştırmış ve bu yolla Marx'ın öngördüğü buhranın ortaya çıkma koşullarının iktisadi temeli yara almıştır.⁹⁵ Böylece, "Tarihin Demir Zorunluluğu" eski katıllığını yitirmeye başlamış ve modern toplum, ideoloji ağacına sanat ve bilim gibi birtakım doğal olmayan araçlar da vermiştir.⁹⁶ Bernstein, bu durumun sosyal demokrasinin ehemmiyetini ve görevlerini azaltmadığını, aksine arttırdığını ifade etmektedir. Yeni durumun her kuramın saf hâlinin taşıdığı mutlakçılığın dışına çıkılarak yeniden yorumlanmayı zorunlu kıldığına inanan Bernstein, tarihsel maddecilik yerine "Tarihin Ekonomiye Dayalı Yorumu"nu önermiştir.⁹⁷ Bu yorum, ekonominin tarihin akışını değiştiren olayların en temel yapı taşı olduğu kabulünü sürdürmekle birlikte, yalnızca ekonomik güdülerin değil diğer koşulların da bu temel çerçevede incelenmesi gerektiğini önermektedir.⁹⁸ Bernstein'e göre bu önerme, Marksizmi içinde bulunduğu mekanik determinizmden de kurtaracak yegane yoldur.⁹⁹

Bernstein'in bir diğer eleştiri noktası da Marksizmin toplumların neticede iki sınıflı yapıya kavuşacakları ve sınıf kavgasının başlayacağıyla ilgili önermesi üzerine olmuştur. Bernstein'in buradaki iddiası, Marksist kuramın ortaya atıldığı dönemle o

⁹³ A.g.m., s. 10.

⁹⁴ Eduard Bernstein, **Evrimsel Sosyalizm**, Kavram, İstanbul, 1991, s. 36.

⁹⁵ A.g.e., s. 37-38.

⁹⁶ A.g.e., s. 38.

⁹⁷ A.g.e., s. 39.

⁹⁸ Aynı yer.

⁹⁹ A.g.e., s. 40

günkü şartlar arasında büyük değişimler olduğudur. Bernstein, sosyal demokrasinin bu yeni şartlara göre yeniden yorumlanması vasıtasıyla bilimsel geçerliliğinin kurtarılabileceğı iddiasındadır.¹⁰⁰ Bernstein'in gözlemlerine göre toplum, iki sınıflı bir yapıya dönüşmemekte ve orta sınıflar ne gelir bağlamında ne de nicelik olarak ortadan kalkmamaktadır. Proletaryanın sayısı artsa da kapitalistlerin sayısı azalma yönünde bir eğilim göstermemektedir. Bernstein, oluşan bu yeni koşullarda liberal demokrasinin kurumlarının esnekliğinin devrimin gerekliliğinin tarihsel koşullarını ortadan kaldırdığını da iddia etmiştir. Bu iddia, Bernstein'in ortodoks Marksizmden en temel kopuşuna işaret etmektedir. Bernstein'e göre, işçilerin oy ve örgütlenme haklarının tanındığı ve parlamenter temsil haklarının olduğu bir ortamda proletarya diktatörlüğü bir üst aşama olarak kabul edilemez.¹⁰¹ Bernstein, oy ve örgütlenme hakkının tanındığı bir düzende, soyut ve belirsiz bir geleceğe ulaşma hülyasının değersizliğini vurgulamış ve bunun yerine, demokratik kapitalist sistemi daha ehil hale getirmek için çaba sarfederek işçiler lehine yapılabilecek reformların hedeflenmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁰² Nitekim işçilerin de, Marx'ın öngörüsünün aksine, gelirleri artmış ve bu gelir artışıyla beraber onlar da kapitalist hazlarla dürtülenmeye başlamışlardır.¹⁰³

Bernstein, oy davranışıyla bağlantılı olarak Marksizmin esin kaynağı olan ütopyacı kalınlara da eleştiri getirmektedir. Demokrasi eleştirisiyle iç içe geçmiş bir eleştiri olan bu fikirsel temele göre sosyalizm, önceden yazılmış bir reçetenin peşinden koşup o reçeteye uygun hasta aramaktansa; ortada duran hastalıklara tedavi aramalıydı. Nitekim Bernstein, demokratik araçları kullanarak ortodoks manada sosyalizmi hedeflemeyi bir tutarsızlık olarak yorumlamıştır. Bu yüzden Bernstein, araçlar ve amaç arasında bir tutarlılık olması gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla sosyalizmin kapitalist demokrasiyi ehlileştirmek için birçok günlük sorumluluğı olduğunu da belirtmiştir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Kamalak, a.g.m., s. 11.

¹⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Terrance MCLoughlin ve R. T. Drake, "The First Crisis of Marxian Theory and the Bernstein-Kautsky Debate", **Praxis**, Sayı: 3, 1976.

¹⁰² Sheri Berman, "Sosyal Demokratlar Dünyayı (Yeniden) Kurtarabilir mi?", Çev. Onur Alp Yılmaz, **Sosyal Demokrat Dergi**, Sayı: 111-112, 2020, s. 85.

¹⁰³ Sarıtaş, a.g.e., s. 35.

¹⁰⁴ Kavukçuoğlu, A.g.e., s. 52.

Bernstein bir diğ er eleştirisini de, Marksizmin bir diğ er özlemi olan demokrasi kavramının da Leninizmin cebir metoduyla beraber pratikte farklılaşması, yozlaşması üzerine yapmıştır. Bernstein, Sovyet rejimine, sınıfsal ayrımların tamamen yok olacağı iddiasındaki bir düşünce olan sosyalizmin zıttı olarak bakmıştır. Ona göre bu rejim, bir grup parti eliti adına diktatörlük kurmaktan ibaret kalmış ve burjuva toplumunun araçsallaştırdığı devleti, o da proletarya adına araçsallaştırmıştır. Bernstein'ın düşüncesine göre, sosyalizmin yapması gereken, tüm bunları reddeden bir evrensel yurttaşlık toplumu inşa etmek olmalıdır.      Bernstein'ın felsefesi dahilinde, demokrasi bir  oğ nluk diktasına dönüşmemeli ve sayıca azınlıkta olan grupların da hakkını g zetmeliydi.¹⁰⁵ İşte bu düşünce, Bernstein'ın revizyonizminin SPD'yi bir sınıf partisinden bir halk partisine dönüştürmeyi hedeflediğini de gözler önüne sermektedir.

II. Enternasyonal yıllarında (1889-1916) SPD ve Almanya sendikal hareketleri, model birer örgütlenme modeli olarak diğ er ülkelerde de uygulanması için teşvik edilecek kadar hayranlık uyandırmıştır. Ancak bu durum II. Enternasyonal içinde SPD'nin hem örgütlenme modellerini hem de düşünce sistemini sorgulanmaz bir hâle dönüştürmüştür. Bu da işçilerin temsilcisi durumunda olan SPD'nin içinde bir bürokratik yapı oluşmasına sebep olmuş ve partinin işçi hareketinin temsilcisi olması konumundan, işçiler üzerinden varlığını ve gücünü sürdüren bir noktaya evirilmesine sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak, sosyalizme geçişin öncü gücü olarak tasvir edilen işçi sınıfının hamiliğı SPD içinde, parti elitlerinin konumlarının sürekliliğini sağlamak için hamasi bir söyleme indirgenmiştir.¹⁰⁶ Bu dönemde SPD bürokrasisi ve özellikle revizyonist kanat, Alman İmparatorluğı'nun sömürgeci politikalarına dahi şahsi kazanımlarını korumak amacıyla, "medenileştirme" iddiasıyla, destek vermişlerdir. Bu kararların alındığı Mannheim Kongresi, bugün parti tarihinde Mannheim teslimiyeti olarak anılmaktadır. Mannheim temsiliyeti, partide revizyonistler ve revizyonistlerin daha solunda kalan gruplar arasında gerilime sebep olmakla beraber, asıl kırılma savaş bütçesi oylamasında partinin revizyonist kanadının destek vermesiyle yaşanmıştır. 4 Ağustos 1914'te yapılan bu oylama ve sonrasında

¹⁰⁵ A.g.e., s. 51.

¹⁰⁶ James Joll, **The Second International**, Londra ve Boston: Routledge & Kean Paul, 1974, 95-96.

savaşın SPD tarafından onay görmesi üzerine II. Enternasyonal de fiilen dağılmıştır. Çünkü bu kararla enternasyonalizm vaadinde bulunan sosyalistler, emperyalist bir sınıf savaşımına ortak olmuşlardır. SPD'nin bu konumlanmasına karşı çıkan parti içi sol kanat, sosyalist devrim ideallerini Spartaküs Birliği adı altında ve Rosa Luxemburg'un ideologluğunda sürdürmeye karar vermişlerdir. Bu ayrılmaya ve Luxemburg'un SPD'nin savaşa destek vermesini bir ihanet olarak yorumlamasına rağmen, Luxemburg da tıpkı SPD'liler gibi Lenin'in 1917 Bolşevik Devrimi'nin yöntemine karşıdır. Çünkü Luxemburg'a göre, seçimlerin yapılmadığı bir düzende tekelleşmiş ve denetlenemez bir güç söz konusu olacaktır. Ayrıca Luxemburg, bu düzenin bir diktatörlük olmakla beraber, proleter bir diktatörlük değil, bir grup azınlık tarafından idare edilen jakoben bir diktatörlük olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷

Dolayısıyla, bir yandan SPD'nin büyük savaşa destek vermesiyle, diğer yandan da Leninist harekete olumsuz bakış dolayısıyla bir yandan Enternasyonal dağılırken, diğer yandan da sosyal demokrasi ve sosyalizm arasındaki ayrım da netleşmeye başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Weimar Almanya'sında da sosyal demokrat bir hegemonya kurulmuştur.¹⁰⁸ Bu dönemde SPD, kendisini sosyalist devrimden yana olan hareketlerden ayırmak için 30 yıldan fazla bir süredir partinin temel siyaset belgesi olan Erfurt Programı'nın yerine yeni bir program hazırlamaya başlamış, bu çalışmalar 1921'de hazırlanan Görlitz Programı'yla sonuçlanmıştır. Bu programın önemi, Almanya sosyal demokrat hareketinin revizyonizmi benimseyen ilk programı olmasıdır. Weimar Cumhuriyeti'nin tarihsel bir birikim sonucunda ortaya çıktığının vurgulandığı bu programda, bu tarihsel birikimi SPD üzerine almış ve bu cumhuriyetin ve demokrasinin kendisi açısından vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁹ Programda, SPD'nin geleneksel tabanını oluşturan işçilerle ilgili özel vurgular sürse de, kent ve kırdaki çalışan tüm halkın partisi olduğuna dair özel vurgu da SPD'nin revizyonizminin programın ruhuna yansımış niteliği olarak kabul edilebilir. Bu programla birlikte SPD, bir halk partisi niteliğine bürünmüştür.¹¹⁰ Aynı zamanda bu program, Almanya'da

¹⁰⁷ Kavukçuoğlu, a.g.e., s. 65.

¹⁰⁸ Berman, a.g.e., s. 2-3.

¹⁰⁹ Sarıtaş, a.g.e., 77.

¹¹⁰ Sabine Hake, **The Proletarian Dream: Socialism, Culture, and Emotions 1863-1933**, Walter de Gruyter, Berlin, 2017, s. 62

sosyal devlet ve iktisadi planlamanın, yani refah devletinin temellerinin atıldığı bir noktaya da işaret etmektedir.¹¹¹ SPD, bu programla özel mülkiyet haklarını tanımakla beraber, özellikle tekel niteliği taşıyan sektörlerdeki işletmelerin kamulaştırılmasını ve emekçileri sermayedarların egemenliğinden kurtarmayı da öngörmektedir. Program, bu amaçla sermayedarların ve özel mülkiyet sahiplerinin kurdukları birliklerin devlet tarafından denetlenmesi gerekliliğini de vurgulamıştır. Genelde revizyonistlerin, özeldeyse Bernstein'in etkilerini taşıyan bu program, Kautsky tarafından Marksizmden bir sapma olarak yorumlanmıştır. Ancak yoğun tartışmalara sebep olan bu program fazla uzun ömürlü olamamış ve 1925'te Kautsky'nin izlerini taşıyan, Marksist vurguların yeniden yoğunlaştığı, Erfurt Programı'ndan mülhem Heidelberg başlıklı bir program hazırlanmıştır. Bu programda Bernstein ve revizyonistler, SPD'yi halk partisine dönüştürme politikalarıyla etkilerini yitirirken, Kautsky ve etrafında kümelenen çevre, Marksist argümanlarıyla yeniden etkinlik kazanmışlardır.¹¹²

SPD, halk partisi olma iddiasından yeniden işçi sınıfının partisi olma iddiasına dönerken; aynı zamanda özel mülkiyetin kamulaştırılmasının toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi vurgusu da yeniden programda egemen bir hale gelmiştir.¹¹³ Heidelberg programının bir diğer önemiye bu programın 1959'a kadar yürürlükte kalması olmuştur. Bu durumun temel sebepleri Nazizmin iktidarı ve İkinci Dünya Savaşı'dır. SPD'liler, Hitler iktidarı boyunca ülkelerinin dışında ikamet etmek zorunda kaldıkları için önceliklerini dağılmamaya verirken, bazı üyeler de bir dönem devrimci yöntemlere yönelmişlerdir. SPD üyelerinin 1934'te yayımladıkları Prag Deklarasyonu'yla, Weimar Cumhuriyeti'nin kuruculuğu ve kollayıcılığı misyonlarını bir kenara bıraktıkları açıkça görülürken ve Nazilerin elindeki devleti yıkmak için mücadele edeceklerini de açıkça ifade etmişlerdir.¹¹⁴ Leninizmin şiddete meyilli metoduyla ilgili parti içindeki reddiyeci görüş, Nazilerin iktidarına karşı meşru olarak görülmüştür. Despotizme karşı şiddeti olumlayan bu düşünce, Bernstein'in ahlak felsefesi alanında esin kaynağı olan Kant'ın özgürlüğe engel despotik yönetimlere karşı şiddeti ahlaki bulan "olumlayıcı aşkıncılık" görüşünden

¹¹¹ Aynı yer.

¹¹² Sarıtaş, a.g.e., s. 77-78.

¹¹³ Hake, a.g.e., s. 62.

¹¹⁴ Sarıtaş, a.g.e., s. 82-83.

etkilenmiştir.¹¹⁵ Daha açık bir ifadeyle, Bernstein 1932’de ölmüş olsa da, onun revizyonist görüşleri parti içindeki egemenliğini sürdürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Almanya’ya geri dönen SPD’liler, Birinci Dünya Savaşı sırasında ilk somut nüvelerini veren, sonrasında Bolşevik iktidarıyla sivrilmeye başlayan ve Görlitz Programı’yla ilk defa ete kemiğe bürünen sosyalizmden fikri kopuşunu bu dönemde mutlak biçimde gerçekleştirmişlerdir. Bu kopuş, SPD’nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Almanya’nın kalkınma hamlesinin sonucu olarak yükselen orta sınıfları da seçmen tabanına katma uğraşları sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu dönemden sonra SPD için iktidarı ele geçirmenin yegane yolu seçimler olarak görülmüş ve bu yüzden de parti, işçi sınıfının yanında orta sınıfın da oy davranışını etkilemeye yönelik adımlar atmıştır. Nazizmin iktidarı öncesi halk partisine dönüşmek için çeşitli girişimlerde bulunan parti, artık bu dönüşümü kesin olarak gerçekleştirmiştir.¹¹⁶ SPD, bu dönemde kendisini hâlâ anti-tekelci olarak tanımlamakla beraber, sosyalizmin demokrasisiz, demokrasinin de sosyalizmsiz olamayacağını vurgulamıştır. Aslında bu dönem, SPD lideri Kurt Schumacher’in bahsettiği sosyalizm, Görlitz Programı’ndaki anti-tekelci argümanın bir yansımasıydı.¹¹⁷ Bu anlayış, üretim araçlarının el değiştirmesinden çok; üretim araçlarını elinde bulunduranların, tekel ve tröstler yaratarak emekçi halkı sömürmesini engelleyecek, tekelleşen piyasalarda devlet müdahaleciliğine dayanan bir düzeni öngörmüştür. Schumacher ve SPD’nin bu dönemde komünizme bakışının bu derecede olumsuz olmasının nedeni, Almanya’nın Doğu ve Batı Almanya olarak ikiye bölünmüş olması ve komünizmin ülkelerini bölünmeye kadar götüren bir “Rus özentiliği” şeklinde algılamaları olarak yorumlanabilir. SPD’lilerin komünizmi Rus özentiliği olarak görülmesinin sonucu olarak, sosyal demokrat anlayışları da daha ulusal bir niteliğe bürünmüş ve bu ideolojik kopuşla beraber solun evrensellik iddiasından uzaklaşmıştır.¹¹⁸ İkinci Dünya Savaşı sonrası SPD’nin savunduğu politikalar

¹¹⁵ Hanna Arendt, “*Kant’ın Siyaset Felsefesi Üzerine Notlar*”, **Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant**, Cogito, Sayı: 41-42, 2005, s. 349.

¹¹⁶ Sarıtaş, a.g.e., s. 84.

¹¹⁷ James C. Van Hook, **Rebuilding Germany: The Creation of the Social Market Economy**, 1945-1957, Cambridge University Press, NY, s. 63.

¹¹⁸ Eric D. Weitz, **Creating German Communism, 1890-1990: From Popular Protests to Socialist State**, Princeton University Press, New Jersey, 1995, s. 343.

temelde; orta sınıflara yönelik politikalar üretme, sermaye ve büyük toprak sahiplerinin devletteki egemenliğini sonlandırma, anti-tekelci politikalar üretmek amacıyla finans sektörünün kamulaştırılması ve planlı kalkınma modeline geçiş olarak özetlenebilir. Bu fikirlerin sosyalizmle temelde ters düşen yanıysa, iktisadi modelin hâlâ kar amaçlı olmasıdır.¹¹⁹

1.2.2. Çağdaş Sosyal Demokrasinin Öncülü: İsveç'te Sosyal Demokrasi

İsveç sosyal demokrasisinin önemi, kendi ülke sınırlarını aşan bir nitelik taşımasıdır. Bunun nedeni, İkinci Dünya Savaşı sonrasında neredeyse tüm Avrupa'yı etkisi altına alan sosyal demokrat ideolojinin temellerinin atıldığı ve bu ideolojinin fikri temellerinin tartışıldığı ilk yer olmasıdır.¹²⁰ Avrupa genelinde sosyal demokrasi ve sosyal devlet anlayışının uzun erimli ve kanlı mücadelelerin sonucunda egemen ideoloji hâline gelmesinin aksine İsveç'te özgürlük ve adalet gibi gelenekten gelen değerlerin varlığı, Avrupa'da yaşanan bu acı tecrübelerin yaşanmasına engel olmuştur. Dolayısıyla İsveç'in kapitalizmle barışık sosyalizm anlayışını kuramsallaştırması, görece sakin bir ortamda gerçekleşmiştir.

İsveç'te sosyal demokrasi fikrinin filizlerini toprağa atan isim August Palm'dır. Palm, sosyal demokrat fikirleri paylaşan isimleri 1881 yılında çıkardığı Folkviljan'da (*Halk İradesi*) örgütlemiştir.¹²¹ Palm'ın önderliğinde embriyo olarak ortaya çıkan çağdaş sosyal demokrat felsefenin, aslında başlangıcından itibaren bir revizyonist söylem tutturduğu söylenebilir. Bunun ilk örneğiysen Palm'ın özel mülkiyete değil, özel mülkiyetin insanlığa ait değerlerin önüne geçmesine ve engel olmasına karşı çıktıklarını ifade etmesi olmuştur.¹²² Aynı zamanda 1882'de Palm'ın liderliğinde kurulan İsveç Sosyal Demokrat İşçi Birliği'nin (*Svenska Socialdemokratiska Arbetareförbundet*, SDAP) Marx tarafından revizyonist olmakla eleştirilen, Lassalle vizyonu ile hazırlanan Gotha Programı'nı çevirerek, birliğin resmî programı olarak

¹¹⁹ V. Stanley Vard, "Germany's Postwar Socialism: Nationalism and Kurt Schumacher (1945-52)", **The Review of Politics**, C. XXVII, Sayı: 2 (Nisan 1965), s. 231-233.

¹²⁰ Haluk Özdalga, "Çağdaş Sosyal Demokrasinin Felsefi Temelleri", İbrahim Sarıtaş (Ed.), **Sosyal Demokrasi Okumaları**, Orion, Ankara, s. 49.

¹²¹ Haluk Özdalga, **Sosyal Demokrasinin Kuruluşu**, 2. Baskı, İmge, Ankara, 2001, s. 11.

¹²² A.g.e., s. 12.

kabul etmesi de yine bu revizyonist eğilimin bir yansıması olarak kabul edilebilir.¹²³ 1898’de işçilere daha yüksek maaş, daha iyi çalışma koşulları gibi taleplerini gündeme getirmek için kurulan İşçi Sendikaları Konfederasyonu (*National Labor Organization, Landsorganisationen*) 1907’ye gelindiğinde yaklaşık 187 bin üyeyle parti için önemli bir taban ve partizan kitle sağlayacak hâle gelmiştir.¹²⁴ İsveç’te sosyal demokrat siyasetin sahneye çıkmasının ardından başlayan revizyonizm ve devrimcilik ya da başka bir beyanla, parlamentarizm ve ihtilalcilik tartışmaları, 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde Hjalmar Branting liderliğindeki revizyonist ve parlamenterizmden yana olan kanadın görüşlerinin ağırlık kazanmasıyla sonuçlanmıştır.¹²⁵ 1889’da Palm’ın liderliğini yaptığı birtakım örgütlerin çağrısıyla kurulan İsveç Sosyal Demokrat Partisi’nin (*Socialdemokratiska Arbetar Partiet, SAP*) içindeki en keskin ideolojik ayrışma 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında, Almanya’daki SPD örneğiyle aynı doğrultuda yaşanan tartışmaların sonucunda yaşanmış ve partinin bölünmesiyle sonuçlanmıştır.¹²⁶ Bu bölünme, partinin çağdaş anlamda sosyal demokrat değerleri benimsemesinin de yolunu açmış ve partinin ideolojik formasyonunu netleştirmiştir. SAP’ın kuruluşuyla beraber, İngiltere ve Almanya örneğinin aksine İsveç özelinde burjuva partilerinde asla varlık gösteremeyen işçilerin kendilerine ait bir alternatif partileri olmuştur. Bu olgu da bir yandan başlangıçta, bu partinin parlamenterlerinin neredeyse hepsinin işçi olması sonucunu doğururken, diğer yandan da Almanya ve İngiltere’deki sosyal demokrat hareketlerden nasıl çok daha önce %30’lara ulaştığını da açıklamaktadır.¹²⁷ Marksist öğretiyeye göre tamamı gerici düzenin bir parçası olan sağcı partilerle koalisyon, SAP açısından muhakkak kaçınılması gereken bir zorunluluk değil; hatta İsveç gibi iktisaden geri kalmış bir ülkede sisteme dahil olmak için iyi bir fırsat olarak algılanmıştır.¹²⁸ Branting’in savaş sonrası dönemde, 1920 yılında dünyanın ilk sosyal demokrat Başbakanı olarak sahneye çıkması, parti içindeki revizyonizm-ihtilalcilik tartışmalarını bir daha hiç açılmamak üzere kapatmıştır.¹²⁹ Ayrıca 1925’te Branting’in ölümüyle iktidarını kaybeden SAP, 1932’de Hansson’la

¹²³ A.g.e., s. 13.

¹²⁴ Sven Steinmo, **The Evolution of Modern States: Sweden, Japan, and the United States**, Cambridge University Press, NY, 2010, s. 47.

¹²⁵ Özdalga, a.g.e., s. 16-17.

¹²⁶ A.g.e., s. 19.

¹²⁷ Heclo, a.g.e., s. 40-41.

¹²⁸ A.g.e., s. 22; Steinmo, a.g.e., s. 49.

¹²⁹ Özdalga, a.g.e., s. 16.

yeniden iktidara gelmiş ve Hansson 1946'da ölene kadar aralıksız Başbakanlık yaparken; SAP da 1976'ya kadar iktidar gücünü elinde bulundurmayı başarmıştır.¹³⁰ SAP'ın 1932'de iktidara gelmesinin ardından maliyenin anahtarını 17 yıl boyunca teslim alan ve Bakan olarak görev yapan Wigforss, aynı zamanda İsveç sosyal demokratlarının revizyonist pratiklerinin de fikir babası konumundadır.

Kapitalizmin kaçınılmaz çöküşünün 20. yüzyılın getirdikleriyle uyuşmadığı kabulüne dayanan bu reformist yorum, bunun yerine olgusal gerçeklikle barışık yeni bir sosyalizm yorumu geliştirme gayesi içine girmiştir.¹³¹ Yukarıda da belirtildiği gibi, Birinci Dünya Savaşı ve Bolşevik Devrimi Avrupa'da sosyalist hareket içinde bir ayrışmaya sebep olmuştur. Ancak henüz bu ayrışmadan önce, 1908'de, SAP'ın sembol isimlerinden olan Ernst Wigforss, Maddeci Tarih Anlayışı kitabında, Marksizme ve tarihsel materyalizme eleştiriler getirmiştir.¹³² Wigforss, 1900'lerin başlarında yazdıklarıyla Marksist tarih anlayışının, tarihsel materyalizmin bir dogma hâline getirilmesine karşı çıkmıştır. Hatta Wigforss, bu dogmalaştırma sürecinin, tarihte bir üst aşamayı, daha medeni olanı temsil ettiğini iddia eden sosyalistleri, medeniyetin bileşenleri olan matematik ve felsefe gibi dalları bile burjuva düşüncesiyle özdeşleştirme gibi kabul edilemez yorumlar yapmaya sevk ettiğini ifade etmiştir.¹³³ Wigforss, fazla determinist bulduğu tarihsel materyalizmin tarihi anlamak konusunda başarı şansı olmadığını vurgularken, bugünün kültürel bakiyesinin üretim ilişkileriyle olan münasebetinin anlaşılabilmesi için her örnek için ayrı bir araştırma yapılması gerektiğini vurgulamıştır.¹³⁴ Başka bir ifadeyle Wigforss, tüm kurumların aslında altyapının bir yansıması olan ideolojik aygıtlar olduğu, bu kurumların üretim ilişkileri anlamına gelen altyapıyı tarafından belirlenip, onun sürekliliğini sağlamak için araçsallaştırıldığı fikrinin objektiflik kaygısı güden tarih anlayışı tarafından yanlışlandığını ifade etmiştir. Ona göre, toplumların gelişmesi tarihsel materyalizmin iddiasının aksine, üretim tarzındaki değişimine indirgenemezdi. Nitekim Wigforss,

¹³⁰ A.g.e., s. 35.

¹³¹ Dimitris Tsarouhas, **Social Democracy in Sweden: The Threat from a Globalized World**, Taurus Academic Studies, NY, 2008, s. 37-38.

¹³² Özdalga, a.g.m., s. 51.

¹³³ A.g.m., s. 53.

¹³⁴ Timothy A. Tilton, "A Swedish Road to Socialism: Ernst Wigforss and the Ideological Foundations of Swedish Social Democracy", **The American Political Science Review**, C. LXXIII, Sayı: 2 (Haziran 1979), s. 515.

hukuk, ahlaki düşünce sistemi, kültür ve bilim gibi birçok ek enstrüman da bu toplumsal gelişmeye etki ettiklerini söylemektedir.¹³⁵

Wigforss'a göre sosyal demokrasi yahut sosyalizm, sömürü düzeninin kaçınılmaz çöküşünün sonucu olarak ortaya çıkacak bir tarihi aşama olmayacaktır; sosyal demokrasi, kapitalizmin kaçınılmaz sonuna bel bağlayan edilgen bir aşama olmak yerine, sosyalist doktrinin ahlakı, kültürü ve ideolojisine uygun şekilde yürütülen bir toplumsal gelişmenin, alternatif bir toplum kurgusunun sonucunda ortaya çıkacaktır. Başka bir ifadeyle Wigforss'a göre, mücadele kaçınılmaz olmakla beraber, zafer kaçınılmaz değildir. Wigforss sosyal demokratların tarihsel materyalizmin içinde bulunduğu gelecekle ilgili kehanette bulunma rolüne yaslanma konformizminden sıyrılıp bir mücadele örgütlemeleri gerektiğini vurgulamış ve nitekim tarihe bakıldığında tarihsel olayları açıklamakta iktisadın haricinde birçok diğer faktörün de etkili olduğunun ispatlandığını belirtmiştir.¹³⁶ Ayrıca Wigforss'un bunları belirttiği yıllarda, yani 20. yüzyılın başlarında, hem kapitalist sistem daha kurumsal bir nitelik kazanmış hem de bu kurumsallaşmaya bağlı olarak kapitalizmin krizleri iktisadi bilimlerden öngörülebilir, dolayısıyla da müdahale edilebilir bir duruma evrilmiştir. Dolayısıyla Wigforss da, Bernstein'de de görüldüğü gibi, Kantçı etkilerin bir izdüşümü olarak sosyal demokrasiyi bir zorunluluğun değil; etik ve ahlaka dayanan daha iyi bir hâl idealinin sonucu olarak ortaya çıkacağını vurgulamıştır.¹³⁷

1.2.3. İngiltere'de Sosyal Demokrasi ve Fabian Sosyalizmi

İngiltere'de sosyal demokrat hareketin öncülüğünü yapanlar, 1884'de kurulan Fabian Topluluğu'nun (*Fabian Society*) üyeleri olmuşlardır. Her ne kadar 1848'de kurulan ve cumhuriyetçilik, laiklik ve evrensellik iddialarıyla yola çıkan Chartist Hareketi sınıfsal bir perspektif sunsa da etkisi Fabian Topluluğu'nun İngiliz sol geleneğinin kodlarına empoze ettiği fikirlerin çok gerisinde kalmıştır.¹³⁸ İngiliz sosyal demokratlarını özel kılan şey, onların nevi şahsına münhasır özellikleridir. Bu durumun sebebi, İngiliz

¹³⁵ Özdalga, a.g.e., s. 104.

¹³⁶ Özdalga, a.g.m. s. 54-55.

¹³⁷ A.g.m., s. 58.

¹³⁸ Donald Sassoon, *One Hundred Years of Socialism: The West European Left in the Twentieth Century*, Tauris, Londra, 2010, s. 30.

sosyalizmi ya da sosyal demokrasisinin en başından itibaren sınıf çıkarı kavramı üzerinde durmamış olmasıdır.¹³⁹ Sınıf çıkarından öte, İngiliz sosyal demokratları, Kıta Avrupa'sındaki ideolojik akrabalarından farklı kılan şey, bir bütün olarak sınıfsal çözümlemeyi, yani Marksist temeli reddetmeleri ve hatta işçi örgütlerini tedrici ilerleme projelerinin bir parçası olarak görmemeleri olmuştur.¹⁴⁰ Daha ziyade bir entelektüeller kulübü niteliği taşıyan Fabian Topluluğu, dönemin önemli entelektüelleri olan Sidney Webb, Beatrice Webb ve Bernard Shaw gibi isimlere de ev sahipliği yapmıştır.

Fabiancı anlamda sosyalizmde, kapitalizmin ürettiği sorunları çözmenin yegane yolu, bilim ışığında yapılacak çözümlemeler ve bu çözümlemelere uygun üretilecek politikalar olarak algılanmıştır. Başka bir ifadeyle Fabiancılara göre, sosyalizmin taşıyıcı gücü işçiler ve proleter mücadelenin sonucu ortaya çıkacak olan aşağıdan yukarıya (*bottom-up*) bir strateji değil değil; bilimim öncülüğünde bir elitler grubuyla yukarıdan aşağıya (*top-down*) bir strateji olmalıydı.¹⁴¹ Bu bağlamda İngiltere solu, kuramsal bir iddiada bulunmanın aksine, pratik ve eksperimentalist olarak tanımlanmıştır.¹⁴² Ayrıca Fabianlar, İngiltere'de sosyalist düşüncenin öncüsü olan Chartistlerin enternasyonalizminin aksine, daha müreffeh bir ülke amacına hizmet eden bir ulusal amacı¹⁴³; dünyevileşen ve sınıf savaşından beslenen laik düşünce yapılarının aksine, Hristiyanlığa dayanan insancıl kardeşlik anlayışını savunurken, Chartistlerin ve evrensel solun esin kaynağı olan Marx'tan değil, yine ulusal bir aktör olan Robert Owen'dan esinlenmişlerdir.¹⁴⁴

Fabianlar, mülkiyette, sosyal yardımlaşmada ve piyasanın düzenlenmesinde kolektiviteden yana ve vergilendirmede artık değere el koyma oranı üzerinden ya da başka bir ifadeyle kâr oranı odaklı bir vergilendirmeyi savunmuşlardır.¹⁴⁵ Kolektiviteyi devlete bir ödev olarak yükleyen Fabianların sosyalizm anlayışı,

¹³⁹ Adnan Güriz, **Sosyal Demokrasi İdeolojisi**, 2. Baskı, Phoenix, Ankara, 2011, s. 195.

¹⁴⁰ Saraçoğlu, a.g.m., s. 368.

¹⁴¹ A.g.m., s. 367.

¹⁴² Anıl Çeçen, **Sosyal Demokrasi**, Devrim Yayınları, Ankara, 1984, s. 52.

¹⁴³ A.g.e., s. 55.

¹⁴⁴ A.g.e., s. 65.

¹⁴⁵ A.g.e., s. 54.

bireyciliğin rasyonelleşmiş bir ifadesidir. Bu rasyonel bireycilik düzeni içinde devlet, işçi sınıfıyla burjuva sınıfını sosyal adalete dayalı ve özgürlükçü bir anlayışla dengelemek ve yönetmekle yükümlü olarak görülmüştür. Onların bireyciliğe dayalı sosyalizm anlayışlarını, ilerici burjuva reformlarını desteklemek olarak özetlemek de mümkündür.¹⁴⁶ Onların sosyalizmi, ülke sınırlarını aşan bir enternasyonalist ve anti-parlamenter bir mükellefiyeti değil, ulusun aşama aşama ulaşacağı bir inancı ifade etmiştir. Nitekim bu anlayışın ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri de İngiliz halkının meşru otoriteye duyduğu saygı olmuştur.¹⁴⁷ Bu yüzden Fabiancıların sosyalizmi, enternasyonal bir ezberden ziyade, hastaya uygun bir reçete niteliği taşımıştır.

Fabiancılara göre, dünyada hiçbir düzen, Marksistlerin kapitalizm için öngördükleri gibi, bir anda ve kaçınılmaz olarak ortadan kalkmamış; toplumsal mücadeleler sonucunda aşamalı olarak yok olmuşlardır. Fabiancılar, İngiltere’de kapitalizmin yerleşmesi için geçen yüzyılların tecrübesiyle, toplumun sosyalizme de tedricen geçebileceğine inanmışlardır.¹⁴⁸ Fabiancıların sosyalist anlayışının iktisadi yönü, zorunlu bir çatışmadan ziyade, devlet tarafından denetlenen örgütlü işbirliği aracılığıyla üretimden en büyük verimliliğin elde edilmesiyle topyekun bir zenginleşmeyi öngörmüştür. Daha geniş bir tanımlamayla, Marksistlerin burjuva demokrasisiyle özdeşleştirdiği ve burjuvaların işçi sınıfının gözünü boyamak için bir havuç olarak kullandığını iddia ettiği işbirliği gibi kavramlar, Fabiancılar açısından aslında adil bir ekonomik düzen ve demokrasi için olmazsa olmaz olarak görülmüştür. Toplumun topyekûn iktisadi gelirinin arttığı bir şemaysa onlar tarafından sosyalizmin tam karşılığı olarak algılanmıştır.¹⁴⁹ Fabiancıların tedrici sosyalizm programları için öngördüğü ekonominin aşamalı toplumsallaştırılması tasarısının son aşaması, endüstri sermayesinin özel mülkiyetten arındırılması ve endüstriyel sektörün idaresi için halka geniş yetkiler verilmesi olmuştur.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Sassoon, a.g.e., s. 15.

¹⁴⁷ Çeçen, a.g.e., s. 55.

¹⁴⁸ A.g.e., s. 56.

¹⁴⁹ A.g.e., s. 58.

¹⁵⁰ Ronald J. Yalem, “British Fabianism”, **Social Science**, C. XXXVIII, Sayı: 1 (Ocak 1963), s. 35.

Herkes için asgari bir yaşam standardını öncelikleri olarak belirleyen Fabiancılar, bu yoldaki adımlarıysa asgari ücret, azami sekiz saatlik çalışma sınırı ve işsizlik sigortasını da kapsayan sosyal güvence konuları olarak belirlemişlerdir. Fabiancılarının nihai planlarına göre, toplumsal gelir piramidinin alt katmanlarında bulunan gruplar güçlendirilirken, üst katmandakiler zayıflatılarak gelir dağılımı eşitsizliği (*unequal distribution of income*) dengelenecektir.¹⁵¹ Bu sürecin sonunda özel mülkiyetten kamu mülkiyetine geçilecek ve toplum aşamalı olarak sosyalizme alıştırılıp, onun faydalarından yararlandığından bu süreç barışçıl ve parlamenter bir yolla olabilecektir.¹⁵² Demokrasiyi henüz tam olarak keşfedilmemiş ve keşfedilmeyi bekleyen bir medeniyet projesi olarak algılayan Fabiancılarının en temel iddialarından biri, işçilerin kamulaştırılacak olan sanayi sektöründe yönetime eşit bir özne olarak katılmasının bu keşfe yardımcı olacağı ve daha demokratik bir topluma ulaşılacağı olmuştur.¹⁵³ Aslında Fabiancılarının parlamenter yollarla yurttaşların çoğunluğu tarafından benimsemesini öngördüğü ulusal sosyalist stratejisini Webb’lerin, “Uygar hayatın milli asgarisi” ifadeleri özetlemektedir.¹⁵⁴

Fabiancılar, 1906’da kurulan İşçi Partisi’nin (*Labour Party*) kuruluşunda da önemli rol oynamışlardır. Öyle ki, bu partinin tüzüğü Fabian Topluluğu’nun önemli isimlerinden Sidney Webb ve Arthur Henderson tarafından hazırlanmıştır.¹⁵⁵ Ayrıca, İşçi Partisi’nin 1923, 1929 ve 1945’teki iktidar deneyimlerinde Fabiancı aydınlar Bakanlık koltuklarına oturmuşlardır. Ayrıca kendisi de bir Fabiancı olan Clement Atlee liderliğindeki 1945-1951 İşçi Partisi hükümeti dönemi, sosyal güvenlik haklarının genişletilmesi, ücretsiz sağlık hizmetlerinin sağlanması ve kamulaştırılması, sermaye ve toprak sahiplerinden sırasıyla alınan yüksek gelir ve miras vergilerinin uygulanması, kömür madenleri ve demiryolları gibi tekelleşmeye neden olan sektörlerin kamulaştırılması gibi Fabiancılarının sosyalist toplum tahayyüllerine doğru atılan adımlar açısından bir altın çağ olmuştur.¹⁵⁶ Fabiancılarının İngiliz solunda yarattığı hegemonyayı anlamak açısından, Sovyetler Birliği’nin tarih

¹⁵¹ A.g.m., s. 37-38.

¹⁵² Çeçen, a.g.e., s. 59.

¹⁵³ Güriz, a.g.e., s. 142.

¹⁵⁴ A.g.e., s. 143.

¹⁵⁵ A.g.e., s. 144.

¹⁵⁶ Çeçen, a.g.e., s. 61.

sahnesine çıkmasının ardından onlara karşı mesafeli duran Fabiancılara tepki olarak 1920’de kurulan İngiliz Komünist Partisi’nin hiçbir varlık gösterememesi de önemli bir gelişme olmuştur.¹⁵⁷ Dogmatik manada doktriner bir kuramsal çerçeveyi reddeden ve politikasının sınırlarını kuramlara dayanarak değil, konjonktüre bağı olarak geliştirmeyi tercih eden realizm ve ampirizmden etkilenen anti-Marksist Fabian sosyalizminin rüyası, mutedil ve özgürlükçü bir sosyalizmdir.¹⁵⁸

Almanya, İsveç ve İngiltere örnekleri incelendiğinde, farklı tarihsel koşulların farklı bir sosyal demokrat anlayış geliştirdiği bir gerçek olmakla beraber, üç geleneği de ortaklaştıran reformizm, hedeflere devrim yoluyla değil, aşamalı ve evrimci bir metotla ulaşma ve burjuva demokrasisi sınırları içinde mücadele etmekte kararlı olma gibi üç temel ilkedен söz etmek mümkündür.¹⁵⁹ Daha açık bir ifadeyle, sosyal demokrasi yöntem olarak evrenselcilik ilkesini bir kenara bırakmış görünse de nihai hedefler noktasında hâlâ ortak bir temelden beslenmektedir. Sosyal demokrasinin kendisine çizdiği bu rotanın oluşumunda iki olay son derece etkili olmuştur. Bunlardan ilki, Birinci Dünya Savaşı’nda sol partilerin ülkelerinin savaş harcamalarına ardı ardına destek vermelerinin ardından, bu partilerin aslında solun iddia ettiği gibi evrensel değil, ulusal refleksler sergilediklerini göstermesi olmuştur. Bu travmanın sonucunda, İkinci Enternasyonal dağılmıştır. İkinci olay da yine Birinci Dünya Savaşı yıllarında, 1917’de gerçekleşen Bolşevik Devrimi ve bu devrimin ardından, 1919-1921 yılları arasında kurulması için çaba harcanan Bolşevik yanlısı Üçüncü Enternasyonal olmuştur. Bu girişimin sonucunda, Avrupa sosyal demokratlar partileri üyeleri arasındaki görüş ve strateji farkları ortaya çıkmış, bu durumsa partilerin bölünmesiyle sonuçlanmıştır.¹⁶⁰

Bu noktadan sonra, sosyal demokrasi ve sosyalizm birbirinden anlamlı olarak ayıran iki kavram olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Bu bölünmenin ardından sosyal demokratlar, solun evrensel değerlerini savunmaktansa; ülkelerinin işçilerinin konjonktürel ve pragmatik ihtiyaçlarına cevap verebilecekleri stratejileri

¹⁵⁷ A.g.e., s. 65.

¹⁵⁸ A.g.e., s. 67.

¹⁵⁹ Saraçoğlu, a.g.e., s. 366.

¹⁶⁰ Marliere, a.g.m., s. 27.

benimsemekten çekinmemişlerdir. Bu bölünmenin ardından sosyal demokrat partiler, önce ulusal birer işçi partisi niteliği kazanırken, sonrasında bu niteliklerinin demokratik yollarla iktidara gelmelerini mümkün kılmadığını anlayarak, işçileri öncelemekle beraber birer halk partisi niteliğine bürünmüşlerdir. Bu aşamada, sosyal demokratların temsil ettiği hedeflerin ulusal ve konjonktürel, ancak normatif ilkelerin evrensel ve kalıcı olduğu söylenebilir. Revizyonist refleksler sergilemeden önce bir rejim bunalımı yaratacağı gerekçesiyle seçmenler tarafından çekinceyle bakılan sosyal demokrat partiler, revizyonist dönemlerinde iktidara malik partiler olarak algılanmış ve farklı dönemlerde iktidara gelmişlerdir.¹⁶¹ Yola zaten ulusal bir sosyalist yorumla çıkan İşçi Partisi, bu yüzden daha 1923 gibi erken bir dönemde iktidara gelirken; SAP, bu revizyonist dönüşümü 1930'larda gerçekleştirdiği için 1930'larda, SPD'ye Almanya'nın bölünmüşlüğünden kaynaklı olarak yükselen güçlü komünizm tehdidini de bertaraf edecek yegane aktör olarak görüldüğünden 1950'lerden sonra güçlü bir iktidar alternatifi olmuştur.

1.3. Osmanlı'da Sol Hareketler ve İşçiler

Osmanlı'da sol hareketin azınlık gruplar ve Türkler olmak üzere iki kaynaktan beslendiğini söylemek mümkündür. Bu noktada Osmanlı'daki sosyalist hareketlerle ilgili ilgi çekici bir temel karakteristik de hem Türklerin hem de azınlık grupların başını çektikleri sosyalist grupların milliyetçilikle harmanlanmış bir sosyalist anlayışın peşinden gitmiş olmalarıdır. Osmanlı'nın sosyalist hareketlere bakışı kuşkuyla olmuştur. Bu kuşkuyu kendi zirvesine taşıyan gelişmeysen, Enternasyonal'in 1896'da ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkını resmen tanımasıyla olmuştur.¹⁶² Osmanlı gibi çok etnikli bir yapı açısından bu kabul, ontolojik bir tehdit olarak algılanmıştır. Buna karşın, tam da bu karar, ulusal davalarının peşinden giden Osmanlı azınlık grupları için bir fırsat olarak algılanmış ve sosyalizmle aralarındaki ilişkiyi güçlendirmiştir.¹⁶³

¹⁶¹ A.g.m., s. 32.

¹⁶² Feroz Ahmad, "Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemlerinde Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler", Eric J. Zürcher ve Mete Tunçay (Ed.), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, 5. bs., İletişim, İstanbul, 2010, s. 17.

¹⁶³ Aynı yer.

1.3.1. Azınlıkların Liderliğinde Sosyalizm

Rosa Luxemburg da Marx'ın yarı-uygar toplumsal ve iktisadi temelleri ortadan kaldıracığı ve Asya tipi toplum yapısını yıkarak, bunu Batı'nın maddi temele dayanan toplumsal yapı tarzıyla ikame edeceği düşüncesiyle destek verdiği Hindistan'daki İngiliz işgaliyle paralel şekilde¹⁶⁴, sosyalizmin Osmanlı coğrafyasında gelişebilmesi için Osmanlı'nın bir an önce yıkılması gerektiğine inanmıştır. Luxemburg'a göre, Osmanlı'nın atıl yönetimi altında kapitalizm dahi gelişemediğinden, sosyalizmin de gelişmesi mümkün değildir. O, bu yüzden Osmanlı'nın olabilecek en kısa süre içinde tarih sahnesinden silinmesini ve onun yerine ulusal devletlerin ortaya çıkması gerektiğini söylemiştir.¹⁶⁵ Luxemburg'un bu görüşleri, azınlık gruplar arasında heyecan yaratmıştır.

Ancak bu ilgiden, sosyalizm tarafından bir burjuva ideolojisi ya da burjuvazinin çıkarlarını korumak için toplumu konsolide ederek, gerçek çıkarlarını görmesinin önüne bir perde çekmek için kullandığı bir araç olarak algılanan milliyetçilikten bağımsız bir işçi örgütlenmesi olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Osmanlı'da sosyalist hareket, etnik bölünmüşlükten kaynaklı olarak yekpare bir örgütlü ve bilinçli işçi sınıfı yaratamamıştır. Başka bir ifadeyle, her etnik grup kendi sosyalist örgütlenmesinin peşinde koşmuştur. Buna örnek olarak, Makedonya'da Osmanlı'dan özerklik kazanma şiarıyla ortaya çıkıp, Sırların, Rumların ve Bulgarların çatı örgütü olma felsefesiyle hareket ettiğini iddia eden Makedonya İç Devrimci Örgütü (MİDÖ) zamanla Bulgar milliyetçiliğini bilinçaltından çıkarmıştır.¹⁶⁶ Bunun yanında Ermenilere ait Daşnak Partisi de Ermenilerin 1887 Moskova Antlaşması'ndan 1921 Gümrü Antlaşması'na kadar süren Anadolu'da devletleşme hayalleri dolayısıyla, milliyetçiliğe bulanmış bir sosyalist anlayışa sahip olmuştur.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Karl Marx, **Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri**, 3. bs., Çev. Mihri Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1992, s. 150.

¹⁶⁵ Ahmad, a.g.m., s. 17.

¹⁶⁶ Fikret Adanır, "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği*", Eric J. Zürcher ve Mete Tunçay (Ed.), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, 5. bs., İletişim, İstanbul, 2010, s. 45-46.

¹⁶⁷ Ahmad, a.g.m., s. 20.

Azınlık unsurları içinde Yahudilerin sosyalist örgütlenmeleri ilginç bir özellik taşımıştır. 150 bine yakın nüfusu ve 25 bin işçi popülasyonu ile Osmanlı'nın en önemli sanayi şehri olma özelliğini taşıyan Selanik'te Yahudi cemaati, ticaret ve sanayi sektörlerini domine etmiştir. Bunun yanında Yahudi cemaati, işçiler arasında da çoğunluğu oluşturmuştur.¹⁶⁸ Sanayi çağının uzağında kalmış Osmanlı'nın görece sanayileşmiş bu şehri, 20. yüzyılın başında yalnızca sanayi değil, eğitimden basın-yayın faaliyetlerine ve bunun yanında tiyatro ve sinema gibi kültür-sanat dallarına kadar geniş bir yelpazede hatırı sayılır bir gelişme göstermiştir.¹⁶⁹ Bu gelişim dolayısıyla Selanik'teki işçi kitleleri ve halk edilgen bir role bürünmektense, bir kamusal özneleşme arayışı içine girmiş ve kötü çalışma şartları dolayısıyla da önce 1904'teki dokuma işçileri grevini başlatmış, bundan iki yıl sonra da başlattıkları tuğla işçileri greviyle de bir işçi örgütlenmesinin potansiyel olarak taban bulacağını ispatlamışlardır.¹⁷⁰ Selanik İşçi Federasyonu (SİF) bu şartlar altında bir grup sosyalist İspanyol kökenli Yahudi (*Sefarat Yahudisi*) tarafından 1909'da kurulmuş ve İkinci Enternasyonal'de Selanik işçilerini temsil etmiştir.¹⁷¹

SİF'i hem Türkiye'deki hem de dünyadaki sosyalist hareketlerden farklı kılan özellik, sosyalizmin müesses nizama karşı çıkan yapısının aksine, İttihat ve Terakki yönetimine ve Osmanlılık fikrine sıkı sıkıya olan bağlılıklarıdır. Bunun nedeni, Osmanlı Yahudilerinin Selanik ve Selanik'in dünyaya açılan ticari yaşantısında egemen güç konumunda bulunmaları olmuştur. Osmanlı Yahudilerinin yeni bir düzende, bu konumlarını koruyabileceklerinin garantisi olmadığından statükonun korunması fikrine sıkı sıkıya bağlanmışlardır.¹⁷² Bu sebeple de onların liderliğinde kurulan SİF, Osmanlılık esas alan bir federasyon özelliği taşımıştır. Başka bir ifadeyle, Osmanlılık fikrine sadık olan Selanik Yahudileri kimlikler-üstü bir işçi federasyonu fikriyle, Osmanlılık davasına dolaylı olarak hizmet sunmuşlardır.¹⁷³

¹⁶⁸ Paul Dumont, “Yahudi, Sosyalist ve Osmanlı bir Örgüt: Selânik İşçi Federasyonu”, Eric J. Zürcher ve Mete Tunçay (Ed.), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, 5. bs., İletişim, İstanbul, 2010, s. 74-77.

¹⁶⁹ A.g.m., s. 76.

¹⁷⁰ A.g.m., s. 75.

¹⁷¹ A.g.m., s. 80.

¹⁷² A.g.m., s. 77-78.

¹⁷³ A.g.m., s. 79; Erdinç Yazıcı, **Sendikal Hareket ve Yeni Misyon Arayışları**, Şeker-iş Yayınları, Ankara, 1999, s. 27.

Federasyonun kuruluşundan bir yıl sonra ulaştığı 5 bin üye, yarattığı etkiyi göstermek açısından önemlidir.¹⁷⁴ Bu dönemde genel olarak sosyalist harekette önemli bir rol oynayan Selanik ve özel olarak SİF, Selanik'in Balkan Savaşları'yla beraber Osmanlı'nın elinden çıkması dolayısıyla bu geleneği Cumhuriyet yıllarına devredememiştir. Bu durum, Türkiye'de kitlesel bir sosyalist hareketin uzun yıllar oluşamamasının da sebepleri arasında gösterilebilir. Çünkü Selanik'in elden çıkmasıyla beraber, Türkiye'nin kitlesel sosyalist hareketi ve önderleri de ülke sınırlarının dışında kalmışlardır.

1.3.2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türklerin Sosyalizmle Münasebetleri

Üretim tarzında Batı'dan farklı bir biçimde çok sınırlı sanayileşebilen Osmanlı'da işçi sınıfı da burjuvazi de var olmakla beraber, henüz bir embriyo biçimindedir. Bunun yanında Osmanlı'da işbölümü de pozitivizmin öngördüğü şekilde meslekler arasında değil, etnisiteler arasında olmuş ve bu durum bilinçli bir sınıf tavrının geliştirilmesine engel teşkil etmiştir.¹⁷⁵ Tıpkı azınlık gruplarda olduğu gibi Türklerin de sosyalizmle münasebetleri bu milliyetçi dalgadan nasibini almıştır. Nitekim Osmanlı'da, 18. yüzyılın son çeyreğini de yanına alarak bütün bir 19. yüzyılı kaplayan mücadeleler çağı da yaşanmamış ve dolayısıyla toplumsal dinamikleri farklı bir mirastan beslenmiştir. Osmanlı'nın Batı'ya aşına, dil bilen aydınlarının “devleti kurtaracak aşı” arayışları Batıdaki siyasi ve felsefi fikirlerle kendisini özdeşleştirmiştir. Çünkü bu dönemin aydınlarının Batı nasıl üstünleşti ve Osmanlı nasıl geri kaldı şeklinde birbirleriyle simbiyoz içinde iki sorusu olmuştur. Timur'un ifadesiyle bu aydınların buldukları ilk “sihirli değnek” toplumsal ahenk fikrine dayalı bir felsefi akım olan pozitivizm olmuştur.¹⁷⁶

Osmanlı aydınının geri kalmışlığın açıklamak için ihtiyaç duydukları bilimsel pusula bazıları için Marksizme uzanmış, diyalektiğin ve tarihsel materyalizmin kılavuzluğunda, bir yandan Osmanlı'nın geri kalmışlığını, öbür yandan da geri

¹⁷⁴ Kadir Yıldırım, “Balkan Savaşları'nın Osmanlı İşçi Hareketi Üzerindeki Etkileri”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. XII, Sayı: 2 (Kış 2012), s. 225.

¹⁷⁵ Ahmad, a.g.m., s. 16.

¹⁷⁶ Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, 7. bs., İmge, Ankara, 2013, s. 112-113.

kalmışlıktan kurtuluş reçetesini üretmeye çalışmışlardır. Belge'ye göre, onları sosyalizme iten en önemli sebep, Marksizmin doğasından gelen anti-emperyalist karakteri olmuştur.¹⁷⁷ Nitekim İslamcılık, anti-emperyalist olmasına karşın onun anti-emperyalizmi, kavramın içeriğinden değil, başlı başına emperyalizmi bir neo-Haçlı Seferi gibi algılamasından kaynaklanmıştır.¹⁷⁸ Dolayısıyla meselenin kültürel kimlikler-üstü boyutunu kaçırarak, meseleyi öz merkezli (*self-centered*) yorumlamış ve “biz ve diğerleri”ne indirgemıştır. Bunun yanında milliyetçilik, modernite çağına ortak olma ve ulus devletleşme iddiasında olsa da Marksizmin yaptığı gibi geri kalmışlığı üretim ilişkileri ve sınıfsal nedenlerle açıklamamıştır. Nitekim Osmanlı, geri kalmışlığını salt kurumlarda yaptığı modernleşme dalgasıyla giderememiştir. Bunun nedeni, modernleşme sürecinin devleti ehliileştirmek olarak algılanırken; bunun Osmanlı'yı önce kontrol etme, günü geldiğinde de taksim etme olarak özetlenebilecek *Doğu Sorunu*’ndan ayrı olarak ele alınması olmuştur. Daha açık bir ifadeyle, Osmanlı aydınları, sanayileşmeyen tüm toplumlarla ortak kaderi yaşayarak Batının etkisi altına girmiş ve iktisadi, buna bağlı olarak da siyasi bağımsızlığını günden güne kaybetmiştir.¹⁷⁹

Bu doğrultuda tespitler yapan Osmanlı entelijansiyasının bir bölümü, bu şiarla Marksizmi benimsemiştir. Aslında Marksizmin onlara verdiği reçete, Batı’da olduğu gibi eşitlikçi, sosyal adaletçi, sınıf perspektifli bir düşünceden ziyade; uluslararası sömürgeye karşı, ulusal kurtuluşun ve ulusal kalkınmanın tedavisi olarak algılanmıştır.¹⁸⁰ Belge, bu yüzden milliyetçilerle aralarındaki farkların flulaştığını vurgulamıştır.¹⁸¹ Gerçekten, iki gruba mensup aydınların da öncelikli odak noktaları, önce kurtuluş sonra da kalkınma olmuştur. Ayrıca, Batı tipi bir Marksist anlayışın Osmanlı’da oturtulması, yalnızca tarihsel sürece bakıldığında sınıfların henüz prematüre durumunda olmasından kaynaklı olarak değil; Batı’nın üzerinde oturduğu düşünsel mirasın içine, onu ıslah etme düşüncesi olarak doğan Marksizmin beslendiği bu mirasın Osmanlı’da olmamasından da kaynaklı olarak mümkün olmamıştır.

¹⁷⁷ Murat Belge, “*Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri*”, (Murat Gültekin Ed.), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol**, İletişim, İstanbul, 2008, s. 29.

¹⁷⁸ Niyazi Berkes, **Atatürk ve Devrimler**, Adam Yayıncılık, (Yayın yeri belirtilmemiş), 1983, s. 164.

¹⁷⁹ Taner Timur, **Osmanlı Kimliği**, Hil Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 15.

¹⁸⁰ Belge, a.g.m., s. 30.

¹⁸¹ Aynı yer.

Osmanlı'nın beslendiği düşünsel miras, daha ziyade İslam felsefesinin üzerinde şekillenmiş, hatta uzunca bir süre Batılı kavramlar Osmanlı'ya taşınırken İslami bir potada eriterek, İslam üzerinden meşruiyet sağlanarak taşınmıştır.¹⁸² Bu da iki medeniyet arasındaki farkın ne kadar keskin olduğunu anlayabilmek açısından önemli göstergelerden biridir.

Bu bağlamda, Batı'da bir tarihsel süreklilik olarak doğan Batılı kavramların Osmanlı'ya girişi epey uzun sürmüştür, doğal olarak bir karşı felsefi ve siyasi fikir olan Marksizmin girişi ve kabullenilmesi daha uzun zaman almıştır. Ayrıca, Osmanlı-Türk aydınlarının mutlaki rejimi meşruti olanla ikame etme kaygısı siyasi demokrasi odaklıyken, bu özgürlük ve demokrasi anlayışında, yukarıda belirtilen Marksizmin öngördüğü ekonomik demokrasiye yer verilmemiştir.¹⁸³ Bunun sonucu olarak Osmanlı-Türk sosyalist aydınlar arasında oluşturulan Marksist kimlik, birincil kaynaklardan beslenmekten ziyade; özellikle 1917 Devrimi'nden sonra Sovyetler Birliği'nin fiili propaganda merkezi olarak faaliyet gösteren ve Sovyetler Birliği'nin eylemlerini Marksizm içinde meşrulaştırma kaygısı güden III. Enternasyonal içinde şekillenmiştir.¹⁸⁴ Başka bir beyanla, Osmanlı-Türk aydınları kuramsal Marksist yapılarının dolu olmadığı bir dönemde, Sovyetler vasıtasıyla pratik sosyalizm uygulamalarını Marksizmle eşitlemişlerdir. Dolayısıyla, Osmanlı-Türk aydınları, modernitenin beraberinde getirdiği adaletsizliklere karşı bir alternatif arayışının sonucunda Marksizmle tanışmamışlardır. Onlar, ülkeyi kurtarmak için tartışılmaz olarak takip edilmesi gereken modernizmin (ya da Batılılaşmanın) kalkınmacı yaklaşımı olarak algıladıkları sosyalizmi benimsemişlerdir. Tüm bunlar onların sosyalist anlayışlarının Komintern'in ekseninde, pragmatik ve konjonktürel bağımlılığın içinde gelişmesine sebep olmuştur.¹⁸⁵

¹⁸² Örneğin parlamentoculuk fikri Osmanlı'ya taşınmak istenirken, Kur'an-ı Kerim'in Al-i İmran Suresi'nde geçen, istişare anlamına gelen Meşveret kavramı üzerinden meşrulaştırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Yusuf Tekin, "Osmanlı'da Demokrasi Tartışmalarının Miladi Olarak Meşrutiyyet Öncesi Tartışma Platformu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. LV, Sayı: 3, 2000.

¹⁸³ Mete Tunçay, *Eleştirel Tarih Yazıları*, Liberte Yayınları, Ankara, 2005, s. 26.

¹⁸⁴ Metin Çulhanoglu, "Türkiye'de Marksizm: Yapılabilecek Olup da Yapılmayan Nedir?", (Murat Gültekin Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, İletişim, İstanbul, 2008, s. 69.

¹⁸⁵ A.g.m., s. 70.

Bunun yanında Batı'daki gelişmelerin etkisi altında kalan aydınların 1910'da kurduğu Hüseyin Hilmi liderliğindeki Osmanlı Sosyalist Fırkası, Osmanlı'nın parti niteliğindeki ilk sosyalist örgütlenmesi olmuştur. Bu fırka da sosyalist bir devrim fikrini savunmaktan ziyade siyasi liberalizasyona yönelik hakların temsilcisi hâline bürünerek üstyapı kurumlarında gelişim talep etmiş ve sosyalistten ziyade, liberal bir izlenim vermiştir.¹⁸⁶ Yine, mesleklerden bahseden ve sınıflara kör olan vurgularıyla bu parti, dönemin muktedirleri olan İttihatçı-milliyetçi aydınlarla da pozitivist felsefi temelde birleşmiştir.¹⁸⁷ Ayrıca bu parti, sonraları İttihat ve Terakki karşıtı muhalefete katılmış ve Kâmil Paşa'nın manevi liderliği altında birleşen diğer gruplar gibi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı bir araya getiren bileşenlerden biri olmuştur.¹⁸⁸ 1913 Bab-ı Ali Baskını ve özellikle de 1914-1918 arasındaki büyük savaş yıllarında İttihatçıların otoriter yönetimi altında muhalefetin bastırılmasıyla beraber bu partinin de faaliyetleri durmuş, ancak Hüseyin Hilmi, Mondros Mütarekesi'nin ardından İstanbul'a dönerek Şubat 1919'da Türkiye Sosyalist Fırkası'nı kurmuştur.

Bu partinin programı öncülünden daha bilinçli ve kapsamlı şekilde hazırlanmış; parti, üretim araçlarının kamulaştırılması, bu amacı güden diğer ülke hareketleriyle uluslararası işbirliği kurulması gibi vurgularla Marksizmin enternasyonalist ve altyapıyla ilgilenen argümanlarına yakınlaşmıştır.¹⁸⁹ 1920 ve 1921 arası dönemde parti altın çağını yaşarken, Hüseyin Hilmi de büyük bir şöhret kazanmıştır. Her ne kadar parti 1919'da yapılan seçimlerde gösterdiği iki adayla parlamentoya giremese de, sokak siyasetinde belli bir ivme yakalamış ve liderliğini yaptığı Debbağhane, Tersane ve Tramvay grevleriyle alternatif siyasi mecrada bir aktör hâline gelmeyi başarmıştır. Bu dönem partinin üye sayısında dikkate değer bir artış yaşanmış ve bu ivmeyle beraber, İstanbul işçilerinin neredeyse tamamının tatil yapması sonucu 1 Mayıs, 1921'de kitlesel olarak kutlanmıştır. Ancak Hüseyin Hilmi'nin parti içindeki otoriter eğilimleri partinin yakaladığı olumlu havaya kısa sürede dağıtmış ve 1922'ye gelindiğinde atıl bir hâle bürünmüştür. Hüseyin Hilmi'nin bir polis memuru tarafından

¹⁸⁶ Mete Tunçay, a.g.e., s. 39-41.

¹⁸⁷ A.g.e., s. 39.

¹⁸⁸ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C. III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 39.

¹⁸⁹ Tunçay, a.g.e., s. 42.

gizemli bir şekilde öldürülmesinin ardından parti tarih sahnesinden ebediyen silinmiştir.¹⁹⁰

Değnilmesi gereken bir diğer parti de erken dönem sosyalist hareketin sembol isimlerinden olan Ethem Nejat, Dr. Şefik Hüsnü gibi isimlerin liderliğinde, 1919'da kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'dır. Partinin kurucu kadroları Birinci Dünya Savaşı öncesinde çeşitli Avrupa merkezlerinde eğitim alan gençler olmuştur. Örneğin Ethem Nejat ve Şefik Hüsnü Berlin'de bulundukları dönemde (1919) SPD'nin savaş harcaması oylamasına destek vermesinin ardından partiden kopan Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg gibi sonraları Almanya solunun sembolleşen isimlerinden olan kişiler tarafından kurulan Spartakist hareketiyle dirsek temasında bulunmuşlardır. Bu kadroların Marksist literatürü birincil kaynaklardan öğrendikleri ve görece bu konuda daha donanımlı olduklarını söylemek mümkündür.¹⁹¹ Bu parti, bir sosyal devrim yapacağı düşüncesiyle Kemalist hareketi desteklemiştir. Bu parti, Türkiye Sosyalist Fırkası ve Sosyal Demokrat Fırkayı kapitalizmin uşağı olmakla suçlayarak, aslında Almanya'daki ideolojik akrabalarının yaptığı yapımıştır.¹⁹²

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Batı tipi, revizyonizme yakın sosyalist-sosyal demokrat görüşünün ve İkinci Enternasyonal destekçiliğinin aksine Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, Marksist ve Leninist geleneğe durmuştur. 1925 yılındaysa komünist faaliyetleri gerekçesiyle Takrir-i Sükun Kanunu'na dayanılarak kapatılmış ve Şefik Hüsnü hapis cezasına çarptırılmıştır.¹⁹³ Şefik Hüsnü, bu sürecin sonrasında da Türkiye siyasetinde etkin bir rol almaya devam etmiş ve Türkiye Komünist Partisi (TKP) geleneği içinde önemli görevlerde bulunmuştur.¹⁹⁴ Bunun yanında, 1920'de kurulan ve Komintern'le sıkı ilişkileri olan yasadışı TKP'nin, başta Mustafa Suphi olmak üzere, sembol isimlerinin öldürülmesi de yine bu dönem kuramsal bilgisi yeterli olan sınırlı sayıda insanın varlığı düşünüldüğünde, sol açısından ağır bir darbe olarak kabul

¹⁹⁰ A.g.e., s. 43-44.

¹⁹¹ Belge, a.g.m., s. 28.

¹⁹² Fethi Tevetoğlu, **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967, s. 86.

¹⁹³ A.g.e., s. 111-113.

¹⁹⁴ Kemal Karpaz, **Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi**, Timaş, İstanbul, 2015, s. 60.

edilebilir.¹⁹⁵ Ancak bu darbe dahi Sovyetler ve Kemalist yönetimin arasını açmaya yetmemiştir. Bunun nedeni, Üçüncü Enternasyonal’de var olanı koruma, yani “tek ülkede sosyalizm” anlayışının bir uzantısı olarak anti-emperyalist nitelik taşıyan burjuva milliyetçiliğiyle, ulusal kurtuluş mücadeleleriyle taktiksel bir ittifak yapılması kararının alınması olmuştur.¹⁹⁶

Bu dönemde kurulan bir diğer sol oluşum da Dr. Hasan Rıza tarafından 1918’de kurulan Sosyal Demokrat Fırka’dır. Fırka, hiçbir örgütlenme faaliyeti yapamamasına ve hiçbir etki uyandıramamasına karşın, komünizm ve sosyal demokrasi ayrışmasının ardından tam olarak vücut bulan revizyonist çerçeveye doğrudan oturan fikirleriyle Türkiye’nin bu doğrultudaki ilk partisi olması açısından bahsetmeye değerdir. Nitekim parti programına bakıldığında da üretim araçlarının kamulaştırılmasının yerine, işçilerin sermaye sahiplerine karşı korunması ve onların yaşamlarını iyileştirecek çeşitli kurumların kurulması gibi doğrudan sosyal demokrasiyle bağdaşan vurgular dikkat çekmektedir.¹⁹⁷ Parti, 1920’de kendini feshetmiştir.¹⁹⁸

Kurtuluş Savaşı yıllarında Bolşevik etkinin görüldüğü tek paramiliter örgütse Çerkez Ethem’in liderliğindeki Yeşil Ordu olmuştur. Ethem, Yozgat İsyanı’nın kontrol altına alınması ve Yunan Ordusu’na karşı yaptığı başarılı savunmalarla dönemin parlamenterleri arasında da ciddi bir sempati toplamıştır. Ethem’in Bolşevik tandanslı eylemlerinin Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele kadrosunda yarattığı tedirginliğin bir sonucu olarak bu dönemde Mustafa Kemal Paşa’nın emriyle 1920’de Tevfik Rüştü Aras, Mahmut Esat Bozkurt, Celal Bayar, Yunus Nadi, Refik Koraltan gibi isimlere bir Komünist Parti dahi kurdurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa ve Ethem kuvvetleri arasındaki bu gerilim, 1921 başında Ethem kuvvetlerinin Kütahya’da yenilgiye uğratılması sonucunda çözülmüş ve Ethem Yunan kuvvetlerine sığınmıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Belge, a.g.m., s. 30.

¹⁹⁶ Ateş Uslu v E. Atilla Aytekin, “*Burjuva Devriminin ve Savaşın Belirsiz Sınırlarında*”, 3. bs., (Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu ve Ateş Uslu Ed.), Yordam, İstanbul, 2019, s. 317.

¹⁹⁷ Hasan İleri, **Türkiye’de Sosyal Demokrasi: 1908-1998**, Gündüz Kitabevi, Ankara, 1998, s. 39.

¹⁹⁸ Tevetoğlu, a.g.e., s. 68.

¹⁹⁹ Uslu ve Aytekin, a.g.m., s. 172-174.

1925 tarihli Takrir-i Sükun Kanunu'yla diğer tüm siyasi ve dini hareketler gibi, sosyalist hareket de tasfiye edilmiştir. Her ne kadar sosyalist aydın ve yazalar,²⁰⁰ Kemalizmin sosyalizme karşı bu duruşunun Milli Mücadele ve sonrasındaki konjonktürün sınıfsal ittifaklarından kaynaklandığını söyleseler de bu ittifaklar da Kemalizmin bilinçli bir tercihinin ürünüdür. Zira Atatürk, pre-kapitalist unsurlar ve ticaret burjuvazisiyle ittifak yapmak yerine Sovyetler ve Türkiye içinde onların destekçisi konumundaki gruplarla da ittifak kurabilirdi. Bu bağlamda, Kemalist rejimin sosyalizme karşı bu mesafeli tavrı her şeyden önce eşyanın tabiatı gereğidir. Başka bir ifadeyle, “imtiyazsız-sınıfsız kaynaşmış bir toplum” fikriyle hareket eden ve felsefi altyapısını pozitivist temeller üzerine inşa eden Kemalist hareket, başka bir felsefi dayanak yaratan ve meslekler arasındaki işbirliğini değil, sınıflar arasındaki çatışmayı vurgulayan Marksizme doğal olarak mesafeli olmuştur. Bunun yanında, Sovyet yanlısı bir sosyalizm anlayışı da Kemalist hareket tarafından ulusal bağımsızlığı bu defa da Sovyetler lehine tehlikeye düşüreceği düşüncesiyle kabul edilemez olarak görülmüştür.

1925 sonrasında sosyalist hareketler yeraltına inerken, etkileri son derece sınırlı kalmış ve sosyalist mücadele bu dönem sonrasında Nazım Hikmet, Sebahattin Ali gibi isimlerle daha çok şiir ve edebiyat gibi sanat dallarına kaymıştır.²⁰¹ Bunun yanında, Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyazi ve Mediha Berkes, Adnan ve Nazife Cemgil gibi sınırlı bir akademik çevrenin dergicilik faaliyetleri de 1940'ların ruhuna açıkça meydan okumamak için Atatürkçülükle harmanlanmış bir mutedil sosyalist anlayışla da olsa sınıfsal mücadele, tarihsel materyalizm gibi konularda yazılar yayımlayarak mücadeleyi ayakta tutmaya çalışmışlardır.²⁰² İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin çok partili hayata geçişiyle beraber yeniden çeşitli sol parti girişimleri olmuştur.

²⁰⁰ Taner Timur, a.g.e., 2013; Uslu ve Aytekin, a.g.m.; Birsay Kuruç, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi - Büyük Devletler ve Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

²⁰¹ Karpat, a.g.e., s. 61.

²⁰² Gökhan Atılğan, **Behice Boran**, Yordam Yayınları, İstanbul, 2007, s. 50-60.

Bunlardan ilki Şubat 1946'da Muharrem Zeki Korgunal ve İhsan Temel gibi isimler tarafından kurulan Sosyal Adalet Partisi'dir.²⁰³ Bu parti, her ne kadar sosyalizm, devletçilik ve adalet gibi ilkeleri programına göre benimsemiş olsa da "Dünya Müslümanları Birliğini desteklemek"²⁰⁴ gibi bir amaca da hizmet ederek aslında CHP'nin modernist pusulasına, melankolik bir Pan-İslamist vurguyla karşılık vermiştir. Aynı zamanda parti, yoksulların refahını arttırmak için zenginlerin ortadan kaldırılamayacağını söyleyerek Marksist anlamda bir sınıf kavgasından da kaçınmıştır.²⁰⁵ Parti hiçbir varlık gösteremeyerek kendisini feshetmek durumunda kalmıştır.²⁰⁶ Bu dönem ortaya çıkan bir diğer girişimse Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından 1946'da kurulan Türkiye Sosyalist Partisi olmuştur. Bu parti, yasadışı TKP gibi Komintern'in bir uzantısı olmamış, ancak revizyonist sosyalizmden de daha radikal bir görüntü vermiştir.²⁰⁷ Parti, işçileri örgütleme yolunda kısıtlı da olsa başarı kazanmış ve işçileri sosyalist mücadelenin dinamosu olarak görmüştür.²⁰⁸ Bu dönemin üçüncü partisiyse 1946'da Şefik Hüsnü tarafından kurulan, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın devamı niteliğindeki Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi olmuştur. Bu parti, öncülünün de savunduğu gibi emek sömürsünü sonlandırmak, üretim araçlarını kamulaştırmak ve dolayısıyla el değiştirmesi gibi değerler etrafında örgütlenmiştir. Ancak hem Şefik Hüsnü'nün hem de Esat Adil'in kurduğu partiler ve bu dönem kurulan tüm sendikalar Aralık 1946'da kapatılmıştır.²⁰⁹ Ayrıca bu iki partinin yöneticileri, aslında farklı nitelikte hareketlere liderlik etmelerine rağmen, 1947'deki TKP Davası'nda topluca yargılanmışlardır.²¹⁰

Bu dönem sosyal demokrat nitelikte de bir parti kurulmuştur. Bu parti, Nisan 1946'da Cemal Alpay, Sadık Acarlı, Mustafa Yıldız ve Yakup Savaş tarafından kurulan Türk Sosyal Demokrat Partisi'dir. Partinin öncelikli meseleleri, şahsi hürriyetler, toprak

²⁰³ Jacob M. Landau, **Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar**, Çev. Erdinç Baykal, Turhan Kitabevi, 1979, s. 168.

²⁰⁴ Tarık Zafer Tunaya, **İslamcılık Cereyanı**, III. Cilt, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998, s. 14.

²⁰⁵ Muzaffer Sencer, **Az gelişmişliğin Yapısı: Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1979, s. 215.

²⁰⁶ Tevetoğlu, a.g.e., s. 534.

²⁰⁷ Belge, a.g.m., s. 32.

²⁰⁸ Tevetoğlu, a.g.e., s. 539-540.

²⁰⁹ Karpat, a.g.e., s. 62.

²¹⁰ Burak Gürel ve Fulya Özkan, "*İsmail Bilen (Laz İsmail)*", (Murat Gültekin Ed.), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol**, İletişim, İstanbul, 2008, s. 300.

reformu ve sosyal güvence olmuştur. Bu dönem için partinin sosyal demokrasi açısından fark yaratan en önemli görüşüyse, çalışan haklarının bir iç güvenlik tehdidi olarak algılanmasına sebep olan İşçileri Bakanlığı'nın altındaki faaliyetlerin yerine Çalışma Bakanlığı'nın kurulmasını önermesi olmuştur.²¹¹ Ayrıca bu parti, kendisini 1917'de kurulan Sosyal Demokrat Parti'nin bir devamı olarak gördüğünü açıklamış ve bir gelenek yaratmaya çalışmıştır.²¹²

Her ne kadar sanayileşmeyle birlikte belli bir işçi kitlesi oluşmuş olsa da, hem Anayasa'nın hâlâ tek parti yönetimine göre düzenlenmiş olmasından kaynaklı olarak ortada duran kurumsal kısıtlamalar hem de rejimi temsil eden kişilerin sosyalizme kişisel mesafeleri, bu tür hareketlerin kâmil bir evreye ulaşmasına engel olmuştur. Türkiye'de etkili sol hareketlerin ortaya çıkışı, bir sonraki bölümün konusu olan, 27 Mayıs hareketi sonucunda ortaya çıkan 1961 Anayasası'nın sağladığı örgütlenme hakkı ve demokratik hakların genişletilmesiyle mümkün olmuştur.

²¹¹ Landau, a.g.e., s. 168.

²¹² Sarıtaş, a.g.e., s. 192.

2. BÖLÜM: ORTANIN SOLUNDAN DEMOKRATİK SOLA: ECEVİT VE CHP'DE SOL GELENEĞİN OLUŞUMU

Mustafa Bülent Ecevit, 1944 yılında Robert Erkek Koleji'nden²¹³ mezun olmasının ardından, 1944'te Robert Kız Koleji'yle ortak olarak düzenlenecek olan tiyatro gösterisi provaları esnasında tanıştığı Rahşan Aral'la bir an önce evlenebilmek için çalışma hayatına atılmıştır. Ecevit'in çalışma yaşamındaki ilk uğrak noktası, Basın Yayın Genel Müdürlüğü olmuş ve burada tercümanlık yapmaya başlamıştır.²¹⁴ Bu dönemde önce Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, sonrasındaysa Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) İngiliz Filolojisi eğitime başlasa da iş yükü sebebiyle okula yeterince vakit ayıramamıştır.²¹⁵ 22 Ağustos 1946'da lise yıllarında tanıştığı Rahşan Aral'la evlenmiştir.²¹⁶ Son olarak kayıt yaptırdığı DTCF İngiliz Filolojisini üçüncü sınıfta terk etse de İngilizcedeki yetkinliği ona diplomatlığın kapılarını açmış ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde idari amiri olan Nuri Eren'in İngiliz Konsolosluğu'na ilk müşavir olarak atanmasının ardından Eren'in talebiyle, Eylül 1946'da 1950'ye kadar kalacağı Londra'ya Başkatip olarak gitmiştir.²¹⁷

Ecevitler İngiltere'de bulunduğu dönemde, İngiltere halkıyla ilgili, Ecevit'in politik vizyonuna da katkı sağlayacak çeşitli gözlemler yapma fırsatı bulmuşlardır.. Ecevit, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından “Güneş Batmayan İmparatorluk” vasfını yitiren İngiltere'nin halkının dayanışmacı ruhundan çok etkilendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Birkaç yıldan beri her şey karneyle veriliyordu ve çok sınırlıydı. Orada İngilizlerin bütün sıkıntıları birlikte yaşamaları, ikimizi de çok etkilemişti. Mesela bir-iki karaborsa yiyecek dükkanı vardı, sadece yabancılar giderdi ama İngilizler gitmezdi. O toplum bilinci, sıkıntılara birlikte katlanma anlayışı... Su kıtlığı da vardı. Ama herkes

²¹³ Robert Kolej, karma eğitime 1971 yılında geçmiştir. O zamana kadar Kız ve Erkek Kolejleri ayrı faaliyet göstermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://website.robcol.k12.tr/tr/rc-hakkinda/tarihimiz> (Erişim Tarihi: 6 Aralık 2020).

²¹⁴ Mehmet Çetingüleç, **Ecevit'in Anıları: 12 Yıl Saklı Tutulan “Veda” Sohbetleri**, Doğan Kitap, İstanbul, 2018, s. 76-77.

²¹⁵ Mustafa Çolak, a.g.e., İletişim, İstanbul, 2019, s. 66.

²¹⁶ Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 78.

²¹⁷ Mehmet Çetingüleç, **Rahşan**, Sabah Kitapçılık, İstanbul, 2000, s. 27.

bilirdi ki İngiltere kralının ailesi de aynı kurallara uygun davranıyordu (...) Koca bir imparatorluğu yitirmenin yoksunluklarına rağmen kendilerini böyle bir toplum dayanışması içinde kalkındırabilmiş, yeni koşullara uydurabilmişlerdi.”²¹⁸

Ecevit, 14 Mayıs 1950’de iktidara gelen DP’nin ilk aylarındaki uygulamalarıyla laiklik ve Atatürk devrimlerinden taviz vermeye başladığını düşünmüş ve Türkiye’ye dönüp mücadele etme kararı almıştır.²¹⁹ Ecevit’in Türkiye’ye dönmesinin ardından CHP’nin eski milletvekillerinden olan babası Mehmet Fahri Ecevit, oğlunun CHP’nin yarı resmî yayın organı olan Ulus’ta çalışması için Nihat Erim’den iş istemiş ve bu isteği kabul edilmiştir. Ecevit, gazetede çalışmaya başladığı ilk dönemlerde daha ziyade sanatla ilgili yazılar kaleme alırken, siyaset gündeminin yoğunluğu dolayısıyla yazıları genelde ancak üzerine yazdığı sanat sergilerinin kapanmasının ardından yayımlanabilmiştir.²²⁰ Düzenli olarak yazılarının yayımlanmadığı bu dönemde Ulus, DP tarafından Ekim 1953’te CHP’nin mallarına el koyulmasının bir uzantısı olarak kapatılmıştır. Bunun ardından yine Nihat Erim yönetiminde önce Yeni Ulus, sonra da Halkçı gazeteleri çıkartılmış ve Ecevit bu gazetelerin de kadrosunda yer almıştır. Bu noktadan sonra Ecevit, yalnızca sanatla ilgili yazılar yazmayı bırakmış ve iç-dış politikayla ilgili yazılara ağırlık vermeye başlamıştır.²²¹

DP’nin CHP’nin mallarına el koymasının bir diğer sonucu da Ecevit’in aktif politik yaşama adım atması olmuştur. Kendisinin babası da eski bir CHP milletvekili olan, Ulus’tan itibaren birlikte çalıştıkları meslektaşı Altan Öymen’in uzun ısrarlarına rağmen CHP’ye üye olmaktan kaçınan Ecevit, Öymen’in anlatımına göre CHP mallarına el konulmasının ardından, CHP’ye üye olmuştur.²²² Yine aynı yıl Dr. Suphi Baykam’ın Genel Başkanlığı’nda kurulan CHP Gençlik Örgütü’nün Genel Merkez yapılanmasında Gençlik Kolları Genel Başkan Yardımcısı olarak görev almış ve ilk siyasi sorumluluğunu da böylece üstlenmiştir.²²³ Ecevit’in bu dönemdeki bir diğer durağı da sonraki yıllarda siyasi kaderini beraber inşa edeceği Aydın Yalçın, Turhan

²¹⁸ Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 81.

²¹⁹ A.g.e., s. 85.

²²⁰ Can Dündar ve Rıdvan Akar, **Ecevit ve Gizli Arşivi**, İmge, Ankara, 2008, s. 43.

²²¹ Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 89.

²²² Dündar ve Akar, a.g.e., s. 49.

²²³ Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar**, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s. 450.

Feyzioğlu, Turan Güneş, Osman Okyar, Muammer Aksoy, Mümtaz Soysal ve Coşkun Kırca gibi isimlerle beraber kurdukları Forum Dergisi olmuştur. Çeşitli vesilelerle Batı'ya giden ve Batı'yı tanıma imkanına sahip olan bu isimlerin Türkiye'ye dönmelerinin ardından oluşturdıkları entelektüel çevrenin bir sonucu olarak ortaya çıkan Forum Dergisi, bir yandan DP'nin otoriter uygulamalarını eleştirirken, diğer yandan da Türkiye'nin demokratikleşme sürecine yapılabilecek katkıların tartışıldığı bir mecra hâline gelmiştir.²²⁴ Ecevit, bu derginin dış politika yazarlığını üstlenmiştir.²²⁵

Ecevit, 1954 yılının sonlarına doğru Amerika'daki bir yerel gazeteden, The Journal and Sentinel'den davet alarak üç ay boyunca bu gazetede çalışmak için ABD'ye gitmiştir. Ecevit, bu dönemde henüz Türkiye'de televizyonculuk hayatı başlamamışken, ilgili yerel gazetenin televizyonuna zaman zaman konuk olarak hem gazetecilik deneyimini arttırmış hem de kendi ifadesiyle, taşrada kalmanın avantajıyla Amerikan halkını yakından tanıma fırsatı bulmuştur.²²⁶ Üç ay sonra Türkiye'ye dönen Ecevit'in yalnızca gazetecilikte değil, Amerikan toplumunu tanınması ve politikacıların bu topluma yönelik propaganda araçlarını gözlemlemesinin bir sonucu olarak politik-strateji konusunda da yeni bir perspektif edindiğini söylemek mümkündür. Erdal İnönü'nün ifade ettiği şekilde Ecevit, ABD'den dönmelerinin ardından CHP'nin makro siyasi sorunlara odaklanmasının ve rejimin gardıyanı rolünü üstlenmesinin aksine, mikro ölçekli yerel sorunlara odaklanılması gerektiğiyle ilgili yeni bir perspektif ortaya koymaya başlamış ve bu, onun tüm siyasi hayatı boyunca yerelden örgütlenmeye verdiği önemin de başlangıç noktası olmuştur.²²⁷

Ecevit, Türkiye'ye dönüşünün ardından bir yandan gazeteciliğe devam ederken, diğer yandan da on beş günde bir yayımlanan Forum Dergisi'nde yazmayı sürdürmüştür. Ecevit, 1957 yılında tekrar ABD'ye gitme fırsatını yakalamıştır. Onun karşısına çıkan ikinci ABD fırsatı Rockefeller Vakfı bursuyla olmuş ve Harvard'da sosyal psikolojiyle Ortadoğu tarihi dersleri almıştır.²²⁸ O, ikinci ABD deneyimi içinde, sonraları Bakanlık

²²⁴ Diren Çakmak, **Forum Dergisi 1954-1960**, Libra, İstanbul, 2010, s. 96-98.

²²⁵ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 60.

²²⁶ Çetingüleç, a.g.e., 2000, s. 44.

²²⁷ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 69.

²²⁸ Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 93.

yaptığı dönemde "efsaneleşecek" olan anti-komünist mücadelenin önemli stratejisti Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın anti-komünizm seminerlerine katılmıştır. Bu seminerlerin, Ecevit'in sol anlayışının komünizm karşıtı bir zemine oturmasında önemli bir etkisi olduğu düşünülebilir. Bülent Ecevit, eşi Rahşan Ecevit'le beraber gittiği ABD'de bu defa 8 ay kalmıştır. Onun bursu aslında bir yıllık olarak tanımlanmıştır. Ancak Ecevit, erken seçim kararı alındığını öğrendiğinde yazılarıyla CHP'ye destek olmak amacıyla Türkiye'ye erken dönüş yapmıştır.²²⁹ Ecevit, politikaya girerek daha faydalı işler yapabileceğini düşünerek milletvekili olmak için girişimlerde bulunmaya da bu dönemde başlamıştır. Ecevit 1957 seçimlerinde CHP'den Ankara Milletvekili seçilerek, 47 yıl sürecek olan aktif siyasi hayatına ilk adımı henüz 32 yaşında atmıştır.²³⁰

2.1. Milletvekilliğinden Çalışma Bakanlığına Bülent Ecevit

Bülent Ecevit, milletvekilliğinin ilk döneminde parti içi hizip hareketlerinden mümkün olduğu kadar uzak durmaya çalışmış ve CHP lideri İnönü'nün takipçisi olduğunu her hareketiyle göstermiştir. Bunun yanında Ecevit, bu dönemde, polemiklerden kaçınmış ve parlamentoda da pasif bir görüntü çizmiştir.²³¹ Nitekim Ecevit, ilk parlamento konuşmasını 27 Ekim 1957'de milletvekili olduktan yaklaşık on üç ay sonra, 26 Ocak 1959 tarihinde yapmış, ilk ciddi polemğine de iktidarın Vatan Cephesi uygulamasının toplumu böldüğü üzerine yaptığı konuşma sonucu, ilk konuşmasından tam bir ay sonra

²²⁹ Çetingüleç, a.g.e., 2000, s. 47.

²³⁰ Ecevit'in nasıl milletvekili olduğu sonraki yıllarda tartışmaya neden olmuştur. Ecevit, İnönü'nün damadı Metin Toker ve Turhan Feyzioğlu gibi İnönü'ye yakın isimlerin talebiyle aday olduğunu reddedecek, Dönemin CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve Genel Başkan İsmet İnönü'nün daveti üzerine siyasete girdiğini iddia edecektir (Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 96-97.). Ancak Metin Toker, bu iddiasında ısrar edecek, hatta bu iddiasını 2000 yılında yeniden köşesine taşıyacaktı (Metin Toker, "Bir Hafıza Kaybı", **Milliyet**, 17 Aralık 2000). Toker, yıllar önce yazdığı İsmet İnönü'yle 10 Yıl kitabında bu meseleyi gündeme getirdiğinde Ecevit'in itiraz etmediğini, ancak yıllar sonra itiraz ettiğini bu yazısında belirtmiştir. Nitekim Ecevit, ilerleyen sayfalarda da görüleceği üzere sonraki yıllarda da geldiği görevler için çok kez kendisinin talepkâr olmadığını, ısrar ya da davet üzerine görevleri "kabul etmek zorunda kaldığı"nı söyleyecektir. Bu açıdan bakınca, bu onun kendisine atfetmek istediği "doğal lider"lik konumunun bir stratejik ayağı olarak algılanabilir.

²³¹ Çolak, a.g.e., s. 102.

girmiştir.²³² Ecevit, İnönü'ye yakınlığının ilk mükafatını 12 Ocak 1959'da toplanan CHP'nin 14. Kurultayı'nda İnönü'nün listesinden Parti Meclisi'ne girerek almıştır.²³³

Ecevit, her ne kadar bu dönem parlamentoda pasif bir rol üstlense de dört faktörün sonucu olarak dikkat çekmeyi başardığı söylenebilir. Bunlardan birincisi, geleneğinden geldiği gençlik örgütüyle yakın temas içinde bulunması olmuştur. İkinci olarak, onun Forum Dergisi geleneğinden gelen arkadaşlarıyla beraber 5 Ocak 1958'de kurdukları CHP Araştırma Bürosu'ndaki faaliyetleri dikkat çekmiştir.²³⁴ Ecevit'in bir diğer faaliyet alanı, bu dönem devam ettiği köşe yazılarıdır. Nitekim Ecevit, bu dönemde artık kendisinin de üyesi olduğu profesyonel siyaseti sahada gözleme fırsatını bulmuş ve teorik altyapısıyla pratiği birleştirerek köşesine taşımıştır. Son olarak Ecevit, parti kongrelerinde yaptığı belâgatli konuşmalarla da hayranlık uyandırmaya başlamıştır.²³⁵

14. Kurultay'ın sonunda kabul edilen İlk Hedefler Beyannamesi, partinin 1960 sonrası kazanacağı yeni kimliğin, ortanın soluna meyledişin ilk işaretlerini de vermiştir. Bu beyanname, Forumcuların 1954'ten beri DP'nin otoriter eğilimlerine karşı Türkiye'yi nasıl demokratikleştirebilecekleriyle alakalı dergide tartıştıkları meselelerin derli toplu bir özeti niteliğindedir. Bunların içinde örgütlenme özgürlüğü, grev hakkı, sendika ve meslek örgütü kurma hakkı gibi örgütlenme haklarının yanında; anayasanın özgürlükçü olması, Cumhurbaşkanının tarafsızlığı, yasamanın yürütme üzerindeki denetiminin güçlendirilmesi yoluyla, DP döneminde olduğu gibi yasamanın yürütmenin vesayeti altına girdiği bir düzenin önüne geçmek için kurgulanan çeşitli maddeler; bunun yanında sosyal adaletin hakim kılınması gerektiğini savunan argümanlar da yer almıştır.²³⁶

²³² Ecevit, DP iktidarının muhalif basını ülkenin birlik ve bütünlüğünü bozucu faaliyetlerde bulunduğunu iddia ederken, devlet radyosunda bu suçu Vatan Cephesi gibi uygulamalarla aslında kendilerinin işlediğini iddia etmiştir (TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 26 Şubat 1959, Cilt 1, s. 1079). Vatan Cephesi uygulaması için bkz. Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge, Ankara, 1990, s. 146 ve s. 166.; Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim, İstanbul, 2000, s. 348-349; doğrudan bu alanda yazılmış kapsamlı bir çalışma içinse ayrıca bkz. Yasemin Doğaner, **Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2013.

²³³ Hikmet Bila, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitap, İstanbul, s. 177.

²³⁴ Yunus Emre, a.g.m., 2013, s. 59.

²³⁵ Hikmet Bila, a.g.e., s. 174.

²³⁶ İlk Hedefler Beyannamesi için bkz. Yunus Emre, **CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol**, İletişim, İstanbul, 2013, s. 259-262

Ecevit'in özellikle 1959 sonrası dönemde DP'ye karşı muhalefетinin köşe yazılarında da sertleştіđi görölmüştür. Örneğin Ecevit, İnönü'nün Uşak'ta uğradığı saldırıdan hareketle, bu kitleleri Hitler'in muhafız güçleri olan SS'lere benzetmiş ve Türkçesini de "Sokak Serserileri" olarak içeriklendirmiştir. Ona göre, DP, toplum gözündeki itibarını kaybettikçe bu "Sokak Serserileri"ne sarılmaktadır.²³⁷ Menderes idaresi, Türkiye'de kendi kurtardığı topraklarda İsmet Paşa'nın dahi sade bir vatandaş olarak gezmesine tahammülü olmayan bir "kin ve husumet" idaresidir.²³⁸ Yine o, DP'nin Türkiye'yi yabancı yardımına muhtaç hâle getirip, bu yardımlarla iktidarda kalmayı hedefleyen bir gayrı milli oluşum olduğunu ifade etmiştir.²³⁹ Bunun yanında Ecevit, DP'nin Nurcularla girdiği ilişki dolayısıyla DP'nin Cumhuriyet devrimlerine bayrak açan "gerici hareketlerle" ittifak kurduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, 31 Mart'tan itibaren birçok ayaklanmada tahrik edici rol oynadığını ifade ettiği Said-i Nursi'nin korunup kollanması iddiasından hareketle DP'yi anti-laik bir çizgiye de oturtmuştur.²⁴⁰ O, Menderes'in İnönü'ye seçim tarihiyle ilgili verdiği 1960 ya da 1962'de yapılacağı yanıtından hareketle, seçimin normal süresi olan 1961'de yapılmasının düşünölmemesinin keyfiliğini anlatmış ve milli iradenin yansıdığı yer olan sandığın Vatan Cephesi'yle ikame edilmeye çalışıldığını belirtmiştir.²⁴¹ Özetle Ecevit, 1954'te Forum'da başladığı demokratik çıkış arayışlarını; 1957 sonrasında milletvekili olmasıyla beraber DP muhalefetiyle özdeş hâle getirmiş ve özellikle 1959 sonrası dönemde bu diskurunu son derece güçlendirmiştir. Ayrıca onun saygılı üslubu içinde yazılarında Menderes için pejoratif olarak "Bay Menderes" ifadesini kullanması da ayrıca dikkat çekicidir.

2.1.1. Ecevit'in 27 Mayıs Algısı

Ecevit'in DP'ye karşı duyguları 1960 Darbesi'nden sonra yazdığı yazıda vücut bulmuştur. Ecevit, 27 Mayıs 1960'ta ordunun siyasete el koymasının ardından yazdığı ilk yazıda, 28 Mayıs 1960'ta "Günün Işığında" olan köşesinin adını darbeyi selamlar

²³⁷ Bülent Ecevit, "DP'nin SS'leri", **Ulus**, 22 Aralık 1959.

²³⁸ Bülent Ecevit, "Bu İdare, Zor İdare", **Ulus**, 5 Şubat 1960.

²³⁹ Bülent Ecevit, "Ters Benzetiş", **Ulus**, 24 Aralık 1959.

²⁴⁰ Bülent Ecevit, "Nurcular ve İktidar", **Ulus**, 12 Ocak 1960.

²⁴¹ Bülent Ecevit, "Seçim veya Vatan Cephesi", **Ulus**, 23 Şubat 1960.

şekilde “Günaydın” olarak değiştirmiştir. O, bu yazısında Güneş’in doğuşunu Türk milletine müjdeledikten sonra şöyle devam etmiştir:

“Bundan böyle hiçbir idareci, hiçbir politikacı Türk Milletinin hürriyetine el uzatmak cüreti gösteremeyecektir. Dün Türkiye’de bir büyük inkılâp gerçekleşti, kökleşti. Bu inkılâp vatandaş şuurunda boy verdi, gençlik kanı ile sulandı, ordu eli ile pekişti.”²⁴²

O, darbeden yıllar sonra yaptığı açıklamalarda 1960 Darbesi’ni başta bir halk hareketi olarak gördüğü için desteklemesine rağmen İnönü’nün darbe konusundaki kaygılı tavrından ve DP’lilerin uğradıkları kötü muamelelerden etkilenerek askeri yönetime olan desteğini çektiğinden bahsetmiştir. Onun bu argümanı dolayısıyla, literatürde 1960 Darbesine yaklaşımı bu şekilde aktarılmıştır.²⁴³ Hatta onun 12 Mart ve 12 Eylül hareketlerine karşı mücadeleci tavrı, 27 Mayıs’ta hayal kırıklığına uğramasının bir sonucu olarak da yorumlanmıştır.²⁴⁴ Dolayısıyla da Ecevit’in her koşulda askerin sivil siyasete müdahale etmesine karşı durduğu iddia edilmiştir.²⁴⁵ Ancak Ecevit’in darbe sonrasında Ulus Gazetesi’nin “ikinci adam”ı olarak görev aldığı süreçte yazdığı yazılara bakılacak olursa, Ecevit, bahsedildiği gibi erken bir tarihte darbeye arasına mesafe koymamış ve DP’lilerin “uğradıkları kötü muamele”den rahatsız gözükmemiştir. İhtilalin üzerinden 9 aya yakın bir süre geçmişken yazdığı bir yazıda Menderes için, “Yalanla düzenle 10 yıl Hükümet başında kalan bu kimse, yargıç karşısında bile böylesine yalancı, Yassıada’da bile böylesine şantajcıdır” demiştir.²⁴⁶ Bu yazıdan dokuz gün sonra kaleme aldığı yazıdaysa Menderes ve Bayar’ı “çete” olarak nitelendirmiş ve Menderes için “Yassıada’da günahlarının hesabını veren sahte Evliya” ifadesini kullanmıştır.²⁴⁷ Bunun yanında Ecevit, idamları takip eden günlerde, 1961 seçimlerinden sonra bazı AP’lilerin yine demokrasiyi zaafa uğratacak tavırlarda bulunduğunu söylerken, darbeye giden sürecin başlangıç noktasını temsil eden 28 Nisan olaylarına atıfla AP’lileri bu isimlere karşı “dikkatli” olmaya davet etmiş ve

²⁴² Bülent Ecevit, “Günaydın”, **Ulus**, 28 Mayıs 1960.

²⁴³ Çolak, a.g.e., s. 107.; Dündar ve Akar, a.g.e., s. 78.; Çetingüleş, a.g.e., 2018, 98.

²⁴⁴ Kaan Gaytancıoğlu, a.g.e., s. 143-144.

²⁴⁵ A.g.e., s. 144. Ancak Ecevit’in, ileride de görüleceği üzere 28 Şubat sürecindeki tavrı bu argümanı yanışlar niteliktedir.

²⁴⁶ Bülent Ecevit, “Bizim Radyo” ve Bizim Radyo”, **Ulus**, 14 Şubat 1961.

²⁴⁷ Bülent Ecevit, “Hürriyet’e Alışamayanlar”, **Ulus**, 23 Şubat 1961.

şöyle demiştir: “Eğer buna kendi parti yöneticilerinin gücü yetmiyorsa, kimlerin gücü yeteceği 1960 yılının 28 - 29 Nisan'ından, 5 Mayıs'ından bellidir.”²⁴⁸

Ecevit, aynı dönemde bir yandan DP'lilerin uğradıkları muameleden rahatsız olduğu iddiasının aksine davranmışken; diğer yandan da bu muamelenin faili olan ordunun eylemlerini olumlamaya devam etmiştir. Yaşanan dönemin bir ihtilâl dönemi olmasına karşın DP devrinden çok daha özgürlükçü bir ortam olduğunu belirten Ecevit, DP döneminde hayal edilemeyecek şekilde bazı kanunlara açıkça muhalefet, hatta “hücum” edilebildiğini ifade etmiştir. O, “Bu kadar liberal bir ihtilâl rejimine tarihte bir örnek daha bulunmasa gerek”²⁴⁹ diyerek 27 Mayıs hareketiyle arasında, daha sonrasında iddia ettiği gibi bir çelişki olmadığını açıkça belirtmiştir. Hatta Ecevit, DP mirasının varisi olan AP'nin lideri Ragıp Gümüşpala'nın Menderes ve DP'liler için “Düşük” ifadesinin kullanılmasını engellemek için başladığı girişimlere de köşesinden “Düşüklere ‘düşük’ denmesin de ne densin?” diyerek tepki göstermiştir.²⁵⁰ Ecevit'in sonraki yıllarda 1960 Darbesi'ne karşı negatif bir tutum takındığını ısrarla vurgulamasının nedeni, özellikle idamlar sonrasında darbenin Türkiye toplumunun gözünde mahkum edilmesi ve kendisinin üzerine geçirdiği “demokrasi müdafî” imajını desteklemek olarak kabul edilebilir.

1960'larla beraber Türkiye'de sağ ve sol merkezli olarak yelpazenin iki yakasında partilerin kümелendiği düzene geçilmiştir. 14'ler²⁵¹ olarak isimlendirilen ordunun radikal kanadını temsil eden ve iktidarın sivillere devredilmesi yerine, yapılmak istenen reformları askeri diktatörlük altında yapmayı arzulayan grubun tasfiyesinin ardından sivilleşme adımları atılmaya başlanmıştır. Ecevit, aynı zamanda 6 Ocak 1961'de ilk toplantısını yapan Kurucu Meclis'e de CHP kontenjanından girmiştir. Ana gayesi yeni bir anayasa hazırlamak olarak belirlenen bu meclisin hazırladığı anayasa, Forumcuların ve dolayısıyla Ecevit'in uzun yıllardır savundukları, İlk Hedefler

²⁴⁸ Bülent Ecevit, “*Liderlerin Sorumluluğu*”, **Ulus**, 21 Kasım 1961

²⁴⁹ Bülent Ecevit, “*Vatan Cepheli*” Yok, *Vatandaş Var!*”, **Ulus**, 28 Şubat 1961.

²⁵⁰ Bülent Ecevit, “*Düşük*” ve “*Kuyruk*”, **Ulus**, 8 Mart 1961.

²⁵¹ Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Ahmet Er, Muzaffer Özdağ, Münir Köseoğlu, İrfan Solmazer, Mustafa Kaplan, Numan Esin, Muzaffer Karan, Dündar Taşer, Rıfat Baykal, Şefik Soyuyüce ve Fazıl Akkoyunlu. Bu isimler, yurtdışında diplomatik görevlendirmelerle gönderilip tasfiye edilmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ferit Salim Sanlı, “*27 Mayıs'ın “Zoraki Diplomatları: 14'lerin Yurtdışı Faaliyetleri*”, **Gazi Akademik Bakış**, C. XI., Sayı: 23 (Kış 2018).

Beyannamesi'yle politik alanda da vücut bulan iktidar gücünün sınırsız kullanılmasının önüne geçme ve yasama organının yürütmenin vesayeti altına girmesini önleme gibi düşüncelerin sonucunda bir AYM'nin kurulmasını da sağlamışlardır. AYM'nin temel görevi, çıkartılan kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek olarak belirlenmiştir. Bunun yanında, yine yasamanın yürütme tarafından araçsallaştırılmaması için çift meclisli sisteme (*bicameral system*) geçilmiş ve Senato kurulmuştur.²⁵²

Kurucu Meclis ve Temsilciler Meclisi'nde Dışışleri, Basın-Yayın, Turizm ve Eğitim gibi alanlarda konuşan Ecevit, ilk konuşmasını Dışışleri Bakanlığı'nın yıllık bütçesinin görüşüldüğü esnada, 22 Şubat 1961'de yapmıştır.²⁵³ Bu konuşma, Ecevit'in hem liderlik döneminde uyguladığı dış politikanın fikri altyapısını hem de komünizm karşıtı fikriyatını göstermek açısından son derece önemlidir. Ecevit, 27 Mayıs yönetiminin daha ilk andan NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, *North Atlantic Treaty Organization*) ve CENTO'ya (Merkezi Antlaşma Teşkilatı, *Central Treaty Organization*) bağlılıklarını vurgulamalarını, onların sorumluluk duygusunun bir yansıması olarak değerlendirmiş, ancak hemen sonrasında da Batı'yla Türkiye arasındaki ilişkinin yalnızca askeri ya da güvenlik alanına hapsedilemeyeceğini vurgulamıştır. Ecevit, Batı ve Türkiye arasındaki ilişkinin Cumhuriyet sonrasında seçilen yaşam tarzı ve dünya görüşünün bir sonucu olarak okunması gerektiğini vurgulamıştır.²⁵⁴ Bu konuşmadan da anlaşılabilceği üzere Ecevit, ülkenin kaderiyle komünizm karşıtı blok arasında açıkça bir simbiyoz görmektedir.

Ecevit, 1940'lardan itibaren başlayan dekolonizasyon süreciyle birlikte Asya ve Güney Amerika'daki diğer sömürgelerle beraber bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Ortadoğu devletleriyle olan ilişkilerle alakalı yorumlarını dile getirmiş ve kendi görüşlerini de açıklamıştır. O, Ortadoğu'da da DP'nin yaptığı yanlışlardan dönüldüğü için mutlu olduğunu ifade etmiştir. Ecevit, komşu Arap devletleriyle kurulan dostane ilişkileri olumlu karşılamış, ancak bu dostluğun karşılığı olarak başka emeller güdülmediğini de ayrıca belirtmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'nun liderliği gibi

²⁵² Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Sarmal, İstanbul, 1994, s. 182-183.

²⁵³ Gaytancıoğlu, a.g.e., s. 144.

²⁵⁴ Kurucu Meclis, B:4, 22.02.1961, O:2, s. 191.

bir hevesi olmadığını belirttikten sonra Ortadoğu'nun yeni bağımsızlık kazanan devletlere yalnızca örnek olma hedefinin olabileceğini söylemiştir. Ecevit'in örnek olma anlayışı Batı'yla ilişkiler bağlamında şekillenmiştir. Daha açık bir ifadeyle, Ecevit, Türkiye'nin bu devletlerle olan ilişkilerindeki rolünün onlara, "Bağımsızlığa sadakatin, Batı ittifakı ile bağdaşabileceğini göstermek"²⁵⁵ olduğunu ifade etmiştir. O, bu dönemde zaten Batı sömürgesinden yeni kurtulmuş olan devletlere, Batı'yla ilişkilerde bağımsızlığın korunduğu bir durumda çizdiği rol, aslında onları komünist bloktan soyutlayarak, anti-komünist blok içine eklemleme arzusunun bir ifadesi olarak kabul edilebilir. Başka bir ifadeyle, onun tarihsel olarak durduğu komünizm karşıtı çizgi düşünüldüğünde Ecevit'in bu dönem kendileri için kalkınmacı bir yol arayan yeni-bağımsız devletlere Batı Bloğunun yolunu gösterdiği anlaşılabılır. Aynı zamanda bu bağımsızlık vurgusu, bir yandan onların Batı sömürgesinden yeni kurtulmalarının sonucu olarak yorumlanabilecekken; diğer yandan da Ecevit'in komünist blokta yer almayı doğrudan bağımsızlıktan taviz vermek olarak yorumladığı söylenebilir.

Ecevit'in aynı konuşmada değindiği bir başka konuya sonraki dönemde siyasi kariyerine büyük bir ivme kazandıracak olan Kıbrıs meselesi olmuştur. O, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin seyrini bu meseleyle eşdeğer tuttuğunu beyan etmiştir. Ona göre, Türkiye-Yunanistan ilişkileri Kıbrıs'taki Türklerin huzuruyla doğru orantılıdır. Kıbrıs Türklerinin iktisadi anlamda kendilerine yetebilecek bir durumda olmadıklarını belirten Ecevit, sonrasında "Kıbrıs Türklerinin hayat seviyelerini biraz daha yükseltmeye yardım etmek bize düşen bir vazifedir"²⁵⁶ demiştir. Bu bağlamda, kendisinin ömrünün sonuna kadar Kıbrıs meselesine duyduğu ilginin henüz erken bir dönemde başladığını söylemek mümkündür. İleride de görüleceği gibi, Ecevit'in Kıbrıs meselesine olan ilgisi ve bu konudaki yaklaşımı büyük ölçüde bu temel felsefe üzerine inşa edilmiştir. Siyasi yaşamında birçok gelgitte gündeme gelen Ecevit'in en istikrarlı politikasının Kıbrıs'la ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

²⁵⁵ Kurucu Meclis, B:4, 22.02.1961, O:2, s. 192.

²⁵⁶ Aynı yer.

Ecevit'in bu dönem parlamenter kimliğinden de azade olarak, sonraki siyasi yaşantısı açısından izler bulunabilecek girişimleri de olmuştur. Bunların en başında gelen, Ecevit'in partili kimliğiyle yapmış olduğu bir girişimdir. Ecevit, 24 Ağustos 1961'de CHP Genel Başkanı İnönü'nün açılış konuşmasıyla başlayan ve 27 Ağustos'ta biten CHP'nin 15. Kurultay'ında verdiği önergeyle %15'lik bir kotayı geçmeyecek şekilde işçi ve esnaf nüfusunun yoğun yaşadığı seçim bölgelerinde bu kesimlerden aday gösterebilme yetkisinin parti yönetimine verilmesini talep etmiştir. Teklifinin ardından kürsüye gelen Ecevit, "Biz programımızda, parti olarak, halkçı, devletçi ve sosyal parti olduğumuzu iddia ederiz. Sonra da işçinin yasama organında sesini duyurma olanağını kendilerine vermeyiz" demiştir.²⁵⁷ Ancak Ecevit'in bu vurgusunun CHP'yi bir işçi sınıfı partisi hâline getirmek ya da bir sınıf mücadelesi örgütlemek gibi bir içeriği olmamıştır. Yaşlı'nın tespitiyle Ecevit, bu yolla toplumun gelir dağılımı açısından alt katmanlarında bulunan gruplarının "radikal" noktalara savrulmaması için sosyal adaleti sağlayıcı araçlarla sınıf çelişkilerini minimize ederek, Kemalizmin öngördüğü "sınıfsız-imtiyazsız kaynaşmış bir toplum" idealine hizmet etmek istemiştir.²⁵⁸ Başka bir ifadeyle o, sınıfların varlığını kabul etmekle birlikte, sınıflar-arası bir mücadelede taraf olmaktansa bu çelişkileri yeniden dağıtım mekanizmaları aracılığıyla en aza indirmeyi hedeflemiştir. Nitekim onun Şubat 1961'de Ulus'ta yazdıkları Yaşlı'nın bu çıkarımını destekler niteliktedir. Ecevit, iş çevrelerinden destek alan bir partinin, işçilerin haklarını bir işçi partisinden daha iyi şekilde müdafaa edebileceğini savunmuş ve bunun önkoşulunu da o partinin yönetiminin sosyal adalete inanan kişilerden oluşması olarak ifade etmiştir. Türkiye'de bir sınıf ayrımı olmadığını belirten Ecevit, olsa dahi, "Toplumda sınıf şuuru yaratacak bir sosyal ve ekonomik ortam varsa, işçiyi düşünen bir partiye o ortamı yok etmek düşer"²⁵⁹ diyerek, sosyal adaletin işçiler için düşündüğü tek çıkış yolu olduğunu belirtmiştir.

Birgit, kurultay sonunda kabul edilen ve İlk Hedefler Beyannamesi'ni 27 Mayıs sonrasının konjonktürüne uygun olarak ileriye taşıyan Temel Hedefler Bildirgesi'nde Ecevit'in sonraki yıllara damgasını vuracak projelerinden olan köykentlerle de ilgili

²⁵⁷ Orhan Birgit, **Evvel Zaman İçinde**, Doğan Kitap, İstanbul, 2005, s. 340.

²⁵⁸ Fatih Yaşlı, "**Halkçı Ecevit**": **Ecevit, Ortanın Solu, CHP (1960-1980)**, Yordam, 2020, s. 13-14.

²⁵⁹ Bülent Ecevit, "*İşçiler ve Partiler*", **Ulus**, 19 Şubat 1961.

vurgular olduğunu belirtmiştir.²⁶⁰ Beyannameye bakıldığında da Birgit'in iddiasını destekleyen argümanlar görmek mümkündür. Bunlardan en önemlisi, köylerde doğrudan veya köy gruplarının birleştirilmesi vasıtasıyla inşa edileceği belirtilen köy merkezleriyle medeni hizmetlerin köye de ulaştırılacağı ve Türk köylüsünün refaha kavuşturulacağıyla ilgili vurgu olmuştur.²⁶¹ Ecevit, 1970'lerde bu iddiayı çok daha ciddi bir kuramsal altyapıya oturtmuştur. 1964'te toplanan 17. Kurultay'da ise sosyal içerikli bir nitelik taşıyan İleri Türkiye Ülküsü başlıklı bildiri kabul edilmiştir. Bu bildirilerin öncülü olarak kabul edilebilecek olan İlk Hedefler Beyannamesi, ortanın solu düşüncesinin siyasi yönden altyapısını oluştururken; daha ziyade ekonomi odaklı bir metin olan Temel Hedefler Beyannamesi bu düşünceye ekonomik, İleri Türkiye Ülküsü ise sosyal altyapı oluşturmuştur.²⁶²

9 Temmuz 1961'de yeni anayasanın oya sunulmasının ve kabul edilmesinin ardından sivil siyasete geçişle ilgili de en önemli eşik aşılmıştır. Nitekim cuntanın önderi olan Cemal Gürsel, referandumdan yaklaşık bir hafta önce yaptığı konuşmada 1961 Anayasası'nı "muhteşem eser" olarak nitelendirmiş ve kabulünü sivil siyasete geçiş için bir önkoşul olarak belirtmiştir.²⁶³ AP (Adalet Partisi), her ne kadar anayasadan memnun olmasa da bunu açıktan dillendirmek, Gürsel'in yukarıdaki tutumu da düşünüldüğünde mümkün olmamıştır. Hatta AP lideri Gümüspala, halkoylaması için yaptığı konuşmada da AP'nin anayasaya desteğini açıklamıştır.²⁶⁴ Referandumdan evet çıksa da sonuçlar askeri yönetimi memnun edecek düzeyde olmamıştır. Bütün bir referandum sürecinde "hayır" demenin fiili olarak yasaklı olmasına rağmen çıkan %39'luk²⁶⁵ hayır oyu, DP hayaletinin hâlâ toplum içinde dolaştığını askeri yönetime göstermiştir. Nitekim Milliyet gazetesi, referandumdan sonra AP Genel Merkezi'ndeki olumlu atmosferi "gizli memnuniyet" olarak aktarmıştır.²⁶⁶

²⁶⁰ Birgit, a.g.e., s. 341.

²⁶¹ Cumhuriyet, 28 Ağustos 1961.

²⁶² Gülsüm Tütüncü Esmer, **Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Mudafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006, s. 62-63.

²⁶³ Cumhuriyet, 5 Temmuz 1961.

²⁶⁴ Milliyet, 2 Temmuz 1961.

²⁶⁵ Seçmenlerin %17'sinin sandığa gitmediği bu referandumda, 67 ilin 11'inde hayır çıkmıştır. Bu iller; Aydın, Bolu, Bursa, Çorum, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Sakarya, Samsun ve Zonguldak'tır (Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 234.

²⁶⁶ Milliyet, 11 Temmuz 1961, Aktaran: Yunus Emre, **CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol**, İletişim, İstanbul, s. 59.

2.1.2. Çalışma Bakanı Olarak Bülent Ecevit

13 Ocak 1961’de siyasi faaliyetlere yeniden izin verilmesinin ardından 13 Şubat’a kadar partilerin kurulması için süre verilmiş, bu dönemde kurulan partilerden yalnızca dördü seçimlere katılma yeterliliğine ulaşabilmiştir. Bu partilerden ikisi, CHP ve CKMP 27 Mayıs öncesine ait partilerken; AP ve YTP (Yeni Türkiye Partisi) de 27 Mayıs sonrasında DP mirasını paylaşmak için yeni kurulmuş partiler olmuştur.²⁶⁷ 27 Mayıs sonrasındaki ilk seçimler, 15 Ekim 1961 tarihinde yapılmıştır. 1961 seçimlerinin en önemli yanlarından biri de yeni seçim kanununun öngördüğü şekilde nispi temsil sistemiyle yapılmış olmasıdır. Bu sistem, 27 Mayıs öncesi uygulanan ve bir seçim çevresinde en çok oyu alan partinin o seçim çevresinin tüm milletvekillerini aldığı sisteme göre; bir yandan küçük partiler için çok daha avantajlı bir sistem getirmişken, diğer yandan da daha adil bir temsiliyet imkanı sağlamıştır.²⁶⁸ Seçim sonuçları hem askeri yönetimi hem de CHP yönetimini hayal kırıklığına uğratmıştır. Çünkü bu seçimlerde, seçmenin rejime dikilen yeni kılıfı üzerine geçirmeye istekli olmadığı anlaşılmıştır. Ahmad ve Turgay Ahmad’ın ifadeleriyle, bu seçim DP’nin mirasçısı olan AP ve YTP’nin toplam oyları %57,5’e ulaştığı için “Menderes için zafer” olarak yorumlanmıştır.²⁶⁹ CHP her ne kadar birinci parti olarak seçimlerden çıksa da hem tek başına iktidar kuracak çoğunluğu elde edememiş hem de 1957 seçimlerine göre yaklaşık %5’lik bir oy kaybı yaşamıştır. Bununla beraber, Türkiye’de birinci koalisyonlar dönemi olarak adlandırılabilir dönem başlamış ve Türkiye’nin ilk koalisyon hükümeti CHP-AP arasında, 20 Kasım 1961’de İnönü’nün liderliğinde kurulmuştur. İnönü, 27 Kasım’da parlamentoda yaptığı konuşmasını kalkınma üzerine kurmuş ve “Hürriyet nizamı içinde kalkınma”²⁷⁰ diyerek, bu dönem askeri yönetim altında kalkınmayı savunan gruplara alternatif bir model oluşturulduğunun da mesajını vermiştir. Nitekim bu mesajın ulaşacağı menzile, ortanın solu hareketi olmuştur.

²⁶⁷ Gökhan Atılğan, “*Sanayi Kapitalizminin Şafağında*”, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, Yordam Kitap, İstanbul, 2015, s. 573-574

²⁶⁸ Nermin Abadan, **1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966, s. 85.

²⁶⁹ Ahmad ve Turgay Ahmad, a.g.e., s. 239.

²⁷⁰ Cumhuriyet, 28 Kasım 1961.

TABLO 1

15 Ekim 1961 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Sayıları	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayıları
CHP	3.724.752	36,7	173
AP	3.527.435	34,8	158
CKMP	1.415.390	14	54
YTP	1.391.394	13,7	65
Bağımsızlar	81.732	0,8	0

Kaynak:https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1961 (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2020).

Her ne kadar bu dönemde diğer partiler CHP'yle koalisyon kurmaya gönüllü olmasalar da askerin baskısı sonucunda AP, CHP'yle koalisyon kurmaya razı olmuştur. Koalisyonun kurulmasıyla beraber Ecevit'in siyasi hayatında da yeni bir safhaya geçilmiş ve Ecevit, Çalışma Bakanı olmuştur.²⁷¹ Ecevit'in Bakan olarak girdiği bu ilk koalisyon hükümeti asker gölgesi altında kurulmuş bir zoraki hükümet olduğu için hem uzun süre dayanamamış hem de uzlaşmanın hakim olduğu bir icraat hükümeti olamamıştır. Bu dönemde yaşanan en önemli gelişmeler, Talat Aydemir liderliğindeki 22 Şubat 1962 tarihli başarısız darbe girişimi²⁷² ve özellikle Saraçhane Mitingi'yle beraber işçi sınıfının siyasal alana inişinin sinyallerini vermesi olmuştur. 1961'in son gününde yapılan bu mitinge Türkiye'nin farklı şehirlerinden gelen yüz bin kadar işçi katılmış ve ülke tarihinin o güne kadar ki en kitlesel işçi mitingi yapılmıştır. İşçiler, 27 Mayıs sonrasının sosyal adalet, grev hakkı ve toplu sözleşme hakkı gibi vaatlerinin gerçekleşmesi taleplerini bu kitlesel gösteri aracılığıyla gündeme taşımışlardır. Yukarıda da belirtildiği gibi, sosyal adaleti komünizmin panzehri gibi algılayan CHP'nin 1960 sonrası vizyonuna uygun şekilde, CHP milletvekilleri Oğuz Oran ve Orhan Eyüboğlu da mitinge katılmışlardır. Maden-iş Genel Başkanı Kemal Türkler konuşmasında, yeni Çalışma Bakanı Ecevit'e itimat etmek istediklerini belirttikten

²⁷¹ Cumhuriyet, 21 Kasım 1961.

²⁷² Detaylı bilgi için bkz. Yeşim Demir, **Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri**, Andaç, İstanbul, 2017.

sonra, vaatlere değil, icraatlara baktıklarını belirtmiş ve şöyle devam etmiştir: “Grev bizim en tabii hakkımızdır. Bu hakkımızı vermezlerse, biz almasını biliriz!”²⁷³

Mitingden 13 gün sonra Çalışma Bakanı Ecevit, Türk-İş Temsilciler Kongresi’nde, grev hakkı ve toplu sözleşme kanununun mümkün olan en kısa sürede çıkartılması için elinden geleni yapacağını ifade etmiştir. Ancak o, grevin de az kullanılması gereken pahalı bir silah olduğunu işçilere hatırlatmayı ihmal etmemiştir.²⁷⁴ Ecevit, 25 Şubat 1962’de parlamentoda yaptığı konuşmadaysa şöyle demiştir:

“Toplu sözleşme, grev hakkı ve lokavt düzeninde, sosyal adalet anlayışına sahip, sosyal sorumluluğunu müdrik bir devletin çalışma düzenini sıhhatli bir halde tutmak görevi asıl olmakla beraber, müşterek meselelerin halli bakımından işçi ve işveren geniş ölçüde başbaşa kalırlar. Bu takdirde bu iki zümrenin dâvalarının halli daha kolay olacaktır. Bu düzenin iyi işlemesi de memleket hayrına olacaktır.”²⁷⁵

Keyder’in vurguladığı gibi, 27 Mayıs sonrasında sanayi burjuvazisinin gelişmişlik düzeyi, artık devletin birikim modelini düzenlemesini gerektirmiştir. Nitekim bu da ithal ikameci modele denk düşmüştür. Dolayısıyla bu modelden en fazla yarar sağlayanlar da sanayi burjuvazisi ve işçi sınıfı olmuştur.²⁷⁶ Ecevit’in bu konuşmasından da anlaşıldığı gibi, aslında CHP bu yolla, Batı’daki sosyal demokrat partilerin yaptıkları gibi kapitalizm ve demokrasinin devlete sosyal bir içerik kazandırarak yarattıkları, işçi ve işveren arasındaki müzakerelere dayanan, tarihsel uzlaşmayı sağlamaya çalışmıştır. Aslında İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batılı sosyal demokrat harekette yaşanan bir dönüşüm de İlk Hedefler Beyannamesi’nde somutlaştığı haliyle çok partili hayat içinde kendine yeni bir yön arayan CHP ve sosyal demokrat partiler arasındaki mesafeyi azaltmıştır. Batılı sosyal demokrat partilerin 20. yüzyılın başlarından itibaren komünist bloktan uzaklaşıp daha evrimci bir rota arayışlarıyla başlayan süreç, 1950’lere gelindiğinde onları geleneksel tabanları olan işçilerden başka gruplarla da koalisyonlar kurmaya yöneltti.

²⁷³ Cumhuriyet, 1 Ocak 1962.

²⁷⁴ Yaşlı, a.g.e., s. 41.

²⁷⁵ TBMM, B:56, 25.02.1962, O:2, s. 501.

²⁷⁶ Çağlar Keyder, **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim, İstanbul, 2017, s. 177.

Sosyal demokrasinin kendine bulduğu yeni yol ise istihdam temelli Keynezyen ittifaktı. Sosyal demokratların bu yeni ekonomi politikası, liberallerin “görünmez el” (*invisible hand*) argümanına karşılık, “devletin pazısı” (*state arm*) argümanını öneriyordu. Keynezyenizm; farklı alanlarda, farklı talepleri devlet, devlet-dışı aktörler ve kurumların önüne getiren bir organizasyon olarak tanımlanabilir. Böyle olmakla beraber, ücret politikası gibi durumlar devlet müdahalesine genellikle kapalıdır. Bunun yerine, güçlü ve örgütlü sendikalar ve geniş bir kamu sektörü sosyal demokratların ekonomi koordinasyonlarının aracı olarak işlev yapabilir. Daha genel olarak Keynezyenizm, devlet müdahaleciliğinden ziyade; uzlaşmazlıkların veya taleplerin işlevleri önceden belirlenmiş, yasal sınırların ve dayanakların aktörler tarafından müzakere edildiği bir yapı olarak özetlenebilir. Bu yapıda yalnızca işçiler değil, işverenler de örgütlü bir grup olarak müzakerelerin bir aktörü konumundadır. Diğer bir beyanla, devletin buradaki rolü, bu gruplar arasında koordinasyonu sağlamaktır.²⁷⁷ CHP’nin de 27 Mayıs sonrasında talip olduğu rolün bu olduğunu söylemek mümkündür.

CHP ve AP arasındaki zoraki hükümet, ancak yedi ay dayanabilmiş ve Mayıs 1962’de dağılmıştır. Dolayısıyla grev ve toplu sözleşme gibi hakların verilmesi de bu dönemde mümkün olmamış, bu mesele bir sonraki koalisyon dönemine devretmiştir. Koalisyonun iki kanadının da rahatsızlıkları dolayısıyla dağılan hükümette, CHP kanadının başlıca rahatsızlığı İlk Hedefler Beyannamesi’nden bu yana vurgulanan kalkınmacı perspektife dayanan reform hareketlerinin başlatılamamasıyken, AP kanadının başlıca rahatsızlığı DP’lilere yönelik affın iktidar ortağı olunmasına rağmen çıkartılamaması olmuştur.²⁷⁸ CHP-AP koalisyonunun dağılmasının ardından yine İnönü’nün liderliğinde 25 Haziran 1962’de kurulan CHP-CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi)-YTP hükümetinde Ecevit, Çalışma Bakanlığı koltuğunu korumuştur.²⁷⁹ Çalışma Komisyonu Başkanı CHP’li Şeref Bakşık, 16 Ocak 1963’te yaptığı açıklamada, “Komisyonumuz, Bursa Milletvekili İbrahim Öktem ile arkadaşlarının

²⁷⁷ Wolfgang Merkel, Alexander Petring, Christian Henke, Christoph Egle, **Social Democracy in Power**, Routledge, New York, 2008, s. 10.

²⁷⁸ Emre, a.g.e., s. 63.

²⁷⁹ Cumhuriyet, 26 Haziran 1962.

Sendikalar Kanunu teklifini bugün görüşmeye başlamış ve bir-iki maddesini kabul etmiştir. Sendika kurmak ve sendikaya üye olmak hakkı, bütün beden ve fikir işçilerine, memurlar da dahil, işçi niteliği taşımayan bütün kamu görevlilerine tanınmaktadır” demiştir.²⁸⁰ Bu dönemin hemen ardından meydana gelen Kavel Kablo Fabrikası çalışanlarının grevi, işçi haklarının yasalaşması için uğraşan hükümetin süreci hızlandırması için itici bir güç olmuştur. Bu grev, Kavel çalışanı ve Maden-İş Sendikası üyesi 173 işçi tarafından yılbaşı ikramiyelerinin tam ödenmemesi, sendikal örgütlenme haklarına karşı işveren baskısı ve daha da önemlisi, bir sınıf bilinci oluşmaya başladığını gösterir şekilde, 7286 sayılı Kanuna aykırı olarak işten atılan işçilerle dayanışma gibi neden ve amaçlarla 28 Ocak 1963’te beş günlük süreyle başlattıkları oturma eyleminin sonucunda ortaya çıkan süreçtir.²⁸¹ Kavel grevinin henüz ilk gününde 10 işçinin daha iş akdi feshedilmiştir. Bunun sonucunda grevin ikinci gününde eylem daha da kitlesel bir niteliğe bürünmüş ve işçiler, oturma eylemlerine ailelerinin de katılımıyla devam etmişlerdir.²⁸²

Grev kitleselleşerek devam ederken, 13 Şubat 1963’te Valiliğin talimatıyla güvenlik güçleri işçilere müdahale etmiş ve biri ağır olmak üzere dokuz işçi yaralanmış, bir işçi eşiyse çocuğunu düşürmüştür.²⁸³ Eylem sırasında Türkiye’de sınıf bilinci ve örgütlü işçi hareketinin güçlenmeye başladığının da emareleri görülmüştür. Eylem sırasında Türk-İş, Maden-İş Sine-İş Sendikaları, Haller Meyve Sebze İşçi Sendikası ve Liman-Dok Sendikası işçilere çeşitli yardımlarda bulunurken, bunun yanında başka sendikalara bağlı işçiler de topladıkları parayı Kavel işçilerine göndermişlerdir.²⁸⁴ Başbakan Yardımcısı, Çalışma Bakanı, İstanbul Valisi ve İstanbul Çalışma Müdürü’nün sendika temsilcileriyle yaptıkları uzun süren toplantılar sonucunda anlaşma sağlanmış 3 Mart 1963’te işçiler işbaşı yapmışlardır.²⁸⁵ Anlaşmaya karşın 13 Mart’a kadar greve katılan 27 işçi Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti Kanununa muhalefetten tutuklanmış ve 11 Nisan’a kadar cezaevinde kalmışlardır.²⁸⁶

²⁸⁰ Cumhuriyet, 17 Ocak 1963.

²⁸¹ Zafer Aydın, **Kanunsuz” Bir Grevin Öyküsü: Kavel 1963**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010, s. 31.

²⁸² A.g.e., s. 39.

²⁸³ Yaşlı, a.g.e., s. 45.

²⁸⁴ A.g.e., s. 45-46.

²⁸⁵ Aydın, A.g.e., s. 95.

²⁸⁶ A.g.e., 93.

Kavel grevinin itici gücüyle birlikte, grev hakkının yasalaşma süreci hızlanmıştır. Dahası, toplu sözleşme ve grev hakkının etkili bir şekilde işleyebilmesine koşut olarak güçlü sendikaların var olması gerektiğini öne süren ve bu yolla bu yasanın çıkmasının karşısında duran²⁸⁷ AP'lilerin de tavrı bu grev sonrasında değişmiştir. 17-18 Nisan 1963'te yapılan görüşmelerde tüm siyasi partiler taslağa desteklerini açıklamış, AP adına konuşan Şadi Pehlivanoglu da taslağı demokratikleşme bağlamında büyük bir adım olarak nitelendirmiştir.²⁸⁸ 26 Nisan 1963'te TBMM'de kabul edilen taslak, 10 Temmuz'daysa senatodan geçmiş ve 24 Temmuz 1963'te Resmî Gazete'de²⁸⁹ yayınlanmasıyla beraber Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ecevit, tam da bu noktada tarihi işçi sınıfının değil, tarihi uzlaşının yanında olduğunu, "Grev ve lokavt haklarının kullanılacağına değil, anlayışla anlaşma masalarına oturulacağına inanıyorum" şeklindeki sözleriyle ifade etmiştir.²⁹⁰

Keyder, bu kanunun 27 Mayıs sonrası sürecin birikim modeline uygun şekilde, burjuvazinin ihtiyaç duyduğu iç pazarın kurulmasının refahın yeniden dağıtımı yoluyla sağlanmaya çalışılması çabalarının bir yansıması olduğunu belirtmiştir.²⁹¹ Başka bir ifadeyle, Ecevit'in işçi haklarının teslimi konusunda oynadığı rol önemli olmakla beraber, esas hedefi bütün siyasi diskurunun üzerinde şekillendiği temel olan "komünist tehdit"tir. O, işçilerin "radikalleşmesini" engellemek için en önemli vasitanın onları sosyal adalet potasında eritmek olduğunu düşünmüştür. Nitekim Ecevit, işçi haklarının verilmesiyle komünizm karşıtı düşüncesi arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamıştır: "Nasıl olsa elde edilmesi mukadder bir haklar dizgisini, o haklar uğruna toplumu yaralayıcı, bölücü mücadelelere lüzum bırakmaksızın sağlamak henüz elimizdedir. Henüz elimizde olan bu fırsatın değerini bilmeliyiz."²⁹² Ecevit'in işçi haklarının tanınmasının gerekliliğiyle ilgili bu görüşlerinin iki boyutu olduğu düşünülebilir. Bunlardan ilki, onun ithal ikameci sanayileşme hamleleri içinde bir sınıf tavrı göstermelerini kaçınılmaz olarak gördüğü işçilere, haklarını savunmak için meşru

²⁸⁷ TBMM, B:56, 25.02.1962, O:2, s. 501.

²⁸⁸ Emre, a.g.e., s. 114.

²⁸⁹ Resmî Gazete, 24 Temmuz 1963.

²⁹⁰ Cumhuriyet, 25 Temmuz 1963.

²⁹¹ Keyder, a.g.e., s. 185.

²⁹² Aydın, a.g.e., s. 190.

bir zemin sağlanmazsa onların kendisinin radikal bir ideoloji olarak gördüğü komünizme savrularak gayrimeşru yollardan haklarını arayacaklarını ve bunun da rejimi tehdit edeceğini düşünmesi oluşturmıştır. İkinci olarak Ecevit, tıpkı Avrupa sosyal demokratlarının fikri önderi Bernstein'in düşündüğü gibi işçileri meşru siyaset zemininde örgütlü hâle getirmenin demokrasiyi her koşulda savunan örgütlü bir gücün varlığı anlamına geleceğini, bu yolla da hem ülkenin daha ehil bir topluma kavuşabileceğine hem de o gün için 1961 Anayasası'nın, genel olarak da toplum sözleşmesinin özgürlükçü niteliğinin muhafaza edileceğine inanmıştır. Bu durum, bir yandan işçilerin 1960-1980 döneminde örgütlülüğü bağlamında önemli bir adımı oluştururken, diğer yandansa Türkiye modernleşmesinin genel yapısına uygun şekilde hak mücadelesi kitleselleşmeden hakkı teslim ederek de hak arayışında toplumu edilgen bir pozisyona itmiş ve toplumsal hak arayışı mücadelesinde toplumsal hafızaya negatif etkiye bulunmuştur. Ecevit, sonraki yıllarda da bu meseleyi en büyük başarısı olarak aktarmıştır.²⁹³ Ancak Ecevit'in önceliği işçiler değil, komünizm korkusu ve rejimi koruma refleksi olmuştur. Ecevit, yıllar içinde bu haklarının verilmesinin kârını siyaseten kendine ciro etmeyi başarmış ve bunun üzerinden "işçi dostu" bir hikaye kurgulamakta da başarılı olmuştur.

İşçi haklarının teslim edilmesinin ardından, 1963'te yapılan yerel seçimlerde CKMP ve YTP'nin oylarının eridiğinin görülmesiyle birlikte bu partiler, bunun nedenini CHP'yle yapılan koalisyon olarak algılamışlar ve hükümetten çekilmişlerdir. Nitekim bu dönemde Talat Aydemir'in ikinci darbe girişimi de bastırılmış ve Aydemir tehdidinin bertaraf edilmesinin ardından İnönü'nün Aydemir'in darbe girişimlerini bastırma konusunda oynadığı role de muhtaçlık azalmıştır.²⁹⁴ Ancak yine bu dönemde Kıbrıs'ta Rumların Türklere karşı saldırıları, İnönü'nün varlığına olan ihtiyacı yeniden güçlendirmiştir. Bunun sonucunda 21 Aralık 1963'te kurulan CHP ve bağımsızlar

²⁹³ 2000'de Murat Yetkin'e verdiği bir röportajda bunu söylemiş, Yetkin'in Kıbrıs, Öcalan'ın yakalanması gibi bir tepki beklediğini ve şaşırdığını ifade etmesinin ardından, "Hayır benim için işçilere özgür sendika hakkının verilmesi hepsinden önemlidir. Çünkü ben solcuyum." (Sabah, 29 Mayıs 2000); Ayrıca bkz. Çetingüleç, 2018, a.g.e., s. 102-103.

²⁹⁴ İnönü'nün darbe girişimlerini bastırmada oynadığı kilit rol için bkz. Demir, a.g.e. ve bir belgesel için ayrıca bkz. Diren Çakmak, "Türkiye'de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği", **Akademik Bakış**, Sayı: 2. ve bir belgesel için bkz. 32. Gün, Talat Aydemir'in Birinci Darbe Girişimi ve Talat Aydemir'in İkinci Darbe Girişimi.

koalisyonunda da Ecevit, Çalışma Bakanlığı koltuğunu korumuştur.²⁹⁵ Bu dönemde yaşanan bir kırılma, CHP'nin iktidarda kalmasına yardımcı olan konjonktürü tersine çevirmiştir. Gümüşpala'nın ani ölümü üzerine AP'deki liderlik yarışını kazanan Süleyman Demirel, muhalefeti CHP karşıtlığı üzerinden mobilize etmeyi başarmış ve Şubat 1965'teki bütçe oylamalarında bütçenin reddedilmesine öncülük etmiştir. Bunun üzerine İnönü istifa etmiştir.²⁹⁶ Hükümetin istifasının ardından Ecevit'in de üç yıldan uzun süren bakanlık dönemi sona ermiş ve CHP'yle beraber o da yeniden muhalefet saflarına dönmüştür.

2.2. Muhalefette Bülent Ecevit

İnönü'nün istifasının ardından AP'nin çiçeği burnunda Genel Başkanı olan Süleyman Demirel henüz milletvekili olmadığı için Suat Hayri Ürgüplü liderliğinde CHP haricinde Meclis'te temsil edilen partilerle, CKMP, YTP ve MP (Millet Partisi) ile bir koalisyon hükümeti kurulmuş, Süleyman Demirel kabineye başbakan yardımcısı olarak dahil olmuştur. Koalisyonun temel amacı, ülkeyi ivedilikle seçime götürmek olmuştur. 10 Ekim 1965'te yapılan seçimler AP için mutlak bir zafere işaret ederken, CHP içinse büyük bir hezimet olmuştur (TABLO 2).

²⁹⁵ Cumhuriyet, 22 Aralık 1963.

²⁹⁶ Murat Arslan, **Süleyman Demirel**, İletişim, İstanbul, 2019, s. 76.

TABLO 2

10 Ekim 1965 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Sayıları	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayıları
AP	4.921.235	52.9	240
CHP	2.675.785	28.7	134
MP	582.704	6.3	31
YTP	346.514	3.7	19
Bağımsızlar	296.528	3.2	1
TİP	276.101	3	14 ²⁹⁷
CKMP	208.696	2.2	11

Kaynak:https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1965 (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2020).

CHP için ortanın solu düşüncesinin somut şekilde vücut bulmaya başladığı sürecin başlangıç noktasıysa, 1965 seçimlerine giden süreç olmuştur. Her şeyden önce 1965 seçimleri, Türkiye'nin en demokratik seçimleri olarak kabul edilebilir. Bu seçimde uygulanan Milli Bakiye Sistemi sayesinde, her ilde geçerli oy sayısına göre hesaplanan barajı aşan partiler, oy oranlarına göre doğrudan doğruya milletvekili kazanmış olmaktadır.²⁹⁸

CHP'nin 1965 seçimleri boyunca kullandığı slogan ortanın solu olmuştur. Bila'ya göre, 1965 seçimlerine giderken CHP'de yaşanan bu dönüşümün Batı'ya duyulan güvenin sarsılması, sosyo-ekonomik taleplerin artması, TİP'in (Türkiye İşçi Partisi) CHP tabanında sempati toplaması ve CHP tabanının yeni bir rota arzusu olmak üzere dört temel sebebi olmuştur.²⁹⁹ Bozarslan'a göreysen CHP'nin ortanın solu siyaseti çift yönlü bir politik amaca hizmet etmiştir. Bunlardan birincisi, yükselmekte olan sol

²⁹⁷ Seçimlere bağımsız giren Çetin Altan'ın TİP'e katılması sonucunda TİP, parlamentoda bu dönem 15 olan grup kurma sayısına ulaşmıştır.

²⁹⁸ Nermin Abadan, a.g.e., s. 94.

²⁹⁹ Hikmet Bila, a.g.e., s. 212

dalgayı kendisine seçmen sermayesi olarak elde etmekken; diğer yandan da devletlû olmayan sol hareketlerin, kendi “makul” sol çizgisiyle önüne geçmek istemiştir.³⁰⁰ Dönemin CHP İzmir Milletvekili Şeref Bakşık ise ortanın solu açılımını CHP’nin komünizm korkusunun bir yansıması olarak yorumlamıştır. Bakşık’a göre CHP, “sosyal önlemlerle” komünizmin önüne geçmeyi hedeflemiştir.³⁰¹ Ecvet Güresin’e göreyse İnönü’nün bu tutumunun nedeni, ılımlılıktan aşırılığa kadar uzanan ideolojik skalada CHP’nin yerine belirlemektir. Ecvet’e göre, İnönü’nün aklındaki sol, Rusçu ve Amerikancı demagogjilerden uzak bir sol anlayıştır.³⁰²

Alev Coşkun’a göreyse ortanın solu, 1960’larla beraber Türkiye’nin sosyolojisinin yaşadığı dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Daha açık bir ifadeyle, ortanın solu, 20. yüzyıl kapitalizmine ithal ikameci bir yolla adapte olmaya çalışan ve bu yolda ilkel tarım ilişkilerini tasfiye eden, dolayısıyla çiftçisi işçiye dönüşen ve büyükşehirlere göçün sonucunda ortaya çıkan yaygın yoksulluğa bir cevap olarak doğmuştur.³⁰³ İsmail Cem ise ortanın solunun ortaya çıkışının önemli boyutlarından birini, CHP’li yöneticilerin halkın kendilerini anlamadıkları stereotipinden kurtulup, sorumluluğu kendilerinin halkla kurdukları ilişkide aramaya başlamaları olduğunu ve onların halkla iletişim kurma çabaları olarak belirtmiştir.³⁰⁴ Emre’ye göre, CHP, 1965’ten önceki koalisyon iktidarları döneminde verdiği birçok vaadi yerine getirememiştir. Bunun sonucu olarak CHP, hem kendi seçmen tabanı hem de potansiyel seçmen tabanı tarafından eleştirilmiştir. Dolayısıyla İnönü’nün bu kesimlerdeki rahatsızlığı gidermek için bulduğu çare ortanın solu söylemi olmuştur.³⁰⁵ Ecevit ise ortanın solunu, demokrasiyle bağdaşmayan, CHP’nin solunda kalan hareketlerden CHP’nin kendisini soyutlama çabası olarak yorumlamış ve dogmacılığa ve özentiliğe karşı yerli bir sol anlayış olarak ortaya çıktığını vurgulamıştır.³⁰⁶ CHP’nin sol açılımında her ne kadar tüm bunların etkisi yadsınamaz olsa da CHP, diğer yandan da, yukarıda da belirtildiği gibi, bu yolla İkinci Dünya Savaşı sonrasında

³⁰⁰ Hamit Bozarslan, **Türkiye Tarihi: İmparatorluktan Günümüze**, İletişim, İstanbul, 2015, s. 313.

³⁰¹ Şeref Bakşık, **CHP ile Bir Ömür**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009, s. 225.

³⁰² Ecvet Güresin, “*Ortanın Sağı Ortanın Solu*”, **Cumhuriyet**, 11 Ağustos 1965.

³⁰³ Alev Coşkun, **Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol**, Tekin, İstanbul, 1978, s. 35.

³⁰⁴ İsmail Cem, **Türkiye Üzerine (araştırmalar)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 87

³⁰⁵ Emre, a.g.e., s. 67.

³⁰⁶ Demokratik Sol Düşünce Forumu, **Türkiye’nin Yapısal Analizi**, Sosyal Demokrat Yayınlar, Ankara, 1971, s. 7.

Batı’da egemen olan Keynezyen ekonomi politikalarına ülkeyi dahil etmek istemiştir. Başka bir ifadeyle CHP, refahın yeniden dağıtımı mekanizmalarıyla daha adil bir gelir dağılımının hüküm sürdüğü ve anayasanın sosyal devlet ilkesinin iktisadi ilişkilerde de gerçekleştiği bir toplumsal düzen tahayyül etmiştir.

2.2.1. Ortanın Solunun Lideri

İnönü konuyla ilgili ilk açıklamasını CHP Beşiktaş Örgütü’nde bir gazetecinin CHP’nin çizgisinin ne olduğuyla ilgili sorusuna cevaben 29 Temmuz 1965’te yapmıştır: “CHP, bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir anlayıştır. 1923’teki harap ülkede devletçilik nasıl tek, eşi ve yardımcısı olmayan bir kalkınma çaresiyse, bugün de ekonomik hayatımızın temel bir unsurudur.”³⁰⁷ İnönü’nün bu röportajla başlayan ortanın solunu anlatma çabaları, 1965 seçimlerine kadar aralıksız sürmüştür. Birgit’in aktardığına göre İnönü, bir müddet sonra Kim dergisine vermiş olduğu mülakatta ise ortanın solu fikrinin savunmasını yaparken, devletçiliğin yanına laiklik ve halkçılığı da eklemiştir: “Aslında laikiz dediğimiz günden beri ortanın solundayız. Halkçıysan ortanın solunda olursun.”³⁰⁸ Seçimler yaklaştıkça, AP ve bazı yayın organları tarafından CHP’ye karşı komünizm suçlamaları da artmıştır. Hatta AP’liler bu doğrultuda, “Ortanın solu, Moskova’nın yolu!”³⁰⁹ sloganını da üretmiş, CHP’ninse buna karşı kullanıma sokmaya çalıştığı slogan, “Ortanın solu, Atatürk’ün yolu!” olmuştur.³¹⁰ İnönü, Giresun’da yaptığı seçim

³⁰⁷ Hikmet Bila, a.g.e., s. 214

³⁰⁸ Orhan Birgit, **Kalbur Saman İçinde: Olaylar, Anılar, Portreler**, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s. 14.

³⁰⁹ Aslında burada amaçlanan “Moskova’nın yolu”na, komünizme gitmeyen bir Türkiye’dir. Ortanın solu grubunu oluşturanların ortak özelliği, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda yeniden inşa edilen Avrupa’da bulunmaları ve buralarda sosyal demokratların iktisadi, siyasi ve sosyal sahada halk lehine dönüşümü nasıl sağladıklarını ve bu yolla vatandaşların uç ideolojilere savrulmalarının önüne nasıl geçtiklerini görmeleridir. Dolayısıyla onlar, dünyada 1968 gençlik hareketlerinin Türkiye’ye yansımalarının uç bir sol kitlesellik olabileceğini düşünerek, gençliğe sınırı demokrasi dışına çıkmayacak biçimde çizilmiş ve Kemalizmden meşruiyet alan bir sosyal demokrat rota çizmek istemişlerdir. Nitekim Ecevit, Atatürk ve Devrimcilik kitabında gençliğe sıkça seslenmiştir. O, gençlere 27 Mayıs’ta zaten onların başlattıkları direnişin bir devrime sebep olduğunu, dolayısıyla Batı’daki akranları gibi isyan edecekleri bir durum olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Ecevit, Atatürk’ün sürekli devrimciliği gençliğe emanet ettiğini ve onların ezber olmayan, bu ülkenin köklerinden beslenen devrimci rotalarını da kendilerinin çizmeleri gerektiğini ifade ederek onları bu evrensel hareketin dışında tutmaya çabalamıştır. Bkz. Bülent Ecevit, **Atatürk ve Devrimcilik**, Tekin, İstanbul, 1970.

³¹⁰ Şengün Kılıç Hristidis ve Ersel Ergüz, **İsmail Hakkı Birler’in Anılarında CHP’li Yıllar (1946-1992)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 88.

konusmasında AP'lilerin komünizm suçlamalara cevaben şöyle demiştir: “Ortanın solunda bir anlayış memleketi komünizme, faşizme götürmeyecek tek politika anlayışıdır.”³¹¹

1965 seçimlerinde CHP'nin broşürünün ana başlığı “CHP Söz Veriyor” olmuştur. Bildirgenin en dikkat çeken ve ortanın solunun mahiyetini yansıtan bölümleri kırsal kesimlerin kalkınması, toprak reformu, bölgelerarası eşitsizlik ve dengesizliğin giderilmesi ve sosyal hakların genişletilerek sağlanması olmuştur.³¹² Ortanın solu sloganına ilk tepki, 1965 seçimlerinde giden süreçte İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde bir süre Milli Eğitim Bakanlığı da yapmış olan Edirne Senatörü Hasan Tahsin Banguoğlu'ndan gelmiştir. Banguoğlu, Tütüncü Esmer'in aktardığına göre, Ortam'da yayımlanan “Atatürk Milliyetçiliği” başlıklı yazısında İnönü'yü şu cümlelerle eleştirmiştir:

“Atatürk doğuştan ülkücü, daha doğrusu ‘ülküçü gerçekçi’ bir önderdi. Halefi ise belki yine doğuştan ‘maddeci-hayalci’ bir şahsiyetti. Şöhretine ve büyük nüfuzuna dayandığı Atatürk'ün eserini şekilde korumaya çalıştı. Fakat onun ayrı bir dünya görüşüne tarihi materyalizme doğru gitmesi adeta mukadderdi. Nitekim öyle oldu.”³¹³

Banguoğlu bu eleştirilerinin sonrasında partiden ihraç edilmiştir. 1965 seçimleri (TABLO 2) ve 1966 senato seçimleri CHP için tam manasıyla bir hezimet olmuştur. Bu hezimet, başını Turhan Feyzioğlu'nun çektiği 8'ler olarak adlandırılan 8 kişilik bir grubun ortanın soluna karşı muhalefetleriyle sonuçlanmıştır. Bu grubun ilk açıktan muhalefeti, Haziran 1966'da yapılan senato seçimlerinden iki ay sonra, Ağustos 1966'da toplanan CHP Parti Meclisi'nden çıkan bildiride ‘ortanın solu’ ifadesine yer verilmiş olmasına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu grubun karşısında konumlanan grupsa, zaten uzunca bir süredir CHP'nin siyaset sahnesinde kimin temsilcisi olduğuna karar vermesi gerektiğini savunan ortanın solu grubu olmuştur. Bu grup, bir yandan ortanın solunun tavizsiz savunulması gerektiğini söylerken, diğer yandan da artık parti yönetiminde daha aktif bir rol oynamak için örgütlenme faaliyetlerine girişmişlerdir.

³¹¹ Ulus, 5 Ekim 1965.

³¹² CHP, **CHP Söz Veriyor**, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1965.

³¹³ Tütüncü Esmer, a.g.e., s. 86.

Bu doğrultuda sıklıkla toplantılar yapan “Mülkiyeliler Cuntası” olarak da isimlendirilen bu grup, Muammer Aksoy’un evinde yaptıkları bir toplantıda Turan Güneş’in liderlikten feragat etmesi üzerine, Ecevit’in liderliğinde uzlaşmışlardır.³¹⁴

18 Ekim 1966’da toplanan 18. CHP Kurultayı’nda ortanın solu grubunun ilk zaferi Kurultay Başkanı’nın seçimi sırasında yaşanmış ve Muammer Aksoy, ortanın solu grubunun muhaliflerinin adayı olan Sırrı Atalay’ın 566 oyuna karşı aldığı 640 oyla Kurultay Başkanı seçilmiştir.³¹⁵ İnönü, burada yaptığı konuşmada, Feyzioğlu grubunun “CHP’ye yedinci bir ok eklemek” ve partinin sosyalizme gidişinde alıştırıcı bir evre olmakla suçladıkları³¹⁶ ortanın solu siyasetini savunmuş ve şöyle demiştir: “Partinin ortanın solunda olmasından onun sosyalist parti olduğunu veya olacağını zannedenler de yanılmaktadırlar. CHP, sosyalist parti değildir ve sosyalist parti olmayacaktır.” Ecevit’in Genel Sekreter seçilmesi ve ortanın solunun kurultay kararı olarak kabul edilmesinin ardından tartışmalar iyice alevlenmiştir.³¹⁷ Ayrıca bu kurultayda, daha önce içeriği ve kapsamı tartışmalara neden olan ortanın solunun sınırlarının çizildiği, tanımlarının yapıldığı ve güncel konulara bakışının yansıtıldığı Ecevit’in ortanın solu grubunun liderliğini kabul ettikten sonra bir haftalık yoğun bir çalışma temposuyla hazırladığı Ortanın Solu adlı kitabı da delegelere dağıtılmıştır.³¹⁸ Bunun yanında, CHP’nin Ana Davalar Komisyonu’nun hazırladığı ortanın solu metni de kurultayda okunmuştur. Bu metne göre, karakteri dolayısıyla devrimci bir parti olan CHP, milli gelir dağılımında sosyal adaleti sağlamak, planlı kalkınma yöntemlerini uygularken kamunun ekonomideki hakimiyetini arttırmak, ancak özel teşebbüse de karşı olmamak gibi önceliklere sahiptir.³¹⁹ Ecevit’in Ortanın Solu adlı eserindeyse Türkiye, “dört yönlü” bir sol basınç altında olarak tanımlanmıştır. Bunlardan ilki Rusya ve muhtelif Doğu Avrupa ülkelerinden gelen aşırı sol akımlardır. Ecevit bu basıncı “Kuzeyden gelen sol basınç” olarak adlandırmıştır. İkinci basınç ise Ecevit’in

³¹⁴ Ecevit, tıpkı milletvekilliği, bakanlığında olduğu gibi burada da liderliği aslında istemediğini belirtmiştir (Akar ve Dündar, a.g.e., s. 118.); Ancak bu sefer Birgit’in söyledikleri de onu destekler niteliktedir. Nitekim Ecevit, bu grubun liderliği için 8’ler grubu henüz ortanın soluna karşı atağa geçmeden önce Turhan Feyzioğlu’nun liderliği konusunda ısrarcı olmuş, fakat Feyzioğlu bunu kabul etmemiştir (Birgit, **Kalbur Saman...**, s. 17.).

³¹⁵ Cumhuriyet, 19 Ekim 1966.

³¹⁶ Cumhuriyet, 24 Nisan 1967.

³¹⁷ Cumhuriyet, 22 Ekim 1966.

³¹⁸ Birgit, **Kalbur Saman...**, s. 17.

³¹⁹ Cumhuriyet, 22 Ekim 1966.

“Güneyden gelen sol basınç” olarak adlandırdığı Mısır ve Suriye gibi Arap ülkelerinden gelen sol basınçtır. Üçüncü dalga sol basınç Batı’dan gelen sosyal demokrat basınçken, dördüncü dalga Uzak Doğu’dan, yani komünist Çin’den gelen “dogmatik komünizm” basıncıdır.³²⁰

Ecevit’e göre, Türkiye’yi tehdit eden aşırı sol akımların içinde en tehlikeli olanı güneyden, yani Arap ülkelerinden gelenlerdir. Bunun nedeni; Adalet Partisi’nin kurduğu sömürü düzeninin, halkın olası bir uyanışı durumunda aşırı sola kaymasına sebep olabilme ihtimalidir. Halk, kendi sol öğretisinin metafiziksel açıklamasını Arap dünyasındaki sol akımlarla tamamlayabilir. Ecevit şöyle demiştir: “Bize ümmetçilik Arap aleminden geldiğine göre, bize milliyetçilik Arap aleminden geldiğine göre, bize komünizmin de Arap aleminden gelmesi mümkündür.”³²¹

Ecevit’e göre, ortanın solu hem bu basınçların Batı’dan gelen hâli olan ve demokrasiyle bağdaşanı sosyal demokrasidir hem de diğer üç tehdidi bertaraf etmenin tek güçlü ve geçerli yoludur.³²² Ecevit, kitabının “Neden Demokrasi?” adlı bölümüneyse aşırı sol ve ortanın solunun farklarını anlatarak başlar. Ecevit’e göre en temel farklar, “teşebbüs özgürlüğü” ve “mülkiyet ve miras hakları”dır.³²³ “Çünkü” der Ecevit “Bunlara bir ölçüde yer vermek, demokrasiyi yaşatabilmenin gereğidir.”³²⁴ Ecevit’e göre, bu tür bir rejimin adının proletarya diktatörlüğü ya da demokrasi olması hiçbir şeyi değiştirmemektedir. Çünkü böylesi bir rejim, işçiyi de halkı da ezebilir.³²⁵ Ecevit’e göre, devlet diktası kadar tehlikeli olan ikinci bir unsur da ‘servet diktası’dır. Ecevit, teşebbüs özgürlüğü ve miras-mülkiyet hakkı gibi konularda anayasanın belirlediği “kamu yararı”na aykırı olmama sınırını çizmektedir. Ona göre, devletçilik anlayışının ortanın solundaki rolü de sosyalizmden farklıdır. Çünkü, ortanın solu kalkınmayı sosyal adalete uygun ve hızlı bir şekilde yapmak için devlet işletmeciliğini öngörmekle beraber; teşebbüs özgürlüğünü tümüyle reddetmemektedir.³²⁶ “Fakat” der

³²⁰ Bülent Ecevit, **Ortanın Solu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 23.

³²¹ A.g.e., s. 23.

³²² A.g.e., s. 27.

³²³ A.g.e., s. 31.

³²⁴ Aynı yer.

³²⁵ Aynı yer.

³²⁶ A.g.e., s. 32.

Ecevit “Başboş kalan bir teşebbüs özgürlüğü de ‘servet diktatörlüğü’ yaratır. Ortanın solu, devletten de servetten de gelen diktatörlüğe karşıdır.”³²⁷

Ecevit, Ortanın Solu kitabının “Neden Sosyal Demokrasi?” bölümündeysen ilk olarak, Türk halkının tarihsel geçmişinde ‘kölelik’ ya da ‘asalet’ geleneği olmayışından kaynaklanan sınıf ayrılığı anlayışının gelişmemiş olduğundan bahsetmektedir. Ecevit buna ek olarak, Osmanlı toplumunda, özel mülkiyetin olmamasının “eşitlik duygusunu kökleştirdiği”nden bahsetmiştir.³²⁸

Ecevit’e göre, “CHP halka gitmelidir.” Ancak, halka gitmenin anlamı, yalnızca onların elini sıkmaktan ibaret değildir. Onlara, bir ahenk içinde söyleyecek sözü de olmalıdır. Ecevit’in “söyleyecek sözü” ile kastettiğinin ortanın solu düşüncesi olduğu açıktır. Ecevit’e göre, ortanın soluyla beraber “CHP, artık düşünsel dağınıklık ve tutarsızlıklardan kurtularak, belirli bir yörüngeye girmektedir.”³²⁹

Ecevit, kitabının temel ilkeler bölümünde, ortanın solunu “insanlar üzerinde her türlü baskıyı reddettiği için” “özgürlükçü”, “insanları, imkan eşitsizliğinden” kurtarmak istediği için “sosyal adaletçi” ve “insanları, yaşama ve çalışma şartlarına yön verici duruma getirmek istediği için de” “devrimci” olarak nitelendirmiştir.³³⁰

Ayrıca o, ortanın soluyla beraber CHP’yi Atatürk’ün yolundan sapmakla suçlayan ve “yedinci bir ok eklemek”le itham edenlere de bunun Atatürk’ün devrimci ve çağcıl kişiliğine karşı asıl saldırı olduğunu belirtmiş ve şöyle demiştir: “Atatürk yaşasa idi, (Atatürk’ü) başka hiçbir devrim, hiçbir hamle yapmayacak kadar tutucu sanmak olur.”³³¹

Kurultaydaki mücadelenin ardından, 8’ler olarak adlandırılan bu grup, 4 Şubat 1967’de toplanan Küçük Kurultay’da da varlık gösterememişler, ancak hem kurultay

³²⁷ Aynı yer.

³²⁸ A.g.e., s. 39.

³²⁹ A.g.e., s. 77.

³³⁰ A.g.e., s. 89-92.

³³¹ A.g.e. 66.

öncesinde hem de kurultayda Ecevit ve İnönü aleyhine bildiriler dağıtmışlardır.³³² İl Başkanları'nın toplanması anlamına gelen Küçük Kurultay'da, Feyzioğlu ve diğer Grup Başkanvekillerinin Genel Merkezle uyumlu çalışmadıkları gerekçesiyle görevlerinden istifaları istenmiştir.³³³ 8 Nisan 1967'de toplanan 4. Olağanüstü CHP Kurultayı ise 8'ler için CHP'de sonun başlangıcı olmuştur. Yapılan tüzük değişikliğiyle bu isimlerin partiden ihraçlarının önü açılırken, 8'ler ihraçlarını beklemeden partiden istifa etmişlerdir.³³⁴ 48 kişinin istifasıyla sonuçlanan bu kurultayda, Ecevit'in konuşması oldukça serttir ve onları Milli Mücadele yıllarında mücadeleye karşı çıkanlara benzetmiştir:

“...Her engeli mutlaka yeneceğiz. 8'ler gider mi? 8 kişi gider 80 bin kişi gelir. Biz halkı sömürülmekten, ezilmekten kurtarmaya çalışıyoruz. Milli Mücadele'de de içerden, kurtuluşu engellemek isteyenler olmuştur. Onlar nasıl yenildiyse, bugün sosyal ve ekonomik kurtuluş hareketine gösterilen engellemeler de ezilecektir.”³³⁵

İstifa eden 48'ler grubu ortanın soluna karşı muhalefetlerine, kurdukları Güven Partisi'nde devam etmişlerdir.³³⁶ 4. Olağanüstü Kurultay'la birlikte, parti içi muhalefetle hesaplaşılmasının ardından 18 Ekim 1969'da yapılan 19. Kurultay'da ortanın solu yolunda daha cesur adımlar atılabilmiştir. Atılan cesur adımların yansımaları yayımlanan kurultay bildirisinde görmek mümkündür:

“Ortanın solu politikası Türkiye'yi azgelişmekte tutan çağdışı yapının son kalıntılarını (feodalizm) köklü devrimlerle kaldıracak, toplumumuzdaki insan-toprak, sermaye-emek, üretici-tüketici, halk-devlet ilişkilerini yeni baştan sanayi uygarlığının gerektirdiği şekilde kuracaktır.”³³⁷

³³² Hikmet Bila, a.g.e., s. 227.

³³³ Cumhuriyet, 6 Şubat 1967.

³³⁴ Caner Erdoğan, “Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tek Parti Dönemi Sonrası İdeolojik Evrimi: Özgürlükçü Muhalefet, Ortanın Solu ve Demokratik Sol”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. Belirtilmemiş, Sayı: 53 (Eylül 2017), s. 308.

³³⁵ Rahmi Kumaş, *CHP'nin Soyağacı*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999, s. 175.

³³⁶ Tütüncü Esmer, a.g.e., s. 93.

³³⁷ Hikmet Bila, a.g.e., s. 233.

Aynı zamanda, kurultay bildirisinde dikkat çeken diğer vurgular eşitlik, adalet, toprak reformu gibi konular üzerine olmakla beraber; kooperatifçiliğin daha güçlü hale getirilmesi ve tarım iş kanunu adı altında bir kanunun çıkarılması konularından da bahsedilmiştir. Kurultayın ardından, 26 Ekim 1969'daki parti meclisi toplantısında Bülent Ecevit Genel Sekreterlik makamındaki yerini korumuştur.³³⁸ 1969 Seçimlerine giden süreçte, Türkiye siyaseti gündeminde DP'li siyasetçilerin affı konuşulmaya başlanmıştır. İnönü, DP'lilerinin siyasal haklarının teslim edilmesine destek vereceğini açıklamış ve parti meclisinden yetki almıştır. İnönü'nün bu tavrı, parti içinden ve daimi senatörler olan Milli Birlik Grubu'ndan ciddi tepkiler almıştır. Ancak İnönü'nün konuyla ilgili tavrı çok nettir ve bu süreçte “Kuyuya düşen adamı kurtaracağım” diyerek, parti içindeki tartışmaların alevlenmesine neden olmuştur. Bu açıklamanın ardından, içlerinde ortanın solu hareketinin de önemli isimlerinden olan Muammer Aksoy'un da bulunduğu beş kişilik bir grup parti meclisinden istifa etmiştir. Sonuç olarak, DP'lilerin siyasi yasakları kaldırılmıştır.³³⁹

1961 Anayasası'nın Türkiye'ye getirdiği özgürlük ortamının sonucu olarak başlayan sosyal bilinçlenmenin CHP içindeki yansıması, ortanın solu fikri olmuştur. Aydın çevreden, öğrenci ve işçi çevrelerine varan bu sosyal bilinçlenme sonrasında CHP, bu kitlelere hitap edecek bir program ortaya koymak zorunda kalmıştır. CHP'de başta Ecevit olmak üzere, ortanın solunun bayraktarları, ortanın solu ile devrimciliğin bir üst yapı kurumu olmaktan çıkıp, toplumsallaştırılmasının gerekliliğine olan inançlarını ortaya koymuşlardır.³⁴⁰ Toplumda yaşanan sosyal uyanışa ordu tarafından gösterilen reaksiyonuyla 12 Mart müdahalesinde Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın yaptığı açıklamada bulmak mümkündür: “Sosyal uyanış, ekonomik gelişmeyi aşmıştır.”³⁴¹

³³⁸ a.g.e., s. 233-234

³³⁹ Erdal Yılmaz, “*Türk Siyasi Tarihinde Askeri Müdahalelere Bir Örnek: Demokrat Partililere Siyasi Haklarının İadesi Meselesi ve 14-21 Mayıs 1969 Buhranı*”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. XVI, Sayı: 32 (2017), s. 40.

³⁴⁰ Hikmet Bila, a.g.e., s. 245.

³⁴¹ Yiğitberk Bıçakçı, “*CHP 1960-1980*”, Mehmet Kabasakal (Ed.), *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Es Yayınları, İstanbul, 2013, s. 28-30

Müdahaleden üç gün sonra, 15 Mart 1971’de toplanan CHP ortak grubunda İnönü’nün yaptığı açıklamada CHP’nin darbeye karşı bir tutum aldığı gözlenmektedir:

“Yüksek ordu kumandanları bir hükümetin değişmesini ve yeni kurulacak hükümetlerin kısa vadeli, uzun vadeli ne gibi işler yapmaları gerektiğini düşünür, değerlendirir ve yapılması gerekli önlem olarak önerir ve ısrar ederse, artık parlamento hayatının işlediği düşünülemez (...) Sayın Cumhurbaşkanı’na yapacağımız teklif geçici bir hükümetin kurulmasıdır. Bu hükümet asayişini korumakla görevli olsun, seçimi uygulama görevini de yerine getirsin. Benim bulduğum yol budur.”³⁴²

2.2.2. Ortanın Solunun Liderliğinden CHP Liderliğine: Ecevit’in İnönü’yle Mücadelesi

19 Mart 1971’de, tarafsız bir profil çizmesi için CHP’den istifa ettirilen Nihat Erim Başbakanlığa atanmış ve parti içi tartışmalar doruk noktasına ulaşmıştır. 21 Mart 1971’de toplanan CHP ortak grubunda, İnönü, hükümete katılmanın doğru bir adım olacağını savunurken; Ecevit, böyle bir karar verilmesi durumunda Genel Sekreterlikten istifa edeceğini açıklamıştır. İnönü’nün kararının uygulanma eğiliminin daha ağır bastığını gören Ecevit ve kendisinin kontrolündeki CHP Merkez Yönetim Kurulu, görevlerinden istifa ettiklerini açıklamışlardır. Ecevit, istifasının ardından, aynı gün MYK üyeleriyle evinde bir basın toplantısı düzenlemiş ve şunları söylemiştir:

“Bu aslında, hükümete karşı yapılmış bir darbe değildir. Cumhurbaşkanının ve bazı kumandanların desteği olmasa idi, hükümet, bugüne kadar demokratik mekanizmanın işleyişi ile zaten düşmüş olacaktı. Hatta geçen yıl, biliyorsunuz, bazı AP’lilerin de oylarının katılmasıyla, Demirel hükümeti düşmüştü. Ancak, Sayın Cumhurbaşkanı’nın uyarılarımıza değer vermeyen ısrarları ile, yeniden göreve gelebilmişti (...) Bence müdahale, muhtemelen gene bazı kumandanların iradeleri dışında bir saptırma ile, CHP’ye, ortanın solundaki CHP’ye yönelen bir darbe sonucunu vermiştir. 1969 seçimlerinden de, son zamanlarda yapılan belediye seçimlerinden de, hiç umulmadık bazı yerlerde kazandığımız büyük başarılardan da,

³⁴² Hikmet Bila, a.g.e., s. 246-247.

kamuoyundaki gelişmelerden de görülüyor ki, önümüzdeki seçimlerde CHP mutlak çoğunlukla olmasa bile en yüksek oyu alarak halkın iradesiyle iktidara gelebilecek ve Anayasa doğrultusundaki düzen değişikliği programını, 1969 Seçim Bildirgesi olarak kabul edilen düzen değişikliği programını uygulamaya başlayabilecektir. Buna ancak demokratik mekanizmanın durdurulması ve CHP'nin halk iradesi dışında bir destekle iktidara gelmesi ya da gelmek ister görünmesi olmak üzere iki şey engel olabilirdi:

Bunların ikisi de sağlanmıştır. Ben Cumhuriyet Halk Partisi'nin halk iradesi dışında yollardan iktidara gelmesine ya da gelmiş gibi görünmesine razı olamam (...) Ortanın solu hareketinin ve benim demokrasi kuralları içinde yenilemeyeceğimiz anlaşılmıştır. Onun üzerine demokrasi kuralları dışına çıkılarak yenilgimiz sağlanmıştır. Böylece müdahale belirli bir amaca ulaşmıştır, oyun bitmiştir. Benim ayrılmandan şu fayda sağlanabilir. Engel ortadan kalkmış olacağına göre, demokrasinin askıya alınma süresi belki de artık kısaltılabilir. Eğer öyle olacağı varsa, bu benim demokrasiye küçük bir hizmetim olsun.”³⁴³

Bu olayın ardından İnönü, Ecevit grubuna karşı açık bir tavır almıştır. 21 Mart akşamı topladığı CHP grubunda, 23 Mart'ta yeni Genel Sekreterin ve MYK üyelerinin seçimi için parti meclisini toplantıya çağırmıştır. O, CHP'nin tüm milletvekillerinin Erim Hükümeti'nde hizmete hazır olduklarını belirtmiştir. İnönü, “Askeri müdahaleden kurtulmak için intikal hükümetinin kurulması”nın elzem olduğunu ifade etmiş ve hükümete desteğini bu yolla izah etmiştir.³⁴⁴

İnönü, Meclis'teki güven oylamasında istediğini almıştır, ancak parti meclisinde Ecevit'in nüfuzu hâlâ hissedilmektedir. 25 Mart 1971'de yapılan MYK seçimlerinde Genel Sekreterlik seçimlerini Ecevit grubunun bir parçası olan Şeref Bakşık kazanmıştır. İnönü, tüm çabalarına rağmen istediği Ecevitsiz düzeni kuramamıştır. Çünkü partinin yerel örgütlerinde de parti meclisinde olduğu gibi Ecevit'in ağırlığı hissedilmektedir. Bu süreçten sonra yapılan il ve ilçe kongrelerinde, İnönü ve Satır'ın destekledikleri adaylar, Ecevit destekli adaylar karşısında varlık gösterememişlerdir.

³⁴³ Cumhuriyet, 22 Mart 1972.

³⁴⁴ Aynı yer.

Bu durumun ardından İnönü, İstanbul, Ankara ve İzmir’de yapılan kongrelerin iptalini istemiş ve bir tüzük değişikliğiyle bunu yapmıştır. İnönü’nün bu girişimine tepki olarak Şeref Bakşık Genel Sekreterlik görevinden istifa etmiştir. Şeref Bakşık’tan boşalan genel sekreterlik görevine yine Ecevitçi bir isim olan Kamil Kırıkoglu getirilmiştir. Ancak, yeni Genel Sekreter ve İnönü arasındaki çatışma daha sert olmuştur. 2 Ocak 1972’de tedavi için Fransa’ya giden İnönü, basına yaptığı açıklamada döndüğünde kurultayı toplayacağını ve Ecevit grubunu partiden temizleyeceğini ifade etmiştir.³⁴⁵

Kurultaya giden süreçte, 20 Nisan 1972’de İnönü’nün parti örgütlerine gönderdiği bir mesajla o güne kadar yapılmayan il ve ilçe kongrelerinin durdurulduğu duyurulmuştur.³⁴⁶ Bu hamlenin nedeni, yapılan kongrelerde Ecevit grubunun başarısı olarak yorumlanabilir. İnönü, 6 Mayıs 1972’de başlayan kurultayın ikinci gününde “Ya ben, ya Bülent” olarak bilinen konuşmasını yapmıştır ve kurultayın vereceği karara saygı duyacağını belirtmekle beraber yeni bir Merkez Yönetim Kurulu’na ihtiyaç olduğunu belirtmiş ve aksi hâlde bunun bir hata olacağını dile getirmiştir. Kurultayın Ecevit’i haklı bulması hâlinde görevini yapmamış olacağını ve bunun kendisinin Ecevit’in vesayeti altında bir parti yönetiminin emrine girmiş olması anlamına geleceğini belirtmiştir. İnönü’nün bu sert konuşmasının ardından kürsüye gelen Ecevit ise şunları söylemiştir:

“Halledeceğimiz sorun, Ya ben, ya Bülent sorunu değildir. Bunun da ötesinde partide buyruğun mu, hukukun mu işleyeceğidir (...) Vereceğimiz karar şudur: Demokratik bir partinin kanunlara saygılı üyeleri mi olacağız, kapı kulları mı olacağız?”³⁴⁷

Konuşmaların ardından geçilen güven oylaması, Ecevit grubunun lehine sonuçlanmış ve 507’ye karşı 709 oyla parti meclisi kurultaydan güven oyu almayı başarmıştır. Bunun ardından İnönü, 8 Mayıs 1972 tarihinde MYK’ya yazdığı istifa mektubuyla Atatürk’ün ölümünün ardından 33 yıl, 4 ay, 11 gündür aralıksız sürdürdüğü CHP

³⁴⁵ Hikmet Bila, a.g.e., s. 251-253.

³⁴⁶ Cumhuriyet, 21 Nisan 1972.

³⁴⁷ Cumhuriyet, 8 Mayıs 1972.

Genel Başkanlık görevinden ayrılmıştır.³⁴⁸ 14 Mayıs 1972’de toplanan kurultayda, Ecevit CHP’nin üçüncü Genel Başkanı olmuştur. Ecevit’in Genel Başkan seçilmesiyle beraber, CHP’de bir dalga istifa yaşanmış ve Satırcılar parlamentodaki çoğunluklarını kullanarak, Ecevit’e karşı mücadelelerini sürdürmüşlerdir. 30 Haziran’da toplanan 21. Kurultay’dan çıkan bildiriye CHP’nin yeni çizgisi açıkça ortaya koyar niteliktedir:

“Devrimin halktan değil, halkın dışında ve üstünde ilerici aydın kadrolarla yürütüleceğine inananlar bizimle beraber olamazlar. Aydınların devrimin yürütülmesinde elbette önderlik görevi vardır. Bu görev halka rağmen halk için devrim yapmaya kalkışarak değil, halktan hiçbir zaman kopmadan, devrimi halkla birlikte oluşturarak yerine getirilebilir. Devrimcilikleri bu halkçı anlayışa dayanmayanlar, bugünün CHP’sine yabancı kalan bürokratik devrimcilerdir.”³⁴⁹

CHP’nin kurultay bildirisinin ardından, bazı milletvekilleri ve senatörler, CHP’nin Atatürk ve İnönü çizgisinden saptığı gerekçesiyle partiden istifa etmişlerdir. Bu gelişmeleri takip eden süreçte, Kemal Satır da CHP’ye veda etmiş ve ilerleyen dönemlerde Cumhuriyetçi Parti’yi kurmuştur. Partide gitgide otoritesini güçlendiren Ecevit, 4 Kasım 1972’de CHP’nin Ferit Melen’in başbakanlığındaki hükümetten çekildiğini açıklamıştır. Bu karara karşı çıkan İnönü bir gün sonra, 5 Kasım 1972’de 49 yıldır üyesi olduğu CHP’den istifa etmiştir.³⁵⁰

Ancak Ecevit, benzer görüşlerde ısrar etmiştir. Kendisinin Genel Başkan olmasının hemen ardından bir grup CHP’li tarafından yayınlanmaya başlanan Özgür İnsan Dergisi’nin Temmuz 1972 tarihli ilk sayısında yazdığı yazıda Türkiye’de üstyapı devrimlerinin yapıldığı dönemde bunlara karşı çıkan tutucu çevrelerin demokrasi maskesi ardına gizlendiğini belirtmiş ve artık üstyapı devrimlerinin oturduğunu, altyapı devrimleri dönemine geçildiği anda da bu grupların demokrasiden yine çark ettiklerini belirtmiştir.³⁵¹ Üretim ilişkilerinin düzenlenmesi niyetiyle CHP’nin kendisine yeni bir rol biçmesi üzerine bu gruplar demokrasiden çark etseler de artık

³⁴⁸ Hikmet Bila, a.g.e., s. 266.

³⁴⁹ a.g.e., s. 274.

³⁵⁰ Cumhuriyet, 6 Kasım 1972.

³⁵¹ Bülent Ecevit, “Özgür İnsan”, **Özgür İnsan Dergisi**, Temmuz 1972, Sayı: 1, s. 3.

halk, daha müreffeh bir düzende yaşayabilmek için demokrasiye ve CHP'ye olan ihtiyacını çoktan fark etmiştir.³⁵² Ecevit, aynı yazısında bürokratik devrimci aydınlara da artık CHP'nin kapısının kapalı olduğunu vurgulamış ve altyapı devrimlerini halkın kavradığı bir kavşakta artık onların iddia ettiği gibi, demokrasi, tutucuların değil ilericilerin ve halkın yararınadır.³⁵³

³⁵² A.g.m., s. 5.

³⁵³ Aynı yer.

2.3. Teoriyi Pratiğe Uygulama Çabası: Ecevit'in İlk Başbakanlığı

CHP, Ecevit'in liderliğinde gittiği ilk seçim olan 14 Ekim 1973 milletvekilliği genel seçimlerine; ekonomik düzen, sosyal düzen, siyasal düzen ve ulusal güvenlik ve dış politika olmak üzere dört ana başlık altında temel tespitlerin yapıldığı ve çözüm önerilerinin sıralandığı 'Akgünlere' isimli bildirgesiyle gitmiştir. Bildirgede CHP, Cumhuriyetle yaşıt olmasına rağmen Türkiye'nin en genç partisi olarak tanımlanmış ve bunun sebebi de partinin kendisini yeni koşullara göre yenileyebilme potansiyeli olarak tarif edilmiştir. Yeni devletin kurucusu rolüne atfı yapılan CHP'nin demokrasinin de kurucu partisi olarak demokrasi içinde ülkeyi kalkındıracak düzenin kurucu partisi olmaya aday olduğu belirtilmiş ve partinin kendisini günün koşullarına göre yenileme kapasitesinin bu yeni perspektifle sürdürüldüğü ifade edilmiştir.³⁵⁴

CHP'nin kurmaya aday olduğu düzen, "hakça bir düzen" olarak tanımlanmış ve herkese insanca yaşama hakkı tanınacağı bu düzen, "insanın insanı, yabancıların vatani" sömüremeyeceği bir düzen olarak tanımlanmıştır.³⁵⁵ Bildirgenin giriş bölümünde, Ecevit'in liderlik serüveni için kritik bir eşiği de temsil eden 12 Mart'la birlikte demokrasinin askıya alınmasının halkın siyaset üzerindeki ve bunun doğal sonucu olarak devlet üzerindeki etkisinin azaldığından bahsedilmiştir. Bunun da, AP gibi büyük varlıklı çıkar gruplarının siyasi temsilcilerinin, bu durumdan yararlanarak ekonomik ve sosyal politikayı anayasanın "sosyal devlet" ilkesine aykırı şekilde sağa kaydirmalarıyla sonuçlandığından söz edilmiştir.³⁵⁶ Bu tür bir ekonomik düzenin ancak "soyut ve genel sayılarla" istatistiksel bir kalkınma getireceğinden bahsedildikten sonra, bunun halk için anlamsız olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra, kalkınmacılıkta önemli olanın toplumun ne elde ettiği, bu kalkınmadan ne ölçüde pay aldığına olduğu belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle bir avuç insanın refahını arttırıp, ters orantılı şekilde toplumun genelini yoksul bırakan bu düzenin sonucu olarak özgürlüklerin kısıtlanıp, demokrasinin yozlaştığı vurgulanmıştır. CHP'nin hızlı kalkınma kisvesiyle sosyal adaletin ileri tarihlere bırakılmasına karşı olduğu da ifade

³⁵⁴ CHP, **Ak Günlere: Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1973, s. 3.

³⁵⁵ A.g.e., s. 4.

³⁵⁶ A.g.e., s. 8.

edilmiştir.³⁵⁷ Bunun ardından CHP'nin kalkınma perspektifiyle hızlı kalkınma ve sosyal adaletin özgür-demokratik bir rejimde eşgüdümlü olarak gerçekleşeceği vaat edilmiştir.³⁵⁸

CHP iktidarında egemen sınıflar demokrasisinden “kitle demokrasisi”ne geçileceği de yine bu bildirgenin vaatleri arasında yer almıştır.³⁵⁹ CHP'nin bu vizyonu özel sektörün tamamen ortadan kaldırıldığı bir düzeni öngörmemiştir. CHP, küçük-ortaboy işletmeler ve büyük sermaye olarak ikiye ayırdığı özel sektörde, büyük sermaye ayağının siyasi iradenin desteği aracılığıyla tekelleşme eğilimi gösterdiğini ve özel sektörün diğer kategorisiyle arasındaki duvarın giderek kalınlaştığını ifade etmiştir. CHP'nin toplumun tüm alanlarında olduğu gibi özel sektörde de bu adaletsizlikleri gidererek sosyal adaleti sağlama yolunda adımlar atacağı vurgulanmıştır. Büyük sermayenin tekелci anlayışı altında ezilen Anadolu sanayicisini destekleyici adımlar atılacağını vurgulayan bildirgede, CHP'nin büyük sermayeye değil, sermaye birikimlerinin sosyal adalet anlayışına aykırı şekilde ve spekülasyonlara dayanarak elde edilmesine karşı olduğu vurgulanmıştır.³⁶⁰ Başka bir ifadeyle, sanayileşme vizyonunu takip edeceği öngörülen CHP iktidarında, büyük sermaye sahiplerine sağlanan imkanların esnaf ve sanatkarlara da sağlanması, yüksek sermaye birikimi gerektiren büyük mağazaların tekелci sermaye yerine esnaf ve sanatkarların devlet teşvikleriyle kuracakları ortaklıklara verilmesi, Halk Bankası'nın kaynaklarının büyük sermaye gruplarına hizmet etmek yerine asıl misyonuna uygun biçimde tümüyle esnaf ve sanatkarlar için seferber edilmesi, esnaf ve sanatkarın vergi hesaplamalarının yeniden düzenlenmesi ve zaruri ihtiyaçlardan verginin kaldırılması gibi yollarla esnaf ve sanatkarın tekелci büyük sermayenin altında ezilmesinin önüne geçileceği vaat edilmiştir.³⁶¹

CHP'nin bildirgede kamu iktisadî teşebbüslerinin karlılığı için gereken her adımın atılıp, bu kurumların üzerindeki iktidar baskısının kaldırılacağı ifade edilmiştir. Bu kurumların demokratik ve verimlilik üzerine tesis edilmiş bir işletmecilik metoduyla

³⁵⁷ A.g.e., s. 23.

³⁵⁸ A.g.e., s. 24.

³⁵⁹ A.g.e., s. 189.

³⁶⁰ A.g.e., s. 80-83.

³⁶¹ A.g.e., s. 60-69.

yönetileceği vurgulanmış ve doğrudan çalışanları tarafından yönetileceği de ayrıca belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle, bu kurumların yönetim kurumlarında çalışanların sayısı devlet temsilcilerinin sayısından fazla olacağı ifade edilmiştir.³⁶² CHP, bu iki sektörün, özel ve kamu sektörünün yanında bir de halk sektörü kuracağını belirtmiştir. Halk sektörünün köylü kooperatifleri, sendikalar, kamu görevlileri tarafından kurulan örgütlerin yatırımlarından oluşacak yapılar olduğu ifade edilmiştir.³⁶³ Halk sektörünün bir diğer ayağının da gönderdikleri dövizlerin verimli alanlarda kullanılmadığı belirtilen, çoğu köylü olan yurtdışındaki işçilerin kuracakları ortak girişimler olacağı beyan edilmiştir.³⁶⁴ Bu doğrultuda, tarım sektöründeki teşviklerin arttırılacağı ve kredi sisteminde halk sektörünün ayrıcalıklı ve öncelikli bir yeri olacağı ifade edilmiştir. Halk sektörünün kârının yalnızca girişimciler arasında paylaşılacağı da vurgulanmıştır.³⁶⁵

Halk sektörünün en önemli önkoşulu kalkınmanın köylüden başlatılması olarak tasavvur edilmiştir. Bu, köylünün kooperatif gibi örgütlenmeler vasıtasıyla yapacağı yatırımlarla mümkün olacaktır. Türkiye, nüfusun çoğunluğunun köyde yaşayan bir nüfusa sahip olmasına karşın tarımdan sanayiye, oradan da hizmet sektörüne kaynak aktarımı yapılması mümkün olmamıştır. Çünkü bu kaynağın büyük bölümü israfçı devlet yöneticileri, aracı ve tefeciler tarafından iç edilmiştir. CHP'nin kaynak israfına bulduğu çözüm ise yatırımların doğrudan köylü tarafından yapılmasını sağlayacak olan kooperatifleşme olarak sunulmuştur. Hızlı bir kooperatifleşme yoluyla, aracılar olmadan doğrudan kooperatifler tarafından geliştirilen bir pazarlama stratejisi, tarım araçlarının edinilmesi ve dağıtımının yine bu kooperatifler aracılığıyla gerçekleştirilmesi ve kredi gereksinimlerinin de kooperatifler tarafından gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bunun yanında köylüler için bir sosyal güvenlik ağı kurulması ve tarım sigortası uygulamasının başlatılmasının yanı sıra, ürünlerin ederinin altında fiyatlarla elden çıkarılmasının önüne geçmek amacıyla taban fiyat uygulamasına da geçileceği belirtilmiştir. CHP, bu önlemlerle köylünün maksimum geliri elde etmesi sayesinde elindeki sermaye birikimin artmasına ve kooperatif ve

³⁶² A.g.e., s. 66-69.

³⁶³ A.g.e., s. 65.

³⁶⁴ A.g.e., 58-62.

³⁶⁵ A.g.e., s. 102.

kredi sistemiyle de bu gelirin sanayi sektörüne aktarılmasına yol açmayı planlamıştır.³⁶⁶

CHP'nin bir yandan iç göçü engellemek, diğer yandan da köylülerin büyük tarım işletmeciliğine atlayabilmeleri ve sanayi alanında yatırım yapabilmeleri için planladığı bir diğer proje de köy-kentler olmuştur. Bu projeyle, bir grup köyün arasında kalan en elverişli birimde kurulacak ve civar köylerin çevreyollarıyla bağlanmasıyla ortaya çıkacak olan köy-kentlerde, şehir merkezlerinde bulunan sağlık, eğitim, mesleki eğitim, kültür, spor ve eğlence alanlarında her türlü imkan ve tesis inşa edilmesi öngörülmüştür. CHP, bu projeyle köy ve kent arasındaki ayrımın da ortadan kalkacağını vurgulamıştır.³⁶⁷

CHP'nin bu bildiride üzerinde durduğu bir diğer mesele de Doğu ve Güneydoğu olmuştur. Kemalist geleneğin bir yansıması olarak Doğu ve Güneydoğu'nun huzursuzluğu, yalnızca bir feodal kalıntı ve iktisadi geri kalmışlık problemi olarak görülmüştür. Bu doğrultuda ilk olarak toprak düzeniyle ilgili eleştiri ve çözümler sıralanmıştır. Genel olarak tüm Türkiye'deki toprak düzeninin adaletsiz olduğunu vurgulayan bildirge, bu durumun özellikle Güneydoğu'da çok çarpıcı olduğunu vurgulamıştır. Bu adaletsiz toprak düzeninin şeyhlik ve ağalıkla daha da içinden çıkılmaz bir hâl alarak yarı feodal bir niteliğe büründüğünün belirtildiği bildiride, bunun insanların oy davranışlarının baskı altında tutulmasıyla sonuçlandığı da vurgulanmıştır. Bunun ardından, bir yandan CHP'nin öteden beri savunduğu toprak reformunda ısrarcı olduğu vurgulanırken, öte yandan da bunun toprak mülkiyetinin ihlal edilmesi anlamına gelmediği, aksine topraksız köylünün mülkiyet sahibi yapılması anlamına geldiği ifade edilmiştir. Toprağa devletçe el koyulmasının değil, hazine toprakları da dahil olmak üzere köylüğe dağıtılması yoluyla toplam toprak mülkiyetinin azalması da değil, çoğalması için çabalandığı beyan edilmiştir. Bu doğrultuda hazine toprakları için CHP iktidarında yegane geçim kaynağı çiftçilik olan aileler için “toprak işleyenin” ilkesine uygun olarak tarım yaptıkları toprakların onların mülkiyetine verileceği vurgulanmış ve büyük çiftçilerin elinde bulunan, köylünün

³⁶⁶ A.g.e., s. 25-32.

³⁶⁷ A.g.e., s. 38-41.

çalıştırılması yoluyla işletilen toprakların da uzun dönemli bir taksitlendirme yoluyla kamulaştırılacağı ifade edilmiştir.³⁶⁸ CHP'nin tek parti yıllarından itibaren bu meseleye bakışındaki iki çerçeve kavram olan “feodal kalıntı” ve “iktisadi geri kalmışlık” aslında Türkiye solunda da yaygın olarak tekrar edilen ve desteklenen kavramlar olmuştur.

Bu planın öncelikle amacı, CHP geleneğinin Kürt sorunu olarak kabul etmediği bu meseleyi açıklamak bulduğu alternatif-geleneksel açıklamalardan biri olan “feodal kalıntılar”dan kurtulmaktır. CHP'nin bu sorunun ortadan kaldırılması için iktisadi geri kalmışlık üzerinden kurguladığı alternatif bir diğer yorumla ilgili de bildirgede “bölgelerarası adalet” başlığı altında birtakım öneriler sıralamıştır. Bölge halkını tanımlamak için doğrudan “Kürt” tanımlaması yapılmasa da “Doğu ve Güneydoğu halkı” ifadesi kullanılarak bir ayrıma da gidilmiştir. Bildirgede, Doğu ve Güneydoğu halkının “kaderine terkedilmişlik” hissiyatından kurtarılacağı ifade edilmiştir. CHP iktidarında, devletin önceliğinin bu bölgenin kalkınma sorununu ortadan kaldırmak olduğu da ayrıca vurgulanmıştır. Bu bölgelerde devletin öncülüğünde sanayi yatırımları yapılacağı ve özel bir tarım politikası izleneceği de bildirgenin içeriklerinden biri olmuştur. Bu doğrultuda CHP, bölgenin yol, su ve elektrik gibi sanayi için gerekli olan eksikliklerini ivedilikle gidereceğini, hayvancılığın devlet destekli kooperatiflerle geliştirileceğini, hayvan ticaretinin ağaların elinden kurtarılıp kooperatiflere verileceğini, meraların kişilerin mülkiyetinden alınıp, köylülerin mülkiyetine verileceğini ve ulusal kalkınma planında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun sanayileşmesi için özel bir planlama yapılacağını vaat etmiştir.³⁶⁹

Aslında Doğu ve Güneydoğu'yla ilgili bu içerik ve gündem, CHP'nin tek parti yıllarından beri taşıdığı geleneğin yaptığı kavramsallaştırmaların bir uzantısıdır. Bölgedeki toprak sahiplerinin Osmanlı'nın merkezi iktidarı güçlendirme çabalarından, Cumhuriyetin merkezi üniter devlet anlayışına kadar uzanan süreçte görece özerk statülerini kaybetme korkusuyla ortaya çıkan rahatsızlıklarına karşı Kemalist rejim, topraksız köylüyü topraklandırarak onları devletin yanında konumlandırmayı

³⁶⁸ A.g.e., s. 33-37.

³⁶⁹ A.g.e., s. 45-50.

düşünmüştür. 1970’lerde CHP’nin demokratik sol rotasının oluşumunda önemli aktörlerden biri olan Kışlalı da CHP’nin yeni rotasını açıklarken toprak reformunun önemini belirtmiş ve milli bağımsızlığın bürokratlar, eşraf ve toprak sahipleri koalisyonundan oluşmasından kaynaklı olarak 1935’te planı hazırlanan toprak reformunun bu koalisyon tarafından direnişle karşılandığını ifade etmiştir. Kışlalı, bunun sonucunda Kemalist rejimin tamamlamamadığı devrimleri tamamlayacak nesiller yetiştirmek için “kültür ihtilâli”ne ağırlık verdiğinin altını çizmiş ve bu devrimleri gerçekleştirmenin sorumluluğunun Kemalizmin varisleri olarak kendilerine düştüğünü ifade etmiştir.³⁷⁰

Kürt sorunuyla ilgili 1930 ve 1960 arasında yaşanan sessizlik döneminin ardından 1960’larda Kürt hareketi canlanmaya başlamıştır. Bu hareketin 1960’lardan itibaren içeriden ve dışarıdan iki kaynaktan, sırasıyla TİP ve FKF (Dev-Genç) gibi Türk solu örgütlerinin ve Kuzey Irak’taki Barzani hareketinin milliyetçi çizgisinden beslenerek kimliğini oluşturduğu söylenebilir.³⁷¹ 1961 Anayasası’nın sonucu olarak ortaya çıkan politik özgürlük atmosferinde Kürt aydınları da, sınırlı da olsa, Dicle-Fırat gibi Türkçe ve Roja Newé gibi Kürtçe isimli dergiler vasıtasıyla dergicilik faaliyetleriyle örgütlenmişlerdir.³⁷² Dergilerde tartışmaların mihveri kimlik temelli olmaktan çok, sosyoekonomik temelli olmuştur. Bu dönemde sorunun tartışma başlığı olarak “Doğu Sorunu” kullanılmıştır. Bu dönem tartışmanın bir diğer tarafı da YÖN başta olmak üzere Türk solunun çıkardığı dergiler olmuş, buralarda da tartışma daha ziyade CHP’nin 1970’lere taşıdığı paralelde ilerlemiş ve “Doğu’nun geri kalmışlığı” ile “feodalizm” üzerinde şekillenmiştir. Ancak bu dönemde Doğan Avcıoğlu’nun YÖN’de “Kürt Meselesi” başlığıyla kaleme aldığı yazı, dönemin genel yazılarının içeriğinin dışında seyretmiştir. Avcıoğlu, öncelikle tek parti yıllarında sosyalistlerin Kemalistlerle bu soruna bakış konusunda tam manasıyla uyum içerisinde olmasını eleştirmiştir. Sonrasındaysa Avcıoğlu, bu meselenin hâlâ sosyalist çevrelerde dahi yuvarlak kelimelerle geçiştirilmeye çalışıldığını ifade etmiş ve bu meselenin bir tabu olduğunu belirtmiştir. O, sosyalistlerin tek parti yıllarından kalma bir alışkanlıkla hâlâ

³⁷⁰ Ahmet Taner Kışlalı, “Kemalizm ve Nasirizm”, *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1970.

³⁷¹ Hamit Bozarslan, “Türkiye’de Kürt Sol Hareketi”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Sol*, C.VIII, Tanıl Bora ve Murat Gültekinil (Ed.), İletişim, İstanbul, 2009.

³⁷² Martin van Bruinessen, *Kurdish Ethno-Nationalism versus Nation-building States*, The Isis Press, İstanbul, 2002, s. 228.

ağalığın tasfiye edilmesi sonucunda bu meselenin ortadan kalkacağına inandıklarını söylemiş, bunun sorunun çözümünde bir önkoşul oluşturduğunu ifade ettikten sonra, bu meselenin etnik yönünün görülmeden yalnızca iktisadi tedbirlerle çözülmesinin mümkün olmadığını altını çizmiştir. Sosyalist nizam içinde üniter yapı bozulmadan kimsenin birbirinin ne etnik özelliklerini ne de kültürüne ait özelliklerini reddetmeden yaşayabileceğini ifade etmiş ve bu tabunun yıkılması gerektiğini not etmiştir.³⁷³

Bunun yanında Barzani etkisiyle ortaya çıkan oluşumsa Irak Kürdistan Demokrat Partisi'nin (IKDP) bir uzantısı olarak kurulan ve özerklik gündemiyle hareket eden Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) olmuştur. Ancak Türk solundan bağımsız hareket etmek isteyen bu oluşum, Türk solu içinde, özellikle TİP'te etkinlik gösteren Kürt aydınlarının yanında son derece etkisiz bir girişim olarak kalmıştır. Sonucunda parti önderlerinden Faik Bucak faili meçhul bir cinayet sonucunda öldürülürken, 1968'e geldiğindeyse parti kurucuları tutuklanmışlardır.³⁷⁴ 1960'ların sonuna doğru Türk solunda başlayan fraksiyon enflasyonu ile beraber TİP içindeki Kürt aydınlar, Kemalist Devrim'in tamamlanması gerektiğini savunan Milli Demokratik Devrim (MDD) grubuyla ayrılmak için 1969'da Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) adıyla örgütlenmişlerdir.³⁷⁵ DDKO'nun önemi, başından itibaren Kürtlerin ayrı bir ulus olduklarını savunması olmuştur. Bunun yanında, TİP'in Dördüncü Büyük Kongresi 29-31 Ekim 1970 tarihinde toplanmış ve kongre kararlarının sekizinci ve son maddesinde belirtilen "Kürtlerin ve Alevilerin demokratik mücadelesini desteklemek ve bu hareketi işçi sınıfının sosyalizm mücadelesiyle bütünleştirmek" iddiası nedeniyle TİP, 12 Mart Muhtırası'nın ardından, 20 Temmuz 1971'de "bölücülük" gerekçesiyle kapatılmıştır.³⁷⁶

Benzer şekilde DDKO da Muhtıranın ardından kapatılmış ve bu isimler 1974 affıyla hapisten çıkıp Devrimci Doğu Kültür Dernekleri (DDKD) adıyla yeniden örgütlenene

³⁷³ Doğan Avcıoğlu "Kürt Meselesi", **YÖN**, 16 Aralık 1966.

³⁷⁴ Hamit Bozarslan, "*Kürt Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi (1898-2000)*", **Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik**, C. IV, Tanıl Bora ve Murat Gültekinil (Ed.), İletişim, İstanbul, 2009, s. 855-857.

³⁷⁵ Mesut Yeğen, **Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler**, İletişim, İstanbul, 2014, s. 173.

³⁷⁶ Gökhan Atılğan, a.g.e., 2007, s. 234-235.

kadar Kürt hareketinde yeniden bir sessizlik dönemi yaşanmıştır.³⁷⁷ 1974 sonrasında Türk solunda olduğu gibi Kürt solunda da bölünmeler yaşanmış ve Kürt solu içinde de parçalı bir örgütlenme görülmüştür. Ancak burada önemli olan nokta, Avcıoğlu'nun da belirttiği gibi Türkiye'de sol hareketlerin Kürt sorununu tanımlamak için Kürt kimliğini tanıma ya da Kürtlerin kültürel haklarından bahsetme gibi kimlik odaklı taleplerini görmezden gelerek, bunun yerine, CHP geleneğiyle paralel şekilde, daha ziyade iktisadi temelli bir yaklaşımla bu soruna eğilmeleridir. CHP'nin iktisadi olarak meseleye yaklaşımı ve tespitleri sosyal demokrat bir parti için doğru olsa da kimlik açısından soruna bakışı evrensel sosyal demokrasinin değerlerinden uzaktır. Çünkü evrensel sosyal demokrasi, Kantçı anlamda yurttaşların tümü için ehlileştirilmiş bir toplum sözleşmesini savunurken, Engels'in felsefesini sekte bulmuş ve bunun yerine olgulardan kopmadığı gerekçesiyle Kant'ın ampirizmine yaklaşmışlardır.³⁷⁸ Dolayısıyla CHP'nin evrensel sosyal demokrat değerler açısından en azından Kürt realitesini tanıyıp, ampirik olguyu reddetmemesi ve sosyokültürel taleplerine karşılık vermek için çaba harcaması gerekirdi. Nitekim CHP'nin “düzen değişikliği” vadettiği bu dönemde Tan'a göre Kürtler de başlarda Ecevit'e “umut” olarak bakmış, ancak Kürt kimliğini tanıma taleplerine olumsuz yanıt verdiği gerekçesiyle 1973 Seçimlerinin ardından CHP'den uzaklaşmışlardır.³⁷⁹ İleride de görüleceği üzere, Ecevit'in DSP döneminde de bu meseleyi bir “feodal” ve “geri kalmışlık” sorunu olarak gören bakışı değişmemiş, hatta bu dönemde Kürt realitesini tanıyan, sorunun çözümü için demokratik adımlar atmak için çabalayan SHP'yi de “bölücülük”le itham etmiştir.

CHP'nin bu bildirgesinde, Ecevit'in DSP yıllarında sloganlaştıracığı “inançlara saygılı laiklik” söyleminin ilk izlerini bulmak mümkündür. Bu anlayışa göre, halkın dine bağlılığının demokratik değerlere bağlı bir biçimde ve sosyal adalete dayanan bir kalkınma için engel teşkil etmezken, aksine destekleyici bir etkisi olduğu belirtilmiştir. Halkın dine bağlılığının yenileşmeye kapalı olduğu iddiası, CHP'nin sosyal adaletçi kalkınma stratejisini engellemek için sömürenlerin yarattığı düzeni sürdürebilmek

³⁷⁷ Altan Tan, **Kürt Sorunu: Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik**, Timaş, İstanbul, 2015, s. 335.

³⁷⁸ George Douglas Howard Cole, **History of Socialist Thought**, C. III, St. Martin's Press, New York, 1963, s. 294-297.

³⁷⁹ Tan, a.g.e., s. 365.

adına ortaya atılmış ve birtakım aydınların da dine bağlı halkın yeniliklere kapalı olduğuna inanmıştır. Bunun sonucunda halk, edilgen bir rolde bırakılmak istenmiş ve din duyguları incitilmiştir. Bu da halkı dini duygularını istismar eden çıkar çevrelerinin “kucağına doğru itmiş”tir. Ancak hem CHP’nin hem de Türkiye’nin hızlı dönüşümü, aydınların da halkın dini değerlere olan bağlılığına saygı duymasını sağlamıştır. Bu bakımdan, CHP’nin sosyal adaleti esas alan kalkınmacı değişim sürecinde toplumun bütünlüğünü korumak için dinin maneviyatından faydalanacağı da ifade edilmiştir. Hatta kalkınma projeleri hayata geçirilirken din görevlilerinin “uyarıcı ve destekleyici” etkilerinden de faydalanılacağı vurgulanmıştır. Bunun yanında, imamı olmayan köylere imam atanacağı ve camiye ihtiyaç duyan köylerin camilerinin de devlet tarafından bir an önce inşa edileceği beyan edilmiştir.³⁸⁰

Yukarıda bahsi geçen başlıklar, özel sektör, halk sektörü ve KİT’leri içine alan kamu; Doğu ve Güneydoğu sorunu, köykentler ve laiklik-din eksenindeki tartışmalar, Ecevit’in DSP yıllarındaki süreklilik ve kopuşlarının anlaşılabilmesi için önemli başlıklardır. Bu yüzden ilerleyen sayfalarda bu meselelerdeki eylem ve söylem süreklilikleri üzerine tartışmalar yürütülmüştür.

14 Ekim 1973’te yapılan seçimler, CHP’nin ve ortanın solunun ilk zaferi olarak tarihe geçmiştir. CHP’nin yaşadığı kimlik dönüşümü halktan destek görmüş ve CHP seçimden birinci parti olarak çıkmıştır. Nitekim bu dönemde her parti şahıs partisiyken, Ecevit’in CHP’si farklı bir çizgiyle, fikirler partisi olarak ayrıca ön plana çıkmıştır. Bu seçimlerde AP, sağdaki bölünmeden de kaynaklı olarak 1969 seçimlerine kıyasla %17’lik bir düşüş yaşarken buna karşın CHP’nin oyu %6’ya yakın oranda artmıştır. Bu sonuçlar, CHP’nin kimlik değişimi çabalarının seçmen nezdinde onaylandığını göstermiş ve halk, CHP’nin devletten uzaklaşıp halka yaklaşan yeni imajını cesaretlendiren bir seçmen davranışında bulunmuştur. Bu seçmen davranışı, seçmenin sosyal demokratlaşan CHP’ye gelecek için en güçlü iktidar odağı olarak baktığını da gözler önüne sermiştir.

³⁸⁰ A.g.e., s. 162-167.

TABLO 3

14 Ekim 1973 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Sayıları	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayıları
CHP	3.570.583	33.3	185
AP	3.197.897	29.8	149
DP	1.575.502	11.9	45
MSP	1.265.771	11.8	48
CGP	564.343	5.3	13
MHP	362.208	3.4	3
Bağımsız	303.218	2.8	6
TBP	121.759	1.1	1
MP	62.377	0.6	0

Kaynak:https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1973 (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2020).

Taşkın ve Aydın, CHP'nin bu seçimdeki başarısını eski devletçi kimliğinden uzaklaşarak halka yaklaşmasının bir sonucu olarak görmüştür. Ayrıca onlara göre, “Karaoğlan” ve “umudumuz Ecevit” gibi sıfatlarla ve dinamik bir seçim kampanyasıyla CHP'nin seçmene yaşadığı dönüşümü olumlu mesajlarla iletmesi de bu başarıda önemli bir paya sahip olmuştur.³⁸¹ Bu dönem CHP'nin parlamenterlerinden olan Necdet Uğur'a göreyse bu seçim sonuçları, CHP'nin ortanın solu söylemini daha net bir kimlik olan demokratik sola dönüştürülerek halkın karşısına çıkmasının halktan onay aldığını göstermiştir.³⁸² Yine dönemin parlamenterlerinden olan Kemal Anadol'a göreyse, şehirleşme, buna bağlı olarak sanayileşme ve işçi sınıfının nicel olarak büyümesine paralel olarak CHP'nin sola

³⁸¹ Yüksel Taşkın ve Suavi Aydın, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 251.

³⁸² Necdet Uğur, **Yeni Bir Türkiye ve CHP**, Özgür Yayınları, İstanbul, 1974, s. 27.

açılması, “işçilerin emek kavgasına omuz vermesi” onun bu yükselişinin ana sebebinin oluşturmuştur.³⁸³

Bir diğer parlamenter olan Şeref Bakşık’a göreyse bu başarı, birden çok iç ve dış faktörün bir araya gelişinin bir sonucu olmuştur. Bakşık’a göre ilk dış faktör, AP’nin ekonomik ve sosyal sorunlardaki başarısızlığı ve Demirel ailesinin yolsuzluklarla adının sıkça anılması AP’nin seçmen gözündeki itibarını yitirmesi olmuştur. Ayrıca AP’nin 1969-1971 arasındaki sağ-sol çatışmalarını engellemeye muktedir bir görüntü çizememesi de AP’yi seçmenin gözünden düşürmüştür. Başka bir ifadeyle, 1968 olaylarının Türkiye’ye yansması sonucu olarak yaşanan üniversite boykotları ve işgallerinin AP Hükümeti tarafından engellenememesi, AP’nin seçmen gözünde olumsuz bir intiba bırakmasına neden olmuştur. Bakşık’ın iç faktör olarak ifade ettiği faktörlerden ilkinin, Ecevit’in İsmet Paşa gibi güçlü ve tarihsel bir figürü liderlikten indirmiş olması ve bunun propagandasının yapılması sonucunda Ecevit’in zaten var olan karizmasını daha da arttırması olarak ifade etmiştir. Ona göre bir diğer iç faktör de Ecevit’in Genel Sekreterlik yıllarından başlayarak genç ve dinamik parti örgütleri inşa etmesi olmuştur.³⁸⁴ Bu başarının sebeplerini birden çok faktörle açıklayan dönemin bir diğer parlamenter de Orhan Birgit’tir. Birgit’e göre ilk olarak, Ecevit’e suikast olasılığı söylentileri CHP’yi mağdur durumuna getirirken, Ecevit’in meydan okuyan tavrı da ona güçlü lider imajı kazandırmıştır. Birgit’in, Taşkın ve Aydın’la da paralellik taşıyan bir diğer açıklayıcı faktörüysse CHP’nin seçimde kullandığı propaganda unsurlarından biri olan ve İstanbul Mitingi’nde vücut bulan, şarkıcı Şenay’a “Gel Kardeşim” ve “Hayat Bayram Olsa” gibi şarkılar söyleterek mini bir konser verdirmesi gibi hiç görülmemiş uygulamalarla seçim sürecine dinamizm katması şeklinde olmuştur. Birgit son açıklayıcı faktörünü, Rahşan Ecevit’in fikriyle yaptırılan ve ses sistemiyle güçlendirilen Türkiye’nin ilk seçim otobüsünün Ecevit’e her yerde konuşabilme imkanı sağlaması ve spontane düzenlenen mitingler vasıtasıyla “halka yakın lider” imajının desteklenmesi olarak ifade etmiştir.³⁸⁵ Tüm bunların yanında, bir yandan sosyal adalet arzulayan, diğer yandansa “komünizm tehdidi” ile

³⁸³ Kemal Anadol, **Filmi Geriye Sarınca**, Doğan Kitap, İstanbul, 2015, s. 246.

³⁸⁴ Şeref Bakşık, a.g.e., s. 409.

³⁸⁵ Birgit, **Kalbur Saman...**, s. 83-86.

dürtülenen halk için Ecevit CHP'sinin komünizme mesafeli düzen karşıtı söyleminin cazip hâle geldiği belirtilebilir.

14 Ekim seçimlerinin ardından, 24 Ekim 1973'te Başbakan Naim Talu istifa etmiş ve 27 Ekim'de Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümeti kurma görevini CHP lideri Ecevit'e vermiştir. İş çevreleri, CHP ve AP arasında bir koalisyon hükümeti kurulmasını isteseler de Demirel, bir yandan dünya ekonomisindeki resesyon döneminde risk almamak, diğer yandan da tarihsel rakibi CHP'nin bu sorunlarla uğraşırken eleştirmenin konforuna dayanmak için böyle bir koalisyona girmeyi reddetmiştir.³⁸⁶ Nitekim böyle büyük bir koalisyon (*grand coalition*) 1970'ler boyunca mümkün olmamış ve Demirel yıllar sonra verdiği bir beyanatta bu durumun sebebini şöyle açıklamıştır:

“AP-CHP koalisyonu olamazdı. Zira meydanlarda daha bir hafta önce durmadan CHP'yi sorumlu tutmuştuk. Ahenk olmazdı (...) kısa zamanda dağılır ve işler daha da berbat olurdu. Tüm alternatifleri ortadan kaldırır ‘işte ikisi bir araya geldi, yine yapamadılar’ dedirtirdi.”³⁸⁷

Demirel, bu düşüncelerle halkın kendisine muhalefet görevi verdiğini ifade etmiştir. Ecevit ise AP, DP (Demokratik Parti), CGP (Cumhuriyetçi Güven Partisi) ve MSP'yle (Milli Selamet Partisi) ayrı ayrı yürüttüğü koalisyon girişimlerinden sonuç çıkmayınca, hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı'na iade etmiştir. 12 Kasım 1974'te AP lideri Süleyman Demirel'e verilen hükümeti kurma görevi de başarısızlıkla sonuçlanınca Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümeti kurma görevini Naim Talu'ya tevdi etmiş, ancak bu girişim de başarısız olmuştur.³⁸⁸ Koalisyon krizinin sürdüğü dönemde yapılan yerel seçimlerden de CHP birinci parti olarak çıkıp, İstanbul, Ankara ve İzmir de dahil olmak üzere 67 ilin 33'ünde belediye başkanlıklarını kazanınca, Korutürk, seçmenin bu mesajına dayanarak görevi yeniden Ecevit'e vermiştir.³⁸⁹ 12 Ocak 1974'te MSP lideri Erbakan ve CHP lideri Ecevit'in

³⁸⁶ Ahmad, *Modern Türkiye'nin...*, s. 225.

³⁸⁷ Mehmet Ali Birand, *12 Eylül Saat 04:00*, Karacan, İstanbul, 1984. s. 129.

³⁸⁸ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 252.

³⁸⁹ Cumhuriyet, 13 Ocak 1974.

prensipite anlaşmaya varmasının ardından 25 Ocak 1974'te koalisyon hükümeti kurulmuştur. Ecevit'in Başbakanlığında kurulan hükümete MSP lideri Erbakan Başbakan Yardımcısı olarak girerken, 17 Bakanlık CHP'nin 7 Bakanlık ise MSP'nin olmuştur.³⁹⁰ MSP'yle bir koalisyon kurma fikri Deniz Baykal'dan çıkarken, bu fikir Turan güneş ve Orhan Eyüboğlu tarafından desteklenmiş ve CHP adına koalisyon görüşmeleri Baykal liderliğindeki bir ekip tarafından yürütülmüştür. Netice itibarıyla 7 Şubat 1974'te güvenoyu alan hükümet, Türkiye Cumhuriyeti'nin 41. Hükümeti olurken, Ecevit de 19. Başbakan olarak resmen göreve başlamıştır.³⁹¹

2.3.1. CHP-MSP Koalisyonu: Ecevit'in “Tarihsel Yanılgı” Teorisi

Zürcher bu koalisyonu “bir çıkar izdivacı” olarak yorumlamıştır. Ona göre bu koalisyonun temeli, Avrupa ve Amerikan nüfuzuna ve büyük sermayeye olan güvensizlik oluşturmuştur.³⁹² Ahmad, bu partilerin programlarındaki temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan bir demokrasi vurgusu, karma ekonomik modelin uygulanması, ekonomik kalkınmanın toplumsal adalet ile birlikte gerçekleşmesinin gerekliliği, küçük işletmelerin korunması, madenler ve petrolün devlet denetiminde olması ve ağır sanayi kurulmasına yapılan vurgular ve büyük sermayenin tekelleşmesine karşıtlık olmak üzere beş temel ortak noktanın bu koalisyonun kurulmasında etkili olduğunu belirtmiştir. Ancak Ahmad'a göre bu partiler arasında bahsi geçen ortaklıkların getirdiği konsensüsü bile gölgede bırakacak farklar da vardı. MSP, Batı'yla olan bağların koparılmasında durumunda Türkiye'nin Batı ekonomik gücüne esir olacağı, bu yüzden bir İslam ortak pazarının kurularak, Türkiye'nin bu oluşuma liderlik etmesi ve İslam cemaatinde önderlik rolünü yerine getirmesi ile İstanbul'daki kozmopolit modern sektörü komprador olmakla suçlaması gibi noktalardan hareket ederken buna karşın CHP, Almanya ve İskandinavya gibi örneklerden hareketle Batı tipi bir sosyal demokrasiye ulaşma arzusu, burjuvazinin kârdan çok toplumun refahına önem verdiği modern bir zihniyete kavuşmasına olan hasreti, halk sektörüyle küçük tasarruf sahiplerinin yatırım yapmasını sağlayıp Türk kapitalizmini halka açmaya duyulan özlemi, NATO'da kalmak ve Avrupa'dan

³⁹⁰ Cumhuriyet, 26 Ocak 1974.

³⁹¹ Cumhuriyet, 8 Şubat 1974.

³⁹² Zürcher, a.g.e., s. 380.

soyutlanmama dileği ve Doğu ile Batı arasında bir denge unsuru olma kaygısı gibi değerlerle hayat vizyonunu tanımlamıştır.³⁹³

Nitekim en büyük çatışma da laiklik konusunda yaşanmıştır. Her ne kadar Ecevit, dini cehaletin bir parçası olarak gören laiklik anlayışından vazgeçse de, başka bir yorumla da olsa laiklik, CHP'nin yeni kimliğinin de vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Bu bağlamda Ahmad'a göre aslında bu birlik siyasi oportünizmin bir ürünü olmuş ve her iki aktör de partilerine siyasi meşruluk kazandırmak istemişlerdir. Daha açık bir ifadeyle, MSP'nin öncülü olan MNP (Milli Nizam Partisi) 12 Mart'ta kapatılmıştır. Bu yüzden Erbakan, laikliği önceleyen bir aktör olarak CHP'yle koalisyon kurmanın rejimin kendisiyle ilgili duyduğu kaygıları azaltacağını düşünürken; Ecevit ise komünizm suçlamalarından iktidarın meşruluğuyla kurtulmak istemiştir. Ayrıca İslamcılarla ittifak yapmasının onun sosyalist olmadığını göstereceğine inanmıştır.³⁹⁴

Çolak, Ecevit'in din ve laikliği karşı karşıya koyan çatışmacı anlayışı “tarihsel yanılğı” olarak gördüğünden bahsetmiştir. Nitekim onun anlayışına göre ilerencilik-gericilik, laiklik-din üzerinde değil, iktisadi alanda cereyan etmektedir. Dolayısıyla Ecevit'e göre, bu koalisyon, bir yandan dini siyasete alet edenlerin kurguladığı bu karşıtlığı ellerinden alıp, en önemli kozlarından onları mahrum bırakırken, diğer yandan da CHP tabanının tek parti döneminden kalan laiklik anlayışını düzelterecekti.³⁹⁵ Uğur ise bu koalisyonun 12 Mart'ın hata ve yanlışlıklarını ortadan kaldırmak için kurulduğunu ifade etmiştir.³⁹⁶ Bir diğer yandansa siyasi ihtirası yüksek olan bir lider olarak Ecevit'in bir an önce Başbakan olma dürtüsünün bu koalisyonun kurulmasında etkili olduğu söylenebilir.

İki parti arasında uzlaşmayla hazırlanan Koalisyon Protokolü'ne bakıldığında, “Siyasal Konular” başlığı altında, iç barışın sağlanması için düşünce, inanç ve orman suçlarına ilişkin bir af yasası çıkartma; düşünce inanç ve ifade özgürlüğünün önündeki tüm engelleri kaldırma, basın özgürlüğünün teminat altına alınması ve 18 yaşını bitiren

³⁹³ Ahmad, *Modern Türkiye'nin...*, s. 226-227.

³⁹⁴ A.g.e., s. 227-228.

³⁹⁵ Çolak, a.g.e., s. 175.

³⁹⁶ Uğur, a.g.e., s. 28.

ve ortaöğretim öğrencisi olmayan herkese oy kullanma hakkı verilmesi gibi konulara değinilmiştir.³⁹⁷ Protokolün “Kamu Yönetimi” başlığı altındaki en önemli vurgu, CHP’nin seçim bildirgesiyle paralel bir şekilde, KİT’lerde çalışanların yönetime katılım ve pay almalarının belirtilmiş olmasıdır. Bunun haricinde, kamunun verimliliğinin artırılacağıyla alakalı genel ifadeler de bu başlık altında yer almıştır.³⁹⁸ “Kamu Maliyesi ve Ekonominin Finansmanı” başlığı altında ise vergi sisteminin daha adil bir düzene sokulacağı, banka kredilerinin, başta kooperatifler olmak üzere, yönlendirileceği ve halk teşebbüslerinin kredi imkanlarından daha fazla yararlanacağı ile kamuda israfın önleneceğinden bahsedilmiştir.³⁹⁹

“Tarım-Hayvancılık ve Ormancılık” başlığı altında, tarımın modernleştirilmesi, tarım ürünlerinde taban fiyat uygulaması, tefeci ve aracıdan köylünün kredi imkanları vasıtasıyla kurtarılması ve yaygın kooperatifleşmenin sağlanması yer almıştır.⁴⁰⁰ “Sanayi” başlığı altında, Türkiye’nin sürekli iktisadi ve sosyal kalkınması için sürdürülebilir bir sanayileşmenin ve sosyal adalet içinde bir sanayileşme ve kalkınmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ana hedefler, ağır sanayi ve milli harp sanayiinin geliştirilmesinin yanında bölgesel adalet içinde sanayileşme olarak açıklanmıştır.⁴⁰¹ “Enerji ve Tabii Kaynaklar” başlığı altındaysa Petrol Kanunu’nun milli menfaatlere uygun şekilde değiştirileceği, petrol, doğalgaz ve kömür arama faaliyetlerinin hızlandırılacağı, madenlerin işlenmiş bir şekilde ihraç edilmeye başlanacağı ve borun devletleştirileceği gibi gündem maddeleri vadedilmiştir.⁴⁰² “Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Sağlık” başlığı altında, tarım sigortasıyla köylülerin sosyal güvenceye sahip olacağı, işsizlik sigortasının uygulanacağı ve yine işçiler ve sendikaların hukuki alanda elini güçlendirecek çeşitli projelerin hayata geçirileceği ifade edilmiştir.⁴⁰³ “Yerleşme Düzeni” başlığı altında, köykentlerden söz edilmiş ve çarpık kentleşmenin önüne geçilmesi için uydu-kentler kurulacağı ifade edilmiştir.

³⁹⁷ TBMM, **Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, C. III, İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz (Haz.), TBMM Basımevi, Ankara, 2015, s. 581-582.

³⁹⁸ A.g.e., s. 582.

³⁹⁹ A.g.e., s. 582-583.

⁴⁰⁰ A.g.e., s. 583-584.

⁴⁰¹ A.g.e., s. 584-586.

⁴⁰² A.g.e., s. 586-587.

⁴⁰³ A.g.e., s. 587-588.

Ayrıca yine aynı başlık altında, 1973’e kadar yapılmış olan bütün gecekondu-lara meşru bir statü tanınacağı da vurgulanmıştır.⁴⁰⁴

Buraya kadar belirtilen vaatlerin CHP’nin seçim bildirisinin ve ortanın solu hareketinin başlangıç noktasından itibaren geliştirilerek savunulan fikirlerin bir uzantısı olduğu görülebilir. Ancak “Eğitim” ve “Diyanet İşleri” başlıklarının MSP’nin öncelik ve isteklerinin damgasını taşıdığı söylenebilir. Bu durum, koalisyonun bir sonucu olarak, denge arayışının bir ürünü olmuştur. Protokolün “eğitim” başlığı altında, din dersleri “ahlak dersleri” adı altında ilkokul ve ortaokulda zorunlu hâle getirilmiştir. İlgili maddeye göre “Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve ortaöğretime mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımasına özel bir önem verilecektir” gibi muhafazakar vurguları yüksek bir açıklama yer almıştır. Ayrıca meslek okullarının orta kısımlarının ivedilikle faaliyete sokulacağı ve bu okullardan mezun olanların üniversite sınavlarına girebilmelerinin sağlanacağı da bir diğer vaat olarak kendisine yer bulmuştur.⁴⁰⁵ Bu madde, bir meslek okulu statüsünde olan imam-hatip okullarının önünü açmak için ortaya koyulmuş olsa da doğrudan imam-hatip ifadesini kullanmayıp, ordunun olası hassasiyetlerinin çevresinden dolanmak için “meslek okulu” şeklinde kategorize edilmiştir. İmam-hatip okullarının imam-hatip liselerine dönüştürülmesinin en önemli sonucu, bir meslek okulu olarak inşa edilen bu okulların, laik eğitim sistemine bir alternatif yaratması olmuştur. Bu okulların mezunları, alanlarının dışına yönelerek uzun vadede girift cemaat ilişkileriyle bürokraside klikler oluşturmaya başlamış ve devletin laik niteliğini zamanla zedelemişlerdir. Nitekim, yıllar sonra RP (Refah Partisi) milletvekili olan Hasan Hüseyin Ceylan, bu değişikliğin milli görüş geleneği için aslında bir “ihtilal” olduğunu, imam-hatip okullarının imam-hatip liselerine dönüştürülmesinin sonucunda bu okullardan mezun olanların hemen hepsinin hukuk ve siyasala girmeye başladığını söylemiş, ancak asıl hedefleri olan askeri okullarla ilgili değişikliğin Cumhurbaşkanı Korutürk’ten geri döndüğünü belirtmiştir.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ A.g.e., s. 588-589.

⁴⁰⁵ A.g.e., s. 589-590.

⁴⁰⁶ “*Albay Tayyip ne yapacaktı?*”, **Milli Gazete**, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milligazete.com.tr/haber/784485/albay-tayyip-ne-yapacakti>, (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2021).

Protokolün “Diyanet İşleri” başlığı altındaysa aslında CHP’nin ifade ettiği, ekonomik ve sosyal kalkınmada din görevlilerinden faydalanacağı, vekil imamların eğitimden geçirilerek asil kadrolara atanacakları, köylere imam atanacağı ve cami yapılacağı gibi gündem maddeleri yer almış⁴⁰⁷ ve muhafazakar değerlerle ilişkisi kuvvetli olan MSP tarafından da bu vaatler olumlu karşılanmıştır. Son olarak, protokolün “Ulusal Güvenlik ve Dış Politika” başlığı altında, Türkiye’nin bloklar-arası yumuşama için çaba göstereceği, mevcut ittifaklara bağlı kalacağı, komşu ülkelerle ilişkilerin geliştirileceği, üslerde Türkiye’nin kontrolünün sağlanacağı ve Kıbrıs sorununda federatif bir çözüm aranacağı ifade edilmiştir.⁴⁰⁸

Koalisyon Hükümeti’nin bu protokole bağlı olarak kurulmasının ardından Ecevit’in ilk işi yarı-askeri 12 Mart yönetimi döneminde, 1971’de yasak getirilen haşhaş ekimini serbest bırakmak olmuştur. Ecevit, bu süreçte ABD’den Türkiye’yi NATO’dan çıkarmak ve Sultanahmet Camii’ni bombalamak gibi “akıl almaz” tehditler geldiğini ifade etmiştir.⁴⁰⁹ Ecevit’e göre bu baskıların tehditlerin sebebi, dönemin ABD Başkanı Nixon’ın iç politikadaki sıkışmışlığından dolayı bir düşman arayışına başlaması olmuştur.⁴¹⁰ Haşhaş ekim yasağının kaldırılması, Ecevit’in ABD’ye meydan okuması olarak görülmüş ve halk tarafından sempatiyle karşılanmıştır.⁴¹¹ Haşhaş meselesi, onun iktidara gelmeden evvel de öncelediği bir mesele olmuştur. Çünkü o, kapitülasyonlardan başlayarak Türklerin dış politikasının ekonomik boyutunu idrak edemediğini, bu meseleye daha çok bir ulusal güvenlik meselesi olarak baktıklarını ifade etmiştir. O, 12 Mart sonrasının yarı-askeri yönetimi altında da haşhaş yasağı uygulanması kararını yine bu düzlemde değerlendirmiş ve dış politikanın iktisadi boyutunu ihmal eden bu tarihsel yaklaşımı “cömertlik hastalığı” olarak yorumlamıştır. Ecevit’e göre, fiili sömürgeciliğin ekonomik sömürgecilikle ikame edildiği bir dönemde Osmanlı’dan devreden bu hastalık bir kenara bırakılmalı ve dış politika iktisadi temele dayandırılmalıdır. O, Türkiye’nin özlem duyduğu güce ulaşabilmesinin yolunun ancak ekonomik çıkarlarını önceleyen bir dış politika anlayışıyla mümkün

⁴⁰⁷ Neziroğlu ve Yılmaz, a.g.e., s. 590.

⁴⁰⁸ A.g.e., s. 590-591.

⁴⁰⁹ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 202-203.

⁴¹⁰ Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 126.

⁴¹¹ Çolak, a.g.e., s. 168.

olduğunu ifade etmiş ve bu yüzden yine devlet geleneğinde yaygın olan dost-düşman ülke duygusallığının sonlandırılması gerektiğini belirtmiştir.⁴¹² Ancak Ecevit'in ilerleyen yıllarda İran'daki devrim sonrasında İran'la araya koyduğu mesafe, kendisinin de rejimle ilgili kaygılar dolayısıyla böyle bir ayrıma gittiğini göstermektedir.

Ecevit'in bu yaklaşımı, onun dış politika anlayışını yerel politika bağlamında Kemalist dış politika anlayışına yaklaştırırken, uluslararası ilişkiler disiplini bakımından da dış politikayı ulusal çıkar üzerine inşa eden realist kurama yaklaştırmaktadır. Nitekim Ecevit, Türkiye'nin bağlı olduğu uluslararası organizasyonlarda da daha fazla söz sahibi olabilmesinin yolunun güçlü bir devlet olmasına, bunun yolunun da iktisadi olarak kalkınmış olmasına bağlı olduğunu söyleyerek de uluslararası organizasyonların caydırıcılığından kuşku duyan tutumuyla yine realizme yaklaşmıştır. Ecevit, realizme yaklaştığı ölçüde sosyal demokrasinin refahın evrensel düzeyde adil dağıtımını önceleyen normatif sosyal demokrat değerlerinden uzaklaştığı ifade edilebilir. Bunun nedenin ise CHP'nin bir yandan Kemalist mirasın Sevr Sendromu'na⁴¹³ dayanan kodlarının varisi; diğer yandan da evrensel sosyal demokrasiyle yakınlaşmak isteyen niyetinin sonucu olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, onun dış politikadaki fikirleri daha ziyade Kemalist mirasla örtüşmektedir.

Ecevit'in meydan okuduğu 12 Mart yönetiminin izlerini silmek için attığı bir diğer adım da koalisyon protokolünde de yer alan Af Kanunu'nu gündeme getirmesi olmuştur. Bu kanun, koalisyon protokolünde açıkça bir genel af niteliği taşısa da koalisyon ortağı MSP, AP'yle koalisyon dışı bir koalisyon oluşturarak bu kanunun 12 Mart mağduru sol grupların aleyhine bir şekilde daraltılarak parlamentodan çıkmasına neden olmuştur. Kanun, TCK'nın 141, 142 ve 149. maddelerini kapsam dışında bırakarak çıkmış ve dolayısıyla sol grupların aleyhine düzenlenmiştir. Ancak CHP Grubu'nun AYM'ye başvurusu sonucunda mahkeme, bu kanunun eşitlik ilkesine aykırı olduğuna hükmetmiş ve ilgili maddeler de kanun kapsamına alınmıştır. Bunun

⁴¹² Bülent Ecevit, "Dış Politika", **Özgür İnsan Dergisi**, Eylül 1972, Sayı: 4, s. 1-7.

⁴¹³ Sevr Sendromu, Osmanlı'nın parçalanmasından kaynaklı olarak Türk toplumunda Batı'ya karşı duyulan kuşkidir. Bu kuşkuya göre, Batılıların Türkiye'yi zayıflatmak ve parçalamak için her zaman fırsat kollamaktadırlar.

sonucunda 7 Şubat 1974 öncesi itibariyle bu suçlardan hüküm giyenler de af kapsamına alınmıştır.⁴¹⁴ Bu af'a beraber, solcuların özgürlüklerine kavuşmasının sonucunda ülkede yeni bir sol dalga ortaya çıkmış ve 12 Eylül'e kadar yükselerek devam etmiştir.

Koalisyonun dış politikada haşhaş ekiminin ardından karşı karşıya kaldığı ilk kriz, 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta EOKA (Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü) liderliğinde Makarios'a karşı bir darbe yapılması olmuştur. Ecevit, bu haberi haşhaş ekimiyle ilgili aldıkları tedbirleri anlatmak üzere Afyonkarahisar ve Denizli'ye hareket etmek üzere olduğu esnada öğrenmiştir. Ecevit, Etimesgut Askeri Havaalanı'ndayken Başbakanlık'tan gelen darbeye ilgili bilgilendirme mesajı üzerine Denizli ziyaretini iptal ederek, ziyareti sadece Afyonkarahisar'la sınırlı tutmuştur. Ayrıca Ecevit, Afyon'a hareketi öncesinde Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'na kendi aralarında görüşmeler yaparak durumun tespitini yapmaları talimatını da vermiştir. Ecevit, Afyonkarahisar dönüşünde MGK'yı olağanüstü toplantıya çağırmıştır.⁴¹⁵ Amacı, Kıbrıs ve Yunanistan birliğini sağlamak olan bu darbenin ardından EOKA'cı Nikos Sampson, Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'ni ilan ederek kendisinin de Devlet Başkanı olduğunu duyurmuştur. 1959'da imzalanan Zürih Antlaşması'na göre garantör ülke statüsünde olan ülkelerden Türkiye ve İngiltere, adadaki yeni yönetimi tanımadıklarını açıklamışlardır. Koalisyon Protokolü'ndeki bloklar-arası ilişkileri yumuşatma, üsleri denetim altına alma ve haşhaş kararı gibi olaylardan da anlaşılacağı üzere koalisyon hükümeti, doğrudan NATO ve ABD odaklı bir dış politikaya alternatif bir dış politika anlayışı benimsemeye çalışmıştır. Nitekim CHP ve MSP'nin koalisyonunda yaşanan birçok olumsuzluğa rağmen ABD'nin Yunanistan'a karşı tavizkârlığı noktasındaki rahatsızlıkları ortaklaşmıştır.⁴¹⁶

Aslında başlangıçta Türkiye, Zürih Antlaşması'nın 4. Maddesi uyarınca İngiltere ile birlikte adaya müdahale etmeyi düşünmüştür. Bu doğrultuda, 17 Temmuz 1974'te İngiltere'ye giden ve İngiliz hükümet temsilcileriyle görüşen Ecevit, İngiltere'nin

⁴¹⁴ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 258.

⁴¹⁵ Çetingüleş, a.g.e., 2018, s. 127.

⁴¹⁶ Hüner Tuncer, **İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s. 43.

müdahaleye istekli olmadığını görmüş ve 19 Temmuz'da Türkiye'ye dönmüştür. Bunun üzerine TSK, Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliklerini garanti altına almak için 20 Temmuz'da adaya çıkartma yapmıştır. BM Güvenlik Konseyi, aldığı 353 sayılı kararla tarafları hareketin başladığı gün ateşkese çağırmıştır. Türkiye, Girne ve Lefkoşa yolunu denetim altına almasının ardından, 22 Temmuz saat 17:00 itibariyle BM kararına uyduğunu ve ateşkes ilan ettiğini duyurmuştur. Bunun ardından bir yandan Yunanistan'da hükümet istifa ederken, diğer yandan da Kıbrıs'ta EOKA'cı hükümete el çektirilmiştir. Bu gelişmelerin ardından Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları, 25-30 Temmuz 1974 tarihleri arasındaki görüşmeler sonrasında Cenevre Protokolü'nü akdetmişlerdir. Protokole göre, Kıbrıs'ta çatışma hâlinde olan taraflar, 31 Temmuz saat 24:00 (TSİ) itibariyle denetim alanlarını genişletmemeyi taahhüt etmişlerdir. Protokolün bir diğer kritik maddesi de Kıbrıs Cumhuriyeti dahilinde Türk-Rum olmak üzere iki özerk yönetimin kabul edilmesini öngören madde olmuştur. İlk görüşmede kabul edilen esaslara uygun olarak Kıbrıs'ın yasal statüsüyle ilgili düzenlemeleri görüşmek üzere toplanan 2. Cenevre Konferansı, 8 Ağustos 1974'te başlamış, ancak herhangi bir ilerleme kaydedilememesi üzerine 14 Ağustos'ta dağılmıştır.⁴¹⁷

Türkiye'nin savunduğu argüman, yetkileri sınırlı bir merkezi devletin yanında iki federe devlete dayanan bir federasyon modeli olmuştur. Ancak konferanstan bir sonuç çıkmayınca Türkiye, 14-15 Ağustos 1974 tarihleri arasında ikinci bir hareket gerçekleştirmiştir. TSK, iki gün içinde adanın %38'ini ele geçirmiş ve ileride kurulacak olan KKTC'nin de egemenlik alanı böylece çizilmiştir.⁴¹⁸ Ecevit, sonraki yıllarda gelen hareket durdurulmasa adanın tamamının alınabileceğiyle ilgili iddialara, adadaki Rum nüfusunun Türk nüfusunun dört katı olduğunu ve "ölçü kaçırılsa" Türkiye'nin işgalci devlet durumuna düşeceğini ve bunun da bütün dünyayı karşısına almış olması anlamına geleceğini ifade etmiştir.⁴¹⁹ Nitekim Türkiye'nin Enosis karşıtı ilk müdahalesi dünya kamuoyundan destek görürken, adanın %38'inin kontrol altına alınıp, Türklerin hayatlarının güvence altına alındığı ikinci hareket dahi dünya

⁴¹⁷ William Hale, **Türk Dış Politikası: 1774-2000**, Mozaik, İstanbul, 2003, s. 163-164.

⁴¹⁸ Tuncer, A.g.e., s. 46-47.

⁴¹⁹ Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 130.

kamuoyu tarafından ‘işgal’ olarak tanımlanmıştır.⁴²⁰ Haşhaş ve Kıbrıs kararları, ABD tarafından bir meydan okuma olarak görülmüş, diğer taraftan da Kıbrıs Harekatı’nın ‘işgal’ olduğu öne sürülerek Türkiye’ye karşı ambargo kararı alınmış, ancak Türkiye’ye verilen kredi, borç ve yapılan askeri yardımların durdurulması gibi kapsamlı bir ambargo kararının uygulanması bir sonraki hükümet devrine, 5 Şubat 1975’e sarkmıştır.⁴²¹

Anlaşıldığı üzere Ecevit, bir yandan dış politikada ulusal çıkarlara uygun hareket ederken, diğer yandan da uluslararası kamuoyunun desteğini arayan geleneksel Türk dış politikasının bir temsilcisidir. Nitekim Ecevit, haşhaş ekimi meselesinde de ABD’nin tehditlerine rağmen Türkiye’nin egemenlik hakları dahilinde gördüğü bu kararı almaktan çekinmemiş, ancak bunun yanında haşhaş ekiminin ABD gençliğini zehirlememesi için alınan önlemleri Birleşmiş Milletler nezdinde sunarak, ABD dışında kalan dünya kamuoyunun desteğini de almayı ihmal etmemiştir. O, kararlı dış politika anlayışını uluslararası hukuk ve uluslararası organizasyonlara meydan okuyarak değil, alınan kararları bu kurumların normlarına göre meşrulaştırarak şekillendirmiştir. Ecevit, DSP yıllarında da en kararlı olduğu dış politika alanlarından biri olan Kıbrıs’ın Türkiye açısından önemini, birbirinin doğal bir uzantısı olan, tarihsel ve stratejik sebeplerle açıklamıştır. Buna göre, Kıbrıs hiçbir zaman Rum yönetimi altına girmemiş ve uzun yıllar Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Ayrıca, Rumlar ve Türkler arasında yaşanan çatışmalarda Türkler her zaman edilgen bir rol oynarken Rumlar hep etken bir tutum sergilemişlerdir. Stratejik açıdan bakıldığında Ecevit, Kıbrıs’ın hem Doğu Akdeniz açısından hem de Türkiye açısından son derece önemli olduğunu, hatta Türkiye’nin bir uzantısı olduğunun altını çizmiştir.⁴²² O, DSP yıllarında yaptığı bir Meclis konuşmasında Soğuk Savaş yıllarında ABD ve SSCB tarafından Kıbrıs’ın “Sabit bir uçak gemisi” olarak tanımlandığını ifade etmiş ve Türkiye’nin bu “sabit uçak gemisi”ne ne pahasına olursa olsun sahip çıkması gerektiğini vurgulamıştır.⁴²³

⁴²⁰ Hale, s. 165.

⁴²¹ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 264.

⁴²² Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 133.

⁴²³ TBMM, B: 94, 25.08.1992, O: 1, s. 103

Özellikle Af Kanunu görüşmeleri esnasında MSP'nin koalisyon protokolüne aykırı olarak affı solcular aleyhine daraltma girişimi sonrasında hükümet içinde başlayan güven bunalımı Kıbrıs Harekatı'nın yarattığı "ortak düşman karşısında kenetlenme" dolayısıyla askıya alınmıştır. Ancak uzun vadede Kıbrıs Harekatı'ndaki başarıyı iki tarafın da kendine ciro etme çabası bir başka problem yaratmıştır. Erbakan ve MSP Grubu, hareketin CHP'ye rağmen gerçekleştiği propagandasını yaparken, Ecevit de Kıbrıs Harekatı'nın kendisine getirdiği popülerliğe dayanarak erken seçime gitmek istemiştir.⁴²⁴ Ayrıca 1974 yılında dünya petrol fiyatlarının dörde katlanması da iktisadi bunalıma sebep olmuştur. Öyle ki petrol için harcanan para, ihracattan elde edilen gelirin yarısına ulaşmıştır. Bu da Türkiye'yi kısa vadeli borçlanma sarmalına sokmuştur.⁴²⁵ Bu noktada Erbakan'ın Türkiye'nin diplomatik teamüllerini hiçe sayarak yaptığı bir girişim de CHP kanadında bir şok etkisi yaratmış ve zaten var olan güven bunalımını daha da arttırmıştır. Erbakan, Suudilerden "İslam kardeşliği"ne dayanarak kredi ve petrol temin edebileceğine inanmış ve hem hükümeti hem de Dışişlerini baypas ederek Suudi Arabistan Büyükelçisi Anas Yassin ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Erbakan, bu görüşmede Suudi Arabistan'ın Türkiye'ye petrol ve kredi vermesi durumunda Türkiye'yi İslam dünyasına çekeceğini, aksi takdirde ise Türkiye'yi Batı'nın kucağına iteceğini vurgulamıştır.⁴²⁶

Ecevit ise dış politika ilişkilerinde kurumların baypas edilerek ilişkilerin kişiler düzleminde, kapalı kapılar ardında ilerlemesine karşı çıkmıştır. Çünkü Ecevit'in dış politika anlayışının olmazsa olmaz unsurlarından biri "kamuoyu baskısı"dır. Daha açık bir ifadeyle ona göre, demokrasilerde halkı ilgilendiren hiçbir konu tartışılmaz bir tabuya dönüştürülmemelidir. Özellikle dış politika gibi toplumun doğrudan varoluşuyla ilgili konular kesinlikle, Türkiye'de dayatılanın aksine, tartışma sahası dışını taşınması gereken konular değildir. O, dış politika alanının tartışma dışına taşınmasının özellikle büyük devletlerle yapılan görüşmeler esnasında büyük devletlerin o ülkenin kamuoyu baskısını üzerinde hissetmeyeceği için yararından çok zararı olduğunu ifade etmiştir. Ecevit, kamuoyu baskısından azade bir görüntü veren küçük ülke hükümetlerinin askeri güçlerinin de büyük devletler açısından caydırıcı

⁴²⁴ Yaşlı, a.g.e., s. 259.

⁴²⁵ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 265.

⁴²⁶ Akar ve Dündar, a.g.e., s. 196-197.

nitelik taşıyamayacağı için, dış politikanın tartışma alanı dışına itilmesinin onların ellerindeki en önemli kozu da yitirmesi anlamına geleceğini vurgulamıştır. Çünkü ona göre, kamuoyu baskısı dolayısıyla büyük devletler, küçük devletlerin hükümetlerinin ikna edilmesinin karar alma süreçleri için yeterli olmadığını, henüz müzakere aşamasında baskı kuran bir kamuoyunun ülke çıkarlarını tehdit eden bir karar alınması durumunda hükümeti düşüreceğini bilirler. Böylesi bir tartışma ortamının olmadığı ülkelerin ise oldubittilerle karşılaşma olasılıkları son derece yüksektir.⁴²⁷ Nitekim Ecevit, Erbakan'ın bu tavrının hükümetin dağılmasındaki etkisini, hükümetin hukuken yeni bir hükümet kurulana kadar devam ettiği, fiilen dağıldığı bir sırada⁴²⁸, 9 Kasım 1974'te CHP Gençlik Kolları Kurultayı'nda yaptığı konuşmada, ortağının tercih ettiği dış politika anlayışının Türkiye için ontolojik bir tehdit oluşturduğunu iddia ederek şöyle ifade etmiştir:

“Herhalde Türkiye'nin dış politikasını Sayın Erbakan'ın Suudi Arabistan'la ilişkilerimizi yürüttüğü gibi yürütmeye çalışmayacağız. Erbakan'ın Suudi Arabistan'da gördüğümüz yöntemiyle Türkiye'nin yararı korunamaz. Türkiye'nin yararını bırakınız, Türk ulusunun onuru korunamaz.”⁴²⁹

15 Mayıs 1974'te yürürlüğe giren Af Kanunu'nun TCK 141 ve 142'yi de kapsayan, solcuların da affedilmesi anlamına gelen 5. maddesine MSP'li 20 milletvekilinin ret oyu vermesiyle başlayan güven bunalımı, Ecevit'in önüne Erbakan'ın Suudilerle yaptığı görüşmenin belgesinin gelmesiyle katlanmıştır. Bu gelişmelere ek olarak, CHP'nin 14 Aralık 1974'te toplanan 22. Kurultayı'na sunulan PM raporunda yaşanan diğer anlaşmazlıklar da yer almıştır. Buna göre; koalisyon protokolünde yer almasına rağmen, MSP'nin seçmen yaşının indirilmesini Seçim Kanunu'nda yapılmasını istediği diğer değişikliklerin daha önce yapılması önkoşuluyla kabul edeceğini ifade etmesi sebebiyle gerçekleşmemesi ilk anlaşmazlık olarak ifade edilmiştir.⁴³⁰ Rapora göre bir diğer tartışma konusu da Ecevit'in yıllar sonra “hayalci” olmakla itham ettiği Erbakan'ın işbaşına gelir gelmez vaat etmeye başladığı “100 bin tank”, “100 bin uçak”

⁴²⁷ Bülent Ecevit, “*Dış Politika*”...

⁴²⁸ Hükümetin fiilen dağılması 18 Eylül 1974'te gerçekleşmiştir.

⁴²⁹ Bülent Ecevit, **Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı**, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1974, s. 44.

⁴³⁰ Yaşlı, a.g.e., s. 260.

yapmak ve Kıbrıs’a fabrika kurmak gibi ifadeleri olmuştur. Ecevit, yıllar sonra Erbakan’ı bahsettiği sayıda uçak üretseler dahi kullanacak pilot bulamayacaklarını söyleyerek uyardığını, Erbakan ise siyasette böyle şeylerin temenni olarak söylendiğini belirttiğini ifade etmiştir.⁴³¹

Ancak bu tutum da Ecevit’in dış politika anlayışıyla uyuşmayan bir noktayı temsil etmektedir. O, Osmanlı özentiliği olarak gördüğü bu tür davranışları bir yandan hayalperest olarak görürken, diğer yandan da çağdışı olarak yorumlamıştır. Ona göre, Türk ulusu başardıklarıyla büyük bir ulus olsa da Türkiye’nin dünyanın en güçlü devletlerinden biri olmadığı aşikardır. Ancak ona göre bunun bilincinde olmak büyük devletler karşısında boynu bükük bir tutum takınmak anlamına da gelmemektedir.⁴³² O, yukarıda da belirtildiği gibi, artık savaşların toprak için değil, iktisat için yapıldığını düşünmüş ve Türkiye’nin Osmanlı bakiyesinden devreden alışkanlıklarla dünyaya meydan okuyan ve irredantist karakter taşıyan bir dış politika anlayışıyla hareket etmesini reddetmiştir. Özetle Ecevit’in genel dış politika çizgisini oluşturan ilkeler; politika yapıcı kurumları, hariciyeyi karar alma aşamalarında aktör olarak görmek, ideolojik temelli irredantist bir dış politikayı reddederek yerine iktisadi çıkar temelli bir dış politika anlayışını savunmak, Türkiye’nin kapasitesinin farkında olarak ülkeyi bir maceraya sürüklememek ve dünyaya meydan okumayan kararlı bir dış politika anlayışı sergilemek olarak özetlenebilir. Bu ilkeler, bir yandan onun siyasi hayatının tümüne damga vurması, diğer yandan da koalisyon hükümetinin dağılması bakımından önem taşımaktadır. Nitekim Erbakan’ın meydan okuyucu tüm bu “temenni”leri ve girişimleri, iktidar ortaklarının dünyaya ve Türkiye’ye bakışlarındaki derin farkları ve çatışmaları da ortaya koymuştur.

Yukarıda bahsi geçen PM raporunda, koalisyonun dağılmasına sebep olan son adım olaraksa Erbakan’ın Kıbrıs Harekatı sonrasında Türkiye’nin uluslararası arenadaki desteğine zarar verebilecek ve Türkiye’yi irredentist bir görüntü içinde gösterebilecek demeçler vermesi olmuştur. Bu noktadan sonra Ecevit, Kıbrıs davasına zarar vermemek için 17 Eylül 1974’te Başbakanlıktan istifa etmiştir.⁴³³ Yine bunun yanında,

⁴³¹ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 202.

⁴³² Bülent Ecevit, “*Dış Politika*”...

⁴³³ Yaşlı, A.g.e., s. 260.

İstanbul'daki Güzel Sanatlar Heykeli'nin "açık-saçık" olduğu gerekçesiyle kaldırılması, yurdun çeşitli yerlerinde "açık-saçık" kadın resimleri bastı diye çeşitli dergilerin kapatılması, memurların giysilerine karışılması ve bira satışlarına İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk tarafından müdahale edilmesi gibi uygulamalar da koalisyonun sürdürülebilir olmadığını CHP'ye gösteren sosyal alandaki unsurlar olmuştur.⁴³⁴ Ayrıca Ecevit'in üzerinde "Kıbrıs Fatih'i" imajı oturmuş ve halkın gözünde Ecevit'in güvenilirliği artmıştır. Bu yüzden Ecevit, bu zoraki birlikteliği daha fazla sürdürmek yerine bir an önce erken seçime gitmek istemiştir. Ecevit, kendisini "Bugünün Atatürk'ü" yerine koyan "Türk askeri Kıbrıs'a çıkarken (...) Mustafa Kemallik nöbetini, Ecevit devralmıştı"⁴³⁵ denen "ulusal kahraman"a dönüşme sürecini iyi okumuştur. Ancak Ecevit, seçime gitme kararını alacak çoğunluğu olmamasına rağmen erken seçimi zorlama kararı alarak kendi siyasi kariyeri açısından büyük bir hata yapmıştır. Ecevit, karşıda zaten birbirleriyle mücadelenin ya da ayrışmanın sonucunda oluşan sağ partilerin bir araya gelemeyeceği hesabıyla böyle bir karar almış, ancak Ecevit'in iktidar olmasının solu güçlendireceğine inanan Aydınlar Ocağı, Ortadoğu gazetesi gibi sağ çevreler, CHP dışında kalan partileri "sorumlu davranmaya" davet etmiş ve sağ partiler arasında arabuluculuk yapmışlardır.⁴³⁶

2.3.2. Milliyetçi Cephe Hükümetleri Döneminde CHP

Ecevit, istifasının ardından DP'yle bir seçim hükümeti kurmak istediye de DP'nin 24 Eylül 1974'te yaptığı Parti Divanı toplantısında CHP'yle hükümet kurmama kararı alınmıştır.⁴³⁷ Bu süreçten sonra Demirel de hükümeti kurmakta başarılı olamayınca, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, kontenjan senatörü olarak atadığı Sadi Irmak'a partilerüstü bir koalisyon kurması talebiyle hükümeti kurma görevini vermiştir. Ancak Irmak'ın 17 Kasım 1974'te kurduğu hükümet de 28 Kasım'da yapılan oylamada güvenoyu alamamıştır.⁴³⁸ Ecevit, henüz Irmak Hükümeti kurulmadan önce, hukuken

⁴³⁴ Orhan Tokatlı, **Güvercinli Yıllar**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 24.

⁴³⁵ Safa M. Yurdanur, **Dün Atatürk Bugün Ecevit**, Göl Yayınları, 1974, s. 19.

⁴³⁶ Aydınlar Ocağı'nın Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kurulmasında oynadığı rolle ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Fatma Yurttaş Özcan, "27 Mayıs Sonrası, Milliyetçi Muhafazakar Aydınların Örgütlenme Çabaları ve Siyasal Gelişmeler Üzerindeki Etkileri: Aydınlar Ocağı", **Muhafazakar Düşünce**, Sayı: 40, 2014.

⁴³⁷ Cumhuriyet, 25 Eylül 1974.

⁴³⁸ Cumhuriyet, 29 Kasım 1974.

koalisyonun devam ettiği günlerde yaptığı bir konuşmasında CHP'nin Kıbrıs Harekatı'nın getirdiği oyların avcılığını yapmak istemesi iddialarıyla ilgili, bu iddiayı ortaya atanların aynı zamanda CHP'nin kısa hükümet döneminde halkın gözündeki güvenini yitirdiğini de iddia eden çelişki içindeki kişiler olduğunu söylemiş ve bu iddiaları yalanlamıştır.⁴³⁹ Irmak Hükümeti, 4,5 ay boyunca güvenoyu olmadan işbaşında kalmıştır. Güvenoysuz bu hükümet işbaşındayken, Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümeti kurma görevini Demirel'e vermiş ve Demirel de bu doğrultudaki çalışmalarını sürdürmüştür. Sonunda Demirel, 31 Mart 1975'te tarihe I. Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti adıyla geçen AP-MSP-CGP ve MHP'nin (Milliyetçi Hareket Partisi) içinde yer aldığı bir koalisyon hükümeti kurmuştur.⁴⁴⁰

Aslında Korutürk, 19 Mart'ta görevi bir kez daha Ecevit'e tevdi etmek istemiş, ancak partilerin aralarında anlaşamayacağından son derece emin olan Ecevit, bu görevi reddetmiştir.⁴⁴¹ MC'nin kurulmasıyla beraber, Ecevit'in erken seçim yoluyla iktidara gelme planı çökmüş ve 1977 seçimlerine kadar ülke I. MC Hükümeti'nin yönetimi altına girmiştir. Bu koalisyonun ortak düşmanı "komünizm" olduğu için, ana mücadele stratejisi de "anti-komünizm" olarak belirlenmiştir. Bu da hükümetin önceliğinin güvenlik politikalarına başvurmak olacağını açıkça göstermiştir. Cephe hükümetinin kurulmasından yaklaşık iki ay sonra, Ülkücü şiddet de yeniden boy göstermeye başlamıştır. Bu dönem kendisini hem sağdaki hem de kendi solundaki aktörlerden soyutlayarak bir üçüncü yol arayışı içinde olan CHP Gençlik Örgütleri de bu saldırılardan nasibini almıştır. Ülkücüler, 20 Haziran 1975'te Genco Erkal'ın Dostlar Tiyatrosu'nun Erzurum'daki oyununa saldırmış ve seyircilerle çıkan kavganın ardından çok sayıda yaralı ortaya çıkmıştır. Aynı gün ODTÜ'de üç solcu öğrenci yine Ülkücüler tarafından yaralanırken, bir diğer olay da CHP Gençlik Örgütü'nün bir üyesinin İstanbul'da bıçaklanması olmuştur.⁴⁴² Bu olaylardan bir gün sonra Bolu'nun Gerede ilçesine bir miting yapmak için giden Ecevit ve CHP'lilere, Ecevit'in miting alanına girişiyle beraber bir grup tarafından saldırılmaya başlanmıştır. Ecevit, otobüse taşla saldıran bu gruba rağmen konuşmasını yapmak üzere otobüsün üstüne çıkmış ve

⁴³⁹ Ecevit, **Demokratik Sol ve...**, s. 51.

⁴⁴⁰ Cumhuriyet, 1 Nisan 1975.

⁴⁴¹ Cumhuriyet, 20 Mart 1975.

⁴⁴² Cumhuriyet, 21 Haziran 1975.

konusmasına başlamıştır. Ecevit'in konuşma çabasının ardından olaylar şiddetlenmiş ve protestocu grup, Ecevit'i dinlemek üzere meydana toplananlara saldırmaya başlamışlardır. Asıl dikkat çekici olan, AP'li Bolu milletvekili Ahmet Çakmak'ın bu olaylarda adının geçmesi olmuştur. Nitekim bir polis, Çakmak'ın meydana bir binadan ateş ettiğini söylemiştir.⁴⁴³ Ecevit, olayların yatışmasının ardından yaptığı açıklamada canilerin, katillerin hükümette olduğu bir dönemde bir milletvekilinin adının böyle bir olaya karışmasına şaşırmadığını ifade etmiştir.⁴⁴⁴

Aynı dönem, Türkiye'de emek hareketlerinin de yeniden başladığı günlere şahitlik etmiştir. Nitekim 1974'te 48 olan grev, 21.046 olan greve katılan işçi ve 470.088 olan iş günü kaybı; 1975'te sırasıyla 90, 25.399 ve 1.102.682'ye yükselmiştir.⁴⁴⁵ 1975'in yaz aylarında peş peşe gelen DİSK'e (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) bağlı faaliyet gösteren Turizm-İş'in Hilton'daki, yine DİSK'e bağlı Petkim-İş BEREÇ Pil Fabrikası grevleri ve Garanti Bankası çalışanlarının 40'tan fazla şubede gittikleri grevler, hükümeti teyakkuza sokmuştur.⁴⁴⁶ Demirel, 21 Ağustos 1975'te yaptığı açıklamada grevlerin Türk Devleti'nin sabır gücünü zorladığını söyleyerek, CHP'nin affından yararlanan aşırı sol militanların tezgahları olduğunu belirtmiş ve başlarının mutlak suretle ezileceğini söylemiştir. CHP'li milletvekilleriye MC Hükümeti'nin bu tavrını onun "sermaye diktatörlüğü kurma görevi"nin bir uzantısı olarak yorumlamışlardır.⁴⁴⁷ Tartışmalara ertesi gün katılan Ecevit ise CHP'nin emekten yana olan tavrını 1963'te kendisinin Çalışma Bakanı olduğu dönemde çıkartılan Grev ve Toplu Sözleşme Kanunu üzerinden vurguladıktan sonra şöyle demiştir: "İşçi haklarını özenle gözetmesi bu partinin doğal görevidir ve demokratik sol anlayışın gereğidir (...) Sosyal adaletin yaygınlaşması da komünizmin önlenmesi de hiçbir komünist ülkede bulunmayan bu hakların korunmasına ve işçi yararına işlemesine bağlıdır."

Ecevit'in bu konuşması, hem Ecevit'in hem de CHP'nin 1980 öncesi genel tutumunu ve misyonunu göstermek açısından önemlidir. CHP, bir yandan sosyal adaleti

⁴⁴³ Ahmet Yücekök, **Erzurum, Gerede, Diyarbakır, Elazığ Olayları**, Anka Yayınları, Ankara, 1975, s. 76.

⁴⁴⁴ A.g.e., s. 65.

⁴⁴⁵ M. Şehmus Güzel, **Türkiye'de İşçi Hareketi (1908-1984)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s. 245.

⁴⁴⁶ Yaşlı, s. 280.

⁴⁴⁷ Cumhuriyet, 22 Ağustos 1975.

merkezine koyduğu demokratik sol aracılığıyla emek-sermaye arasındaki çelişkileri ve adaletsizlikleri minimize etmeye çalışırken, diğer yandan da bunu ülkenin komünizme gitmemesi için tek yol olarak görmüştür. Başka bir ifadeyle, CHP'nin bu dönem ana savunusu hem sermayenin ve onun siyasi alandaki temsilcilerinin hem de işçilerin olası diktatörlüğüne karşı, sosyal adaletin egemen olduğu bir demokratik sistem olmuştur. CHP'lilerin yoğun saldırı altında kaldığı bir başka dönem de 12 Ekim 1975'te düzenlenecek olan Senato yenileme seçim dönemi olmuştur. Ecevit'in seçim kampanyası için ilk durağı olan Elazığ'da otobüs şehre girdiği gibi taşlı-sopalı saldırılar, “kahrolsun komünistler” sloganları eşliğinde başlamış, Ecevit, konuşmasına başladığında bu sloganlara “Türkiye'ye komünizmi faşist kafalar getirir” şeklinde karşılık vermiştir.⁴⁴⁸ Ecevit'in bu cevabı, anti-komünizm adı altında şiddete başvuranların aslında bir karşı reaksiyona sebep oldukları gerekçesiyle komünizmin elini güçlendirdiğine olan inancını göstermektedir. Ecevit, Elazığ mitinginin olduğu gün MHP lideri Türkeş'in Meclis'teki makamında yapılan ve İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, MİT Müsteşarı ve generallerin katıldığı bir toplantıya dikkat çekerek “paralel bir ordu” ve “paralel bir MGK” kurulduğunu ima etmiştir.⁴⁴⁹ CHP'nin son seçim mitingi 12 Ekim seçimlerinden bir gün önce Ankara'da yapılmış, mitingin dağıldığı sırada polisin kitlenin üzerine ateş açması sonucu 50'den fazla kişi yaralanmıştır.⁴⁵⁰ Ecevit, Türkiye'nin bu şiddet ve adı konulmamış iç savaş ortamından çıkması için yegane yolun, devlet kadrolarının arpalık gibi dağıtılmadığı, devletin hükümetlerden özerk bir kişilik kazandığı ve memurların siyasi irade adına değil, devlet adına inisiyatif alabildiği bir düzen olduğuna inanmıştır.

12 Ekim seçimlerinde CHP, AP'nin 27 senatörlüğüne karşı 25 senatör kazanmış olsa da oran olarak AP'den yaklaşık %3 daha fazla oy almış ve 1973 genel seçimlerine göre oyunu yükseltmiştir. Ecevit, seçim sonuçlarına da dayanarak 20 Ekim 1975'de yapılan MYK toplantısında yaptığı değerlendirmede seçim döneminde yaşanan şiddetten Demirel'i ve AP'yi sorumlu tutmuştur. Başka bir ifadeyle, Ecevit'e göre CHP'nin yükselişinin farkında olan Demirel, iktidarda kalabilmek için sorumsuz davranmıştır. Demirel'in komünizm ve demokratik solu bir arada gösterme çabası kasıtlıdır ve

⁴⁴⁸ Yücekök, A.g.e., s. 248-250.

⁴⁴⁹ A.g.e., s. 261.

⁴⁵⁰ Cumhuriyet, 12 Ekim 1975.

demokratik solun kitlesel desteğini komünizm tehdidi olarak göstererek kutuplaştırma stratejisiyle konumunu korumak istemiştir. Aslında Ecevit'e göre, dünyanın her yerinde olduğu gibi demokratik sol hareketin güçlenmesiyle “komünizm tehdidi” arasında ters orantı söz konusudur.⁴⁵¹ Ecevit'in bu argümanı, aslında Batı'daki örneklerle desteklenmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Batı'da Marksizmden kendilerini soyutlamış olan sosyal demokrat partilerin savaş sonrası rejimler ve burjuvazi tarafından “kötünün iyisi” olarak algılanması sonucunda komünist hareket gitgide eski etkinliğini yitirmiştir. Bu, sosyal demokrat politikalar aracılığıyla önce refahın, sonra da mülkiyetin tabana yayılması vasıtasıyla gerçekleşmiş ve işçilere Marksizmin öngördüğünün aksine kendilerinin sürekli yoksullaşmadığını, sermaye ve mülkiyetin de gitgide sınırlı ellerde toplanmadığını, en azından Soğuk Savaş sonrası dönemi kadar, göstermiştir.

1976'da sola yönelik şiddet eylemleri katlanarak devam etmiştir. Yılın üçüncü gününde Ülkücüler tarafından ODTÜ'ye giden otobüslerin önünün kesilmesi ve dört öğrencinin yaralanması sonucu yaptığı açıklamada Ecevit, başkentte böyle bir olayın hükümetin desteği ya da göz yumması olmadan mümkün olamayacağını belirtmiş ve saldırıdan açıkça hükümeti sorumlu tutmuştur.⁴⁵² Ecevit'in bu tepkilerine rağmen CHP, kamuoyundan ve özellikle de kendi tabanını oluşturan Kemalist-sol gruplardan olaylara karşı gerekli mukavemeti göstermemek ve sessiz kalmakla eleştirilmiştir. Ocak'taki bu şiddet sarmalına karşı Uğur Mumcu, “CHP Görevini Yapmalı” başlığıyla yazdığı yazısında, ODTÜ'lü öğrencilerin Genelkurmay Başkanlığı'nın önünde saldırıya uğramasından Şişli'de yayılım ateşiyle öldürülenlere kadar şiddet olaylarından bahsettikten sonra, böyle giderse insanların ortada devlet olmadığını fark edecekleri ve kendi öz savunma yöntemlerini geliştireceklerini söylemiştir. Mumcu, 190 sandalyeli CHP'nin MC iktidarını “hallaç pamuğu gibi” atıp, kürsüden hesap soracak gücü olduğundan bahsetmiş ve CHP'nin üzerindeki ölü toprağını atması gerektiğini vurgulamıştır. Mumcu, “CHP (...) cephe sorumlularından kanlı mezar taşlarının hesabını sormalıdır. Ve bu hesap yeni suçlar işlenmeden sorulmalıdır. CHP

⁴⁵¹ Cumhuriyet, 21 Ekim 1975.

⁴⁵² Cumhuriyet, 4 Ocak 1976.

nerdesin? Nerdesin CHP?” ifadeleriyle CHP’ye tarihsel ve toplumsal bir rol düştüğünü hatırlatmıştır.

Ancak CHP, böyle bir direniş sergilemek yerine tek yolun alternatif bir hükümet çıkarmak olduğunu düşünmüş ve enerjisini bu yolda yaptığı başarısız girişimlerle tüketmiştir. CHP Grup Başkanvekili Ali Nejat Ölçen, Mumcu’nun CHP’yi göreve çağırıldığı gün yaptığı açıklamada, CHP’nin “rejimi kurtarmak için” tek yolun “hükümet olmakla mümkün” olduğuna inandığını belirtmiştir. Cumhuriyet’e göre bu arayış, şiddet olaylarından rahatsız olan CGP, DP ve bağımsızlarla kurulması planlanan bir hükümettir.⁴⁵³ Ecevit, 9 Ocak 1976’da CHP Gençlik Örgütü tarafından üçüncüsü düzenlenen Demokratik Sol Düşünce Forumu’nda hükümetin güvenliği sağlayamadığını ve bu yüzden eğitim kurumlarının eğitime ara vermek zorunda kaldıklarını söyledikten sonra, egemen sınıfların hem gençler hem de işçiler arasında kavga çıkardıklarını belirtmiştir. Onun egemen sınıflar kavrayışı, Marksist literatürde olduğu gibi bütün burjuvaziye kapsasa da o, burjuvazi arasında nüans olduğuna inanmıştır. Ona göre, bir yanda Türkiye’de Cumhuriyetin ve iktisadi birikim modelinin ayakta kalabilmesi için refahın demokratik sol dağıtım mekanizmaları yoluyla yeniden dağıtılması gerektiğini gören ve vurgunculuktan vazgeçip, daha az kazanıp sermaye güvenliğini sürdürmek isteyen “uyanık” sanayiciler varken; diğer yandaysa refah devleti yolunda atılan her türlü adıma direnen vurgunculuk ve tefecilik gibi yollardan zenginleşmeye alışmış bir grup vardır. Ecevit, ilk gruptakileri yerli sanayici olarak görür ve olumlur.⁴⁵⁴ O, ikinci gruptakilere karşı işçi sendikalarının ortak hareket etmeleri ve aralarındaki çekişmeye son vermeleri gerektiğinden bahsetmiştir. Ecevit, işçi sınıfının demokratik sol şemsiye altında ya da başka bir ifadeyle, CHP çatısı altında bütünleşmelerinin Türkiye’de özgürlükçü demokrasinin kurulmasının yegane yolu olduğunu da ayrıca ifade etmiştir. Türkiye’de artık partilerden azade bir toplumsal iktidar mücadelesi olduğunu vurgulayan Ecevit, “Yasal olarak halkın iktidar olmasına engel olunamayacağını anlayanlar, şiddet yoluna başvurmaktadır” demiştir.⁴⁵⁵ Onun halk tanımı, kendi solundan ayrılırken evrensel

⁴⁵³ Cumhuriyet, 7 Ocak 1976.

⁴⁵⁴ Ecevit’in bu konuda hakkındaki görüşleri için bkz. Bülent Ecevit, **Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar**, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1975, s. 43-44.

⁴⁵⁵ Cumhuriyet, 10 Ocak 1976.

sosyal demokrasiye yakınlaşan bir tanımdır. O, halk tanımını ortodoks Marksizmin alışıldık tanımı olan üretim araçlarını elinde bulundurmayanların dışında bir şekilde kullandığını ifade etmiş ve her konuda yaptığı gibi kendisini kavram içeriğı bakımından kendi solundan ayırtmıştır. O, bunun nedenini, Türkiye’de mülkiyet sahipliğinin küçük ve orta boy tarım faaliyetleri dolayısıyla yaygın olduğı, ayrıca sosyal sigortaların kredi sistemi vasıtasıyla da birçok işçinin konut mülkiyetine sahip olduğı, dahası esnaf ve sanatkârların mütevazı de olsa üretim araçları olduğı şeklinde belirtmiştir. Ancak Marksizmin üretim araçlarının mülkiyetinden kastettiğı Ecevit’in bakış açısından son derece farklıdır. En geniş tanımıyla Marksizmin bakış açısına göre, üretim araçlarının özel mülkiyeti dolayısıyla sosyal ihtiyaçları karşılamak için yapılması gereken üretim, kâr amaçlı olarak yapılmakta ve metalar aracılığıyla elde edilen bu kâr da bir avuç sermaye sahibinin emekçiler üzerinde hükümlanlık kurmasına sebep olmaktadır. Başka bir ifadeyle, Ecevit’in halk anlayışının soldan farklılaşmasının nedeni, üretim araçlarının özel mülkiyetine bakışından ve yorumundan kaynaklanmaktadır.

Ecevit’in Marksist anlamda mülkiyet ilişkilerinden azade kapsayıcı halk tanımının dışında kalanlar ise toplumsal ilişkilerde kendilerini ayrıcalıklı gören ve bu ayrıcalıkların sürmesini isteyenler, emeğin artı değerinden adaletsiz kâr sağlayanlar, yukarıda ifade edildiğı şekliyle, burjuvazinin vurguncu, tekelleşme eğilimli kanadıdır. O, devlet yönetiminde ve sosyal yaşamda diğeri grupları dengeleyecek nitelikte ağırlığını koyamayan insanların toplamını halk olarak gördüğünü ifade etmiştir. Bir başka ifadeyle, Ecevit’in kavrayışına göre mücadele, mülkiyet ilişkileri alanında değil, imtiyazlılar ve imtiyazsızlar arasında cereyan etmektedir.⁴⁵⁶ Daha somut ifade etmek gerekirse Ecevit’in halk kavramı; esnaf, sanatkâr, memur, işçi ve köylüyü kapsarken, önceliğı köylü ve işçiye vermektedir. Anlaşıldığı gibi, mücadelenin ezilenler ve egemenler arasında olduğunu düşünen Ecevit, ezilenlerin CHP çatısı altında birleşip, refahın yeniden dağıtımını esas alan toplumsal iktidarı tesis edeceklerini düşünmüştür. Bunun sınıf kavgasının önüne geçmenin tek yolu olduğuna inanmış ve bunun için de ilk adımın ülkenin MC iktidarından kurtulması olduğunu düşünmüştür. Özetle o, daha geniş bir sınıf kavramıyla ezilenler ve egemenler arasında gittiğı ayırmda, Türkiye’nin

⁴⁵⁶ Ecevit’in fikirleri için bkz. Bülent Ecevit, **Demokratik Solda Temel...**, s. 7-9.

her şeye rağmen hâlâ demokratik yollarla mücadele edilebilecek bir ülke olduğu savıyla ezen-ezilen ikiliğine kavgayla değil, demokratik mücadeleyle son verilmesi gerektiğini düşünmüş ve bu mücadelede ezilenlerin ortak çatısı olarak CHP'yi görmüştür.

Ecevit, 10 Ocak 1976'daki basın toplantısında Demirel'in "gerekirse sıkıyönetim ilan edilebilir" açıklamasına CHP'nin böyle bir girişime kesinlikle karşı çıkacağını belirterek cevap vermiş ve Demirel'in şiddet olaylarını önlemek için siyaset gangsterleriyle işbirliğini bırakması gerektiğini ifade etmiştir. Ecevit, "Türk gençliğini, Türk ekonomisini ve Türkiye'de demokratik hukuk devletini kurmak üzere bu hükümetin yıkılması zorunlu oldu" demiştir.⁴⁵⁷ CHP'nin alternatif bir hükümet arayışında olduğu ve Mumcu gibi aydınlar tarafından eleştirildiği günlerde, sağ basın da Ecevit'in "hükümeti yıkma" söylemi üzerinden onu yıkıcılıkla eleştirmiştir. Ergün Göze, 13 Ocak'ta Tercüman'da yazdığı yazıda, Ecevit'in "hükümeti düşürmek" yerine "hükümeti yıkmak" kullanımını tercih etmesinden hareketle şu satırları yazmıştır: "Hükümet yıkmaktan bahsederken tevazu gösteriyorlar. Hükümet ne kelime, isterlerse devletin bile yıkılmasından bahis buyurabilirler."⁴⁵⁸

Demirel, Ecevit'in sıkıyönetim karşıtı tavrını "anarşi tahrikçiliği" olarak nitelendirmiş ve Ecevit'in "hükümeti yıkma" söylemini "Hükümeti yıkmaya senin gücün yetmez, yık da görelim" şeklinde yanıtlamıştır. Demirel'in bu açıklamayı yaptığı gün olan 12 Ocak'ta İstanbul'daki üniversiteler, can güvenliğinin ortadan kalktığı gerekçesiyle eğitime süresiz ara vermişler, aynı zamanda Hacettepe ve Ankara Üniversitesi rektörleri de Cumhurbaşkanı Korutürk'e giderek üniversitelerinde can ve eğitim güvenliğinin sağlanmasını talep etmişlerdir.⁴⁵⁹ Bunun yanında Ege Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi'ne 13 Ocak 1976'da bir saldırı yapılmış ve jandarma bu saldırının 152 kişiden oluşan bir "Ülkücü Komando" grubu tarafından yapıldığını açıklamıştır. Nitekim, jandarma raporunun ortaya çıktığı gün MHP Genel Sekreter Yardımcısı Sadı Somuncuoğlu da "Devlet güçlerinin yanında, solcularla

⁴⁵⁷ Cumhuriyet, 11 Ocak 1976.

⁴⁵⁸ Ergün Göze, "Üslub-u Beyan", **Tercüman**, 13 Ocak 1976.

⁴⁵⁹ Cumhuriyet, 13 Ocak 1976.

çatışıyoruz” demiştir.⁴⁶⁰ 16 Ocak 1976’da ise Ege Üniversitesi saldırısına karıştığı tespit edilen 152 kişiden 147’si tutuklanmıştır.⁴⁶¹ Ecevit, şiddet olaylarının zirveye vardığı ve bu vesileyle sıkıyönetim için bir rızanın oluştuğu bu dönemde, sendikalarla ilişki kurarak sıkıyönetim karşıtı bir blok oluşturmak için çabalamıştır. 15 Ocak 1976’da Türk-iş Başkanı Halil Tunç ile yaptığı görüşmenin ardından sıkıyönetim karşıtlığını tekrar vurgulamış, Tunç ise “Sıkıyönetime en çok biz sıkıntı çektiğimiz için kesinlikle karşıyız” diyerek Ecevit’in istediğini vermiştir.⁴⁶²

Türkiye’de neredeyse adı konmamış bir iç savaşın yaşandığı bu dönemde CHP’de de parti içi mücadele ve hizipleşme doruk noktasına varmıştır. Ecevit ile kimi yöntem farkları olan Baykal’ın başını çektiği, Haluk Ülman, Erol Çevikçe, Adil Ali Cinel, Tankut Akalın’ın içinde olduğu “Mülkiyeliler Cuntası” olarak bilinen bir grubun yanında Genel Sekreter Orhan Eyüboğlu ve Ali Topuz’un başını çektiği bir başka grup bu dönemde halihazırda oluşmuştur. Bu gruplar, Ecevit’in parti içindeki gücüne karşı 1974 Kurultayı’nda birlikte hareket etmiş ve ortak listeyle seçime girmişlerdir.⁴⁶³ Bu gruplar arasında sonraları başlayan uyumsuzlukların başlangıç noktası, Parti Meclis (PM) Üyesi Mahmut Aslantürk’ün ölümü üzerine PM’de boşalan bu koltuk için 7 Mart’ta yapılan PM toplantısında Baykal’ın adayı Uğur Alacakaptan’ın kaybetmesi ve onun yerine Eyüboğlu-Topuz grubunun adayı Sami Kumbasar’ın seçilmesi olmuştur. Bu olay üzerine Genel Sekreter Yardımcısı Baykal ve onun ekibinden yukarıda adı anılan beş kişi MYK’dan istifa etmişlerdir. Ardından da diğer Genel Sekreter Yardımcısı Mustafa Üstündağ 9 Mart 1976’da istifa etmiştir. 9 Mart’ta yapılan PM toplantısında bu isimlerin yerine Genel Sekreter Yardımcılığı koltuklarına Eyüboğlu grubundan Ali Topuz ve Hasan Esat Işık getirilmiştir.⁴⁶⁴ Eyüboğlu grubunun güçlenmesiyle sonuçlanan bu olay, kesin bir çözüm olmamış, ancak geçici bir rahatlama sağlamıştır. Mumcu, “düğüm”ün “Kurultayca” çözüleceğini söylemiştir.⁴⁶⁵ Ancak siyasi gündeme giren Baykal hizbi, Ecevit’in siyasi hayatı boyunca mücadele etmek zorunda kaldığı bir rakibe dönüşmüştür. Baykal, 23.

⁴⁶⁰ Cumhuriyet, 14 Ocak 1976.

⁴⁶¹ Cumhuriyet, 17 Ocak 1976.

⁴⁶² Cumhuriyet, 16 Ocak 1976.

⁴⁶³ Hikmet Bila, a.g.e., s. 298.

⁴⁶⁴ Cumhuriyet, 10 Mart 1976.

⁴⁶⁵ Uğur Mumcu, “CHP...”, Cumhuriyet, 10 Mart 1976.

Kurultay’da yaptığı konuşmada Ecevit ve kendisi arasında CHP’nin sol çizgisiyle ilgili bir anlaşmazlık bulunmadığını, ancak parti kadrolarının gençleşmesi için bu yola çıktığını ifade etmiştir.⁴⁶⁶ Bu ifadenin önemi, Ecevit ve Baykal arasında bir fikirsel ayrılıktan ziyade, bir iktidar mücadelesi yaşandığının gözler önüne sermesidir. Nitekim Baykal’ın yıllar içinde partide ve ülkede iktidar olabilmek adına ilkesel olarak da ne kadar esnek davranabildiği, hatta birbiriyle zıt uçlar arasında dahi konumlanabildiği görülmüştür. Başka bir beyanla, Baykal’ın mücadelesi ilkesel olmaktan çok, kişisel bir iktidar mücadelesi olmuştur. Ecevit’in başlarda Baykal hizbini ciddiye almayan tavrı, gelecekte başını çokça ağrıtmıştır.

Bu dönemde neredeyse bir iç savaş hâlini alan ideolojik çatışma da hız kesmeden devam etmiştir. 8 Nisan’a gelindiğinde MC iktidarı döneminin en kanlı günlerinden biri yaşanmış, Hacettepe Üniversitesi’nden Orhan Ensari ve Ankara Üniversitesi’nden Burhan Esin polis kurşunuyla ölürken, Mülkiyeli Hakan Yurdakuler ise Ülkücüler tarafından öldürülmüştür. Yurdakuler, dönemin Tabii Senatörü olan Muzaffer Yurdakuler’in oğludur. Babası, cenaze töreninin yapılması için hükümete yoğun baskı yapmış ve ikna etmeyi başarmıştır. Bu, MC döneminin ilk kitlesel cenaze töreni olma niteliği taşımış ve ölen diğer gençlerin de ortak törenine dönüşmüştür.⁴⁶⁷ CHP, olayların yaşandığı günden başlayarak iki güne yayılan Ortak Grup Toplantıları serisinin sonunda bir sonuç bildirgesi hazırlamıştır. Bildirgede, 8 Nisan Olayları’yla ilgili Senato Grubu tarafından bir araştırma önergesi verileceği belirtildikten sonra, Ölçen’in Ocak ayındaki açıklamalarına paralel biçimde MC deneyimi öncesi geçerli olamayacak bazı hükümet formüllerinin, “ülkeyi cephe hükümetinden kurtarmak” için artık geçerli olabileceği ifade edilmiştir.⁴⁶⁸

Yaşanan son olayların sonucunda CHP, 11 Nisan 1976’da yaptığı MYK toplantısında 18 Nisan’da Ankara Tandoğan Meydanı’nda “Özgürlük ve Barış Mitingi” yapılacağını duyurmuştur.⁴⁶⁹ 13 Nisan 1976’da CHP Senato Grup Başkanvekilleri Fikret Gündoğan ve Recai Kocaman, 8 Nisan Olayları’yla ilgili verilmesi planlanan araştırma

⁴⁶⁶ Cumhuriyet, 29 Kasım 1976.

⁴⁶⁷ Cumhuriyet, 11 Nisan 1976.

⁴⁶⁸ Aynı yer.

⁴⁶⁹ Cumhuriyet, 12 Nisan 1976.

önergesinin kapsamını genişleterek, bir yıllık MC Hükümeti döneminde yaşanan kanlı olaylar hakkında bir Senato Araştırma Komisyonu kurulmasını istemişlerdir.⁴⁷⁰ Miting için Ankara'ya gelen il başkanlarıyla Küçük Kurultayı toplayan Ecevit, burada yaptığı konuşmada MC'yi AP liderliğindeki “ilkel kapitalizm, faşizm, bölücülük ve gericilik” üzerine kurulu bir “suç ortaklığı” olarak nitelendirmiştir. Ecevit, Demirel'in liderliğindeki bu suç ortaklığının ortak düşmanının da CHP'nin “düzen değişikliği” olduğunu söylemiştir.⁴⁷¹ Ecevit, Özgürlük ve Barış Mitingi'nde yaptığı konuşmada ise Türkiye'ye hükümet eliyle faşizm getirildiğini, ancak demokrasinin henüz yıkılmadığını söylemiş ve CHP'nin ilk seçimde iktidar olacağını ifade etmiştir. Ecevit, “faşizmi getirenler, halka yenilip gidecekler” demiş ve CHP iktidarında yukarıda bahsedilen “suç ortaklığı”ndan hesap sorulacağını vurgulamıştır.⁴⁷²

Bu dönemde özellikle sermaye çevreleri ve Cumhurbaşkanı tarafından sıklıkla vurgulanan bir CHP-AP koalisyonu ihtimali, Demirel'in bir CHP-AP koalisyonunun kurulmasının neden mümkün olmadığını açıklarken kullandığı argümanları destekler nitelikteki kaygılarla yine mümkün olmamıştır. Nitekim, CHP'nin mitingi esnasında miting kitlesi, Ecevit'in AP'yle işbirliği lafını ettiği anda, Ecevit'in sözünü keserek tepki göstermiştir.⁴⁷³ 26 Nisan 1976'da CHP, “demokratik sol” düşüncesini programına sokmak için yapacağı kurultayının hazırlıklarına başladığını duyurmuş ve hazırlanan programın taslağıyla ilgili bir yandan bilim çevrelerinden, sendikalardan ve bürokratlardan görüş alınırken, diğer yandan da programla ilgili örgütün nabzını tutmak için bölge toplantılarının yapılacağı belirtilmiştir.⁴⁷⁴ Ecevit, 27 Nisan 1976'da “Sola karşı oynanan oyunları bozmalıyız” demiş ve yalnızca düzen değişikliğini savunmanın yetmeyeceğini, işçi ve köylünün mücadelelerine omuz vermeleri gerektiğini beyan ederek⁴⁷⁵ CHP'lileri yalnızca kuramsal tartışmalara saplanmayıp, pratik siyasetin gerekliliklerini de yerine getirmeleri konusunda uyarmıştır. Ecevit, 2 Mayıs 1976'da İskenderun'da yaptığı konuşmadaysa bu sefer işçiler ve CHP'ye karşılıklı rol ve sorumluluklar biçmiş ve işçi hareketinin yalnızca kendi çıkarına

⁴⁷⁰ Cumhuriyet, 14 Nisan 1976.

⁴⁷¹ Cumhuriyet, 18 Nisan 1976.

⁴⁷² Cumhuriyet, 19 Nisan 1976.

⁴⁷³ Uğur Mumcu, “*Olumlu Adımlar*”, Cumhuriyet, 20 Nisan 1976.

⁴⁷⁴ Cumhuriyet, 27 Nisan 1976.

⁴⁷⁵ Cumhuriyet, 28 Nisan 1976.

olanları değil, halkı da savunması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Ecevit, “işçi ve köylünün yanında olma” söylemini partinin yeni mücadele çizgisine evirmiş ve bu yeni mücadele çizgisinin sınırını da yasal zeminin sağladığı olanaklar olarak çizmiştir. Ecevit, bu yeni mücadelenin ancak halkla mümkün olduğunu söylemiş ve hükümetin komünizm-anti-komünizm üzerinden CHP’yi sürüklemek istediği kısır tartışmadan uzaklaşarak, düzeni çarpıtanların ve sürdürmek isteyenlerin çelişkilerini vurgulayacaklarını söylemiştir. Başka bir ifadeyle Ecevit, tartışma sahasını sosyo-ekonomik alanda sürdüreceğini belirtmiştir. Ayrıca Ecevit, yeni stratejisinde işçiler ve CHP arasındaki işbirliğinin açık hâle gelmesi gerektiğini de söylemiştir.⁴⁷⁶

Bu sırada CHP, demokratik kurumsallaşma anlamında da çeşitli adımlar atmış ve 5 Haziran 1976’daki MYK bildirisinde CHP milletvekili adaylarının artık delegeler değil, tüm üyeler tarafından seçileceği vurgulanmıştır. Bunun yanında, bu aşamadan sonra CHP üye listelerinin bilgisayar gibi teknolojik araçlardan yararlanarak tutulacağı da belirtilmiş ve kurumsal kimliğin güçlendirilmesi alanındaki niyet bu yolla ifade edilmiştir.⁴⁷⁷ CHP’nin yeni stratejisini açıkladığı bu günlerde TİP Genel Başkanı Behice Boran, partisinin MYK toplantısında yaptığı konuşmada, CHP’nin anti-komünizm üzerinde sağ partilerle fikri ittifak içinde olmakla itham edip buradan hareketle CHP’yi “Solun sağ kanadı ya da sağın sol kanadı olmak arasında tercihini yapmalıdır” şeklinde eleştirmiştir.⁴⁷⁸ Ecevit’in 6 Haziran 1976’da Sivas’ta yapacağı miting öncesinde Ülkücüler, yoğun bir miting karşıtı propaganda yapmışlardır. Ecevit’in Sivas’a gidişinden önce Genel Merkez tarafından Sivas’a gönderilen, içinde milletvekillerinin de olduğu bir heyete “Ülkücü Komando”lar tarafından ateş açılmış ve CHP Gençlik Örgütleri Genel Merkez Yönetim Kurulu üyesi Hamdi Fidan, Ülkü Ocakları Başkanı Uğur Ateş tarafından bıçaklanmıştır.⁴⁷⁹ Ecevit, miting konuşmasında bu olaya değinirken, Demirel’in de en az MHP kadar sorumlu olduğunu söylemiş ve “Hükümet ortaklarının marifetlerini önleyemiyorsa en az onlar kadar kusurlu ve kötü niyetlidir” demiştir.⁴⁸⁰

⁴⁷⁶ Cumhuriyet, 3 Mayıs 1976.

⁴⁷⁷ Cumhuriyet, 6 Haziran 1976.

⁴⁷⁸ Aynı yer.

⁴⁷⁹ Aynı yer.

⁴⁸⁰ Cumhuriyet, 7 Haziran 1976.

Haziran sonuna gelindiğinde, o günlerde yasal görev süresi dolacak olan DGM'lerin yeniden kurulması yoluyla süresinin uzatılması için MC Hükümeti yoğun bir çaba sarf etmiştir. Demirel, DGM'lere (Devlet Güvenlik Mahkemesi) kategorik olarak karşı olan CHP'nin bu tavrının daha çok solcuların ceza aldığı 141 ve 142. maddelere de karşı çıkmak anlamına gelmesinden kaynaklı olduğunu ifade etmiş ve CHP'yi komünistlikle itham etmiştir.⁴⁸¹ Ancak Demirel'in tüm ısrarına rağmen kanun çıkartılmadan Meclis 29 Temmuz 1976'da tatile girmiştir. Meclis'te yeni yasama yılının başlangıç günü 1 Kasım 1976 olmasına rağmen AP, yasayı çıkarabilmek adına Meclis'i toplantıya çağırabilmek için imza toplamaya başlamıştır.⁴⁸² Ecevit ise bu yasayı işçilere karşı hükümetin bir tuzağı şeklinde yorumlamış ve DİSK ile Türk-iş'i bu yasaya karşı birlikte hareket etmeye davet etmiştir.⁴⁸³ CHP, 17 Eylül 1976'da yaptığı açıklamada, Demirel'in amacının soygun düzenini DGM'leri kullanarak sürdürmek olduğunu vurgulamış ve bu zihniyetin ülke açısından en büyük tehdit olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁴ AP, DGM Kanunu'nu çıkarma konusunda başarısız olmuş ve DGM'ler 11 Ekim 1976'da ortadan kalmış, bu mahkemelerde görülen mahkemeler, "olağan" mahkemelere devredilmiştir.⁴⁸⁵

2.4. CHP İçinde Demokratik Sol Cereyan ve "Düzen Değişikliği" Anlayışı

Ecevit, 4 Kasım 1976'da Trabzon'a gitmiş ve Demokratik Sol Programı anlatmak için ilk bölge toplantısını burada yapmıştır. Ecevit, burada yaptığı konuşmada, 1963'te kendi Çalışma Bakanlığı dönemine denk gelen işçi haklarının teslimini, işçilerin 1960-1963 döneminde haklarının teslim edilmesi doğrultusunda yaptıkları farklı mahiyetteki toplam 182 eylemi ve parlamentodaki diğer partilerin görüşmeler sırasındaki olumlu tutumunu görmezden gelerek⁴⁸⁶, tamamen kendisi ve partisine ciro ederek, "verdikleri" işçi haklarının kendi iktidarları döneminde bu sefer köylüye, kamu görevlilerine, öğretmenlere ve polisler de sağlanacağını ifade etmiştir. Ecevit, kendi düzenlerinde, halk sektörüyle işçinin de fabrika kuracağını söylemiş, ancak

⁴⁸¹ Cumhuriyet, 1 Temmuz 1976.

⁴⁸² Cumhuriyet, 29 Ağustos 1976.

⁴⁸³ Cumhuriyet, 3 Eylül 1976.

⁴⁸⁴ Milliyet, 18 Eylül 1976.

⁴⁸⁵ Cumhuriyet, 12 Ekim 1976.

⁴⁸⁶ Bu dönemin detaylı bir tartışması için bkz. Güzel, a.g.e., s. 195-207

bunun kimsenin elinden fabrikasını almak anlamına gelmediğini, aksine kimsenin fabrikasını elinden almandan, “Türk halkını da fabrikalara sahip” kılmak anlamına geldiğini ve bunun devlet desteğiyle sağlanacağını ifade etmiş ve bu yolla partisini komünizmle bir araya getirenlere karşı partisinin amacının üretim araçlarında özel mülkiyeti kaldırmak değil, aksine üretim araçlarını tabana yaymak olduğunu vurgulamıştır. Ecevit’in bu anlayışı, sermayenin tekelleştikleri sektörlerde tekelleri kamulaştırma yoluyla kırarak aşmayı planlayan klasik dönem sosyal demokratların görüşlerinden de farklıdır. O, enerji ve madenler gibi birkaç sektör haricindeki tekelleşmelerin önünü kamulaştırmalarla değil, üretim araçlarındaki özel mülkiyetin halk sektörü ve kooperatifleşme gibi yollarla tabana yayılarak aşılabileceğini düşünmüştür. Ayrıca CHP’nin, 1973 Seçim Bildirgesi kısmında detaylı biçimde açıklandığı üzere, araçları ortadan kaldırarak vurgunculuğu önlemek ve tarım ürünlerinin üretim, dağıtım ve pazarlamalarının tek elden, köylüler tarafından yapılması için geliştirdiği bir yöntem olan kooperatifleşmeyi teşvik kapsamında, kooperatifleşen köylülerin de her birinin işçiler gibi sigorta kapmasına alınacağını vurgulamıştır. Ecevit, yeni bir devrim gerektiğini, ancak bu devrimin halkla el ele yapılacağını ve “demokratik sol” bir devrim olacağını da yine aynı konuşmasında ifade etmiştir.⁴⁸⁷ Buradan hareketle onun devlet, toplum ve sol temelinde şekillenen düşüncesi, sınıf çatışmasına karşı çıkan, ancak sınıf tahakkümünü de reddeden; özel mülkiyeti reddetmeyen, ancak özel mülkiyetin tekelleşmelere olanak sağlamasına karşı çıkan; devletin refahın yeniden dağıtımı için ekonomiye kredi dağıtımı gibi yollarla müdahalesini savunan, ancak devletin iktisadi alan dışında hükümetlerden özerk bir kişilik geliştirmesi gerektiğini savunan; işçiyi önceleyen, ancak Türkiye’de işçiliğin bile köylülükten tam olarak sınırlamadığını düşündüğü için köylüyü de işçinin yanında konumlandıran bir tahayyül olarak özetlenebilir. O, bu sol anlayışı fazla kuramsal bulduğunu söylediği Marksizme alternatif olarak, daha pratik ve toplumun gerçekleriyle bağdaşık olarak geliştirdiğini düşünmüştür.

Ertesi gün CHP Genel Merkezi tarafından kamuoyuyla paylaşılan 371 sayfalık taslak program, aslında Ecevit’in 1975’te İsmail Cem’e verdiği uzun röportajın genişletilmiş ve detaylandırılmış hâli niteliğini taşımıştır. Retrospektif olarak bakıldığında

⁴⁸⁷ Milliyet, 5 Kasım 1976.

‘demokratik sol’ kavramının yüksek tonda ilk kullanımı 20-22 Kasım 1970 tarihleri arasında CHP Gençlik Örgütü tarafından düzenlenen Demokratik Sol Düşünce Forumu’na rastladığı görülür. Bu forum, programın halkla paylaşıldığı tarihe kadar 1974 ve 1976’da olmak üzere iki kez daha tekrarlanmıştır. Bu süreçlerin önemli bir parçası olan Kışlalı’ya göre, aslında içerik açısından düşünüldüğünde, içeriği karşılayacak doğru kavram “demokratik sosyalizm” olmuş, ancak sosyalizmin halktaki “olumsuz çağrışımı” sebebiyle “daha geniş bir kesimin tartışmanın içine çekilmesi” hedeflenerek “demokratik sol” kavramı tercih edilmiştir.⁴⁸⁸ Sürecin bir diğer aktörü olan Coşkun ise bu kavramı tercih edişlerinin nedenini, yozlaşmamış ve yıpranmamış bir kavram olduğu için içeriğini CHP’nin belirleyebileceği bir kavram olması ve demokrasiye olan bağlılığı belirtmesi anlamında da doğrudan kendini tanımlaması şeklinde açıklamıştır.⁴⁸⁹

Ecevit, I. Demokratik Sol Düşünce Forumu’nun sonucunda, forumda yapılan konuşma ve tartışmaların derlendiği “Türkiye’nin Yapısal Analizi” kitabına CHP Genel Sekreteri unvanıyla yazdığı önsözde, Osmanlı’dan beri genelde Türk aydınının, özelde solun öncülüğünü yapanların halktan kopukluğu, dogmacılığı ve özentiliğini eleştirdikten sonra platformun amaçlarını tanımlamıştır. Forum ilk olarak, dogmacılık ve özentilikten azade bir yerli sol perspektif geliştirmeyi amaçlamıştır. İkinci olarak forum, bir yandan sol düşüncenin halktan kopukluğunu giderirken, diğer yandan da demokrasiyle bağdaşan bir sol anlayış geliştirmeyi hedeflemiştir. Ecevit, bu amaçlar doğrultusunda Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu ve CHP Gençlik Örgütleri Genel Merkezi’nin zaten halihazırda birçok çalışma yaptığından bahsettikten sonra, ilki Kışlalı’nın, ikincisi Coşkun’un ‘demokratik sol’ kavramının seçimine yükledikleri anlamlara paralel şekilde, forumun iki ana gayesinden daha söz etmiştir: Bahsi geçen örgütlerle bağı olmayan aydınları da bu tartışma ortamına dahil etmek ve bu yolla “Türk toplumunun koşullarına uygun, gerçekçi ve yerli bir sol akım” geliştirmek. Ecevit’e göre böyle bir tartışma ortamı hem ‘demokratik sol’ düşünceye muhalif

⁴⁸⁸ Ahmet Taner Kışlalı, “*Demokratik Sol mu? Sosyal Demokrasi mi?*”, **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1992.

⁴⁸⁹ Coşkun, a.g.e., s. 40.

olanları etkileyebilme potansiyeline sahip olabilir hem de tartışmanın dışarıdan gözlerle sınanmasını sağlayabilirdi.⁴⁹⁰

2.4.1. Ecevit'in “Türkiye’ye Özgü” Sol Anlayışı

Aslında Ecevit, “Türkiye’ye özgü sol” düşüncesini dile getiren yegane politik figür olmamıştır. Bu yıllarda Mehmet Ali Aybar da Ecevit’le benzer iki kaygıdan yola çıkarak bu dönem Batı sosyalistlerinin yaygın olarak kullandığı “güler yüzlü sosyalizm” kavramını Türkiye’ye taşımıştır. TİP’in bölünmesine kadar varacak olan bu tartışmalarda Aybar’a göre, sosyalizm makineyi, sanayiye ve ideolojiyi neredeyse bir saplantı hâline getirmiş ve insanın mutluluğu için bir araç olmaktan ziyade bizatihi bir amaç olarak görmeye başlamıştır. Aybar’a göreyse insanın mutlu olmadığı, bunların başlı başına bir amaç olduğu bir sosyalist düzene sosyalist düzen denemezdi ve sosyalizm ancak, çocukların yüzünün güldüğü bir yarınlar Türkiye’si olarak tasavvur edilebilirdi.⁴⁹¹ Aybar’ın bu noktasının, Ecevit’in ortodoks Marksizmi pratikten fazla uzak bulan ve insanı önceleyen demokratik soluyla benzeştiği görülebilir. Aybar’ın bir diğer hareket noktasıysa alternatif bir isimlendirmeye, AP ve diğer sağ partilerin “Sovyet ajanlığı” suçlamalarını bertaraf etmeye çalışmaktır.⁴⁹² Görüldüğü üzere, bu gayret de Ecevit’in sosyal demokrasi yerine önce ortanın solu, sonra da sosyal demokrasiyi kullanarak CHP’yi sağın “Moskova’nın yolunda olmak”la suçlayan söyleminden sıyrılmaya çalışma çabasına benzemektedir.

Bu doğrultuda bahsedilmesi gereken bir diğer isim de Doğan Avcıoğlu’dur. Avcıoğlu, sosyalist bir dünya görüşüne sahip olmakla beraber o da kendi dünya görüşüne Kemalist ilkeler üzerinden meşruiyet sağlaması bakımından Ecevit’le örtüşmüştür. Ancak Ecevit’in halka karşı olan iyimserliğini Avcıoğlu’nda bulmak mümkün değildir. Avcıoğlu’na göre Türkiye’yi kalkındıracak ve sosyalist rejime taşıyacak olan kuvvet, “zinde güçler”dir. Onun zinde güçler tasavvuru Türkiye’nin aydınlanmasına hizmet eden ittifakın bir yansıması, yani Harbiyeli ve Mülkiyeli öğrenciler, yüksek

⁴⁹⁰ Bülent Ecevit, “Önsöz”, **Türkiye’nin Yapısal Analizi**, Sosyal Demokrat Yayınlar, Ankara, 1971, s. 7-8.

⁴⁹¹ Mehmet Ali Aybar, **Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm**, Gerçek, İstanbul, 1968, s. 475.

⁴⁹² Mehmet Ali Aybar, **TİP Tarihi**, C.III, BDS, İstanbul, 1988, s. 294

yargı mensupları, devrimci subaylar ve hekimlerden oluşmaktadır.⁴⁹³ Başka bir ifadeyle, bu toplumsal dönüşüm Ecevit'teki gibi halkın desteği aracılığıyla demokratik yollardan ve demokratik sol düzenle değil; “zinde kuvvetler”in aracılığıyla ve devlet kapitalizminin tasfiyesiyle olacak şekilde tasarlanmıştır. Çünkü Avcıoğlu, bir yandan halk iradesine dayanan demokratik anlayışı “cici demokrasi” olarak görüp aşağılarken, diğer yandan da proletaryanın yapacağı bir devrimden emin olan aydınlara da Türkiye’de olmayan bir sınıfa dayanmaya çalıştıklarını söylemiş ve nükteli bir üslupla yaklaşmıştır.⁴⁹⁴

Bu noktada en önemli isimse Ecevit’in demokratik sol fikrinin özellikle toplumsal çözümleme boyutunu etkileyen Kemal Tahir’dir. Ecevit ve CHP’nin sol açılımına katkı sunan birçokları, Tahir’in Osmanlı toprak düzeninin Batı’daki gibi feodal ilişkilere, serflik ve beylik ilişkilerine dayanmadığını; dolayısıyla Osmanlı’nın düzeninin topraksızlığının önüne geçen, serflik-efendilik ilişkilerine dayanmayan ve dolayısıyla Batı’dakinin aksine özgürlüğünü koruyabilen bir köylü kitlesi yarattığını ifade eden görüşlerinden etkilenmişlerdir. Ayrıca Tahir, Batı’daki toplumsal ve siyasal düzenden azade, hatta ona alternatif bir düzen olan Osmanlı düzeninin Batı’nın geçtiği aşamalardan geçmediğini, bu yüzden insanları kapital yoluyla köleleştiren ve efendileştiren kapitalizmin de tıpkı feodalizm gibi Türk toplumuna uygun olmadığını altını çizmiştir.⁴⁹⁵ Dolayısıyla Ecevit’in Türk halkının özgürlüğüne düşkünlüğü ve demokrasiye bağlılığını üstün gören, bu bağlılığın onun doğasına işlediğini iddia eden anlayışının da Türkiye’nin o günkü iktisadi ilişkilerinin adaletsizliğinin toplumun ne tarihiyle ne de kültürüyle uyuşmadığına olan inancının da kökleri Tahir’in bu düşüncelerinden esinlenmiştir. Nitekim demokratik sol düşüncenin iktisadi ilişkilere verdiği önem ve bu ilişkileri ıslah etmek için geliştirdiği projeler ile demokratik solun kendisini yerli bir sol anlayış olarak tanımlaması düşünüldüğünde bu felsefenin ontolojik temellerinin Tahir’in bu görüşlerine dayandığı görülebilir.

⁴⁹³ Metin Çulhanoglu, “Çetin Altan ve ‘Onlar Uyanırken’: Birlikte Uyanışın 1967 Yılında Çekilmiş Fotoğrafı”, **Mühürler: Türkiye Sosyalist Hareketinden Eserler**, Gökhan Atılğan (Ed.), Yordam, İstanbul, 2019, s.266.

⁴⁹⁴ Gökhan Atılğan, **Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlık**, Yordam, İstanbul, 2018, s. 88-89.

⁴⁹⁵ Dursun Kırbaş, **Osmanlı Toplum Düzeni ve Kemal Tahir**, Arba Yayınevi, İstanbul, 1987, 23-40.

Yeni programın taslağında ilk göze çarpan da Tahir'in bu düşüncelerinin bir uzantısı olarak ifade edilen “yerli sol anlayış”a uygun vurgular olmuştur. Programda Türkiye'nin kapitalist yolla kalkınma ihtimali kalmadığı vurgulanırken, onun kendi gerçeklerine uygun bir kalkınma yolu çizeceği belirtilmiştir. Ancak bu, özel sektörün tamamen tasfiye edilmesi ya da kapitalist modelden vazgeçilmesi anlamında kullanılmamış, hemen bunun ardından yararsız gelişme yollarının kapatılacağı, ekonominin belli kişiler elinde, toplumun genel yararından uzak şekilde idare edildiği ve bu düzenin tesisi için demokrasinin yozlaştırıldığı düzenden vazgeçilip, örneğin işlemeden toprak sahibi olmanın önüne geçileceği vurgulanmıştır.⁴⁹⁶ Ecevit, İsmail Cem'e verdiği röportajda, “Kalkınma köylüden başlayacak” sloganını, 1973 seçim bildirgesinin ardından tekrar vurgulamış ve bunun AP tarafından “kalkınma köyden başlayacak” olarak değiştirildiğini ifade etmiştir. Ecevit, bu ikisi arasındaki ayrımı, CHP'nin kastettiğinin fiziki bir birim olarak köy değil, özne olarak insan, köylü olduğunu belirterek vurgulamış ve “Köylüyü yoksul bırakarak da köy kalkınabilir” demiştir. Ecevit, bu durumu köyde tarım için gerekli araç gereç sağlandığında köyün kalkınmış olacağını, ancak mülkiyet ilişkilerinin çarpıklığı giderilmeden bunun ağa-köylü arasındaki gelir farkını iyice arttıracaklarını söyleyerek örneklendirmiştir.⁴⁹⁷ Bu bağlamda, program taslağında “kalkınma” yerine “kalkınma köylüden başlayacaktır” ifadesinin yanında alternatif bir kavram olarak “gelişme” kullanılmıştır.

Gelişme, refahın yeniden dağıtılması aracılığıyla sosyal adaletin sağlanması anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, evrensel sosyal demokrasinin bir uzantısı olduğu aşıkardır. Ecevit, 4 Kasım 1976'da Trabzon'da yaptığı konuşmada AP'nin “büyüme”si ile CHP'nin “gelişme”sini tezat olarak ortaya koymuş ve şöyle söylemiştir: “Aradaki fark nedir? Sadece ekonomik büyüme dediniz mi bu rakamlarla belirtilen soyut bir büyümedir.” Ecevit'e göre, ekonominin büyümesi ile Türkiye'nin gelişmesi arasında fark vardır ve AP, “kardeşlerin, yeğenlerin cüzdanını büyüten” ekonominin büyümesinden yanayken, CHP, toplumsal gelişmenin yanındadır.⁴⁹⁸ Ecevit, bu toplumsal gelişmenin “toplumun belli kesimlerinin özlemlerini, yararlarını uzlaştırmayı hedefleyen bir “demokratik sol” doğrultu olduğunu söylemiş ve bu

⁴⁹⁶ Cumhuriyet, 6 Kasım 1976.

⁴⁹⁷ Bülent Ecevit, **Demokratik Solda Temel...**, s. 40-41.

⁴⁹⁸ Cumhuriyet, 5 Kasım 1976.

politika dahilinde halk sektörüyle işçi ve köylünün kayrılacağını ifade etmiştir.⁴⁹⁹ Buradan da anlaşıldığı gibi, CHP'nin demokratik sol vizyonu, sermayeyi ortadan kaldırmaya değil, işçi ve köylüyü de sermaye, hiç değilse meta sahibi yapmaya ve refahın yeniden dağıtımında sosyal adalet koşullarının kurumsal altyapısı sağlanana kadar onlara ayrıcalıklı bir statü vermeye dayanmıştır.

Yine program taslağında yer alan ve parti programına girmesi önerilen ilkelerin, “özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü ve halkın kendi kendini yönetmesi” gibi sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri olduğu düşünüldüğünde aslında kullanılması gereken doğru kavramın sosyal demokrasi ya da bu dönem Batı’da birbiri yerine kullanılan demokratik sosyalizm olduğu görülebilir. Nitekim Kışlalı da II. Demokratik Sol Düşünce Forumu’nda sosyal demokrasinin misyonu olan bir gerçeği demokratik sol kavramıyla ifade etmiş ve “Demokratik sol, sosyalizm ile liberalizmin tarihsel bir sentezidir” demiştir.⁵⁰⁰ Bu dönem CHP Grup Başkanvekilliği yapan Ölçen, “Demokratik Sosyalizme Giriş” başlığıyla yayınladığı kitapta demokratik solu anlatmış ve bu kavramların birbiri yerine kullanıldığını göstermiştir. Demokratik solun “büyüme”ye karşı “gelişme”sinin uygulanabilir olması için her şeyden önce sermayenin faizi ile ücret arasındaki ilişkinin ortaya çıkartılması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Ölçen’e göre bu, artık değere el koymanın, emeğin kapitalistler tarafından sömürülmesinin en temel yoludur. Başka bir ifadeyle, Ölçen, ücret ve faiz politikaları arasındaki ilişkiyi yeniden kurgulamanın sosyal adalete giden yolda ilk adım olması gerektiğini vurgulamıştır. Ölçen, demokratik sol bir düzende, faizler artarken reel ücretlerin de artacağını ve ücret artış oranının, Ecevit’in “Ücretlerin fiyatların önünde gitmesi” ifadesinde vücut bulduğu şekilde, her zaman fiyat artış oranlarının üzerinde olacağını belirtmiştir. Ölçen, CHP’nin modeli için bunların yanında, yatırım verimliliğinin yükselmesi, tasarrufların artması, nüfus planlaması ve milli gelir içinde ücret payının azalması gibi ekler de yapmıştır.⁵⁰¹

Ecevit, sosyal demokrasi yerine ortanın solunu kullanılırken ifade ettiği düşüncüyü demokratik sol için yeniden ifade etmiş ve sosyal demokrasinin Marksist kökenli

⁴⁹⁹ Bülent Ecevit, **Demokratik Solda Temel...**, s. 38.

⁵⁰⁰ Kışlalı, a.g.m.

⁵⁰¹ Ali Nejat Ölçen, **Demokratik Sosyalizme Giriş**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1976, s. 72-74.

olmasına karşın CHP içindeki sol cereyanın Marksist kökenden gelmemesinden kaynaklı olarak bu ifadenin kullanıldığını söylemiştir.⁵⁰² Ayrıca Ecevit, demokratik olmayan, iktidarı silahla ele geçirmeye çalışan solla kendi aralarına bir çizgi çekmek için bu kavramı geliştirdiklerini ifade etmiştir.⁵⁰³ Ecevit'in bu ifadesinde, ortanın solundan demokratik sola geçişin izlerini de bulmak mümkündür. Ortanın solu, ortaya atıldığı günden itibaren "komünistlik" suçlamasıyla karşı karşıya kalmış ve CHP, kendi solundakilerle beraber gösterilmiştir. Ecevit ve CHP, belirtisiz bir ifade olan ortanın solu yerine, solun başına "demokratik" sıfatı ekleyerek CHP'nin konumunu ve sınırını daha net tarif etme imkanı bulmuşlardır. Ecevit, "Bizim soldaki sınırlarımızı halk çizecektir" diyerek, meşruiyetini doğrudan doğruya halka dayandırmıştır. Ancak bu anlayışın asla komünizme kaymayacağını söyleyen Ecevit, zaten Türk halkının da özgürlükçü demokrasiye dayanmayan hiçbir rejime rıza göstermeyeceğini belirtmiştir.⁵⁰⁴

2.4.2. Parti İçi Hizipçiliğin Cereyanı ve Demokratik Sol Program

Program taslağının kamuoyuyla paylaşılmasının ardından 27-30 Kasım 1976'da yapılacak olan 23. Kurultay'ın da hazırlıklarına başlanmıştır. Bu kurultay, aslında Eyüboğlu-Topuz ve Baykal hizipleri arasında sonraki devreye bırakılan bir hesaplaşmanın da yaşandığı kurultay olmuştur. Baykal, Eyüboğlu'na karşı aday olmak için onayını almak amacıyla Ecevit'i ziyaret etmiştir. Ecevit, seçimlerde tarafsız kalacağını açıklayarak Baykal'ın adaylığını onaylamış ve tarafsızlık kararını toplantıdan bir gün sonraki grup toplantısında da partililere açıklamıştır.⁵⁰⁵ CHP'nin program taslağını kamuoyuyla paylaştığı gün Turan Güneş de Ecevit'ten onay alarak Genel Sekreterlik yarışına katılacağını açıklamıştır. Güneş, yeni bir hizip kurmadığını söyleyerek, Türkiye'nin zor günlerden ancak Ecevit Başbakanlığındaki bir CHP iktidarıyla çıkabileceğini ve bunun için de partinin iç mücadelelerden sıyrılması gerektiğini ifade etmiştir. CHP'nin güç birliği içinde her ekipten üyesinin meziyet ve

⁵⁰² Bülent Ecevit, **Demokratik Solda Temel...**, s. 52.

⁵⁰³ A.g.e., s. 50-51.

⁵⁰⁴ Bülent Ecevit'in Abdi İpekçi'ye verdiği ve 28 Haziran-5 Temmuz 1976 tarihleri arasında kitabınkiyle aynı başlıkla Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan röportaj dizisinin tam metni: Bülent Ecevit, **Ecevit'in Açıklamaları: 1976**, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1976, s. 7.

⁵⁰⁵ Oktay Pirim, **Deniz Baykal: Geleceği Etkileyecek Siyasi Liderler**, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s. 24.

alışmalarına ihtiyaı olduğunu belirten Güneş, toparlayıcı bir misyonla bu göreve talip olduğunu açıklamıştır.⁵⁰⁶ Güneş'in hizipler arası çatışmadan rahatsızlık duyan delegelerin oy davranışlarını etkilemek için böyle bir yönteme başvurduğu söylenbilir.

Ecevit, tarafsız kalacağına dair teminat verse de Baykal'ın örgütlerden umduğunun üzerinde destek görmesi üzerine, zımnî bir şekilde Eyüboğlu'nu desteklemiştir. Bunun zerine Ecevit'i doğrudan karşısına almama yönetimi izleyen Baykal ve 36 il başkanı, kurultaydan önceki gün bir toplantı yaparak Ecevit'in bu tavrına karşı nasıl bir yol haritası izlenmesi gerektiğini tartışmışlardır.⁵⁰⁷ Kurultayın ilk gününe gelindiğinde aynı zamanda ilk mücadele de Divan Başkanlığı seçimlerinde ortaya çıkmıştır. Genel Merkezin adayı Kars İl Başkan İsmet Atalay'a karşı Baykalcılar, Ordu İl Başkanı Ertuğrul Günay'ı aday göstermişlerdir. Yapılan seçimlerde Ecevit oy kullanmamış ve sonuçta Günay'ın 615 oyuna karşı 749 oy alan Atalay, Divan Başkanı seçilmiştir. Her ne kadar Genel Merkez bu ilk yarıştan galip çıksa da sonuçlar etin bir Genel Sekreterlik yarışı olacağının açık emaresi olmuştur. Ecevit tarafından desteklenen Eyüboğlu, Ecevit'in meziyetlerini neredeyse ulaşılmaz addeden bir konuşma yaparak, örgütte Ecevit'in sahip olduğu güce yaslanmak istemiş ve Baykal'a karşı, "Kimse kendini dev aynasında görmesin. Rahmetli İnönü zamanındaki gibi bir Genel Sekreter⁵⁰⁸ aranıyorsa bu bulunamaz" demiştir. Baykal ise kavganın demokratik sol üzerinde bir kavga olmadığını, hatta CHP'de bir kavga da olmadığını ifade etmiş ve gelişmek için yeni, dinamik bir kadroya ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Güneş ise partide iki hizip varken kavga yok demenin anlamsız olduğunu ifade etmiş ve bu kavgayı bitirmek için aday olduğunu söylemiştir.⁵⁰⁹

Kurultayın nc gününde yapılan çalışmalarla tüzük ve programla ilgili hazırlıklar tamamlanmış, ayrıca Ecevit'in Sosyalist Enternasyonal'e ye olma teklifi delegelerin oy birliğiyle kabul edilmiştir. Yine bu kurultayda Merkez Yönetim Kurulu ve Parti Meclisi Kaldırılmış, bunların yerine 27 kişiden oluşan Genel Yönetim Kurulu (GYK)

⁵⁰⁶ Cumhuriyet, 6 Kasım 1976.

⁵⁰⁷ Pirim, a.g.e., s 25.

⁵⁰⁸ Ecevit kastediliyor.

⁵⁰⁹ Milliyet, 29 Kasım 1976.

kurulmuştur.⁵¹⁰ Kurulda Senato ve TBMM Grup Başkanvekilleri ve gençlik ve kadın örgütlerinin Genel Başkanları da kural olarak yer almıştır.⁵¹¹ Tek aday olarak Genel Başkanlık seçimine giren Ecevit, 1324 oyla yeniden Genel Başkan seçilirken, Genel Sekreterlik için de Genel Merkez kılpayı da olsa yarışı kazanmış ve Eyüboğlu, tekrar Genel Sekreter seçilmiştir. GYK için yapılan seçimde Genel Merkez adaylarının 700'ler bandındaki oylarına karşı Baykalcılar da 600'ler bandından oy alarak, muhalefetlerinin etkisini hissettirmişlerdir. Güneş, Genel Sekreter olamasa da Genel Merkez listesinden GYK'ya en yüksek oyu alarak girmiştir. Sonuç olarak, seçimlerde Eyüboğlu 727 oy alırken, Baykal'ın oyu 658'de kalmıştır. Bunun yanında GYK seçimlerinde yaşanan bu bölünmüşlük, tüzük ve program oylamalarında yaşanmamış ve Demokratik Sol Program konsensüsle partinin yeni programı olarak kabul edilmiştir. Demirel'in ise kurultayla ilgili yorumu, CHP'nin Sosyalist Enternasyonal üyeliği üzerinden olmuş ve Demirel, CHP'yi devletlerarası ilişkileri aşan dayanışma ağları kurarak Türkiye'nin egemenlik haklarını ihlal etmekle suçlamıştır.⁵¹² Ayrıca bu kurultay, sonraki yıllara, özellikle 1990'lara damgasını vuracak Ecevit-Baykal çekişmesinin başlangıç noktasına da işaret etmiştir. Baykal'ın, Ecevit'in tarafsızlık vaadine karşı değişen tavrından ötürü ona karşı bir güvensizliği; Ecevit'in ise Baykal'ın liderlik iddiasını anladığı için kendisiyle ilgili bir çekincesi olduğu söylenebilir.

23. Kurultay'ın şüphesiz en önemli olayı CHP'nin kendisini demokratik sol bir parti olarak tanımlan bir programı kabul etmesi olmuştur. CHP'nin 1974'teki 22. Kurultay Bildirisi'nde zaten partinin demokratik sol bir parti olduğu vurgulanmıştı⁵¹³, ancak bu kurultayda demokratik sol, bir program hâlinde ete kemiğe bürünmüştür. CHP'nin 1976 programında, partinin bir yandan demokratik sol anlayışından dolayı partiye taşıdığı "özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü ve halkın kendini yönetmesi" gibi değerler varken, diğer yandan da rejimin kurucu partisi olarak sahip çıktığı Kemalizmin altı ilkesi yer almıştır.⁵¹⁴ Bu, belki de demokratik sol ve sosyal demokrasi arasındaki en temel faktör. CHP, bir yandan sosyal demokrasinin

⁵¹⁰ Cumhuriyet, 30 Kasım 1976.

⁵¹¹ Gençlik ve kadın örgütlerinin toplantılara katılma hakkı olsa da oy kullanma hakları yoktur.

⁵¹² Cumhuriyet, 1 Aralık 1976.

⁵¹³ Hikmet Bila, a.g.e., s. 293.

⁵¹⁴ CHP, **Cumhuriyet Halk Partisi Programı (1976)**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1976, s. 6.

evrensel ilkelerini benimserken, diğer yandan da özgün bir model olma iddiasındaki otoriter modernleşmeci Kemalizmin ilkeleri üzerinden kendisine sağladığı meşruiyeti ve tarihsel mirası da kaybetmek istememiştir. Bu, CHP'nin bir yandan Batılı anlamda bir özgürlükçü demokrasiyi savunurken, diğer yandan da geçmişten miras edindiği bu ilkeleri yeni vizyonuna göre yeniden içeriklendirmesi üzerinden geçmişiyle bağlantı kurma çabası sonucunu doğurmuştur. Bu da uzun vadede, aynı ilkelerin hem sosyal demokrasinin hem de ulusalcılığın savunabildiği bir sapaklığa yol açmıştır.

Demokratik solun ilkelerinden özgürlük başlığı altında CHP'nin özgürlük anlayışı, insanın kendisini engellemeler olmadan, her açıdan sürekli geliştirebilmesi olarak açıklanmıştır. Bunun liberalizmde olduğu gibi negatif anlamda, sadece fırsat eşitlikçi bir özgürlük anlayışı olmadığı, gelişimin “engelsiz” olması gerektiğine yapılan vurgudan anlaşılabilir. Bu kavram, sosyal demokraside olduğu gibi pozitif bir özgürlükçülüğe işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle, CHP ve demokratik solun özgürlük anlayışı, liberalizmin “fırsat eşitliği” anlayışının aksine “fırsat adaleti” üzerine kurulmuştur. Bunun yanında CHP, düşünce, anlatım ve eleştiri özgürlüğüne sınır koyulamayacağını, örgütlenme özgürlüğününse demokrasi açısından olmazsa olmaz olduğunu programda ifade etmiştir.⁵¹⁵ İkinci bir demokratik sol ilke olarak eşitlik, yasalar, devlet, haklar bağlamında eşit olunan ve olanak eşitliğinden mahrum kalmama hâli olarak tanımlanmış ve bu alanlarda eşitsizliğe yol açacak ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal engellerin bertaraf edildiği bir düzenin gerekliliğinden bahsedilmiştir.⁵¹⁶ Üçüncü bir ilke olarak dayanışma, CHP açısından, herkesin iktisadi, fiziki ve zihni kapasitesi ölçüsünde topluma katkıda bulunması olarak anlaşılmış ve ifade edilmiştir.⁵¹⁷ Dördüncü olarak emeğin üstünlüğü, emeğin kendisini başlı başına bir değer olarak tanımladıktan sonra, emeğin yarattığı değer emekçilerde birikmesi gerektiği ve bu artık değer hangi şekilde toplum yararına kullanılabileceğine emekçinin karar vermesi gerektiği şeklinde tanımlanmıştır. Bu vurgular, özel girişimin ortadan kaldırılması anlamına gelmemekte, yukarıda açıklanan halk sektörü aracılığıyla üretim araçlarındaki mülkiyetin tabana yayılması kastedilmektedir.⁵¹⁸

⁵¹⁵ A.g.e., s. 21.

⁵¹⁶ A.g.e., s. 23.

⁵¹⁷ A.g.e., s. 24.

⁵¹⁸ A.g.e., s. 25.

CHP'nin kalkınmacı perspektifini yansıtan ve sağın iktisadi büyümeyi yalnızca istatistiksel olarak algılayan, refahın nasıl dağıtıldığıyla ilgilenmeyen anlayışına karşı bir yeniden dağıtım modeli olarak ortaya koyduğu bir diğer ilke de “gelişmenin bütünlüğü” olmuştur. Programda, “gelişmenin bütünlüğü”; ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmenin bir bütün hâlinde gerçekleşmesi olarak tanımlanmıştır. Buna göre, bütün toplumun ortak iyisine, her yönüyle topyekûn gelişmesine, özgürlüğüne ve mutluluğuna hizmet etmesine dayanmayan bir ekonomik büyüme ve üretim artışı, gerçek anlamda bir büyüme sayılamaz. Programa göre, büyüme ve üretim artışı, bir yandan toplumsal adaletle birlikte gerçekleşirken, diğer yandan da sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri olan özgürlük, eşitlik ve emeğin üstünlüğüne uygun olarak gerçekleşmelidir.⁵¹⁹ Bir diğer ilke, “halkın kendi kendini yönetmesi” olarak ifade edilmiştir. Programda bu ilke, devletin yetkilerini yalnızca halkın özgürlüğünü ve örgütlenmesini sağlamakla sınırlamış ve iktisadi gücün, buna paralel olarak da siyasi gücün günden güne halka geçmesi olarak açıklanmıştır.⁵²⁰

İlkelerin tanımlanmasının ardından demokratik sol görüşün tanım ve amaçları açıklanmıştır. İlk olarak, demokratik solda gelişme kavramıyla ilgili söylenenler yeniden açıklanmış ve sonrasında bu kavram, herkesin beslenme, sağlıklı barınma, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim ve kültür olanaklarına erişim ve dinlenme haklarında belli bir standarda sahip olması olarak ifade edilmiştir. Ancak bunlar arasında birinin diğerini ve üretimi olumsuz etkilemeyeceği bir toplumsal dengenin yaratılacağı da vurgulanmıştır.⁵²¹ Ülkenin gelir dağılımı adaletsizliği içinde, bir yanda gelişmiş kapitalist ülkelerdeki burjuvaların tüketim tarzına özenen ve gösteriş yapan, kaynakları israf eden, “az emekle aşırı kazanç sağlayan bir azınlık”, diğer yanda da buna özenen ve sağlıklı yaşam ihtiyaçlarını karşılamaktansa imkanları ölçüsünde lüks tüketime yönelen dar gelirli oluşmuştur. Bunun da hem ülkenin ayakta kalması için daha çok dışa bağımlı hâle gelmesi hem de ülke sanayileşse de ekonomi büyüse de bunun çürük bir büyüme olması sonuçlarını doğuracağından söz edilmiştir.⁵²²

⁵¹⁹ A.g.e., s. 26.

⁵²⁰ A.g.e., s. 28.

⁵²¹ A.g.e., s. 35-36.

⁵²² A.g.e., s. 36-37.

Dolayısıyla demokratik sol CHP iktidarında, insanları gösteriş tüketimine yönelten gelir dağılımı adaletsizliği ve haksız kazanç engellenip, bunun yerine ülkenin tüm kaynaklarının ve halkın emeğinin hızlı ve gerçek gelişmeye kanalize edileceği belirtilmiştir.⁵²³ Program, bunun sağlanması içinse demokrasiyi güçlendirmenin yegane yol olarak görüldüğünü vurgulamıştır.⁵²⁴ Bunun nasıl yapılacağıyla ilgili bölümdeyse yukarıda aktarılan Ölçen'in ifadeleri ve "Ortanın Solu"nda ifade edilen öneriler tekrarlanmış ve ek olarak, iş bulma ve vatandaşın gelirlerini arttırmada yardımcı olacak meslek ve beceriler kazandırma, işsiz kalanlara ödenek sağlanması, engelli ve yaşlılara gelir sağlanması gibi ek önlemler de sıralanmıştır.⁵²⁵ Ayrıca haksız kazancı ortadan kaldırmak için aracılık, vurgunculuk, vergi kaçakçılığı ve tefeciliğin ortadan kaldırılacağı ve "toprağın işleyenini, suyun kullananın" olacağı ifade edilmiştir.⁵²⁶

"Demokratik Sol Düzenin Gerçekliği" başlığı altında değinilen "Sınayleşme ve Demokratik Devrimcilik", sanayileşmeyi sadece üretim ve ekonomide yeni seviyeye geçiş olarak görmenin yanlışlığından söz ettikten sonra onu, toplumsal ve siyasal anlamda bir kültür değişim süreci olarak tanımlamıştır. Sanayileşmeye atfedilen bu önemin sebebiyse sanayileşmenin iktisadi yapı, üretim biçim ve ilişkileri ve tüketim meyillerini; toplumsal ve siyasal yapıyı; devlet kavramı ve kamu yönetimini; toplumun dünya görüşü, değer yargıları ve kültürünü; yaşamı ve yerleşimi kökünden etkileyeceğine olan inanç şeklinde açıklamıştır. Çünkü yeni üretim türleri ve teknolojiye geçiş, anaparanın el değiştirmesi, çalışan örgütlülüğünün artması ve sonucunda siyasal ilişkilerin değişimi, insanların iş amaçlı yer değişimlerinin onların toplumla olan ilişkilerine ve değer yargılarına yapacağı pozitif katkı, bu yeni yerleşim düzeniyle kamu yönetiminin işlevinin yeniden düzenlenmesi ve devletin, ithalat-ihracat ilişkilerin değiştirmesiyle uluslararası ilişkilerinin de değişimi sanayileşmenin kaçınılmaz sonuçları olarak algılanmıştır.⁵²⁷ Bu düşünceye bakıldığında, tüm bun koşulların gerçekleşmesiyle beraber, öz-oryantalist (*self-orientalist*) aydınlar açısından, geleneksel toplumdan modern topluma geçileceği düşünülen iyimserliğin

⁵²³ A.g.e., s. 37.

⁵²⁴ A.g.e., s. 42.

⁵²⁵ A.g.e., s. 40-44.

⁵²⁶ A.g.e., s. 42-43.

⁵²⁷ A.g.e., s. 53-54.

bir yansıması olduğu söylenebilir. Sanayileşmenin sonuçlarına olan bu inanç, modernleşmeyi direnilmez bir süreç olarak algılayan ve yukarıdaki vurgulardan da anlaşıldığı üzere geleneksel-modern çatışması üzerinden bu kurguyu yaparak bunların bir öncül-ardıl ilişkisi içinde olduğuna inanan Batı dışı toplumların, daha sonraları bağımsızlık okulunun temsilcilerinin tanımladığı şekliyle Avrupa-merkezci⁵²⁸ (*Eurocentrist*) bir bakış açısıyla, Batı'nın 400 yıllık modernleşme geçmişine bakarak kendilerine bir gelecek projeksiyonu çizme geleneklerinin bir yansıması olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, Batı'nın geldiği aşamayı ideal ve normatif olarak gören bu toplumlarda aydınlar, her toplumun özünde aynı aşamalara tabi olacağını düşünmüşlerdir.⁵²⁹ Bu bağlamda Ecevit, birçok sol aydını “özentilik”le suçlarken, kendisinin önerdiği modelin yerlilik iddiasının yanında öz-oryantalist bir yanı da vardır. Ancak bu dönemin modernizme karşı iyimserliğin henüz tam anlamıyla kaybedilmediği bir dönem olduğu da ayrıca ifade edilmelidir.

Sanayileşmeyi köklü bir devrim olarak algılayan Demokratik Sol Program, bu dönüşümün tutucu siyasi erk elinde gerçekleştirilirse toplumsal çelişkilerin derinleşmesiyle sonuçlanacağını ifade etmiş ve böyle bir erkin sabit çıkarlarının devamını sağlamak adına sanayi toplumunun “gerekliklerini” engellemeye çalışacağını vurgulamıştır. Başka bir beyanla program, sağ güçlerin sanayileşmeye karşı olmasalar da sanayileşmenin “kaçınılmaz” sosyal ve siyasal sonuçlarının önünü tıkamaya çalışacaklarını vurgulamıştır. Burada kastedilen, gelir dağılımı adaletsizliklerinin minimize edilmesi ve daha iyi yaşam şartlarının sağlanması için baskı grubu olarak işçi örgütlenmelerinin önünün kesileceği ve bunun da işçileri “radikal” uçlara savurabileceğidir. Nitekim CHP'nin sol anlayışının temelinde, daha önce de ifade edildiği üzere, sosyal adalet mekanizmasını işleterek sınıf çatışmalarını engelleyerek, Durkheim'in pozitivist görüşlerinden ve dolayısıyla CHP'nin köklerinden mülhem bir anlayışla, “meslek dayanışması”nı işletmek vardır. Başka kelimelerle ifade edilecek olursa, CHP'nin sol söyleminin temelindeki komünizm karşıtlığı, sanayileşmenin ve dolayısıyla da işçi sınıfının niceliksel büyümesinin

⁵²⁸ Avrupa Merkezilik ve buna eleştirel bir yaklaşım için bkz. Samir Amin, **Avrupa-Merkezcilik: Bir İdeolojinin Eleştirisi**, Çev. Mehmet Sert, Yordam, İstanbul, 2018.

⁵²⁹ Samuel Huntington, “*The Change to Change, Modernization, Development, and Politics*”, **Comperative Politics**, C.III, Sayı: 3, 1971, s. 289-290.

sonucunda ortaya çıkan durumun gereklerine uygun şekilde hareket ederek, Batı'nın yoğun mücadeleler sonucu verdiği hakları, doğal seyrin aşamaları beklenmeden bir an önce teslim ederek sınıf çatışmasına engel olmak ve komünist mücadelenin güçlenmesine engellemek şeklinde tezahür etmiştir. “Demokratik Sol Düzenin Gerekliliği” başlığı altında değinilen bir diğer konu da “Sınayileşmeyle Tarımsal Üretimin Uyumluluğu” olmuştur. Burada, yukarıda 1973 programından aktarıldığı üzere, sanayileşme için iç kaynak aktarımından bahsedilmiş, ek olarak, en azından bağımsızlık açısından dışa bağımlı olmayacak kadar tarımsal üretimin sürdürülmesinin gerekliliğinden dem vurulmuştur.⁵³⁰

“Demokratik Sol Düzenin Ekonomik ve Toplumsal Temelleri” ana başlığı altındaysa 1973 Seçim Bildirgesi'nden söz edilirken aktarılan “Gelişme Köylüden Başlayacaktır”, “Kooperatifçiliğin Desteklenmesi”, “Köykentler”, “Tarımda Devlet Düzenlemesi ve Desteği”, “Toprak Reformu” maddeleri aynen tekrar edilirken, içeriği aynı olmakla birlikte, “Halk Sektörü” bu kez “Halk Kesimi” olarak kendisine programda yer bulmuştur.⁵³¹ “Demokratik Sol Düzendeki Ekonominin Araçları ve İşleyişi” başlığı altındaysa program boyunca ifade edilen sermayenin bir grup sermayedarın elinde toplanmasını engellemek, ekonominin toplumun ortak çıkarına hizmet etmesini sağlamak, dışa bağımlılığın engellenmesi, gelişmenin bütünlüğünün sağlanması, sanayileşmenin sonucunda ortaya çıkan gelişmelere uygun kurumsal altyapının kurulması ve üretim-tüketim dengesinin kurularak sağlıklı gelişmenin yaratılması gibi misyonlar devlete yüklenmiştir.⁵³² Bunun yanında, MSP'yle yapılan koalisyon protokolünde de yer aldığı gibi doğal kaynaklar, stratejik sanayi alanları ve savunma sanayiinde devletin tekelleşeceği ifade edilmiştir.⁵³³

“Gelirler politikası” başlığı altında, CHP'nin sosyal adalet anlayışının potansiyel araçlarıyla ilgili bilgi verilmiştir. Buna göre, sosyal adaleti sürdürülebilir kılmak amacıyla toplu sözleşme hakkının işlev ve kapsamının genişletileceği vurgulanmış ve bu hakkın tarım ve orman işçileri ile kamu görevlilerini de kapsayacağı ifade

⁵³⁰ CHP, a.g.e., 1976, s. 65.

⁵³¹ A.g.e., s. 67-92.

⁵³² A.g.e., s. 117.

⁵³³ A.g.e., s. 118.

edilmiştir. Yine aynı amaç ekseninde tüm ücretli çalışanların sendikal örgütlenmeye katılıp, dayanışma ağları oluşturabilmeleri için önayak olunacağı da belirtilmiştir. Bu dayanışma ağları, kârlılık oranı farklı olan iş alanlarındaki işçiler arasında var olan gelir dağılımı uçurumunu minimize etmek için planlamıştır. Programa göre, ekonomik dalgalanmalar sebebiyle yer yer etkinliğini kaybedebilen toplu sözleşme hakkının, işçilerin sendikal örgütlenmelerinin kitleselliğinin artırılması yoluyla bu tür durumlarda onların daha büyük bir baskı grubu hâline gelmesini sağlayarak daha işlevsel bir hâle getirileceği ifade edilmiştir.⁵³⁴

“Gelişmeyi Hızlandırıcı ve Hakça Vergi” başlığı altında, verginin yalnızca devletin gelir kaynağı olarak değil, sosyal adaletin, sosyal dayanışmanın ve sağlıklı gelişmenin bir aracı olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Bu bağlamda demokratik sol düzende, dar ve orta gelirliilerin vergi yükü oranı azaltılırken, asgari ücretlidense vergi alınmayacaktır.⁵³⁵ “Bankacılık-Kredi Düzeni ve Sigortacılık” başlığı altında, 1973 Seçim Bildirgesi’nde ifade edilenler tekrarlandıktan sonra, benzeri tekrarlar “İç ve Dış Ticaret” başlığı altında da yapılmış ve vurgunculuk ile vergi kaçakçılığının önüne geçilmesi vurgulanırken; kooperatifler, halk sektörü ve esnafla ilgili vaatler de yinelenmiştir.⁵³⁶ Yine benzer şekilde özel sektörle ilgili “Özel Kesim” başlığı altında, esnaf ve sanatkâr ile ilgili söylenenler bu adı taşıyan bir başlık altında ve doğal kaynaklarla ilgili vaatler de yine kendi adını taşıyan bir başka başlık altında, 1966’da yayınlanan “Ortanın Solu” kitabından başlayıp, 1973 Seçim Bildirgesi, 1974 Koalisyon Protokolü ve Ecevit’in 1975’te Cem’e verdiği kitaplaşan röportajdaki argümanların bir uzantısı ve tekrarı niteliği taşımışlardır.⁵³⁷ “Enerji” başlığı altında, sanayi toplumuna geçişin olmazsa olmazı olarak değerlendirilen enerji alanında Türkiye’nin dışa bağımlılığının azaltılacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, nükleer enerji için yürütülen faaliyetlere hız ve öncelik verileceği ifade edilmiştir.⁵³⁸

“Demokratik Sol Düzende İnsan, Toplum ve Doğa” ana başlığı altındaki “Eğitim” alt başlığında, zengin doğal kaynakları ve her türlü yeterliliği bulunan bir ülkede dahi

⁵³⁴ A.g.e., s. 134-137.

⁵³⁵ A.g.e., s. 138-139.

⁵³⁶ A.g.e., s. 141-150.

⁵³⁷ A.g.e., s. 151-161.

⁵³⁸ A.g.e., s. 162.

eğitimin “gelişim”in gerektirdiği kalifiye insan sermayesini sağlayamaması durumunda demokratik solun anladığı manada bir “gelişim”in mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca eğitim, güvenlik ve yönetim için yeterli insan gücünü de sağladığından, bağımsızlık ve milliyetçiliğin de başat unsuru sayılmıştır.⁵³⁹ Eğitimde olanak eşitliği; sosyal adalet, toplumsal akışkanlığın, demokrasi ve özgürlüğün koşullarından biri olarak ifade edilmiştir. Sebebi, yönetime katılma ve hesap sormayı gerekli kılan demokrasinin, ihtiyaç duyduğu onurlu yurttaşı yetiştirmenin tek yolunun eğitim yoluyla meslek edindirme olduğuna duyulan inançla açıklanmıştır.⁵⁴⁰ Programa göre eğitim, özgürlükçü demokrasiyi, insan ilişkilerini, sosyal dayanışmayı geliştirecek; insanlara toplumsal ödev ve sorumluluk bilinci yükleyecek; bağımsızlık ve ulusal birliğe güç katacak; bir yandan ulusal kültürü geliştirirken, diğer yandan da çağdaş uygarlığa uygun düşecek şekilde kurgulanacaktır.⁵⁴¹

Bu amaç doğrultusunda, eğitimde pozitif anlamda olanak eşitliği sağlamak ve eğitimi nitelikli hâle getirmek amacıyla atılacak adımlar; maddi olanaktan yoksun ailelerin çocuklarına burs olanakları sağlanacak, köy okullarının eksiklerinin ivedilikle giderilmesine çalışılacak, ilkokul kitapları devlet tarafından ücretsiz dağıtılacak, kurulacak köykentlerde ortaöğretim ve meslek eğitim hizmetleri verilerek köylü nüfusun çağdaş eğitime erişimi sağlanacak, okullarda teori-pratik ilkesinin uygulanabilmesi için okulların bahçeleri uygulama bahçelerine dönüştürülecek, ortaöğretim üretim odaklı olacak, yüksek öğrenimde öğretim özgürlüğü garanti altına alınacak ve yönetimde öğretim üyeleriyle birlikte diğer tüm çalışanlar ve öğrencilerin de söz sahibi olması sağlanacak, üniversiteler, nitelikli olmak kaydıyla her bölgede yaygınlaştırılacak, yüksek öğrenim görenlerin pratik alanlarının genişletilmesi veya toplumsal kalkınma hareketine katılması için fırsat tanınacak, yabancı dilde eğitim her seviyede yaygınlaştırılacak, öğretmenler ve akademisyenlerin üzerindeki her türlü baskı mekanizması ortadan kaldırılacak ve mesleğin saygınlığının korunabilmesi için gerekli maddi-manevi imkanlar sağlanacak ve sendikalaşma ile toplu sözleşme hakkı öğretmenlere de tanınacak şekilde sıralanmıştır.⁵⁴²

⁵³⁹ A.g.e., s. 178.

⁵⁴⁰ A.g.e., s. 178-179.

⁵⁴¹ A.g.e., s. 179-180.

⁵⁴² A.g.e., s. 178-190.

“Din” başlığı altında, demokratik solun laikliğe “gerçek anlamına aydınlık getirdiği” vurgulanarak dini değerlere bağlılığın “gelişme” ve ilerici düşünceyle çelişmediğini gösterdiği de ifade edilmiştir. Bu ifadeler aslında, 1973 Seçim Bildirgesi’ndeki vaatlerin bir uzantısıdır. Ancak, Demokratik Sol Program’da geçen laikliğin gerçek anlamını ortaya koyma görüşü, üstü kapalı da olsa CHP geleneğinin dini çağın gerisinde bir kurum olarak algılayan laiklik anlayışına bir eleştiri olduğu anlaşılabılır. Bu, Ecevit’in özellikle İslam’ın felsefi boyutuna olan ilgisinin ve sonradan tanımlayacağı “İnançlara saygılı laiklik” fikrinin temelidir. Bu temelin sınırı, inanç özgürlüğü ve düşünce özgürlüğünün birbiriyle çatışma içine girmemesi olarak tarif edilmiştir.⁵⁴³ Ayrıca, 1973 Seçim Bildirgesi’nde geçen din adamlarının uyarıcı gücüne başvurulacağı, köylerdeki cami ihtiyaçlarının giderileceği gibi vaatler de tekrarlanmıştır.

“Demokratik Sol Düzenle Devlet” başlığı altındaysa ilk olarak demokratik sol CHP’nin demokrasi anlayışının iktisadi ve sosyal düzenle bir bütün olduğu vurgulanmıştır. Demokrasinin yaygınlaştırılması için halkın kendi kendini yönettiği ve bunun kurumsal altyapısının tesis edildiği bir düzenin gerekliliği savunulmuştur.⁵⁴⁴ Demokrasinin ayakta kalabilmesi için sosyal adalet temelli bir demokratik anlayış ortaya koymanın gerekliliği belirtildikten sonra, 1961 Anayasası’nın zaten bu anlayışta olduğu ifade edilerek,⁵⁴⁵ ortanın solu söylemi ortaya atıldığı günden itibaren yapılan ortanın solunu anayasa üzerinden meşrulaştırma geleneği, demokratik sola da taşınmıştır. Bu bağlamda program, demokrasinin yaygınlaştırılması için her alanda kadın-erkek eşitliğinin tesis edilmesi, seçme yaşının 18, seçilme yaşının 21’e indirilmesi, yurtdışındaki yurttaşların yaşadıkları ülkede oy kullanabilmesi gibi koşulların sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca demokrasinin yaygınlaştırılması için, kooperatifleşme, sendikal hakların daha geniş kesimlere tanınması, yüksek öğretimde emekçilerin ve öğrencilerin de yönetime katılması, yerel

⁵⁴³ A.g.e., s. 190-193.

⁵⁴⁴ A.g.e., s. 223.

⁵⁴⁵ A.g.e., s. 226.

yönetimlerin güçlendirilmesi ve köy-kentler gibi uygulamaların da öneminden tekrar bahsedilmiştir.⁵⁴⁶

“Demokrasinin Derinlik Kazanması İçin” ise iktisadi ve sosyal alandaki tüm eşitsizlikler giderilerek, “dengesiz güç yoğunlaşması”nın önlenmesinin, toprak reformu yoluyla köylünün hem iktisadi açıdan güçlendirilip hem de özgürleştirilmesi ve tüm çalışanların örgütlenme hakkının tesis edilmesinin hayati rolünden bahsedilmiştir. “Demokrasiye Gerçeklik Kazandırmak İçin” ise düşünce inanç ve ifade özgürlüğü, örgütlenme ve siyasi faaliyet özgürlüğü, sendikaların siyasetteki rollerinin etkin hâle getirilmesi, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, yargı bağımsızlığı, üniversite öğrencilerinin siyasi partilerde faaliyet yürütme hakkının geri verilmesi, sıkıyönetim yasasının ana demokratik haklar ve hürriyetleri kısıtlayıcı hükümlerinin kaldırılması, gözaltı süresinin 24 saate indirilmesi ve basın-yayın özgürlüğünün sağlanması gibi koşulların yerine getirilmesinin olmazsa olmaz olarak görüldüğü ifade edilmiştir.⁵⁴⁷

Coşkun’a göre bu program, demokrasinin iktisadi alana kaçınılmaz bir uzanışı olduğunun kabulü olmakla birlikte, solun “dogmatikliğinden” uzaktır. Hatta günden güne daha da karmaşılaşan dünyada sol için tek bir model olduğunu söyleyen “dogmacılara” bir tepki olmuştur.⁵⁴⁸ Yaşlı, bu programı, siyasal özgürlüklerin yanında iktisadi hakların da geniş şekilde yer aldığı ve halkın ekonomik karar alma süreçlerine de demokrasinin bir gereği olarak katılması gerektiğini vurgulayan, “halk sektörü” ile mülkiyeti tabana yayma iddiasındaki bir program olarak tanımlamıştır. Ancak Yaşlı’ya göre programda, kapitalizm ve demokrasi arasındaki çelişkinin nasıl ortadan kaldırılacağı ve sermayenin, birikim sürecini olumsuz yönde etkileyen bu gelişmelere nasıl reaksiyon vereceği burjuva demokrasisi içinde bunların hayata geçirilmesinin mümkün olmadığının bilinmesinden kaynaklı olarak açıklanmamıştır.⁵⁴⁹ Yaşlı’nın düşüncesinin aksine, bu durum sosyal demokratların bu yıllarda, Keynezyen dönemde demokrasi ve kapitalizm arasında kaçınılmaz bir çatışma olmadığını düşünen,

⁵⁴⁶ A.g.e., s. 227-231.

⁵⁴⁷ A.g.e., s. 233-235.

⁵⁴⁸ Coşkun, a.g.e., s. 54-55.

⁵⁴⁹ Yaşlı, a.g.e., s. 335.

kapitalizmi sosyal demokrat yöntemlerle ehlileştirebileceğine inanan anlayışının bir sonucudur.

Aslında CHP'nin Demokratik Sol Programı, CHP'nin 1960'lardan itibaren çizdiği sol rotanın kuramsal olarak son aşaması olmuş ve parti, bu aşamada da öncekilerde olduğu gibi komünizmin yegane önleyici unsuru olarak gördüğü sosyal adalet, refahın yeninden dağıtımı ve mülkiyetin yaygınlaştırılması yollarıyla Türkiye'nin komünizme savrulmasının önüne geçmeye çalışmıştır. Burada Ecevit ve CHP'nin sermaye sınıfından bu “tavizleri” isterken, bunların verilmemesi durumunda ülkenin komünizme savrulacağı ve sermaye sınıfının her şeyini kaybedeceği propagandasının gücüne güvendiği düşünülebilir. Bu vasıta ile bir yandan Ecevit'in örnek aldığı geç sanayileşmesine rağmen kalkınan İskandinav modeli gibi kalkınmış ve sosyal adalet sayesinde sınıf çatışmalarından sıyrılıp toplumsal barışını sağlamış bir toplum inşa edilirken; diğer yandan da bu durumun bir uzantısı olarak komünizm engellenecektir. Onun bu görüşlerinin İkinci Dünya Savaşı'ndan Keynezyenizmin 1970'lerin ortalarından itibaren hissedilmeye başlanan krizine kadar geçen süre içinde sosyal demokrasiyi kapitalizm ve sosyalizm arasında bir üçüncü yol olarak algılayan dünyadaki genel iyimserliğin bir yansıması olduğu ifade edilebilir. Ayrıca Ecevit'e göre, toplumu çatışmalardan uzak tutup, tüm motivasyonlarını kalkınmaya konsantre edecek olan bu sol anlayış, pozitivizmin “toplumsal ahenk” fikrine dayanan ve sınıf çatışmasını reddeden düşüncesinden esinlenen Kemalizmle de harmanlanabilir ve böylece CHP'nin köklerine dayanan, yerli bir sol anlayış ortaya çıkarılabilirdi. Nitekim demokratik sol da tüm bu düşüncelerin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

2.5. Demokratik Solun Yarım Zaferi

CHP'nin ideolojik rotasını kuramsal bazda belirlediği bugünlerde MC içinse tehlike çanları çalmaya başlamış ve Erbakan, koalisyonun ikinci yılına yaklaşılmasına karşın birçok “vecibenin” koalisyon ortakları tarafından yerine getirilmediğini ve bunların yerine getirilmesi için kendilerinin her türlü adımı atmaya hazır olduklarını ifade etmiştir.⁵⁵⁰ Yine bugünlerde, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün araya girmesi üzerine

⁵⁵⁰ Cumhuriyet, 8 Kasım 1976.

“Sınav komisyonlarının yönetmeliğe aykırı” şekilde kurulduğu gerekçesiyle MEB tarafından iptal edilen Eğitim Enstitüsü Sınavları da MC içinde bir kriz yaratmıştır. Aslında Korutürk’ün bu girişiminin nedeni, adaylara Alparslan Türkeş’ten Başbuğ olarak bahseden sorularla Türkeş’in doğum tarihi ve 9 Işık’ın neler olduğu şeklindeki sorular yönetilmesi ve bunun üzerine diğer adayların Cumhurbaşkanı Korutürk’e başvurmaları olmuştur.⁵⁵¹ Sınavlarının iptalinin ardından MHP Başkanlık Divanı AP’li Milli Eğitim Bakanı’nı komünist propagandaya alet olmakla suçlarken Türkeş ise Bakanı istifaya davet etmiştir. Bu gelişme üzerine “Ülkücü Komandolar”, Çanakkale’de CHP lokaline saldırırken, Türkeş ve Erbakan da 11 Kasım 1976 tarihli Bakanlar Kurulu’na katılmamışlardır.⁵⁵² 17 Kasım 1976’da yapılan Bakanlar Kurulu da MSP’li Bakanlar tarafından boykot edilmiş ve Başbakan Demirel’in ağır sanayi finansmanı ve kadro ihtiyacıyla alakalı MSP’nin isteklerinin karşılanacağıyla ilgili taahhüt vermesi üzerine MSP’liler kabine toplantısına katılmışlardır.⁵⁵³ Ancak bu gelişmeler, hükümette iplerin kopma noktasına geldiğini göstermiştir. Nitekim Demirel, yeni yıl için yayınladığı mesajda 1977’nin seçim yılı olduğuna işaret ederek erken seçim çağrısını da yapmıştır.⁵⁵⁴ Aslında 1977 zaten seçim yılıydı, ancak seçimler Ekim ayında yapılacaktı. Demirel’in henüz yılbaşı mesajında tarih belirtmeden seçimden bahsetmesi, MSP’nin sürekli olarak yaptığı hükümetten çekilme tehditleri ve hükümet üzerinde oluşturduğu baskıya bir yanıt olduğu söylenebilir. Ecevit ise 1976’yı halk için, özgürlük ve demokrasi için kurbanlar verilen bir acılar yılı olarak tanımladıktan sonra, 1977’nin karanlıkları aydınlığa çevirecek bir yıl olacağını söylemiştir. Ecevit, bunun sebebini 1977’nin seçim yılı olmasıyla açıklamış ve “Silahlara karşı oy yılıdır, zorbalıklara karşı halk yılıdır, haksızlığa karşı hak yılıdır bu yıl” demiştir.⁵⁵⁵

2.5.1. Siyasal Şiddete Karşı CHP’nin Tutumu

1977 de kanla başlayan bir yıl olmuş ve Ocak sonuna yaklaşılırken intörn doktor olarak görev yapmakta olan iki Tıp Fakültesi öğrencisinin vurularak öldürülmesi sonucunda

⁵⁵¹ Milliyet, 13 Kasım 1976.

⁵⁵² Cumhuriyet, 12 Kasım 1976.

⁵⁵³ Cumhuriyet, 18 Kasım 1976.

⁵⁵⁴ Milliyet, 1 Ocak 1977.

⁵⁵⁵ Bülent Ecevit, *Umut Yılı 1977*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 3.

DİSK, MHP dışında kalan partilere bir seçim hükümeti kurmaları çağrısında bulunmuştur.⁵⁵⁶ Ecevit, ayın son günü yaptığı açıklamada, demokrasiden taraf olan bütün aktörlerin iç barışın tesisi için ortak hareket etmeleri gerektiğini belirterek DİSK'in seçim hükümeti çağrısına yeşil ışık yakmıştır.⁵⁵⁷ DİSK ise Ecevit'in bu tutumunu henüz erken seçim kararı alınmadan evvel, 22 Şubat 1977'de CHP'yi destekleme kararını açıklayarak cevaplandırmıştır.⁵⁵⁸ Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde, 3 Mart 1977'de yapılan kabine toplantısına CGP'li Bakanların, ardından yapılan liderler toplantısınaysa MSP lideri Erbakan'ın katılmaması, her ne kadar Demirel, "Bunlar aşılmayacak şeyler değildir" dese de hükümette iplerin koptuğunu göstermiştir.⁵⁵⁹ Nitekim 4 Mart'taki Yüksek Planlama Kurulu toplantısına da bu kez Feyzioğlu ve Türkeş katılmamıştır.⁵⁶⁰

Bu sırada CHP, bir seçim işbirliği için TİP'le görüşmelere başlamış ve TİP lideri Behice Boran ile CHP lideri Ecevit arasında 6 Mart 1977'de bir görüşme yapılmıştır.⁵⁶¹ Görüşmeden olumlu sonuç çıkmadığı, görüşme sonrasında iki liderin de yaptıkları açıklamalarda seçim işbirliğini değil, demokrasinin nasıl korunabileceğini tartıştıklarını ifade etmeleriyle anlaşılmıştır.⁵⁶² Liderlerin görüşmesinin ardından, 8 Mart'ta da CHP Genel Sekreter Yardımcıları Işık ve Topuz ile TİP lideri Boran ve TİP Genel Sekreteri Nihat Sargın arasında yapılan görüşmeden sonra Boran, CHP'den kontenjan değil, yükselen faşizme karşı ortak mücadele istediklerini belirtmiş ve "Türkiye İşçi Partisi'nden hiçbir üyenin şeklen de olsa CHP listesinde aday gösterilmesine imkan yoktur" diyerek seçim işbirliğine kapıları tamamen kapatmıştır.⁵⁶³

CHP, bu dönemde hükümet içinde zaten yaşanan güven bunalımını derinleştirmek için de girişimler yapmış, Boran-Ecevit görüşmesinin olduğu gün CHP Genel Sekreter Yardımcısı Birler, rejimin esenliği için MSP ile işbirliği yapabileceklerini ifade

⁵⁵⁶ Milliyet, 28 Ocak 1977.

⁵⁵⁷ Milliyet, 1 Şubat 1977

⁵⁵⁸ Cumhuriyet, 23 Şubat 1977.

⁵⁵⁹ Milliyet, 4 Mart 1977.

⁵⁶⁰ Milliyet, 6 Mart 1977.

⁵⁶¹ Cumhuriyet, 7 Mart 1977.

⁵⁶² Cumhuriyet, 8 Mart 1977.

⁵⁶³ Cumhuriyet, 9 Mart 1977.

etmiştir.⁵⁶⁴ Bu doğrultuda CHP, MSP ve DP gruplarının Demirel'den asgari geçim indirimi yasasının çıkartılmasını istemeleri konusunda mutabık olmaları da MSP'nin koalisyon içindeki talepkâr tavırlarının kamuoyunun önüne taşınması ve muhaliflerle işbirliği içine girmiş olması şeklinde yorumlanabilir.⁵⁶⁵ Nitekim MSP, 9 Mart 1977'de yapılacak Danışma Kurulu Toplantısı'nda da asgari geçim indirimi yasası hakkında CHP ve DP'yle birlikte hareket etme kararı almıştır.⁵⁶⁶ Bu dönemde AP'li Maliye Bakanı Yılmaz Ergenekon'un MSP'li Bakanların yatırım harcamalarını bütçe vermeyerek engellemesi de krizin vardığı boyutu göstermek açısından önemlidir.⁵⁶⁷ Siyasal şiddet ve iktisadi yapıdaki kırılmalığa bir de bu krizler eklenince erken seçimin kaçınılmaz olduğu anlaşılmış ve CHP Genel Sekreter Yardımcısı Birler ile AP Genel Başkan Yardımcısı Necmettin Cevheri arasında 9 Mart 1977'de başlayan görüşmeler, 23 Mart'ta iki partinin de gruplarında aldıkları erken seçim kararıyla sonuçlanmış ve AP, önerisini grupta görüştüktan sonra TBMM Başkanlığı'na vermiştir. Buna karşın MSP'ye "Her türlü olanaktan yararlanarak erken seçimin engellenmesi" kararını almıştır.⁵⁶⁸ 3 Nisan 1977'ye gelindiğinde erken seçime muhalif iki aktör olan MSP ve DP, seçimi engellemek amacıyla Meclis Başkanlığı'na 60'tan fazla araştırma önergesi vermişlerdir.⁵⁶⁹ Ancak bu engelleme girişimlerine rağmen 5 Nisan 1977'de yapılan oylamada 342 oyla seçimlerin 5 Haziran'da yapılması kabul edilmiştir.⁵⁷⁰

Seçim propagandası döneminde yaşanan iki siyasal şiddet olayı, seçim kararının ne kadar doğru olduğunu ispatlamıştır. Aslında seçim döneminde bu iki sansasyonel olaydan daha fazlası da yaşanmış, örneğin Tokat'ın Niksar, Gümüşhane'nin Şiran ilçeleriyle Erzincan'da birbirini takip eden üç günde, 26-27 ve 28 Nisan 1977 tarihlerinde CHP, ardı ardına saldırılara uğramıştır.⁵⁷¹ İlk sansasyonel olay, 1 Mayıs 1977'de yaşanmıştır. Taksim'de gerçekleşen 1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamaları esnasında İSKİ binası ve Intercontinental Oteli gibi meydanı cepheden gören yerlerden

⁵⁶⁴ Cumhuriyet, 7 Mart 1977.

⁵⁶⁵ Cumhuriyet, 8 Mart 1977.

⁵⁶⁶ Cumhuriyet, 9 Mart 1977.

⁵⁶⁷ Cumhuriyet, 19 Mart 1977.

⁵⁶⁸ Milliyet, 24 Mart 1977.

⁵⁶⁹ Cumhuriyet, 4 Nisan 1977.

⁵⁷⁰ Milliyet, 6 Nisan 1977.

⁵⁷¹ Yaşlı, a.g.e., s. 313.

açılan ateşler sonucunda bazı kişiler vurularak, bazılarıysa olayın paniğiyle kaçmaya çalışan insanlar tarafından sıkışan sokaklarda ezilerek hayatlarını kaybetmişlerdir. 2010'a kadar Taksim'de kutlanan son 1 Mayıs olan 1977 1 Mayıs'ının bilançosu ise 34 kişinin hayatını kaybetmesi olmuştur.⁵⁷² Ecevit, olaydan sonra yaptığı açıklamada toplumun “demokratik gelişmesine” karşı olanların seçim günü yaklaştıkça tertiplerini arttırmaya başladıklarını ve bu olayın da o tertiplerin bir parçası olduğunu ifade etmiş ve vatandaşları “kışkırtmalara kapılmama”ları yönünde uyarmıştır. Dönemin CHP'li İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan da olayın tertip olduğu yönünde Genel Başkanını destekler nitelikte bir açıklama yapmış ve “Toplum polisi şefine sular idaresinin üzerine mevzilenerek ateş edenleri gösterdiğim sırada dövülmeye başladım” demiştir.⁵⁷³

29 Mayıs 1977'de İstanbul'dan İzmir'e hareket eden Ecevit'e dönük bir suikast girişimi daha yaşanmıştır. Ecevit'in havaalanına inmesinin ardından İsmet Çetin adında bir polise ait tüfek patlamış ve Ecevit'in yakınında bulunan Mehmet İsvan ve İzmir Belediye Başkanı İhsan Alyanak'a isabet etmiştir. Olaydan yara almadan kurtulsa da suikast girişiminin asıl hedefi Ecevit'tir.⁵⁷⁴ Ancak gündemi sarsacak asıl gelişme 2 Haziran 1977'de Başbakan Demirel'in CHP lideri Ecevit'e ertesi gün Taksim'de düzenleyeceği mitingde kendisine yönelik bir suikast hazırlığı yapıldığını bildiren bir mektup göndermesiyle olmuş ve Ecevit, bu olaydan siyaseten bir kâr elde etmeyi bilmiştir. Ecevit, mektubun kendisine ulaştığı gün propaganda kapsamında radyoda yaptığı konuşmada, önce Demirel'i gerekli makamlara bilgi vermemekle suçlamış, sonrasında bu koşullar altında kimseyi mitinge davet edemeyeceğini, ancak herkesin mutlaka 5 Haziran'da oyunu kullanması gerektiğini ifade etmiştir. Ecevit, kendisinin ve eşinin miting saatinde alanda olacağını belirterek, “cesur lider” imajını da perçinlemiştir.⁵⁷⁵ Ecevit'in bu mesajına aldığı reaksiyonsa devasa bir katılımı gerçekleştiren Taksim Mitingi olmuş ve bu mesajın halk üzerindeki olumlu etkisi hemen hissedilmiştir.

⁵⁷² Berat Günçikan, *Cumhuriyet'in Kuruluşundan AKP İktidarına Devletin Şiddet Tarihi*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 126.

⁵⁷³ Cumhuriyet, 2 Mayıs 1977.

⁵⁷⁴ Cumhuriyet, 30 Mayıs 1977.

⁵⁷⁵ CHP, *1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1977, s. 54.

1977 seçimleri, her ne kadar CHP'nin tek başına iktidar umutlarıyla gittiği bir seçim olsa da CHP, bu şansı 13 milletvekili eksikliğiyle elinden kaçırmıştır. Bir yandan halk, sokak çatışmalarının durması için güçlü ve istikrarlı bir yönetim isterken, diğer yandan sermaye sınıfı da bir tek parti iktidarına hasret kalmıştır. Bunun yanında, sol gruplar da blok hâlinde CHP'yi desteklemişlerdir. Bunun sebebi, bu grupların devletteki Ülkücü kadrolaşmadan duydukları rahatsızlık olmuştur. Halkın tüm bu gruplarının umutsuzluğunu umuda çeviren ve “umudumuz Ecevit” sloganıyla özdeşleşen Ecevit'in CHP'si, istikrarlı bir yönetime ulaşmayı kıl payı da olsa kaçırmıştır. Ecevit'in sonuçlar açıklanmaya başladığı esnada CHP Genel Merkezi'nin balkonundan CHP'nin tek başına iktidara geldiği açıklaması ve bunun üzerine tüm Türkiye'de partililerin kutlamalara başlaması da parti tabanı için ikinci bir travma olmuştur.⁵⁷⁶

⁵⁷⁶ Anadol, a.g.e., s. 390-391.

TABLO 4

5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Sayıları	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayıları
CHP	6.136.171	41.4	213
AP	5.468.202	36.9	189
MSP	1.269.918	8.6	24
MHP	951.544	6.4	16
Bağımsız	370.035	2.5	4
CGP	277.713	1.9	3
DP	274.484	1.8	1
TBP	58.540	0.4	0
TİP	20.565	0.1	0

Kaynak:https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1977 (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2021).

2.5.2. Kaçan Mutlak Zafer ve Başarısız Bir Hükümet Girişimi

Anadol'a göre, iktidarın kıl payı kaçırılmasının sebebi, Ecevit'in 1974'ten itibaren halktan gördüğü yoğun sevgiyle kendisini partinin üzerinde görmesi ve kendisine muhalif olanları partiden tasfiye etmesi olmuştur. Anadolu, "Belki de en büyük hatamız onu (...) partinin önüne geçirmektir" demiştir. Anadolu, "umudumuz Ecevit" sloganının yerine "umudumuz CHP iktidarı" demenin daha doğru olabileceğini ifade etmiştir.⁵⁷⁷ Mumcu ise tek başına iktidarın ufak bir farkla kaçırılmasının nedenini, başta Doğu illeri olmak üzere bazı yerlerde partiye kendi solundan sızma olmaması için önseçim yerine merkez yoklamasıyla aday belirlenmesinin sebep olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷⁸

Seçimlerin ardından, 7 Haziran 1977'de Ecevit'in Meclis'teki makamında yapılan ve Uğur Alacakaptan, Bahir Ersoy, Mustafa Üstündağ, İsmail Hakkı Birler, Orhan Birgit,

⁵⁷⁷ A.g.e., s. 391-392.

⁵⁷⁸ Uğur Mumcu, "Yerel Seçimler", *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1977.

Turan Güneş ve Hasan Esat Işık'ın katıldığı toplantıda Güneş, 1977 seçimleri öncesinde yakınlaşılan CGP ve DP'yle bir araya gelindiği bir denklemde bile ancak 222'ye ulaşıldığını ve bunun koalisyon için yeterli olmadığını ifade ettikten sonra, MSP'yle koalisyon ya da azınlık hükümeti kurmaktan başka bir alternatif olmadığını belirtmiştir. Eyüboğlu, dağınık nitelikte bir açık-zımnî koalisyondansa MSP gibi disiplinli bir ortağın daha olumlu olacağını ifade etmiştir. Toplantıdaki diğer isimler de bu iki görüşle paralel ifadelerde bulunsalar da Ecevit, MSP'yle ortaklığa dış dünyaya karşı imaj ve belli çevrelerin hassasiyetleri açısından sıcak bakmadığını ifade etmiş ve MSP'nin dışarıdan desteğini sağlamak için MSP'li Korkut Özal'la görüşeceğini belirtmiştir.⁵⁷⁹ AP'nin bu dönemdeki planı, MSP'yle görüşmeler yaparak bir CHP-MSP koalisyonunu engellemek olmuş ve bu doğrultuda AP Eskişehir Milletvekili Seyfi Öztürk vasıtasıyla MSP'yle görüşmeleri 8 Haziran 1977'de başlatmıştır. Ancak MSP içinde Korkut Özal'ın başını çektiği bir grup milletvekili, bu dönemde CHP'yle bir koalisyon kurulmasını daha uygun görmüşlerdir.⁵⁸⁰

Ecevit, 9 Haziran 1977'de toplanan CHP GYK'sından koalisyon görüşmeleri için yetki almıştır.⁵⁸¹ Ecevit, yetkiyi aldıktan sonraki gün yaptığı basın toplantısında, Türkiye'nin MC Hükümeti yönetimi altında geçen iki buçuk yıl boyunca can güvenliğinin kalmadığını ve insanların umutla 5 Haziran seçimlerini beklediklerini ifade etmiştir. Ecevit, insanların bu umutlarının tükenmesinin aynı zamanda demokrasiye olan inançlarının da tükenmesi anlamına geleceğini ifade etmiş ve tek başına iktidarı kıl payı kaçıran CHP'nin içinde olmadığı bir koalisyon denkleminin demokratik rejime aykırı olduğunu beyan etmiştir. Ecevit, milletin ve rejimin bunalıma sürüklenmemesi için benzer düşüncedeki 13 milletvekilinin sorumluluk alarak bir CHP Hükümetinden yana inisiyatif alacağına olan inancını da ayrıca vurgulamıştır.⁵⁸²

Erbakan, 12 Haziran 1977'de ne CHP'yle koalisyon kurmanın ne de dışarıdan destek vermenin mümkün olmadığını ifade ederken,⁵⁸³ Demirel'le görüşen Ecevit'in AP'li

⁵⁷⁹ Birler, a.g.e., s. 703.

⁵⁸⁰ Cumhuriyet, 9 Haziran 1977.

⁵⁸¹ Milliyet, 10 Haziran 1977

⁵⁸² Cumhuriyet, 11 Haziran 1977.

⁵⁸³ Cumhuriyet, 18 Haziran 1977.

milletvekillerini güvenoylamasında serbest bırakması talebi de olumsuz yanıt almıştır. Ancak Ecevit, “sorumluluk bilinci olan” 13 milletvekili olduğuna duyduğu inançla 20 Haziran 1977’de Cumhurbaşkanı Korutürk’le yaptığı görüşmede hükümeti kurma çalışmalarını tamamladığını ifade etmiş ve Bakanlar Kurulu listesi üzerinde son bir görüşme yapacaklarını belirtmiştir. Aynı gün Demirel, Meclis’teki makamında Türkeş’i ağırlarken, AP’li Öztürk de MSP Genel Sekreteri Asiltürk’ü ziyaret etmiştir. Bunun sonucunda üç partinin lideri Korutürk’e yazdıkları mektuplarda CHP’nin tek başına hükümet kurmasının karşısında olduklarını ve Cumhurbaşkanı’nın hükümeti onaylamaması gerektiğini belirtmişlerdir. Ecevit’in 13 milletvekili optimistliği, Cumhurbaşkanı Korutürk’le görüşmesinin ardından üç partinin 220 milletvekiline sahip oldukları yönündeki bir soruya binaen verdiği, “229 mu? Onların kanaati o” cevabında da kendisini göstermiştir.⁵⁸⁴

MC liderlerinin hükümetin onaylanmaması taleplerine karşın Cumhurbaşkanı Korutürk, 21 Haziran 1977’de Ecevit’le kabine üzerine yaptıkları son toplantının ardından tamamı CHP’lilerden oluşan kabineyi onaylamıştır.⁵⁸⁵ Ecevit, kabine listesinde Topuz’a yer verirken, Baykal ve Baykalcıları liste dışında bırakmıştır. Ecevit, güvenoylamasında sağ partilerden destek alabilmek açısından mümkün olan en ılımlı kabineyi kurmuş olsa da sağın kabineye bakışında pek bir değişiklik olmamıştır. Nitekim Göze, “Bu hükümet CHP’nin çıkarabileceği en ‘ılımlı’ hükümet olmasına rağmen karşısındayız. ‘İlmlilik’ merhalesinden enternasyonale gideceği belli olan bu hükümete bütün gücümüz ve demokratik imkanlarımızla karşıyız” demiştir.⁵⁸⁶ AP lideri Demirel ise hükümete karşı “Çankaya Hükümeti” diyerek pejoratif bir dil kullanmış ve meşruluğunu sorgulamıştır.⁵⁸⁷ Hükümet Programı, 28 Haziran 1977’de Başbakan Ecevit tarafından hem Cumhuriyet Senatosu hem de TBMM’de okumuştur. CHP’nin Demokratik Sol Programı’ndaki vurguların büyük ölçüde bir tekrarı niteliğindeki programda, milli birliğe zarar veren ve devletin çatışmalarda etkisiz kalmasına neden olan partizanlığın devlet içinden sökülüp atılacağı, can güvenliğine dönük önlemlere ağırlık verileceği, lokavtın kaldırılmasının

⁵⁸⁴ Cumhuriyet, 21 Haziran 1977.

⁵⁸⁵ Milliyet, 22 Haziran 1977.

⁵⁸⁶ Ergün Göze, “Ecevit’in Azınlık Hükümetine Karşıyız”, **Tercüman**, 22 Haziran 1977.

⁵⁸⁷ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 284.

TBMM gündemine getirileceği ve “gelişmede” Doğu ve Güneydoğu’nun önceleneceği gibi vurgular özellikle dikkat çekmiştir. Ancak örneğin “halk sektörü”nün yalnızca 2 kez geçtiği programda, halk sektörü açıklıkla vurgulanmamış, kısa ve muğlak ifadelerle geçirilmiştir⁵⁸⁸ ve daha da önemlisi Demokratik Sol Program’ın tamamen üzerine inşa edildiği ‘sosyal adalet’ kavramı da programda yine yalnızca iki kez geçmiş ve içeriğine değinilmemiştir.⁵⁸⁹ Bu da yine hükümetin sınırlarını sert biçimde çizmektense 13 milletvekili arayışı olan bu dönemde daha mutedil bir tavır takınarak bu arayışı başarıya ulaştırma çabasının bir ürünü olarak anlaşılabilir.

Ecevit, buna yönelik eleştirilerin gelmesi üzerine ertesi gün yaptığı açıklamada, hükümet programının yapabilecekleri ile yapmayı ümit ettiklerini birbirinden ayırdıkları bir metin olarak yorumlayarak cevap vermiştir.⁵⁹⁰ Hükümet programıyla beraber, parti içinde de sonraki döneme damgasını vuracak olan tartışmalar başlamıştır. Nitekim Birgit, kağıt üzerinde bırakılan parti programının kaderini, “tutucu sağ” olarak tanımladığı çevrelere yaranabilmek için kapatılan Köy Enstitüleri’ne benzetmiştir.⁵⁹¹ Aslında Ecevit’in “Sorumlu 13 milletvekili” optimistliği henüz güvenoylamasından önce çökmüştür. Ecevit’in hükümet programını okuduğu birleşime MSP Grubu katılmazken, AP’li ve MHP’li milletvekilleri de Ecevit’in hükümet programını okumak için kürsüye çağrıldığı esnada Genel Kurul Salonu’nu terk etmişlerdir.⁵⁹² Bunun yanında, 29 Haziran 1977’de toplanan CGP Genel İdare Kurulu toplantısı sonrasında açıklama yapan Genel Başkan Yardımcısı Orhan Öztrak, toplantıdan Ecevit Hükümeti’nin güvenoylamasında çekimser oy kullanılması kararının çıktığını belirtmiştir.⁵⁹³

Tüm bunların yanında Ecevit, kuracağı hükümette bakanlık koltuklarının dağıtımını da parti içinde otoritesini güçlendirmek için bir pazarlık aracı hâline getirmiştir.

⁵⁸⁸ Birinde halk kesimi (s. 533), diğerindeyse halk sektörü (s. 536) olarak kullanılmıştır. Bkz. Cumhuriyet Senatosu, B: 58, 28. 06. 1977, O: 2.

⁵⁸⁹ A.g.e., s. 535.

⁵⁹⁰ Cumhuriyet, 30 Haziran 1977.

⁵⁹¹ Birgit, “**Kalbur Saman...**”, s. 149.

⁵⁹² Cumhuriyet, 29 Haziran 1977.

⁵⁹³ Cumhuriyet, 30 Haziran 1977.

Topuz'un Genel Sekreter Eyüboğlu'nun hükümet ve parti arasındaki koordinasyonu sağlamak açısından hükümette yer alması gerektiğini ifade etmesinin ardından Ecevit, bunun tek yolunun İstanbul, Ankara, İzmir örgütlerinin ve Kadın ve Gençlik Genel Merkez yönetimlerinin Eyüboğlu tarafından görevden alınıp, bunların yerine kendisinin onaylayacağı isimlerin atanması olduğunu söylemiştir. Ecevit'in bu tutumu, başta Eyüboğlu olmak üzere toplantıda bulunanların sert tepkisine yol açmıştır.⁵⁹⁴ Ecevit'in bu tutumu hem sonrasında CHP içindeki kavgayı hem de DSP'nin kuruluşuna giden yolu anlamak açısından önem arz etmektedir. Sonuçta 3 Temmuz 1977'de yapılan güvenoylamasında Ecevit Hükümeti'nin aldığı 217 'Evet' oyuna karşı çıkan 229 'Hayır' ve 2 çekimser oy dolayısıyla II. Ecevit Hükümeti güvenoyu alamamış ve aynı gün Ecevit, Cumhurbaşkanı Korutürk'e istifasını sunmuştur. İstifanın ardından düzenlediği basın toplantısında Ecevit, Meclis aritmetiği gereği CHP'siz bir hükümetin gerçekçilikten uzak olacağını belirtmiştir. Demirel ise "Çankaya Hükümeti'nin işgaline son verilmiştir" demiştir.⁵⁹⁵

Ecevit'in istifasının ertesi gününde hükümeti kurma görevi Demirel'e tevdi edilmiştir. Ecevit, II. MC ihtimalinin belirmesi üzerine, 213 üyesi, 217 üyenin de desteği olan bir partinin karşısında böyle bir hükümet kurmanın doğru olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, böyle bir denklemde CHP'nin tek başına hükümet kurmayı denemeseydi hata yapmış olacağını da sözlerine eklemiştir.⁵⁹⁶ 7 Temmuz 1977'de toplanan MC liderleri koalisyon için prensip anlaşmasına varmış, Demirel, erken seçime zaten MSP ve MHP'den kurtulmak için gittiklerinin hatırlatılmasına karşı, "Meclis çalışmadığı için" gittiklerini söylemiştir.⁵⁹⁷ 8 Temmuz 1977'de Ecevit ve Demirel arasında TBMM'de bir görüşme daha yapılmış ve Ecevit, Demirel'e Türkiye'nin geçtiği olağanüstü dönem dolayısıyla bir büyük koalisyon, CHP-AP koalisyonu önermiştir. Ecevit, bunun için de üç farklı alternatif sıralamıştır: CHP liderliğinde bir CHP-AP koalisyonu, demokratik açıdan sakıncalı görse de ikinci parti AP liderliğinde bir AP-CHP koalisyonu ya da tarafsız ve bağımsız bir parlamenterin liderliğinde bir CHP-AP

⁵⁹⁴ Anadol, a.g.e., s. 400-401.

⁵⁹⁵ Milliyet, 4 Temmuz 1977.

⁵⁹⁶ Cumhuriyet, 6 Temmuz 1977.

⁵⁹⁷ Cumhuriyet, 8 Temmuz 1977.

koalisyonu. Demirel, bu önerilerin hiçbirine sıcak bakmamış ve tümünü reddetmiştir.⁵⁹⁸

Ecevit, ertesi gün yaptığı basın toplantısında da bir bağımsız liderliğindeki CHP-AP koalisyonu önerisini yinelemiş ve bunun bir taktik değil, devlet, millet ve demokrasiye karşı sorumluluklarının bir gereği olduğunu ifade etmiştir. Ecevit, diriltilmeye çalışılan MC Hükümeti'nin ülkede daha evvel ne can güvenliği ne de öğrenim özgürlüğü bıraktığını ifade ederek, Demirel'e çağrısını yinelemiştir. Demirel ise Ecevit'in kendisine teklif getirecek durumda olmadığını, çünkü hükümeti kurma görevinin Ecevit'te değil kendisinde olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹⁹ Demirel, bir yandan Ecevit'in hükümet önerilerini reddederken, diğer yandan da MC Hükümeti için çalışmalarını sürdürmüş ve 10 Temmuz 1977'de bir araya gelen cephe liderleri protokol taslağını görüşmüşlerdir.⁶⁰⁰ 21 Temmuz 1977'de Çankaya'ya çıkan Demirel, II. MC Hükümeti'ni Cumhurbaşkanı Korutürk'ün onayına sunmuş ve hükümet, Korutürk tarafından onaylanmıştır.⁶⁰¹ Komünizm, faşizm ve her türlü materyalist akımla mücadele iddiasıyla kurulan koalisyon, Türkiye'nin beynelmilel komünizmin saldırılarından mustarip olduğunu ifade etmiş ve bazı çevrelerin uluslararası destekle Cumhuriyet'i yıkıp komünist bir dikta rejimi kurma arzusunda olduğunu belirtmiştir.⁶⁰² Buna karşı hükümet, "özellikle genç nesillerin milli kültür hazineleri" ile tanışması için elinden geleceğini yapacağını belirtmiştir.⁶⁰³ Bu vurgu, Türkiye'nin Soğuk Savaş düzeni içinde Aydınlar Ocağı'nın öncülüğünde kurgulanan Türk-İslam Sentezi'nin bir yansıması olmuştur. Nitekim bu dönemde, daha dünyevi bir milliyetçilikten, komünizme karşı "cihat" çağrısı yapabilecek İslam'la iç içe geçmiş bir milliyetçilik görüşü kurgulanmış ve bu da hem sağın ortak paydası olmuş hem de "milli kültür" olarak kodlanmıştır.⁶⁰⁴

⁵⁹⁸ Cumhuriyet, 9 Temmuz 1977.

⁵⁹⁹ Cumhuriyet, 10 Temmuz 1977.

⁶⁰⁰ Cumhuriyet, 11 Temmuz 1977.

⁶⁰¹ Milliyet, 22 Temmuz 1977.

⁶⁰² Cumhuriyet Senatosu, B: 67, 27.07.1977, O:1, s. 30.

⁶⁰³ A.g.e., s. 34.

⁶⁰⁴ Türk-İslam Sentezi'yle ilgili detaylı iki çalışma için bkz. Fatih Yaşlı, **Türkçü Faşizmden "Türk-İslam Ülküsü"ne**, Yordam, İstanbul, 2020.; Tanıl Bora ve Kemal Can, **Devlet, Ocak, Dergah: 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket**, İletişim, İstanbul, 2000.

2.5.3. II. MC Hükümeti ve Güneş Motel Vakası: Ecevit'in Son CHP'li Hükümeti

Hükümet Programı'nın okunmasının ardından yapılan güvenoylamasından II. MC Hükümeti, üç partinin tüm milletvekillerinden firesiz şekilde onay almış ve 229 'evet' ile güvenoyuna ulaşmıştır.⁶⁰⁵ Ancak sadece CHP'yi iktidar yapmamak üzere kurgulanan bu hükümetin sağlıklı çalışmayacağı en başından belli olmuştur. Bir yandan önceki dönemden devreden anlaşmazlıklar, diğer yandan temsildeki adaletsizlik, bu hükümetin başlangıçtan sorunlu doğmasına sebep olmuştur. AP, TBMM'de %42'lik bir oranda temsil edilirken Başbakan hariç 16 Bakanlıkla kabinenin ancak %57'sine sahip olmuş; buna karşın MSP, %5,3'lük bir parlamento temsiline rağmen 7 Bakanlıkla kabinenin %25'ine sahip olmuştur. İktidarın diğer ortağı olan MHP ise 5 Bakanlıkla kabinenin %18'ine sahip olmuştur. Bunun yanında, %47'lik bir oranla parlamentoda ekseriyetini elinde bulunduran CHP, hükümette yer almamıştır. Ayrıca, MHP'nin elindeki Gümrük ve Tekel, Ticaret ve Sağlık Bakanlıkları kadrolaşmayı mümkün kılacak kadar büyük kadro imkanlarına sahip bakanlıklar oldukları için, bu kısa iktidar döneminde devletteki kadrolaşma sorununu daha da derinleşmiştir.

II. MC Hükümeti, tüm bu sorunlar dolayısıyla yaklaşık beş ay ayakta kalabilmiş (21 Temmuz 1977-5 Ocak 1978) ve 31 Aralık 1977'de gensoruyla düşürülmüştür. 65'inin sol, 37'si ise sağ örgütlerden geldikleri tespit edilebilen toplamda 155 kişi, yalnızca beş ay süren II. MC Hükümeti döneminde sokak olaylarında hayatlarını kaybetmişlerdir.⁶⁰⁶ Başka bir ifadeyle MC, siyasi cinayetleri durdurma konusunda da başarısız olmuştur. Tüm bunların üzerine yapılan 11 Aralık 1977 yerel seçimleri de MC'ye bir uyarı niteliği taşımış ve CHP, aldığı %41.7'lik oy oranıyla İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'nın yanında DP geleneğinin çok güçlü olduğu Aydın ve Bursa'yla beraber 67 ilin 42'sinde ipi göğüslemiştir. Seçim sonuçları belli olmaya başladığında şahsi çıkarların milli çıkarların önüne geçtiği gerekçesiyle AP'den üç

⁶⁰⁵ Milliyet, 2 Ağustos 1977.

⁶⁰⁶ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 284-285.

milletvekili istifa etmiştir.⁶⁰⁷ Ardından Rize Milletvekili Tuncay Mataracı'nın da daha önce verdiği istifa kararının geçerli olduğunu açıklamasıyla beraber MC, salt çoğunluğu yitirmiş ve 226'nın altına düşmüştür. Ecevit ise 13 Aralık 1977'de yaptığı açıklamada Türkiye'de nüfusu 20 binin üzerinde olan yerleşim birimlerinin %92'sinde seçimleri CHP'nin kazandığını belirtmiştir. Ecevit, bunun siyasal gelişmelere de mutlak suretle gebe olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰⁸ Diğer yandan, Ecevit'in verdiği bu oran CHP'nin nispeten şehirleşmiş, dolayısıyla sınıf çelişkilerinin daha gözle görünür hâle geldiği bölgelerden oy aldığını göstermek açısından da önemlidir.

16 Aralık 1977'ye gelindiğinde AP'den istifa eden milletvekillerinin sayısı dokuzu bulmuş ve birlikte hareket ettiklerini söyleyen bu milletvekilleri, Demirel'in kuramadığı CHP-AP koalisyonunu kuracaklarını ifade etmişlerdir.⁶⁰⁹ Daha sonrasında bu gruba Elazığ Bağımsız Milletvekili Ali Rıza Septioğlu da katılmış ve 20 Aralık 1977'de AP'den istifa eden iki milletvekilinin de katılımıyla CHP'ye dışarıdan gelen milletvekili desteği 12'ye çıkmıştır.⁶¹⁰ Ecevit, her ne kadar parti içinden Eyüboğlu gibi kişilerden muhalif sesler çıksa da, bu şekilde bir hükümet kurmaya karar vermiştir. CHP, 22 Aralık 1977'de hazırladığı gensoruyu Meclis Başkanlığı'na teslim ederken, Ecevit de aynı gün Florya'daki Güneş Motel'de 12'lerle bir görüşme gerçekleştirmiş ve Taşkın ve Aydın'a göre onlara bakanlık verilmesi karşılığında gensoru oylamasında CHP'yle birlikte hareket etmelerini teklif etmiştir.⁶¹¹ Ancak Ecevit'e göre, MC'nin terör olaylarına gerekli reaksiyonu vermediğini düşünen bir grup milletvekili zaten CHP'yi destekleme kararını halihazırda almıştır. Bu yüzden, onlara bakanlık verilmesi güvenoylamasıyla alakalı olmamış, Ecevit'in mücadelelerine kattığı güce karşı bir armağanı olmuştur.⁶¹² Ancak Ecevit'in bakanlık sandalyelerini parti içinde de bir pazarlık aracı yaptığı yukarıdaki Eyüboğlu örneğinden de anlaşılabilir. Sonuç olarak, 31 Aralık 1977'de yapılan gensoru oylamasında 228 güvensizlik oyu alan hükümet

⁶⁰⁷ Bu isimler, Konya Milletvekili Oğuz Atalay, Ankara Milletvekili Mustafa Kılıç ve Mardin Milletvekili Şerafettin Elçi. Cumhuriyet, 12 Aralık 1977.

⁶⁰⁸ Cumhuriyet, 16 Aralık 1977.

⁶⁰⁹ Cumhuriyet, 17 Aralık 1977.

⁶¹⁰ Milliyet, 21 Aralık 1977.

⁶¹¹ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 287.

⁶¹² Dündar ve Akar, a.g.e., s. 250.

düşerken, aynı zamanda Cumhuriyet tarihinde güvenoylaması sonucunda düşen ilk hükümet de olmuştur.⁶¹³

“Umut yılı” ilan ettiği 1977’den umduğunu bulamayan Ecevit, 1978’in ilk gününde Cumhurbaşkanı Korutürk’ten hükümeti kurma görevini alarak, bu kez de 1978’i “umut yılı” yapmak istemiştir. Ecevit’in kabine listesinde, 12’lerin 10’u bakan olarak kendisine yer bulurken, üç milletvekiliyle temsil edilen CGP’ye iki, bir milletvekiliyle temsil edilen DP’ye ise bir bakanlık verilmiştir. Bunun yanında, Başbakan Yardımcılığının yanında Devlet Bakanı olanlar da dahil Devlet Bakanlığı sayısı 10’a çıkartılmış ve bu kabine, Cumhuriyet tarihinin o güne kadar gördüğü en çok Devlet Bakanı olan kabine olmuştur. Ayrıca, İşletmeler ve Yerel Yönetimler olmak üzere iki yeni bakanlık da kurulmuştur. MC döneminde başbakanlık hariç 29 olan bakanlık sayısı 34’e çıkartılmıştır. Kabine, 5 Ocak 1978’de Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır. Ecevit, önceki dönemde hükümetin güvenoyu alamaması dolayısıyla parti içinde yapamadığı dönüşümü bu kez yapmış ve kabinede görev verdiği Başbakan Yardımcısı Eyüboğlu Genel Sekreterlikten, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı Topuz Genel Sekreter Yardımcılığından, Turizm Bakanı Alev Coşkun, Çalışma Bakanı Bahir Ersoy ve Gençlik ve Spor Bakanı Yüksel Çakmur da GYK üyeliklerinden istifa etmişlerdir. Ecevit, özellikle partideki görevlerini sürdürmek isteyen Topuz ve Eyüboğlu’yla sert tartışmalar yaşandığı bir toplantı gerçekleştirse de sonuçta önerisini kabul ettirmiştir.⁶¹⁴ Hükümet Programı, 12 Ocak 1978’de hem Senato hem de Meclis’te Başbakan Ecevit tarafından okunmuş, hükümet, 17 Ocak’taki güvenoylamasında 229 oyla onay almıştır.⁶¹⁵ Ecevit, hükümeti kurma görevini devraldığı günden itibaren yaptığı açıklamalarda önceliğin iç güvenlik olduğunu ifade etmiştir. Ağırlıklı olarak 1977’deki hükümet programının bir uzantısı olan programda, iç güvenliğe verilen ağırlığın, Ecevit’in ifadelerine paralel şekilde, arttırıldığı söylenebilir.⁶¹⁶ Erdoğan’a göre, bu dönemde Ecevit, devleti kuran partinin lideri olarak, “devleti kurtarmayı”, mevcut konjonktürde “düzen değişikliği”ne tercih

⁶¹³ Milliyet, 1 Ocak 1978.

⁶¹⁴ Cumhuriyet, 6 Ocak 1978.

⁶¹⁵ Milliyet, 18 Ocak 1978.

⁶¹⁶ Detaylı bilgi için bkz. Cumhuriyet Senatosu, B: 16, 12.01.1978, 0:2.

etmiştir.⁶¹⁷ Nitekim Ecevit de II. MC Hükümeti kurulmadan evvel Demirel'e yaptığı koalisyon teklifinde taktik ya da strateji değil, devleti ve de demokrasiyi kuran partinin lideri olarak bunları kurtarma girişiminin bir ürünü olduğunu ifade etmiştir.⁶¹⁸ Son olarak Ecevit, bu kabinede kendisine muhalif olan Baykal'ı da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı olarak görevlendirmiştir. Ecevit'in Eyüboğlu grubunu Bakanlık vererek parti yönetiminden tasfiye ettiği bir süreçte, Baykal hizbinin onun yerine geçmesini engelleyerek parti içini hiziplerden arındırma arzusuyla ona da bakanlık koltuğu verdiği ifade edilebilir.

22 ay süren Ecevit Hükümeti (5 Ocak 1978-12 Kasım 1979), Türkiye'nin zor bir sürecine tanıklık etmiştir. Bu zorluklar, MC Hükümeti döneminden miras kalan mali sıkıntılar, şiddet olayları, Kürtçülük hareketinin nüveleri, katliamlar ve cinayetler olarak özetlenebilir. Tüm bu olayların sonucunda askerlerin siyaset üzerinde artan baskısı, Ecevit'in yaslandığı toplumsal tabanla arasına mesafe girmesine sebep olacak gelişmeler doğurmuştur. İktisadi alandaki sorunlar, daha II. MC döneminde bir bunalım hâlini almıştır. Bütçe dengesinin sağlanamayıp devamlı açık verilmesi, siyasi istikrarın sağlanamaması, Kıbrıs dolayısıyla askeri harcamaların artması, ihracatın tarım ürünleriyle sınırlı olması ve AET'nin ihracat sınırlaması, Amerikan ambargosu ve petrol fiyatlarındaki artış bu bunalımın ana nedenleri olarak özetlenebilir.⁶¹⁹ Tüm bu sorunların çözümü iddiasıyla ortaya çıkan hükümetin amacı, 1981 seçimlerine kadar ülkeyi restore edip, seçimlerden sonra Demokratik Sol Program doğrultusunda "düzen değişikliği"ni uygulamaya koymak olarak planlanmıştır.

2.5.4. CHP İktidarının İktisadi Rahatlama ve Toplumsal Dönüşüm Arayışları

Ecevit, bu restorasyon girişimi için IMF'yle (*International Monetary Found*, Uluslararası Para Fonu) görüşmeye de sıcak bakmış, ancak programın acı reçetesinin yumuşatılmasını istemiştir. Bu dönemde, iktisadi alanda fiyat ilişkileri açısından en olumsuz görünen sektör, sanayi sektörü olmuştur. Bu durumun en temel nedeni ise

⁶¹⁷ Necmi Erdoğan, "Demokratik Soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar", **Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Sol**, C.VIII, Tanıl Bora ve Murat Gültekinil (Ed.), İletişim, İstanbul, 2009, s. 273.

⁶¹⁸ Cumhuriyet, 10 Temmuz 1977.

⁶¹⁹ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 293.

imalat sanayiinin %50'ye yakın üretim kapasitesini temin eden KİT'lerin neredeyse zararına satışı temel alan fiyat politikaları olmuştur. Bu politika aslında, ithal ikameci dönemin bir uzantısıdır. Bunun yanında, kredilerdeyse enflasyonla eşit oranda bir faiz uygulanması, burjuvazinin sermaye gelişiminde finansmanı sorun olmaktan çıkarmıştır.⁶²⁰ Diğer yandan, işçilerin reel ücretlerinde 1963'ten beri artış olsa da⁶²¹ net hasıladan aldıkları pay ters orantılı bir seyir izlemiş ve 1963'ten 1972'ye gelindiğinde %31'den %25'e düşmüştür. Bunun anlamı, örgütlü bir nitelik sergileyen işçi sınıfının sömürülme düzeyinin arttığıdır. Bu da işçi sınıfı içerisindeki huzursuzluğu arttırarak örgütlü hareketlerini daha da güçlendirmiştir. Ecevit ve CHP'nin de ortaya koyduğu demokratik sol “yeni düzen” bu sömürü düzenine sosyal adalet vasıtasıyla son vermeyi öngörmüştür. Ancak 1974 petrol kriziyle başlayan iktisadi bunalım, yukarıdaki etmenlerin de etkisiyle 1977 sonuna gelindiğinde içinden çıkılması güç bir hâl almıştır. I. MC Hükümeti döneminde, petrol kriziyle beraber yaşanan bunalım, gurbetçi işçilerden gelen dövizleri eritmiş ve hükümet, çareyi Dövizle Çevrilebilir Mevduat (DÇM)⁶²² hesaplarını devreye sokmakta bulmuştur.

Bu yüksek faizli DÇM'ler, bir süreliğine milli hasılanın %5 düzeyinde büyümesini sağlasa da 1977 sonunda üst limitine ulaşmış ve banker borçlarıyla ticari krediler de bu limite ulaşınca erişilebilir bir kredi imkanı kalmamıştır. Kredi kanallarının kapanması da başta petrol olmak üzere birçok malın Merkez Bankası rezervlerini eritmesine yol açmıştır.⁶²³ Ecevit, tam da böyle bir krizin içinde iktidara gelmiştir. Dolayısıyla onun 1981'e kadar düşündüğü restorasyon sürecinde, iktisadi alanda öncelikle yapması gereken yeni kredi imkanları yaratmak için çabalamak olmuştur. Ecevit, bu doğrultuda uluslararası sermaye gruplarına ve bunun yanında Avrupa'da iktidarda bulunan “ideolojik akrabaları” olan sosyal demokrat liderlere kredi desteği temin etmek amacıyla başvurmuştur. Ancak “ideolojik akrabaları” da dahil olmak üzere tüm bu liderlerden ve çevrelerden olası bir desteğin önkoşulu olarak, Türkiye'nin IMF'yle bir istikrar paketinde anlaşması gerektiği yanıtını almıştır.

⁶²⁰ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)**, İmge, Ankara, 2005, s. 138.

⁶²¹ Boratav, 1963'te 100'se 1976'da 220'dir şeklinde örnekler. (A.g.e., s. 139)

⁶²² Gurbetçi işçilerden gelen dövizlere bir bankada hesap açılmasının akabinde Merkez Bankası'nda TL'ye çevrilerek iç piyasaya sürülmesi işlemi olarak özetlenebilir. Bkz. Özgür Öztürk, **Türkiye'de Büyük Sermaye Grupları: Finans Kapitalin Oluşumu ve Gelişimi**, SAV, İstanbul, 2010, s. 86-87.

⁶²³ Boratav, a.g.e., s. 140-141.

IMF'nin sunduğu standart modellerin fiyat serbestisi, ücret ve tarım sübvansiyonlarının uygulanmaması ve toplam iç talebin para politikalarıyla azaltılması gibi ekonominin yükünü CHP'nin yaslandığı emekçi tabana yıkacak bir istikrar paketini Ecevit'in kabul etmesi, siyasi geleceği açısından kendisine makul görünmemiştir.⁶²⁴ Ecevit, bir yandan emekçi sınıfların baskısını ensesinde hissederken, diğer yandan da sermaye grupları, “komplekse kapılmadan” ivedilikle IMF'yle anlaşma masasına oturup dış kredi temini için hükümete baskı yapmıştır. TÜSİAD (Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği) adına açıklama yapan Sakıp Sabancı, önceki cümledeki alıntılı ifadeyle sermaye gruplarının yeni hükümetten beklentilerini açıklamıştır.⁶²⁵

Ecevit, 12 Şubat 1978'de verdiği demeçte, IMF'yi önemli bir uluslararası kuruluş olarak tanımlamış ve IMF'nin paket programlarını gelişmiş ya da gelişmekte olan, ancak diktatörlük rejimiyle yönetilen ülkelerde uyguladığını ve Türkiye'nin bu iki kategorinin de dışında olduğunu vurgulamıştır. Ecevit, Türkiye'nin bu özel durumu sebebiyle bu paketlerin Türkiye'de uygulanmasının pek de mümkün olmadığını ifade etmiştir.⁶²⁶ Ecevit'in demokratik sol rotanın iyimserliğinin bir uzantısı olarak ne sermayeyi ne de emekçileri mutsuz ya da en azından rahatsız etmeyecek bir ara model arayışı içine girdiği söylenebilir. Ecevit'in tüm bu iyimserliğine karşın IMF'yle yapılan görüşmede önerilen istikrar paketi, IMF'nin şablon paketlerinden biri olmuştur. Buna göre IMF, Türkiye'den sabit dolar kurunun 19.25'ten 30 TL'ye çıkartılması, Merkez Bankası tarafından kamuya verilen kredilerde limitasyona gidilmesi, faizlerin arttırılması ve neredeyse zararına pazara sürülen KİT mallarına zam yapılması şeklinde emekçilerin yeniden dağıtım mekanizmalarından edindikleri faydayı minimize edecek önlemleri uygulamaya koymasını istemiştir.⁶²⁷ Türkiye, IMF'nin pakette önerdiği önlemleri kısmen uygulamanın yanında, piyasadaki vurgunculuk gibi haksız kazançların önüne geçmek için kontrolörler ve güvenlik kuvvetlerini kullanmaya çalışmış, bu da benzin ve yağ gibi ürünlerde stokçuluk ve karaborsa gibi sonuçlar ortaya çıkartarak, bu malları temin etmek isteyen vatandaşların

⁶²⁴ A.g.e., s. 141-142.

⁶²⁵ Cumhuriyet, 21 Ocak 1978.

⁶²⁶ Cumhuriyet, 13 Şubat 1978.

⁶²⁷ Yaşlı, a.g.e., s. 355.

kuyruklara girmesine sebep olmuştur. Ayrıca bu mallardaki fiyatlar, 1978’de %53, bir yıl sonra da %64 oranında zamlanmıştır. Türkiye, IMF’nin isteği doğrultusunda sabit dolar kurunu önce 25 TL’ye, sonra da 1979’da 47 TL’ye çıkarsa da IMF’nin diğer istekleri arasında yer alan fiyat serbestisi, tarımsal destek ve ücret desteklerinin sınırlandırılması ve talebin yeni bir para politikasıyla düşürülmesi gibi önlemleri almadığından, Türkiye’nin attığı adımlar yetersiz bulunmuştur.⁶²⁸

IMF’nin bu önlemlerde ısrar etmesinin sonucunda Türkiye, ABD’den aracılık yapmasını istemiştir. ABD, Kıbrıs ve Ege konularında Türkiye’nin adım atması koşuluyla IMF’nin Türkiye’nin niyet mektubunu kabul etmesini istemiş ve IMF de bunu kabul etmiştir. Buna karşın IMF tarafından yeni kredi temin edilmemiş, yalnızca Türkiye’nin mevcut borçları ertelenmiştir. Niyet mektubunun kabulünün ardından enflasyonu düşürmek amacıyla kamu harcamalarını düşürülmesi için Merkez Bankası’nın kamuya verdiği krediler kısıtlanmıştır. Ancak bütün 1970’ler boyunca olduğu gibi bu dönemde de enerji ve hammadde açığı nedeniyle sanayi üretimi düşerken, politik kaygılar ve hukuki haklar nedeniyle istihdam aynı oranda düşürülemediğinden emek verimliği düşük kalmıştır. Örgütlü nitelikteki işçiler, reel ücretlerdeki artış oranlarının düşük tutulmasına sendikalar aracılığıyla direnerek, bunun önüne geçmişlerdir.⁶²⁹ İşçiler, 1980 sonrasının kurumsal altyapısıyla beraber bunun geri dönüşünü burjuvazinin büyük bir sınıf kinyile almışlardır.

Bunun yanında Ecevit, köykent projesini hayata geçirmek için ilgili Bakan Topuz’a talimat verse de bu proje, projenin kapsamıyla ilgili yetkileri olan kabinesindeki eski AP’li bakanların direnişine takılmıştır. Köylüyle ilgili, özellikle Doğu ve Güneydoğu’yla ilgili, uygulanması planlanan toprak reformu da yine eski AP’li bakanların direnişiyle sonuçlanmıştır.⁶³⁰ Ecevit’in bir yandan mümkün olduğu kadar köylünün ve emekçinin IMF’nin acı reçetesinden olumsuz etkilenmemesi için direnip sermaye gruplarının istediği adımları atmamaya onları karşısına alırken, diğer yandan da köylülere verdiği sözlerle ilgili göstermelik de olsa makro ölçekli adımlar atamamaya köylülerin gözündeki itibarını da zedelediği söylenebilir. Ayrıca Ecevit,

⁶²⁸ Boratav, a.g.e., s. 141-142.

⁶²⁹ A.g.e., 142-143.

⁶³⁰ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 295.

İsmail Cem'in TRT Genel müdürlüğü görevine dönmesiyle ilgili Danıştay kararını uygulama eğiliminde olsa da bir Başbakanlık yazısıyla halledebileceği bu işlemi⁶³¹ AP kökenli bakanların baskısıyla yapmamış ve bu da parti içinde tepki çeken meselelerden bir diğeri olmuştur. Ecevit, bu kararıyla parti içindeki huzursuzluğu, hükümet içindeki bir huzursuzluğa tercih etmiştir.⁶³²

Tüm bunların yanında, artan şiddet olayları ve suikastlar da hükümeti sıkıştıran bir diğeri mesele olmuştur. III. Ecevit Hükümeti'nin kurulmasının ardından yaşanan ilk sansasyonel şiddet eylemi, 16 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin üzerine bomba atılması ve bombanın yarattığı panikle kaçışan öğrencilerin de üzerlerine otomatik silahlarla ateş açılması olmuştur. Saldırının ardından toplanan üniversite senatosu, okulu süresiz olarak kapatma kararı almış, devrimci öğrenciler ise olay üzerine merkez binayı işgal etmişlerdir. Aynı gün Kadıköy Ticaret Meslek Lisesi'ni basan Ülkücü grup da devrimci bir lise öğrencisini öldürmüştür. Bu olaydan da anlaşıldığı üzere, siyasal şiddetin yaşı üniversite seviyesinin de altına inmiştir. Ecevit, olayın ardından yaptığı açıklamada, bu olayı son günlerde şiddet olaylarının azalması ve hükümetin aldığı çeşitli önlemler sayesinde farklı ideolojik doğrultudaki gençlerin beraber eğitim görme kültürünü kazanmasından rahatsızlık duyan çevrelerin harekete geçmesi olarak yorumlamıştır. Ecevit ayrıca, halka can güvenliği ve barış içinde eğitim almayı çok görenlere, demokratik hukuk devleti çizgisinden ayrılmadan, hadlerinin bildirileceğini de ifade etmiştir.⁶³³ Ecevit, her ne kadar alınan önlemlere atıfla bazı çevrelerin telaşlandığını iddia etse de bu olay aslında devlet içindeki karanlık ve partizan örgütlenmelerin gücünü göstermek açısından son derece önemli bir örnek olmuştur. Bu olayda, Ülkücü grupların saldırı ihtimaline karşı okula beraber girip çıkan solcu gruplarla ilgili toplu bir katliam yapabilmek için son derece planlı bir saldırı yapılmasının yanında dikkat çeken bir diğeri husus da öğrencilerin giriş-çıkışları esnasında onlara eşlik eden 50-60 kadar emniyet görevlisinin saldırı günü bu rutinlerini uygulamamaları ve yalnızca 11 polisin öğrencilere eşlik etmesi olmuştur. Bu rutinin bozulması, olaydan önce İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Şükrü Balcı tarafından emniyet birimlerine gönderilen, 10 gün içinde sol eğilimli öğrencilere

⁶³¹ Cumhuriyet, 21 Ocak 1978.

⁶³² Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 294.

⁶³³ Cumhuriyet, 17 Mart 1978.

yönelik dinamitli bir saldırı yapılacağı istihbaratının alındığını bildiren ve gerekli önlemlerin alınmasını isteyen talimat yazısına rağmen gerçekleşmiştir.⁶³⁴

Bu çok boyutlu saldırının aslında yeni bir kaos döneminin de habercisi olduğu sonradan anlaşılmıştır. Ecevit, devlet içindeki bu karanlık odaklarla mücadele etmek yerine, dayandığı tabanı bu olaylar karşısında pasifize etmeye çalışmış ve tabanıyla kendisi arasında yeni bir gerilime yol açmıştır. Ecevit, DİSK'in 16 Mart'ta yaşanan bu katliamı protesto etmek için 20 Mart 1978'de gerçekleştirdiği ve 600 binden fazla işçinin iştirak ettiği sabah 8-10 saatleri arası iki saatlik iş bırakma eylemini illegal olarak yorumlamış ve işçileri, diktacıların tuzağına düşmekle suçlamıştır. Ecevit, bu eylemleri önü arkası hesaplanmadan gerçekleştiren "sorumsuzca" davranışlar olarak tanımlamış ve demokrasiyi tehlikeye sokabilecek bu tür eylemlere izin verilmeyeceğini ifade etmiştir.⁶³⁵ Ecevit'in konuşmasının ardından Bakırköy Savcılığı soruşturma başlatmış ve 104 DİSK mensubu tutuklanmıştır. DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk ise hem Ecevit'in açıklamaları hem de tutuklamaların ardından yaptığı açıklamada, son derece sorumlu davrandıklarını ve anayasal haklarını çerçevesinde bir eyleme imza attıklarını ifade etmiş, "DİSK yöneticileri kimseden bugüne kadar koruyuculuk beklemedi ve beklemeyecektir" diyerek, Ecevit'in meydan okumasına bir karşı meydan okumayla cevap vermiştir. Baştürk, Ecevit'in illegallik iddiasınaysa hükümetin tavrını anti-demokratik olarak tanımlayarak cevap vermiştir. Baştürk ayrıca, doğrudan Ecevit'in söylemlerine karşı bir tutum olarak da tüm dünyada olduğu gibi faşizmi sadece işçi sınıfının direnişinin engelleyebileceğini belirtmiş ve Ecevit'in faşizme de komünizme de karşı olduğunu sürekli vurgulayan ifadelerine atıfla, hem sağa hem sola karşı olduğunu tekrar edip durarak faşizmin engellenmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Baştürk, asıl tuzağın Ecevit'in bu "ortayolcu" tavrı olduğunu söylemiştir.⁶³⁶

24 Mart 1978'de ise bu sefer siyasi cinayetlerin ilk halkası, Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Doğan Öz'ün öldürülmesiyle başlamıştır. Savcı Öz, özellikle "Ülkücü

⁶³⁴ Ebru Deniz Ozan, "1971-1980: İki Darbe Arası Kriz Sarmalı", **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, Yordam Kitap, İstanbul, 2015, s. 740.

⁶³⁵ Milliyet, 21 Mart 1978.

⁶³⁶ Cumhuriyet, 23 Mart 1978.

Komando”ların üzerine gitmesiyle bilinen bir savcı olması nedeniyle Ülkücü kadrolar tarafından hedef gösterilmiştir. Savcı Öz’ün hedef tahtasına konmasına sebep olan asıl olay ise Ülkücülerin “kurtarılmış bölge”si konumundaki Site Yurdu’nu aratması olmuştur. Savcı Öz, Akşam Ticaret Lisesi öğrencisi olan devrimci hareketle dirsek temasındaki Levent Özyürek’in bu yurttan kalan Ülkücü Naci Üner tarafından öldürüldüğünü tespit etmesi sonucunda arama kararını çıkartmış ve aramada bizzat bulunmuştur. Bunun sonucunda, Savcı Öz’ün katil zanlısının Üner olduğu düşünülmüştür.⁶³⁷ Ancak sonrasında, Öz’ün katilinin İbrahim Çiftçi olduğu anlaşılmıştır.⁶³⁸ Suikastın ardından yaptığı açıklamada Başbakan Ecevit, bu olayla beraber adalet görevlilerine kadar uzanan bu kanlı ellerin, Ülkücü saldırıların, devleti korumanın aksine devlete karşı yapılan saldırılar olduklarını gösterdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Ecevit, site Yurdu aramasına atıfla, “Kurtarılmış bölge denen yerlerdeki halkı gerçekten kurtarmak için devlet yardım elini uzatacaktır” demiştir.⁶³⁹

Savcı Öz ile ilgili bir diğer önemli detay ise 1974 Kıbrıs Barış Harekati’nin ardından uygulanan ABD ambargosuyla beraber JUSMAT⁶⁴⁰ tarafından finanse edilen Özel Harp Dairesi’nin finansman açısından zorlanmasının ardından dönemin Genelkurmay Başkanı Semih Sancar’ın Ecevit’ten finansal destek istemesiyle ortaya çıkan kontrgerilla ile ilgili bir rapor hazırlığı içinde olmasıdır. Öz suikastının ardından eşi tarafından Ecevit’e ulaştırılan tamamlanmamış raporda Savcı Öz, MC Hükümetleri döneminde emperyalist güçlere ait istihbarat servislerinin devletin kritik alanlarının ekseriyetini kontrol altına aldıklarını ve bu kontrol edilen güçler aracılığıyla yaratılan kaos ortamıyla halkın Ecevit’e duyduğu inancın da ortadan kaldırılarak, faşist bir düzen kurmayı amaçladıklarını not etmiştir. Öz’e göre, bu güçlerin halka ulaşma vasıtaları da Ülkü Ocakları ve onların kontrolündeki komando kampları olmuştur.⁶⁴¹

⁶³⁷ Cumhuriyet, 25 Mart 1978.

⁶³⁸ İbrahim Çiftçi, 1996’da hapisten çıkmış ve 1997’de MHP lideri Türkeş’in ölümünün ardından MHP Genel Başkanlığına aday olmuştur. Çiftçi’yle alakalı detaylı bilgi için bkz. “*Kontrgerilla raporunu yazarken katledildi*”, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kontrgerilla-raporu-yazarken-katledildi-6172406> (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2020).

⁶³⁹ Cumhuriyet, 25 Mart 1978.

⁶⁴⁰ Joint US Military Mission For Aid to Turkey, Türkiye’ye Yardım için Ortak ABD Askeri Kurulu.

⁶⁴¹ Orhan Tüleylioğlu, “**Babam Neden Öldürüldü Anne?**” **Neden Öldürüldüler**, UM:AG, Ankara, 2007, s. 96-97.

2.5.5. Alevilere Yönelik Saldırılar ve CHP'nin Tutumu

17 Nisan 1978'de ise ülkede yaşanan ideolojik kavgayı kimlik temelli bir kavgaya, bir Alevi-Sünni çatışmasına dönüştürmek amacıyla bir tertibin parçası olması muhtemel bir siyasi cinayet daha işlenmiştir. Dönemin Bağımsız (eski AP'li) Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu, postayla gönderilen bir bombanın patlaması sonucunda hayatını kaybetmiştir. Fendoğlu'nun cenazesi kitlesel bir gösteriye dönüşmüş ve MC dönemi siyasi parti liderlerinin yanında DP geleneğinin yaratıcısı ve Üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar da cenaze törenine katılmıştır. Bunun yanında cenaze törenine iktidar kanadından katılım olmamıştır. Cenaze esnasında MC bileşenlerinden bazı gruplar kitleler hâlinde başta CHP il binası olmak üzere, sol yayın yapan matbaa ve STK'lara saldırmışlardır. Ayrıca Fendoğlu suikastının soruşturmasını yürüten savcılardan biri de bıçaklanırken, bölgedeki CHP'liler ve Aleviler de saldırıya uğramıştır. Polisin yetersiz kalması sonucunda askerler devreye sokulmuş ve şehrin güvenliğini sağlamak amacıyla görevlendirilmişlerdir. Önlemler kapsamında gece sokağa çıkma yasağı da uygulanmıştır.⁶⁴² Bu önleme rağmen akşamüstü saatlerinde başlayıp yaklaşık 2,5 saat süren çatışmalarda 3'ü ağır 9 polis yaralanmış, 100'den fazla ev ve işyeri yakılmış ve 1000'den fazla ev ve işyerine de saldırı yapılmıştır.⁶⁴³ Olayın toplam bilançosu 8 ölüm, 20'si ağır olmak üzere 100 kişinin yaralanması olarak kayıtlara geçmiştir.⁶⁴⁴ Bu saldırı, kitlesel olarak Alevilerin hedef alındığı saldırılar dizisinin ilk halkası olmuştur. Olaylar üzerine toplanan CHP GYK'sı yayınladığı bildiride suikastı, belediye başkanının kişiliğinde, halkı bölmeyi amaçlayan kışkırtıcı ve vahim bir olay olarak yorumlarken, Ecevit de suikastı, doğrudan "halka yönelik bir suikast" olarak değerlendirmiştir.⁶⁴⁵

Bu dönem yaşanan bir diğer katliam da TİP, Genç Öncü ve TÜM-DER üyesi 7 üniversite öğrencisinin evlerinin 8 Ekim 1978 akşamı Ülkücüler tarafından basılarak öldürülmeleriyle gerçekleşmiştir. Olayın Ülkücüler tarafından gerçekleştirildiğiyle ilgili ilk bulgu, saldırganların beş kurşunla yaraladıktan sonra öldü zannederek

⁶⁴² Milliyet, 19 Nisan 1978.

⁶⁴³ Cumhuriyet, 20 Nisan 1978.

⁶⁴⁴ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 296.

⁶⁴⁵ Cumhuriyet, 21 Nisan 1978.

biraktıkları Serdar Alten'in bu yönde ifade vermesi olmuştur. Ecevit, bu öğrenci evinin bulunduğu semt olan Bahçelievler'den hareketle Türkiye siyasi tarihine “Bahçelievler Katliamı” olarak geçen bu olayla ilgili yaptığı ilk değerlendirmede saldırganları, amaçlarına ulaşmak için her şeyi yapabilecek insanlıkla bağları kopmuş kişiler olarak nitelendirmiştir. O, bu olayları gerçekleştirenlerin amacını rejimi yıkmak olarak yorumlamıştır.⁶⁴⁶

Ecevit Hükümeti döneminde gerçekleşen en büyük kitlesel katliam ise 19 Aralık 1978'de başlayan, 21 Aralık'ta alevlenen ve 25 Aralık'a kadar süren olayların merkezi olan Kahramanmaraş'ta yaşanmıştır. 19 Aralık 1978'de Çiçek Sineması'nda Ülkücü tandanslı bir film olan “Güneş Ne zaman Doğacak” filminin gösterimi sırasında infilak eden düşük yoğunluklu bir bombanın patlamasının ardından başlayan olaylar, ertesi gün solcuların bir kiraathanesinin bombalanmasıyla sürmüştür. 21 Aralık'taysa TÖB-DER'li iki öğretmen öldürülmüş ve 22 Aralık 1978'deki cenaze törenlerine sağcı gruplar tarafından “Komünistlerin ve Alevilerin cenaze namazları kılınmaz” denilerek saldırılmıştır. Adeta bir isyan hareketine dönüşen olaylarda ilk günün bilançosu 300'e yakın işyerinin tahribi ve 39 kişinin yaralanması şeklinde olmuştur. Aynı gün Kahramanmaraş'ta yaşanan bir diğer gelişme de CHP'de başladığı siyasi yaşamına önce CGP ve son olarak da MHP'de devam eden, 1968-1977 yılları arasında senatör olarak görev yapan Hilmi Soydan'ın öldürülmesi olmuştur.⁶⁴⁷ Ancak saldırıların tam bir katliama dönüşmesi 23 Aralık 1978'de gerçekleşmiştir. “Müslüman Türkiye” sloganları atan ve ellerinde uzun menzilli silahlar taşıyan militanlar, CHP'lilere ve/veya Alevilere ait olan birçok ev ve işyerini ateşe verirken, 30'dan fazla kişi ölmüş ve 65'i ağır olmak üzere 150 kişi yaralanmıştır. Çevre illerden geldikleri tespit edilen sağ gruplar ayrıca, CHP, TİP, TÖB-DER, TİKP ve POL-DER gibi örgütlerin de binalarını ateşe vermişlerdir. Ecevit, yaptığı açıklamada bu dönemde AET ile süren ilişkileri kast ederek, Türkiye'nin uluslararası arenada her olumlu adımında mutlaka böyle bir sansasyonel olay yaşandığını ve artık bunların tesadüf olmanın çok ötesine geçtiğini belirtmiştir. Ayrıca Ecevit, kimin hangi grup üzerinde etkisi varsa o gruba sükunet çağrısı yapmasını da siyasi muhataplarından talep etmiştir. Demirel ise

⁶⁴⁶ Cumhuriyet, 10 Ekim 1978.

⁶⁴⁷ Cumhuriyet, 23 Aralık 1978.

hükümeti tedbir alamayacak kadar büyük bir acziyetin içinde olmakla suçlamış ve “Kan denizinin içinde gaflet uykusunda” olduklarını söylemiştir.⁶⁴⁸ Ertesi gün ölü sayısı 77’ye, yaralı sayısı ise 1000’lere yaklaşırken Demirel, “Bana sağcılar cinayet işliyor dedirtemezsiniz” diyerek kendi tabanını ve MC’li ortaklarının tabanlarını sağcılık şemsiyesi altında toplayarak olayların sorumluluğundan soyutlamak istemiştir. Ecevit ise sert bir tepkiyle, cana kıyanlara kısasa kısas yapılmamasının nedenini devletin gücünü hukuka uygun şekilde ve insanca kullanması olarak belirtmiştir.⁶⁴⁹ Katliamın zaman içinde belli olan bilançosu ise son derece ağır olmuş ve 111 can kaybı, 1000’lerle ifade edilen yaralı; 552 ev ve işyerinin tahribi ile sonuçlanmıştır.⁶⁵⁰

Kahramanmaraş’taki bu katliamın Türkiye açısından çıktısı ise kendi özgül çıktısından bile daha ağır olmuş ve Ecevit Hükümeti, uzun süredir direndiği silahlı kuvvetlerden gelen sıkıyönetim talebini uygulamak zorunda kalmıştır. Bu da darbenin ilk ayak sesi olmuştur. Katliamdan sonra hükümet, İstanbul, Ankara, Adana, Kahramanmaraş, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Gaziantep, Şanlıurfa, Sivas, Malatya, Erzurum ve Kars olmak üzere 13 ilde sıkıyönetim ilan etmiştir.⁶⁵¹ Ecevit dönemindeki sansasyonel suikast ve katliamlardan sonuncusu 1 Şubat 1979’da İstanbul’da gerçekleşen Abdi İpekçi cinayeti olmuştur. Ecevit’e yakınlığıyla da tanınan İpekçi, kamuoyunun ileride adını sıkça duyduğu Ülkücü Mehmet Ali Ağca tarafından öldürülmüş, Ağca, olaydan beş ay sonra yakalanmıştır. Ecevit, Türkiye’nin uluslararası arenada da en prestijli gazetecisi konumunda bulunan İpekçi’nin bu rolüne referansla, Türkiye’nin dünyadaki saygınlığına karşı da bir suikast olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵² Özetle Ecevit Hükümeti, “düzen değişikliği” programının ötelenmesinin sebebi olarak gösterdiği can güvenliğinin sağlanma, devletin vahdet-i vücudunu yeniden tesis etme iddiasında da başarılı olamamıştır. Taşkın ve Aydın’ın paylaştığı veriye göre, bu hükümet döneminde 2500 kişi sokak olaylarında ölmüştür.⁶⁵³

⁶⁴⁸ Cumhuriyet, 24 Aralık 1978.

⁶⁴⁹ Cumhuriyet, 25 Aralık 1978.

⁶⁵⁰ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 300.

⁶⁵¹ Milliyet, 27 Aralık 1978.

⁶⁵² Cumhuriyet, 2 Şubat 1979.

⁶⁵³ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 305.

2.5.6. Parti İçi Hizipleşmede İkinci Perde: 1979 Kurultayı

Baykal'ın, yukarıda da bahsedildiği üzere, 1976 Kurultayı'nda söylediği gibi partinin demokratik sol rotası kuramsal temele oturtulduktan sonra ideolojik kavgası bitmiş olsa da bu sefer de liderlik ve kadro kavgası başlamıştır. Parti içindeki muhalif grupların açıktan Ecevit'e karşı bir tutum almasını, kabine içinde sahip oldukları koltukları kaybetme korkusu bir nebze olsun engelliyorsa da iktidarın vaatlerinin bir bir çökmesinin ardından tepkiler, açık bir meydan okumaya dönüşmeye başlamıştır. Bir yanda Topuz grubu, diğer yanda partinin tarihsel olarak sola açılmasında çok önemli bir paya sahip olan Turan Güneş, diğer yandaysa Baykal'ın rahatsızlıkları günden güne artmıştır. Bahsi geçen muhalif grupları bir araya getiren ise Ecevit'in liderlik edebilme potansiyelinin yetersiz olduğuyla ilgili ortak düşünceleri olmuştur. Parti içi muhalefetin bir diğer rahatsızlığı da partide Ecevit'in değil, Ecevitlerin liderlik etmesi olarak açıklanabilir. Başka bir beyanla, Rahşan Ecevit'in parti yönetimi ve hükümete müdahaleleri de parti içinde rahatsızlık yaratan en önemli meselelerden biri olmuştur.⁶⁵⁴

Bu dönem, bir yandan Ecevit'in yalnızlaşmasına, diğer yandan da Ecevit'in liderliğinin niteliğiyle ilgili benzer kaygıları taşıyan muhaliflerin ittifakına tanıklık etmiştir. Bu ittifakın vücut bulduğu alan ise 24 Mayıs 1979'da başlayan 24. Kurultay olmuş ve bu kurultayda muhalifler, Parti Meclisi'nin yeniden kurulması talebinde birleşmişlerdir. Bu doğrultuda, Topuz ve Baykal liderliğindeki gruplar, güçlerini birleştirme kararı almış ve PM'nin yerine kurulan GYK'nın partiye yarar sağlamadığı iddiasıyla yola çıkmışlardır. Bu iki ekibe, Turan Güneş de destek vermiştir. Ecevit ise bu doğrultuda bir tüzük değişikliğinin demokratik sol rotadan sapmak olacağını belirterek, mevcut yapıyı korumaya çalışmıştır.⁶⁵⁵ Güneş, kurultayda yaptığı konuşmada, bir önceki kurultayda PM'nin GYK ile ikame edilmesinin en güçlü savunucusu olduğunu söyleyerek yanıldığını ifade ederken, Genel Sekreter Yardımcısı Karagözoğlu Güneş'e, “Şu anda yanılmadığını nereden bilebiliriz” şeklinde yanıt vermiştir. Tüzük değişikliği önerisi için yapılan oylamada ise 571 delegenin onayına karşın 789 delegenin ‘hayır’ oyuyla değişiklik reddedilmiş, 182 delege ise oylamaya

⁶⁵⁴ Çolak, a.g.e., s. 191.

⁶⁵⁵ Bila, a.g.e., s. 325-326.

katılmamıştır. Bunun yanında, CHP’li bakanlardan Eyüboğlu, Topuz, Baykal, Can ve Ersoy kabul oyu kullanırken, diğer bakanlar red oyu vermişlerdir. Ek olarak, 76 senatör ve 91 milletvekilinin de kabul oyu vermesi⁶⁵⁶ parti içi muhalefetin gücü ve parti içindeki bölünmüşlüğü göstermek açısından önemli bir gelişmedir. Parti içi muhalefetin gücünü göstermek açısından bir diğer önemli gelişme de Baykal’ın başını çektiği sol kanat grubunun adayı olan Hasan Belovacıklı’nın, Topuz gurubunun başka bir adayı olmasına ve muhalefetin oylarının bölünmesine rağmen, Genel Merkezin adayının karşısında Gençlik Örgütleri Genel Başkanlık yarışını kazanması olmuştur.⁶⁵⁷ Bu seçimle Baykal, Ecevit’e karşı 2002 seçimleri haricindeki tek başarısını da kazanmıştır. Ayrıca Ecevit, kurultay konuşmasında Türkiye’nin düzlüğe çıkmasının tek yolunun Demokratik Sol Program’ın uygulanması olduğunu vurgulamış, ancak bunu uygulamak için yeterli çoğunluğa sahip olmadıklarını belirtmiştir. Ardından 1981 seçimlerinde tek başına iktidar olup bu programı uygulayacaklarını söyleyen Ecevit, faşizmi demokratik yolla uzaklaştırmış olmalarını da dönemin en büyük başarısı olarak göstermiştir.⁶⁵⁸ Parti içi muhalefetin gücüne ve taleplerine karşı delegenin Ecevit’in yanında yer almasının sebebi, Ecevit’in iktidarda sergilediği pozitif performans değil, CHP tabanının iktidar nimetlerine olan susamışlığı olmuştur.⁶⁵⁹

2.5.7. CHP’nin Emek-Sermaye Gruplarıyla Gerilimleri ve Siyasal Şiddet

1979’un Mayıs ayında Ecevit, bir diğer gerilimi de işçi sınıfıyla yaşamıştır. İşçi sınıfı açısından sembolik bir anlama sahip olan Taksim Meydanı, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından 1 Mayıs kutlamalarına kapatılmış ve aynı gün için İstanbul’da sokağa çıkma yasağı kararı da almıştır. CHP’nin de böyle kitlesel bir gösterinin demokrasi karşıtlarının suistimallerine açık olduğu gerekçesiyle CHP’lilere 1 Mayıs’a katılmama çağrısı yapmasıyla beraber, DİSK ve CHP ilişkileri gerilmiştir.⁶⁶⁰ DİSK Genel Başkanı Baştürk, 27 Nisan 1979’da yaptığı açıklamada 1 Mayıs’ta Taksim’de olacağını söylemiş ve 31 Nisan’da da CHP’yi önlerine engel çıkartmakla

⁶⁵⁶ Cumhuriyet, 25 Mayıs 1979.

⁶⁵⁷ Cumhuriyet, 24 Mayıs 1979.

⁶⁵⁸ Cumhuriyet, 25 Mayıs 1979.

⁶⁵⁹ Orhan Koloğlu, *Ecevit ve CHP: Bir Aşk ve Nefret Öyküsü*, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, s. 103.

⁶⁶⁰ Cumhuriyet, 30 Nisan 1979.

eleştirmiştir.⁶⁶¹ 1 Mayıs'ta Taksim'in yasaklanmasına karşı Merter'de protesto yürüyüşü yapan Boran liderliğindeki TİP'liler gözaltına alınmıştır.⁶⁶² 1 Mayıs gösterilerindeki toplam gözaltı sayısının 1339'u bulması da Ecevit Hükümeti ve sol arasında yeni bir gerilim yaratmıştır. 5 Mayıs 1979'da DİSK Genel Başkanı Baştürk'ün de aralarında bulunduğu 7 DİSK'li yöneticinin, 6 Mayıs'ta ise Boran ve 33 TİP'linin tutuklanması ise CHP ve kendi solu arasındaki köprülerin atılması anlamına gelmiştir.⁶⁶³

CHP yönetiminin gerilim yaşadığı bir diğer grup da iş çevreleri olmuş ve TÜSİAD 13 Mayıs-13 Haziran 1979 tarihleri arasında hükümetin iktisadi politikalarına aleyhtar olduğunu ifade eden toplam 24 ilan yayınlamış ve bunlar için toplam 4 milyon 628 bin TL ödemiştir.⁶⁶⁴ Bu bildirilerin ana taleplerinin devlet sektörünün daraltılarak özel sektöre alan açılması ve bu yolla insanların korkusuzca bir hayat sürebileceği bir düzenin tesisi, “ulusal çıkarların” kısa vadeli siyasi çıkarlara kurban edilmemesi, fiyat politikasının siyasi değil, iktisadi olarak belirlenmesi ve KİT'lerin ekonomiyi sarsacak doğrultudaki fiyat politikalarının yeniden düzenlenmesi, sosyal güvenlik sisteminin yeniden kurgulanarak Türkiye'nin bir erken emeklilik cenneti olmaktan çıkartılması ve doğru bir vergilendirme politikası uygulanması gibi IMF reçetesinin bir uzantısı olan talepler olduğu söylenebilir. Ayrıca TÜSİAD, bildiriler aracılığıyla devletçi izler taşıyan “yasakçı” mevzuatın gevşetilmesi ve müdahaleci iktisat anlayışının terk edilmesi, rekabetin arttırılması ve ekonominin dışa açılması gibi bir dizi ek talepte de bulunmuştur.⁶⁶⁵

TÜSİAD'ın bu isteklerinin Ecevit ve ABD ilişkilerinin kopma noktasına geldiği bir dönemde olması da ayrıca dikkat çekici olmuştur. ABD'nin Ortadoğu'da adeta ileri bir karakol olarak kullandığı İran'da şah rejiminin devrilmesinin ardından üsleri

⁶⁶¹ Cumhuriyet, 1 Mayıs 1979.

⁶⁶² Cumhuriyet, 2 Mayıs 1979.

⁶⁶³ Yaşlı, a.g.e., s 391-392.

⁶⁶⁴ Bu dönem asgari ücretin 5 bin 400 TL olduğu düşünülürse bu miktar 857 asgari ücrete ya da bir asgari ücretlinin 71 yıllık maaşına denktir. 1979 aylık asgari ücret verileri için bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1237/gunluk_aylik_asgariucet.pdf (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2020).

⁶⁶⁵ Bu ilanlar için bkz. <https://tusiad.org/tr/tum/item/9376-tusiad-1979-gazete-ilanlari> (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2020).

Humeyni tarafından kapatılmış, bu da Türkiye'nin ABD açısından önemini arttırmıştır. İlk bildirinin yayınlanmasından altı gün önce Türkiye'ye gelen ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı Warren Christopher, 3 gün sonra Sovyetlerle imzalanacak olan SALT-II (Stratejik Nükleer Silahların Sınırlandırılması) anlaşmasının ardından Sovyetlerin anlaşmaya uyup uymadıklarını U-2 casus uçaklarıyla denetlemeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Ecevit, bunun Sovyetlerle bir kriz yaratabileceği gerekçesiyle, ABD'nin önce bu konuda Sovyetlerle anlaşması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine ABD Bakan Yardımcısı, Ecevit'i beklenen kredi yardımının yapılmamasıyla tehdit edince Ecevit toplantıyı terk etmiştir. Bu olayın ardından zaten gergin olan Ecevit-Washington hattındaki ilişkiler kopmuştur. Öyle ki bu dönem ABD'ye giden bir TÜSİAD heyetiyle ABD Başkanı Carter'ın Başdanışmanı Brzezinski arasında yapılan görüşmede Brzezinski, Ecevit için, "Bu adam ile Türkiye bir yere ulaşamaz" demiştir. İşte bu görüşmelerde yaşananlar ve gazete bildirilerinin zamanlaması, bu bildirileri tartışmalı hâle getirmiştir.⁶⁶⁶

Ecevit, CHP kurultayında yaptığı konuşmada dünyadaki iktisadi bunalımlarda hem sermayenin hem de halkın bedel ödediğini söyledikten sonra, Türkiye'nin bozuk düzeni içinde spekülâtif kâr elde etmeye alışan sermaye çevrelerinin rahatsız olduğunu ve yine bunalımı tamamen halkın sırtına yıkmaya çalıştıklarını söylemiştir. Ecevit bu çevreleri, döviz karaborsacıları ve onlarla işbirliği yapan sanayiciler olarak açıklamıştır.⁶⁶⁷ Sermaye grupları ve işçiler arasında bir denge tutturmaya çalışan Ecevit, ABD'yle ilişkilerin böylesine gerildiği bir dönemde hükümete açıktan meydan okuyan iş çevrelerine karşı, emekçi dostu bir imaj çizmeye çalıştığı düşünülebilir. Nitekim Ecevit, TÖB-DER ve POL-DER siyaset yapınca suç sayılırken TÜSİAD yapınca sayılmadığını söylemiş ve bu açıklamaların sorumlularını savcılığa vereceğini ifade etmiştir. Ecevit, bu konuşmasıyla sermaye çevrelerine açıktan meydan okumuştur.⁶⁶⁸

⁶⁶⁶ Birand, a.g.e., s. 92-99.

⁶⁶⁷ Cumhuriyet, 25 Mayıs 1979.

⁶⁶⁸ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 302.

2.6.1979 Ara Seçimleri, AP Azınlık Hükümeti ve 12 Eylül

Tüm bu koşullar altında gidilen 1979'un yaz ayları petrol kıtlığıyla geçmiş ve hükümet araç başına akaryakıt sınırlamaya tabi tutmak zorunda kalmıştır. Dönemin Hazine Genel Sekreteri Kaya Erdem, birçok akaryakıt istasyonunda “benzin yok” tabelaları asıldığını ve fueloil sıkıntısı yüzünden de Başbakanlık bürokratlarının soğuktan paltoyla çalışmak zorunda kaldıklarını anlatmıştır.⁶⁶⁹ Bu koşullar altında girilen 1979 yazının 16 Haziran'ında CHP Hükümeti, IMF ile 756 milyon dolarlık bir stand-by anlaşması imzalamıştır. Ecevit, 18 milyon dolarlık borç yükü olan bir ülkeye normal koşullarda kimsenin 20-30 yıl gibi uzun sürelerle kredi açmayacağını belirtmiş ve bunun mümkün olmasını, son bir buçuk yılda CHP Hükümeti'nin devlete itibar kazandırması olarak yorumlamıştır.⁶⁷⁰ Gerçekteyse bu anlaşama, petrolden, yağ, ilaç ve tüp gibi temel ihtiyaç mallarına kadar birçok ürünün sağlanamamasından kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak krediyi kullanmak, askeri yönetim döneminde mümkün olmuştur.⁶⁷¹ IMF'yle anlaşmanın yapıldığı gün AP'ye katılan CHP Gaziantep Milletvekili Ahmet Karahan için düzenlenen toplantıda Demirel, Meclis'te Başkan hariç 444 milletvekili olduğunu ve iktidarın 222, muhalefetinse 221 sandalyesi olduğunu söyledikten sonra⁶⁷² bu durumu “titreyen aritmetik” olarak adlandırmıştır.⁶⁷³

Hükümet içinde çeşitli nedenlerden dolayı ilk bir yıl içinde 10 Bakanın istifa etmiş olması da hükümetin uyumsuzluğunu göstermek açısından önemli bir veri olmuştur.⁶⁷⁴ Tüm bu koşullar altında gidilen 14 Ekim 1979 ara seçimleri, hükümetin sonunu getiren noktaya da işaret etmiştir. Seçim döneminde, 20 Eylül 1979'da öncelikle DP Genel Başkanı Faruk Sükan, hükümetteki Başbakan Yardımcılığı ve Devlet Bakanlığı görevinden istifa etmiştir.⁶⁷⁵ Sükan, 20 Eylül 1979'da Başbakan Bülent Ecevit'e hitaben yazdığı istifa mektubunda, hükümetin can güvenliğini tesis etmek, öğrenim özgürlüğünü sağlamak; bölücülük ve cepheciliği önlemek; hukuk devleti kurallarına

⁶⁶⁹ Kaya Erdem, **Demokrasinin İlk 50 Yılı: 12 Seçim, 37 Hükümet, 4 Darbe**, Doğan Kitap, İstanbul, 2016, s. 119.

⁶⁷⁰ Milliyet, 17 Haziran 1979.

⁶⁷¹ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 304.

⁶⁷² 1 Bağımsız hiçbir yere eklememiştir.

⁶⁷³ Cumhuriyet, 17 Haziran 1979.

⁶⁷⁴ Çolak, a.g.e., s. 189-190.

⁶⁷⁵ Cumhuriyet, 22 Eylül 1979.

ve devlet otoritesini yeniden tesis etmek vaadiyle kurulduğunu ifade etmiştir. Ancak o, bu vaadin sağlanmasının bu hükümetle mümkün olmadığını kendisinin lideri olduğu Demokratik Parti organlarınca tespit edildiğini ifade etmiştir. Anayasaya göre iktidarın herhangi bir sınıf, kişi ve zümreye bırakılamayacağını açıkça tespit edilmesine rağmen Türkiye’de sınıf mücadelesi kılıfıyla açıkça bölücülük yapıldığını ifade eden Sükan, hükümetin bunlara karşı tedbir almakta başarısız olduğunu da altını çizmiştir. O, yetki alanı dışında olmasına rağmen kendisine daha evvel İçişleri Bakanlığı görevi yapması sebebiyle Başbakan tarafından “örgütlü terör”ün nedenleri, kaynakları ve çözümleri üzerine de görev verildiğini belirtmiştir. Bu konuyla ilgili son derece titiz bir çalışmayı üç ay içinde tamamladığını ifade eden Sükan, hükümetin bu çalışmadan istifade etmediğinin ve uygulama sahasına geçilmediğinin altını çizmiştir. Yine bunun yanında ilgili hükümet döneminde yolsuzluk ve suiistimallerin yaygınlaşmasına karşın sorumlulardan hesap sorulmamasının da Türk vatandaşlarını rahatsız ettiğini ifade eden Başbakan Yardımcısı, kendisine verilen yolsuzluk ve suiistimallere karşı mücadele görevini tüm engellemelere rağmen yerine getirdiğini ifade etmiştir. O, istifasıyla ilgili bir diğer gerekçe olarak da ekonomik istikrarın sağlanamamış olması, özellikle enflasyonun yüzde yüze varan bir oranda yükselmesi ve 1973 petrol krizinin yarattığı ekonomik krizle ilgili gerekli ekonomik önlemlerin zamanında alınmamasını göstermiştir. Ayrıca sıkıyönetimin de TSK’nın yoğun çabalarına karşın hükümetteki zaaflar ve idaredeki tereddütler ve partizanca uygulamalar dolayısıyla sıkıyönetimin tam anlamıyla başarıya ulaşamadığını belirten Sükan, anarşi ve terörün denetim altına alınamaması ve tırmanmasının TSK’nın otoritesine gölge düşürebilecek nitelikte olduğuna dikkat çekmiştir. Dolayısıyla tüm bu sebeplerden dolayı ülkenin içinde bulunduğu koşullardan mevcut hükümetle çıkmanın mümkün olmadığını anladığını belirten Sükan, mektubunun sonunda yukarıdaki nedenlerden dolayı istifasının kabulünü istemiştir.⁶⁷⁶ Sükan’ın bu ifadeleri, yukarıda hükümetin başarısız olmasıyla ilgili yapılan CHP içi meselelerin hükümet içine yansarak partizanca uygulamalara neden olması, anarşi durumundan ülkeyi çıkaramama ve sokak çatışmaların (sağ-sol, mezhepsel vb.) gittikçe daha tehlikeli boyutlara gelmesi gibi çıkarımlarla örtüşmektedir. Ayrıca Sükan’ın yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığı üzere hükümet üyelerinin birbirleriyle uyumu ve birbirlerine olan güvenleri de ortadan kalkmıştır.

⁶⁷⁶ Faruk Sükan, **İhanetler Karşısında Türkiye**, Kültür Ofset, Ankara, 1994, s. 435-442.

CHP Hükümeti'nin günden güne güç kaybettiğini gören Demirel, seçimle ilgili yaptığı 8 Eylül 1979 tarihli ilk açıklamada, 5 milletvekilliği ve Senato'nun üçte birini yenilemek yapılan seçimlerde tüm milletvekillerini kazanmaları durumunda hükümetten geriye bir şey kalmayacağını ifade etmiştir.⁶⁷⁷ Seçim sonuçları tam da Demirel'in bu iddialı çıkışına uygun olmuş ve AP milletvekilliğinde tüm üyelikleri kazanırken, Senato'da da CHP'nin 12 üyeliğine karşı 33 üyelik kazanmıştır. Ecevit, seçimlerden iki gün sonra Çankaya'ya çıkarak Cumhurbaşkanı Korutürk'e istifasını sunmuştur.⁶⁷⁸ 1980 öncesindeki son Ecevit Hükümeti olan ve 22 ay süren bu hükümet, birçok açıdan Türkiye'deki sosyal demokrat hareket için kırılma noktalarına şahitlik etmiştir. Can güvenliğini önlediği iddiasıyla düzen değişikliğini 1981 sonrasına erteleyen ve birçok açıdan sermaye lehine adımlar atmak zorunda kalan bu hükümet döneminde, CHP ve yaslandığı emekçi taban arasında birçok gerilim yaşanmıştır. Ayrıca vadettiği can güvenliğini de sağlayamayan bu hükümet döneminde, CHP'nin seçmen tabanını oluşturan başta Aleviler ve devrimci gruplar olmak üzere birçok kesim ciddi saldırılar, suikastlar ve katliamlara maruz kalmıştır. Bunun yanında Ecevit, kontrgerillanın üzerine gitme vaadini de yerine getirememiş ve hatta bu meselenin üzerine giden kişiler de bu dönemde bunun bedelini canlarıyla ödemişlerdir. Bu dönemin bir diğer gelişmesiye Avrupa'daki sosyal demokrat hareketlerin yekûn çıktısından etkilenen ve Türkiye'ye uygun bir demokratik sol doğrultu geliştirme iddiasında olan, bu doğrultuda partisini Sosyalist Enternasyonal'e sokan Ecevit'in kredi aradığı dönemde sosyal demokrat hükümetlerden aldığı şartlı-olumsuz cevaplar, solun evrenselliğine olan inancını kaybederek, kapitalizmin evrenselliğine yaklaşmasına sebep olmuştur. Nitekim Ecevit, DSP döneminde Sosyalist Enternasyonal üyesi olmamış ve Türkiye'nin neoliberal programını ileriye taşıyan aktör olmuştur. Son olarak, bu iktidar döneminde Ecevit'in parti liderliği yapabilecek basirete sahip olmadığını, başka bir ifadeyle, iyi bir teorisyen olmanın yanında iyi bir pratisyen olmadığını düşünen partinin çeşitli nüfuzlu çevreleri ve Ecevit arasında yaşanan gerilimler, Ecevit'i zihnen CHP'den koparmıştır.

⁶⁷⁷ Milliyet, 9 Eylül 1979.

⁶⁷⁸ Cumhuriyet, 17 Ekim 1979.

Ecevit'in istifasının ardından Demirel, MHP ve MSP'nin dışarıdan desteklediği ve 12 Eylül öncesinin son hükümeti olan azınlık hükümetini 12 Kasım 1979'da kurmuştur.⁶⁷⁹ Demirel'in hükümeti kurma çalışmalarına devam ettiği günlerde, The Guardian'ın ifadesiyle, bir zamanların kahramanı ve umudu olan “yenik boksör” Ecevit, 12 Eylül öncesinde parti içindeki son hesaplaşmasına 4 Kasım 1979 tarihli Olağanüstü Kurultay'da çıkmıştır.⁶⁸⁰ Ecevit, kurultay konuşmasında parti içi muhalefetin başarısızlığın asıl sebebi olduğunu söylerken, kurultayı kendisi için bir güvenoylamasına çevirmiştir. Kurultaydan kendisine güvenoyu çıkması hâlinde Genel Başkanlık yönteminin de onaylanması anlamına geleceğini ifade eden Ecevit, kendisinin faydalı olamayacağını hissederse istifa edeceğini söylemiştir. Ecevit, parti içindeki hiziplerin iktidar gücünü parti içi iktidar mücadelelerinde kullandığını belirtmiş ve bu durumun seçmeni böldüğünü iddia etmiştir. Ecevit, kendisinin ülkede iktidar olmaya çalıştığı bir dönemde hiziplerin parti içinde iktidar olmak için devlette ve partide kadrolaştıklarını ve bu hizipleşmenin de bazı CHP'lilerin CHP iktidarda olmadığı dönemlerden bile daha büyük haksızlıklara uğramalarına sebep olduğunu söylemiştir. Ecevit, hizipçilik yapanları sıklıkla uyardığını ancak ya sözünün dinlenmediğini ya da kendisine meydan okunduğunu söylemiştir. Bu bağlamda Ecevit, parti lideri olarak kalması durumunda parti disiplinini önceleyeceğini belirtmiştir. Daha önceleri birbirleriyle mücadele eden bu hiziplerin, şimdi birleşip kendisine karşı mücadele ettiklerini söyleyen Ecevit, sol partilerde “iyi partici” olmanın öneminden bahsettikten sonra, kurultayın hizipçilere iyi bir ders vermesini istemiştir. Buna karşın Güneş, bu kurultayın bir güvenoyu kisvesi altında bazı isimleri cezalandırmak üzere toplanmış bir kurultay olduğunu belirtmiş ve asıl sorumlunun Ecevit olduğunu söyleyerek, güvenoyu vermeyeceğini vurgulamıştır. Güneş'in yanı sıra Hakkı Ülman da parti yönetimini başarısız bulduğunu ifade etmiştir.⁶⁸¹

Mumcu, Ecevit'in konuşmasını kurultaydan istediği gibi bir yönetim çıkmaması ya da Baykalcılar ve Topuzcuların yönetimde yer aldığı bir kadro oluşması durumunda istifa resti çekmek olarak yorumlamıştır.⁶⁸² Milliyet ise Ecevit'in konuşmasını manşetten

⁶⁷⁹ Milliyet, 13 Kasım 1979.

⁶⁸⁰ Hikmet Bila, a.g.e., s. 333.

⁶⁸¹ Cumhuriyet, 5 Kasım 1979.

⁶⁸² Uğur Mumcu, “Çerkez Ethem Koşusu”, Cumhuriyet, 5 Kasım 1979.

“Ya ben ya hizipler” olarak görmüştür.⁶⁸³ Altan’a göreyse Ecevit, bir yandan otoritelerleşerek birçok kişiyi küstürürken, diğer yandan da küskünlerin bu otoritelerleşmeye karşı durabilecekleri köşebaşlarını tutmasını engelleyebilecek iradeyi gösterememiştir. Altan, Ecevit’in öfkesini bu duruma bağlamıştır.⁶⁸⁴ Baykal ise konuşmasında, CHP’nin emekçiler ve öğrenciler gibi 1977 itibariyle dayandığı tabanı hiçe sayarak sermayeye güven vermeye çalışan tavrını eleştirmiş ve Ecevit’in tasfiyeci bir anlayışla hareket ettiğini, bunun partinin gücünü iyice kıracağını vurgulamıştır.⁶⁸⁵ Kurultayın son günü olan 6 Kasım 1977’de yapılan GYK seçimlerinde Baykal ve Topuz’un ortak listeleri karşısında Ecevit’in listesinin 119 oy farkla kazanması⁶⁸⁶, Ecevit’in “güvenoyu” aldığına işaret etse de gerilimli geçen bu son randevu, Türkiye’de sosyal demokrat hareketin 1980 sonrasında toparlanamaması ve hizipleşmenin partileşmeye vararak kalıcı hâle gelmesi sonucunu doğurmuştur.

Demirel’in hükümeti kurmasının üzerinden henüz iki ay geçmeden darbenin ilk büyük işaret fişegi de atılmıştır. Genelkurmay Başkanı Evren’in imzasıyla Cumhurbaşkanı Korutürk’e verilen mektupta askerler, terör ve kargaşa ortamı karşısında anayasal kurumları göreve çağırmışlardır. Bu mektup, Cumhurbaşkanı tarafından Demirel ve Ecevit’e iletildiyse de Demirel, bu sorunlara Ecevit Hükümeti’nin yol açtığı gerekçesiyle mektubu üzerine alınmamıştır. Ancak Demirel, bir darbe senaryosundan kaygılanarak komuta kademesini emekliye sevk etmeyi düşünmüş, sonrasında bunun Cumhurbaşkanı tarafından reddedileceğini düşünerek vazgeçmiştir.⁶⁸⁷ Ocak ayında yaşanan bir diğer önemli gelişme ise 12 Eylül sonrasının sermaye birikim modeline geçişin en önemli adımı olan 24 Ocak Kararları’nın Başbakanlık Müsteşar Vekili Turgut Özal ve Hazine Genel Sekreteri Kaya Erdem’in liderliğinde hazırlanarak Bakanlar Kurulu’nun 24 Ocak 1980 tarihli toplantısında kabul edilmesi olmuştur. Bu kararlar, IMF’nin Türkiye’ye dayattığı yeni bir “istikrar paketi”nin uzantısı olmasının yanında Türkiye’nin 1970’lerin sonlarından itibaren dünyada hakim sermaye birikim modeli olmaya başlayan neoliberalizme entegre olması anlamına da gelmiştir. 24 Ocak Kararları özetle, Ecevit Hükümeti’nin daha mutedil adımlar attığı KİT ücretlerinde

⁶⁸³ Milliyet, 5 Kasım 1979.

⁶⁸⁴ Çetin Altan, “Sayın Ecevit’in Öfkesi”, **Milliyet**, 6 Kasım 1979.

⁶⁸⁵ Hikmet Bila, a.g.e., s. 338.

⁶⁸⁶ Cumhuriyet, 7 Kasım 1977.

⁶⁸⁷ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 311.

artış, döviz kurunun yeniden tespit edilmesi, yabancı sermaye ve ihracatın teşvik edilmesi ve serbest piyasa ekonomisine geçiş gibi “tedbir”lerin ivedilikle uygulanmasını öngörmüştür.⁶⁸⁸ Anlaşıldığı üzere 24 Ocak Kararları, sermayenin 1970’lerin sonuna doğru ısrarla talep ettiği, uğruna TUSİAD’ın gazetelere ilanlar verdiği ve ücret ile kârlılık arasındaki ilişkiyi sermayenin lehine çevirip, “acı reçete”yi emekçilerin sırtına yükleyen kararlar olmuştur.

İktisadi alanda bu radikal dönüşümün ilk adımları atılırken, siyasi alanda da CHP ve AP’nin uzlaşmaz tutumları dolayısıyla yeni Cumhurbaşkanının bir türlü seçilememesi olağanüstü bir krize dönüşmüş ve bu seçim darbeye kadar yapılamamıştır. Ayrıca Demirel Hükümeti dönemi de siyasi cinayetler ve katliamların önlenemediği bir dönem olmamıştır. 27 Mayıs 1980’de II. MC Hükümeti’nin Gümrük ve Tekel Bakanı olan MHP’li Gün Sazak, 20 Temmuz 1980’de 12 Mart’ın “tarafsızlaştırılmış” Başbakanı Nihat Erim ve 22 Temmuz 1980’de de DİSK eski Genel Başkanı Kemal Türkler cinayete kurban gitmişlerdir. Bu cinayetlerden sonra Sazak ve Türkler’in cenazeleri adeta bir kitlesel mitinge dönüşmüştür. Sazak’ın öldürülmesinin ardından, 28 Mayıs’taysa sol gruplar ve Aleviler bu sefer Çorum’da Ülkücü grupların hedefi olmuş ve Ülkücüler “Kana kan intikam” sloganlarıyla bu gruplara ait ev ve işyerlerine saldırmışlardır. Aralıklarla 1 Haziran 1980’e kadar devam eden saldırıların bilançosu, 50 kadar evin tahribi, 4 kişinin ölümü ve 10 kişinin yaralanması olmuş ve bu olaylar Çorum ve çevresindeki Alevilerin bir kısmının göçüyle sonuçlanmıştır. Tüm bunların yanında, Apocuların 1978 itibarıyla bölgede tek güç olarak bir sosyalist Kürt Devleti kurmak için Kürt soluna ve aşiretlere karşı giriştiği silahlı mücadele de silahlı kuvvetleri alarm durumuna geçiren gelişmelerden bir diğeri olmuştur.⁶⁸⁹ Kenan Evren, 1981’de yayınladığı bir bildiride, Güneydoğu’dan Çorum’a kadar yaşanan ve birbirlerinden çok farklı nitelikler taşıyan tüm bu olayları “dehşet ve korku stratejisi” olarak kategorize etmiştir.⁶⁹⁰

⁶⁸⁸ Erdem, a.g.e., s. 124.

⁶⁸⁹ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 313-316.

⁶⁹⁰ Kenan Evren, **12 Eylül 1980-12 Eylül 1981 Arasında Türkiye**, Yayınevi ve yayın yeri belirtilmemiş, 1981, s. 12.

Askerlerin sembolik olarak aradıkları gelişmeyle 6 Eylül 1980 günü belediye yönetiminin MSP’de olduğu Konya’da düzenlenen İsrail’in Kudüs’ü başkent olarak duyurmasına karşı organize edilen “Kudüs Mitingi”nde gerçekleşmiştir. Miting esnasında bir grubun İstiklal Marşı’nı yuhalaması ve şeriat yanlısı sloganlar atması, TSK’nın aradığı sembolik tehdit unsurlarının son halkası olmuştur.⁶⁹¹ Tüm bu gelişmelerin sonucunda çok daha evvel planlanmış olan “Bayrak Harekatı” 12 Eylül gecesi uygulamaya sokulmuş ve Türkiye, 12 Eylül sabahına askeri yönetim altında uyanmıştır. Darbenin ardından Ecevit ve Demirel, bir süreliğine “misafir edilmek” üzere Hamzakoy’a götürülmüşlerdir. 12 Eylül, Ecevit’in CHP’yle bağını fiilen koparıırken, siyasi yaşamı için yeni bir sayfa açacağı günlerin de başlangıcı olmuştur.

⁶⁹¹ Ahmad, **Modern Türkiye’nin...**, s. 250.

3. BÖLÜM: 12 EYLÜL SONRASI SIFIRDAN BAŞLAMA: DEMOKRATİK SOL PARTİ

Ecevit, 24 Ocak kararlarının ardından müesses nizam içinde bu ekonomi politikalarının uygulanmasının mümkün olmadığını söyleyerek, bu yeni kararların ancak yeni bir siyasi nizamla uygulanabileceğini belirtmiş ve bunu da “Güney Amerika Modeli” olarak adlandırmıştır.⁶⁹² Ecevit’in “Güney Amerika Modeli” olarak söz ettiği bu model, ilk olarak Şili’de Allende’nin Pinochet darbesiyle devrilmesiyle beraber uygulanmaya başlanan neoliberal modeldir. Şili’de iş çevreleri tarafından da desteklenen bu darbenin sonucunda ilk olarak her türlü sol hareket bastırılmıştır.

Emek piyasasını düzenleyen sendika ve türevi her türlü yapı ortadan kaldırılmış, sosyal hizmeti çevreye yayan sağlık ocağı türündeki kurumlar da yok edilmiştir. Bunun ardından, bu dönem Türkiye’nin de sermaye birikim modeli olan ve ulusal sanayinin vergi politikalarıyla korunmasına dayanan ithal ikameci model, Şili’de Friedman liderliğindeki Şikago Okulu çevresi iktisatçıları tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bu okulun temsilcileri, “Şili ekonomisini yeniden ayağa kaldırmak” için “yardıma” çağırılmış ve bu doğrultuda attıkları ilk adım da IMF’yle kredi ve borç için pazarlık masasına oturmak olmuştur. IMF’yle ortak olarak belirlenen neoliberal politikaların temeli, devletleştirme politikalarından geri çekilip, yerine kamu zenginliklerinin özelleştirilmesi, doğan kaynakların denetimsiz şekilde özel sektöre açılması, sosyal güvencenin hak olmaktan çıkıp özel bir statüye bürünmesi, serbest ticaretin kolaylaştırılması ve yabancı sermayenin elde ettiği kârı istedikleri şekilde kendi ülkelerine aktarabilmesine devlet garantisi verilmesi gibi uygulamalar olmuştur. Bu yeni birikim modelinde yerli sanayiye dayanan ve iç pazara hitap eden ithal ikamecilik yerine, ihracat odaklı bir büyüme amaçlanmıştır.⁶⁹³

⁶⁹² Detaylı bilgi için bkz. Bülent Ecevit, **Sömürü Düzeninde Yeni Aşama**, 2009, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 50-100.

⁶⁹³ David Harvey, **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 15-17.

3.1.12 Eylül ve Ekonomide “Güney Amerika Modeli”

Ecevit’in “Güney Amerika Modeli” olarak vurguladığı bu model, Şili’de uygulanmaya başlanıp, önce Latin Amerika’yı, 1980’lere gelinirken de Türkiye ve Güney Kore gibi, Bağımlılık Okulu’nun temsilcileri tarafından “yarı-çevre ülkeler”⁶⁹⁴ olarak kategorize edilen ülkeleri etkisi altına alan neoliberal birikim modelidir. Bu modelle beraber, Ecevit’in ve dönemin modernleşme kuramcılarının öngördüğü gibi, modernleşme ve buna bağlı olarak burjuvazinin gelişmesi, demokratik rejimin değil; aksine daha otoriter rejimlerin, çoğu yerde de burjuvazi tarafından desteklenen, askeri darbelerle yerleşmesine sebep olmuştur.⁶⁹⁵ Nitekim Ecevit, bu birikim modelinin Türkiye gibi ülkelerdeki kapitalizmi ehlileştirmedeğini, tersine bu tür ülkeleri merkez kapitalist ülkelerin sömürüsüne iyice açtığını ifade etmiş, ancak bu modelin Türk halkının özgürlükçü karakteriyle zıt bir nitelik taşıması sebebiyle Türkiye’de uygulanmasının mümkün olmadığını da belirtmiştir. Türk halkının bu yapısının yanında Ecevit, diğer ülkelerden farklı olarak demokrasiye inanan bir ordu, ülkenin, demokrasinin ve demokratik solun kurucu aktörü olarak CHP ve işçi sendikaları olduğunu ve tüm bu unsurların “Güney Amerika Modeli”nin Türkiye’de uygulanmasının önündeki diğer engeller olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Ecevit, bu modelin Türkiye’de hayata geçmesinin mümkün olmadığını not etmiştir.⁶⁹⁶ Ecevit, CHP ve işçi örgütleriyle ilgili düşündüklerinde haklı olsa da bu iki “engel”, Ecevit’in aynı derecede rol biçtiği üçüncü “engel” tarafından bertaraf edilmiş ve neoliberal politikalar Türkiye’de de ordunun halkı edilgen kıldığı bir askeri darbe sonucunda egemen birikim modeli hâline getirilmiştir.

Nitekim ordu, darbenin ardından bu doğrultudaki adımlarını hızlıca atmış, ilk olarak Evren, 12 Eylül’de açıkladığı “MGK İlkeleri”nde işçi haklarının korunacağını, ancak sendikalara kesinlikle izin verilmeyeceğini ifade etmiştir.⁶⁹⁷ İşçilerin örgütlü niteliği

⁶⁹⁴ Bu konudaki bazı çalışmalar için bkz. Immanuel Wallerstein, “*Dünya Kapitalist Sisteminin Yükselişi ve Gelecekteki Çöküşü: Karşılaştırmalı Çözümleme İçin Kavramlar*”, **Toplumcu Düşün**, çev: Yahya Sezai Tezel, Sayı: 3, 1978. ve Immanuel Wallerstein, **The Modern World System**, Academic Press, New York, 1974.

⁶⁹⁵ Modernleşmeyi bu şekilde yorumlayan öncü bir çalışma için bkz. Martin Lipset, “*Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy*”, **The American Political Science Review**, C. LIII, Sayı: 1 (Mart 1959), s. 69-105.

⁶⁹⁶ Ecevit, **Sömürü Düzeninde...**, s. 141-142.

⁶⁹⁷ Cumhuriyet, 13 Eylül 1980.

ortadan kaldırıldığında bir baskı grubu olma niteliklerinin de ortadan kalktığı düşünüldüğünde darbenin hemen ardından atılan ilk adımın işçi haklarını yok etmek olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, yasaların kendilerine verdiği hakkı kullanarak grevde olan 51 bin işçi de grev ve lokavtın kaldırılması dolayısıyla darbeden üç gün sonra, 15 Eylül’de işbaşı yapmışlardır.⁶⁹⁸ İşçi haklarının ivedilikle ortadan kaldırılması, Türkiye’nin de bir askeri darbeye neoliberal birikim modeline entegre olacağının ilk işareti olmuştur. Le Monde gazetesi yazarı Jean-Pierre Clere, askerlerin iktisadi alanda ne istediğini hemen fark etmiş ve darbenin üzerinden bir ay geçmeden Evren’in, “Ekonomi, doğal kanunlarına göre işleyecek” sözünün liberalizmin Adam Smith’e dayanan sloganı “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler”in (*laissez-faire, laissez-passer*) bir uzantısı olduğunu söylemiştir. Clere’e göre, sendikal faaliyetlerin durdurulması da “Latin Amerika Modeli”ne gidileceğinin bir göstergesi olmuştur.⁶⁹⁹

Bu dönemin ekonomi politikalarıyla ilgili bir diğer işaretse 24 Ocak kararlarının mimarları olan Kaya Erdem ve Turgut Özal’ın sırasıyla Maliye Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak Bülend Ulusu Hükümeti’nde kendilerine yer bulmaları olmuştur. Ayrıca Özal’ın aynı dönemde Türkiye’nin IMF katındaki governörü olması⁷⁰⁰ da Latin Amerika’da olduğu gibi yeni yönetimin IMF’yle pazarlığa oturmak için çabalayacağını göstermiştir. Diğer bir deyişle, Ecevit’in “demokrasiye bağlılığı”na emin olduğu ordu darbe yaparken, ilk adımlarını da neoliberal programın uygulanması yolunda atmış ve Ecevit’in neoliberal politikaların uygulanmasının karşısında bir diğer engel olarak gördüğü işçi örgütlerini ortadan kaldırmıştır. Ecevit’in neoliberal programın uygulanmasının önünde son set olarak ifade ettiği CHP’nin ortadan kaldırmak ya da yeniden “uyumu” esas kılmak için de olsa kabul ettiği sınıf çelişkileri orduyu rahatsız etmiştir. Clere, CHP’nin bu tavrının ordu tarafından nefretle karşılandığını söylerken, III. Ecevit Hükümeti döneminde uygulanan ekonomi politikasının da başarısız olmasının ordu-CHP ilişkilerine “tüy diktiği”ni ifade etmiştir.⁷⁰¹ Ecevit de yıllar sonra verdiği bir mülakatta, 12 Eylül öncesinde kendisine

⁶⁹⁸ Cumhuriyet, 16 Eylül 1980.

⁶⁹⁹ Jean-Pierre Clere, “Çifte Güçlük Karşısında”, **Yankı**, Sayı: 497, 6-12 Ekim 1980, s. 9.

⁷⁰⁰ Cumhuriyet, 17 Eylül 1980.

⁷⁰¹ Clere, a.g.m., s. 10.

karşı orduda bir tavır oluştuğunu ve komuta kademesini ziyaret eden gazetecilerin birçok kez komutanların masalarında Ecevit aleyhine yazılan kitapları gördüklerini ifade etmiş, aynı zamanda ordunun 1979 Kurultayı'nı Ecevit aleyhine etkilemek için de çaba harcadığını sonraları öğrendiğini belirtmiştir.⁷⁰² Ordunun CHP'ye karşı gelişen bu tavrının yanında, CHP'nin parti içindeki sürtüşmeler nedeniyle bu tavra bir bütün olarak karşı duramaması da bu son engelin gücünü ortadan kaldırmıştır.

3.1.1. CHP ve Ecevit'in 12 Eylül Ayrılığı

1979'daki kurultaylarda çekilen kılıçların köklerinin daha eskilere gittiği ve artık tartışma alanının partinin dışına taştığı, 12 Eylül'ün lideri Kenan Evren'in 1990'da yayınladığı anılarından da anlaşılabilir. Evren, CHP'nin eki Genel Sekreteri ve önceki hükümetin Başbakan Yardımcısı olan Eyüboğlu'nun kendisine giderek Ecevit'ten şikayetçi olduğunu ve parti içinde Ecevit'in tavrından yararlanan Baykal'ın da bölünme yarattığını, dolayısıyla Turan Güneş gibi birleştirici bir isme ihtiyaç duyulduğunu ifade ettiğini belirtmiştir. Eyüboğlu bu görüşmede Evren'e, Ecevit'in en başta Rahşan Ecevit olmak üzere, bunun dışında etrafındaki kısıtlı bir grubun etkisi altında olduğunu ifade etmiş ve onun 24 Ocak Kararları'na karşı işçilere önemli bir rol biçen tavrını "ayaklanma çağrısı" olarak yorumlayan Evren'le bu konuda da mutabık kalmıştır.⁷⁰³ 12 Eylül'e giderken yaşanan bir diğer gelişme de darbeye 3 gün kala, CHP'nin 57. Kuruluş yıldönümü dolayısıyla içlerinde Kemal Anadol, Ertuğrul Günay ve Gençlik Örgütleri eski Genel Başkanı Süleyman Genç'in de olduğu "sol kanat" olarak isimlendirilen 32 parlamenter, sağda bir CHP'nin geride bir CHP anlamına geldiğini ve böyle bir CHP'nin topluma öncü olamayacağını belirttikleri bir açık mektubu Genel Merkeze karşı yayınlamışlardır. Parlamenterler bu mektupta, Parti yönetiminin dengesi ve kararsız tavırlardan vazgeçerek toplumsal çelişkinin emekten ve demokrasiden yana olan kısmında yer alması gerektiğini vurgulamışlardır. "Sol kanat", CHP'nin bütün anti-emperyalist, anti-faşist ve anti-tekelci güçlerin dayanışmasına öncülük etmesi gerektiğini vurgularken, ancak bu şekilde "faşizmle mücadele"nin soyut bir slogan olmasının önüne geçilebileceğini belirtmişlerdir.⁷⁰⁴

⁷⁰² Can Karakaş, "Darbeden Önce de Bana Tepki Vardı", **Nokta**, Sayı: 21, 24 Mayıs 1992, s. 11.

⁷⁰³ Kenan Evren, **Kenan Evren'in Anıları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990, s. 355-356.

⁷⁰⁴ Cumhuriyet, 9 Eylül 1980.

Buna karşın Ecevit, CHP'nin son yıllarda yaşanan toplumsal gelişmelere kendisini adapte ederek işçi, köylü, memur, milli sanayici ve toplumun diğer tüm dinamik güçlerinin ağırlığının olacağı bir denge gözetmeye çalıştığını ifade etmiştir.⁷⁰⁵ Ecevit, her ne kadar darbeden sonraki yıllarda bu tür bir tehlikeye dikkat çektiğini söylese de bir yandan böyle bir uyarı yaparken, diğer yandan da neoliberal iktisadi dönem için bir yeni bir “denge” arayışına girmiş gibidir.

Hasan Cemal'in anlattıkları ise parti içindeki savrulmaları göstermek açısından çarpıcıdır. Cemal, 1981'in Haziran'ında Turan Güneş'le yaptığı bir sohbet esnasında, ordunun başta parlamentoyu kapatmadan 12 Mart benzeri bir yarı-askeri müdahale yapmayı düşündüğünü ve hatta Evren'in bu bağlamda Eyüboğlu'na Turhan Feyzioğlu, Adnan Başer Kafaoğlu ve kendisinin (Güneş) Başbakanlığındaki bir geçiş döneminden bahsettiğini, Eyüboğlu'nun da en uygun ismin Turan Güneş olduğunu belirttiğini söylemiştir.⁷⁰⁶ Nitekim Güneş, darbenin hemen ertesinde, Kasım ayında verdiği mülakatta, Ecevit'in aksine 12 Eylül'ü “kavganın çirkinliğinden kurtulmak” olarak görerek olumlamıştır.⁷⁰⁷ Cemal, Demirel ve Ecevit'in 11 Ekim 1980'de Hamzakoy'dan Ankara'ya, evlerine dönüşlerinin ardından 13 Kasım'da Ecevit'le yaptığı görüşmede Ecevit'in kendisine Eyüboğlu, Güneş ve Topuz'un darbe öncesinde askerlerle ilişki kurduklarını düşündüğünü belirttiğini not etmiştir.⁷⁰⁸

Ecevit'in tüm bu olarlardan vardığı çıkarımsa partinin kendisine ve düşüncelerine sahip çıkmadığı şeklinde olmuştur. Ecevit, daha 12 Eylül öncesinde parti içinden-dışından, ülke içinden-dışından muhatap olduğunu iddia ettiği yıpratma kampanyasında, parti tarafından yalnız bırakılmasına rağmen demokrasinin kurtarılması için, Cumhurbaşkanlığı seçiminde uzlaşma çağrısı ve Başbakanlıktan feragat ettiği bir CHP-AP koalisyonu çağrısı gibi yöntemlerle mücadele ettiğini belirtmiştir. Ancak Ecevit'e göre, Türkiye'nin demokratik bir anayasayla yönetilemeyeceğini halka göstererek rıza üretmek isteyenler, bu planlarında başarılı olmuş ve halkın “özgürlükten kaçış psikozu”na sürüklenmesinin sonucunda “can

⁷⁰⁵ Cumhuriyet, 10 Eylül 1980.

⁷⁰⁶ Hasan Cemal, **12 Eylül Günlüğü: Tank Sesleriyle Uyanmak**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 321.

⁷⁰⁷ Yankı, Sayı: 503, 17-23 Kasım 1980, s. 6.

⁷⁰⁸ Cemal, a.g.e., s. 139.

güvenliği” vadeden 12 Eylül’e büyük bir rızayla gelinmiştir.⁷⁰⁹ Ecevit, Hamzakoy günlerinde “Durumun Çözümlemesi” başlığının altında kaleme aldığı bu satırlarda ayrıca halkta demokrasi talebinin oluşması gerektiğini, geline sürecin “tepeden inme” yöntemlerle yapılan devrimin maya tutmadığını gösterdiğini ve dolayısıyla aşağıdan yukarıya yükselen bir taleple, sorumluluk duygusunun demokrasiyle eşgüdümlü ilerlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ecevit, bu başlık altında, sosyal örgütlenmenin sosyal demokrasinin olmazsa olmazı olduğunu da belirtmiştir. Fikret Bila’ya göre bu satırlar, Ecevit’in Genel Başkanlıktan istifa sürecinin de ilk aşaması olmuştur.⁷¹⁰

Hamzakoy’dan döndükten sonra CHP Yönetim Kurulu üyeleriyle bir toplantı yapan Ecevit, onlara da sosyal örgütlenmeye ağırlık vermeyen bir demokratik sol hareket olamayacağını ifade etmiş ve tüm meslek örgütlerinde ve kooperatiflerde AP’li parlamenterlerin faal olduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle Ecevit, siyaset yasağının olduğu bu dönemde, CHP’lilerin bu kuruluşlarda faaliyet yürütmesini istemiştir.⁷¹¹ Ecevit ve CHP yöneticilerinin bu toplantıyı yaptıkları 27 Ekim günü MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık da yabancı basınla bir toplantı yapmıştır. Saltık, bu toplantıda Ecevit ve Demirel’in de demokratik siyasal yaşama döndükten sonra siyaset yapabileceklerini söylemiştir.⁷¹² Bu toplantı notlarının Türkiye basınına yansımalarının ardından MGK üyelerinin yaşadıkları muhtemel rahatsızlıktan ötürü MGK Genel Sekreterliği, bir açıklama yaparak Saltık’ın bu isimlerin siyaset yapabileceklerini söylediğini, ancak herhangi bir partinin başına geçebileceklerini ima etmediğini ifade eden bir açıklama yapmıştır. Açıklamada her iki lider için, “Sayın” yerine “Bay” ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca bu açıklamada Siyasi Partiler Kanunu’nda değişiklik yapılarak liderler “saltanatı”nın önüne geçilecek tedbirler alınacağı da ifade edilmiştir.⁷¹³

Yine aynı dönemlerde yayınlanan OECD raporu da Türkiye’nin merkez ülkelerin ve küresel sermayenin yarı-çevre ülkelere biçtikleri yeni ekonomik düzen olan neoliberalizme adaptasyon sürecini göstermek açısından önemli veriler içermektedir.

⁷⁰⁹ Fikret Bila, a.g.e., 2001, s. 17-18.

⁷¹⁰ A.g.e., s. 18.

⁷¹¹ Yalçın Doğan, **Dar Sokakta Siyaset (1980-1983)**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 71.

⁷¹² Cumhuriyet, 29 Ekim 1980.

⁷¹³ Cumhuriyet, 30 Ekim 1980.

Rapora göre, 1979 sonunda 436.1 olan tüketici fiyatları 24 Ocak kararlarıyla beraber 1980'in Haziran ayında 740.9 puana çıkmış; gıda maddelerindeyse bu artış, 407.8'den 692.4 puana yükselme şeklinde gerçekleşmiştir.⁷¹⁴ Bunun dışında neoliberalizme adaptasyon anlamında atılan bir diğer adım da MGK Genel Sekreterliğinin açıklama yaptığı gün Özal tarafından yapılmış ve dönemin Başbakan Yardımcısı olan Özal, 1981'de daha büyük bir dış yardıma ihtiyaç olunacağını söylemiş, ayrıca 4-5 yıllık bir sürede OECD'nin yardımlarından faydalanılacağını açıklamıştır. Bu, Türkiye'nin dış kredilere eklenilerek neoliberal düzene adapte olacağını da itirafı olması açısından 12 Eylül'ün ekonomi-politiğini anlamak için önemli bir açıklamadır.

MGK Genel Sekreterliği tarafından yapılan bu açıklamanın ardından Ecevit, 14 Mayıs 1972'den beri, 8 yıl 5 ay 17 gündür sürdürdüğü CHP Genel Başkanlığı görevinden istifa etmiştir. Ertesi gün gazeteler, istifa haberini duyurmakla beraber, Ecevit'in açıklama metni MGK Genel Sekreterliğince "Siyasi maksatlı bir demeç niteliği" taşıdığı gerekçesiyle yasaklanmış ve bu yüzden gazetelerde yer almamıştır.⁷¹⁵ Ecevit, kamuoyuyla paylaşılmayan istifa açıklamasında MGK'nın açıklamasına atıfla Genel Başkanlık görevinin gereklerini yerine getirmesinin bu şartlarda mümkün olmadığını belirtirken, bu vesileyle kurultay toplanana kadar üyelerin yeni Genel Başkanın kim olacağıyla ilgili düşünme fırsatları olacağını da ifade etmiştir.⁷¹⁶ Ancak Ecevit'in açıklamasında askerleri asıl rahatsız eden bölüm, Cumhuriyet Halk Partisi'nin gücünü şahıslardan değil, kurucusu Atatürk'ten, demokrasinin öncüsü olan tarihinden ve halktan aldığını belirttiği, kendisinin de her zaman bu davalara hizmet edeceğini vurguladığı üçüncü paragraf olmuştur. Nitekim Ecevit, MGK yetkilileri tarafından aranmış ve metnin bu kısmının çıkarılması kendisinden istenmiştir. Ecevit'in bu talebe olumsuz cevap vermesinin ardından ise açıklama metnine yayın yasağı getirilmiştir.⁷¹⁷

Aslında Ecevit'in istifasıyla ilgili kaygılar, CHP yönetiminde darbenin hemen ardından başlamış ve CHP yöneticileri Ecevit'in 12 Mart'ta olduğu gibi ani bir biçimde istifasını paylaşmaması için, Ecevit Hamzakoy'dan döner dönmez, basınla

⁷¹⁴ Cumhuriyet, 1 Ekim 1980.

⁷¹⁵ Bkz. Cumhuriyet 31 Ekim 1980 ve Milliyet 31 Ekim 1980.

⁷¹⁶ İstifa metni için bkz. Cüneyt Arcayürek, **Hapishanedeki Ecevit**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 86-87 ve Cemal, a.g.e., s. 109.

⁷¹⁷ Cemal, a.g.e., s. 111.

temas kurmadan evvel onun evine gitmişlerdir.⁷¹⁸ Ecevit’le yaptıkları görüşmede, şartların 12 Mart’la aynı olmadığını söyleyen CHP’li yöneticiler, Ecevit’in Hamzakoy günlerinde belirledikleri yol haritasını Genel Başkanlarıyla paylaşmışlardır. Bu planı İnönü’nün 12 Mart sürecinde yaptığı konuşmalardan hareketle çıkaran yöneticiler, İnönü’nün de belirttiği gibi, askerlerin ancak başarılı olduklarında kışlaya döneceklerini düşünmüş ve bu yüzden askerlere zorluk çıkarılmaması ya da meydan okunmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Türk ordusunun Güney Amerika ordularından farklı bir nitelik taşıdığını ve demokrasiye bağlı olduklarını ifade eden CHP yöneticileri, kaçınılmaz olarak gördükleri 12 Eylül sürecine yardımcı olmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Ecevit de 12 Eylül’ün 12 Mart’la bir olmadığını belirttikten sonra, 12 Eylül’ün son yüzyılda yapılan en kapsamlı müdahale olduğunu vurgulamış ve 12 Mart benzeri bir çıkış yapmayacağını belirtmiştir. Ancak Ecevit’in 12 Eylül sonrası süreçle ilgili düşündükleriyle CHP’li yöneticilerin düşündükleri arasında fark oluşmuş, CHP’li yöneticiler, 12 Eylül yöneticileriyle iyi geçinerek sürece katkı koymayı düşünürken Ecevit, “çalım yaparak puan kazanma”ya varmadan, katkı olanağı olursa katkı sunmayı, ancak askeri yönetime karşı da mutedil tavrı çekingenliğe dönüştürmemenin önemini vurgulamıştır.⁷¹⁹

Hem 12 Eylül öncesinin ayrılıkları hem de 12 Eylül’e bakışla ilgili bu farklılıklar, CHP’de bir lider-yönetim ayrılığını getirmiştir. 30 Ekim’de Ecevit’in istifasıyla başlayan süreçte CHP ve Ecevit, birbirlerini yıllarca karşılıklı olarak suçlamışlardır. Ecevit’e göre o, partiyi bırakmamış, CHP’liler 12 Eylül’den korkmuşlardır.⁷²⁰ Ecevit, istifa kararını açıklamadan önce kararını parti yöneticileriyle paylaşmış, itiraz eden yöneticilere MGK’nın açıklaması dolayısıyla tartışacak bir şey kalmadığını söylemiştir.⁷²¹ Ayrıca Ecevit, Hamzakoy’dan döndüklerinde Demirel ve kendisine yapılan her türlü siyasi faaliyeti yasaklayan tebligatı hatırlatmış ve olağan koşullar içinde bile partideki karışıklıkların önüne geçemediğini anımsatmıştır. Ecevit, kendisine her türlü siyasi faaliyetin yasaklandığı bir ortamda parti içinin çok daha rahat karıştırılabileceğini ve bu ortamda Genel Başkanlığın bir anlamı kalmadığını ifade

⁷¹⁸ Fikret Bila, a.g.e., s. 67.

⁷¹⁹ Doğan, a.g.e., s. 68-70.

⁷²⁰ F. Bila, a.g.e., s. 20.

⁷²¹ A.g.e., s. 66.

etmiştir. Ecevit, istifasının ardından kendisine çizdiği yolu, mesleği olan gazeteciliğe dönmek olarak açıklamıştır. Ecevit, parti yöneticilerine bu kararını açıklarken, Genel Başkan olarak göstermesi engellenen tepkileri, mesleği yoluyla sade bir vatandaş olarak gösterebileceğine olan inancını belirtmiştir.⁷²²

3.1.2. Arayış'ta Yeni Bir Siyasi Kültür Arzusunun İzleri

Ecevit, istifasının ardından iki alanda girişimde bulunmuştur. Bunlardan ilki, Ecevit'in liderliğinde örgütlenen Arayış Dergisi olmuş ve Ecevit, meslek yaşantısına yıllar sonra tekrar dönmüştür. Derginin Ecevit tarafından konulan adı, Ecevit'in ifadesiyle durumun gereği olarak bir "arayış"ın yansıması olmuştur.⁷²³ Nitekim Ecevit, dergide yazdığı yazılarda "arayış" ifadesine her başvurduğunda, bu kelimeyi tırnak içinde kullanarak da bu durumun bir yansımasını sergilemiştir. Bu bağlamda, Ecevit'in Arayış'ta yazdığı yazılar, onun 12 Eylül sonrasındaki "arayış"ını anlayabilmek açısından da önem taşımaktadır. Ecevit, derginin 21 Şubat 1981 tarihli ilk yazısında "Atatürk'ün Emaneti ve Gençlik" başlıklı başyazısında, 12 Eylül öncesinde kendisini aydın sayan ve düzeni zorla değiştirmek isteyen ideolojik saplantılıların gençliği ateşe attığından söz etmiştir. Bunları bir rejisör gibi kenara çekilip, gençlerin birbirleriyle çatışmalarını izleyen kanlı oyunun tezgâhlayıcısı olarak nitelendiren Ecevit, yıllarca birbirleriyle çatıştırılan gençlerin Atatürkçülük temelinde buluşacaklarını ve birbirleriyle kavga etmeden Atatürk'ün onlara miras bıraktığı çağdaş uygarlığın üzerine yükselme davasına sahip çıkacaklarını belirtmiştir. Ecevit, bunun yolunun "özgürce tartışıp uygarca uzlaşmak" olduğunu ifade etmiştir.⁷²⁴

Ecevit, derginin ikinci sayısında yazdığı yazıda Türk toplumunda "sınıf ayrımcılığı" kavramının yeri olmadığını, tarihte "soyluluk" ve "kölelik" gibi toplumsal katmanların olmamasına bağlayarak ifade etmiştir. Soya dayanan bir katmanlaşmanın bulunmadığı demokrasiye elverişli böyle bir toplumda, demokrasi kültürünün yerleştirilmeyişinin nedenleri üzerine düşünmektense, bunu kurumsal ve yasal sınırların daraltılması- genişletilmesi gibi yollarla yapmaya çalışmanın beyhude bir çaba olduğunun altını

⁷²² Doğan, a.g.e., s. 76-81.

⁷²³ Fikret Bila, a.g.e., s. 21.

⁷²⁴ Bülent Ecevit, "Atatürk'ün Emaneti ve Gençlik", *Arayış*, Sayı: 1, 21 Şubat 1981, s. 5-8.

çizmiştir. Ecevit, toplumun modernleşme çabalarıyla beraber çağ değiştirdiğini, ancak bunun zorunluluk dolayısıyla yukarıdan aşağıya bir yöntemle uygulandığını belirtmiş ve bu yüzden de yukarıdan verilen hakların yine yukarıdan geri alınabildiğini not etmiştir. Bunun da dinden dile, müzikten ekonomiye kadar her alanda kavgalı bir toplum yarattığını belirtmiş ve bu durumun özgürlüklerin sorumluluk bilinciyle bir arada kullanılmasına engel olduğuna dikkat çekmiştir. Ecevit, Batı’da demokrasinin, sanayileşmenin getirdiği sınıfsal çelişkiler sonucunda ortaya çıktığını, Türkiye’de ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında filizlenen demokrasinin güçler dengesinde Batı’dakinin aksine işçilerin yer almadığını vurgulamıştır. Ecevit, Türkiye’de bunun yerine Osmanlı’nın son dönemlerinde güçlenen büyük toprak sahipleri ve bununla bağlantılı ticaret burjuvazisinin demokratik rejimi yönlendirdiklerini ve Türkiye’de soyluluğun, feodalizmin yoksunluğu dolayısıyla güçlerini bürokrasi ve üretici güçlere karşı kullandıklarını ifade etmiştir.

Bu bağlamda Ecevit, Batı’da sanayileşme erken yaşandığı için, önceleri işçileri sömürmeye yönelik burjuvazi, işçi sınıfının güçlenmesiyle beraber uzlaşmaya mecbur kaldığı için uzlaşma kültürü gelişmişken, Türkiye’de sanayileşme dalgasının büyük ölçüde demokrasiye geçişten sonra sağlanması dolayısıyla çatışmaları azaltmak yerine arttıran bir etki yarattığını belirtmiştir. O, Türkiye’de işçi haklarının da tepeden verildiğini ifade ederek, bunun da çilesi çekilerek alınmadığı için bazı sendika önderleri tarafından sorumsuz bir tutumla kullanıldığını ifade ettikten sonra, 12 Eylül’e bu koşullarda gelindiğini vurgulamıştır. Ecevit, bu yeni dönemde, bütün bir Türkiye modernleşmesi boyunca toplumun edilgenliğe alışmış rolünden sıyrılıp etken bir hâle gelmesini ve “arayış” içinde olması gerektiğini savunmuştur. O, bunun kavga yerine demokrasinin gereği olan tartışma ve uzlaşmayla gerçekleşmesi gerektiğini ve demokrasinin bu araçlarının rızayı sağlayacak tek yol olduğunu belirtmiştir. Modern sanayileşme hamlelerini takip ederken, bu süreç içinde işçi ve köylünün toplumsal güç değişimindeki rolünün azaltılmaması gerektiğini de not etmiştir.⁷²⁵

Ecevit, üçüncü yazısında ise darbe faillerinin 1961 Anayasası’nın Türkiye’ye “bol” geldiğiyle ilgili vurgularına karşın, halkın yönetim ve sorumluluğu paylaştığı bir

⁷²⁵ Bülent Ecevit, “Bekleyiş Değil Arayış”, **Arayış**, Sayı: 2, 28 Şubat 1981, s. 4-6.

rejimin tesis edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve dolayısıyla çarenin de demokrasi sınırlarını daraltmak değil, hakça bölüşümün sağlandığı genişletilmiş bir demokrasi olduğunun altını çizmiştir.⁷²⁶ Ecevit, derginin dördüncü sayısındaki yazısında 12 Eylül'ün neoliberal iktisadi politikalarını eleştirmiş ve bu ekonomi politikasının işçiyi, memuru, sanatkârı, köylüyü, gecekondu sakinlerini ve hatta özel sektörün büyük kısmını ezerken, krediler ve destekler aracılığıyla bir grup sermayedarı kayırarak zenginleştirdiğini belirtmiştir. Ecevit, bu durumun, liberalizmin temel kuralı olan “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” ilkesiyle çeliştiğini ve Türkiye’de bir gruba bu söylenirken, kendi çabalarıyla ayakta kalmaya çalışan yukarıdaki grupların her türlü faaliyetlerinin engellenerek, bunlar için “bırakınız ezilsinler” denildiğini ifade etmiştir. Ecevit, bu iktisadi düzeniye, “1980’ler Türkiye’sinin kendine özgü ‘liberal’ ekonomik modeli” olarak adlandırmıştır.⁷²⁷ Ancak bu iktisadi düzen, Türkiye’nin kendine özgü modeli değil, yukarıda açıklandığı şekliyle, Şili’de uygulanmaya başlanıp, 1980’lerde tüm yarı-çevre ülkeleri etkisi altına alan neoliberal iktisat programıdır.

Ecevit, beşinci yazısını Tercüman Gazetesi’nin “Pülümürün Yaşsız Kadını” şiirini çarpıttığı gerekçesiyle verdiği yanıtı ayırırken⁷²⁸, altıncı yazısında Türkiye’deki rejimin geleceğiyle ilgili kaygılar taşıyan uluslararası kamuoyundan bahsettikten sonra, rejimin geleceğini bunların değil, Türk halkının ve buna bağlı olarak aydınların, üniversitelerin, politikacıların, sendikaların ve hukukçuların rejimle ilgili ne düşündüklerinin belirleyeceğini ifade etmiş, bu grupların sessizliğineyse tepki göstermiştir. Ecevit’e göre, tüm bu grupların kendi alanlarıyla ilgili konularda görüş belirtmesi, rejimin geleceği açısından da kritiktir.⁷²⁹ Ecevit, askerleri ciddi şekilde rahatsız eden ilk yazısını yedinci sayıda yazmış ve Evren’in 28 Mart’taki işkence karşıtı konuşmasına atıfla, kapalı rejimlerde işkencenin her zaman daha çok görüldüğünü ve kapalı rejim dönemlerinde bunlar görünür olmasa da açık rejime dönüldüğünde toplumsal travmalara sebep olacağını söyleyerek üstü kapalı da olsa askeri yönetimi işkence yapmak ya da göz yummakla suçlamıştır.⁷³⁰ Ecevit’in bu

⁷²⁶ Bülent Ecevit, “Daraltılmış Değil Genişletilmiş Demokrasi”, **Arayış**, Sayı: 3, 7 Mart 1981, s. 4-6.

⁷²⁷ Bülent Ecevit, “Çulun İçindeki Aslan”, **Arayış**, Sayı: 4, 14 Mart 1981, s. 4-6.

⁷²⁸ Bülent Ecevit, “Türk’le Türkiye Bir Bütündür”, **Arayış**, Sayı: 5, 21 Mart 1981, s. 6-8.

⁷²⁹ Bülent Ecevit, “Türkiye’de Rejimin Geleceği”, **Arayış**, Sayı: 6, 28 Mart 1981, s. 4-6.

⁷³⁰ Bülent Ecevit, “İşkence”, **Arayış**, Sayı: 7, 4 Nisan 1981, s. 5-6.

yazısı üzerine MGK, Arayış'ın bu sayısının toplatılmasına karar verse de Ecevit, dergiyi çıkarmaya devam etmiştir.⁷³¹

Ecevit'in sekizinci yazısı ise altıncı yazısıyla paralel biçimde rejim sorununa odaklanmış, ancak bu sefer meseleyi işçi hakları ve işçi sorunu bağlamında ele almıştır. Ecevit'e göre, sanayileşen bir ülkede rejimin niteliğini belirleyen ne anayasadır ne de seçim yasalarıdır. Ona göre rejimin niteliğini belirleyen koşul, işçi sorununun nasıl çözüldüğüdür. Ecevit'e göre bunun nedeni, sanayileşmenin işçileri "toplu bir güç" hâline getirmesidir. Ecevit, sanayileşmenin doğal bir sonucu olan işçinin gücünün artması durumundan korkmamak gerektiğini, aksine bu gücün üretim artışına sebep olabileceğini ve toplumun hakkını alamayan tüm kesimlerinin, köylünün, esnafın ve sanatkârın ve işçinin gücünü arttırıcı şekilde yönlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bunun yolunun da toplumun ortak çıkarlarıyla işçinin çıkarlarının kesiştiği bir siyasi ve iktisadi yapılanma tesis etmek olduğunu belirten Ecevit, bu örgütlenmede tüm çalışan kesimlerin yönetime katılması aracılığıyla sorumluluğu paylaşmaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu noktaya kadar Ecevit, 12 Eylül öncesi söylediklerinden çok da farklı bir noktaya işaret etmemiştir. Ancak Ecevit, yukarıda aktarıldığı gibi, sermayenin işçilerin bir infialle özel mülkiyetin ortadan kalkacağı bir devrim hareketine kalkışmaları kaygısıyla uzlaşmayı kabul edeceğine dair iyimserliğini kaybetmiştir. Ecevit'in bu değişen tutumunun nedeni, 1978-1979 iktidarında TÜSİAD'ın yayınladığı gazete ilanları, Ecevit'in beklentisinin aksine Türkiye'nin de bir askeri darbeye "Güney Amerika Modeli"nin kurumsal altyapısını yaratmaya başlaması ve sermayenin 12 Eylül'den sonra askeri yönetimle kurduğu pozitif ilişki olarak özetlenebilir.

Nitekim Ecevit, Batı'da özel girişimcinin kendi çıkarlarını da düşünerek sosyal demokrat konsensüste işçilerle buluştuğunu ifade ettikten sonra, Türkiye'deki egemen güçlerin ise kendi ağırlıklarını nispeten azaltacak böyle bir uzlaşmaya yanaşmadıklarını ve bunun da bir rejim bunalımına yol açtığını ifade etmiştir. Ecevit, bu bunalım noktasında, işçinin örgütlenme hakkının sınırlandırılarak ve baskılanarak bunun için faşizme kadar varabilecek bir dikta rejimi kurmak; işçinin örgütlenme

⁷³¹ Fikret Bila, a.g.e., s. 27.

haklarını kısıtlayarak sol bir dikta kurup sömürülmesinin önüne geçmek, ancak bunun için özel sektörü ortadan kaldırmak ve toplum güçleri arasında denge kurularak sosyal demokrat konsensüsün oluşması şeklinde üç tercihin belirdiğini ve bu tercihin rejimin de niteliğini belirleyeceğini vurgulamıştır. Ecevit, gerçek anlamda bir demokrasinin önkoşulunun işçilerle ve diğer emekçi kesimlerle iktidarı bölüşmek olduğunu vurgularken, bunun aksi bir durumda demokrasinin çöküşünün kaçınılmaz olduğunu altını çizmiştir.⁷³²

Ecevit, dokuzuncu ve onuncu sayıları, 23 Nisan dolayısıyla TBMM'ye ve millet iradesi konularına ayırırken⁷³³, on birinci sayıdaysa anayasa tartışmalarına değinmiş ve MGK'nın oluşturacağı bir anayasanın tüm toplum kesimlerinin üzerinde uzlaşacağı bir anayasa olamayacağını, dolayısıyla sonraki süreçte de orduyu anayasa konusunda doğal bir taraf hâline getireceğini ifade etmiştir. Ayrıca Ecevit, mevcut durumda siyasi partilerin ve sendikaların görüş belirtememesine rağmen sermaye çevrelerinin ve ülkeye kısıtlı bir demokrasi elbisesi biçenlerin açıkça konuşabileceğini belirtmiştir. Bunun da ordunun birliğine zarar verecek şekilde politikleşme ve politik taraf olma anlamına geleceğini vurgulamıştır. Ecevit ayrıca, bu durumun, ordunun toplumun tüm kesimlerini zorunlu askerlik yoluyla çalıştıran birleştirici rolünü de zedeleyeceğini altını çizmiştir. O, bunu engellemenin yolunun bir seçime giderek, bu seçimde partilerin anayasa değişiklik paketlerini bir seçim bildirgesi olarak seçmene sunmaları olduğunu belirtmiştir. Ecevit, seçimin ardından oluşacak parlamentonun bir kurucu meclis olarak görev yaparak, milletin çoğunluğunun istediği bir anayasa hazırlamasının en doğru yol olacağını yazmıştır.⁷³⁴

Ecevit, Arayış'ın on ikinci sayısında yazdığı yazıdaysa 27 Mayıs sonrasında halkın gereken siyasi olgunluğa erişemediğini ve bu yüzden halkın siyaseti kavgaya indirgediğini düşünen klasik “aydın-bürokrat” refleksiyle partilerin ocak-bucak teşkilatlarının yasaklanmasını eleştirmiş ve bunun partilerin köksüz kalmasına, halkla

⁷³² Bülent Ecevit, “İşçi Sorunuyla Rejim Sorunu Bir Bütündür”, **Arayış**, Sayı: 8, 11 Nisan 1981, s. 5-8.

⁷³³ Sırasıyla “Egemenlik Ulusta mı, Vakıflarda mı?” ve “Atatürk ve TBMM” başlıklı yazılar.

⁷³⁴ Bülent Ecevit, “Anayasa Değişikliğinin Demokratik ve Geçerli Yolu”, **Arayış**, Sayı: 11, 2 Mayıs 1981, s. 4-6.

organik bağlarını zedelemesine sebep olduğunu ifade etmiştir.⁷³⁵ Ecevit, özgürlükle ilgili yazdığı on üçüncü yazısında, üniversitelerin, sendikaların, yargının ve baroların meslekleri için olmazsa olmaz olan özgürlüğe layık olduklarını göstermek için yalnızca özgürlüğün “bol ve ucuz olduğu” dönemde değil, pahalılaştığı dönemde de koşullar ne olursa olsun özgür davranabilecek özveriyi göstermeleri gerektiğini ifade etmiştir.⁷³⁶ Ecevit, on dördüncü yazısını ise Mehmet Ali Ağca’nın kimler tarafından kaçırıldığı ve korunduğunu sorgulamak üzere kaleme almıştır.⁷³⁷ O, derginin on beşinci sayısındaki yazısında ise askeri yönetimin adalet alanındaki uygulamalarını eleştirmiştir. Burada kaleme aldığı satırlarda, insanların adaletsizliğe dayanma konusunda bir sınırları olduğu ve bu sınır aşıldığında bunun bir infial yaratacağı gibi sert ifadelerle askeri yönetimi uyarması⁷³⁸ MGK tarafından hoş karşılanmamış ve çıkartılan 52 Numaralı MGK kararıyla Ecevit’in Arayış’ta yazı yazması engellenmiştir. Arayış Dergisi toplamda 54 sayı çıksa da Ecevit’in dergideki köşesi yalnızca 15 sayıda var olabilmıştır.

MGK’nın 5 Haziran 1981’de Resmî Gazete’de yayımlanan 52 Numaralı kararına göre özetle, 11 Eylül 1980 tarihinde parlamenter olanların yazılı ya da sözlü beyanda bulunabilecekleri gazetecilik, toplantı ve röportaj verme gibi her türlü faaliyetleri yasaklanmıştır.⁷³⁹ Evren, anılarında bu kararın çıkartılmasını üç sebebe bağlamıştır. Evren’in belirttiği ilk sebep, Ecevit’in Arayış’ta yazdığı yazılara “ufak tefek” uyarılar haricinde ses çıkarmamalarının zafiyet olarak algılanması ve bu yüzden yazıların sertleşmesi olmuştur. İkinci sebep ise 27 Mayıs’ta olduğu gibi bir duruma sürüklenmemektir. Evren, bunu idamın sadece asılanları kahraman yaptığını ifade ederek aslında işlerin buralara gelmemesi için bu kararı aldıklarını da beyan etmiştir. Evren’in belirttiği bir diğer sebep ise Ecevit ve Demirel’in farklı yöntemlerle de olsa politik faaliyetlerine el altından devam etmeleri ve basın da bu faaliyetlere alet olması şeklinde olmuştur.⁷⁴⁰

⁷³⁵ Bülent Ecevit, “Ocağı Söndürülen Demokrasi”, **Arayış**, Sayı: 12, 9 Mayıs 1981, s. 4-7.

⁷³⁶ Bülent Ecevit, “Kişiler ve Kurumlar Açısından Özgürlük”, **Arayış**, Sayı: 13, 16 Mayıs 1981, s. 5-6.

⁷³⁷ “Ağca Düğümü Çözölmeli” başlıklı yazı.

⁷³⁸ Bülent Ecevit, “Adalet Karşı Adaletsizlik”, **Arayış**, Sayı: 15, 30 Mayıs 1981, s. 4-6.

⁷³⁹ Resmî Gazete, 5 Haziran 1981.

⁷⁴⁰ Evren, a.g.e., s. 339-341.

Ecevit, Arayış Dergisi’nde yazdığı yazılara bakıldığında, 1980 öncesinde sosyal adalet yoluyla eşitsizliklerin giderilmesinin işçi haklarını vermek, refahın yeniden dağıtım gibi yollarla gerçekleşmediğini gördüğü için bunun politik aktörler tarafından sağlanabileceği fikrinden vazgeçmiş ve bu hakların artık bizatihi olarak halk tarafından talep edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ecevit, yeni dönemde “aşağıdan yukarıya” doğru “arayış” içinde bir toplumsal örgütlenme modelinin ayakta durabileceğine inanmış ve DSP’nin kuruluş döneminde de bunu yapmayı denemiştir. Nitekim DSP’nin kurucu genel başkanı olan Rahşan Ecevit, Bülent Ecevit’in CHP’yi bütün sorunlarıyla beraber “kucağında buldu”ğunu ve örgütlenmeden kronikleşen problemlerine kadar birçok meseleyi dönüştürmekte başarısız olduğunu belirtmiştir. Rahşan Ecevit, Bülent Ecevit’in bu dönemde CHP’nin kronik problemleri dolayısıyla “sade ve sağlıklı insana” ulaşmakta başarısız olduğunu da vurgulamıştır.⁷⁴¹

Ecevit’in ikinci girişimi ise 12 Eylül öncesinde defalarca ziyaret etme şansı bulduğu Almanya ve İsveç gibi ülkelerde gördüğü, sosyal demokrat partileri yaptıkları toplumsal araştırmalarla topluma bağlayan vakıflara benzer bir oluşumu Türkiye’de kurma girişimi olmuştur. Ecevit’in Köy Enstitüleri kadar büyük bir oluşum olacağını belirttiği Ulusal Gelişme ve Eğitim Vakfı’nda kendisine yeni bir çevre edinmiş ve vakfın kurucular kurulunda Mülkiye’den Ruşen Keleş ve Türk Dil Kurumu eski Başkanı Şerafettin Turan gibi isimler yer almıştır. Ecevit’in etrafında kümelenen bu yeni çevre dolayısıyla CHP yönetiminde Ecevit’in yeni parti kurabileceğiyle ilgili çeşitli kaygılar da baş göstermiştir.⁷⁴² Aslında Ecevit’teki çevre değişimini o dönem kendisiyle yakın ilişki içinde olan Hasan Cemal çok daha önce fark etmiştir. Cemal, 11 Kasım 1980 tarihli günlüğüne, Ecevit’in Mülkiyeli genç akademisyenler çevresiyle yakınlaştığını yazmış ve Ecevit’in politik serüveninde sıklıkla çevre değiştirmesine atıfla “bu kaçınıcı ‘çevre’ olacak” diye sormuştur.⁷⁴³ Ancak Ecevit’in bu girişimi, 18 Mart 1982’de polisin vakfın bütün belgelerine el koymasının ardından Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından kapatılmasıyla beraber başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁷⁴⁴

⁷⁴¹ Fikret Bila, a.g.e., s. 12.

⁷⁴² Doğan, a.g.e., s. 115-117.

⁷⁴³ Cemal, a.g.e., s. 135.

⁷⁴⁴ Doğan, s. 118.

Ecevit'in alternatif ifade girişimlerinin önünün kesilmesinin yanında, 16 Ekim 1981'de siyasi partiler de kapatılmıştır. Evren, partilerin kapatılma kararıyla ilgili radyo ve televizyonda yaptığı konuşmada, siyasi partilerin görevinin ülkenin ve vatandaşların huzuru, güveni ve refahı için çalışmakken, Türkiye'deki partilerin 12 Eylül'e kadar vatandaşlar arasında ayrışmadan bölünmeye kadar varan problemler yarattıklarını söylemiştir. Ayrıca Evren, partilerin ve yöneticilerin 52 numaralı karara karşı yine de yıkılan devlet düzeninin tesisi için bile beklemeyip basın vasıtasıyla yeniden kavgaya tutuştuklarını ifade etmiştir. Evren, eski partilerin yeni düzende var olmasını “yıkılan bir binanın enkazı” ile yeni bir bina yapmaya benzeterek, bu partilerin kapatılmaması hâlinde her şeyin 12 Eylül öncesine dönmeye mahkum olduğunun da altını çizmiştir.⁷⁴⁵ Evren bu yolla, 12 Eylül'ün en başından itibaren temel rıza üretim mekanizması olan can güvenliğine tekrar başvurmuştur.

Siyasi partilerin kapatılma kararının ardından Ecevit, kendisinin bir bildiriye TRT'ye gönderdiğini parti yöneticileriyle paylaşmış ve benzeri bir bildiriye kendilerinin de kamuoyuyla paylaşmalarını istemiştir. Ancak Genel Sekreter Üstündağ, buna Ecevit'in bile bildirisinin yayınlanmadığını ve son dönem parti yöneticileri içinde herhangi bir geliri olmayanların, dolayısıyla tutuklama gibi bir yaptırımla karşılaşmaları durumunda evlerini geçindirme konusunda güçlüğe düşecekler olduğunu ifade etmiştir. Ecevit, bunun ardından CHP'nin kapatılmasına karşı AYM'ye başvurulmasını talep etse de yöneticilerin buna cevabı, tüzel kişiliğin ortadan kalktığı ve dolayısıyla mahkemenin bu başvuruyu kabul etmeyeceği yönünde olmuştur. Ecevit, parti yöneticilerinden yine de mahkemeye başvurmalarını istese de bu başvuru gerçekleşmemiştir.⁷⁴⁶ Parti kapatmalara karşı gösterilecek tepki bakımından bu tutum farkı da Ecevit ve CHP arasında yaşanan gerilimlere bir yenisini daha eklemiştir. Ecevit, bu olaydan hareketle CHP'lileri kendisini yalnız bırakmakla suçlamıştır. Ancak Ecevit'in bu suçlamalarla ilgili bir diğer tartışma alanı da kendisine açılan davalarla ilgili olmuştur.

⁷⁴⁵ Evren, a.g.e., C.II, s. 420-421.

⁷⁴⁶ F. Bila, a.g.e., s. 69-70; Doğan, a.g.e., s. 147-148; Arcayürek, a.g.e., s. 61-63.

Ecevit, 1980-1983 arasında, Hamzakoy haricinde, üç kez cezaevine girmiş,⁷⁴⁷ ayrıca kendisiyle ilgili yüz elliden fazla dava açılmıştır. Bu davalardan Ecevit'i en çok zorlayanı, MHP avukatlarının CHP'nin komünizmi yaydığı ve bölücülüğü kışkırttığı gerekçesiyle açtıkları dava olmuştur. Ecevit, aslında bu davalarda CHP'liler tarafından yalnız bırakılmamıştır. Aksine, CHP'nin son GYK üyesi Altan Öymen'in ifadesiyle Ecevit, yalnızlığı kendi tercih etmiş ve kendisini CHP'lilerden soyutlamış ve istifasından Arayış Dergisi girişimine kadar hiçbir olayda CHP'lilerle istişare kapısını açık tutmamıştır.⁷⁴⁸ Bakşık ise bu görüşleri bir adım daha ileri taşıyarak, Ecevit'in kendini evine kapatarak, çoktan yeni parti hazırlıklarına başladığını ifade etmiştir.⁷⁴⁹ Nitekim, Rahşan Ecevit'in yeni bir oluşum için henüz Hamzakoy'dayken Evren'in siyasetçileri “çamur” olarak nitelendiren konuşmasından sonra karar verdiklerini ve “CHP'nin hastalıkları”ndan kurtulmuş bir yapı kurmaya karar verdiklerini ifade etmesi de Bakşık'ın düşüncesini destekler niteliktedir.⁷⁵⁰ Ancak Ecevit, bu kararın çok erken bir vakitte alınmasına rağmen, attığı bazı adımlarla kendisinin yalnız bırakılmasına karşın CHP için mücadele etmekten vazgeçmediği izlenimini yaratmaya çalışmıştır. Örneğin Arcayürek aracılığıyla Demirel'le ortak bir bildiri paylaşmak için yaptığı başarısız girişimde, siyasi partileri ortadan kaldıran yasanın iptal edilmesi ve demokratik yaşama “kök salmış” partilerle devam edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁵¹ Çolak, Ecevit'in bu tutumunu “yalnız bırakılma” algısı yaratarak CHP tabanını kendi lehine manipüle etmek ve kuracağı yeni oluşuma çekmek için bir strateji olarak yorumlamıştır.⁷⁵² Başka bir beyanla Ecevit, parti kadrolarından kurtulmak isterken, parti tabanını mağduriyet rolü üzerinde beraberinde götürmeyi amaçlamıştır.

Son tahlilde Ecevit'in CHP'yle bağlarını koparması, Ecevit'in daha güçlü bir karar alıcı durumuna gelmeye çalışması, ancak bunun parti içinden tepki görmesi; hizipleşmelerin parti içi çekişmeleri parti dışına, hatta orduya kadar taşınan bir hâle

⁷⁴⁷ 3 Aralık 1981, 16 Nisan 1982 ve 20 Ağustos 1982 (Karakaş, a.g.m., s. 11.).

⁷⁴⁸ Teoman Ergül, **Sosyaldemokraside Ayrışma Yılları (Sosyaldemokratların On Yılı)**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 121.

⁷⁴⁹ Bakşık, a.g.e., s. 471.

⁷⁵⁰ F. Bila, a.g.e., s. 10-11, Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 168.

⁷⁵¹ F. Bila, a.g.e., s. 90-91.

⁷⁵² Çolak, a.g.e., s. 219.

gelmesi; 12 Eylül'e karşı izlenecek yol haritasıyla ilgili anlayış farkı ve birinci nedene bağlı olarak Ecevit'in CHP kapatıldıktan sonra CHP'den kalan mirasın üzerine oturmak istemesi ve bunu yapabileceğine inanması olarak özetlenebilir. Ancak, yukarıda da görüldüğü gibi, Ecevit'in CHP'den yaka yaka silktiği ve kapatılmasa "bir neferi" olarak devam edeceğiyle ilgili çelişkili ifadeleri de mevcuttur. Bunun nedeniyse Ecevit'in parti yöneticileri tarafından 12 Eylül'de CHP'nin uğradığı haksızlıklara karşı direnirken yalnız bırakıldığı algısını yaratma kaygısı olarak yorumlanabilir.

3.2.CHP'den DSP'ye Ecevit'in Yasaklı Dönemindeki Faaliyetleri

Ecevit'in siyasi yasağıyla DSP'nin kuruluşuna kadar geçen ara dönemde mesaisini harcadığı uğraşlar, ANAP'ın neoliberalizm ve neo-Osmanlıcılık başta olmak üzere iç ve dış siyasetteki adımlarını eleştirmek, dış politikada kişisel bağlantılarını ve nüfuzunu kullanarak Türkiye'nin ulusal çıkarlarına hizmet etmek ve DSP'nin kuruluşu için partinin kuramsal zeminini oluşturacak metinleri hazırlamak şeklinde özetlenebilir. Ecevit'in dış politikada Türkiye'nin çıkarlarını korumak için attığı ilk adım, kendisinin Başbakanlığı döneminde gerçekleşen hareket nedeniyle duygusal bir bağ kurduğu Kıbrıs'ı ziyaret etmek olmuştur. 9 Şubat 1984'te Kıbrıs'a giden Ecevit, büyük bir coşku ve kalabalıkla, adeta bir "kurtarıcı önder" gibi karşılanmıştır. Ecevit, Kasım 1983'te kurulan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne (KKTC) tebrik maksatlı bu ziyareti esnasında KKTC'yi tanımama yönünde genel bir eğilime sahip olan dünyaya da mesajlarını iletmeyi ihmal etmemiş ve "Bir çocuk doğarsa ve sesi duyuluyorsa artık o çocuğun doğup doğmadığı tartışılmaz" diyerek, dünyayı ampirik olguyu tanımaya davet etmiştir.

Ecevit, başta 1963-1974 yılları olmak üzere her zaman çilekeş olan Ada Türklerinin buna rağmen iyi niyetlerini hiçbir zaman bir kenara bırakmadıklarını da belirtmiş ve KKTC'nin tüm bunların sonucunda ortaya çıktığını vurgulayarak, bu iyi niyetleri görmeden ambargo uygulayan dünyaya bu tür uygulamaların Ada halkını yıldırmayacağı mesajını da vermiştir. O, Türkiye'yi işgalcilikle suçlayanlara karşı, böyle bir amaç olsa, 1974 hareketinde Türkiye'nin tüm adayı ele geçirebilecek gücü olduğunu, ancak Türkiye'nin diplomasinden de sağduyudan da sapmayarak böyle bir

harekate girişmediğini hatırlatmıştır. Ecevit, Türkiye’yi işgalcilikle suçlayan ABD’nin İran’daki esir diplomatları için İran’a düzenlediği askeri operasyonu, İngilizlerin Falkland Adaları’ndaki bir grup asker için Arjantin’e savaş açtığını hatırlatarak Kıbrıs’ın tüm bunlardan daha haklı ve meşru bir dava olduğunun altını çizmiştir. O, ayrıca Kıbrıs’ta nihai çözümün, tıpkı Rauf Denktaş gibi, iki bölge ve iki toplumlu bir federasyondan geçtiğine inandığını belirtmiştir.⁷⁵³ O, gezisi esnasında Kurucu Meclis’i de ziyaret etmiş ve kürsüden bir de konuşma yapmıştır.⁷⁵⁴ Ecevit’e KKTC’nin ilk vatandaşı olma teklifi Kurucu Meclis Başkanvekili Osman Örek tarafından teklif edilmiştir.⁷⁵⁵ Ecevit, eşinin ve kendisinin KKTC vatandaşlığını onurla taşıyacaklarını ifade etmiştir.⁷⁵⁶ Onun KKTC vatandaşlığı alması, ileride görüleceği gibi, yıllar sonra Merve Kavakçı’nın ABD vatandaşı olduğu gerekçesiyle Türk vatandaşlığından çıkarılması sonrasında Milli Görüş çevreleri tarafından gündeme getirilecektir. Kavakçı’nın Türkiye’ye bildirim yapmadan ABD vatandaşlığına geçmesi dolayısıyla bu yaptırım uygulanırken, Ecevit’in KKTC vatandaşlığını kabul etmesi “milli dava” olarak görülen Kıbrıs meselesine dünya kamuoyunun dikkatini çekmek olduğu hâlde 28 Şubat sonrası süreçte Milli Görüş kadroları bu konuyu kendisine karşı bir karşı-köz olarak kullanmışlardır.

Ecevit, Helsinki’de Kamu Görevlileri Federasyonu (*Public Services International, PSI*) Avrupa bölge toplantısına katılmış ve burada bir de konuşma yapmıştır.⁷⁵⁷ Bu, Ecevit’in son derece başarılı bir şekilde çıktığı reputasyonu yüksek sosyal demokrat liderler ligindeki yerini darbeye ve siyasi yasağına rağmen koruduğunu göstermesi açısından önemli bir bulgudur. O, hem dünya kamuoyunda hem de özellikle sosyal demokrat camiada eskiden miras kalan nüfuzunu da bu dönem Türkiye’nin çıkarları lehine kullanmaya devam etmiştir. 7 Mart 1984’te Türkiye’ye gelen Federal Almanya Dışişleri Bakanı Hans-Dietrich Genscher, “eski dost” Ecevit’le de kendi talebiyle görüşmüştür. Bu görüşme esnasında Ecevit, siyasi yasaklı olmasından ya da politik sahadan kendisini dışlayan kurumsal engellerden değil, dış politika meselelerinden bahsederek, ulusal çıkarları şahsi olanın önüne koyan bir tutum sergilemiştir. O, bu

⁷⁵³ Cumhuriyet, 10 Şubat 1984.

⁷⁵⁴ Nokta, , Yıl: 2, Sayı: 54, 20-26 Şubat 1984, s. 19.

⁷⁵⁵ Cumhuriyet, 10 Şubat 1984.

⁷⁵⁶ Nokta, , Yıl: 2, Sayı: 54, 20-26 Şubat 1984, s. 19.

⁷⁵⁷ Cumhuriyet, 23 Nisan 1983.

görüşmede ABD'nin uluslararası arenada ve özellikle Ortadoğu'da Türkiye'nin ulusal çıkarlarıyla bağdaşmayacak adımlar attığını ve bu bağlamda Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ayaklar altına alan bazı tavizler istediğini belirterek, bundan kaygı duyduğunun altını çizmiştir. Ecevit, Türkiye'nin çatışmalardan kaçınmayı önceleyen Ortadoğu politikasından taviz vermesinin yalnızca Türkiye'nin değil, bütün müttefiklerin zararına olacağını da belirtmiştir.⁷⁵⁸

Bu yolla, “eski dost” a hem bir uyarı yaparken hem de ondan Türkiye'nin milli çıkarları için üstü kapalı destek istemiştir. Ecevit, yine aynı görüşmede Türkiye'nin iktisadi durum dolayısıyla dış yönlendirmelere ve müdahalelere açık bir hâle gelmesini de son derece sakıncalı bulduğunu belirtmiştir. Onun bu yolla, dış politikada önceliği ekonomiye veren Özal'a ekonomik kazanç uğruna ulusal çıkarlardan taviz verilemeyeceğini hatırlattığı söylenebilir. Kendisinin görüşmede dikkat çektiği bir diğer gelişme de Türkiye'nin Ege'deki ulusal haklarının vazgeçilemez olduğu ve vazgeçilmesi durumundaysa ilerideki birçok potansiyel sorunun sebebi olacağıyla ilgili ifadeleri olmuştur. Ecevit'in bundan kastı, Yunanistan'da Papandreu'nun PASOK'unun (*Panhelenik Sosyalist Hareketi, Panellinio Sosialistikó Kínima*) iktidara gelmesinin ardından izlediği Türkiye karşıtı politika ve bu politikanın bir uzantısı olarak ortaya çıkan gerilimlerdir. Papendrau, Ekim 1981'de iktidara geldikten sonra Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Lozan dahil çeşitli uluslararası antlaşmaları ihlal ederek Ege'deki tüm Yunan adalarının karasu genişliğini 12 mile çıkardığını ilan ederken, bunun yanında hem hava hem de denizde Ege'nin kontrolünün kendi hakları olduğunu iddia etmiştir. Bu, Ege'nin %73'lük bir oranla Yunanistan'ın kontrolüne girmesi anlamına gelmektedir. Türkiye'nin bu konudaki tezi ise adalara kıta sahanlığı verilirken anakarayla eşit ağırlık verilemeyeceği olmuştur. Ayrıca Yunanistan, bu iddiasına dayanarak Şubat 1982'de Ege'de petrol arama faaliyetleri başlatmıştır. Benzer yönde atılan bir diğer adım da Türkiye'nin yakınında bulunan ve Lozan hükümleri uyarınca silahsızlandırılan adaların PASOK Hükümeti tarafından silahlandırılması olmuştur.⁷⁵⁹ PASOK, izlediği bu agresif dış politikanın yanında ayrıca, Türkiye'yle herhangi bir konuda uzlaşma amacıyla masaya oturmanın ön şartı

⁷⁵⁸ Cumhuriyet, 8 Mart 1984

⁷⁵⁹ Hüner Tuncer, **Özal'ın Dış Politikası (1983-1989)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015, s. 83-87.

olarak Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri varlığını sona erdirmek olarak gösterirken Ecevit, Batı Bloku ülkelerinin Türkiye'nin yanında yer alması gerektiğini Almanya Dışişleri Bakanı'yla yaptığı görüşmede ifade etmiştir.

Ecevit, 1985'teki Yunanistan seçimlerinden sonra yazdığı yazısında, PASOK iktidarının Yunan toplumu içindeki büyük sosyal adaletsizliği minimize ettiğini, demokrasinin çerçevesini genişletip içeriğini sosyal olarak da doldurduğunu, askerin siyaset üzerindeki etkinliğini azalttığını ve katılımcılığı arttırdığını belirterek, bir sol parti olarak demokrasi sınırları içinde gerçekleştirdiği toplumsal ve siyasal dönüşümü olumlamıştır. Diğer yandansa PASOK iktidarının Türkiye'ye karşı katı tutumunu eleştirmiştir. Ancak onun asıl eleştirisi, ANAP iktidarının pasif tutumuna karşı olmuştur. O, 1974'te kendi iktidarı döneminde gündeme getirilen kıta sahanlığı ve hava sahası gibi hakların Yunanistan tarafından reddedilemediğini, ancak ANAP iktidarının bu kazanılmış haklara dahi sahip çıkamadığını belirtmiştir. Ecevit, adında bile yayılmacı bir Helenizm siyaseti güden bir partinin karşısında Türkiye'nin yayılmacı olmayan haklı taleplerini dünya önünde savunmamasının, Yunanistan'ın Türkiye'nin saldırgan bir tavır takındığı tezine hizmet ettiğini ve bunun anlaşılması güç bir sessizlik olduğunu da ifade etmiştir.⁷⁶⁰

Ecevit, DSP'nin kuruluş çalışmalarının sürdüğü günlerde Güney Amerika modeli olarak adlandırdığı neoliberal sermaye birikim modeli üzerinden ANAP'ı eleştirmeye devam etmiştir. O, kendisinin 24 Ocak kararları sonrasında yaptığı öngörülerin doğru çıktığını belirtmiştir. Tıpkı kendisinin öngördüğü gibi, bu ekonomik modelle beraber demokrasinin kolunun kanadının kesildiğini, Türkiye'nin hem iç politikada rejiminin hem de dış politikada tutumunun değiştiğini, gelişmiş kapitalist ülkelerde dahi devletin üstlendiği ve “devleti devlet yapan” bazı ana işlevlerin büyük sermayenin tekeline bırakıldığını, işçi haklarının yok edildiğini, köylülerin yoksullaştığını ve üretim yapamaz hâle geldiklerini, sosyal adaletsizlik ve yoksulluğun arttığını ve enflasyonla işsizliğin de sürekli artarken hiç görülmemiş bir boyutlara ulaştığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda o, kendisinin kaleminden çıkan DSP programında bir de “dışlanan sektör”

⁷⁶⁰ Cumhuriyet, 10 Haziran 1985.

olarak günlük işlerde çalışan, sosyal güvencesiz kesimleri tanımlama gereği duymuştur.

Ecevit, alternatifi olmayan kaçınılmaz bir model olarak ortaya koyulan bu modelin beş yıldan uzun bir süredir protestoların ve işçi eylemlerinin olmadığı, hükümetin istediği yasaları çıkarabildiği, etkin bir muhalefetten azade, petrol fiyatlarının sürekli düştüğü her anlamda sülman bir ortamda hiçbir hedefine ulaşamadığını, hatta halkın yoksulluk ve ıstırabını daha da arttırdığını ifade etmiştir. Ona göre, bu ekonomik model alternatifsiz olmak bir kenara, alternatif bile değildir. O, bu modelin “ucuz işçiliğe” ve emek sömürüsüne dayanması ve “rasyonel” olarak işleyebilmesi için bunun kaçınılmaz olmasının sosyal adaleti yok etmek gibi bir sonuç doğurması dolayısıyla işçilere örgütlenme hakkı da tanıyamayacağını belirtmiş, bu durumun çoğulcu ve özgürlükçü demokrasiyle çeliştiğine dikkat çekmiştir. Kendisine göre, bu modelin demokrasiyle birlikte yürümesi tüm bu sebeplerin doğal sonucu olarak imkansızdır.

Ecevit, Özal’ın Uluslararası Tekstil Konferansı’nda yaptığı konuşmada Türkiye’de emek gücünün ucuz olduğunu ve dolayısıyla gelişmiş ülkelerdeki demode ve ekonomik olmayan sanayiye Türkiye’ye kaydirmaları gerektiğini belirten konuşmasına istinaden, Türkiye’nin uluslararası işbölümünde gelişmiş ülkelerin artıkcısı durumuna getirildiğinin altını çizmiştir. Dolayısıyla ona göre, bu demode sanayi yatırımlarıyla teknolojiye erişimi kısıtlanan Türkiye, “teknoloji çağında bir sanayi mezarlığına dönüşebilir”di. O, daha 15-20 yıl önce Türkiye’nin gerisinde olan bazı Asya ülkelerinin bile ileri teknoloji yatırımları yaparak Türkiye’ye çağ açısından fark attıkları bir dönemde Başbakan Özal’ın bu demode sanayi yatırımlarına talip olmasını “eskici”ye benzetmiştir. Ecevit’e göre, sanayi toplumundan teknoloji toplumuna geçildiği bir evrede Türkiye’nin Başbakanının ucuz emek gücüyle övünüp, işçisinin ucuz emek gücünü kapitalist ülkelerin sömürüsüne sunan bu tavrı, Türkiye’nin geldiği durumu gösteren acı bir tablodur. Bu noktada Ecevit, Özal’la beraber yükselen neo-Osmanlılık tartışmaları bağlamında bir Osmanlı ve neo-Osmanlılık karşılaştırması da yapmıştır. Onun bakış açısına göre, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupalılar sanayi devrim süreçlerine ortak olurken Osmanlılar,

sorumsuzca borçlanıp, kendi iç pazarlarını da Batı'nın egemenliğine terk ederek, ekonomisini Batılıların yönlendirmesine açmıştı. Dolayısıyla Osmanlılar, iktisadi ve siyasi bağımsızlığını yitirdiği ve toplumun da çağın ortağı olamadığı bir durum yaşamıştır. “Neo-Osmanlılar” da yine Türkiye’yi iktisadi ve siyasi anlamda Batı’nın kontrolüne terk edecek bir görüntü çiziyorlardı.⁷⁶¹

Ecevit, ANAP’ın attığı hemen her adımı neo-Osmanlıcı olmakla eleştirmiştir. Türkçenin yapısına ve işleyişine aykırı olduğu gerekçesiyle televizyon ve radyoda kullanılması yasaklanan 205 sözcük girişimine karşı, halk ve devlet dili arasında keskin bir ayrımın bulunduğu Osmanlı dönemine bir öykünme olduğunu vurgulamış ve birçok alanda yaşanan geriye gidişin bir uzantısı olduğunu belirtmiştir.⁷⁶² Özal döneminde devletin Osmanlı’ya özendiği tezini farklı örneklerle ve sıklıkla tekrar eden Ecevit, aynı yıl Nokta’ya yazdığı yazıda gericilik ve Osmanlıcılık arasında ikincisinin birincisine sebep olduğu bir neden-sonuç ilişkisi olduğunu vurgulamıştır. O, Osmanlı’da egemen güçlerin, güçlerinin sürekliliği sağlamak için dinin gücünden faydalandıklarını ve bu yüzden de dini hurafelerle doldurup, 18. yüzyılın son çeyreğine kadar Müslümanlara matbaa kurma hakkı vermemiş olduklarını ve diğer kutsal kitaplar çevrilirken, Kur’an-ı Kerim’in Türkçeye çevrilmesine izin vermediklerini ifade etmiştir. Dolayısıyla tüm bunlar Cumhuriyet’le beraber gerçekleşirken bir yandan din hurafelerden arınıp özgürlüğüne kavuşmuş, diğer yandan da iktidarın sürekliliğini sağlamak için kullanılan bir araç olmaktan çıkmıştır. Ancak Müslümanlık kisvesi altında aslında kendisini Arap emperyalizmine kaptıran ve tarihsel olarak başını Abdülhamit’in çektiği Türk milliyetçiliğinin tezatı olan bu anlayış, Abdülhamit figürü üzerinde, özellikle 12 Eylül’den sonra yeniden hortlamaya başlamıştır. Bu anlayışın ilk adımı, Atatürk Devrimi’nin kültürel temellerini yaymakla yükümlü kurumlar (TTK ve TDK) kapatılmış, sonrasındaysa tıpkı teokratik Osmanlı düzeninde olduğu gibi dini toplumu yönlendirmek amacıyla kullanmaya dönük çabalar başlamıştır. Ona göre ANAP, bu yolla bir sınırsız iktidar kurgulamaya çalışmıştır. O, 1982 Anayasası’nın bu tür eğilimlere kapı açan bir ruha sahip olduğunu da belirterek, ayrıca kurumsal yapının da sorunlu olduğuna dikkat çekmiştir. Onun dikkat çektiği bir

⁷⁶¹ Cumhuriyet, 24 Eylül 1985.

⁷⁶² Cumhuriyet, 14 Ocak 1985.

diğer alan, neo-Osmanlıcılığın halk-seçkin ayrımını yeniden getirmesidir. O, Osmanlı toplum yapısının seçkin-halk ikiliğine dayanan yapısının da sermaye ve askerler gibi çeşitli grupların vakıflar vasıtasıyla halktan soyutlanarak yeniden vücut bulduğuna dikkat çekmiştir.

Ecevit, yönetim olarak çağdışı kalmış olan bazı ülkelerin egemen güçleri tarafından laik ve demokratik bir nitelik taşıyan ve Müslüman bir halka sahip olan Türkiye'nin kendi toplumlarına da örnek oluşturmamasından kaynaklı olarak en büyük tehdit olarak algılandığının altını çizmiştir. Ecevit'e göre bu güçler, Batılı emperyalistlerle işbirliği yaparak Türkiye'yi laik, demokratik bir ulus-devlet olma niteliğinden uzaklaştırmak için çaba harcamaktadırlar. Türkiye'nin laik niteliğini kaybetmesi, onu Avrupa liginden teokratik İslam ülkeleri ligine düşüreceği için uluslararası ilişkilerinin de negatif yönde etkileneceğini belirten Ecevit'e göre, Türkiye'de laiklik, demokrasi ve uluslararası ilişkiler doğrudan birbirine bağlıdır.⁷⁶³ Özetle onun ANAP'ın iç politikadaki gücünü neo-Osmanlıcılık'la tahkim etmek amacıyla bu tür devletlerin Türkiye üzerindeki emellerine hizmet eden bir dış politika izlediğini düşündüğü söylenebilir. O, Cumhuriyet'in niteliklerini sarsan gericiliğin besin kaynağının halktan değil, Cumhuriyet kisvesi altında Osmanlı rüyası görenlerden ve toplumu teokratik bir düzenle edilgenleştirmek isteyenlerden kaynaklandığını ileri sürmüştür.

Ecevit, yasaklı döneminde bir diğer uğraşısı da bir yıl yoğun bir mesai harcayarak yazdığı DSP Tüzüğü ve Programı olmuştur. O, DSP'nin aydınlar tarafından kurulmuş bir parti olmayacağını belirtmiştir. Ancak bunun yanında halka tepeden bakmayan ve halkı dışlamayan aydınları da dışlamayacaklarını vurgulamıştır. Daha açık bir ifadeyle Ecevit, yerel örgütlenmede bir marangozun liderliğine razı olan bir doktoru dışlamayacaklarını, ancak aksi durumun yaşanması hâlinde bunun DSP'nin düşünce çizgisiyle bağdaşmayacağını altını çizmiştir. Özetle o, "Halkın aklı bu işlere ermez, sadece biz biliriz" düşüncesiyle halka yaklaşan bir aydın zihniyetinin DSP'de yeri olmadığını ifade etmiştir. Ecevit, 10 yıllık siyasi yasağının sona ereceği 1992 yılını işaret ederek, 7 yıl sonra hâlâ DSP'nin kendisine ya da Rahşan Ecevit'e ihtiyaç duyar

⁷⁶³ Bülent Ecevit, "Gericilik Osmanlıcılıktan Kaynaklanıyor...", **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 40, 13 Ekim 1985, s. 20-22.

bir hâlde olması durumunda istedikleri örgütlenme modelini gerçekleştiremediklerini anlayacağını söylemiştir. O, partinin kendisini beklememesi gerektiğini söylerken, ayrıca kamuoyunda DSP'nin liderinin kim olacağıyla ilgili tartışmayı da yersiz bulduğunu, bu oluşumun ana amaçlarından birinin de yepyeni bir kadro yaratmak olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶⁴ Dolayısıyla Ecevit'in DSP'nin bir lider partisi değil, yeni bir siyaset kültürü ortaya çıkarmayı hedefleyen bir ilkeler partisi olacağını vurguladığı ifade edilebilir. Ancak DSP, onun beklentisinin aksine hep Ecevit'e ihtiyaç duymuştur.

3.3.Demokratik Sol Parti: Sıfırdan Örgütlenmek

DSP'nin ilk işaret fişegi 6 Kasım 1983 seçimlerinden 15 gün önce, 27 Ekim 1983'te atılmıştır. DSP'nin örgütlenme aşamasının üç ana aktörü olan Türk-iş eski Genel Başkanı ve 12 Eylül öncesinin Cumhuriyet senatörlerinden Halil Tunç, sanayici Murtaza Çelikel ve 12 Eylül öncesinin CHP İzmir İl Başkanı Dr. Sedat Akman, 27 Ekim 1983'te ayrı ayrı açıklamalar yaparak 6 Kasım seçimlerinin ardından demokratik sol bir parti kurulacağını ifade etmişlerdir. Üçlünün yaptıkları açıklamalarda ortaklaştıkları nokta, “sosyal demokrasi” sıfatını taşıyan partilerin 12 Eylül sonrasında demokratik solda oluşan boşluğu dolduramadıkları üzerindeki fikri mutabakatları olmuştur.

Tunç, yaptığı açıklamada, partileşmede acele edenleri particilik ve politikacılığa özenmekle itham etmiş ve bu isimlerin siyasi bekalarının demokrasiden daha önce geldiğini belirtmiştir. O, partiyi kurabilmek ve seçimlere katılabilmek için SODEP'in MGK'ya karşı mutedil tavrına rağmen yaşadığı engellemeler ve gördüğü muamelenin demokratik sol bir parti kurmayı seçim sonrasına bırakma düşüncesinin haklılığını ortaya koyduğunu vurgulamıştır. Onun burada işaret etmeye çalıştığı, Mayıs 1983'te siyasi partilerin kuruluş dilekçelerinin alınmaya başlamasıyla beraber eski CHP'lilerin Ecevit'in kapısını “mühür” için aşındırması ve bu toplantılar esnasında yaşanan diyaloglar olmuştur. Ecevit, bu görüşmeler esnasında “mühür” isteyenlere her şeyden önce kendisinin istifa ettiğini anımsatarak dolayısıyla mührün kendisinde olmadığını söylemiştir. Sonrasında o, her gelene mühründen de önemlisi bir sosyal demokrat-

⁷⁶⁴ Cumhuriyet, 22 Kasım 1985.

demokratik sol partinin ne MGK'nın ne de askerlerin icazetine tabi olamayacağını belirtmiş ve aklındaki örgütlenme modelini açıklayarak parti kurmayı geleneksel yöntemlerle, tepeden aşağıya bir metotla yapmayı düşünen eski kurmaylarıyla arasındaki fikri farkları şöyle vurgulamıştır: “Sol bir parti böyle tepeden kurulmaz. Ankara’da üç beş kişinin bir araya gelmesiyle kurulmaz. Tabandan kurulur. Tabandan kuruluş (...) 30 yıl bile sürebilir. Ama sağlıklı bir kuruluş böyle olur.”⁷⁶⁵

Metin Somuncu ise kendilerinin buna olan itirazlarını Ecevit’in siyasetin boşluk kaldırmayacağı düşüncesi üzerinden gündeme getirdiklerini ve birinin çıkıp demokratik soldaki boşluğu doldurmasından kaygılandıklarını ifade ederek dile getirdiklerini belirtmiştir. Ecevit ise bu kaygıyı yersiz bulmuştur. Ecevit’in kendisine gelenlerden asıl istediği, Anadolu’da ve büyükşehirlerdeki kitle örgütleri ve toplumun değişik kesimleriyle sürdürülebilir temaslar kurmaları olmuştur.⁷⁶⁶ Başka bir ifadeyle Ecevit, 12 Eylül şartlarında demokratik sol bir partinin kurulmaması gerektiğini düşünmüş, ancak şartların ortak mücadeleyi demokrasiye kanalize etmek, topyekûn bir demokrasi mücadelesi yapmak içinse uygun olduğuna inanmıştır. Bu fikri ayrılık, 12 Eylül öncesinden beri süregelen tartışma, çekişme ve mücadelelerin son halkasını oluşturmuş ve bu andan sonra artık fikri ayrılıklar örgütsel ayrılığa dönüşmüştür. Bu hizipleşmelerin CHP’nin enerjisini parti içi çekişmelere harcayıp iş yapamaz hâle gelmesi, Ecevit’in daha iç-disiplinli bir örgütlenme arayışına girmesine; CHP içindeki hiziplerin partideki yerlerini sağlamlaştırmak için yerel örgütlerle temas kurarken toplum kesimlerinden uzaklaşmaları, Ecevit’i örgütün bizzat toplumun farklı kesimlerinden geleceği, “yıldız” isimlere dayanmayan bir siyasi oluşum yaratma eğilimine; 12 Eylül öncesi, ilkesel tartışmalar yerine kendi liderliği üzerinden yürütülen tartışmaların sona ermesi için kendi karizmatik liderliği etrafında değil, ilkeler etrafında bir araya gelmiş bir partiye önyak olma refleksine; 12 Eylül sonrasında askeri yönetime karşı takınılması gereken tavırla ilgili farklar dolayısıyla Ecevit’in yalnızca ortak ilkeler değil, ortak yöntemler etrafında da örgütlenen bir parti arayışına girmesine sebep olmuştur. Başka bir ifadeyle, Ecevit’in tüm bu tecrübelerin ışığında yatay örgütlenme modeliyle kurulacak, kararların alınmasından önce parti

⁷⁶⁵ F. Bila, a.g.e., s. 118.

⁷⁶⁶ A.g.e., s. 118-119.

içinde özgürce tartışıldığı, ancak çoğunluğun seçimiyle çıkan kararın herkesçe kabul edilmiş sayıldığı ve kamuoyu önünde örgütsel bir tartışmaya izin verilmediği, Marksist literatüre ait bir kavram olan, Demokratik Merkezizetçiliğe yakın bir model kurguladığı ifade edilebilir.

Bunun yanında Ecevit'in ANAP'ın neoliberalizm ve neo-Osmanlılık'la dönüştürmeye ve edilgenleştirmeye çalıştığı halk kesimlerini etkenleştirip ve politik özne hâline getirerek bu modele alternatif yaratıp Cumhuriyet'i ve demokrasiyi korumaya çalıştığı da ifade edebilir. Ecevit'in bu yolla, şehirlerin dışında kalan insanları siyaset sahnesinin dışına atmasından kaynaklı olarak Türkiye demokrasisi açısından büyük bir kayıp olarak gördüğü ocak ve bucak teşkilatlarının kapatılmasını da DSP'nin en yerelden örgütlenmesi fikriyle ikame etmeyi düşündüğü ayrıca iddia edilebilir. Özetle, DSP'nin kurumsal temellerinde hem CHP'nin kurumsal engellerinden sıyrılmak hem de 12 Eylül sonrasında aşınmaya başlayan rejimi koruma içgüdüsünün yer aldığı söylenebilir. Ecevit'in böyle bir örgütlenme modelindeki amacıysa örnek aldığı İsveç modeline benzer bir yapılanmayla 1966'da Ortanın Solu kitabıyla beraber ortaya koyduğu ve zaman içinde geliştirdiği siyasal, sosyal ve iktisadi reformları gerçekleştirmektir.

İsveç sosyal demokratlarının Folkhemmet (*Halkınevi*) olarak adlandırdığı bu model, İsveç devletinin sosyal demokratlaşma sürecindeki anahtar kavramdır. Kapitalizm ve sosyalizmin arasına sıkışmış dünyaya karşı İsveç sosyal demokratlarının bu iki modelin sentezi olarak bir araya getirdikleri, yukarıda da belirtildiği şekliyle, başından beri Marksist bir kökenden beslenme iddiasına mesafeli durdukları bir üçüncü yol denemesidir. Dolayısıyla Ecevit'in Marksist bir temele dayanmadan ve ortanın solu-demokratik sol gibi kavramlarla Marksist temelli tartışmaların sonucunda ortaya çıkan sosyal demokrat hareketten kendisini ilkesel olarak olmasa da kavramsal olarak ayırıştırma çabalarında İsveç sosyal demokrasisi ve *halkınevi* düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir. 1928'de İsveç sosyal demokratlarının lideri olan Per Albin Hansson tarafından tanımlanan *halkınevi* kavramında toplum, temeli birlikteliğe dayanan bir "iyi aile" olarak tanımlanmış ve iyi bir ailede aile üyelerinin herhangi birinin ayrıcalığı olmadığı, çocuklar arasında "favori çocuk" gibi bir ayrım

gözetilmediği; aksine iyi bir ailenin eşitlik, farkındalık, işbirliği ve yardımlaşma olmak üzere dört temel esas üzerinde yükseldiği bir yapı olarak tasvir edilmiştir. Toplumun tüm üyelerinin “evin” eşit bir üyesi olarak görüldüğü bu fikre göre, İsveç sosyal demokratları aracısız bir biçimde, doğrudan halkla dayanarak, halkın desteğiyle, kendilerinin öncülüğünde sosyal, siyasal ve iktisadi dönüşümleri gerçekleştirmek istemişlerdir.⁷⁶⁷

İsveç sosyal demokratları, 1970’ten itibaren toplumsal eşitliği arttırmanın üzerinde durmaya başlamış ve 1975’teki parti kongresinde, Ecevit’in yakın dostu da olan Olof Palme liderliğindeki parti, bu eşitlik temelli politika için *halkınevinin* sosyal ve siyasal olanın ardından ekonomik demokrasi hedefine de ulaşmak için kendisine rol biçmiştir. Ecevit’in bu dönemde, 1976’da İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya olmak üzere dört Kuzey Avrupa ülkesine yapmış olduğu gezi, onun yıllardır kuramsal olarak şahit olduğu ve etkilendiği İskandinav, özellikle İsveç modelini sahada da tahlil etmesine olanak sağlamış ve Ecevit de bu ülkelerin sosyal ve siyasal aşamalarını tamamlayarak, çalışanların üretim araçlarını büyük ölçüde ellerine alacakları ekonomik demokrasiye doğru yol aldıklarını vurgulamıştır. Ecevit, bu dönem Genel Başkanı olduğu CHP’nin bu ülkelerin sosyal demokrasi anlayışını benimsediğini, bunun sebebinin de kuzey ülkelerinin sosyal demokrasiyle kalkınma yoluna girdiklerinde Türkiye’nin mevcut iktisadi durumuyla aşağı yukarı aynı durumda bulunmaları ve bu ülkelere Türkiye’nin kırsalından giden insanların yaşam ve çalışma koşullarına kolayca adapte olmaları şeklinde ifade etmiştir. O, bu modeli Türkiye’ye uygun görmesinin bir diğer nedenini ise bu ülkelerin de tıpkı kendi tahayyülündeki model gibi tarım ve hayvancılığa çetin iklim şartlarına rağmen önem vererek geliştirmeleri, sektör sosyalistler gibi sadece sanayiye adeta bir fetiş hâline getirip yalnızca o alana odaklanmamaları olarak ifade etmiştir. CHP’nin de tıpkı Kuzey Avrupa ülkelerinin yaptığı gibi, tarımın kaynak verimliliğini arttırarak sanayileşmeyi planladığının altını çizmiştir.⁷⁶⁸

⁷⁶⁷ Detaylı bilgi için bkz. Sheri Berman, **The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe’s Twentieth Century**, Cambridge University Press, Cambridge, Birleşik Krallık, 2006, s. 162-167.

⁷⁶⁸ Bülent Ecevit, “Dört Kuzey Ülkesi”, **Özgür İnsan**, Sayı: 27, Ocak 1976, s. 1-7.

Ecevit'i böyle bir modele yönlendiren üç temel pratik sebepten söz edilebilir. Her şeyden önce, tarihsel mirası gereği bir aydınlar ittifakı niteliği taşıyan CHP'nin 12 Eylül sonrası diğer partilerle birlikte kapatılması, Ecevit'in zaten ilgi duyduğu tabandan tavana doğru örgütlenmeyi öngören ve doğrudan halk kesimlerini siyaseten özneleştirilen bu modeli uygulamasına imkan verdiği belirtilebilir. 12 Eylül'den sonra o, yukarıda da belirtildiği gibi, aydınlarla arasına mesafe koymuştur. İkinci olarak Ecevit, Arayış'ta da yazdığı gibi, özgürlüğü kullanma ve sorumluluğun birlikte ilerlemesi gerektiğini ifade etmiştir. O, 12 Eylül öncesinde çeşitli işçi sendikalarıyla tartışmaları esnasında, sendikaların sorumlu davranmadığını düşünmüş ve sendikaların fiilen yasaklı olduğu bir dönemde emekçi kesimlerle doğrudan ilişkiye girerek onların politik sahada temsilci konumuna gelmeleri ve dolayısıyla özgürlüğün sorumluluğu da beraberinde getirdiği bir model düşündüğü iddia edilebilir. İkincisiyle bağlantılı olarak bir üçüncü neden de 12 Eylül'e giden süreçte Ecevit defalarca işçileri CHP çatısı altında örgütlenmeye ve dönüşümü birlikte gerçekleştirmeye çağırmışken, bu çağrılarının karşılık bulmaması olmuştur. Ecevit'in bu çağrılarına rağmen işçiler, hak ve dönüşüm taleplerini eylemsellik yoluyla dile getirmeyi tercih etmişlerdir. Bu eylemlerin, yukarıda Ecevit'in DİSK'le yaşadığı gerilimde görüldüğü gibi, özgürlük-sorumluluk denkleminde taşıdığını ve ülkenin dönüşüm arayışına zarar verdiğini düşünen Ecevit, halkın emekçi kesimleriyle doğrudan ilişki kurarak, dönüşümü bu denkleme sadık kalan bir kitleyle gerçekleştirmek istemiştir. Özetle o, halka tepeden bakmakla suçladığı aydınlardan da halkın refah talebini manipüle etmekle itham ettiği işçi örgütlerinden de azade, doğrudan halk tarafından kurulan, temsil edilen ve sürdürülen bir siyasi örgüt hedeflemiştir. Ecevit, DSP'nin amacının 27 Mayıs'ın ardından kapatılan ocakların ortadan kaldırdığı halkın siyasete katılım imkanlarını yeniden sağlayarak, ocakların Türkiye siyasetinde yarattığı boşluğu doldurmak olduğunun altını çizmiştir.⁷⁶⁹

Tunç, yaptığı açıklamada, sosyal demokratlık iddiasındaki partilerin halkın 12 Eylül'den sonra uğradıkları hak kayıplarını gündeme dahi getirmediklerini ve bunun Türk siyasi yaşamında ciddi bir boşluk yarattığını belirtmiştir. Bu boşluk demokrasi sınırları içinde kalmayı yeğleyen ve insanca, hakça bir dönüşümü hedefleyenlerce

⁷⁶⁹ Haftaya Bakış, Sayı: 15, 25-31 Ocak 1987, s. 11.

doldurulmazsa, “yıkıcı ve yozlaştırıcı” güçler tarafından doldurulabileceğini işaret eden Tunç’a göre, halk dayanışması ve örgütlenmesine dayanan bir demokratik sol parti, her şeyden evvel ülkenin huzuru ve özgürlüğü için kaçınılmaz bir zorunluluktur.⁷⁷⁰ Onun sözlerinden DSP’nin de ortanın solu hareketinin başlangıç noktasından itibaren Ecevit’in “komünist tehdit”i bahane ederek demokrasiyi, özgürlükleri ve hakları budayanlara, budamak isteyenlere karşı işçi ve emekçi grupların uğrunda mücadele ettikleri örgütlenme haklarını onlara teslim edip; onları sosyalist modelin devlet sektörü odaklı yaklaşımına alternatif bir yaklaşıma, halk sektörüne kanallandırmaya çalışan ve bu yolla hem “komünist tehdit”in arkasına sığınıp emekçilerin haklarının budanmasının günden güne faşizme evrilmesinin hem de işçilerin örgütlenme ve hakça bölüşme taleplerinden istifade ederek onları komünist davalarına ortak edenlerin önüne geçmeye çalışan bir demokratik yol arayışının ürünü olarak kurgulandığı düşünülebilir. Yukarıda belirtildiği gibi, halkla doğrudan temas kurmayı hedefleyen bu modelle Ecevit, halktan aldığı destekle hedeflediği sosyal, siyasal ve iktisadi dönüşümleri gerçekleştirecek bir örgüt düşlemiştir.

Ecevit, geleneksel CHP mirasını reddederken, kendi fikri liderlik döneminden itibaren ürettiği demokratik sol mirasa sahip çıkarak, 12 Eylül öncesi CHP’de yapmaya çalıştığı Kemalizmin otoriter modernleşmeci mirasıyla sosyal demokrasinin evrensel değerlerini harmanlama arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. CHP’nin kodlarında halka tepeden bakan, onu edilgenleştiren bir “eli çantallı” aydın grubu olduğunu düşünen Ecevit, DSP döneminde bizzat bu edilgenleştirilen kesimleri aktörleştirmek istemiştir. Dolayısıyla bu dönemde SHP-CHP, kurumsal kültür üzerinden CHP’nin soldaki duruşuyla bir süreklilik kurarken; DSP ise buna Ecevit’in başından beri CHP’nin sola açılımının teorisyeni ve pratisyeni olması dolayısıyla onun solun doğal lideri olduğu iddiasıyla cevap vermiştir. Bu da orta vadede DSP’nin Ecevit kültürüne yaslanan bir partiye dönüşmesine neden olmuştur. Öyle ki, Laçiner’in de belirttiği üzere, DSP’den zamanla kopan ve değişen kadroların oy davranışına olumsuz yansımaması da Ecevit’in partinin halkta bulduğu karşılığın kendi liderliğinden kaynaklanmaya devam ettiğini idrak etmesini sağlamıştır. Bu durum onu,

⁷⁷⁰ Cumhuriyet 28 Ekim 1983.

vitrinde bir parti içi demokrasi varmış imajı çizmeye zorlamamış, DSP'yle oy davranışı içine girenler DSP'li olmaktan ziyade “Ecevitçi” olmuşlardır.⁷⁷¹

Bu bağlamda, aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi (TABLO 5) DSP, %90'ın üzerinde bir oranla yüksek öğrenim gerektiren mesleklerden gelenler tarafından değil; işçi, ev kadını, emekli, memur, esnaf ve sanatkârların kurucu üyelikleriyle faaliyete geçmiştir. DSP, bu grupları, “bozuk düzenin mağdurları” olan “halk kesimleri” olarak kavramsallaştırarak, çıkarlarının ortak olduğu bir mücadeleye davet etmiş ve bu mücadelede yerli *halkınevi* olarak da kendisini işaret etmiştir. DSP, İskandinav tipi bir örgütlenme modelini benimserken, Olof Palme'nin 1976'daki iktidar kaybının ardından 1982'de iktidarı yeniden almasını sağlayan, tüm sandık bölgelerinden ev kadını, işçi, esnaf ve üretici gibi farklı toplum kesimlerinden belli sayıda üye örgütlenmesine dayanan modelden esinlenmiştir. DSP'nin bu modeli Türkiye'ye göre uyarladığı hâlinde, her sandıkta toplumun farklı kesimlerinden gelen 12 kişiyi örgütlenme düşüncesi yer almıştır. Nokta Dergisi'nin hesaplamalarına göre, o yıllarda Türkiye'de 85 binden fazla sandık olması dolayısıyla DSP, bu örgütlenme modeline göre örgütlenseydi, kuruluştaki üye sayısının bir milyonu aşması gerekirdi.⁷⁷²

DSP'nin örgütlenme aşamasındaki hedef kitlesi içinde YÖK yasasıyla üniversiteyle bağı kesilen bazı akademisyenler, SODEP ve HP'yle ilişki kurmayan az sayıda 12 Eylül öncesi CHP'li parlamenterler, bazı eski belediye başkanları, HP ve SODEP'le ilişki kurmamış işçiler, bazı emekli bürokratlar, çiftçiler ve esnaf-sanatkârlar vardır.⁷⁷³ Bu isimler, Rahşan Ecevit'in 12 Eylül'den sonra Bülent Ecevit'e gönderilen mektuplar, düğün ve sünnet davetiyeleri, bayram tebrikleri ve kendisine telefon edenlerin isimlerini ve iletişim bilgilerini kaydettiği kartoteksine dayanarak belirlenmiştir. Nitekim, daha Hamzakoy'da yeni bir örgütlenme modeline karar veren Ecevit çifti adına Rahşan Ecevit, gelen tüm bu mektuplara mutlaka cevap yazmış ve yeni örgütlenme için sürdürülebilir bir ilişki ağı kurmuştur.⁷⁷⁴ Bu arşivden belirlenen

⁷⁷¹ Ömer Laçiner, “Türkiye Solunun Dramı ve DSP”, **Birikim**, Sayı: 96, Nisan 1997, Çevrimiçi Erişim: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-96-nisan-1997/2292/turkiye-solunun-drami-ve-dsp/5751> (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2021).

⁷⁷² Nokta, Yıl: 2, Sayı: 22, 23-29 Temmuz 1984, s. 11.

⁷⁷³ Nokta, Yıl: 2, Sayı: 22, 23-29 Temmuz 1984, s. 9.

⁷⁷⁴ Fikret Bila, a.g.e., s. 124.

18 bini aşkın kişiye “demokratik sol hareketin öncüsü” olma çağrısı yapan birer mektup gönderilmiştir. DSP’nin başlangıçta üyelik için belirlenen ilkeleri, demokratik solu benimsemiş ve bu harekete zarar vermemiş olmak, hiziplere bulaşmamış olmak, şiddet eylemlerine karışmamış olmak, etnik, dini ve mezhepsel ayrımcılık yapmamış olmak, Atatürk milliyetçiliğine ve laikliğe bağlı olmak şeklinde belirlenmiştir.⁷⁷⁵

DSP’nin kuruluş çalışmaları esnasında izlenimlerini paylaşan Mete Tunçay, 18 bin kurucu üye hayalinin pratikte pek mümkün olmadığını söylemesinin yanında, yapılan faaliyeti siyasal olarak değerli bulduğunu, çünkü CHP’nin tek parti devrinden kalan refleksle atama kültürüne daha yatkın olduğunu ve bu çabanın bu gelenekten sıyrılma kaygısı olarak görüldüğünü belirtmiştir. Ancak bunun yanında, sadece bir grubun her meseleyle ilgili onay mercii hâline gelmesinin de aşırı merkezîyetçiliğe sebep olduğu ve hedeflenen örgütlenme modelinin bu yüzden zor olduğunu vurgulamıştır.⁷⁷⁶ Tunçay’ın ifade ettiği pratik zorluk, parti içinde de ifade edilmiş ve Haluk Özdalga’nın ifadesiyle kurucu üyelik için öngörülen sayı beş bin, dört bin ve en sonunda üç bine kadar indirilmiştir. Sonuçta DSP, iki yıldan uzun bir süre sonra, ancak 612 kurucu üyeyle kurulabilmiştir. Özdalga, kurucuların seçilme sürecinin gereksiz uzatıldığını ve partinin başlangıçtaki iddialarının aksine, kurucuların belirlenmesi sürecinde Rahşan Ecevit’in tek yetkili hâline geldiğini ifade etmiştir.⁷⁷⁷ Yıllar sonra Ecevit, DSP’nin kuruluşunda görev alan Cahit Ülkü ve Halil Tunç gibi isimlerin aslında kendilerini dışladıklarını söylerken, aynı noktaya işaret etmiş ve kendilerine muhalif olanların birçoğunun partinin kuruluş aşamasının gereksiz uzatıldığı gerekçesiyle muhalif olduklarını ifade etmiştir. O, “DSP’nin yapılanma konusundaki kararlılığını, anlayışını ve titizliğini gereksiz buldular. Oysa bu titizlik gösterilmeden kurulacak bir partinin SHP’den hiçbir farkı kalmaz” şeklindeki ifaderiyle de onların angarya olarak gördükleri bu titizliğin DSP’nin kimliği olduğunu vurgulamıştır.⁷⁷⁸ Bora vd. yaptıkları il bazlı araştırmada da başta İstanbul olmak üzere birçok yerde DSP’nin örgütlenme zafiyetini Rahşan Ecevit’in herkesi birbirine denetleten ve bu yüzden örgütlenme görevinde birçok kişinin kendini görevli addetmesi sonucunu doğuran karmaşık bir

⁷⁷⁵ Nokta, Yıl: 2, Sayı: 22, 23-29 Temmuz 1984, s. 9.

⁷⁷⁶ Nokta, Yıl: 2, Sayı: 22, 23-29 Temmuz 1984, s. 13.

⁷⁷⁷ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 366.

⁷⁷⁸ Haftaya Bakış, Sayı: 15, 25-31 Ocak 1987, s. 11.

durumun ortaya çıkmasına bağlamışlardır. Bu da tıpkı CHP yıllarında olduğu gibi Rahşan Ecevit'in hem örgüt hem de üst yönetim tarafından eleştirilmesine sebep olmuştur.⁷⁷⁹ Ecevitler, örgütlenmede yaşanan bu durumun sebebinin CHP'deki kavga hâlinin DSP'ye taşınmasını engelleme ve demokratik sola gerçekten adanmış kişilerle yola çıkma kaygısı olarak ifade etmişlerdir.⁷⁸⁰

Aynı araştırmada, bu durumun sebep olduğu açmaz, doğal olarak eski CHP'lilerin ekseriyetini baştan denklemin dışında tutmak olduğundan, sosyal demokrat değerleri yerelde benimseyen birçok kişiyi de örgütlenmeden uzak tutmak olmuştur. Bülent Ecevit'in ifadesiyle DSP, daha ziyade o güne kadar sağa oy veren partilerin tabanlarından gelecek oylara talip olsa ve bunu uzun vadede bir ölçüde başarsa da hedeflediği gibi karizmatik lidere değil, ilkelere dayanan bir parti kurma fikri istenilen ölçüde başarılı olamamıştır. Çünkü Bora vd.'nin yaptığı saha araştırmasında da görüldüğü gibi, sağa oy veren seçmenlere göre “radikal” kabul edilebilecek birçok ilkeyi içinde barındıran demokratik solu Anadolu'da halka anlatmakta zorlanan örgütler, Bülent Ecevit'in adını öne çıkartarak bu zorluğu aşmaya çalışmıştır.⁷⁸¹ Dolayısıyla örgütlenme de ilkelerden ziyade lidere bağlılık şeklinde tezahür etmiştir. Nitekim partinin 23 Kasım 1985 tarihli ilk Kurucular Kurulu toplantısına Bülent Ecevit katılmasa da Rahşan Ecevit'in salona girişi esnasında, “Halkçı Ecevit” ve “Ecevit nerede, biz oradayız” gibi Bülent Ecevit'in karizmatik liderliğini öne çıkaran sloganlar kurucular tarafından dillendirilmiştir.⁷⁸²

Özdalga, aslında partinin lider etrafında kenetlenen bu yapısının “büyük manipülatör” olarak tanımladığı Ecevit tarafından en başından itibaren planlandığını ve bu manipülasyonun da güdümlü parti örgütü oluşturmaya ve kamuoyunu manipüle etmeye yaslandığını belirtmiştir. Ona göre, kamuoyu manipülasyonu görevi Bülent Ecevit'teyken, güdümlü örgüt görevi ise Rahşan Ecevit'teydi. O, partideki her şeyin kararının Ecevitlere ait olduğunu ve partinin kurumsal yapıyı keyfi yönetimle ikame ettiğini belirtmiştir. Özdalga, DSP modelinin tek özelliğinin tek kişi partisi olmak

⁷⁷⁹ Bkz. Bora vd., “*DSP Kuruluyor: Parti İlkeli... Ya Örgütlenme?*”, **Yeni Gündem**, Sayı: 32, 19 Ekim-1 Kasım 1985, s. 13.

⁷⁸⁰ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 366-367.

⁷⁸¹ Bora vd., a.g.m., s. 14.

⁷⁸² Cumhuriyet, 24 Kasım 1985.

olduğunu ve bu özelliğin devamı için hukuk ve ahlaki değerlerin dahi ayaklar altına alındığını iddia etmiştir. Dolayısıyla, aydınlar ve CHP örgütünde yetişenlerin partiden uzak tutulmaya çalışılmasını, güç kazanma ve örgütü etkileyebilme potansiyeli olan kişileri partiden uzak tutarak, “tek kişi partisi” misyonundan sapmamanın bir uzantısı olarak görmüştür. Ayrıca, Rahşan Ecevit’in fiili Genel Sekreter olarak çalışmasının amacının da lidere sadakatten uzaklaşıp görece bağımsız hareket etmeye başlayanların model açısından ontolojik bir tehdit yaratmadan partiden uzaklaştırılmalarını temin etmek olduğunu savunmuştur. Bunun DSP’de paranoyak denebilecek seviyede bir istihbarat ağı kurulmasına sebep olduğunu ve Ecevitlerin kendilerine karşı bir komplodan çekindiklerini vurgulamıştır.⁷⁸³

Ancak Özdalga’nın bu çıkarımları Ecevit’in sol-Kemalistler açısından büyük bir travma olan, iktidarı Adalet ve Kalkınma Partisi’ne (AK Parti) kaybetmesinin ve CHP geleneğinin bunun sorumluluğunu Ecevit’in “bir bölen” olmasına yükledikleri 2002 sonrası dönemde öne sürdüğü de ayrıca belirtilmelidir. Bunun yanında Özdalga, 1984-1988 arasında DSP’de görev yaptıktan sonra CHP geleneğini temsil iddiasında olan SHP-CHP’de siyaset yapmış ve milletvekili seçilmiştir. Ayrıca o, her ön plana çıkanın ve aydın olma iddiasındaki kişinin partiden bir noktadan sonra uzaklaştırıldığını söylemiyle, kendisinin de bu nitelikleri taşımasına rağmen, partiden ayrılma kararını Ecevit’e bildirmesinin ardından onun kendisine kalması için ısrar etmesi iddiası⁷⁸⁴ birbiriyle çatışmaktadır. Ecevitlerin örgütlenme perspektiflerinin dayanaklarının partiyi, hizipçilerden ve onu bir sıçrama tahtası olarak kullananlardan arındırma gibi kaygılarla iç içe olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Ayrıca, 12 Eylül’e gidilirken Bülent Ecevit’in kurmay kadrosundan askerlerle girift ilişkilere girenler olması da onları bu konuda fazlasıyla temkinli olmaya itmiştir. DSP’nin normatif modellemesinden pratikte farklılaşmasının sebebi, Ecevitlerin CHP’deki hiziplerden yaşadıkları yılgınlıklar dolayısıyla bu tabanı dışlamalarının yarattığı ilkesel tabana dayanmaktaki güçlük ve bu güçlüğü Ecevit’in güçlü liderliğiyle ikame edilmesi olarak ifade edilebilir. Bu durumun da edinilen unvanlar için ilkelere değil, lidere sadakat doğurması gibi çelişkili bir sonuca daha baştan sebep olduğu söylenebilir.

⁷⁸³ Haluk Özdalga, **Kötü Yönetilen Türkiye: Örnek Vaka DSP**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 82-98.

⁷⁸⁴ A.g.e., s. 80-81.

Ecevitlerin DSP'yle beraber; işçiden köylüye, köylüden esnafa, esnaftan sanatkâra, “halk” çerçevesinde birleştirdikleri kesimleri TBMM'ye taşıma ve halkın doğrudan siyasete el koyması düşüncelerini de bir manipölasyon olarak gören Özdalga'ya göre bu, sosyal demokrat çevrelerde ilgi uyandırmak ve “modelin gerçek yüzü”nün, bir kişi partisi olma niteliğinin anlaşılmasında için uydurulmuş bir kılıftır.⁷⁸⁵ Ancak bu iddia da onun hem DSP'nin “cefakar CHP'liler”i dışladığı hem de Ecevitlerin CHP kadrolarıyla yerelde ve genelde aralarına koydukları mesafe tespitleriyle çelişmektedir. Hatta bu durum, onların yeni dönemde ilkere dayanan bir tabana hitap etmelerini zorlaştıran bir dilemma olmuştur. Özdalga'nın kılıf iddiası da DSP'nin 12 Eylül sonrası dönemde çoğunlukla yeni yüzlerle siyaset yapması ve “marka” isim arayışına girmemesi düşünüldüğünde geçerliliğini yitirmektedir. DSP modelinin baştan itibaren yaşadığı dilemmanın, Ecevitleri daha demokratik merkezîyetçi bir parti kurmaya yönelttiği ve ilkelerin ülke sathında uygulanabilmesi için yolun iktidar olmaktan geçtiği bilinciyle, parti içi demokrasinin alanını daraltıp, iç kavgaya sürüklenme olasılıklarını baştan bertaraf etmeye çalıştıkları söylenebilir. Diğer yandan da özellikle Özal dönemi sonrasında siyasetin propaganda yöntemlerinden sınıfsal niteliğine kadar “pahallılaşması” dolayısıyla temsil iddiasında olunan toplumsal grupların yanında başka gruplardan gelen kişilere de temsil olanağı sağlanmıştır. Bu noktada henüz başlangıçta sosyal demokrasinin burjuvazi ve proletarya arasında aradığı tarihi uzlaşmanın partiye yansması için sembolik bir çaba da sarf edildiğini vurgulamak gereklidir.

DSP'nin işaret fişeğinin atıldığı gün işçileri ya da halk kesimlerinin tümünü sembolik olarak Tunç temsil ederken, diğer yandan da sermaye sahipleri de dönemin İstanbul Sanayi Odası Başkanvekili Murtaza Çelikel tarafından temsil ediliyordu. Ancak bu durum, DSP'nin bütün sermaye sahiplerine açık olduğu anlamına gelmiyor, Ecevit'in “vurguncular”, “karaborsacılar” gibi kavramsallaştırmalarla kodladığı, tekelleşen ve haksız kazanç elde edenlerin hariç tutulduğu bir kapsayıcılığı ifade ediyordu. Başka bir ifadeyle, Ecevit'in “Milli Sanayici” olarak gördüğü ve olumlu baktığı kitleyi kapsama iddiasının bir sonucuydu. Dolayısıyla Çelikel, demokratik sol ilkeleri

⁷⁸⁵ Özdalga, a.g.e., s. 98.

benimsemiş bir kişi olarak bu uzlaştırma iddiasının sermayedar yönünü temsil etmek için en ideal isimdi. DSP'nin kuruluşuyla ilgili ilk sinyalin verildiği gün, 27 Ekim 1983'te verdiği demeçte o, demokratik solun evrensel sosyal demokrat ilkeleri olan özgürlük, sosyal adalet ve barış gibi kavramları Türkiye özelinde yorumlayan bir akım olduğunu ifade etmiş ve onun öncelikle halk kesimlerinin yararını gözetten bir akım olmakla beraber, sosyal güçler dengesini sağlayacağından hem bütün topluma huzur getireceğini hem de bunun bir uzantısı olarak sağlıklı gelişme ve sanayileşmeyi sağlayacağını belirtmiştir. O, Ecevit'in demokratik sol düzendeki sanayici tasavvurunun izlerini yoğun şekilde taşıyan vurgularının izlerini taşıyan açıklamasına, çıkarlarını toplumun yararıyla bağdaştırabilen sanayiciler ve iş insanları için de demokratik solun bir gereklilik olduğunu ifade ederek devam etmiştir. Çelikel, tam olarak Ecevit'in büyük bir iyimserlikle var olduğuna inandığı, ülkenin işçi-sermayedar çatışmasından çıkması ve kalıcı iç barışa ulaşabilmesi için "ekmeğini paylaşabilen" sanayici türünü temsil etmiştir. Emegın hakkının verilmemesi ve çalışan kesimlerin gereken ağırlığı siyasete koyamaması durumunda bunun bir sosyal patlamaya yol açabileceğini belirten Çelikel, bir de sosyal demokrat olduğunu iddia eden partilerin akımı yozlaştırdığı bir ortamda, bu boşluğun doldurulmasının hayati olduğunu ve dolayısıyla bu harekete kendi koyduğu katkının toplumsal barış ve huzur adına bir yurttaşlık görevi olduğunun altını çizmiştir.⁷⁸⁶ Aynı gün yapılan bir diğer açıklamaysa CHP eski İzmir İl Başkanı Akman'dan gelmiştir. O, bir sosyal demokrat partinin temelden çatıya doğru ve güdümsüz bir şekilde örgütlenmesi gerektiğini belirtmiş, o gün var olan bütün siyasi partilerin asker güdümü altındaki partiler olduğunu ifade etmiştir. DSP'nin kurulacağına dair bu demeç zincirinin ardından partinin yaklaşık 2 yıl süren ve SODEP'lilerin (D)aha (S)onra (P)artisi⁷⁸⁷ olarak isimlendirecekleri kadar çok defa ertelenen örgütlenme ve kuruluş süreci başlamıştır.

⁷⁸⁶ Cumhuriyet, 28 Ekim 1983.

⁷⁸⁷ Nokta, "CHP Nasıl Paylaşıyor" ..., **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 14, 14 Nisan 1985., s. 13.

TABLO 5

DSP'nin 37 İlden 612 Kurucusu'ndan Tespit Edilebilen 601'inin Meslek Dağılımları
ve Oranları⁷⁸⁸

Meslek	Kapsam	Kişi Sayısı	Oran (%)
İşçi	Tezgahtar, Çaycı, Garson, Değirmenci, Kuyucu, Madenci, İşçi ve Emekli İşçi	142	23.6
Esnaf	Kahveci, Mobilyacı, Yedek Parçacı, Zücciyeci, Konfeksiyoncu, Elbiseçi, Camcı, Meşrubat Bayii, Pastane Sahibi, Tornacı, Lokantacı, Fırıncı, Balıkçı, Yorgancı, Hayvan Tüccarı, Kavaf, Bakkal, Benzin İstasyonu Sahibi, Kuru Temizlemeci, Nalbur, Tuhafiyeci, Keresteci, Lastikçi, Sobacı, Zahiracı, At Arabacısı (1), Seyyar Satıcı (1) ve Nakliyecisi	137	22.8
Çiftçi	Çiftçi, Besici ve Koyun Besicisi	100	16.6
Sanatkâr	Köşker, Bakırcı, Mobilya Döşemecisi, Kalıpçı, Elektronikçi, Berber, Ressam, Soğuk Demirci, Marangoz, Kunduracı, Demirci, Duvar Ustası, Terzi, Fotoğrafçı, Tamirci, Kalıpçı, vb.	54	9
Emekli Memur	Emekli Bankacı, Emekli Asker, Emekli Polis, Emekli Hemşire, Emekli Ebe, Emekli Öğretmen, Emekli PTT Müdürü, Din Görevlisi (1) vb.	47	7.8

⁷⁸⁸ 37 İl: Adana, Adıyaman, Ağrı, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çankırı, Diyarbakır, Erzincan, Gaziantep, Hakkari, İçel, İstanbul, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Konya, Malatya, Manisa Kahramanmaraş, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Sakarya, Samsun, Siirt, Sivas, Trabzon, Urfa, Uşak, Van. Ayrıca İlgili Kısımda il il kurucuların isimleri ve meslekleri için bkz: Fikret Bila, a.g.e., s. 168-176.

Şoför		24	4
Serbest		21	3.5
Ev Kadını		19	3.2
Müteahhit		12	2
Emekli		6	1
Yüksel Öğrenim Gerektiren Meslekler	Doktor (1), Diş Hekimi (2), Avukat (1), Topoğraf (2), Muhasebeci veya Mali Müşavir (8), Eczacı (5), Mühendis (4) ve Gazeteci (3)	26	4.3
Diğer	Milletvekili (4), Sanayici (1), Manifaturacı (6) ve Noter Katibi (2)	13	2.2

5 Ocak 1984'te yeni bir açıklama yapan Tunç, 15 Ocak'a kadar DSP'nin kuruluşuyla ilgili önemli adımlar atılacağını söylemiş ve DSP'nin kurucular listesine Türkiye'nin her il ve ilçesinden temsilci alacağını ifade etmiştir.⁷⁸⁹ Ancak Tunç, bu açıklamasından bir gün sonra parti kuruluş çalışmalarından çekildiğini ANKA Ajansı'na telefonla arayarak yaptığı açıklamayla kamuoyuna duyurmuş ve gerekçesini sağlık nedenleri olarak belirtmiştir. Ancak Cumhuriyet'in DSP çevrelerinden edindiği bilgilere göre, Tunç'un birkaç kez kalp krizi geçirdiğini hatırlatarak bu bilgiyi teyit edenler partililerin haricinde, onun Türk-İş Genel Başkanlığı sırasında takındığı "partiler-üstü tutum"dan rahatsız olanlar ve basın açıklamaları, hükümet yetkilileriyle girdiği tartışmalar, özellikle de 21 Aralık 1983'teki Türk-İş Genel Kurulu'nda Başbakan Özal'la girdiği tartışma dolayısıyla öne çıkması ve potansiyel bir lider görüntüsü çizmeye başlamasından rahatsız olanlar da vardır.⁷⁹⁰ Tunç'un istifasının ardından bu sefer Şahin Mengü bir açıklama yaparak istifanın DSP'nin kuruluş çalışmalarını etkilemediğini ve partinin, ay sonunda kuruluş çalışmalarını neticelendireceğini ifade etmiştir.

13 Ocak 1984'te DSP kaynaklarından alınan bilgiye dayanarak, DSP'nin Şubat başında 25 ilden 5 bin üyeye kurulacağı açıklanmış ancak bir parti yetkilisi, Siyasi

⁷⁸⁹ Cumhuriyet, 6 Ocak 1984.

⁷⁹⁰ Cumhuriyet, 7 Ocak 1984.

Partiler Yasası'nın büyük kongre üyelerinin TBMM üye tam sayısının iki katını aşamayacağıyla ilgili 14. maddesi dolayısıyla bir problem yaşanması durumunda, 800 delegenin katılacağı bir kurultay organize edebileceklerini bildirmiştir.⁷⁹¹ 17 Ocak 1984'te açıklama yapan DSP'nin kuruluş hazırlığındaki örgütlerinden Sakarya, Kocaeli ve İçel il sözcüleri, sırasıyla Enver Şükür, Salim Durulmuş ve Nuri Özdemir, 6 Kasım 1983'te yapılan genel seçimlerden önce kurulmuş olan partilere üye olanların üyeliklerini erteleme politikasının nitelikleri uygun olanların üyeliklerini onaylama yönünde gevşetildiğini açıklamışlardır.⁷⁹² Örgütün üç sözcüsünün açıklamalarının ardından bu üç örgütün kuruluş çalışmalarına SODEP ve HP'den toplam 54 kişi katılmış ve DSP, CHP'nin yönetim kadrosuna olmasa da üyelik ilişkileri konusunda yerel örgütlerdeki katılımını nispeten yumuşatmıştır.⁷⁹³

Kuruluş sürecindeki DSP'nin ilk önemli organizasyonu, Akman tarafından 20 Ocak 1984'te İzmir'de yapılmıştır. Ecevit'in CHP'de Demokratik Sol Program'ı tanıtmak ve fikir alışverişinde bulunmak için düzenlediği bölge toplantısı modelinin yeniden vücut bulduğu bu Ege bölge toplantısına Denizli, Manisa ve İzmir temsilcileri katılmıştır. Akman, bu toplantıda yaptığı konuşmada DSP'nin örgütlenme modelinin farklı bölgelerden gelen halk kesiminden kurucuların en küçük yönetim biriminden en büyüğüne kadar yöneticileri belirleyeceği bir model olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca o, HP ve SODEP'in söylem ve eylemleri incelendiğinde, bu partilerin sosyal demokrat değil, merkez parti olduklarının anlaşılacağını, ancak DSP'nin Batı'daki demokratik sol partilerden bile daha ileri bir programla halkın karşısına çıkacağını belirtmiştir. Bu yüzden DSP'nin Türkiye siyasetinde büyük bir dönüşüm başlatacağına inandığını belirtmiş ve Özal'ın tenefüsünü sonlandıracak “zili çalmak üzere, perdeyi açmak üzere” olduklarını ifade etmiştir.⁷⁹⁴

Kuruluş hazırlıklarında yer alan bir diğer isim olan Engin Ünal ise DSP'yi iktidara taşıyacak temel unsurun Özal'ın uyguladığı ekonomi politikaları olduğunu, çünkü bu politikaların sola olan gereksinimi arttıracak olduğunu vurgulamıştır.⁷⁹⁵ Akman, bölge

⁷⁹¹ Cumhuriyet, 14 Ocak 1984.

⁷⁹² Cumhuriyet, 17 Ocak 1984.

⁷⁹³ Cumhuriyet, 18 Ocak 1984.

⁷⁹⁴ Cumhuriyet, 21 Ocak 1984.

⁷⁹⁵ Cumhuriyet, 22 Ocak 1984.

toplantısının ardından yaptığı açıklamada, bu yörede DSP'nin kuruluşuna katkıda bulunacak ve belirlenen üyelik koşullarına uygun 1278 kişi olduğunun altını çizmiş ve üyelik koşullarındaki kırmızı çizgilerinin anti-hizipçilik, demokratik soldan daha solda olmamak ve CHP mirası kavgası vermemek olarak yeniden hatırlatmıştır. Aynı gün yaşanan bir diğer önemli gelişmeyse Merkez Bankası eski Başkanı ve Başbakanlık Danışmanı İsmail Hakkı Aydınoglu'nun DSP'nin kuruluş çalışmalarına katkı sunmak için emekliliğini istemesi olmuştur.⁷⁹⁶ HP ve SODEP arasında miras kavgasının sürdüğü ve Erdal İnönü'nün HP'yi "Kendisine sosyal demokrat süsü vermek"le, Calp'ın ise gerçek sosyal demokratların HP'liler olduğunu, SODEP'in Marksistler ve CHP'nin devamı olmaktan başka iddiaları olmayanların partisi olduğunu ifade ettiği⁷⁹⁷ bu günlerde; DSP, CHP mirasının dışında bulunduğu dair vurgu, merkezi örgütlerin yanında yerel örgütlenmelerde de gündeme taşınmıştır. Bu doğrultuda, Aydın il örgütlenme sözcüsü Ali Rıza Özdemir, DSP'nin kafasını geçmişe değil, geleceğe çevirmiş bir halk hareketi olma iddiasında olduğunu ve kuruluş hazırlıklarına katılanların geçmişte CHP'li olup olmadıklarıyla ilgilenmediklerini, önceliklerinin demokratik sol görüşü benimsemiş insanlarla birlikte olmak olduğunu ifade etmiştir. Kısa sürede Aydın'daki örgütlenme faaliyetlerine 706 kişinin katılmasının da DSP'nin bu yaklaşımının halkta gördüğü teveccühün bir karşılığı olduğunu vurgulamıştır.⁷⁹⁸

DSP, bu yolla, hem demokratik sol görüşü Ecevit'in tekeline alarak onun 1970'lerde gördüğü desteği DSP'ye kanalize etmeye çalışmış hem de bu iki partinin demokratik soldan soyutlanmış bir "bedava oy" avcılığı yapmaya kalkışarak, toplumun önüne bir gelecek vizyonu koymaktan aciz bir görüntü çizdiklerini vurgulamaya çabalamıştır. Dolayısıyla bu partilerin birer sosyal demokrat parti değil, birer merkez parti olduklarını belirterek, hem bu partilerin ANAP'ın neoliberal iktisadi politikalarından rahatsız olan çevrelere alternatif olmadıklarını ifade etmiş hem de bu politikalardan rahatsız olan halk kesimleri için tek çıkar yolun DSP olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Akman, parti kuruluşunun geciktiği ve "beceremedikleri" iddialarına karşı kendi amaçlarının diğer partiler gibi tepeden örgütlenip bir "40 kişilik dükkan" kurmak

⁷⁹⁶ Cumhuriyet, 24 Ocak 1984.

⁷⁹⁷ Uğur Mumcu, "Miras Kavgası...", Cumhuriyet, 25 Ocak 1984.

⁷⁹⁸ Cumhuriyet, 25 Ocak 1984.

olmadığını, halkın çalışan ve bilinçli kesimlerinin kendi hakları için mücadele edeceği bir örgütlenme modelini bizzat halk tarafından kurulan bir niteliğe sokmak için öncülük ettiklerini vurgulamıştır. O, Tanzimat’tan beri demokratik ve sendikal hakların yukarıdan aşağıya bir yöntemle verildiğini, bunun da aynı yöntemle bu haklar geri alındığında kimsenin “arkasından ağlamadığı” bir düzene sebep olduğunu ifade etmiştir.⁷⁹⁹ Dolayısıyla DSP, hakları için bizzat toplumun mücadele edeceği bir düşünceyle hak ve sorumluluğun eşgüdümlü ilerlemesi gereken bir model tasarlamış ve bunun örgütlenme merkezi olarak da kendisini görmüştür.

DSP’nin işçi haklarıyla ilgili bu tutumu, askerlerin Türkiye’yi merkez sağ ve merkez solda birer partili temsiliyet hayallerinin sonucu olarak kurulan “sol” aktör HP’nin de söylemini etkilemiş ve HP lideri Calp de işçilerin 1961 Anayasası uyarınca kazanmış oldukları haklarını iade edeceklerini telaffuz etmeye başlamıştır. HP lideri Calp, DSP’nin kendi dışındaki diğer sosyal demokrat partileri sol değil, merkez parti olarak kodlayan tutumuna karşı ise demokratik sol ve sosyal demokrasi arasında bir ayrıma giderek karşılık vermeye çalışmıştır. Onun tanımına göre demokratik sol, ortanın solundan başlayarak solun en ucuna kadar her akımı içinde barındıran bir kavramken, sosyal demokrasi ise demokratik solun yalnızca bir bölümünü oluşturur.⁸⁰⁰ Ecevit’in demokratik sol kavramı, “demokratik olmayan sol” ile arasına bir demokrasiye bakış üzerinden bir sınır çekmek ve sosyal demokrasinin Marksist kökenden gelmesine karşı bu kökeni reddetmek iddialarıyla kullandığı düşünüldüğünde, Calp’in bu iddiasının siyasi bir hamle olduğu düşünülebilir. Calp, bu söylemiyle, 12 Eylül öncesinin kaotik ortamının travmasını topluma hatırlatarak, solun müsebbibi olduğu her türlü şiddet eylemini demokratik sol ve Ecevit’in sırtına yüklediği ve HP’yi “makul sol” bir imajla vitrine sunmak istediği söylenebilir. Bu dönemde yaşanan bir diğer önemli gelişme de 12 Eylül öncesinin hizip liderlerinden Deniz Baykal’ın SODEP’e katılması olmuştur.⁸⁰¹ Ecevit’in ve DSP’nin eski CHP’lileri dışlayıcı politikası sonucu Baykal’ın da birçok eski CHP’li parlamenter gibi SODEP’e katılmasıyla beraber Ecevit, DSP başlangıç örgütlenmesindeki CHP’li kadrolardan kaçınma amacına yaklaşmıştır.

⁷⁹⁹ Cumhuriyet, 7 Şubat 1984.

⁸⁰⁰ Cumhuriyet, 25 Şubat 1984.

⁸⁰¹ Cumhuriyet, 15 Mart 1984.

Tunç, 30 Aralık 1984'te Cumhuriyet'e verdiği ve 11 Ocak'ta "84 Türkiye'sinde Sosyal Demokrasi"⁸⁰² serisi içinde yayımlanan demecinde SODEP ve HP'yle kuruluş aşamasındaki DSP arasındaki farkları vurgulamıştır. O, ilk olarak, DSP'nin çağdaş demokrasinin itekleyici gücü olarak gördüğü halk kesimlerinin SODEP ve HP çevrelerinden dışlandığını ve bu partilerin askerlerin icazeti ve denetiminden geçmesinin de ayrıca kabul edilemez bir davranış olduğunu; DSP'nin bu iki nitelikte de diğer iki aktörden farklılaştığının altını çizmiştir. Onların Ecevitsiz dönemde demokratik sol mirasa konmak için askerlerin güdümünü içlerine sindirmeyi göze aldıklarını, ancak demokratik solun, onların ilkesizliğine rağmen ilkeleri ve bir de doğal lideri olduğunu ifade etmiştir. Buradan hareketle, onun Ecevit'in doğal liderliğini ve demokratik sol ilkeleri SODEP ve HP'nin uğruna yarıştığı CHP mirasçılığından daha önemli gördüğü söylenebilir. Nitekim Ecevitler de CHP mirasıyla farklılaşma eğilimleriyle başlangıçtan itibaren bu söylemi takip etmiş ve kendilerini diğer iki aktörden ayırtırmaya çalışmışlardır. DSP'lilerin Ecevit'le ilgili yaptığı bu doğal liderlik vurgusu, CHP'nin eski parlamenterlerinin SODEP'te olan bölümü tarafından eleştirilmiş ve SODEP'in kuruluş yönetimini anti-demokratik bulan DSP'lilerin doğal liderliğe yaptığı bu vurgunun bir paradoks olduğu ifade edilmiştir. Onlara göre, demokratik solun doğal bir lideri olduğunu iddia etmek, demokrasiyle çelişen bir tutumdur.⁸⁰³

Tunç, aynı röportajında solu böldükleriyle ilgili diğer partilerden gelen eleştirilere de hedeflerinin bölmek değil, solu bütünleştirmek olduğunu belirterek cevap vermiştir. Ona göre, bölünmeyelim diye ilke ve kadro anlayışından ödün vermek demokratik sol hareketin doğasına terstir ve böyle bir partinin halka verebileceği hiçbir şey yoktur. O, birlikte olmakla birlik olmak arasında bir ayrıma gitmiş ve tercihlerinin, önkoşulu ilkeli kadrolaşmak olan birlik olmak olduğunu vurgulamıştır. Burada birlikte olmanın en büyük sakıncasını ise aynı örgüt içinde birbirine ve liderine karşı olan kişi ve gruplar şeklinde tanımladığı hizipçilikle açıklamış ve böyle bir tecrübeyi yeniden yaşamak istemediklerini belirtmiştir. Bu da 12 Eylül sonrasında Ecevitlerin CHP mirası ve kadrolarıyla arasına koydukları mesafenin en önemli nedenlerinden biridir.

⁸⁰² Cumhuriyet, 11 Ocak 1984.

⁸⁰³ "CHP Nasıl Paylaşıyor", **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 14, 14 Nisan 1985, s. 14.

DSP'nin amacının, en başından beri uzlaşmadığı 12 Eylül düzeniyle doğrudan mücadele edip, yitirilen demokratik işçi haklarının yanında 1961 Anayasası'nın ilerici tüm sosyal ve siyasal içeriklerine yeniden elde etmek olduğunu belirtmiştir. 24 Ocak kararlarını doğrudan hedef tahtasına oturtan Tunç, 24 Ocak'ın zam, yoksulluk, işsizlik ve çaresizlikten başka bir şey getirmediğini, özel sektörün sınırlı bir grubunu zenginleştirmek haricinde, halkın geniş kesimlerinin zararına olduğunu ifade etmiştir. O, tüm bunları değiştirmek ve halk kesimlerinin haklarını yeniden kazanabilmek için işçilerle omuz omuza mücadele etmenin partinin temel politikası olduğunu da vurgulamıştır.

Tunç ayrıca, demokratik sol çevreden kendisine yöneltilen ve sonrasında partiden kopmasının da temel nedenlerinden biri olacak olan Türk-İş Başkanlığı sırasındaki “partiler-üstü” tavrıyla ilgili de bir değerlendirme yapmıştır. O, 12 Eylül sonrasında bakınca bazı kararlarının hatalı olduğunu kabul etmiş, ancak o günün şartlarında önceliğinin Türk-İş'i bir arada tutmak olduğunu altını çizmiştir. Ayrıca, hiçbir zaman kendi demokratik sol çizgisini gizlemediğini, yalnızca örgütünü görüşü için araçsallaştırmadığını vurgulamıştır. Tunç'un bu yönde eleştiri almasının nedeni, Ecevit'in özellikle darbeye doğru giden günlerin kaos ortamında, işçileri ve sendikaları “faşizme karşı” CHP'de örgütlenmeye ve mücadele etmeye çağırmasının bu çevrelerden karşılık bulamaması olmuştur. Başka bir ifadeyle, DSP içindeki bazı çevrelerin Tunç'u, Ecevit'in 12 Eylül öncesinde “düzen değişikliği” vadettiği çevrelerden, özellikle MC dönemlerinde, beklediği desteği bulamamasının sorumlularından biri olarak gördükleri düşünülebilir.

DSP'nin kuruluş çalışmalarında görev alan üç kilit isimden bir diğeri olan Akman ise aynı serinin devamı olan ve Tunç'un röportajından sonraki gün yayımlanan röportajında⁸⁰⁴ Tunç'la paralel şekilde birleşmenin zararlarını hizipçilikle açıklamış ve tarihin tekerrürüne sebep olacağını söylemiştir. Akman'ın görüşlerinin Tunç'la paralellik arz ettiği bir diğer alansa HP ve SODEP'in askerin yarattığı siyasal koşulları boynu bükük şekilde kabul etmeleri olmuştur. Ona göre, boynu büküklüğü içine

⁸⁰⁴ Cumhuriyet, 12 Ocak 1984.

sindiren, mücadeleyi göze alamayan bir demokratik sol partinin halk için mücadele etmesi de beklenemezdi. Akman, DSP'nin Batı normlarında özgürlükçü demokrasiyi ve Batı'daki demokratik sol partiler gibi aşağıdan yukarıya örgütlenen bir modeli benimseyeceğini söyleyerek, DSP'lilerin kendilerini diğer sosyal demokrat aktörlerden ayırtırmak için her seferinde vurguladıkları varoluşsal argümanlarını tekrar etmiştir. Örgütlenme çabası içindeki DSP'nin faaliyetlerine yer alan bir diğer isim olan akademisyen Hasan Bıyıklı da aynı gün ve aynı seride verdiği röportajda, aynı vurguları yaptıktan sonra, DSP'nin katılımcı demokrasiyi doğrudan halkla beraber yatay bir ilişki içinde kuracağını vurgulamış ve siyaseti bu yolla sivilileştirmeyi hedeflediklerini ifade etmiştir. DSP'nin tüm siyasi aktörlerden en temel farkının sadece ekonomik büyümeyi değil, gelir dağılımı adaleti, kültürel ve toplumsal gelişmeyi ve ekonominin yeniden örgütlenmesini kapsayan bir iktisadi kalkınmayı hedeflemesi olduğunu belirtmiştir. Onun bu söylemi, Ecevit'in ekonomik büyümeyi istatistiksel gören, onun karşısına halkın refahını koyan “gelişme” kavramının bir uzantısıdır.

DSP'nin bu görüşlerine dışarıdan bir eleştiri de İsmail Cem'den gelmiş ve merkez soldaki bu bölünmüşlüğü de askeri yönetimin bir sonucu olduğunun unutulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Cem, dolayısıyla, az olan farklılıkların ve yöntem ayrımlarının değil, sosyal demokrasinin evrensel değerleri çerçevesinde ortak noktalarının vurgulanması ve solda üç iddialı parti yerine, bir iddialı partide birleşilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Cem'e göre, merkez soldaki bu bölünmüşlüğü sebep olacağı en büyük olumsuzluk, bu bölünmüşlüğü oylarının da bölünmesi anlamına gelmesi sebebiyle solun sahip olduğu potansiyelden çok daha az bir temsil yetisine sahip olacağı ve dolayısıyla sosyal demokratların hitap ettikleri kitlelere katkısının da çok sınırlı kalacağıdır.⁸⁰⁵

Partileşme çalışmalarından ayrılan Tunç'un yerine çalışmalara daha aktif katılmaya başlayan Şahin Mengü ise 12 Eylül sonrasında Türkiye'de ideolojik setlerin yıkılması dolayısıyla “kemikleşmiş oy” diye bir şey olmadığını ve “solu bölme” suçlamalarının gerçeği yansıtmadığını ifade etmiştir. Artık kavram setlerinden ve parti miraslarından

⁸⁰⁵ Cumhuriyet, 13 Ocak 1984.

ziyade halkın özlemlerine karşılık verebilen, halkın ekonomik ve demokratik çıkarlarını politikasının mihverine koyan partilerin tüm toplum kesimlerinden oy alabileceğini ifade eden Mengü'ye göre, DSP'nin bu iddiası HP ve SODEP'le farklılaşan en temel yanıdır.⁸⁰⁶

13 Şubat 1984'te basına yansıyan şekliyle DSP çevreleri, partinin Mart ayındaki yerel seçimlerden önce kurulacağını yineleyerek, CHP İzmir eski İl Başkanı Akman, CHP eski Milletvekili Engin Ünsal ve MB eski Başkanı Aydınoglu'nun da içinde yer aldıkları kurucular kurulu listesinin bir hafta içinde kamuoyuyla paylaşacağını beyan etmişlerdir.⁸⁰⁷ DSP'nin kuruluşunun bu tarihte de gerçekleşmemesi üzerine kamuoyunda yine vazgeçildiği ve başarısızlığıyla ilgili bir algı oluşması üzerine İstanbul örgütleyicilerinden Engin Ünsal ve Doğan Öztunç bir açıklama yaparak, DSP'nin, temel iddiası sağlıklı kadrolara dayanmak ve önceliği iktisadi eşitsizliklerle savaşmak olarak belirlenmiş örgütlenmesinin her şeyden önce sabır gerektirdiğini ve kuruluşunun da bu yüzden geciktiğini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda, kuruluş hazırlıklarının sona yaklaştığını belirten ikili, kesinlikle bir vazgeçmenin söz konusu olmadığını ve DSP'nin seçimlerden sonra kurulacağını açıklamışlardır.⁸⁰⁸ Dolayısıyla bu açıklamayla beraber son olarak seçimlerden önceye yetiştirileceği açıklanan DSP'nin kuruluşu yeniden ertelenmiştir.

25 Mart 1984'te yapılan yerel seçimler sonrasında merkez solu temsil eden HP ve SODEP'in toplam oyunun %30 civarında kalmasının ve yalnızca 8 il belediyesi kazabilmelerinin ardından DSP'nin kuruluş çalışmalarını yürüten ekip tarafından yapılan değerlendirmede, “sosyal demokrat olduğunu öne süren partiler”in sadece 8 il belediyesi kazanabildiği, üstelik bu kadar az sayıda belediye kazanmanın sebebinin de oyların iki parti arasında bölünmesi olmadığının görüldüğünü ifade etmiştir. 41 ilin CHP tarafından kazanıldığı 1977 yerel seçiminden 1984'e kadar uzanan süreçte, sosyal demokrat oyların bu kadar gerilemiş olamayacağını altının çizildiği bu açıklamada, bu başarısızlığın kendisini sosyal demokrat-demokratik sol olarak lanse etmeye çalışan partilerin yenilgisi olduğu ifade edilmiştir. DSP ekibine göre halk,

⁸⁰⁶ Cumhuriyet, 16 Ocak 1984.

⁸⁰⁷ Cumhuriyet, 14 Şubat 1984.

⁸⁰⁸ Cumhuriyet, 20 Mart 1984.

gerçek demokratik sol partiyi beklediğini oy davranışıyla dile getirmiştir. Onlar, seçmene hiçbir sosyal demokratik argüman sunamayan bu partilere karşı seçmenin tavrının yadırganamayacağını vurgulamışlardır. Bu açıklamada dikkat çeken bir diğer husus ise 16 Ocak 1984'te İçel, Kocaeli ve Sakarya yetkililerin yaptığı açıklamaya paralel şekilde, “sosyal demokrat olduğunu öne süren” partilerden gelecek olanların, demokratik sol bilincini kamuoyunda ispatlamış olmaları hâlinde partiye kabul edilebileceklerinin söylenerek bu tabana karşı tavrın yumuşatılması olmuştur.⁸⁰⁹ Buradan da anlaşıldığı gibi DSP, bu seçimlerde seçmenin verdiği mesajı kendisi için olumlu yorumlamış ve “gerçek bir demokratik sol” programla seçmenin karşısına çıkarsa teveccüh görebileceğini düşünmüştür. Ayrıca, diğer merkez sol partilere oy veren seçmenlerin potansiyel hayal kırıklıkları üzerinden de onlara yeni bir alternatif olabileceğiyle ilgili mesajını da iletmiştir. Ecevit'in ilerleyen süreçteki söylemi de dikkate alındığında parti kuruluşunun ertelenmesinin de “solu bölme” söylemini boşa çıkarmak amacıyla DSP'nin parçası olmadığı seçimlerde sosyal demokratların aldığı oy oranının düşüklüğüne işaret etmek ve bu söylemi boşa çıkarmak olduğu düşünülebilir.

Seçim sonuçlarının ardından, seçimlerden önce SODEP'ten daha az oy alması hâlinde istifa edeceğini açıklayan HP Genel Başkanı Calp'ın SODEP'in HP'den yaklaşık üç kat fazla oy almasına karşın istifa etmemesi üzerine parti içinde muhalefet bayrağı açılmıştır. Bu muhalefetin DSP açısından önemi, Aydın Güven Gürkan liderliğinde kendilerini “Demokratik Sol Muhalefet” olarak adlandıran ve sayıları 25'e varan bir grup milletvekili tarafından yürütülmesi olmuştur.⁸¹⁰

25 Mart yerel seçimlerinin ardından, 6 Nisan 1984'te DSP'nin tüzük ve programının tamamlandığı açıklanmış ve partinin ay sonunda kurulacağı belirtilmiştir. Kurucular Kurulu üye sayısının henüz belirlenmediği vurgulanan açıklamada, örgütlenmenin İskandinav modeli örnek alınarak sandık bazlı şekilde yapıldığı da belirtilmiştir. Üyelerin demokratik sol felsefenin anlatılacağı bir üyelik eğitiminden geçirileceği ve SODEP ile HP'den “yıldız transferi”ne sıcak bakılmadığı da açıklanmıştır.⁸¹¹ 12 Nisan

⁸⁰⁹ Cumhuriyet, 29 Mart 1984.

⁸¹⁰ Cumhuriyet, 30 Mart 1984.

⁸¹¹ Cumhuriyet, 7 Nisan 1984.

1984'te yapılan açıklamada, İskandinav modelinden kurucuların ne kastettiği, “her sandık için 3’ü kadın, 3’ü işçi, 3’ü emekli ve esnaf” olacak şekilde toplam 12 kişinin görevlendirileceği bir üyelik ve örgütlenme yapısının tasarlandığı açıklanarak detaylandırılmıştır. Bunun yanında aynı açıklamada partinin bayrağının “mavi üzerine işlenmiş beyaz güvercin” olacağı da kamuoyuyla paylaşılmış ve böylece DSP’nin Türkiye siyasetine damga vuracak olan sembolü de belli olmuştur.⁸¹² Ak güvercin figürü aslında daha önceleri de Ecevitler tarafından tercih edilen bir sembol olmuş, ilk olarak 1970’li yıllarda Rahşan Ecevit’in Genel Başkanlığını yaptığı Köylü Derneği sembolize ederken⁸¹³, sonrasında Bülent Ecevit, bu sembolü Ulusal Geliş ve Eğitim Vakfı’nın sembolü olarak tasarlamıştır.⁸¹⁴ Bu açıklamadan kısa bir süre sonra DSP adına yeni bir açıklama yapan Cahit Ülkü’ye henüz partinin kuruluş tarihi ya da Genel Başkanının belli olmadığını ifade ederken, hazır hâle gelen illerin sayısının 20’ye ulaştığını ve 10 bin kişinin DSP’nin kuruluş çalışmalarında faal şekilde görev aldığını ifade etmiştir. O, Türkiye’de siyaset kültürüne yabancı bir kuruluş tarzıyla faaliyete geçeceklerini yinelemiştir.⁸¹⁵

3.3.1. DSP’nin Kuruluşu: Rahşan Ecevit Genel Başkan

DSP, 19 Nisan 1984’te kurumsallaşma yolunda birkaç ciddi adım atmıştır. Bu tarihte kamuoyuna yapılan açıklamada, kuruluş hazırlıkları devam eden partinin sözcülüklerine Aydınoglu ve Ülkü’nün getirildikleri açıklanırken, aynı zamanda tüzük ve program konusunda üyelerin görüşlerini almak, yasal ve teknik meseleleri yerine getirmek için de bir yazışma merkezi⁸¹⁶ kurulmuştur.⁸¹⁷ Bu merkezin kurulmasının ardından DSP’nin örgütlenme ve kurucu üye hedefine ulaşma noktasında ciddi bir ivme yakaladığı görülmüştür. 22 Nisan 1984’te 23 ilde hazırlıkların tamamlandığı ve aday kurucu üye sayısında 11 bin 700’e ulaşıldığı parti sözcüleri tarafından ifade edilirken,⁸¹⁸ 25 Nisan 1984’te yapılan açıklamada aday kurucu üye sayısının 14 bini

⁸¹² Cumhuriyet, 13 Nisan 1984.

⁸¹³ Köylü Derneği’nin amblemi için Ek-1’e bkz.

⁸¹⁴ Süleyman Kurt, **Bir Karaoğlan Hikâyesi**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2002, s. 131.

⁸¹⁵ Cumhuriyet, 19 Nisan 1984.

⁸¹⁶ Bu tezin yazıldığı tarihte yazışma merkezinin kiralandığı dairenin olduğu bina hâlâ ayakta olan Küçükcesat Caddesi No:93’tür.

⁸¹⁷ Cumhuriyet, 20 Nisan 1984.

⁸¹⁸ Cumhuriyet, 23 Nisan 1984.

bulduğu ifade edilmiştir.⁸¹⁹ Haziran sonuna yaklaşıldığında yeni bir açıklama yapan Aydınoglu, kurucu üye sayısının 18 bini bulunduğunu ve eşgüdümüne alınan il sayısının da 35 olduğunu belirtmiştir. Üyelerin niteliği hakkında da oransal veriler paylaşan Aydınoglu'nun beyanına göre, DSP'nin 18 bin aday kurucu üyesinin %70'i geçmişte herhangi bir partide görev almamışken; %34'ü işçi, %18'i köylü, %17'si esnaf, %8 ev kadını, %7'si işsiz, %6'sı serbest meslek, %6'sının teknisyen ve %4'ünün de emeklidir. O, üyelerin yüzdelik dağılımına bakıldığında DSP'nin halkın demokratik katılımını esas alan bir yöntemle doğacağının anlaşılabileceğini belirtmiştir.⁸²⁰

HP ve SODEP'in birleşme müzakereleri için ilk toplantılara başlayacağı günlerde, Temmuz 1984'te DSP'nin böyle bir birleşmenin bileşeni olup olmayacağıyla ilgili tartışmaları başlaması üzerine yazışma merkezi sözcüleri Aydınoglu ve Ülkü bir açıklama yapmış ve “çatı partileri”yle birleşmelerinin mümkün olmadığını açıklamışlardır. İçişleri Bakanlığı'nda kurulmuş partilerin birbirinden hiçbir farkı olmadığını ve tüm partilerden farklı olarak “halkın ellerinde yükselen” DSP'nin bu partilerle birleşmesinin bu yüzden imkansız olduğunu söyleyen sözcüler, birleşmenin ancak tabanda olabileceğini söyleyerek demokratik solu benimseyen her seçmene DSP'ye katılım çağrısı yapmışlardır. Hiziplerle ve demokratik solun solunda kalan solla ilişki kurarak sosyal demokrasiyi içinden çürütenleri DSP'yle beraber dışarıda bırakarak, kendi siyasi kavgalarıyla başbaşa bıraktıklarını ifade etmiş ve DSP'nin bir “aydınlar kulübü” olmayacağını eklemişlerdir.⁸²¹ Bu dönemde DSP'nin demokratik sol grup vasıtasıyla HP'ye sızdığına dair söylentiler ortaya çıkmasının ardından HP lideri Calp, böyle bir şeyin söz konusu olmadığını vurgularken, ayrıca DSP'nin programı ve kadrosu görüldükten sonra birleşme ihtimalinin olabileceğini de ifade etmiştir.⁸²² Calp'in bu mutedil tutumunun nedeni, bu dönem HP içinde başlayan liderlik mücadelesinde yer alan herkesin, merkez solda birliği sağlayacak aktör olduğu iddiasıyla yola çıkması olmuştur. Nitekim HP içinde bir grup, birleşmenin önünde Calp'i engel olarak görürken, kalanlar böyle bir birleşmenin Calp olmadan mümkün olmadığını düşünmüşlerdir.⁸²³ DSP'nin kuruluşunun bu kez de 1985'in Şubat ya da

⁸¹⁹ Cumhuriyet, 26 Nisan 1984.

⁸²⁰ Cumhuriyet, 25 Haziran 1984.

⁸²¹ Cumhuriyet, 22 Temmuz 1984.

⁸²² Cumhuriyet, 19 Ağustos 1984.

⁸²³ Cumhuriyet, 16 Ağustos 1984.

Mart ayında gerçekleşeceği bilgisinin kulislere yansımalarının ardından SODEP MKYK toplantısında yapılan değerlendirmede, DSP'nin bu gecikmeyi bir taktik olarak yaptığı, kuruluş sürecinin uzamasının yarattığı heyecanı sürdürmek istediği ifade edilmiştir. Ancak SODEP'liler, bu taktiğin bir yanlış hesap olduğu ve kuruluştan sonra heyecanın aniden ortadan kalkmasına sebep olacağı şeklinde de bir değerlendirme yapmışlardır.⁸²⁴

22 Ekim 1984'te yazışma bürosunun yerine Avni Başdoğan, Bedri Demir, Mustafa Mirzaoğlu, Celal Kürkoğlu ve Haluk Özdalga'dan oluşan DSP Kuruluş Hazırlıkları Bürosu kurulmuş, uzmanlarla Ecevit'in kaleminden çıkan program ve tüzük hakkında fikir alışverişi yapılmaya başlanmıştır.⁸²⁵ Aslında bu büronun kurulma nedeni, ilk olarak Halil Tunç'la başlayan DSP'nin örgütleyici kadrosundan kopuşun, Ali Ekber Eren, Salih Kurt, İsmail Hakkı Aydınoglu ve Cahit Ülkü'yle ikame edilmesinin ardından, Ülkü ve Aydınoglu'nun da DSP'nin HP'nin demokratik sol kanadıyla yakınlaşmasından rahatsız olarak kuruluş hazırlıklarından çekilmeleri olmuştur.⁸²⁶ Bu iki ayrılığın ardından Ülkü'nün Küçükkesat'taki bürosundan çıkan DSP örgütleyicileri, yeni bir kadroyla hazırlıklarını Akay Caddesi'nde kiraladıkları büronun faaliyete geçmesinin ardından, 1984'ün Ekim'inden itibaren sürdürmüşlerdir. Bu çalışmaların sonucunda DSP programıyla ilgili detaylar da ortaya çıkmaya başlamış ve bu detaylar, büro tarafından kamuoyuyla peyderpey paylaşılmaya başlanmıştır.⁸²⁷ Yapılan ilk açıklamada, DSP'nin merkezîyetçiliği yıkacağı vurgulanmıştır. Partinin yönetim organının genel başkan, genel sekreter ve genel sekreter yardımcıları, sayman, TBMM grup başkanvekilleri tarafından oluşturulacağı belirtilirken, partinin politika, strateji ve kararlarının belirlenmesinde ise demokratik solun gerektirdiği gibi örgütün ve üyelerin de aktif rol oynayacağı vurgulanmıştır.⁸²⁸

Bülent Ecevit'in 26 Ocak 1985'te Rahşan Ecevit'in DSP'nin kuruluş çalışmalarına aktif olarak katıldığını açıklamasının ardından DSP'de bir hareketlilik de yaşanmaya

⁸²⁴ Aynı yer.

⁸²⁵ Cumhuriyet, 23 Ekim 1984.

⁸²⁶ Salih Kurt, 12 Eylül öncesi dönemde Ecevit'in TBMM'deki Özel Kalem Müdürü'dür.

⁸²⁷ Büro, Akay Caddesi 27/1 adresinde kurulmuştur. Bkz. Cumhuriyet 20 Ocak 1985.

⁸²⁸ Cumhuriyet, 31 Ekim 1984.

başlamıştır.⁸²⁹ DSP'nin kuruluş hazırlığı yapan heyetinin üyelerinden Bedri Demir'e göre, Rahşan Ecevit'in parti çalışmalarına aktif şekilde katılımının açıklanmasının ardından partiye katılımlar da gözle görülür biçimde artmıştır.⁸³⁰ Bir lider değil, ilkeler partisi olma iddiasıyla yola çıkan DSP'de Halil Tunç'un ayrılmasının ardından liderlik için kamuoyuna yansıyan bir tartışma yaşanmamıştır. Ancak Rahşan Ecevit'in parti kuruluş çalışmalarına katılmasının ardından bu tartışmalar onun ismi etrafında yeniden başlamıştır. Rahşan Ecevit, *Nokta*'ya yaptığı açıklamada, "Kuruluştan önce herhangi bir kimsenin bir göreve fiili aday gibi görülmesi, gösterilmesi söz konusu değildir. Kendi durumumla ilgili olarak açıkça belirteyim: Ben hiçbir göreve aday değilim ve olmayacağım" demiş ve liderliğe soyunduğuyla ilgili yapılan spekülasyonları, böyle bir tavrın aşağıdan yukarıya örgütlenme iddiasındaki bir partinin demokrasi anlayışıyla bağlaştırmayacağını ifade ederek bertaraf etmeye çalışmıştır.⁸³¹ Ancak DSP'liler Rahşan Ecevit'in liderliğini doğru bulmuştur. Özdalga, Rahşan Ecevit'in Genel Başkan adaylığının doğru karar olacağını belirtirken; kuruluş bürosunun bir diğer yetkilisi, 12 Eylül öncesinin CHP milletvekillerinden Mustafa İmirzalıoğlu ise Rahşan Ecevit'in değil adaylık iddiası, bu yönde giden teklifleri dahi reddettiğini, ancak partiyi güçlendirecek kararın Rahşan Ecevit'in liderliği olduğunun altını çizmiştir.⁸³² Bülent Ecevit'in derginin aynı sayısında Rahşan Ecevit'i anlatmak için kaleme aldığı yazıda, 12 Eylül öncesinde suikast girişimleri ve saldırıları Rahşan Ecevit'le birlikte göğüsledikleri yolundaki ifadeleri, 12 Eylül öncesiyile ilgili tartışmaları eski CHP kadroları içinde yeniden başlatmış ve bazı eski CHP'liler Ecevit'in bu söylemine tepki göstermişlerdir.⁸³³ SODEP MYK üyesi Cemal Seymen, "Nevşehir'de kurşunlara biz de hedef olmadık mı, kendi bedenimizden onlara canlı siper kurmadık mı?" diyerek bu saldırılardan tüm CHP'lilerin nasibini aldığını ve mustarip olduğunu ifade ederek Ecevit'e tepki göstermiştir.⁸³⁴ Ecevit, aynı yazısında 12 Eylül öncesinde parti içinde kendisini doğrudan hedef alamayanların Rahşan Ecevit'i hedef alma taktiğine sığındıklarını belirtmiş ve kendisinin demokratik olan

⁸²⁹ Cumhuriyet, 27 Ocak 1985.

⁸³⁰ "DSP'lilerin Güçlü Başkan Adayı", *Nokta*, Yıl: 3, Sayı: 11, 24 Mart 1985, s. 12.

⁸³¹ A.g.m., s. 14.

⁸³² Aynı yer.

⁸³³ Bülent Ecevit, "Tehlikeleri Birlikte Göğüslerdik...", *Nokta*, Yıl: 3, Sayı: 11, 24 Mart 1985, s. 15-17.

⁸³⁴ "CHP Nasıl Paylaşıyor" ..., *Nokta*, Yıl: 3, Sayı: 14, 14 Nisan 1985, s. 16.

solun daha solunda kalanlarla arasına koyduğu çizginin Rahşan Ecevit'in sırtına yüklenerek, "Ecevit tek başına olsa daha yumuşak davranır, asıl katı davranış eşinden geliyor" şeklinde söylentiler yaydıklarını ifade etmiştir.⁸³⁵ Bülent Ecevit, Rahşan Ecevit'le yol arkadaşlıklarının evlilik dışında, istişareye dayalı siyaseten bir ilke birlikteliği de olduğunu bu yolla ifade ederek, aslında Rahşan Ecevit'e saldırmanın bilinçaltında kendisine saldırma arzusu olduğunu vurgulamıştır. Bülent Ecevit'in bu hassasiyetine rağmen aynı durum DSP döneminde de sıklıkla yaşanacaktır.

Rahşan Ecevit ise Nokta'nın aynı sayısına verdiği röportajda⁸³⁶ partinin kuruluşunun devamlı ertelenmesiyle ilgili bir soruya, partinin klasik yöntemlerle bir ayda kurulabileceğini, ancak o zaman DSP'nin geçmişin hastalıklarını (hizip) bertaraf eden, dar kadroculuğa sıkışmışlıktan kurtulmayı amaçlayan, "aydın" olma iddiasındakilerin "halka öncülük etme" tezine yaslanan konforundan sıyrılmayı hedefleyen ve bunların yerine doğrudan halkın öncülüğünde bir hareket olarak kurulmayı amaçlayan iddialarından vazgeçmesi anlamına geleceğini ifade etmiştir.⁸³⁷ Doğal olarak böyle bir vazgeçişin de DSP'nin kendisini tüm diğer siyasi aktörlerden farklılaştırmak üzere kurduğu stratejiyi çökertip, ontolojik bir kriz yaratacağı söylenebilir. Rahşan Ecevit'in sürecin uzamasının sebepleriyle ilgili yaptığı bir diğer vurguysa DSP'nin sol çizgisinin ötesine giden sol anlayıştan ve etnik-mezhepsel ayrımcılık yapanlardan da uzak durma maksadıyla üye adaylarıyla ilgili uzun süren araştırmalar olmuştur.

Rahşan Ecevit'e göre bir partinin tepeden aşağıya doğru kurulması demek, aynı zamanda parti yöneticilerinin kendi kendilerini görevlendirmeleri ya da atamaları anlamına geldiği için yetki kaynağının demokratikliği bakımından demokrasiyle çelişmektedir. Bu tür partilerin artık pek şansı olmadığından bahseden Rahşan Ecevit, DSP'nin tabandan tavana doğru örgütlenmeyi esas olan modelinin 12 Eylül sonrası siyasi yasaklar ve 12 Eylül ortamında sorumluluktan kaçan siyasetçiler dolayısıyla da bir zorunluluk olduğunu, bu iki nedenden kaynaklı olarak ortaya çıkan kadro boşluğunu dolduracak insan sermayesine ihtiyaç oluştuğunu vurgulamıştır.⁸³⁸ Rahşan

⁸³⁵ Bülent Ecevit, "Tehlikeleri Birlikte...", s. 17.

⁸³⁶ "Kurulu Partilerden Yönetici Aktarılmayacak", **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 11, 24 Mart 1985, s. 18-19.

⁸³⁷ A.g.m., s. 18.

⁸³⁸ A.g.m., s. 19.

Ecevit, kurucu üye adaylarının sayısının 25 bini bulunduğunu söylerken, bu isimler için çok titiz bir inceleme süreci yürütüldüğünü, üyeliği uygun bulunanların kendi çevrelerinden başka kurucu adaylar getirdiklerini ifade ederek disiplinli bir kitleselleşme metodu uyguladıklarının altını çizmiştir. O, mevcut partilerden yönetici kadro aktarmak gibi bir yönteme kesinlikle başvurmayacaklarını belirtirken, kurulu partilerden gelen üyelerle, ilk kez DSP'ye üye olmak isteyenler arasında ilkesel olarak bir ayrım gözetmediklerini ifade etmiştir. Bu, DSP'nin başlarda bu partilerden gelen tabana karşı dışlayıcı tutumunun gevşetildiği şeklinde yorumlanabilir. Rahşan Ecevit'in DSP'nin kuruluş çalışmalarına aktif biçimde katıldığına açıklanmasının ardından SODEP, HP ve 12 Eylül öncesinin CHP'li parlamenterleri arasında da bir hareketlilik yaşanmıştır. Bu dönemde CHP'li eski milletvekili ve senatörlerin %58'inin henüz partisi yokken, %34'ü SODEP'e katılmıştır. Kalan %8'lik kısmın ekseriyeti siyasi yasaklıken, çok sınırlı bir bölümüyse ANAP ve HP'de siyaset yapmaya devam etmiştir.⁸³⁹

TABLO 6

CHP'li Eski Parlamenterlerin DSP'nin Kuruluşuna Bakışları⁸⁴⁰

İsim	DSP'nin Kuruluşuna Bakış	Sebebi	Yakın Olunan Parti
Alev Coşkun (Milletvekili)	+	Örgütlenme özgürlüğü	#
Uğur Alacakaptan (Senatör)	-	Hareketin bölünmesi	#
Enver Karabeyoğlu (Milletvekili)	-	Hareketin bölünmesi	SODEP
Necdet Ökmen (Milletvekili)	-	Hareketin bölünmesi	SODEP
İlyas Seçkin (Milletvekili)	-	Hareketin bölünmesi	SODEP
Salih Tanyeri (Senatör)	-	Hareketin bölünmesi	#

⁸³⁹ "CHP Nasıl...", s. 12.

⁸⁴⁰ "SODEP mi, HP mi, DSP mi?", **Nokta**, Yıl: 3, Sayı 14, 14 Nisan 1985, s. 13-15.

Besim Üstünel (Senatör)	+	Rekabetçilik	#
Sami Kumbasar (Milletvekili)	-	Hareketin bölünmesi	#
Haluk Ülman (Milletvekili)	?	Bölünme kaçınılmaz	#
Muhsin Batur (Milletvekili)	-	Hareketin bölünmesi	*
İlhan Özbay (Senatör)	-	Hareketin bölünmesi	*
İdris Gürsoy (Milletvekili)	+	Demokratik çoğulculuk	SODEP
Hayri Elçioğlu (Milletvekili)	-	Hareketin bölünmesi	#
Erol Saraçoğlu (Milletvekili)	-	Hareketin bölünmesi	*
Mehmet Balta (Milletvekili)	-	Başarısız olacak olması	SODEP
Orhan Birgit (Milletvekili)	+	SODEP ve HP'nin yeni koşullara cevap verememesi	#
İrfan Özaydınlı (Milletvekili)	-	Hareketin bölünmesi	SODEP
Erkin Topkaya (Milletvekili)	-	Hareketin bölünmesi	#
Vehbi Meşhur (Milletvekili)	+	DSP'nin soldaki boşluğu doldurabileceği	DSP
Naim Taşan (Milletvekili)	+	DSP'nin modelinin geliştirilebilirliği	#
Mehmet Seydibeyoğlu (Senatör)	+	DSP'nin örgütlenme modeli	DSP
Avni Gürsoy (Milletvekili)	+	DSP'nin örgütlenme modeli	DSP

+: Olumlu

-: Olumsuz

*: Sonra karar verecek

#: Belirtilmemiş/Hiçbirine girmeyi düşünmüyor

?: Yorum yok

Tablodan esinle (TABLO 6), CHP’li eski parlamenterlerin hem DSP’nin kuruluşuna karşı gösterdikleri tutum hem de kendilerini yakın hissettikleri hareketler bakımından farklılaştıkları düşünüldüğünde, Ecevit’in 12 Eylül’e gelindiğinde CHP’nin zaten bölündüğü ve bu yüzden kendisinin bölücü sayılamayacağıyla ilgili tezi doğru kabul edilebilir. Öyle ki, eski CHP’liler, bu sefer de adeta “bölünme” kavramı üzerinden bölünmüşlerdir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta, SODEP’e eğilim gösteren eski CHP’li parlamenterlerin kendilerine hak gördükleri örgütlenme özgürlüğünü, Ecevitler için “bölücülük” olarak yorumlamalarıdır. Onların Ecevit’in liderlik tarzından hoşlanmadıkları ve bu yüzden ayrı bir örgütlenme içinde oldukları, ancak karizmatik liderliği ve halkla olan ilişkisi dolayısıyla toplumda bulacağı karşılıktan siyaseten çekindikleri için Ecevitleri ve DSP hareketini “bölücülük”le suçladıkları ifade edilebilir. Böylece onların, sosyal demokrat seçmen nezdinde Ecevit’in sağın iktidarda kalmasına hizmet ettiği yönünde bir imaj yaratıp itibarsızlaştırmaya çalıştıkları düşünülebilir. Ayrıca bu dönemde DSP’nin aşağıdan yukarıya doğru bir örgütlenme yöntemine dayanan modelinin henüz parti kurulmadan, birçok seçici aşamaya rağmen, 32 bin kişi⁸⁴¹ gibi ciddi bir kitleselliğe ulaşması da bu isimleri tedirgin ettiği söylenebilir. Nisan’da bu kez de partinin 19 Ağustos 1985’te resmen kurulacağı kamuoyuyla paylaşılmış ve bu DSP’lilerin zamanlamayla ilgili son yanlış planlamaları olmuştur.⁸⁴² Bu planlamadan sapıp kuruluşun Kasım ayına bırakılmasının nedeni, kurucular arasında ciddi bir bölümü oluşturan köylü ve çiftçilerin yaz aylarını hasat toplamak için tarlalarda geçirmelerinden kaynaklanmıştır.⁸⁴³

Bunun yanında Rahşan Ecevit’in DSP saflarında yer alacağı açıklandıktan sonra bu duruma en sert tepki veren HP lideri Calp’tan gelmiş ve Calp, DSP’yi solu bölmeye çalışan sermayeyle ittifak yapan bir sermaye partisi olarak nitelendirmiştir. Buna

⁸⁴¹ “*DSP Nasıl Örgütleniyor*”, **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 14, 14 Nisan 1985, s. 14.

⁸⁴² *Milliyet*, 26 Nisan 1985.

⁸⁴³ Çolak, a.g.e., s. 229.

karşın HP'deki demokratik sol kanadın lideri Aydın Güven Gürkan, sermayenin kesinlikle solu bölmek istediğini, ancak DSP'nin sermayenin güdümünde bir parti değil, aksine tabandan gelen bir parti olduğunu ifade etmiş ve Calp'ın görüşlerine karşı çıkmıştır. Gürkan, DSP'nin kuruluşunu CHP yıllarında yaşanan hizipçilik ve kadro krizine bağlamış, bu yüzden bunlara odaklanmadan DSP'nin kuruluşunu sadece “bölücülük”le açıklamanın haksızlık olduğunu belirtmiştir. Ayrıca o, bir sosyal demokratın mevcutla yetinme, ona kanaat etme gibi bir davranış içinde olamayacağı dolayısıyla da DSP'nin kuruluşuna karşı çıkanları yadırgamıştır.⁸⁴⁴ Ancak Gürkan'ın bu pozitif tavrı da SODEP-HP birleşmesinin ardından Kasım 1985'te siyaset sahnesine çıkan Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin (SHP) kurulmasıyla beraber değişmeye başlamış ve hatta Gürkan, Ecevit'e seslenen bir bölünmeme çağrı metni de yayımlamıştır. DSP'nin kuruluşundan bir hafta önceye, SHP'nin kuruluşundan bir hafta sonraya denk gelen 10 Kasım 1985'te Nokta'da yayımlanan “bölünmeme çağrısı”nda, sosyal demokrat hareketin her zaman destek aldığı ancak bir türlü iktidar yapamadığı kitlelere borçlu olduğunu belirtmiştir. Sosyal demokratların ana görevlerini milyonların daha fazla demokrasi ve özgürlük özlemlerine cevap vermek olarak tanımlayan Gürkan'a göre bunun yolu, “yeniden bölmek ve yeniden parçalamak” değil, tek örgütün çatısı altında birleşmek ve bütünleşmektir.⁸⁴⁵

Tabloda (TABLO 7) görüldüğü gibi, bu dönem PİAR Araştırma ve Nokta'nın ortaklaşa yaptıkları bir seçmen eğilimi araştırmasında 1983 Seçimlerinde HP'ye oy verenlerin DSP ve SHP arasındaki muhtemel oy davranışları incelenmiştir. Bu araştırmada sosyal demokrat tabandan %16.2'lik bir desteğe sahip olan DSP'nin Ağustos ayıyla karşılaştırıldığında bu tabandan aldığı destek %6 civarında bir artış göstermiştir. Nokta, araştırma analizinde DSP'nin sahip olduğu bu artarak devam eden ilginin sosyal demokratlara ANAP'a karşı bir seçim kazanma şanslarını kaybettirdiğini belirtmiş ve başta Gürkan olmak üzere diğer sosyal demokrat aktörler de meseleye daha ziyade bu açıdan yaklaşmışlardır. Gürkan, bu anketin DSP'ye eğilim duyulmadığı anlamına gelmediğini, aksine seçmenin sosyal demokratlara tek çatı altında toplanmaları gerektiği mesajını verdiklerini belirtmiş ve hâl böyleyken yola

⁸⁴⁴ “Araştırma Hem Hak Hem Görev”, **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 14, 14 Nisan 1985, s. 14.

⁸⁴⁵ Aydın Güven Gürkan, “Bu Bölünmeme Çağrısıdır”, **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 44, 10 Kasım 1985, s. 12.

ayrı bir partiyle devam etmenin anlamsız olduğunu altını çizmiştir. Gürkan, DSP ve SHP'nin arasında hiçbir politika ve örgütlenme anlayışı farkı olmadığını vurgulamış, DSP'nin en temel tezi olan tabandan örgütlenmeye karşı da SHP'nin tavandan kurulmuş bir parti olmasına karşın halkın sahiplenmesi dolayısıyla bir taban hareketine dönüştüğünü belirtmiştir. O, SHP'nin parti içi demokrasiyi mümkün olduğunca genişleteceklerini ve tabanı karar alma süreçlerinde bir özne hâline getireceklerini vurgulamıştır. SHP'nin programının merkezde yazılıp örgütlere gönderilmek yerine, bu programı örgütlerle beraber yazmayı deneyeceklerini ifade ederek DSP'nin iddiası olan halk kesimlerini siyaseten özneleştirmeyi SHP içinde de yapacaklarını belirtmiştir.⁸⁴⁶ Ancak Ecevit'in DSP hareketini başlatırken temel çıkış noktalarından biri de CHP geleneğinin anladığı bağlamda bir “parti içi demokrasi”nin hiziipleşmeye sebep olduğu fikri olmuş ve o, parti örgütlerinde değil, ülke siyasetinde özne hâline gelmiş “halk kesimleri”ni hayal etmiş ve profesyonel siyasetçiliğe soyunan aydın tavrını reddetmiştir. Dolayısıyla Gürkan'ın arada politika ve örgütlenme bağlamında bir fark görmediği iki partide DSP'nin birçok fark gördüğü söylenebilir. Bu çağrıya olumsuz yanıt Bülent Ecevit'ten gelmiştir. O, SODEP ve HP'nin birleşiminin solda birliği yeniden gündeme getirmesi üzerine, HP'lilerin içinde askeri rejimi özleyenlerin olduğunu ve bu nitelikteki bir partiye sol denemeyeceğini ifade etmiş,⁸⁴⁷ bu yolla SHP'yi bir sağ parti olarak yorumlayıp, DSP'yi soldaki tek aktör olarak göstererek ayrıca örgütlenmesine meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır.

⁸⁴⁶ Aydın Güven Gürkan, “*Taban Tek Parti İstiyor*”, **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 44, 10 Kasım 1985, s. 14-15.

⁸⁴⁷ Cumhuriyet, 22 Kasım 1985.

TABLO 7

1983 Seçimlerinde HP'ye Oy Veren Seçmenlerin DSP-SHP Arasındaki Tercihleri⁸⁴⁸

Parti	Tercih Eden Seçmen (%)
DSP	16.2
SHP	68.3
Hiçbiri	15.5
Toplam	100
Baz	906

Nihayet, kurulacağının açıklanmasından 737 gün sonra, 14 Kasım 1985'te kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığı'na teslim eden DSP, HP'nin SODEP'le birleşmesine tepki olarak partilerinden istifa eden dört milletvekilinin⁸⁴⁹ katılımıyla kurulduğu için kurulduğu gün TBMM'de temsil edilen dördüncü parti niteliğini de kazanmıştır. DSP'nin Kuruluş Hazırlıkları Bürosu'nun hiçbir üyesi ve Rahşan Ecevit Kurucular Kurulu listesinde yer almamıştır. Demokratik solda bir parti kurulacağını 737 gün önce kamuoyuyla paylaşan Tunç haricindeki iki isim, Çelikel ve Akman ise bu listede yer almıştır. Rahşan Ecevit, birçok değerli insanın resmen kurucu üye olamadığını ve böyle bir durumda kurucu üye olmayı kendisine yediremediğini söylemiştir.⁸⁵⁰

Rahşan Ecevit, aynı gün yaptığı yazılı açıklamada kurucuların yaklaşık beşte birinin, %18,2'sinin eski CHP üyelerinden oluştuğunu belirtmiştir.⁸⁵¹ Partinin kuruluşunun ardından SHP'den ilk tepki Genel Sekreter Cahit Angın'dan gelmiştir. Angın, DSP'nin eski ANAP'lı, AP'li ve MHP'lileri daha kuruluşundan içine alırken kendi dışındaki solu dışladığını ifade etmiş ve bunun, “sol görüşe saygısızlık” olduğunu belirtmiştir. O, diğer yandan da iki partinin hitap ettikleri seçmen kitlesi açısından ortaklaştığını ve

⁸⁴⁸ Araştırmanın yaş ve cinsiyete göre kimliklendirilmiş ayrıntıları için ayrıca bkz. Nokta, Yıl: 3, Sayı: 44, 10 Kasım 1985, s. 13.

⁸⁴⁹ Turgut Sözer, Süleyman Koyuncuoglu, Fikret Ertan ve Nuri Korkmaz.

⁸⁵⁰ Milliyet, 15 Kasım 1985.

⁸⁵¹ Rahşan Ecevit, ayrıca, kurucuların %42'sinin işçi ve köylü, %28,7'sinin esnaf ve sanatkâr, %17,9'unun iş ve meslek sahibi, %6,3'ünün de emekli memur olduğunu açıklamıştır. Bu kategorilerin kapsamının ne olduğu detaylı olarak açıklanmadığından, Fikret Bila'nın paylaştığı kişi ve meslek bilgilerine göre bir kapsam dahilinde yukarıdaki tablo (TABLO 5) oluşturulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Cumhuriyet, 15 Kasım 1985.

DSP'nin sırf örgütlenme tarzı nedeniyle başka bir yol tutmasının anlamsız olduğunu da ifade etmiştir.⁸⁵² Bu, SHP'nin DSP'ye karşı daimi olarak izleyeceği ikili stratejinin, bir yandan, DSP'yi başta MHP olmak üzere 12 Eylül öncesinin MC Hükümeti aktörleriyle bir arada göstererek, ülkücüler tarafından CHP'lilere yapılan saldırıların travmasını sosyal demokrat seçmene hatırlatma ve bu yolla onları DSP'den uzak tutma; diğer yandansa “oyların bölünmemesi” söylemiyle sağcılaştığını iddia ettiği DSP'ye devamlı olarak birleşme çağrısı yapmasının başlangıç noktasıdır. Bu iki yönlü strateji birbiriyle çelişki içinde gibi görünse de aslında biri DSP'yi sağcılaşmakla, diğeri de “hareketi bölen” olmakla suçlayarak sosyal demokrat seçmen gözünde DSP'yi marjinalize etmeyi hedefledikleri için aynı amaca hizmet etmişlerdir.

23 Kasım 1985'te Ankara Batı Sinema Salonu'nda⁸⁵³ yapılan DSP'nin Birinci Kurucular Kurulu toplantısına 612 kurucudan 510'u katılmış ve Rahşan Ecevit toplantıya katılan kurucu üyelerin oy birliğiyle DSP'nin ilk Genel Başkanı seçilmiştir.⁸⁵⁴ Toplantıdan bir gün önce basına konuşan Bülent Ecevit, aslında daha önce birkaç kişiye genel başkanlık önerisi götürdüklerini, ancak çeşitli kaygılarla bu isimlerin bu teklifi reddettiklerini ifade etmiştir. Bülent Ecevit'e göre, eğer bu isimler tekliflerini kabul etselerdi, Rahşan Ecevit'in rolünün yalnızca bir öncü olmakla sınırlı kalacağını belirtmiştir. O, Rahşan Ecevit'in Genel Başkanlığını DSP bir kadro hareketine evrilip kendilerine ihtiyaç duymayacak hâle gelene kadar geçici bir çözüm olarak gördüklerini de dile getirmiştir.⁸⁵⁵

DSP'nin ilk Kurucular Kurulu Toplantısı'nda, kurucuların neden DSP'de aktif siyaset yapma kararı aldıklarına dair ortaklaştıkları nokta, DSP'ye gelinceye değin ülkeyi yönetenlerin halka yabancı, halkı tanımayan kişiler olmalarından kaynaklı olarak, artık iktidara halk olarak tedrici biçimde doğrudan ve yasal yollarla ağırlıklarını koyma arzularını belirtmeleri olmuştur. Rahşan Ecevit de bu doğrultuda bir konuşma yaparak, “Hakkari'den çıkan ses Meclis duvarlarında yankılanmadıkça o yönetime halk yönetimi denilemez” demiştir. Ancak Bora vd. tarafından DSP'nin kuruluş döneminde

⁸⁵² Aynı yer.

⁸⁵³ Sinema, bugün faaliyette değildir. Ancak bulunduğu bina ayaktadır. Kavaklıdere'de bulunan Batı Han İş Merkezi, Ankara 17. Noterliği'nin olduğu bina.

⁸⁵⁴ Cumhuriyet, 24 Kasım 1985.

⁸⁵⁵ Cumhuriyet, 22 Kasım 1985.

farklı bölge ve şehirlerde yapılan kapsamlı araştırmada, başta İç Anadolu ve Doğu Anadolu olmak üzere Genel Merkezin “tabandan örgütlenme” ilkesine aykırı olarak, örgütlenmenin sona geldiği bir aşamada yerel örgüt yönetimini feshedip, üyelikleri de iptal eden ve örgütlenmeye yeniden başka isimlerle girişen merkeziyetçi bir tarz benimsediği tespit edilmiştir. Bu durum, DSP’ye emek verenleri de son derece rahatsız etmiştir. Araştırmada bu kaygıların sebepleri, CHP içindeki eski “hastalıklar”ın DSP’ye de taşınmaması ve aşırı solla da araya mesafe koyma uğraşı olarak belirtilmiştir. Ancak araştırmacılar, demokratik sol bir partinin örgütlenebilmesi için demokratik sol değerlere inanan ve bu değerleri özümsemiş insanlara ihtiyaç duyulması sebebiyle bunun bir paradoks olduğunu, çünkü bu değerleri özümseyebilmiş insanların ya 12 Eylül öncesi CHP’den ya da CHP’nin solundan gelebileceğini ifade etmişlerdir.⁸⁵⁶ Yine burada İç ve Doğu Anadolu örgütlerinin daha ziyade feshedilmeleri düşünüldüğünde, DSP’nin etnik ve mezhepsel ayrımcılık yapan isimlerden arınma kaygısının bu tutuma sebep olduğu düşünülebilir.

Hatta bu noktada, Sivas örgütlenmesinde görev alan bir sendikacı, eski CHP’liler partiye alınmazken, MHP’lilerin ve Ülkü Ocağı’nın eski mensuplarına kuruculuk verildiğini, dahası MHP’lilerin 12 Eylül öncesinde CHP binasını çembere aldıkları bir anda binayı cansiperane bir şekilde koruyan CHP eski İl Başkanı DSP’ye alınmazken ülkücülerin partiye alınmasından duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir.⁸⁵⁷ Ecevitlerin burada temel kaygısının yerel örgütlenmelere kadar sirayet eden Baykal-Topuz hiziplerinin parti örgütünü baştan bölerek ilkelere adanmış bir örgüt yerine, yine kişi odaklı, kavgalarla enerji harcayan bir örgüt oluşmasının önüne geçmek olduğu düşünülebilir. Ancak diğer yandan da eski CHP’lilerin büyük çoğunluğunun SODEP ya da HP’de olduğu bir dönemde yol arayışında olan az sayıdaki kişinin de DSP’yi alternatif gördükleri bir anda, eski hizipçi ya da daha solla irtibatlı oldukları gerekçesiyle dışlanmaları, bu insanlara kuruluşundan sonra SHP’ye gitmekten başka çare bırakmamıştır. Bu noktada Ecevit, daha uzun vadeli ve sabırlı bir yol olarak gördüğü DSP’nin örgütünü baştan sıkı ve disiplinli kurmaya çalışmış ve iyi bir parti örgütünü, kitleselleşmeye tercih etmiştir. Ecevit’in hiziplerden duyduğu yılgınlığın

⁸⁵⁶ Bora vd., a.g.m., s. 12.

⁸⁵⁷ A.g.m., s. 15.

yanında, CHP geleneğiyle arasına koyduğu mesafeyi farklı zamanlarda birkaç ek nedenle daha açıkladığı görülebilir. Bunlardan ilki, Ecevit'in CHP'nin burjuva demokratik devrimini gerçekleştirerek tarihsel misyonunu tamamlamış bir parti olarak görmesidir.⁸⁵⁸ İkincisi, Ecevit'in 1970'ler siyasetinde bir yandan örgütün ve tabanın laiklik ve devletçilik gibi konularda yeni içeriklendirmelere kapalı ve sektir bir nitelik taşıdığını fark etmesi, diğer yandan da ülkenin ihtiyaç ve gerçeklerine uygun olarak bu konularda mevcut olanlara alternatif yorumlara muhtaç olunduğunu düşünmesidir. Bunları CHP'nin içinde yapmasının mümkün olmadığını düşünen Ecevit, yukarıda da belirtildiği gibi tüm bu sebeplerden ötürü yeni bir oluşum kararını daha Hamzakoy günlerinde almıştır. Ecevit, 1991'de Milliyet'e verdiği röportajda, bu durumu açıkça ifade etmiş ve CHP'nin devletçilik geleneğinin çok kökü olması gerekçesiyle düşündüklerini tam olarak uygulama ya da dile getirme fırsatı bulamadığını söylemiştir. O günlerde ise DSP'nin artık pazar ekonomisini savunduğunu, ancak bunun sınırının serbest pazar ekonomisine karşı durmak olduğunu belirtmiştir. Çünkü Ecevit'e göre serbest pazar, her şeyin serbest olması anlamına geleceğinden pazar da bir bütün olarak tekelleri sermaye tarafından domine edilirdi.⁸⁵⁹

Ecevit, aynı yıl yapılacak olan 1991 Genel Seçimleri için 11 Ekim 1991'de TRT'de düzenlenen liderler açık oturumunda bu fikrini daha da açmış ve serbest pazar ekonomisinde tekel ve karteller dolayısıyla spekülasyon kazanç ihtimalinin olduğunu, ancak pazar ekonomisinde üretici ve tüketici kooperatifleri vasıtasıyla aracılığın ortadan kalkacağını belirtmiştir. Dolayısıyla bununla beraber, fiyat spekülasyonunun ortadan kalkarak üreticinin de tüketicinin de ezilmesinin önüne geçileceğini ifade etmiştir. Ecevit, onun kooperatifçilik anlayışının zaman aşımına uğramış devletçilik anlayışının dışında olduğunu vurgulamış ve asıl Türkiye'de halihazırda uygulanan kooperatifçiliğin yıkılan komünist ülkelerdekinden bile daha devletçi yapıda olduklarını vurgulamıştır. Ona göre, Fiskobirlik ve Çukobirlik gibi kooperatiflerin yöneticilerini devletin tayin etmesi, bu demode devletçilik anlayışının göstergesidir. O, DSP'nin kooperatifçilik anlayışının devleti kooperatif yönetimlerinden azade kılan bir anlayış olduğunu ve devletin yegane görevinin kooperatiflerin hesaplarını

⁸⁵⁸ Doğan, a.g.e., s. 193.

⁸⁵⁹ Milliyet, 8 Eylül 1991.

denetlemek olacağını altını çizmiştir. DSP'nin üçlü bir kooperatif modeli öngördüğünü ve bu üçlü modelin esnaf, tüketici ve üretici kooperatiflerine dayandığını da belirtmiştir. Bu modelin kendi kendini doğal olarak denetleyen bir model olduğunu belirten Ecevit'e göre, üretici doğrudan malını esnafa satabilecekken, esnafın aşırı kâr amacıyla başka yollara sapması durumundaysa bunu tüketici kooperatifin engelleyeceğini vurgulamıştır.⁸⁶⁰

Ayrıca o, üçlü koalisyon döneminde (DSP-MHP-ANAP) kendisinin devletçiliğinin öteden beri katı bir devletçilik anlayışı olmadığını Ertuğrul Özkök'e ifade etmiş ve 1961'de yayımlanan YÖN Bildirisi'ne Avcıoğlu'nun talebine rağmen bu yüzden imza atmadığını belirtmiştir.⁸⁶¹ Ecevit, YÖN'ün ikinci sayısında yazdığı YÖN Bildirisi'nin devletçilik anlayışına alternatif ve demokratik devletçiliği öngören kısa yazısında, devletçiliğin sadece devlet yatırımları şeklinde anlaşılmaması gerektiğini, toplumun sosyal adalete dayanarak topyekûn kalkınmasının anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre, bunun yolu, bir toplumsal ahenk kurmaktan geçmektedir. Onun bu toplumsal ahenk içinde kalkınma-ilerleme fikrinin pozitifizmle yaklaştığı aşikardır. Ayrıca Ecevit, devletçilik anlayışının özel teşebbüsü ortadan kaldıran bir anlayış değil, “devlet işletmeciliğine teşebbüs ruhunu, özel teşebbüse de devlet işletmeciliğinin toplumsal sorumluluğunu kazandırmak”tan yana olduğunu ifade etmiştir.⁸⁶² Kısaca onun savunduğu devletçilik anlayışı, evrensel sosyal demokrasinin öngördüğü gibi tekellerin oluşmasına engel olan bir anlayışı içerirken, diğer yandan da sosyal demokrasinin insan doğasına güvenen neo-Kantçı iyimserliğini çağrıştırır şekilde, özel sektörün de toplumsal sorumluluk ve “ortak iyi” anlayışıyla hareket edebileceğini düşünmüştür. Bu, devletçiliğe, yukarıda da belirtildiği gibi, Kemalizmin devletçilik ilkesi üzerinden meşruiyet sağlamıştır. Ancak bu anlayışın Kemalizmden farkı, tekelleri kırmaya dönük devlet müdahaleciliğini olumlamasıdır. Kemalist dönemde henüz sanayileşme tamamlanmadığı için ortada büyük kartellerin ya da tekellerin olmamasından kaynaklı olarak öncelik, sanayileşme adımlarını sağlamakken; Ecevit'in CHP yıllarında öngördüğü devletçilik anlayışı, tekel ve kartellerin önüne

⁸⁶⁰ Yazar Belirtilmemiş, **'91 Seçimleri Liderler Açık Oturumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992, s. 29-30.

⁸⁶¹ Ertuğrul Özkök, “Devletçiliğe İtiraz Mektubu”, **Hürriyet**, 10 Ağustos 1999.

⁸⁶² “Bildiri”, **YÖN**, Sayı: 2, 27 Aralık 1961.

geçen ve sosyal adaletçi içerik barındıran bir anlayış olmuştur. Bu bakımdan onun DSP'nin kuruluş yıllarında devletçilik konusunda söylediklerinde CHP dönemiyle kıyaslandığında pek bir fark yoktur. Onun bu konuyu CHP'yle ayrılığını ilkesel temellere dayandırmak ya da CHP'nin içindeki demokratik solun daha soluna kayan gruplardan kendisini ayırtırmak için dile getirdiği söylenebilir.

Ecevit'in 12 Eylül sonrası en radikal çıkışının laiklik konusunda olduğu söylenebilir. Gerçi onun laiklik anlayışı, CHP'nin klasik anlayışından farklılaşan ve yukarıda da görüldüğü gibi dinin kamusal alandaki görünürlüğüne itiraz etmeyen, hatta yeri geldiğinde din adamlarının etkinliğinden hedeflediği toplumsal dönüşüm için faydalanmayı dahi gündeme getiren bir anlayıştır. Nitekim o da bu düşüncelerin kendisinde yeni olmadığını, daha 1968 yılında laik bir devlette tarikatların yasaklanamayacağını söylediğini ve bunun bazı CHP'lileri rahatsız ettiğini ifade etmiştir. Fakat Ecevit, tarikatlar serbest bırakılırken, siyasette özne olmalarının kesinlikle engellenmesi gerektiğini de belirtmiştir. O, laiklikten ödünsüz olduğunu, ancak laikliğin yeniden tanımlanarak devletten ayrılması gerektiğini savunmuştur. Ecevit, bu fikirlerin kendisinin politikacılık döneminde halkın hem dine hem de laikliğe olan bağlılığını gördükçe geliştirdiğini söylemiş ve Türk aydınının dinine bağlı herkesi bağnaz, gerici ve dolayısıyla sağcı gibi gördüğünü ifade ederek, bu tutumu eleştirmiştir.⁸⁶³ O, DSP ve SHP arasındaki en net ayrıma da bu noktadan hareketle gitmiş ve bu yolla hem “bir bölen” suçlamalarına cevap vermiş hem de SHP ile DSP arasında varoluşsal farklar olduğunu tekrar vurgulamıştır. Ona göre DSP, SHP tabanındaki oylardan değil, sağcı olarak kodlanıp sağ partilerin tabanına sıkıştırılmış kitlelerden beslenmektedir. Ayrıca Ecevit, DSP ve SHP'nin toplam potansiyel oyunun %50 olduğunu, SHP'nin DSP'yle uğraşmak yerine toplumsal meselelerle uğraşırsa bu oyun temsile de yansıyacağını ve ülkenin kaderini, parlamentoda sağlayacakları çoğunluk dolayısıyla DSP ve SHP'nin, sosyal demokratların belirleyeceğini belirtmiştir.⁸⁶⁴

⁸⁶³ Milliyet, 8 Eylül 1991.

⁸⁶⁴ Aynı yer.

Rahşan Ecevit ise 23 Kasım 1985'te gerçekleşen Birinci Kurucular Kurulu toplantısında yaptığı konuşmada SHP'yi seçkincilikle suçlarken, DSP'nin köylü, işçi, esnaf, sanatkâr, tamirci, pazarcı, çaycı, marangoz ve şoförler tarafından kurulduğunu belirtip, “DSP, seçkinler yönetiminin değil, seçmenler yönetiminin partisidir” demiştir. DSP'yi kuranların ortak özelliğini, “bozuk düzenin yaktığı” kesimlerden gelenler olarak tanımlayan Rahşan Ecevit, SHP'lilerden gelen DSP'nin tabandan örgütlenme çabasının mümkün olmadığı ifadelerine karşı SHP'yi isim vermeden, “sosyal demokrat gibi görünen kimi çatı partileri” olarak eleştirmiş ve tüm bu eleştirilere rağmen başardıklarını söylemiştir.⁸⁶⁵ O, DSP'nin kuruluş sebeplerini “sürekli demokrasi, süngüsüz barış, sömürsüz bir düzen” olmak üzere üç başlık altında özetlemiştir. Toplantı sonucunda oy birliğiyle seçilen MKYK'da iki emekli işçi, bir işçi, bir esnaf, iki yüksek mühendis, biri meslek odası başkanı olmak üzere (Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı) iki mühendis, mühendis bir dernek başkanı, bir koltuk döşemecisi, bir şoför, bir gazeteci, bir muhasebeci ve üç de avukat yer almıştır.⁸⁶⁶ Buna karşın DSP'ye katılan dört milletvekilinden hiçbiri kendisine MKYK listesinde yer bulamamıştır. Yapılan görev dağılımının ardından DSP'nin ilk Genel Sekreteri ise Necat Hamzaoglu olmuştur.⁸⁶⁷

DSP'nin ilk MKYK'sından ilerleyen süre içinde yalnızca Selçuk Sönmez ve Yaşar Mengi partide kalırken; DSP'nin büyük ortak olarak iktidara geldiği 1999'da 612 kurucudan da bu iki isme ek olarak İlhan Uğurtaş ile beraber partide toplamda yalnızca üç kişi kalmıştır.⁸⁶⁸ MKYK'nın meslek dağılımı düşünüldüğünde, onun halkın partisi ve bozuk düzenden mustarip olanların partisi olma iddiasından, tarım sektöründe üretim ve verimliliği arttırarak buradan sanayiye kaynak aktarımı yapma iddiasına kadar demokratik solun temel argümanlarının sembolik olarak temsil edildiği görülebilir. DSP'nin kuruluşunun ardından Doğru Yol Partisi (DYP) Genel Başkanı

⁸⁶⁵ Cumhuriyet, 24 Kasım 1985.

⁸⁶⁶ MKYK listesi şu şekildedir: Secaattin Aktan (Emekli işçi), Hasan Altun (Esnaf), Ufuk Ateş (Elektrik Yüksek Mühendisi), Seyfettin Aydın (Yüksek Mühendis), Sami Doğan (Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı), Sırma Evcan (Gazeteci), Nejat Hamzaoglu (Sosyal Danışma ve Türk-Avusturya Dostluk Derneği Başkanı), Hüseyin Kara (Emekli İşçi), İsmail Kartal (Koltuk Döşemecisi), Ahmet İrfan Kılınç (Şoför), Celal Türkoğlu (Muhasebeci), Yaşar Mengi (Avukat), Haluk Özdalga (Mühendis), Erkan Özdemir (Avukat), Selçuk Özdemir (Avukat) ve Musa Top (İşçi). Bkz. Cumhuriyet, 24 Kasım 1985.

⁸⁶⁷ Ercan Yavuz, a.g.e., s. 46-47.

⁸⁶⁸ A.g.e., s. 46-47.

Hüsamettin Cindoruk, kendisinin sürekli olarak pejoratif bir biçimde Demirel'in emanetçisi olmakla eleştirilmesine atıfla, "Gerçek emanetçi siyaset meydanına çıktı (...) Artık tiyatroyu seyredin" şeklinde açıklama yaparken; Başbakan Özal ise DSP'nin siyaset sahnesinde herhangi bir değişikliğe yol açmayacağını ve zihniyetleri değişmediği için aksini iddia etseler de CHP markasının bir uzantısı olduklarını ifade etmiştir.⁸⁶⁹

Rahşan Ecevit, DSP Genel Başkanı sıfatıyla ilk yurt gezisine Güney illerini kapsayan bir plan dahilinde, 4 Ocak 1986'da çıkmıştır. O, ilk durağı olan Tarsus'a "Devlet güdümünde toplum değil, toplum güdümünde devlet" yazılı olan üstü açık bir kamyonetle girerken, yaklaşık 250 araçlık bir konvoy ve coşkulu bir kalabalıkla karşılanmıştır. DSP lideri, Tarsus'ta yaptığı konuşmada, toplumun ANAP'ın depolitizasyon politikasına meydan okumaya başladığını, bunun da onların moralini altüst ettiğini ifade etmiştir. Tarsus'tan Mersin'e geçen Rahşan Ecevit, halkın bezgin, ancak DSP sayesinde artık çaresiz olmadığını ve halkın artık edilgen bir rolden çıkıp, DSP'yle beraber etken bir duruma geleceğini vurgulamıştır. O, Bülent Ecevit'in neoliberalizmin dayattığı düzenin iktisadi politikasının örgütlenme haklarını da ortadan kaldıracağı öngörüsünün bir uzantısı olarak, partilerin ve politikacıların da örgütlü toplumdan azade bir siyaset alanına hapsedilmek istendiğini vurgulamış ve DSP'nin bu sıkıştırılmış siyaset oyununu aşmak için aşağıdan yukarıya örgütlenme yolunu seçtiğini belirtmiştir. Ona göre DSP, müesses nizam içinde olabilenle yetinmeye değil, olması gerekene, toplumun özne olduğu bir siyasete talip olmuştur. R. Ecevit, B. Ecevit'in CHP yıllarından beri olmazsa olmaz bir gündem olarak belirlediği toprak reformuna da Atatürk Barajı üzerinden değinmiş ve toprak reformu yapılmadan bu barajın bitirilmesinin bir avuç ağadan başka kimseye faydası olmayacağını belirtmiştir. O, artık geleneksel ağaların da değil, baraj çevresinde değerlendirme ihtimali olan toprakları satın alan kent ağaları ve Amerikan plantasyon ağalarının bölgenin hakimi olacağını vurgulamıştır. Daha sonra Adana'ya geçen R. Ecevit, burada da kısa bir konuşma yaptıktan sonra Ankara'ya dönmüştür.⁸⁷⁰ O, birkaç gün sonra Cüneyt Arcayürek'e verdiği röportajda bu gezinin, gazetelerde yazılanların

⁸⁶⁹ Aynı yer.

⁸⁷⁰ Cumhuriyet, 5 Ocak 1986.

aksine halkın 12 Eylül öncesinde olduğu gibi siyasete ilgi göstermediği iddialarının tersini gösteren bir gezi olduğunu ifade etmiştir. Ecevit'e göre halk, DSP'yle birlikte o eski ilgisini yeniden göstermiş ve geleceğe umutla bakar bir hâle gelmiştir.⁸⁷¹

Rahşan Ecevit'in bu dönem bir diğer politik uğraşı, 12 Eylül'ün dayattığı statükoyu yıkmaya dönük olarak, rejimin dışarıda tutmaya çalıştığı aktörlerle bir diyalog zemini arayışı olmuştur. O, DYP lideri Cindoruk'un DSP'ye kuruluşu dolayısıyla yaptığı ziyareti iade etmek üzere DYP Genel Merkezi'ne gitmiş ve burada DYP'nin daha evvel kamuoyuyla paylaştığı ve ardından DSP'nin de bir bildiri yayımlayarak destek verdiği demokratikleşme ve yeni anayasa gibi konuları tartışmıştır. O, 12 Eylül öncesinin en büyük sorunu olan partiler-arası diyalogsuzluğu gidermeyi amaçladıklarını ileri sürmüş ve yeni bir anayasa hazırlanması konusunda mutabık kaldıklarını belirtmiştir. İki liderin yaptığı açıklamaya göre, tasarlanan anayasa solu da sağı da dışlamayan, yalnızca darbeleri ve millet iradesini yok sayan davranışları dışlayan bir nitelik taşıyacaktır.⁸⁷² Rahşan Ecevit'in bir sonraki durağıysa SHP Genel Merkezi olmuş ve burada İnönü ve Gürkan ikilisiyle görüşmüştür. O, DYP'yle birlikte sürdürdükleri “ulusal uzlaşma girişimi”ni SHP'ye anlattığını, ancak nötr bir tutumla karşılaştığı için nasıl bir tavır takınacaklarını anlayamadığını ifade etmiştir. Ona göre bu görüşme, “ulusal uzlaşma girişi”minin bir parçasıyken, SHP'liler bunu birleşme için bir adım olarak yorumlamış ve uzlaşma yerine birleşme tartışmasını öncelemişlerdir. Rahşan Ecevit'in birleşmeyi düşünmediklerini ve DSP'nin kendi yolunda ilerleyeceğini belirtmesinin ardından görüşme sona ermiştir.⁸⁷³

SHP'nin DSP'nin bu çağrısına olumlu cevap vermemesi, DSP'nin yeni doğduğu bir dönemde onu aktörleştirerek kamuoyu önünde görünür kılmak istememesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Nitekim DSP'nin bu çağrısına en başından itibaren parlamento dışı muhalefetin etkisizliğinden dem vurarak çok sıcak bakmayan SHP, ilerleyen günlerde de bu uzlaşma çağrısının dışında kalacağını ve iktidara gelmesi durumunda “gerekli değişiklikleri” mutlaka yapacağını açıklamıştır. Rahşan Ecevit, SHP'nin bu tutumuna karşı onları “danışıklı muhalefet” yolunu seçmekle suçlamış ve

⁸⁷¹ Cumhuriyet, 9 Ocak 1986.

⁸⁷² Cumhuriyet, 11 Ocak 1986.

⁸⁷³ Cumhuriyet, 18 Ocak 1986.

bu noktadan sonra yollarının tamamen ayrıldığını söylemiştir. Anayasa değişikliğinin üçte iki çoğunluk gerektirmesi dolayısıyla bir uzlaşmanın kaçınılmaz olduğunu ve bu yüzden SHP'nin tavrının statükodan memnun oldukları şeklinde yorumlanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca ayırım yalnızca bu konuyla sınırlı değildir. O, SHP'nin de tıpkı ANAP gibi neoliberal birikim modelinden yana olduğunu ve bu modeli sürdürmek için iç ve dış çevrelere güvenceler vererek MDP'nin bile sağına düştüğünü ifade etmiştir. Aynı gün eski HP'li, bağımsız milletvekili Şükrü Babacan'ın DSP'ye katılmasıyla beraber DSP'nin parlamentodaki sandalye sayısı beşe yükselmiştir.⁸⁷⁴ Aynı gündem doğrultusunda bir röportaj veren DSP MKYK üyesi Özdalga ise milli mutabakat arayışına karşı SHP'nin “kaypak, kararsız ve çekingen” davrandığını belirtmiştir. Özdalga, milli mutabakat arayışının amacını, ülkenin sağ ve sol merkezlerini temsil eden partilerin 12 Eylül öncesinde olduğu gibi birbirini doğrudan dışlayarak siyaset yapma anlayışlarının dışına çıkarak, siyaset sahnesinde iş yapabilirliğin kolaylaştırılması ve bu yolla askeri müdahalelerin engellenmesi olarak açıklamıştır.⁸⁷⁵ Özdalga'nın milli mutabakata yaptığı bu vurgu, Ecevit'in 1990'larda sağındaki aktörler ve partilere karşı olumlu yönde değişen tutumunun sebebinin merkezlerin işbirliğine dayanarak, hem rejim için tehdit olarak gördüğü partileri siyaset denkleminin dışında tutma hem de bu tehditleri sebep göstererek ortaya çıkabilecek askeri müdahalelerin önüne geçme çabasının nedeni olarak kabul edilebilir.

Bu tartışmaların sürdüğü sırada Bülent Ecevit'in SHP'yi Özal'ın son derece kötü idare ettiği dış politik ilişkilerde iyi bir muhalefet örneği sergileyemediği, hatta ANAP'ın değirmenine su taşıdığı yönündeki açıklamasına SHP lideri Gürkan, DSP'nin kendisine SHP yerine DYP'yi müttefik olarak seçtiğini ve varlık amacını da ne olursa olsun SHP'yi küçültmek olarak belirlediğini ifade etmiştir. Gürkan, B. Ecevit'in SHP'nin sosyal demokrat birikimini oluşturan en önemli kuramcılardan biri olduğunu ifade ettikten sonra, yaptığı “acımasız” açıklamalara karşı mecburen cevap verdiğini belirtmiştir. Rahşan Ecevit ise Gürkan'ın bu yöndeki açıklamalarına yazılı bir bildiriyle cevap vermiş ve “rejim konusunda işbirliğini reddeden DSP değil, SHP'dir”

⁸⁷⁴ Cumhuriyet, 21 Ocak 1986.

⁸⁷⁵ Cumhuriyet, 29 Ocak 1986.

ifadeleriyle SHP'yi ANAP'a hizmet etmekle suçlamıştır. Gürkan'ın kendisinin işbirliği teklifini reddetmesinin ardından Özal'dan randevu alarak onunla yeni bir anayasa için müzakere yürütmeye çalıştığını anımsatan R. Ecevit, asıl SHP'nin DSP'den kendisini uzaklaştırarak ANAP'a yaklaştığını ifade etmiştir. DYP'yle müttefiklik iddialarına karşısya bu arayışın müesses nizama karşı bir milli mutabakat arayışı olduğunu ve DSP'nin kimseyle bir müttefiklik ilişkisi olmadığını vurgulayarak yanıtlamıştır.⁸⁷⁶ Dolayısıyla iki parti de birbirlerini merkez sağdaki iki partiden biriyle yakınlaşmakla suçlayarak sağcılaşma eğiliminde olduklarını ima etmiş ve sosyal demokrat seçmen üzerinde bir etki yaratmaya çalışmışlardır. Aslında bu örnekte de görüldüğü gibi, SHP'nin siyaset sahnesinde olduğu dönem boyunca, özellikle SHP'ye oy veren seçmen nezdinde dahi Ecevit hâlâ “bir gün dönüp toparlayacak doğal lider” gibi bir imaja sahip olduğundan Ecevit'e karşı ağır bir ithamda ya da eleştiride bulunmamaya özen gösterilmiştir. Bunun en büyük istisnası, ileride görüleceği gibi, Baykal hizbi olmuş ve bu hizip, Ecevit'e karşı sağcılaşma eleştirilerini üst tondan tekrar ederek sosyal demokrat tabandaki “doğal lider” imajını zedelemeye çalışmışlardır.⁸⁷⁷

SHP ve DSP arasındaki ilkesel üstünlük tartışması, partiler arasında henüz seçim yapmamış birtakım eski parlamenterin DSP'ye meyletmesine neden olmuş ve 1978 CHP Hükümeti'nin iki bağımsız bakanı Mete Tan ve Güneş Öngüt'ün de yer aldığı toplam 16 parlamenter DSP'ye katılmıştır.⁸⁷⁸ DSP'ye katılan 16 parlamenter, DSP'ye katılma nedenlerini “Geçmişin birikimlerini ve toplumdaki gelen istemleri değerlendirmek için CHP'nin tarihsel kaygılarından esinlenerek inançla katıldıkları” şeklinde ifade eden bildiride, SHP'nin sosyal demokrasinin merkezi olma çağrısını, 1961 Anayasası ve 1971 Muhtırası gibi alanlarda taban tabana zıt düşünen kişilerin ortak çatısı hâline gelmesi dolayısıyla “ilkesiz” bir çağrı olarak yorumlamışlardır.⁸⁷⁹

⁸⁷⁶ Cumhuriyet, 21 Şubat 1986.

⁸⁷⁷ Ömer Laçiner, “*Sosyal Demokrasinin Krizi ve DSP*”, **Birikim**, Sayı: 18, Ekim 1990, s. 6.

⁸⁷⁸ Bu iki isim haricinde katılan 14 CHP'li eski parlamenterin isimleri şöyledir: Ferda Güley (Ordu Milletvekili), Recai Kocaman (Artvin Senatörü), Vehbi Meşhur (Amasya Milletvekili), Orhan Oktay (Konya Milletvekili), Abdi Özkök (Bolu Milletvekili), Nihat Saltık (Tunceli Milletvekili), Nuri Çelik Yazıcıoğlu (Çanakkale Milletvekili), Süleyman Yıldırım (Tunceli Milletvekili), Zeki Karagözlü (Manisa Milletvekili), Ali Kırca (Malatya Milletvekili), Alev Coşkun (İzmir Milletvekili), Coşkun Karagözoğlu (İzmir Milletvekili), Mahmut Özdemir (Sivas Milletvekili), Mukbil Abay (Konya Senatörü). Bkz. Cumhuriyet, 23 Şubat 1986.

⁸⁷⁹ Aynı yer.

Bu açıklamanın hem Ecevitlerin hem de DSP'nin SHP'nin sosyal demokrat değil, "çatı partisi" olduğuyla ilgili beyanlarıyla örtüştüğü söylenebilir.

R. Ecevit, yabancı sermayenin özendirilmesi amacıyla hazırlanan kararnameyi, tıpkı B. Ecevit'in yaptığı gibi Osmanlı'yla karşılaştırarak neo-Osmanlıcılık üzerinden eleştirmek için araçsallaştırmıştır. Ona göre, bu kararnameyle birlikte tıpkı Osmanlı döneminde olduğu gibi, yerli sermayeye tanınmayan birçok ayrıcalık yabancı sermayeye tanınmıştır. Bu kararnameyle beraber yabancı sermayenin tamamen iç tüketime dönük yatırım yaparak iç pazarı domine edeceklerini öne süren R. Ecevit, ayrıca Özal'ın sürekli olarak demode fabrikaları Türkiye'ye davet etmesinin ucuz emek gücünün pazarlanması anlamına geldiğini ve bunun sürekliliği için de demokrasinin olmazsa olmazlarından olan işçi örgütlenme haklarının engellenerek, demokrasiye dönüşün engelleneceğini vurgulamıştır. Bunun yanında o, DSP'nin hem yabancı sermayeden hem de onu özendirici tedbirlerden yana olduğunu belirtirken, bunun ulusal ekonomiye köstek değil, destek olur bir nitelikte olması gerektiğini savunmuş ve "Osmanlı tuzakları"na karşı sanayiciler ve işçileri seslerini yükseltmeye davet etmiştir.⁸⁸⁰ Onun bu açıklaması, DSP'nin kuruluşunda Çelikel ve Tunç'un kişiliklerinde ortaya koyulan sanayici-işçi birlikteliğine dayanarak *halkınevine* ulaşmak, toplumu dönüştürmek ve bozuk düzenden kurtarmak için onlara ortaklaşan çıkarlarını gösteren ortak mücadeleye çağrı niteliğindedir.

B. Ecevit'in 12 Eylül'den sonra halka karşı kısa da olsa ilk seslenişi 12 Nisan 1986'da gerçekleşmiştir. R. Ecevit, aynı gün İzmit'te yaptığı konuşmayı ağırlıklı olarak SHP'yle birleşme ile SHP'nin DSP'ye yönelttiği bazı milletvekillerine "çengel atma" iddiasına ayırmıştır. O, anayasayı canhıraş savunanlarla aynı yerde görünmeyi tercih eden SHP'yle "anti-militarist" olan DSP'nin aynı noktada konumlayamayacağını, dolayısıyla birleşmenin de mümkün olmadığını belirtmiş ve milletvekili "transfer" iddialarıyla ilgili olarak da SHP grubuyla birleşmeyi reddeden bir partinin böyle bir şey yapmayacağını, gelmek isteyenlerin kendi kararları olmakla birlikte, bunların içinden de yalnızca demokratik solculuğunu ispatlayanların partiye alındıklarını ifade etmiştir. O, bu konuşmasının ardından Kartal Belediye Sineması'na geçmiş ve burada

⁸⁸⁰ Cumhuriyet, 5 Mart 1986.

da bir konuşma yaptıktan sonra B. Ecevit'in kendisini beklediği Suadiye'deki evlerine doğru hareket etmiştir. Bu esnada R. Ecevit'e birçok partili eşlik etmiş ve onun eve varmasının ardından oluşan kalabalığın boyutu, Ecevitleri evin camından halkı selamlamak zorunda bırakacak bir boyuta ulaşmıştır. B. Ecevit, camdan halkı selamladığı esnada, DSP'nin sıfırdan ve aşağıdan yukarıya doğru örgütlenme niyeti ve modeline atıfla, "Demokrasi tohumlarını halk eker ve filizleri halk büyütürse kimse yerinden sökemez" demiştir.⁸⁸¹

R. Ecevit, DSP'yi kitlelerle tanıştırma uğraşlarına devam ederken, B. Ecevit ise siyasi yasakların kaldırılmasıyla ilgili eski liderle bir güç birliği yaratma arayışı içine girmiştir. Kapatılan MSP'nin lideri Erbakan'ın Aralık ayında Demirel ve Ecevit'e yaptığı ziyaretlerin ardından Erbakan'a 15 Ocak 1986'da iade-i ziyarette bulunan Ecevit, 12 Eylül öncesi liderlerinin siyasi faaliyetlerini yasaklayan 2969 sayılı yasanın tümünden kaldırılması gerektiğini belirtmiş ve bu konuda Erbakan'la bir fikir birliği içinde olduklarını ifade etmiştir.⁸⁸² Bakanlar Kurulu'nun 12 Eylül öncesinin parti yöneticilerine siyasi demec vermeyi yasaklayan 2969 sayılı yasanın 1. Maddesinin B ve D bentlerinin kaldırmasının kabul etmesinin ve 2 Nisan 1986'da Resmî Gazete'de⁸⁸³ yayımlanmasının ardından eski siyasilerin güncel politikayla ilgili görüş bildirmelerinin önünde hukuki bir engel kalmadığı iddia edilmiştir. Bülent Ecevit ise bu yasada asıl kaldırılması gerekenin eski siyasilerin 12 Eylül öncesindeki gibi bir çatışma ortamının doğmasına sebep olabilecek beyanat vermelerini yasaklayan, son derece muğlak bir içeriğe sahip olan A bendi olduğunu ve bu kaldırılmadıkça yapılan değişikliklerin hiçbir anlama gelmeyeceğini ifade etmiştir.⁸⁸⁴

12 Eylül'den itibaren askerlerin eski liderlere biçmeye çalıştığı elbiseye bir türlü sığmayan tek lider olan, yasaklara meydan okumakta ilklere imza atan Bülent Ecevit'in DSP tarafından 18 Mayıs 1986'da Ankara Atatürk Spor Salonu'nda düzenlenecek olan İkinci Kurucular Kurulu Toplantısı'na davet edildiği bildirilmiş ve burada bir konuşma yapacağı beklentisi oluşmuştur.⁸⁸⁵ Beklendiği şekilde o,

⁸⁸¹ Cumhuriyet, 13 Nisan 1986.

⁸⁸² Cumhuriyet, 16 Ocak 1986.

⁸⁸³ Resmî Gazete, 2 Nisan 1986.

⁸⁸⁴ Cumhuriyet, 13 Mart 1986.

⁸⁸⁵ Cumhuriyet, 11 Nisan 1986.

kurucuların ve davetlilerin isteğiyle kürsüye gelmiş ve 12 Eylül'den yaklaşık 2300 gün sonra bir salon toplantısında halka hitap etmiştir. O, konuşmasını anayasa ve milli mutabakat tartışmaları ile SHP eleştirisine ayırmıştır. İlk alanda, anayasanın yalnızca iktidara konfor sağlamasından kaynaklı olarak ANAP tarafından savunulduğunu ifade etmiş ve ulusal uzlaşma imkanı olmasına vurguyla, Türkiye'nin "totaliter devlet anlayışı üzerine kurulu" 1982 Anayasası'ndan kurtulup, yeni bir anayasa yapmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Bu uzlaşmanın sebebini, 12 Eylül'ün yarattığı çile ve çelişkiler olarak belirten Ecevit, bunu bir tarihsel uzlaşma fırsatı olarak değerlendirmiş ve demokratik sağa bu fırsatı tepmeme çağrısı yapmıştır. İkinci alanda Ecevit, SHP'nin yeni bir anayasa gerekmediğini ve mevcut anayasada birtakım değişiklikler yapılmasının yeterli olacağını savunduğunu belirtmiş ve iktisadi politikanın da teknokratik bir saha olduğu iddiası nedeniyle değiştirilmeden, daha iyi şekilde uygulanabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Kendisi dahil hiçbir demokratik solcunun birbirinin doğal uzantısı olan bu iki alana bakışta böyle düşünen bir partiyi sosyal demokrat olarak tanımlayamayacağını, böyle bir partinin ancak "TÜSİAD sosyal demokrati" olabileceğini ifade etmiştir. Onun SHP'ye yönelik bir diğer eleştirisi de daha soldan gelen isimlere karşı uyguladığı "açık kapı" politikası olmuş ve DSP'nin kapısının daha soldan gelenlere karşı sıkı sıkıya kapalı olduğunu belirttikten sonra, "Tutarsız bir yapıyla iktidara gelmektense hiç gelmemek daha hayırlıdır" demiştir.⁸⁸⁶

R. Ecevit ise yaptığı konuşmada DSP'nin Türk siyasal hayatındaki yerine odaklanmış ve olması gerekenle ilgilenmeyip, olanla yetinenlerin ancak "Düzenin yedek lastiği" olabilecek "tatlı su sosyal demokratları" olduklarını ifade etmiştir.⁸⁸⁷ SHP dahil diğer tüm partileri "12 Eylül partileri" olmakla itham eden R. Ecevit, kendilerinin kolay olanı değil zor olanı seçerek, "demokrasi vitrinine bir de göstermelik sosyal demokrat parti maketi oturtmak için değil", halkın yoksulluğunu, ezilmişliğini; düzenin bozukluğunu ve adaletsizliğini gidermek için yola çıktıklarını vurgulamıştır. O, bu yüzden DSP'nin askerın güdümünde değil, "halkın ellerinde" yükseldiğini ve kimseye borcu olmadığını belirtmiştir. Ona göre, DSP, ucuz hesaplar peşinde olsa HP'nin

⁸⁸⁶ Cumhuriyet, 19 Mayıs 1986.

⁸⁸⁷ Rahşan Ecevit, **Siyasal Yaşamımızda DSP'nin Yeri**, DSP Yayınları, Ankara, 1986, s. 5.

birleşme taleplerini kabul eder ve kolay yoldan ana muhalefet partisi olabilirdi. Ancak o zaman da 12 Eylül partilerinin bir uzantısı olarak kalırdı.⁸⁸⁸ O, SHP'yi bir 12 Eylül partisi olmakla eleştirmiş ve gelen birleşme çağrılarına da binbir emekle kurdukları DSP'nin amaçlarının SHP'nin “gürültüsü patırtısı” içinde kaybolmasına razı olamayacaklarını belirtmiştir. O, birleşmenin gerekliliğine ilkesel olarak katıldığını, ancak birleşmenin eski CHP'nin hizipçilik gibi hastalıklarını da içinde barındıran 12 Eylül partilerinde değil, demokratik sol dönüşüm hedefine odaklanmış DSP'de ve parti birleşmesiyle değil, tabanda birleşmeyle olabileceğini ifade ettikten sonra, birlik isteyenleri DSP'ye davet etmiştir.⁸⁸⁹ Onun bir diğer vurgusu da SHP'den gelen, DSP'de 12 Eylül öncesi sağcılarının olduğu suçlamasına karşı olmuştur. Bu suçlamanın, 12 Eylül öncesinin bazı sol çevrelerinin “dindarlık ve solculuk bağdaşmaz” anlayışının bir ürünü olduğunu söyleyen R. Ecevit, laiklik ilkesi ve ulus bilinciyle problemi olmayan, demokratik solun adalet, eşitlik ve özgürlük gibi evrensel ilkelerini benimseyen kimsenin dinine bağlılığı dolayısıyla sağcı olarak kodlanıp dışlanamayacağını belirtmiştir.⁸⁹⁰ Bu vurgulardan da anlaşıldığı üzere DSP, arzuladığı dönüşümü gerçekleştirecek yerli *halkınevi* olmayı hedeflerken, bu kitleye B. Ecevit'in, yukarıda da belirtildiği üzere, “sağa mahkum edilmiş halk kesimleri” olarak kavramsallaştırdığı kitleyi de katmak istemiştir.

B. Ecevit'in 12 Eylül'den sonra katıldığı ilk kitlesel miting ise 28 Eylül'de yapılacak ara seçimlerin startını verdikleri Karabük'te, 27 Temmuz 1986'da gerçekleştirmiş ve Rahşan Ecevit'in 17 dakikalık konuşmasına karşı, “konuk konuşmacı” sıfatıyla kürsüye çıkarak 70 dakika konuşmuştur.⁸⁹¹ Konuşmasını yine ANAP ve SHP eleştirisine ayıran Ecevit, “Bu iktidardan ulusu ve devleti kurtarmak ulusal bir görev” demiş ve aynı düzlemde SHP'yi de Özal'ın hiçbir icraatını engelleyemediği, laf üretmekten politika üretmeye fırsat bulamadığı için ulusun sırtında bir yük olarak tanımlamıştır. Ecevit, “Bozuk düzeni, ancak bir halk iktidarının değiştirebileceğini” ifade etmiş ve 12 Eylül öncesi tabanına kavramsal bir paralellikle mesaj iletmek istemiştir.⁸⁹² Ecevit'in hem neoliberal düzenin mimarı olan Özal'ı hem de SHP'yi

⁸⁸⁸ A.g.e., s. 6.

⁸⁸⁹ A.g.e., s. 11.

⁸⁹⁰ A.g.e., s. 21.

⁸⁹¹ Hasan Uysal, “Bay Ecevit 70, Bayan Ecevit 17 Dakika Konuştu”, **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1986.

⁸⁹² **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1986.

benzer doğrultularda eleştirmesinin nedeni, 12 Eylül sonrasında onun ve dolayısıyla DSP'nin artık yalnızca ülkenin “bozuk düzen”e değil, CHP'nin de elitist ve hizipçi gördüğü “bozuk düzen”ine de itiraz etmesi olmuştur. Ecevit'in amaçladığı yeni siyasi kültürde, CHP geleneğinin de yeri yoktur.

3.3.1.1. DSP'nin Kökeninde Tahirî Bir Etki: İnançlara Saygılı Laiklik

28 Eylül Ara Seçimleri için siyasi partiler, aday listelerini YSK'ya listelerin teslimi için son gün olan 6 Ağustos 1986'da teslim etmişlerdir. 17. Dönem boyunca boşalan toplam 11 sandalye için 10 ilde⁸⁹³ yapılacak olan ara seçimlerde DSP, İstanbul'da Murtaza Çelikel, Ankara'da MKYK üyesi Haluk Özdalga, Gaziantep'te kunduracı Tahir Güneş, Zonguldak'ta işçi Rahmi Okutur ve Manisa'da Niyazi Araz'la yarışma kararı alırken, İzmir'deyse Mayıs sonunda SHP'de yaşanan lider değişimiyle parti lideri olan Erdal İnönü'nün karşısına kendi lideri R. Ecevit'i koymuştur.⁸⁹⁴ Adayların belli olmasının ardından Ecevitler, ilk ziyaretlerini Rahşan Ecevit'in aday olduğu İzmir'e gerçekleştirmişlerdir. Ecevitler, ilk propaganda toplantılarını Karşıyaka'nın Bayraklı ve Cumhuriyet mahallelerindeki kahvelerde yaptıktan sonra, İzmir'in gecekondu semtlerinden olan Alpaslan Mahallesi'nde de bir kahve toplantısı organize etmişlerdir. Bu toplantılar esnasında R. Ecevit, aslında aday olmayı düşünmediğini; ancak eğer aday olmasaydı başta SHP olmak üzere bazı çevrelerin DSP'nin şansı olmadığını düşündüğü için aday olmadığı propagandası yapacaklarının sinyallerini vermelerinden kaynaklı olarak aday olduğunu ifade etmiştir.⁸⁹⁵ B. Ecevit ise Alpaslan Mahallesi'nde yaptığı konuşmada Özal'ı “mürteci ve gerici” olmakla itham etmiş, ancak bunun kaynağının din değil; hak ve özgürlüklerin geri gelmesine karşı takındığı negatif tavrı ile ülkeyi kendi mülkü gibi gören ve dolayısıyla bu statüsünün devamı için toplumu geri götürmeyi hedefleyen anlayışı olduğunu vurgulamıştır. O, insanların dindar, hatta tarikat mensubu dahi olmalarına rağmen, ilerici ve sosyal demokrat olabileceklerini savunmuştur.⁸⁹⁶

⁸⁹³ İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun, Niğde, Manisa, Gaziantep, Zonguldak, Bingöl ve Burdur.

⁸⁹⁴ Cumhuriyet, 7 Ağustos 1986.

⁸⁹⁵ Cumhuriyet, 8 Ağustos 1986.

⁸⁹⁶ Aynı yer.

B. Ecevit'in tarikatlara karşı bu olumlu tavrında, onun Kemal Tahir etkisi altında ortaya koyduğu ve DSP'nin de temeline yerleştirdiği "inançlara saygılı laiklik" ilkesinin izlerini görmek mümkündür. Tahir, Arapları Sufiliğe dayanan mezhep kurucusu olarak tanımlarken, Türkleriye tasavvufa dayanan tarikat kurucusu olarak tanımlamıştır. Tasavvufun, ibadetin de tutkun olduğu bir bağ olarak, dünyada her şeyden önce güzelliğin var olduğuna inanan bir yapısı olduğunu belirten Tahir'e göre, Türklerin inancı bu yüzden Allah korkusuna değil, Allah aşkına dayanmaktadır. Tasavvuf, şamanlık ve İslam'ın bir karışımı olması sebebiyle yalnızca Türklere aittir.⁸⁹⁷ Ayrıca tarikatın Türk kültüründe yola girmek anlamına geldiğini söyleyen Tahir'in bu fikirlerinden çok etkilenen, bir Tahiri⁸⁹⁸ olan Ecevit'in bu düşünceye yakınlığının "inançlara saygılı laiklik" söylemine doğrudan yansıdığı belirtilmelidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, B. Ecevit de tarikatları tıpkı Tahir gibi bir "yol arayışı" olarak tanımlamış ve yine Tahir'den esinle Türk halk tasavvufunun, diğer İslam anlayışlarının Allah korkusuna dayanmasının aksine Allah sevgisine dayandığını belirtmiş,⁸⁹⁹ laikliğin de genel propagandanın aksine Türklerin İslam anlayışına iyi geldiğinin altını çizmiştir. B. Ecevit'e göre, Türkiye'de halkın yeniden Allah korkusu yerine Allah aşkına yönelmesi, teokratik Osmanlı düzeninden çıkışla beraber olmuş ve inancın devlet zoruyla dayatılmadığı Cumhuriyet döneminde Türkler, din kisvesi altında Arap milliyetçiliğinin etkisi altında kalan Osmanlı döneminin aksine, yeniden tasavvufi din anlayışlarına kavuşmuşlardır.⁹⁰⁰ İleride değinileceği üzere, B. Ecevit'in 1990'larda Fetullah Gülen'le yakınlaşması da bu düşünceler çerçevesinde şekillenmiştir.

Diğer yandan B. Ecevit'in gecekondü bölgelerini propaganda merkezi olarak seçmesinin nedeniyse 1970'lerde demokratik sol söylemle beraber oy aldığı bu bölgelerin, 12 Eylül sonrasında oy davranışlarını ANAP'tan yana kullanmaya başlamaları ve dolayısıyla bu bölgeleri yeniden "doğal lideri" olduğu demokratik solla

⁸⁹⁷ Kemal Tahir, **Esir Şehrin İnsanları**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, s. 80-81.

⁸⁹⁸ Tahir'in etrafında kümelenenler ve aralıklarla onunla sohbet için bir araya gelenlere Tahirîler denmiştir. Bu isimler arasında Bülent Ecevit'in yanı sıra İsmail Cem ve Oğuz Atay gibi isimler de vardır.

⁸⁹⁹ "Bülent Ecevit, Allah Sevgisi ve Ufuk Açıcı Sohbeti", Çevrimiçi Erişim: <https://youtu.be/4mab-3rpJBU?t=148> (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2021).

⁹⁰⁰ Bülent Ecevit, "Gericilik Osmanlıcılıktan...", **Nokta**, s. 20-21.

buluşturma çabası olduğu söylenebilir. Ancak Kemalizmin daha ileriye taşınmış, altyapı devrimleriyle desteklenmiş hâli olma iddiasındaki ortanın solu-demokratik sol da 12 Eylül sonrasının ideolojisizleşen siyasetinden nasibini almıştır. Kemalizmin modernleşmeci perspektifini, sosyal adalet ve kalkınmayla tabana yaymaya çalışan demokratik sol hareketin 12 Eylül öncesinde bu hedefine ulaşacak nitelikte bir iktidar şansı yakalayamamasının sonucunda, merkezin dışında kalan alanlarda yaşayan insanlara ANAP, bu sosyal adaletçi perspektifin yerine piyasacı bir yaklaşımla gitmiş ve “köşeyi dönme” ihtimalini daha adil bir toplum hayalinin yerine koyabilmiştir. Başka bir ifadeyle, ANAP, toplumsal talebi bireysel arzularla ikame etmiş ve başta varoşlar olmak üzere merkezin dışında kalan bireylere, piyasada başarılı olmakla, toplumsal tanınma, saygınlık ve şehirli kabul edilme arasında doğrudan bir bağ vadetmiştir. Dolayısıyla B. Ecevit’in ikinci dönem liderliğinde ne DSP ne de CHP geleneğinden gelen partiler varoşlarda bekledikleri başarıyı bir daha yakalayamamışlardır.

28 Eylül’de yapılan seçim sonuçlarına göre, iktidar partisi ANAP, %23.5 oy alan DYP faktörü dolayısıyla ciddi kan kaybı yaşamış ve oy oranı yaklaşık %10 gerileyerek %32.1’e inmiştir. Sol taraftaysa SHP, 2.507,212 geçerli oydan 570.055’iyle %22.7 bir orana ulaşırken; DSP, 213.168 oyla %8.5’te kalmıştır.⁹⁰¹ Bu sonuçlara göre ANAP 6, DYP 4 ve SHP 1 milletvekili çıkarırken, %10’luk ulusal barajı aşamayan DSP, milletvekili çıkaramamıştır. DSP lideri Raşan Ecevit’in seçim sonuçlarının ardından yaptığı ilk değerlendirmeye göre, DSP’nin henüz örgütlenmesini tamamlamamış, maddi zorluklar yaşayan ve 8 aylık bir parti olmasına rağmen aldığı kayda değer oyun, onu ilk genel seçimde iktidara taşıyacağını gösterir nitelikteyken, SHP’nin ise her türlü imkanına rağmen aldığı oy oranının onun erimeye ve yok olmaya mahkum olduğunu gösterdiğini vurgulamıştır. SHP’lilerin DSP’nin kendilerinin oylarını böldüğü iddialarına R. Ecevit, asıl SHP’nin Zonguldak’ta DSP’nin milletvekilli çıkarmasına engel olduğunu belirterek karşılık vermiştir. Ayrıca o, DSP seçime girmese ve DSP’ye oy veren bütün seçmenin SHP’ye oy verdiği düşünülse dahi SHP’nin oyunun

⁹⁰¹ Yazar Belirtilmemiş, **Milletvekili Ara Seçim Sonuçları (28.9.1986)**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1986, s. VIII-IX.

ANAP'ın gerisinde kaldığının görüldüğünün, dolayısıyla DSP'nin SHP'nin olası iktidarını engellediği iddialarının boş çıktığının altını çizmiştir.⁹⁰²

R. Ecevit'in, seçim sonuçlarına dayanarak vardığı, HP ve SODEP birleşmesinden oluşan SHP hamurunun mayasının tutmadığı yönündeki çıkarımına SHP içinde de katılanlar olmuş ve 20 milletvekili SHP'den istifa ederek 26 Aralık 1986'da bir "hülle partisi" olarak Halk Partisi'ni kurmuşlardır. Bu isimler, 28 Aralık'taysa DSP'ye iltisak etmişlerdir. Böylece DSP, TBMM'de grup kurmak için yeter sayı olan 20'yi aşmış ve 24 milletvekiliyle⁹⁰³ parlamento grubu kurarak bu dönem tek kanal olan TRT'nin tanıtım imkanlarına daha çok ulaşır bir nitelik kazanıp, grup toplantısı gibi imkanlarla halka mesajlarını iletmek için daha fazla alana sahip olmuştur. Ecevitlerin de bu imkanlar dolayısıyla, uzak durmaya çalıştıkları SHP'den gelen milletvekillerine bir kereliğine göz yumdukları düşünülebilir. Çünkü Ara seçimler onlara, SHP'nin sahip olduğu imkanlar dolayısıyla halka mesajlarını daha çeşitli yollarla iletme şansına sahip olduğunu düşündürmüş olabilir. DSP grubu oluşturulduktan sonra yapılan Grup Başkanlığı seçimiyle bu göreve 12 Eylül son Meclis Başkanı olan eski CHP'li Cahit Karakaş getirilirken, Grup Başkanvekilliklerine ise Ankara Milletvekili Sururi Baykal ve Kars Milletvekili Ömer Kuşhan getirilmiştir.⁹⁰⁴ Ecevitlerin bunu geçici ve pragmatik bir strateji olarak düşündüklerinin ispatı, bu isimlerden yalnızca birinin, Mersin Milletvekili Edip Özgenç'in ilerleyen seçimlerde kendisine DSP listelerinde yer bulabilmesidir.⁹⁰⁵

3.3.1.2. Celal Kürkoğlu Olayı

18 Mayıs 1986'da yapılan İkinci Kurucular Kurulu toplantısıyla beraber uzunca bir müddet DSP'yi Ecevitlerin en istemediği şeyle, parti içi kavgayla uğraştıran bir

⁹⁰² Cumhuriyet, 1 Ekim 1986.

⁹⁰³ Amasya Milletvekili Savaş Arpacıoğlu, Ankara Milletvekilleri Halil İbrahim Karal ve Sururi Baykal, Balıkesir Milletvekili Davut Abacıgil, Denizli Milletvekili Kani Bürke, Edirne Milletvekili Seyyih Hüsamettin Konuksever, İzmir Milletvekili Emir Bayer, Kars Milletvekili Ömer Kuşhan, Konya Milletvekili Sabri Irmak, Malatya Milletvekili İhsan Dinçel, Mersin Milletvekili Edip Özgenç, Niğde Milletvekili Arif Toprak, Samsun Milletvekili Hasan Altay, Sivas Milletvekili Şevki Taştan, Tekirdağ Milletvekilleri Salih Güngörmez ve Salih Alcan, Trabzon Milletvekili Yusuf Ziya Kazancıoğlu, Zonguldak Milletvekilleri Cahit Karakaş ve İsa Vardal.

⁹⁰⁴ Cumhuriyet, 3 Ocak 1987.

⁹⁰⁵ Yavuz, a.g.e., s. 49.

muhalefet hareketi MKYK üyesi Celal Kürkoğlu liderliğinde başlamıştır. Genel olarak Ecevitlere yöneltilen eleştirilerin ortaklaştığı nokta, partinin kuruluş ilkelerinin uygulanmaması, Genel Sekreter olan Korkmaz'ın özellikle 12 Eylül döneminde Adana Belediye Başkanlığı yapmasından kaynaklı olarak partinin ilkeleriyle zıt bir kişilik olduğunun düşünülmesi, “Hülle Partisi” yoluyla partiye milletvekili transferi yapılması ve örgütlerin “keyfi” kararlarla görevden alınmaları şeklinde özetlenebilir.⁹⁰⁶ Bu şikayetlerin başlaması, İkinci Kurucular Kurulu Toplantısı'ndaki fikir ayrılıklarının ya da parti içi muhalefetin somutlaşmasıyla iyice gün yüzüne çıkmıştır. Muhaliflerin itiraz ettikleri nokta, partinin “halk kesimleri”nden gelen beş üyenin MKYK'dan çıkarılırken, yerlerine Nuri Korkmaz, Recai Kocaman ve Hasan Bıyıklı gibi HP'den gelen isimler ve işadamlarının alınması olmuştur. Ayrıca HP'den gelen Korkmaz, Hamzaoglu'nun yerine Genel Sekreterlik görevine getirilmiştir.⁹⁰⁷

Bunun yanında tepki çeken bir diğer uygulama da başta Doğu ve Güneydoğu olmak üzere birçok ilde yönetimlerin görevden alınması ve yerlerine yeni yönetimlerin atanması olmuştur.⁹⁰⁸ Tüm bunlara tepki olarak harekete geçen partinin Güneydoğu Örgütleyicisi ve Genel Saymanı Celal Kürkoğlu, bu yaşananlara karşı partinin Bismil, Lice, Ergani ve Kulp ilçe yönetimlerinin istifa edeceklerini belirtmiş ve “Güneydoğu Anadolu askeri müdahalelerin baskısı en çok duyan bölgedir. O baskı altında en büyük desteği veren o bölgenin insanlarından kuruluş çalışmalarını yapan arkadaşlarımız bir köşeye itilmiştir”⁹⁰⁹ diyerek yaşananlara tepki göstermiş ve bu yolla kendi hizip hareketine taraftar toplamaya çalışmıştır. Onun bu tepkisine paralel biçimde, partinin Diyarbakır kurucuları da Celal Kürkoğlu'nu mesnetsiz bir biçimde suçlayan Korkmaz'ın partiye Genel Sekreter olamayacağını ve istifa etmesi gerektiğini vurgulayan bir bildiri yayımlamışlardır.⁹¹⁰

Bunların ardından Genel Sekreter Korkmaz, Kürkoğlu'na CHP'deki Deniz Baykal gibi, Süleyman Genç gibi hizipçiliğe soyunduğunu söylemiş ve partinin kuruluş felsefesinin böyle bir şeye izin veremeyeceğini vurgulamıştır. Genel Başkan R. Ecevit

⁹⁰⁶ Güvercin, Sayı: 5, Ocak 1989, Aktaran: Meriç Erdoğan, a.g.e., s. 61.

⁹⁰⁷ Cumhuriyet, 23 Mayıs 1986.

⁹⁰⁸ Yeni Gündem, Yıl: 3, Sayı: 12, 26 Mayıs-1 Haziran 1986.

⁹⁰⁹ Yeni Gündem, Yıl: 3, Sayı: 21, 28 Temmuz-3 Ağustos 1968.

⁹¹⁰ Aynı yer.

ise Kürkoğlu'na şehir şehir dolaşıp kurucu üyeleri kışkırttığını ifade etmiştir.⁹¹¹ Ardından kesin ihraç talebiyle Genel Başkan R. Ecevit tarafından disiplin kuruluna gönderilen Celal Kürkoğlu, bu ihracı tanımayacağını bildirmiştir.⁹¹² Kürkoğlu, DSP'deki hemen herkesin R. Ecevit'ten rahatsız olmakla beraber, B. Ecevit'e duyulan derin saygı dolayısıyla ses çıkarmadıklarını belirtmiştir. Partinin kuruluşundan itibaren partiye emek veren Sedat Akman, Halil Tunç, Cahit Ülkü, Celal Kürkoğlu, Bedri Demir ve Mustafa İmirzalıoğlu'nun çeşitli vasıtalarla yönetimden uzaklaştırıldığını ifade eden Kürkoğlu'na göre, Rahşan Ecevit, bu isimleri "kötü adam" ilan etmiştir. Dolayısıyla o, kendilerinden sonrakilerin de "onurlarıyla oynanmaması için" mücadele vereceklerini söylemiştir.⁹¹³ Kürkoğlu'nun başlattığı bu meydan okuma, Ecevitlerin CHP yıllarında başına gelen, B. Ecevit yerine R. Ecevit'in "kötü" ilan edilmesi ve hizipçilik gibi iki "hastalığın" DSP içinde de hortlaması demektir.

Kürkoğlu ve beraberindekiler, İzmir'de bir toplantı yaparak mücadelelerini sürdüreceklerini belirtmiş ve "12 Eylül'ün gözde adamı" olarak tanımladıkları Korkmaz'ı muhatap kabul etmediklerini bildirmişlerdir.⁹¹⁴ 2 Ağustos 1986'da partiden ihraç edilen Kürkoğlu'na destek için Siirt'te dokuz kurucu üye açıklama yaparken, Kürkoğlu da kararı tanımadığını tekrar ifade etmiştir.⁹¹⁵

Aradıkları fırsatı "başarısızlık" olarak gördükleri 28 Eylül ara seçimleriyle birlikte bulduklarına inanan DSP'li muhalifler, eski Genel Sayman Kürkoğlu, eski MKYK üyeleri Hasan Altun, Secaattin Aktan, Hüseyin Karaca, İsmail Kartal ve DSP yazışma bürosunun örgütleyicilerinden Ali Ekber Eren imzasıyla bir bildiri yayımlamış ve "Üç yılda gece gündüz demeden (...) çalışmaların sonucunda elde edilen %8.6'lık oy oranını yeterli bulmak, buna başarı demek bize güç geliyor" demişlerdir.⁹¹⁶ DSP içinde başlayan muhalefet hareketlerinin neredeyse tamamının yapacağı gibi Kürkoğlu da

⁹¹¹ Cumhuriyet, 29 Temmuz 1986.

⁹¹² Cumhuriyet, 5 Ağustos 1986.

⁹¹³ Cumhuriyet, 29 Temmuz 1986.

⁹¹⁴ Cumhuriyet, 30 Temmuz 1986.

⁹¹⁵ Güneş, 4 Ağustos 1986.

⁹¹⁶ Tercüman, 22 Ekim 1986.

DSP'yi parti içi demokrasiyi uygulamamakla itham etmiştir.⁹¹⁷ Ancak, yukarıda da ifade edildiği gibi, DSP'nin parti içi demokrasi anlayışı demokratik merkezîyetçi bir yapıya dayanır ve bu tür yapılarda dışarıya yansıyan tartışmalar hizipçilik olarak algılanır, genellikle de tolere edilmezler. Kürkoğlu, vatandaşlıktan çıkarılanlar için kapsamı geniş bir af istemek amacıyla Çankaya'ya çıkan ve Evren'le görüşen R. Ecevit'in bu hareketinin DSP'nin 12 Eylül partilerinden farkını ortadan kaldırdığını ifade ederek eleştirmiştir.⁹¹⁸ Ancak, meşru siyasi zemin içinde iktidar olma iddiasındaki bir partinin liderinin parlamenter sistem içinde Cumhurbaşkanı'nı tanınamaması, o partinin marjinalize olması sonucunu da doğuracağından, Rahşan Ecevit'in bu hamlesi seçmen gözünde partiyi normalleştirme adımı olarak değerlendirilebilir.

Kürkoğlu, 18 Mart 1987'de Kurucular Kurulu üyelere birer mektup göndererek, partinin kuruluş ilkelerinden saptığı gerekçesiyle Üçüncü Kurucular Kurulu'nun olağanüstü toplanması için imza kampanyası başlatmıştır.⁹¹⁹ 8 Nisan 1987'ye gelindiğinde İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu ağırlıklı olmak üzere 232 imzayı bulduğunu iddia eden Kürkoğlu, Kurucular Kurulu'nun toplanması için 120 imzanın yettiğini ifade etmiştir.⁹²⁰ 26 Nisan 1987'de Genel Merkezin çağrısıyla toplanan Üçüncü Kurucular Kurulu Toplantısı'ndaysa muhalif grup, çoğunluğun sağlanamadığının tespitini isteyince olaylar çıkmış ve DSP Kurucular Kurulu'ndan Atilla Durak, Alaattin Yıldız, Necmettin Aygün ve Ali Yıldırım, Rahşan Ecevit'in Siyasi Partiler Yasası'nı ihlal ettiği gerekçesiyle Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunmuşlardır.⁹²¹ Bu sırada Genel Merkez 31 Mayıs 1987'de Kurucular Kurulu'nu yeniden toplantıya çağırırken, muhaliflerse 14 Haziran için paralel bir çağrı yapmıştır.⁹²² Muhalif gruptan, partiye yasal sürede üye olmadıkları iddiasıyla kuruculuktan çıkartılan 233 üye adına 12 parti kurucusunun Cumhuriyet Savcılığı'na yaptıkları başvuru, Rahşan Ecevit'in kendisinin atamasını yapan kurul üyelerini ihraç

⁹¹⁷ Cumhuriyet, 7 Mart 1987.

⁹¹⁸ Milliyet, 12 Mart 1987.

⁹¹⁹ Milliyet, 19 Mart 1987.

⁹²⁰ Cumhuriyet, 9 Nisan 1987.

⁹²¹ Cumhuriyet, 27 Nisan 1987.

⁹²² Cumhuriyet, 26 Mayıs 1987.

edemeyeceği gerekçesiyle uygun bulunmuş ve böylece DSP'ye dava açılmıştır.⁹²³ Ancak bu çift başlılığın asıl zirveye vardığı yer, 14 Haziran 1987'de muhaliflerin yaptığı alternatif Kurucular Kurulu Toplantısı'nda, kurucu üyelikten çıkartılan 233 üyenin oyuyla Kürkoğlu'nun Genel Başkan seçilmesiyle gerçekleşmiştir.⁹²⁴ Bu seçimin ardından Kürkoğlu ilginç bir argüman ortaya atmış ve CHP Genel Başkanlığı döneminde Ecevit'in sahne dışına ittiği Kamil Kırkoğlu'nun yeğeni olduğunu, Ecevit'in "nankörlük" ettiği dayısına yapılan muamelenin de kendi mücadelesinin ateşleyici güçlerinden biri olduğunu belirtmiştir.⁹²⁵ Kürkoğlu'nun bu argümanı ortaya atmasının nedeninin, Ecevitlerin "nankörlüğünden" dem vurarak taraftar toplamaya çalıştığı bir dönemde, onların bu davranışının zaten hep var olduğunu ispatlama çabasının bir ürünü olduğu söylenebilir. DSP Genel Başkan Yardımcısı Çelikel ise bu olayın arkasında hükümetin parmağı olduğunu söylemiştir.⁹²⁶

Kürkoğlu, kendilerinin illegal olduğunu ifade eden Genel Merkeze karşı, DSP'deki tek illegalitenin B. Ecevit olduğunu, siyasi yasaklı olduğu hâlde en başından beri partiyi yönettiğini söyleyerek doğrudan B. Ecevit'i de hedef almıştır.⁹²⁷ Onun en başından beri fiili olarak ortada olan bir durumu, liderlik yarışına girdiğinde ortaya atması, yürüttüğü mücadelenin bir fikir mücadelesi değil, parti içi iktidar mücadelesi olduğunu gösterir niteliktedir. AYM'nin 2 ve 3 Temmuz 1987'de DSP'ye gönderdiği, sırasıyla il ve ilçe örgütlerinin Kurucular Kurulu tarafından onaylanması gerektiğini⁹²⁸ ve 233 kurucu üyenin ihraçlarının iptal edildiğini⁹²⁹ bildiren ihtarlar sonucunda Kürkoğlu, partinin bir aile partisine dönüştürüldüğü yolundaki iddialarının ülkenin en üst yargı organı tarafından tescil edildiğini belirtmiştir. Bu kararların, asıl korsan yönetimin Genel Merkez olduğunu ortaya koyduğunu iddia eden Kürkoğlu, partinin kendilerine devredilmesi gerektiğini vurgulamış ve 130 gün içinde kurultayın toplanması gerektiğini ifade etmiştir.⁹³⁰ Ancak 6 Eylül 1987'de düzenlenen referandumla B. Ecevit'in siyasi yaşının kalkmasının ardından Kürkoğlu,

⁹²³ Cumhuriyet, 6 Haziran 1987.

⁹²⁴ Cumhuriyet, 15 Haziran 1987.

⁹²⁵ Yeni Asır, 17 Haziran 1987.

⁹²⁶ Türkiye, 18 Haziran 1987.

⁹²⁷ Bulvar Gazetesi, 23 Haziran 1987.

⁹²⁸ Cumhuriyet, 3 Temmuz 1987.

⁹²⁹ Cumhuriyet, 4 Temmuz 1987.

⁹³⁰ Türkiye, 5 Temmuz 1987.

muhtemelen B. Ecevit ve parti tabanının kurduğu ilişkinin gücünü bilmesinden kaynaklı olarak Genel Başkanlık iddiasından vazgeçerek, Kurucular Kurulu'nu sosyal demokratların birliği için DSP'yi feshetmeye davet etmiş, bunun gerçekleşmemesi durumunda kendilerinin SHP'ye katılacaklarını belirtmiştir.⁹³¹ Kürkoğlu, yaklaşık üç ay boyunca sürdürdüğü Genel Başkanlık iddiasından vazgeçerek, beraberindeki 15 kişiyle birlikte 14 Eylül 1987'de SHP'ye geçmiştir.⁹³² Buradan da anlaşıldığı gibi Kürkoğlu, siyasette mümkün olduğu kadar yüksek bir makamda bulunma arayışı içinde olmuştur.

Yavuz, Ecevitlerin Kürkoğlu meselesindeki hassasiyetlerinin nedeninin, Doğu ve Güneydoğu örgütlerindeki etkinliği dolayısıyla aralarına net bir mesafe koymaya çalıştıkları Kürt ayrılıkçılığının partide vücut bulabileceği korkusu olduğunu belirtmiştir.⁹³³ Ecevitlerin bu konudaki hassasiyetleri düşünüldüğünde bunun doğru olabileceği iddia edilebilir olsa da Kürkoğlu'na karşı gösterilen bu refleksin onlara CHP yıllarındaki hizipçilik ve kişisel siyasi beka için partiyi bir araç olarak görme travmalarını hatırlattığı da iddia edilebilir. Yukarıda da belirtildiği gibi, B. Ecevit'in siyasi yaşağının kalkmasının ardından Kürkoğlu'nun SHP'ye gitmesiyle beraber bu çok yönlü travmatik sorun çözülmüştür.

3.4.Ecevit'in Dönüşü: Doğal Liderlikten Resmî Liderliğe

6 Eylül 1987'de yapılan halkoylaması sonucunda, yalnızca 88 bin 251 oy fazlasıyla, %49,7 "Hayır"a karşı, %50,3 "Evet"le siyasi yasaklar kaldırılmıştır. Siyasi yasakların kaldırılmasının ardından sosyal demokrat kanatta birlik çağrıları bir kez daha gündeme gelmiş ve İnönü, partisinin 8 Eylül'de yapılan Kurucular Kurulu Toplantısı'nda Özal'ın referandum akşamı yaptığı erken seçim duyurusuyla Kasım sonunda yapılacağı açıklanan seçimde DSP'ye en azından işbirliği çağrısında bulunmuştur. İnönü'nün bu açıklamasına karşın B. Ecevit, birkaç saat sonra yaptığı açıklamada sosyal demokrat tabana DSP'de birleşme çağrısı yapmış⁹³⁴ ve CHP'nin devamı olma

⁹³¹ Cumhuriyet, 13 Eylül 1987.

⁹³² Tercüman, 15 Eylül 1987.

⁹³³ Yavuz, a.g.e., s. 50.

⁹³⁴ Cumhuriyet, 9 Eylül 1987.

iddiasındaki SHP'nin halka güven vermediğini belirtmiştir.⁹³⁵ B. Ecevit, R. Ecevit'in yasakların kalkmasıyla beraber istifa etmesinin ardından toplantıya çağrılan Kurucular Kurulu'nun oy birliğiyle 13 Eylül 1987'de DSP'nin ikinci Genel Başkanı seçilmiş ve “doğal liderlik”ten “resmî liderliğe” de geçmiştir. B. Ecevit'in bu toplantıda yaptığı konuşmada birinci hedefi yine SHP olmuş ve SHP'yi “egemen güçlerle danışık muhalefet yapmak”la⁹³⁶ itham etmiş, dolayısıyla DSP'yi halkı temsil eden yegane sosyal demokrat aktör olarak konumlandırmaya çalışmıştır. Bülent Ecevit'in MKYK listesinde yer alan R. Ecevit,⁹³⁷ özellikle örgütler konusunda B. Ecevit siyasetten çekilene kadar partinin sorumlu kişisi konumunda yer almıştır.

Özal'ın 29 Kasım 1987'de yapacağı baskın seçimine karşı DSP, SHP'nin seçim işbirliği tekliflerini değerlendirmeye almış ve DSP Genel Sekreteri Korkmaz'ın Yavuz'a anlattığına göre, B. Ecevit 104 seçim bölgesinde SHP'yle yarı yarıya aday gösterecekleri bir formülü zor da olsa benimsemiştir.⁹³⁸ İnönü'nün DSP'ye B. Ecevit'in liderliğe seçilmesi dolayısıyla yaptığı tebrik ziyaretini iade maksadıyla SHP Genel Merkezine giden B. Ecevit'i buradan uğurlayan kalabalıktan bir grup “Halkçı Ecevit” sloganı atarken, diğer grubun “Halk düşmanı Ecevit” sloganı atmasının ardından çıkan kavgada Ecevit'in aracı güçlkle uzaklaştırılarak, olayların ona da sıçramasına engel olunmuştur. Görüşmenin ardından liderlerin basına yaptıkları açıklamalarda Ecevit'in birleşme konusuna en yakın olduğu an olduğu gözlemlenebilir. Ecevit, SHP Genel Sekreteri Fikri Sağlar'ın yakın zamanda yaptığı “DSP altıncı sağ partidir” yolundaki açıklamaya karşı, SHP'nin DSP'nin sosyal demokratlığı hakkında tereddütleri olduğunu anlaşıldığını, buna karşın aynı kuşkunun DSP'de de SHP'ye karşı olabileceğini vurgulamıştır. Bunun ardından Ecevit, bu karşılıklı tereddütlerin seçim işbirliği gibi yollarla oluşturulan geçici uzlaşmaların yarattığı diyalog ortamında çözülebileceğini ve yine belli konularda uzlaşma zemini yaratılarak zaman içinde birleşmeye doğru yol alınabileceğini ifade etmiştir.

⁹³⁵ Milliyet, 9 Eylül 1987.

⁹³⁶ Cumhuriyet, 14 Eylül 1987.

⁹³⁷ Gaytancıoğlu, a.g.e., s. 272.

⁹³⁸ Yavuz, a.g.e., s. 54.

Ancak Ecevit'in bu pozitif tutumuna karşı İnönü, yaptığı açıklamada insanların eskiden CHP'de bir arada olan kadroların bugün neden ayrı düştüğünü sorguladığını, Ecevit'in söylediği diyalog zemininin önemli olmakla beraber, vatandaşların beklentisinin diyalog değil, birleşme olduğunu vurgulayarak böyle bir işbirliğine Ecevit'e kıyasla daha negatif yaklaşmıştır.⁹³⁹ DSP Genel Sekreteri Korkmaz, DSP'nin SHP'ye işbirliği teklifiyle gideceğini haber alan Özal'ın SHP'lilere kendisinin DYP'yi, SHP'nin de B. Ecevit'i seçimde yenilgiye uğratarak iki merkezdeki eski aktörlerden kurtulabileceklerini söyleyerek onları ikna ettiklerini duyduklarını belirtmiştir.⁹⁴⁰ Bu iddianın doğru olup olmamasından öte, B. Ecevit'in de aynı bilgi kaynağından beslenmiş olması önemlidir. Onun merkezin solunda birleşmeye bu ölçüde yaklaştığı ve Özal'ın Seçim Kanunu'yla kurguladığı oyunu sosyal demokratlar lehine bozmayı hedeflediği bir dönemde, SHP'lilerin "yeni aktörler" lehine ANAP'la işbirliği yaptığını düşünmesinin arada zaten mevcut olan mesafeyi bir daha kapanmamak üzere iyice açtığı söylenebilir. Ecevit, bir daha hiçbir dönemde CHP geleneğine sahip çıkan partilere karşı bu kadar mutedil bir tutum takınmamıştır.

DSP, seçimlerde işbirliği zemininin oluşmamasının ardından başta 1987 Seçim Bildirgesi olmak üzere seçim hazırlıklarına odaklanmıştır. DSP, direkt ya da endirekt olarak yarıya yakını iktisadi alana odaklanan Seçim Bildirgesi'ni 6 Kasım 1987'de kamuoyuyla paylaşmıştır.⁹⁴¹ Seçim Bildirgesi, B. Ecevit'in ve DSP'nin neoliberal iktisadi politikalara yıllar içinde yönelttiği ucuz emek gücünü yabancılara pazarlama, işçi haklarını ortadan kaldırıp demokrasiyi budama ve Türkiye'yi demode sanayi çöplüğü hâline getirme gibi eleştirileri, neoliberal birikim modelini bu kez, "24 Ocak 1980 modeli" olarak isimlendirilerek yeniden sıralamıştır.⁹⁴² Sonrasında kendi çözüm önerilerini sıralayan bildirmede, Özal'ın Türkiye'nin emek gücünün ucuzluğuyla övünmesinin işçi haklarının da olmamasından kaynaklı olarak, Batı'da Türkiye'de demokrasinin de olmadığı şeklinde anlaşılabacağından Türkiye'nin Batı'da itibar kaybederek Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) hedefini zora sokacağı

⁹³⁹ Cumhuriyet, 22 Eylül 1987.

⁹⁴⁰ Yavuz, a.g.e., s. 55.

⁹⁴¹ Cumhuriyet, 7 Kasım 1987.

⁹⁴² DSP, **Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi (1987): Daha Çok Üreten Hakça Bir Düzen**, Demokratik Sol Parti Yayınları, Ankara, 1987, s. 9-14.

vurgulanmıştır.⁹⁴³ Ucuz emek gücüne talip olan bir yabancı yatırımcının demode bir sanayi getirmesinin alameti farikasıdan olduğunu ifade eden bildirgeye göre DSP, emekçisini sömürmeden Türkiye’ye çağcıl teknolojiyi taşıyabilecek yabancı sermayeyi cezbedici adımlar atacaktır.⁹⁴⁴ Buradan anlaşıldığı üzere, Türkiye’deki sermaye çevreleri arasında “haksız kazanç sağlayanlar” ve “hakça bir düzenden yana olanlar” olarak bir ayrıma giden Ecevit ve demokratik sol hareketin; yabancı sermaye için de Türkiye’nin ucuz emek gücünü sömürmeye talip olanlar ve Türkiye’yle adil bir işbirliği yaparak onu modern teknolojiyi taşıyacak olanlar olmak üzere ikili bir ayrıma gittiği söylenebilir. Dolayısıyla Bülent Ecevit’e göre, dünyanın her yerinde, bir yanda emekçinin sırtından el koyduğu artığı maksimize etmeye çalışanlar, diğer yandaysa el koyduğu artığı toplumsal barışı sağlamak maksadıyla yeniden dağıtım mekanizmaları yoluyla daha adil şekilde paylaşıp, daha az da olsa kârını sürdürülebilir kılmak isteyenler olmak üzere iki tür sermayedar grubu vardır.

İktisadi alanla demokrasi arasında doğrudan bir bağ kuran bildirgede, DSP’nin “halk ezmeden yönetir sömürmeden üretir” mottosuyla halkın yönetimde de ekonomide de edilgen rolünün etken olanla ikame edileceğini ifade edilmiştir.⁹⁴⁵ Özveri ve gelirin dağılımının bir arada ve halk tarafından dağıtılacak şekilde düzenleneceğinin belirtildiği bildiride, bunun sonucunda sosyal demokrasinin ileri adımını temsil eden ekonomik demokrasiye erişileceği vurgulanmıştır. Bu yolda gereken örgütlenme çatısının DSP olduğu vurgulanmış, partinin “halk kesimi”nden aldığı destekle toplumsal dönüşümü sağlayacağı belirtilmiştir.⁹⁴⁶ Başka bir ifadeyle, DSP, Türkiye’de hedeflediği önce sosyal demokrasi, sonra da ekonomik demokrasiye ulaşabilmek için kendisini İsveç sosyal demokratlarından esinle halkın örgütlenme merkezi, *halkınevi* olarak görürken, bu evden aldığı destekle de hedeflediği halk lehine dönüşümü gerçekleştirecek olan aktör olduğunu yinelemiştir.

Bu bildirgede DSP, Ecevit dönemi CHP’si gibi spekülâtif her türlü kazanca karşı olduğunu vurgularken, Özal döneminin iktisadi düzeniyle yeni yeni literatürde

⁹⁴³ A.g.e., s. 16.

⁹⁴⁴ A.g.e., s. 16-17.

⁹⁴⁵ A.g.e., s. 17.

⁹⁴⁶ A.g.e., s. 18.

yaygınlık kazanmaya başlayan faiz vb. kategorilerden elde edilen faiz gelirlerini kapsayan rant gelirlerinin, emek geliri ve üretken yatırım gelirin altında olacağından söz ederek kapsamını yeni koşullara uygun biçimde genişletmiştir.⁹⁴⁷ CHP dönemiyle bir diğer benzerlik de vergilendirme ve kamu gelirleri gibi refahın yeniden dağıtım araçlarının “halk kesimleri” lehine düzenleneceğinin yinelenmesi olmuştur.⁹⁴⁸ Yukarıda görüldüğü gibi, B. Ecevit’in sonraları pazar ekonomisi ve serbest pazar ekonomisi olarak gittiği ayrıma bu bildirgede DSP, “liberal veya kapitalist ekonomik düzen çerçevesi içinde” uygulanan sosyal demokrasi ile “sosyal demokrat düzen çerçevesi ve kuralları içinde” uygulanan kapitalist pazar ekonomisi ve özel girişimcilik olarak gitmiştir. Buna göre, ilkinde sömürü, işsizlik ve sosyal adaletsizlik ikincisinde olduğu kadar önlenemezken; ikincisindeyse bu sorunlara daha kalıcı, süratli ve sağlıklı çözümler üretilir. Dolayısıyla, DSP’nin egemen kılmak istediği model de ikinci, yani piyasanın sosyal demokrasiye tabi olduğu modeldir.⁹⁴⁹ Ayrıca, yine gelişme ve kalkınma arasında bir ayrıma gidilmesi de CHP döneminden kalan bir miras gibi gözükmektedir.

Programda 24 Ocak kararlarıyla başlayan ve ANAP iktidarıyla devam eden yaklaşık sekiz yıllık süreci neoliberalizm açısından bir süreklilik olarak gören DSP, bu süreci “Sekiz Yıllık Çile” olarak tanımlamıştır. 12 Eylül öncesinde enflasyonist dalganın yükselen petrol fiyatları, sanayi ürünleri ve ara malların fiyatlarının yükselmesi dolayısıyla tüm dünyada egemen olduğunu, Türkiye gibi sanayileşmesini tamamlayamamış ve zengin yeraltı kaynaklarından mahrum ülkelerin bundan daha fazla mustarip olduğunu vurgulayan bildirgede, 1982’den beri bu alanlarda yaşanan sert fiyat düşüşlerine rağmen enflasyonun %40-50’ler civarında dolaşmasının mazur görülemeyeceği ifade edilmiştir.⁹⁵⁰ Bildirgede, Özal’ın iktidara gelmeden önce en büyük iddiasının enflasyonu düşürmek olduğu vurgulandıktan sonra, pratikteyse başarısızlıktan da öte, ANAP’ın yüksek enflasyonu halkın gelirini kısıacak bir sömürü vasıtası olarak kullandığı belirtilmiştir.⁹⁵¹ Tasarrufların sanayiye değil, rantiyeye ağırlarına kullanıldığını belirten bildirgede, kira ve faize dayanan bu düzende, rantiyeye

⁹⁴⁷ Aynı yer.

⁹⁴⁸ A.g.e., s. 18-19.

⁹⁴⁹ A.g.e., s. 19.

⁹⁵⁰ A.g.e., s. 22.

⁹⁵¹ A.g.e., s. 23.

üzerinden gelir sağlayanların zam ve enflasyon lobisine evrildikleri belirtilmiştir.⁹⁵² Bildirge, bir yandan faiz ve rant gibi kolay para kazanma sahalarının kârlılığı artarken, diğer yandan kredi faizlerinin de artmasının yatırımcıları borçlanarak sanayi yatırımı yapmak yerine, rantıye sahalarına yönlendirdiğini ifade etmiştir. Sanayi yatırımlarının azalmasının doğal sonucuysa işsizlik olmuştur.⁹⁵³

Bunun ardından DSP'nin enflasyonu nasıl aşağı çekeceği, kamu finansman açıkları, Merkez Bankası kaynaklarının eritilmesi, KİT ürünlerindeki fiyat artışları, TL'deki değer kaybı ve dış borç gibi enflasyonla neden-sonuç içinde bulunan alanlarda sıkı denetimin sağlanacağı şeklinde açıklanmıştır. Bunun yanında, sağlıklı ve sürdürülebilir bir yaşam için temel ihtiyaç maddelerinin arzının da artırılması alternatif bir önlem olarak düşünülmüştür. Bu doğrultuda, bir yandan tarımsal üretim artırılırken, diğer yandan da sanayi yatırımları teşvik edilecektir. Rant üzerinden gelir elde eden vergi dışı kazanç sahiplerinin savurgan tüketimlerinin de bir enflasyon sebebi hâli aldığı altının çizildiği bildiride, bu tür kazançların minimize edileceği vurgulanmıştır. Ayrıca, yaygın bir kooperatifçilik ağıyla araçların ortadan kaldırılıp, hem tüketici hem de esnafın tüketim mallarını rahatlıkla alabilecekleri fiyatlarla ulaşabileceği de yinelenmiştir.⁹⁵⁴

Bildirgede, ANAP'ın liberal ekonomik modele dayanan pazar kuralları doğrultusunda merkeziyetçiliği ve müdahaleciliği kaldırma vaadiyle iktidar olduğu, ancak aksine aşırı merkeziyetçi ve müdahaleci bir karar mekanizması yarattığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, ANAP'ın karar alma süreçlerinde bakanlıklar ve hatta hükümet gibi devlet işleyişi içindeki ilgili kurumları baypas ederek, kararları doğrudan Özal ve yakın çevresi tarafından alınan bir duruma getirdiği vurgulanmıştır.⁹⁵⁵ Bu denetimsizliğin, kamu gelirleri başta olmak üzere, birçok gelir kaleminin sorumsuz biçimde harcanmasına sebep olduğu vurgulanmıştır. Rekabeti artırıp, fiyatları düşürme vaadiyle iktidara gelen ANAP'ın bu vaadinin aksine bir yandaş şirketler ağı yaratarak, tekelleşme eğilimlerini körüklediği ve devlet sektöründe dahi fiyatların pazar

⁹⁵² A.g.e., s. 25-26.

⁹⁵³ A.g.e., s. 26.

⁹⁵⁴ A.g.e., s. 29.

⁹⁵⁵ A.g.e., s. 30-31.

kurallarına göre belirlenmesinin önüne geçerek rekabetin önündeki en büyük engel hâline geldiği belirtilmiştir.⁹⁵⁶ ANAP’ın demokratik solun da öngördüğü üzere kamu gelirlerini arttırdığı ifade edilirken, ancak bunun sağlıklı bir yöntemle, aşırı iç borçlanma ve devlet sektörü fiyatlarına zam yaparak enflasyonu arttırmak yoluyla gerçekleştirilmesi eleştirilmiştir. Ayrıca bildirgeye göre, ANAP iktidarı, kamu alanına çektiği bu tasarrufları “ortak iyi” ya da üretim odaklı olarak kullanmamıştır.⁹⁵⁷

ANAP’ın tekelleşme eğilimdeki yandaş grupları için kullandığı ifade edilen bu kaynakların demokratik sol iktidar döneminde, “toplum yararına pazar ekonomisi” uygulamasıyla toplum için kullanılacağı ifade edilmiştir.⁹⁵⁸ Buna göre DSP, devlet sektöründe fiyatların siyasal iktidar tarafından değil, pazar kurallarıyla belirlenmesi ve pazar kurallarının yeni ekonomik kurumsallaşmalar yoluyla “toplum yararına ve “hakça gelişmeyi hızlandıracak” şekilde ıslah edilmesi olmak üzere çift yönlü bir strateji belirleyeceğinin altını çizmiş, bu stratejinin temelineyse sosyal adaleti koymuştur.⁹⁵⁹ Bu yolla DSP, bir yandan Ecevit’in, yukarıda da görüldü şekilde, ilerleyen süreçte tekelleşmelere yol açan, ıslah edilemeyen ve refahın yeniden dağıtım mekanizmalarından azade bir sistem olarak tanımladığı “serbest pazar ekonomisi” ile ıslah edilmiş ve refahın “hakça” dağıtımına açık bir düzen olarak düşündüğü “pazar ekonomisi” arasında bir ayrıma giderken; öte yandan da toplumun genel yararına ve eşit rekabet imkanlarına aykırı şekilde, bir grup karar alıcı tarafından yandaşlarını kayırmak üzere kurgulanan müdahaleciliği de reddetmiştir. Başka bir ifadeyle DSP, hem ahbap-çavuş kapitalizmine (*crony capitalism*) hem de ıslah edilmemiş bir (serbest) pazar ekonomisine karşıdır.

DSP programında CHP yıllarından farklı olarak, ülkeyi kendi çıkarları için “faşizm”e götüren egemen sınıflar ve ezilen sınıfların mustaripliklerinden faydalanıp ülkeyi komünizme götürmek isteyenler arasındaki ayrımın yerine, ikincisi korunsa da, birinci “liberal” ekonomik düzenle ikame edilmiştir. Ancak içeriğe bakıldığında, 12 Eylül öncesi CHP’nin tekelleşmek ve kârlarını maksimize etmek için faşizme razı olarak

⁹⁵⁶ A.g.e., s. 32.

⁹⁵⁷ A.g.e., s. 33.

⁹⁵⁸ Aynı yer.

⁹⁵⁹ A.g.e., s. 34.

gördüğü birtakım “vurguncu” sermaye çevrelerinin DSP döneminde kendilerine liberalizmi kılıf edinenler olarak tanımlandığı görülebilir. Çünkü bu çevrelerin, bir “görünmez el”in serbest bırakılmış piyasayı dengeleyeceğini iddia ettikleri liberal sistemden asıl arzuladıkları, güçlülerin boyunduruğu altında başına buyruk bir denetimsiz bir iktisadi düzendir. Onların bu arzularının altında yatan gaye ise katılımcı demokrasinin ortadan kaldırılıp, işçi haklarının yok edilmesiyle beraber emek sömürüsü artarken, refahın yeniden dağıtım mekanizmalarını da ortadan kaldırıp kârlarını maksimize edebilecekleri bir sistemdir. Nitekim bu arzu, yalnızca yerel ölçekte değil, küresel ölçekte de karşılık bulan ve oturtulmaya çalışılan düzendir.⁹⁶⁰

Burada bahsedilenin, yukarıda açıklanan neoliberal sermaye birikim modeli olduğu aşîkardır. Ecevit’in kaleminden çıkan bu programda, liberalizmin bazı Batı ülkelerinde kapitalizm ve demokrasinin bir arada yürümeye olanak sağlamakla beraber, ağır dış borç yükü altında ezilen ülkelerde ise “liberal ekonomi” kılıfıyla liberalizmin siyasal özgürlükçü argümanlarını bir kenara bırakan ve dolayısıyla toplumun bu sömürü düzeninin olumsuz çıktılarına ses çıkaramayacak kadar edilgenleştirmek amacıyla devletin siyasal alanda demokrasiyle çelişecek ölçüde gücünü arttıran bir sonuca yol açtığı belirtilmiştir.⁹⁶¹ DSP programındaki bu vurgulardan anlaşıldığı üzere, Ecevit’in daha evvel “Güney Amerika Modeli” olarak adlandırdığı neoliberal iktisadi modelin hiçbir Batı ülkesinde uygulanmadığı, ekonomik alanda liberalizm benimsenirken, sosyal ve siyasal alanda işçilerin ya da toplumun örgütlenme haklarının yok edilmediğiyle ilgili görüşleri devam etmektedir.

Ancak Avrupa da 1980’lerle birlikte Yeni Sağ’ın hegemonyası altında neoliberal iktisadi sisteme doğru ilerlemiştir. 1970’lerle beraber tüm dünyayı etkisi altına almaya başlayan yüksek enflasyon oranları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ticari ilişkilerdeki dengenin bozulması önce 1971’de Bretton Woods’u⁹⁶² askıya aldırması ve

⁹⁶⁰ DSP, **Demokratik Sol Parti Programı**, Demokratik Sol Parti Yayınları, Ankara, 1986, s. 67.

⁹⁶¹ A.g.e., s. 68-69.

⁹⁶² Bretton Woods, ABD’nin aynı ismi paylaşan şehrinde 44 ülkenin katılımıyla 1944’te imzalanan anlaşmadır. Buna göre, 1 birim ons altının 35 birim Amerikan Doları’na karşılık geldiği kabul edilmiş ve Amerikan Doları, altına dönüştürülebilir yegane para birimi olarak kabul edilmiştir. Bu yolla, taraf ülkelerin para birimlerinin değeri, doların altın karşısındaki değerinin paritesine tabi kılınmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Ronald McKinnon, “*The Rules of the Game: International Money in Historical Perspective*”, **Journal of Economic Literature**, C. XXXI, Sayı: 1, (Mart 1993), s. 1-44.

1973'te de çökmesine sebep olmuştur.⁹⁶³ Bu da günden güne, yukarıda belirtildiği şekilde, Şili'yi neoliberal model için bir laboratuvar olarak kullanan Şikago Okulu'nun modelinin dünya ekonomik sistemini domine eder hâle gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu model, Keynes'in tam istihdamın sağlanması ve devletin eğitim, sağlık gibi hizmetleri karşılaması durumunda mal ve hizmetlerin tüketimine yönelik bir talep açığı oluşmayacağını ve dolayısıyla hükümetlerin tam istihdamı hedeflemesi gerektiğini vurgulayan, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin hakim iktisadi modeli olan *Genel Teorisi*'nin⁹⁶⁴ aksine, enflasyonun doğrudan dolaşımdaki paranın niceliğiyle bağlantılı olduğunu iddia etmiştir. Yüksek olması durumunda yatırımcıları o ülkeden uzaklaştıracığı iddia edilen enflasyonun düşürülmesi için devlete biçilen rol, faiz oranları ve kamu borçlanmalarında stabilizasyonun sağlanması ve dolayısıyla para arzının sınırlandırılıp kontrollü şekilde piyasaya sürülmesidir. Ayrıca bu model, işsizliği doğal bir sonuç olarak görerek tam istihdama da karşı çıkmıştır. Bu modele göre işsizlik, enflasyonu düşürmenin yollarından biriyken, tam istihdam iddiası ise kamu kaynaklarının gereksiz tüketilmesi sonucuna yol açacağından enflasyonun yükselmesine sebep olacaktır.⁹⁶⁵

Bahsi geçen neoliberal dönüşüm, Şili ve Arjantin gibi Güney Amerika ülkelerinde darbeler vasıtasıyla olurken, ABD ve İngiltere gibi ülkelerde ise din, milliyetçilik, ahlak ve farklı olanın karşıtlığı üzerinden kurgulanan “rıza üretim” mekanizmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu rıza, eğitim kurumlarından ibadet alanlarına kadar birçok alanda yapılan propagandalar sonucunda üretilmiştir. Toplamların önceleri ilerleme ve dönüşüme olan inancı ve arzuları, Hristiyan tarih anlayışının insanı kusurlu ve ilerlemeyi imkansız gören düşüncesine benzer bir kadercilikle, Thatcher'ın sloganıyla üzerine “alternatifsiz” kılıfı geçirilerek de bu rıza inşası için kullanılmıştır.⁹⁶⁶ Nitekim, Ecevit de Özal'ın bu modeli “alternatifsiz” olarak sunduğundan yukarıda bahsetmiştir. Thatcher ve Özal'ın bu ortaklaşan dili, bir tesadüf ürünü değildir. 1970'lerde ortaya

⁹⁶³ Costas Lapavitsas, “*Mainstream Economics in the Neoliberal Era*”, **Neoliberalism: A Critical Reader**, Alfredo Saad-Filho ve Deborah Johnston (Ed.), Pluto Press, Londra, s. 33.

⁹⁶⁴ Roger E. Backhouse, “*Keynesçi Devrim*”, **Keynes**, Roger E. Backhouse ve Bradley W. Bateman (Ed.), Dost Kitabevi, Ankara, 2008, s. 29-31.

⁹⁶⁵ Friedman'ın parasal teorisi için bkz. Karl Brunner ve Allan H. Meltzer, “*Friedman's Monetary Theory*”, **Journal of Political Economy**, C. LXXX, Sayı: 5, (Eylül-Ekim 1972), s. 837-851.

⁹⁶⁶ Harvey, a.g.e., s. 47-48.

çıkan Keynezyen krizle beraber Dünya Bankası ve IMF'in dayattığı kararların uygulanması yoluyla oluşmaya başlayan neoliberal model, Ecevit'in öngördüğü gibi, yalnızca "Güney Amerika Modeli" olarak sınırlı kalmamış ve bir sermaye birikim modelinin ilk adımları olmuştur.

İşte bu modelin Batılı ülkelerde uygulanması için bulunan yöntem de eski düşmanların dostluğu, liberalizm ve muhafazakarlığın tarihsel uzlaşısı olarak kabul edilen Yeni Sağ strateji olmuştur. Bu strateji, Hayek'in bireyin rasyonalitesini evrensel ilkelere soyutlayıp, öznel değer yargıları ve zihni kategorilere göre şekillendiğine inanan, pozitivizmi yöntemsel bireycilikle ikame eden ve kurumların bireyleri etkileyerek öngörülebilir davranış sahibi yapan birer yapı olduğunu reddedip, kurumları ve olayları etkileyen şeyin bireylerin öngörülemez davranışları olduğuna inanan, objektivizmin yerine sübjektivizmi koyan liberalizm anlayışıyla;⁹⁶⁷ Oakeshott'ın kapitalizmi denenmiş bir model olduğu için denenmemişlerden evla gören ve bu yüzden ona muhafazakarlık üzerinden meşruiyet kazandıran görüşüne dayanmıştır.⁹⁶⁸ Bu görüş, ideolojilerin geleneksel kurumları evrensellik iddiasına dayanarak dönüştürme fikrine pejoratif olarak bakarak, Yeni Sağ ile simbiyoz içindeki iki ideolojinin sentezi olan neoliberalizmi ideoloji sahasının dışına çıkartıp bir koruma sağlamış ve "kaçınılmazlık" tezine destek olan bir senteze dayanmıştır.

Bu sentezin rıza mekanizmasının bir diğer özelliği de güçlü ve karizmatik liderlere dayanma isteği olmuştur. Hayek'in düşüncesine göre, güçlü liderler karar alma süreçlerini hızlandırmak için toplumun ihtiyaç duyduğu güven vasıtasıyla bürokrasi ve prosedürlerin baypas edilmesi için toplumda rıza üretebilirlerdi.⁹⁶⁹ Türkiye'de de Özal'ın uluslararası ekonomi çevrelerindeki tanınırlığı ve yeni iktisadi sistemin başından beri aktörü olmasının yanında, yukarıda da belirtildiği gibi, toplumun kolektif isteklerini bireysel olanla ikame edebilmesindeki başarısı tam da bu rızayı üretebilen bir kapasiteye işaret etmiştir. DSP'nin seçim bildirgesinde ve parti programında hem keyfi kararlar barındırması hem de özgürlükleri budaması

⁹⁶⁷ Atilla Yayla, **Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993, s. 94-97.

⁹⁶⁸ Aylin Topal, "Yeni Sağ", **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, Gökhan Atılğan ve E. Atilla Aytekin (Ed.), Yordam, İstanbul, 2018, s. 426.

⁹⁶⁹ Friedrich Hayek, **The Constitution of Liberty**, Chicago University Press, Şikago, 1960, s. 402, Aktaran: Topal, a.g.m., s. 428.

dolayısıyla eleştirilen bu model, aslında bu iktisadi modelin uygulanması için liderlere biçilen evrensel rolün bir uzantısıdır. Başka bir ifadeyle, Özal'ın ekonomideki “keyfi” ve merkeziyetçi uygulamaları nevi şahsına münhasır bir nitelik taşımaktan ziyade, Yeni Sağ'ın bir parçasıdır. Aynı dönemde, İngiltere’de Thatcher’ın, ABD’de Reagan’ın uyguladığı sendikal hakları maksimum düzeyde engelleyerek sınıfsal aidiyeti tahrip eden, onun yerine bireyi koyan planı Özal ise Türkiye’de uygulamıştır. Bu da Harvey’nin ifadesiyle, sosyal adalet talebi olan kitleleri zamanla birbirinden kopararak, “narsistik tüketicilik”te birleştirme şeklinde tezahür etmiştir.⁹⁷⁰

Bunun yanında DSP’nin Özal’ın liberalizm bağlamında bile nevi şahsına münhasır olmakla eleştirirken kullandığı liberalizmin siyasal özgürlüklerini görmezden geldiğiyle ilgili diskur da dönemin uluslararası konjonktürüyle, neoliberalizmle çelişmektedir. Çünkü neoliberalizm, Locke’un bireylerin doğuştan getirdiği haklarını ve halkın genel refahını sağlama konusunda devlete biçtiği roller yerine; Hobbes’un doğuştan gelen hakları reddeden ve temel hakları bireylerin uzlaşmasına bağlı olan toplum sözleşmesine dayandıran anlayışını benimser. Bu anlayış, devleti, kolektif bir amaca kanallı olan bir yapı olarak tanımlamak yerine; bireysel çıkarların güvencesi, hukuk devleti şeklinde örgütlenmiş bir yapı olarak tanımlar. Bu manada devlet, güvenliği mevzubahis olduğunda bireysel çıkarlarını koruyabilmek için ceberut davranmalıdır.⁹⁷¹ Dolayısıyla, piyasanın işleyişini “güçlendirmek” ve düzenin “istikrarı”nı sağlamak için devletin piyasaya yaptığı merkeziyetçi müdahaleler de siyasal alanda örgütlenmenin önüne geçen ceberut yöntemler de aslında Özal’ın değil, neoliberalizmin pratik olarak klasik liberalizmden ayrılan yanlarıdır. Neoliberalizmin özellikle sosyalizmin atar damarlarından olan örgütlenme haklarına vurduğu bu küresel çaplı darbe, yükselen bireyciliğin kimlik farklılıklarını da gözler önüne sermesiyle beraber, daha önce çoğu sosyalist hareketin içinde hak mücadelesi veren etnik ve mezhepsel temelli hareketlerin yanında, toplumsal cinsiyete dayalı kimlik hareketlerinin yükselişine sebep olmuştur.

⁹⁷⁰ Harvey, a.g.e., s. 49.

⁹⁷¹ Hobbes’un neoliberalizm üzerindeki etkisi için bkz. Thomas Biebricher, “Sovereignty, Norms, and Exception in Neoliberalism”, *Qui Parle*, C. XXIII, Sayı: 1, (2014 Güz), s. 77-107.

Bu konjonktür, Avrupa’da sosyal demokrat partileri bir ideolojik bunalıma itmiş ve yeni arayışlara yöneltmiştir. 1986’da SPD lideri Willy Brandt’ın sosyal demokrasinin ana gayelerini şahsi ve sosyal hakların korunması şeklinde ifade etmesi,⁹⁷² sosyal, siyasal ve iktisadi anlamda daha eşitlikçi bir toplum hayali güden sosyal demokrasinin yaşadığı ideolojik bunalıma önceleri elde edilen kazanımları koruma arzusuyla yaklaşan bir reaksiyon gösterdiğinin kanıtıdır. Daha da önemlisi, 1989 programında Almanların “yüce devlet” anlayışının yerine, verimlilik esasına dayalı bir kamu yönetimine duyulan ihtiyacın belirtilmesi olmuştur.⁹⁷³ Bu, Alman sosyal demokrasisi başta olmak üzere sosyal demokratların programlarını uygulamak için devleti demokratik yollardan ele geçirdikten sonra, onun araçlarını kullanarak kendi programları doğrultusunda onu dönüştürme iddialarının yerini, neoliberal çağın dayattığı esaslara bir reaksiyon olarak, “işletme” konusunda Yeni Sağ’dan farklılaştıkları noktaları vurgulama kaygılarının aldığı söylenebilir.⁹⁷⁴ Nitekim SPD’nin 1989 Programı’ndaki bir diğer husus da devletin şeffaf ve denetlenebilir olmasına yaptığı vurgu olmuştur. Dolayısıyla, olanı değiştirmeyi değil, ehlileştirmeyi kendisine görev bilen sosyal demokrasinin neoliberal çağa verdiği reaksiyon da onu daha “makul” bir çizgiye çekme arayışı olmuştur.⁹⁷⁵ Almanya’da başlayan bu dönüşüm, aşağıda da görüleceği üzere, Sovyet bloğunun çözülüşünün ardından ortaya çıkan küreselleşme iddiasıyla daha farklı arayışlara da yol açmıştır.

B. Ecevit’in neoliberalizmin küresel niteliğini idrakinin 1985’te bir bütün olarak uygulanmasına başlanan ve Sovyetleri siyasal ve ekonomik olarak kapitalist sisteme yavaşça entegre eden Glasnost-Perestroyka politikasının gidişat yönünün netleşmesiyle, 1980’lerin sonuna doğru olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla Ecevit ve DSP, 1987 Seçim Bildirgesi’nde hâlâ *halkınevi* olma ve halka dayanarak arzuladıkları değişimleri gerçekleştirme idealistliği içindedir. DSP, seçim bildirgesinde, tıpkı CHP döneminde olduğu gibi, spekülative kazançların önüne geçileceğini, o güne kadar edinilen spekülative kazançlar ve toplumun ortak iyisine hizmet etmeyen gelir

⁹⁷² Olof Palme, **Biz Demokrasiyi Zincirlerinden Kurtardık**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1987, s. 10.

⁹⁷³ Kavukçuoğlu, a.g.e., s. 304-307.

⁹⁷⁴ Tanıl Bora ve Necmi Erdoğan, “*CHP ve DSP’de Solun Bakiyesi Nedir?*”, **Birikim**, Sayı: 120, (Nisan 1999), Çevrimiçi Erişim: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-120-nisan-1999-sayi-120-nisan-1999/2314/chp-ve-dsp-de-solun-bakiyesi-nedir/3256> (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021).

⁹⁷⁵ Aynı yer.

kalemlerinden alınan vergilerin yükseltilecek ANAP'ın yaptığı aksine, düşük gelir gruplarından alınan vergilerin düşürüleceğini vurgulamıştır.⁹⁷⁶ Dahası DSP, asgari ücretten vergi alınmayacağını da belirtmiştir. Bunun yanında bildirgede, KİT'lerin özelleştirilmeyeceği, bunun yerine işçisinden yöneticisine bütün çalışanların verimli işletmeciliğe ve katılımcılığa dayanarak sorumluluk üstlenecekleri bir özerklik düzeni tasarlanacağını altı çizilmiştir. Parti, yönetimden fiyatlandırmaya kadar tüm süreçleri bu özerk mekanizmaya bırakarak, çalışanların kârlılık oranında pay alacakları bir düzen tasavvur etmiştir.⁹⁷⁷

Bu, partinin bir yandan Ecevit'in 12 Eylül sonrasında sıklıkla vurguladığı, sorumluluk ve hakkın eşgüdümlü olarak kullanılmasının zorunluluğu düşüncesinin bir yansımasıyken; diğer yandan da bireylerin alacakları kâr payının onları teşvik edeceğini düşünmek bakımından liberal düşüncenin subjektif çıkarların bireylerin davranışlarını etkileyen temel dürtü olduğu fikriyle de yaklaşmaktadır. Aslında Ecevit, 12 Eylül öncesinde de KİT'leri bir yandan refahın yeniden dağıtım mekanizması olmaları bakımından önemserken, diğer yandan da devleti sırtına yüklediği yükten, IMF dayatmaları sonucunda mustarip olmuştur. Dolayısıyla o, Türkiye özelinde ithal ikamecilikten neoliberalizme; dünya ölçeğindeyse Keynezyen modelden neoliberalizme geçildiği bu yeni konjonktürde, KİT'leri özelleştirip temel bir refah dağıtım mekanizmasından olmaktansa, onların devletin sırtına yüklediği maliyeti minimize edecek bir yöntem arayışı içine girmiştir.

Bildirgede tıpkı DSP programında ve 12 Eylül CHP'sinde olduğu gibi, Ecevit'in manipüle edilebilir bir kavram olarak gördüğü kalkınma kavramı yerine gelişme kavramı kullanılmış ve ülkenin gelişmesine katkı sunabilecek olan, katma değer yaratacak ihracat ürünlerinin üretimi, temel ihtiyaç maddeleri üretimi, istihdamı arttırıcı yatırımlar, Avrupa Topluluğu'na üyeliğe katkı sunacak yatırımlar, ileri teknolojiye intikali kolaylaştıracak yatırımlar ve geri kalmış bölgelere yapılacak yatırımlar için bir tercihli kredi sistemi yaratmaya öncelik verileceği özellikle vurgulanmıştır.⁹⁷⁸ Bunun yanında, hem yasal önlemlerle hem küçük ve orta işletmeler

⁹⁷⁶ DSP, a.g.e., 1987, s. 34.

⁹⁷⁷ A.g.e., 35-36.

⁹⁷⁸ A.g.e., s. 37-38.

hem de halk sektörü ve devlet sektörünün eşit rekabete dayanarak büyük sermayeyi dengelemesi sayesinde tekelleşmenin önüne geçileceği vurgulanmıştır.⁹⁷⁹ Burada dikkat çekici nokta, 12 Eylül öncesinde CHP'nin halk sektörü lehine tercihli krediler kullanacağını belirten tutumuna karşı, denklemin içine devlet sektörü ve küçük ve orta işletmelerin de eklenmesi ve bu yolla tekellerin önüne geçilmesinin planlanması olmuştur. Tekellerin oluşmasında devlet sektörü, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler ve kurulacak halk sektöründen yana değil, büyük sermayeden yana olan asimetric ilişkinin payı olduğu düşünüldüğünde bu önemli bir dönüşümdür. Bu dönüşümün nedeninin 12 Eylül öncesinde TÜSİAD'ın Ecevit hükümetini hedef alan ve etki yaratan ilanlarının olduğu düşünülebilir. Başka bir ifadeyle DSP, açıktan bir taraf seçmektense daha mutedil bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Nitekim Ecevit, ileride görüleceği üzere, 1990'lara doğru uzanan süreçte değişimini vurgulayan ifadelerle TÜSİAD'la da iletişim kanalları kurmaya çalışmıştır.

Bildirgede, yukarıdaki vasıtalarla reel gelirleri sürekli arttırılacak olan “halk kesimleri”nin halk sektörüyle çeşitli ortak yatırımlara yönlendirileceği ve böylece ekonomide özel sektör ve devlet sektörü arasında bir denge mekanizmasının ortaya çıkacağı belirtilmiştir. Bunun sonucunun, pazar kurallarının halkın faydasına işlemesi olduğu vurgulanmıştır. Halkın iktisadi olarak güç kazanması ve yatırımlar vasıtasıyla güçlü bir aktör olarak ortaya çıkmasıyla beraber siyasi gücünün de artacağı ifade edilmiştir.⁹⁸⁰ Buradan hareketle, DSP'nin arzuladığı toplumsal dönüşümü gerçekleştirmek için refah seviyesi artan “halk kesimleri”nin iktisadi olarak güçlenmesine ve dolayısıyla kazanımlarını kaybetmemek için kitlesel biçimde programının takipçisi olacak kolektif bir yapıya ihtiyaç duyduğu ifade edilebilir. DSP, bu kitlelerin ihtiyaç duyduğu maddi gereksinimleri pazar ekonomisinin sağladığı uluslararası ticaret gibi fırsatlarla sağlamayı düşünürken, aynı zamanda bu yolla uluslararası ticarete de büyük sermayenin tekelleşmesinin önüne geçmeyi hedeflemiştir. Yine bunun yanında, devletin müdahalelerinden azade olacak olan kooperatiflerin proje karşılığında alacakları krediler vasıtasıyla kendi sanayi kuruluşlarını kurabilecekleri, bu doğrultuda tasarruf ve birikim yapabilmeleri için de

⁹⁷⁹ A.g.e., s. 38.

⁹⁸⁰ A.g.e., s. 40.

kooperatiflerin birikimlerinin toplanacağı “İşçi Yatırım Fonu” ve “Üretici Yatırım Fonu” olmak üzere iki yapının kurulacağını altı çizilmiştir.⁹⁸¹

DSP, bunların yekûn çıktısı olarak, sosyal demokrasiyi de aşarak ekonomik demokrasiye ulaşmayı hedeflediğini belirtmiştir.⁹⁸² DSP’nin planlama anlayışından da bahsedilen bildirgeye göre, DSP’nin planlama anlayışının dayatmacı değil, özendirici bir içerik taşıyacağı ifade edilmiştir.⁹⁸³ Ayrıca DSP, katı planlama anlayışını sürdüren sosyal demokrat aktörlerin çağın epeyce gerisinde kaldıklarını, pazar ekonomisinin kurallarını takip eden sosyal demokrat partilerin her türlü kriz ortamında gelişmeyi sürdürdüklerini ve bu gelişmeyi sosyal adaletin yanında demokrasiyle simültane olarak geliştirebildiklerini vurgulamıştır.⁹⁸⁴ Ancak o günlerde pazar ekonomisine adapte olan sosyal demokrat partiler, hem bir kimlik bunalımı yaşarken hem de önceliklerini mevcut kazanımları korumaya vermişlerdi. Dolayısıyla gündemi “düzeni değiştirmek” olan bir partinin pazar ekonomisinin kurallarına dayanması, sistemin doğal olarak daha güçlü olan aktörleri, büyük sermaye grupları tarafından manipüle edilmesi anlamına gelecektir. O günlerde pazar ekonomisini benimseyen sosyal demokrat aktörlerin mevcut kazanımları edindikleri dönemlerde, ülkelerinde aynı zamanda kendilerinin solunda yer alan güçlü ve kitlesel hareketlerin varlığı, onları hem rejim hem de sermaye açısından “ehveni şer” hâline getirmiş ve kazanımlarını böyle elde etmişlerdir.

Türkiye’deyse 12 Eylül öncesi dönemde CHP’nin istediği çoğunlukla iktidara gelememesi, Ecevit’in demokratik sol vizyonu ile hedeflediklerini yapamamasına sebep olmuş, 12 Eylül sonrasında ortadan kalkan kitlesel sol hareketlerin yokluğundaysa o, pazar ekonomisi yoluyla zenginleştirebileceğini düşündüğü “halk kesimleri”nden kendisine bir kitle yaratmak istemiştir. Başka bir beyanla, 12 Eylül öncesinde, bir yandan faşizmle komünizm, diğer yandan kökleri Marksizme dayanan sosyal demokrasiyle Kemalizm arasında “yerli” bir sol vizyon arayışında olan Ecevit, 12 Eylül sonrasında neoliberalizm ile Batı’da sosyal demokratların yaşadığı

⁹⁸¹ A.g.e., s. 41-42.

⁹⁸² A.g.e., s. 43.

⁹⁸³ A.g.e., s. 46.

⁹⁸⁴ A.g.e., 47.

dönüşüm arasında bir orta yol arayışı içine girmiştir. Ecevit, sosyal demokrasinin toplumu-düzeni değiştirmeye değil, ehliileştirmeye dayanan sistematik açmazının neoliberal çağda getirdiği “kaçınılmaz” sonucu Batılılar kadar kolay kabul etmemiş, halkla kurduğu ilişkiye güvenerek, alacağı destekle düzeni “halk kesimi” lehine değiştirebilecek kapasitesi olduğuna inanmıştır. Başlarda partiyi *hakınevi* modeli gibi tasarlarlarken, Kürkoğlu krizi başta olmak üzere çeşitli olaylar sonucunda böyle bir modelin Türkiye’de makam sevdasına ve buna dayanan hizipleşme hareketlerine feda edileceğini düşünerek, partiyi araçsallaştırmış ve dönüşümü gerçekleştirmek için iktidara gelmenin gerekliliğini bildiği için de en azından iç kavgalardan uzak bir parti modeli ortaya koymuştur. Özetle Ecevit’in arzuladığı toplumsal dönüşümleri gerçekleştirmek için yekvücut bir parti görüntüsünü, vitrin demokrasisine tercih ettiği söylenebilir.

Bildirgede, kalkınmada, başta Güneydoğu olmak üzere, öncelikli yöreler olacağının da altı çizilirken, bu bölgelere özel sektörün yatırım yapmakta isteksiz olması dolayısıyla devletin, “öncü ve doğurgan” yatırımlarla, başlangıçta kârlılığı ikinci plana iterek, kalkınma için inisiyatif alacağı belirtilmiştir. Ayrıca yine Güneydoğu başta olmak üzere, toprağın adaletsiz olarak dağıldığı yerlerde bir toprak reformu yapılacağı belirtilmiştir.⁹⁸⁵ Toprak reformu vaadi, aslında demokratik soldan ve ortanın solundan da öncelere giden CHP geleneğine ait bir vaat olmakla beraber, burada dikkat çekici nokta Güneydoğu’nun öncelikli hâle getirilmiş olmasıdır. Bu, 1978’de ortaya çıkan, 1984’te güvenlik kuvvetleriyle girdiği çatışmadan sonra devletin başat sorunlarından biri hâline gelen PKK’nın ortaya çıkışına karşı verilmiş bir reaksiyon olarak kabul edilebilir. Nitekim Ecevit, aynı yıl Norveç’te basına verdiği bir mülakatta kendisine Kürt sorunuyla ilgili bir soru sorulmasının ardından verdiği cevapta, Türkiye’de “Selçuklulardan beri kız alıp vermiş” olunmasından dolayı kimsenin “safkan” Kürtlük, Türklük ya da Araplık iddiasında bulunamayacağını belirtmiş ve tıpkı Amerikalıların da birçok ulustan bir araya gelmesine rağmen kendilerini Amerikan olarak tanımlaması gibi, Türkiye’de de yalnız Türk olmasa da bir Türk milleti tanımı olduğundan söz etmiştir. O, devletin parlamentodan orduya kadar her kademesinde Kürt kökenli olan birçok insanın olduğunu belirttikten sonra, resmen azınlık olarak

⁹⁸⁵ A.g.e., s. 50.

tanınmaları durumunda dahi bu ölçüde yönetime katılma imkanı bulamayacaklarını iddia etmiştir. O, zaten sorunun da bir etnik ayrılıkçılık sorunu değil, bir sömürü sorunu olduğunu sözlerine eklemiştir.⁹⁸⁶ Buradan da anlaşıldığı gibi, 12 Eylül sonrasında özellikle PKK'nın bölgedeki egemen güç hâline gelmek için aşiretlerle yaptığı çatışmalar veya uzlaşmalar sonucunda daha kimlik temelli bir hâl almaya başlayan Kürt sorununa Ecevit'in bakışında 12 Eylül öncesinin “geri kalmışlık” ve “feodalizm” kavramlarından başka bir kavram eklenmediği ifade edilebilir.

Bildirgenin 12 Eylül öncesi CHP'siyle paralellik arz eden bir diğer argümanı da bir grup köyün bir merkez etrafında kümelenmesiyle oluşturulan kentleri ifade etmek için kullanılan köykentler olmuş ve bu projenin sonucunda bir yandan şehirlerdeki tüm nimetler köykentlere taşınırken, diğer yandan da işsizlik sorunu çözülerek köyden kente göçün iki ana nedeninin ortadan kalkacağı ifade edilmiştir.⁹⁸⁷ Bildirgede, daha önce CHP'nin daha kurumsal bir yapıya dönüşmesi için kullanılacağı ifade edilen bilgisayar teknolojisinin kullanım kapsamı bu kez esnaf ve sanatkârlara uzatılmıştır. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin bilgisayar gibi kendi işlerine faydalı olup, sürekli gelişen pazarda tutunabilmelerini sağlayacak teknolojik gelişmeleri takip etmeleri için kredi destekleri sağlanacağı da vurgulanmıştır.⁹⁸⁸ DSP, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyeliğinden yana olduğunu belirtirken, bunun için gerekli olan ekonomik ve ticari adımlarının ivedilikle atılacağı ifade edilmiştir. Ancak DSP, demokrasiyi Batı standartlarına getirerek işçi haklarını tam olarak iade etmek ve laikliği güçlendirerek Türkiye'nin laiklikten saptığı yönündeki kuşkuları gidermek olmak üzere, ticaret ve ekonomiden daha önemli bu iki sahada da Batı standartlarına erişilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁹⁸⁹

DSP'nin bir diğer temas noktası enerjide dışa bağımlılığın minimize edilmesi için rüzgar, Güneş, kömür ve su kaynaklarına dayanarak enerji üretilmesi üzerine olmuştur. Ancak DSP, bu bildiri hemen Çernobil nükleer faciasının ardından yazıldığı için, nükleer santral konusuna ilkesel olmasa da insan ve çevre sağlığı açısından bir miktar

⁹⁸⁶ Nokta, Yıl: 5, Sayı: 11, 22 Mart 1987.

⁹⁸⁷ DSP, a.g.e., 1987, s. 55.

⁹⁸⁸ A.g.e., s. 57.

⁹⁸⁹ A.g.e., s. 59-61.

mesafeli durmuş ve şimdilik teknolojik araştırma sahasını genişletmek için yalnızca bir adet santral inşa edileceğinden bahsetmiştir.⁹⁹⁰ DSP, vergi kapsamı dışında bırakacağı asgari ücretin, insan onuruna yaraşır, sağlıklı yaşam sürdürmeye imkan verir şekilde belirleneceğinin altını çizmiş ve işçilerin sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev haklarının tümüyle iade edileceğini taahhüt etmiştir. Lokavtın işveren tarafından kötüye kullanılmasının önleneyeceği belirtilirken, bu doğrultuda işten çıkarmanın yargı denetimine sokulacağı ifade edilmiştir.⁹⁹¹ Bunun yanında, tıpkı 12 Eylül öncesinde olduğu gibi kamu görevlilerine de grev ve sendika haklarının teslim edileceği vurgulanırken, dikkat çekici biçimde “görev gerekleriyle bağdaşacak biçimde” gibi bir ifade de eklenmiştir.⁹⁹² Bu vurgu, Ecevit’in 1980 öncesiyile ilgili örgütlenme haklarının kullanımının sorumluluk duygusuyla bir işlemediğini düşünmesiyle, birçok alanda da görüldüğü gibi, doğrudan ilintilidir.

DSP, bir yandan Ecevit’in 12 Eylül öncesinde problemleri gördüğü sahalarda yeni bir arayış içine girmişken, diğer yandansa 12 Eylül’ün demokratik sahada yarattığı tahribatı da gidermek için bir program ortaya koymuştur. Buna göre, seçim barajıyla temsilde yaratılan adaletsizliğe son verilip, partilerin sağlarından ve soldarından kendilerine yaşanan akınların önüne geçilerek partilerin kimliklerinin bulanıklaşmasının da önüne geçileceği belirtilmiştir.⁹⁹³ Bunun yanında, mahkeme kararından azade bir şekilde yurttaşlıktan çıkarılanların yeniden yurttaşlığa alınacağı, yurt dışı çıkış yasaklarının kaldırılacağı, geniş kapsamlı bir af çıkarılacağı, tutukluluğun fiili cezaya dönüşmesinin önüne geçileceği ve idam cezasının kaldırılacağı da vadedilmiştir.⁹⁹⁴ Yıllar sonra da olsa hem bir af kanunu çıkarmak hem de idam cezasını kaldırmak DSP’nin koalisyon yıllarında gerçekleşmiştir.

“Din ve Laiklik” başlığı altındaysa Ecevit’in “İnançlara saygılı laiklik” düşüncesinin izlerini güçlü bir şekilde görmek mümkündür. Buna göre, laiklikten kesinlikle taviz verilmeksizin insanların din ve ibadet serbestliklerinin din ve mezhep kayırmacılığına yer verilmeksizin tanınacağı ve bu haklarını kullanabilmeleri için her türlü imkanın da

⁹⁹⁰ A.g.e., s. 62-63.

⁹⁹¹ A.g.e., s. 71-72.

⁹⁹² A.g.e., s. 74.

⁹⁹³ A.g.e., s. 81.

⁹⁹⁴ A.g.e., s. 82-85.

temin edileceği vurgulanmıştır.⁹⁹⁵ Bunun yanında bir yandan tarikatların okul, kurs ve yurt açmalarının önüne geçilirken, diğer yandansa üstü kapalı da olsa bu alanlara müdahale etmedikçe “demokratik toplumun gerektirdiği” her türlü faaliyet kapsamlarının güvence altına alınacağı belirtilmiştir.⁹⁹⁶ Her ne kadar bu bildirgede tarikatların okul, yurt gibi faaliyetlerine izin verilmeyeceği belirtilse de sonraları Ecevit, ileride detaylı görüleceği şekilde, okulları dolayısıyla Fetullah Gülen hareketine sempati beslemiştir. Bunun yanında DSP, felsefe ve din arasında güçlü ilişki kuracak bir eğitim sistemi de vadetmiştir.⁹⁹⁷

DSP’nin eğitimle ilgili görüşleriye 12 Eylül sonrasında öğrencilerin okullarda neredeyse bir kışla disiplininin geçirildiği ve bunun da nesillerin demokrasi kültürü ve kişilik gelişimlerini negatif etkilediği eleştirisiyle başlamaktadır. Sonrasında kendi eğitim planını kişiliğin, özgür ve özgün düşüncenin, demokratik kültür ve katılımcılığın, sosyal sorunlara ilginin, yaratıcılık, yapıcılık, üretkenlik ve dayanışmanın geliştirileceği bir düzen olarak ifade eden parti, teknik eğitimin yanında genel kültür faaliyetlerine de ağırlık verileceğini vurgulamıştır.⁹⁹⁸ Video, bilgisayar programları ve yazışmalı yüksek öğrenim vasıtasıyla talep eden herkesin yüksek öğrenim fırsatlarından yararlanacağı da ayrıca belirtilmiştir.⁹⁹⁹ Üniversitelerin tam özerkliği sağlanırken, üniversite yönetimine öğretim üyelerinin yanında öğrencilerin de katılacağı vurgulanmıştır. Bu doğrultuda YÖK’ün (Yükseköğretim Kurumu) lağvedileceği ve bunun yerine üniversiteler arasında işbirliği ve iletişimi sağlamakla görevli bir üniversiteler arası kurul kurulacağı ifade edilmiştir.¹⁰⁰⁰

Bildirinin yanında DSP Programı’nın ise Türkiye’yi geleceğe hazırlayacak bir yapı değişikliği için istihdamın arttırılması, vergi sisteminin yeniden düzenlenmesi, kamu gelir ve harcamalarının arttırılması, iç tasarruf ve yatırımların arttırılarak hızlandırılması, sanayileşme ve tarımsal hedefleriyle dışa açılma olanakları arasında işlevsel bağlantılar kurarak sanayileşme ve tarımsal gelişimin birbirine destekler hâle

⁹⁹⁵ A.g.e., s. 86.

⁹⁹⁶ A.g.e., s. 87.

⁹⁹⁷ Aynı yer.

⁹⁹⁸ A.g.e., s. 99-100.

⁹⁹⁹ A.g.e., s. 101.

¹⁰⁰⁰ A.g.e., s. 105.

getirilmesi, spekülatif kazanca sebep olan alanların ortadan kaldırılması, yatırımların üretken alanlara kaydırılmasının teşviki ve ileri teknolojinin yaygınlığına dayanan bir iktisadi temelin kurulması olmak üzere yedi temel hedefe odaklanılmıştır.¹⁰⁰¹ Tıpkı 1970’ler CHP’sinin demokratik sol argümanları ve DSP’nin seçim bildirgesinde yer aldığı gibi, yine bu programda da devlet ve özel sektörlere ek olarak “halk sektörü”nün kurulacağı ve bu sektörün küçük ve orta ölçekli işletmeler, sendika ve kooperatiflerin kuracakları işletmeler ve üretici yatırım fonları ile işçi yatırım fonlarının kuracakları işletmelerden oluşacağı belirtilmiştir. Yine 1970’lerdekine benzer biçimde, bu sektörün giderek ekonominin en büyük sektörü olacağından söz edilmiştir. Bu sektöre biçilen rol ise devlet ve özel sektörler arasında bir “katalizör” olması şeklinde tanımlanmıştır. Başka bir ifadeyle, bu sektör, diğer iki sektörün hızını kesip niteliğinde bir değişiklik yapmadan, Ecevit’in CHP yıllarından beri hedeflediği üretim araçlarının mülkiyetinin tabana yayılması yoluyla “gerçek gelişme”nin sağlanması için tasarlanmış bir sektör olarak yorumlanabilir.

Bu programda dikkat çeken en temel yenilik ise diğer üç sektöre ek olarak tanımlanan ve ekonomik göstergelerin dışında kalan insanları temsil eden “dışlanan sektör” olmuştur. Programda, “işportacılar, gezgin satıcılar ve onarımcılar, evlerindeki tezgahlardan piyasaya iş üretenler veya evlerinde parça başı iş yapanlar, ayakkabı boyacıları ve niceleri...” şeklinde tanımlanan ve düzenin iş sağlayamadığı, ancak yaşama umudunu da kıramadığı, emekleriyle hayatta kalmaya çalışan insanları içerdiği ifade edilen bu grubun dışlanan değil, ekonomik düzene dahil edilen bir statüye kavuşturulacağı belirtilmiştir.¹⁰⁰² Programın taslak hâlinde olduğu günlerde programla ilgili bir mülakat veren Özdalga, DSP’nin özel sektörden ne anladığı ve özel sektörün diğer sektörlerle ilişkisi bakımından nasıl bir tasarım oluşturduğunu açıklamıştır. Buna göre özel sektör, “sermaye ile emeğin birbirinden açıkça ayrıldığı” alanlardır. Çünkü diğer faaliyet alanları olan bağımsız köylü faaliyetleri, küçük esnafılık ve atölye işletmeciliğinde bu ayrım o kadar sert değildir ve bir iç içe geçmişlik söz konusudur. Onun bu yorumundan hareketle, demokratik solun özel sektör anlayışının üretenin ürettiği mal üzerinde tasarruf hakkının olmadığı ve üretilen malım

¹⁰⁰¹ DSP, a.g.e., 1986.

¹⁰⁰² A.g.e., s. 87-89.

üretiminde emeği olmayan sermayedarın o malın tasarruf hakkını elinde bulundurduğu alanlar olduğu anlaşılabilir. Başka bir ifadeyle, Marksizmin burjuvazi olarak kodladığı ve işçi sınıfı tarafından mücadele edilerek egemenlik tahtından edilmesi gereken sınıfsal toplum yorumunu kullanarak bir özel sektör tanımı geliştirilmiştir.

Ancak DSP'nin bu sektörün patronlarına karşı bir sınıf mücadelesi vermesini değil, emek ve sermayenin iç içe geçtiği, Marksizmin ilkel komünal toplum yorumunu da andıran işletmeleri halk sektörü vasıtasıyla birleştirip, hem çağdaş üretim araçlarına kavuşturmayı hem de mülkiyeti tabana yaymayı hedeflediği söylenebilir. Başka bir beyanla, demokratik sol, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti kaldırmayı değil, mülkiyetsiz sınıfları da halk sektörü aracılığıyla üretim araçlarının mülkiyetine kavuşturup, onları piyasada rekabet edecek bir duruma getirmeyi vadetmiştir. Bu açıdan demokratik sol, bir yandan Marksizmin ihtiyaca göre üretim anlayışı yerine, denk imkanlarla piyasaya yönelik üretimi koyarken; diğer yandan da Marksizmin özel mülkiyet karşıtı içeriğine mülkiyetsiz sınıf bırakmamayı vadederek alternatif bir kuramsal yaklaşım üretmiştir. Ek olarak Özdalga, DSP'nin özel sektörün tekeller üzerinden kazanç sağlayan kesiminin tekellerini kırarak olan halk sektörüne karşı bir direnç göstermeleri ihtimaline karşı tek yolun çalışan halk kesiminin örgütlü bir hâle gelmesi olduğuna inandığını belirtmiştir. Ayrıca o, DSP programının uygulanmasının da yolunun ancak böyle bir örgütlü kitlenin bir araya gelmesinden geçtiğinin de altını çizmiştir. O, DSP'nin diğer sosyal demokrat ya da demokratik sol partilerden farkını da “sosyal güçler dengesi”ni halk lehine değiştirebilecek şekilde kurulduğunu ve yapılandığını belirterek vurgulamıştır.¹⁰⁰³ Program ve seçim bildirgesindeki vurgu farkları dikkate alındığında da 12 Eylül öncesi işçileri CHP'ye davet eden ve sorumlu davranmalarını bekleyen Ecevit'in bu ihtimale olan inancını kaybetmesinin ardından kurguladığı tabandan tavana örgütlenen parti modeline olan inancının, bu tabanın da ortak bir davaya kenetlenmek yerine hizipleştiğini deneyimlediği Kürkoğlu olayıyla beraber sarsılması sonucunda özel sektöre karşı tavrının daha mutedil bir hâle geldiği görülebilir.

¹⁰⁰³ Cumhuriyet, 24 Eylül 1985.

Bunun da, yukarıda da belirtildiği gibi, Ecevit’e kitlelerle örgütsel bağlantı kurmaktan çok, karizmatik liderliğinden faydalanarak doğrudan bağlantı kurmasını ve kendi iktidarında hedeflediği dönüşümleri tepeden aşağıya bir modelle yapabileceğini düşündüğü ifade edilebilir.¹⁰⁰⁴ Nitekim Ecevit, Ekim sonunda Mehmet Ali Birand’a verdiği röportajda hem Türkiye’nin hem de dünyanın değiştiğini vurgulamış, ne geçmişe dönmek ne de geçmişin devamı olmak gibi bir kaygısının olmadığını belirtmiştir.¹⁰⁰⁵ Bunun yanında Ecevit, bu dönemde de kendisine Atatürk üzerinden bir meşruiyet yaratarak onun da aşırı devletçiliğe karşı olduğunu ve 17 Şubat 1923’te İzmir’de düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi başta olmak üzere çeşitli vesilelerle özel sektöre ivme kazandırmak istediğini belirtmiştir.¹⁰⁰⁶

Ecevit, başından beri itiraz ettiği bir seçim kanunuyla yapılacak olan 29 Kasım seçimleri için ilk gezisini 11 Ekim 1987’de Adana’ya gerçekleştirmiştir. Burada yaptığı konuşmada Özal’ı “kanun kaçağı” olarak nitelendiren Bülent Ecevit, onun “hukuk, kanun, anayasa benim” anlayışında hareket ederek, padişahlardan bile daha buyurgan bir tavır içinde olduğunu vurgulamıştır. Özal’ın DSP’yi seçimlerden kaçmakla itham etmesine karşı o, bunun doğru olmadığını söylemiş ve asıl kaçağın demokrasi ve Meclis kaçağı olan Özal olduğunun altını çizmiştir. O, ANAP’ın güç kaybettikçe seçim barajını fiili olarak yükselttiğini de sözlerine eklemiştir.¹⁰⁰⁷ 14 Ekim 1987’de Çorum’da yaptığı konuşmadaysa kendisinin solu böldüğü yönündeki eleştirilere HP ve SODEP’in birleşmesine rağmen oylarının 1983’teki %32’den %23’e indiğini, çünkü sağlıklı bir birleşme olmadığını, DSP’nin de bu partiye katılırsa iyice karışık bir yapıya dönüşeceğini vurgulayarak yanıt vermiştir. DSP’nin sosyal demokratların birlikte hareket etmesi için harcadığı çabaları hatırlattıktan sonra, bu ithamları kabul etmediğini belirtmiştir.¹⁰⁰⁸ ANAP’ın çok az bir süre kalmasına karşın 29 Kasım gibi yakın bir tarihte seçimi yapma ısrarına en şiddetli itiraz DSP’den

¹⁰⁰⁴ Laçiner, Ecevit’in halka doğrudan temas kurmaya dayanan stratejisini CHP dönemindeki hizipleşmelerin onda kadro hareketlerine karşı bir alerji yarattığını ifade ederek, hemen CHP sonrasındaki dönemde ortaya çıktığını iddia ederek yorumlamıştır. Ancak, Ecevit’in 12 Eylül sonrasında izlediği stratejinin İsveç modeli olduğu düşünüldüğünde, Kürkoğlu olayının travmatik etkisinden sonra örgütü tamamen aradan çekip, halka doğrudan temas kurmayı hedeflemiş olması daha muhtemeldir. Laçiner’in makalesi için bkz. Ömer Laçiner, “*Sosyal Demokrasinin Krizi...*”

¹⁰⁰⁵ Milliyet, 29 Ekim 1987.

¹⁰⁰⁶ DSP, **Rahşan Ecevit ve Siyaset**, DSP Yayınları, Ankara, 2001a, s. 23.

¹⁰⁰⁷ Cumhuriyet, 12 Ekim 1987.

¹⁰⁰⁸ Cumhuriyet, 15 Ekim 1987.

gelmiş, DSP Grup Başkanı Karakaş, ANAP'ın Seçim Yasası ve bu ısrarının Musollini İtalya'sını andırdığını ve Özal'ın diktatörlüğe hazırlandığını ifade etmiştir. Aynı gün yapılan grup toplantısında, DSP'nin böyle bir baskın seçime kesin olarak karşı çıkacağı belirtildikten sonra, SHP'yle demokratik sol ilkeler doğrultusunda maksimum işbirliği arayışına girileceği de not edilmiştir.¹⁰⁰⁹

Özal'ın erken seçim yasa önerisini parlamentodan geçirdiği gün olan 16 Ekim 1987, siyaset gündeminin son derece yoğun geçtiği bir gün olmuştur. İlk olarak SHP lideri İnönü'yle görüşen Özal, SHP'nin seçim kanunuyla ilgili taleplerini kabul etmese de SHP lideri İnönü, SHP'nin boykotu gereksiz gördüğü ve seçimlere girme kararının doğru olacağını belirterek, boykot tartışmalarına SHP açısından netlik kazandırmıştır.¹⁰¹⁰ Ecevit'in, yukarıda da görüldüğü gibi, SHP'nin ANAP'la işbirliği yaparak DSP'yi ortadan kaldırmak için bir karşı plan yaptığını düşünmesine sebep olan en önemli olaylardan birinin bu görüşme sonrasında SHP'nin takındığı bu anti-boykotçu tutum olduğu belirtilebilir. Nitekim Ecevit, 17 Ekim 1987'de Sakarya'da yaptığı konuşmada SHP'yi şikeci muhalefet olmakla suçlamış ve "DSP'yi yok etme uğruna demokrasiyi feda etti" demiştir.¹⁰¹¹ Özal'la görüşmesinin ardından Meclis'teki makamına geçen İnönü, burada DSP lideri Ecevit ve DYP lideri Demirel'e görüşmede yaşananları anlatmış ve beraber bir durum değerlendirmesi yapmışlardır. Görüşme sonrasında Ecevit, SHP'nin önceleri bu seçim yasasıyla seçime gidilemeyeceği ifade eden tutumundan vazgeçtiğini ve demokrasinin yolunu tıkadığını belirtmiştir. Ayrıca o, üç partinin (DYP, SHP ve DSP) beraberce boykot kararı almaması durumunda, bu seçime yalnızca DSP'nin girmemesinin bir anlamı olmayacağından DSP'nin de seçimlere katılacağını, ancak demokrasi açısından doğacak olumsuzlukların sorumlusu sayılamayacağını vurgulamıştır.

Bu toplantının ardından toplanan Meclis Genel Kurul'unda DSP Grubu adına konuşan Genel Sekreter Nuri Korkmaz, böyle bir seçim sistemiyle gidilecek bir seçimde parlamentonun şaibe altında kalırken, SHP'nin de bunun sorumluluğunu üzerinden atamayacağının altını çizmiş ve SHP'nin muhalif milletvekillerinden de destek

¹⁰⁰⁹ Cumhuriyet, 16 Ekim 1987.

¹⁰¹⁰ Cumhuriyet, 17 Ekim 1987.

¹⁰¹¹ Cumhuriyet, 18 Ekim 1987.

almıştır.¹⁰¹² Ecevit, ilk olarak SHP’den gelen boykot teklifine sıcak bakmış, ancak SHP’lilerin birçoğunun makamlarına dayanarak siyaset yapmak zorunda olan “profesyonel siyasetçiler” olduğunu düşündüğünden, SHP’nin blöf yaptığını düşünerek bu meselenin ısrarla üzerinde durmuş ve bütün seçim süreci boyunca sosyal demokrat tabanda SHP’yi ANAP’ın işbirlikçisi olarak göstermeye çalışmıştır. Bu yolla SHP’nin kendisine yönelttiği, “oyları bölme” suçlamasına bir kontra geliştiren Ecevit, seçim döneminde bir diğer hedefi olan ANAP’ı ise Türkiye’yi demokrasiden koparmakla ve Özal’ı “padişahlaşmak”la suçlamıştır. ANAP’ın anti-demokratik eğilimleriyle SHP’nin “Demokrasiyi ANAP’a satması” arasında doğrudan bir destekleşme bağı gören Ecevit, neredeyse bütün seçim konuşmalarını bu iki gündeme ayırmıştır.¹⁰¹³ Ecevit, DSP’nin adaylarından 107’sinin esnaf, 56’sının işçi, 40’ının da köylü olduğunu söyleyerek, Özal’ın sıklıkla vurguladığı “ortadirek”in dahi değil doğrudan doğruya halkın Meclis’e taşınacağını söylemiştir.¹⁰¹⁴

3.4.1. Ecevit’in Geri Çekilme Taktiği ve Dönüşü

29 Kasım 1987’de gerçekleşen seçimlerin sonucunda DSP %10’luk ulusal barajı aşamayıp parlamentoya giremezken, B. Ecevit de 7 yıl sonra yeniden parlamentoya dönme şansını kaçırmıştır. ANAP, seçim yasasının birinci olan partiye tanıdığı ayrıcalıklara da dayanarak yaklaşık %9’luk bir oy kaybı yaşamasına karşın yeniden tek başına iktidar olmuştur (TABLO 8). Seçimlerin ardından DSP lideri, seçimin kazananının ulusal iradeyi yüksek barajla gasp eden seçim sistemi olduğunu belirtmiştir.¹⁰¹⁵ Seçimlerin ardından yapılan hesaplamalarda DSP’nin seçimlere ayrı bir parti olarak girmesinin ANAP’a 58, DYP’ye 16 milletvekilliği armağan ettiği gösterilse de¹⁰¹⁶ bir yandan bu oyların SHP’yle birlikte seçime gidilmesi durumunda SHP’de toplanacağını garantisi yokken, diğer yandan da DSP’nin hem birlikte seçime girmek hem de boykot dahil olmak üzere birlikte hareket etmekle ilgili taleplerinin SHP’den negatif karşılık aldığı hatırlatılmalıdır. Ayrıca Ecevit, bu

¹⁰¹² Aynı yer.

¹⁰¹³ Bkz. Cumhuriyet, 15 Ekim 1987; 26 Ekim 1987; Cumhuriyet, 1 Kasım 1987; 8 Kasım 1987; 17 Kasım 1987; 18 Kasım 1987.

¹⁰¹⁴ Cumhuriyet, 16 Kasım 1987.

¹⁰¹⁵ Milliyet, 1 Aralık 1987.

¹⁰¹⁶ Cumhuriyet, 31 Kasım 1987.

tartışmaları anlamsız bulduğunu, DSP'nin ayrı bir örgütlenme tarzı benimsediğini ve halka dayanan bir niteliğe sahip olma iddiasını da defalarca vurgulamış ve kendisini SHP'den ayıştırmaya çalışmıştır. Norveç ziyareti sırasında sosyal demokratların bölünmüşlüğüne dönük bir soruya, 1986 ara seçimlerinde on sağ partiye karşı yalnızca iki sol partinin yarıştığını, ancak hiçbir sağ partinin buna karşı çıkıp bir diğerini oy bölücülüğüyle suçlamadığını belirterek cevap vermiştir. Ecevit'in DSP seçmenini “çantada keklik” gören SHP'ye karşı tavrı da sert olmuş ve “ne hakla vatandaşı oyuna sahip çıkıyorsun?” diyerek, kendisinin yıllarca CHP Genel Başkanlığı yapmasına rağmen, SHP'nin oyları için onların aslında kendi oyu olduğunu söylemediğini ifade ederek yanıt vermiştir. O, böyle bir tutumun siyasi nezaket ve ahlak sınırlarını aşan büyük bir ayıp olduğunu da sözlerine eklemiştir.¹⁰¹⁷

¹⁰¹⁷ Nokta, Yıl: 5, Sayı: 11, 22 Mart 1987.

TABLO 8

29 Kasım 1987 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Sayıları	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayıları	Temsil Oranı (%)
ANAP	8.794.355	36,3	292	64,9
SHP	5.931.000	24,8	99	22
DYP	4.587.962	19,1	59	13,1
DSP	2.044.576	8,5	-	-
RP	1.717.425	7,2	-	-
MÇP	701.538	2,9	-	-
IDP	196.272	0,8	-	-
Bağımsızlar	89.421	0,4	-	-

Kaynak: Yazar Yok, **Milletvekili Genel Seçim Sonuçları (29.11.1987)**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1987, s. X-XI.

30 Kasım 1987’de eşiyle beraber siyasetten çekildiklerini açıklayan B. Ecevit, mücadeleye sade birer yurttaş olarak devam edeceklerini vurgulamıştır. Seçim sonuçlarını DSP açısından üzüntüyle karşılasa da şaşırmadığını ifade ederek, yıllardır DSP’nin önüne her türlü engelin koyulduğunu vurgulamış ve seçmenlerin asıl destekledikleri partiye değil, kazanma şansı olan muadil partiye oy verme telkini altında kaldıklarının altını çizmiştir. Bu yolla, seçim bildirgesinden de anlaşıldığı üzere, ülkeyi yönetmeye en hazır parti olan DSP’nin siyaset sahnesinin dışına itildiğini de belirtmiştir.¹⁰¹⁸ B. Ecevit’in siyaseti bırakma kararını açıklamasının ardından Özal, bunun gözden geçirilmesi gereken hissi bir karar olduğunu ve bazı “sol amigo” yazarların kendisini bir kenara iterek yalnızca SHP varmış gibi davranmalarına rağmen barajın kıyısına kadar geldiğini, bunun bir başarı olduğunu belirtirken; Erbakan DSP Genel Merkezi’nde Ecevit’i ziyaret ederek, “Kendilerinin bu göreve devam etmesinde yarar görüyoruz” demiştir. Ecevit’in istifasının ardından aralarında

¹⁰¹⁸ Cumhuriyet, 1 Aralık 1987.

İstanbul DSP İl Sekreteri Hasan Sümer ve milletvekili adaylarından Mehmet Barlas ile Hakkı Çapa'nın da bulunduğu 60 civarındaki partili Genel Merkez önünde açlık grevine başlamışlardır.

Bazı partililer Ecevit'e 2,5 milyon insanı öksüz bırakmaması gerektiğini söylerken Ecevit, benzetme anlamında söylemediğini ifade ederek, ders çıkarma anlamında Mustafa Kemal'in İzmir'i kurtarmak için Polatlı'ya çekilmesi nasıl bir yenilgi değilse, kendi istifasının da bir geri çekilme olmakla beraber yenilgi olmadığını vurgulamak istemiştir. Bu arada, bir grup DSP'li Cumhuriyet Gazetesi'nin seçim dönemi boyunca SHP'nin yanında konumlandığı gerekçesiyle DSP'ye gelen Cumhuriyet muhabirlerini "SHP'ye satılmışlar" şeklinde protesto ederken, İstanbul'da ise dört DSP'li Cumhuriyet Gazetesi'nin önünde oturma eylemi yapmıştır.¹⁰¹⁹ 2 Aralık 1987'de B. Ecevit, liderlikten istifa kararını parti yönetimine sunmuş ve parti önünde toplanan yaklaşık bin kişiye hitaben parti balkonundan yaptığı konuşmada, "Ön safta yer almak, sadece bana zarar verse katlanırdım. Ama aktif politikaya devam etseydim, partiye zarar verirdim" demiş ve kendisinden sonra da DSP'nin hayatta kalacağını ispatlamalarını partililerden istemiştir.¹⁰²⁰ Bu konuşma, onun siyasetten çekilme kararının sebeplerini de yansıtır niteliktedir. O, kendisine karşı "bir bölen" şeklinde yapılan propagandayı SHP'ye, bu partiyle arasında mesafe olan kitlelerin DSP'yle arasında bir bağ olduğunu göstermek ve DSP'nin kendisinden bağımsız da ayakta kalacağını ispatlamak istemiştir. Ecevit, bu yolla DSP'nin bir kişisel ego meselesi değil, bir ilkesel farklılıktan doğduğunu gözler önüne sermeyi arzulamıştır. Ecevit'in istifasının ardından parti liderliği için SHP'nin demokratik sol hareketinin lideri ve DSP'ye diğer SHP'lilere nispetle daha yakın duran Aydın Güven Gürkan ve Ahmet Taner Kışlalı'nın adları geçmiştir.¹⁰²¹ Nokta'nın bu dönem yaptığı bir araştırmaya göre, 15 farklı ilden 15 farklı yöneticinin 9'u Gürkan'ı parti lideri olarak görmek istediğini belirtmiştir.¹⁰²²

¹⁰¹⁹ Cumhuriyet, 2 Aralık 1987.

¹⁰²⁰ Cumhuriyet, 3 Aralık 1987.

¹⁰²¹ Aynı yer.

¹⁰²² Cumhuriyet, 6 Aralık 1987.

Ancak Ecevitlerin bu geri çekilişlerinin geçici bir strateji olması dolayısıyla partiyi SHP'yle birleştirmek de dahil olmak üzere farklı yönlerde çekebilecek olan Gürkan gibi iddialı bir isme emanet etmeleri pek de mümkün değildi. Ecevitler, başlarda Özdalga'yı düşünseler de onun böyle bir "gölge genel başkan" rolünü kabul etmeyeceğini anladıkları için teklif götürememişlerdir. Bu sırada, HP saflarından DSP'ye katılan ve Genel Sekreter olan Nuri Korkmaz, Ecevitlerin kendilerine danışmadan ve doğru düzgün bir değerlendirme toplantısı yapılmadan istifa etmelerine tepki göstererek görevinden istifa etmiş ve yerine Selçuk Sönmez getirilmiştir.¹⁰²³ 7 Mart 1988'de toplanacak olan 1. Büyük Kongre'ye kadar istifa etmemeye ikna edilen Ecevitler, 1. Büyük Kongre'de Necdet Karababa'yı¹⁰²⁴ adayları olarak işaret etmişlerdir. 6 Mart'ta adaylığını açıklayan Karababa, Ecevit'in partinin doğal lideri olarak her zaman yanlarında olduğunu ve onun açtığı ufuktan taviz vermeden yollarına devam edeceklerini ifade etmiştir.¹⁰²⁵ B. Ecevit, Selim Sıtkı Tarcan Spor Salonu'nda yapılan kongrede, bunun tıpkı kendisinin CHP Genel Başkanlığından istifa ettiği zamanda olduğu gibi bir meydan okuma olduğunu belirtmiş ve dahası bunun uzun siyasi yaşamının en iddialı meydan okuması olduğunu vurgulamıştır. Ecevit, "Benden kurtulmakla DSP'den ve hareketten kurtulmuş olacaklarını sananlara, buyurun işte, DSP Genel Başkanı olarak ben yokum, ama halk var" şeklinde meydan okumuştur. DSP'nin yaşadığı baraj travmasına rağmen bir çözülme yaşamadığını, ancak SHP'nin görece başarısına rağmen kargaşa içinde olduğunu vurgulamış ve bir esintide yıkılacağını belirtmiştir. O, DSP'nin sağlıklı bir yapı kurmak için yıllarca verilen emekler sonucunda böyle güçlü ve dirayetli bir yapı hâline geldiğini de ifade etmiştir. Ecevit, SHP'den gelen CHP'yi terk ettiğiyle ilgili eleştirilere karşın, CHP'nin üç Genel Başkanı olduğunu ve partiden olağan dönemde istifa eden bir genel başkan olmakla beraber, bunun kendisi olmadığını hatırlatarak cevap vermiştir.¹⁰²⁶ O, bu yolla 6 Kasım 1972'de CHP'den istifa eden İsmet İnönü'ye referansla, kendi istifasının olağanüstü dönemin bir sonucu olduğunu belirtip, İsmet İnönü'nün olağan dönemdeki istifasını gündeme getirmiştir. Buradaki amaç, Erdal İnönü'yü köşeye sıkıştırarak SHP'lilerin suçlamalarını bertaraf etmektir.

¹⁰²³ Cumhuriyet, 10 Aralık 1987.

¹⁰²⁴ Ziraat Mühendisi olan Karababa, emekli olduktan sonra DSP'ye katılmış ve 31 Mayıs 1987'de de MKYK üyesi olmuştur. Bkz. Fikret Bila, a.g.e. s. 222.

¹⁰²⁵ Cumhuriyet, 7 Mart 1988.

¹⁰²⁶ Cumhuriyet, 8 Mart 1988.

Yapılan oylama sonucunda Ecevitlerin adayı Karababa 403 oy alırken, akademisyen Hasan Bıyıklı 58 oyda kalmıştır. Böylece Karababa, yaklaşık 2,5 yıllık parti tarihindeki üçüncü Genel Başkan olmuştur. Bıyıklı'nın 68 oy alan listesine karşı, Karababa'nın Yaşar Mengi, Selçuk Sönmez ve Metin Bostancıoğlu gibi Ecevitlere yakın isimlerin de içlerinde yer aldığı MKYK listesi, 420 oyla kurultaydan onay almıştır.¹⁰²⁷ Ancak Ecevitlerin bu dönemde de elleri DSP'nin üzerinde olmuş ve 8 Mart 1988'de DSP MKYK'da görev dağılımı toplantısına katılmışlardır. Bu toplantının ardından Ecevit, yurt gezilerine çıkarak partililerle ve vatandaşlarla dertleşeceğini de belirtmiştir.¹⁰²⁸ DSP Genel Başkanı Karababa, Cumhuriyet'e verdiği demeçte 2 yıl süresince çok kapsamlı bir çalışma yaparak kendilerini yeterince anlatamadıkları tabana karşı bu eksikliklerini gidereceklerini belirtmiştir. Bu doğrultuda Genel Merkez, bölgesel eğitimler yoluyla il ve ilçe başkanları, sandık çevresi sorumluları ve köy temsilcilerini bu süre zarfında eğitirken; Bülent Ecevit'in de evlere misafir olarak ve köy kahvelerinde mikro düzeyde toplantılar organize ederek DSP ile halk arasındaki diyalog kanallarının genişleteceğini belirtmiştir.¹⁰²⁹ Dolayısıyla Ecevitlerin bu geri çekilişinde de B. Ecevit'in halka doğrudan temas kuracağı imkanları yaratan bilinçli bir iş bölümü yapılmıştır.

Bu dönem bir yandan halkla ilişki kurmak, diğer yandan da partiye gelir sağlamak amacıyla Genel Merkezin yanında açılan parti kafesinin açılışını B. Ecevit yapmış ve burada yaptığı konuşmada ANAP'ın anti-demokratik eğilimlerinin vebalinin ona meşruiyet sağlayan SHP'nin boynunda olduğunu söyleyerek SHP'ye yönelik eleştirilerine devam etmiştir.¹⁰³⁰ Karababa, Adana'da katıldığı iftar yemeğinde, Ecevit'in siyaset sahnesinden çekilmesinin ardından, DSP'nin fiilen yok olduğuyla ilgili SHP propagandasının gerçek olmadığını, DSP'nin giderek güçlendiğini ifade etmiştir. SHP'yle birleşmenin söz konusu olmadığını, ancak SHP'lilerle sosyal demokrat ilkeler çerçevesinde ve tabanda birleşmeyi arzu ettiklerini belirtmiştir. Karababa, SHP'nin DSP'ye yerel seçimlere birlikte girmek konusunda yaptığı çağrıya

¹⁰²⁷ Aynı yer.

¹⁰²⁸ Cumhuriyet, 9 Mart 1988.

¹⁰²⁹ Cumhuriyet, 10 Mart 1988.

¹⁰³⁰ Cumhuriyet, 16 Nisan 1988.

da tabanda birleşme çerçevesinde yanıt vermiş, kendilerinin aynı çağrıyla SHP tabanına, tabanda birleşme noktasında yaptığını vurguladıktan sonra, DSP'nin her yerde seçimlere kendi adaylarıyla gireceğini ifade etmiştir.¹⁰³¹

SHP Genel Başkanı İnönü'nün DSP Genel Merkezi'ne yaptığı nezaket ziyaretinde Karababa, Genel Başkan seçilmesinin üzerinden üç ay geçtiğini ve bu ziyaretin nezaket kılıfıyla SHP kurultayına gidilerken İnönü'nün elini güçlendirmek için bir hamle olduğunu ifade ederek sitem etmiştir. İnönü'nün yalnızca ziyarete geldikleri açıklamasını yalanlayan Karababa, kurultay öncesinde delegelere birleşme mesajı iletme için geldiklerini ve birleşmeyi teklif ettiklerini ifade etmiştir. O, yapısı ve doğrultusu dolayısıyla uyuşmadıkları SHP'nin kurultay bahanesiyle DSP'nin içişlerine karışmasına müsaade etmeyeceklerini de belirtmiştir.¹⁰³² Bu sırada SHP ve DSP arasındaki tartışma sertleşmiş ve yerel seçimlerin bir yıl erkene alınması için yapılacak olan referandumda Özal'ın hazine yardımı vasıtasıyla Ecevit'i "kandırdığını" ima eden haberlerin basına yansımalarının ardından, B. Ecevit, bunların tamamen yalan olduğunu ve bu haberleri yayanların "müfteri" (iftiracı) olduklarını ifade etmiştir. O, DSP'lilerin oylarının satılık olmadığını ve DSP'nin oyunun da 'hayır' olacağını söylese de Ecevit'in eski Bakanlarından, dönemin SHP Genel Sekreter Yardımcısı Ali Topuz, DSP'nin referandumda ANAP'la birlikte hareket edeceğini ifade etmiştir. Topuz, SHP Basın Müşaviri Hasan Sahan'ın "Ecevit'i Çernobil gibi toprağın altına gömelim" açıklamasıysa Ecevit'in radyasyon saçtığını söyleyerek destek vermiştir. Cumhurbaşkanı Evren'in referandumu onaylamasının ardından DSP lideri Karababa, SHP'lilerin iddialarının aksine DSP'nin oyunun renginin 'hayır' olacağını söylemiştir.¹⁰³³

İstifasının ardından B. Ecevit, Anadolu'yu gezerek toplumsal dönüşümü analiz etmiş, yabancı basını ve özellikle dış politikadaki yeni literatürü takip ederek Doğu Blokunda ortaya çıkan krizleri, Yugoslavya ve Irak'taki karışıklıkları yakından takip etmiştir. Ecevit, Türkiye'nin Kafkasya, Orta Asya ve Balkanların gebe olduğu yeni durumlara kendisini erkenden hazırlamasıyla ilgili çağrılar yapsa da medyadaki görünürlüğü

¹⁰³¹ Cumhuriyet, 15 Mayıs 1988.

¹⁰³² Cumhuriyet, 16 Mayıs 1988.

¹⁰³³ Cumhuriyet, 13 Ağustos 1988.

azaldığı için bu uyarıları muhatap bulamamıştır. Bu sırada SHP Genel Sekreteri olan Baykal, Ecevitlerin siyasetten çekilmeleri sonrasında bir daha siyasete dönmelerinin doğru olmayacağı ve köşeye çekilmeleri yönünde propaganda yapıp, DSP'yi yutma girişiminde bulununca, DSP'lilerin Ecevitlere yaptıkları geri dönme çağrıları da artmıştır.¹⁰³⁴ Bu süre içinde DSP, SHP'lilerin beklediğinin aksine dağılmamış, hatta partililerin SHP karşıtlığı doğrudan bu beklentileri boşa çıkartmaya dönük bir adanmışlığa evrilmiştir.

Yerel seçimler yaklaştıkça DSP'lilerin B. Ecevit'in partinin başına dönmesiyle ilgili talepleri de artmıştır. Karababa, DSP'nin üçüncü kuruluş yıldönümü dolayısıyla yaptığı konuşmada, partiyi basamak olarak görenlere o güne kadar olduğu gibi o günden sonra da kapılarının kapalı olduğunu söylemiştir. Gazetecilerden gelen Ecevit'in partinin başına dönüp dönmeyeceğiyle ilgili soruya ise tabandan bu yönde yoğun bir arzu olduğunu ve günü geldiğinde B. Ecevit'in yeniden partinin başına geçeceğini vurgulayarak yanıt vermiştir.¹⁰³⁵ Ancak Karababa, bu açıklamasından yaklaşık 1,5 ay sonra MKYK'dan ve dışarıdan gelen müdahalelerden yakınlıkla istifası etmiştir. Karababa'nın bu ifadelerine MKYK'nın tepkisi Karababa'nın haksızlık yaptığı şeklinde olmuştur. Karababa, dışarıdan müdahaleler sonucunda seçmene verdiği partiyi hareketlendirme sözünü tutamadığı belirtmiş ve Ecevit'in kendisinin istifası kararına karşı çıktığını da sözlerine eklemiştir.¹⁰³⁶ Karababa'nın istifasına anlam veremediğini, muhtemelen MKYK'daki isimlerle bir anlaşmazlık içine düştüğünü ifade eden B. Ecevit, örgütten gelen talepleri reddedemeyeceğini ve partinin başına döneceğini belirttiikten sonra, SHP'yle birleşme olması durumunda sağcı partilerin tabanlarından kopup DSP'ye gelenlerin bu birleşmenin içinde yer almayacağını belirtmiştir. Dolayısıyla o, böyle bir birleşmenin sosyal demokratlara yararı değil zararı olacağını belirterek birleşme taleplerini tekrar kesin bir dille reddetmiştir.¹⁰³⁷ B. Ecevit, 15 Ocak 1989'da Akün Sineması'nda¹⁰³⁸ yapılan olağanüstü kurultaya katılan

¹⁰³⁴ Fikret Bila, a.g.e., s. 223.

¹⁰³⁵ Cumhuriyet, 15 Kasım 1988.

¹⁰³⁶ Cumhuriyet, 29 Aralık 1988.

¹⁰³⁷ Cumhuriyet, 31 Aralık 1988.

¹⁰³⁸ Bugün Akün Sahnesi.

377 delegenin tamamının oyunu alarak yeniden Genel Başkan olurken, R. Ecevit de MKYK üyeliğine seçilmiş ve DSP’de ikinci Ecevitler dönemi başlamıştır.¹⁰³⁹

¹⁰³⁹ Cumhuriyet, 16 Ocak 1989.

3.4.2. DSP'nin Kimliğini Vurgulama Aracı: 1989 Yerel Seçimleri

B. Ecevit'in ikinci dönem liderliğinde DSP'nin ilk ciddi sınavı 1989 Yerel Seçimleri olmuştur. DSP, bu seçimlere İstanbul'da 12 Eylül öncesinin DİSK Genel Başkan Yardımcısı Mukbil Zırtlıoğlu'yla yarışa katılırken, Ankara'da Mühendis Necmi Çiftçi ve İzmir'de Emekli Polis Mustafa Yiğit'le girmiştir.¹⁰⁴⁰ İnönü, adayların kamuoyuyla paylaşılmasının ardından sosyal demokratların gereksiz şekilde bölündüğünü ve bu yüzden birçok yeri kaybettiklerini ifade etmiştir. Ona göre, sosyal demokratlar her yerde “büyük parti”de (SHP) birleşerek seçime birlikte girmelilerdir.¹⁰⁴¹ Ecevit'in her ilde aday çıkartacaklarını açıklamasının ardından İnönü, DSP tabanına seslenmeye başlamış ve DSP'nin kazanma ihtimali olmamasından kaynaklı olarak, DSP seçmeninin kimin kazanmamasını istediğini düşünmesi gerektiğini belirtmiş ve onları SHP'ye oy vermeye çağırmıştır.¹⁰⁴² SHP Genel Sekreteri Baykal ise geçici işbirliği formüllerinin ayrılığı kurumsallaştırıp sürekli hâle getireceğini, sosyal demokratlarının ihtiyacı olan formülün kayıtsız şartsız birleşme olduğunu söylemiş ve “DSP'yle ya hep, ya hiç” demiştir.¹⁰⁴³ 1987 seçimlerine göre yapılan basit toplamının sonucunda SHP ve DSP'nin seçime birlikte girmesi durumunda 249 il ve ilçeyi sağ partilerin elinden alınabileceğiyle ilgili çağrılara¹⁰⁴⁴ B. Ecevit, yine DSP'nin daha ziyade evvelce sağ partilere hapsolmuş tabandan oy aldığı için bu oyların SHP'ye akmayacağını ifade ederek karşı çıkmıştır. O, SHP'nin o güne kadar DSP'yle hiçbir işbirliğine yanaşmadığını, ancak DSP'yi uzlaşmaz olarak gösterdiğini belirtmiş ve SHP'nin kendi işbirliğiyle yürürlüğe konan seçim sistemi üzerinden DSP'ye verilen oyların ziyan olacağı propagandasını yaparak partisini engellemeye çalıştığını vurgulamıştır.¹⁰⁴⁵

Ecevit, sosyal demokrat seçmenden sosyal demokrat olduğunu iddia eden, ancak “bozuk düzen”in “yedek lastiği” olan SHP'yi “sollamalarını” istemiş ve DSP'ye oy

¹⁰⁴⁰ Cumhuriyet, 19 Şubat 1988.

¹⁰⁴¹ Cumhuriyet, 21 Şubat 1988.

¹⁰⁴² Cumhuriyet, 22 Şubat 1989.

¹⁰⁴³ Nokta, Yıl: 7, Sayı: 7, 19 Şubat 1989, s. 25.

¹⁰⁴⁴ Aynı yer.

¹⁰⁴⁵ Cumhuriyet, 22 Şubat 1989.

vermeye çağırıştır.¹⁰⁴⁶ Ecevit, seçim dönemi boyunca DSP'nin SHP'yle felsefi farklarını asker icazetinde olmayan¹⁰⁴⁷ ve halk kesimlerine dayanan bir parti olmak şeklinde tekrar vurgulamıştır. Diğer yandan da yine bütün bir seçim dönemi boyunca SHP'yi DSP'nin işbirliği tekliflerini, R. Ecevit'in demokrasiye geçerlilik kazandırmak için önerdiği yeni bir anayasa için işbirliği önerisinden beri devamlı reddederken, ANAP'la ise açıktan işbirlikleri yapmaktan da çekinmediğini vurgulayarak suçlamıştır.¹⁰⁴⁸ O, bu yolla, SHP'yi de "bozuk düzen" in bir parçası olarak göstererek, 12 Eylül öncesinde "bozuk düzen" in değişmesi için kendilerine umut olduğu sosyal demokrat tabanı yeniden kendi etrafında kenetlenmeye davet etmiştir. Ecevit, Özal'ın pazar ekonomisinin kurallarını uygulamadığını belirterek şöyle demiştir: "Pazar ekonomisi işleseydi(...) petrol fiyatları tüm dünyada düşerken bizde de düşmeliydi, ama tam tersi oluyor. Çünkü iktidar adaletli bir vergi düzeniyle kamu gelirlerini arttırmaya çalışacak yerde, fiyatlara zam üstüne zam getirerek borçlanma yolunu izlemektedir."¹⁰⁴⁹

SHP'nin ANAP'ın tüm yanlış politikalarına ya gereken tepkiyi göstermeyerek ya da işbirliği yaparak suç ortağı olduğunu, DYP'nin ise eskiye saplanıp kaldığını ifade ettikten sonra toplumun karşısına alternatif politika koyabilen tek partinin DSP olduğu belirten B. Ecevit, yerel seçimlerin öneminin Türkiye'yi yoksulluğa mahkum eden bu partilerden kurtarmak olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵⁰ O, asker icazetiyle kurulmakla suçladığı DYP ve ANAP'ın 12 Eylül kalıplarından sıyrılmadıklarını ve yalnızca DSP'nin ne 12 Eylül partisi ne de 12 Eylül öncesine öykünen bir parti olmadığını belirtmiştir. Ona göre DSP, geçmişin mirasçısı değil, geçmişin birikiminden faydalanmaya çalışan ve tıpkı toplumun arzuladığı gibi geleceğe bakan bir partidir.¹⁰⁵¹ DSP ve B. Ecevit'in ANAP'ı toplumu yoksullaştırmakla, SHP'yi buna çanak tutmakla ve DYP'yi de yenilenememekle suçlayıp kendisini bu aktörlerden ayırttırmaya çalışırken, RP'yle ilişkilerininse pozitif seyrettiği belirtilmelidir. Öyle ki, seçim döneminde RP İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Bedri Zengin, RP İl

¹⁰⁴⁶ Cumhuriyet, 27 Şubat 1989.

¹⁰⁴⁷ Cumhuriyet, 6 Mart 1989;

¹⁰⁴⁸ Cumhuriyet, 1 Mart 1989; Cumhuriyet, 7 Mart 1989; Cumhuriyet, 21 Mart 1989.

¹⁰⁴⁹ Cumhuriyet, 2 Mart 1989.

¹⁰⁵⁰ Aynı yer.

¹⁰⁵¹ Cumhuriyet, 23 Mart 1989.

Başkanı Ekrem Erdem ile DSP İl Örgütü'nü ziyaret etmiş ve burada B. Ecevit'in "dürüst lider" imajı dolayısıyla yolsuzluklar konusunda hassas olan DSP'lilere yolsuzluğu engellemek amacıyla bir halk meclisi kuracağını belirten bir konuşma dahi yapmıştır.¹⁰⁵² DSP'nin bu yolla, bir yandan 12 Eylül öncesinin merkezinden bölünen parçalarla partileşenlerle kendisini ayırıştırarak çağa uygun alternatif sunabilen merkezdeki tek aktör olarak göstermeye çalışırken; diğer yandansa İslami referanslarla siyaset yapan Milli Görüş hareketine yakın durarak seslenmek istediği "sağa mecbur edilmiş" kitlelere "İnançlara saygılı laiklik" düşüncesi üzerinden pozitif mesaj yollamayı hedeflediği söylenebilir.

Ecevit, ANAP'la iş tutması sonucunda SHP'yi sorumlu gördüğü alanlar dışında bu partiyi, "ithal sosyal demokrat" olmak, içinde "bölücüler" de barındıran, ideolojik bir rota oluşturamayan bir "yamalı bohça" ya da bir "hababam partisi" olmak ve seçkin olmakla da eleştirmiştir. İlk olarak Ecevit, vatandaşların SHP'ye içi karmakarışık bir yapı olmasından kaynaklı olarak temkinli yaklaştığını belirtmiş ve DSP'nin solculuğunun SHP'den farklı olarak "ithal malı" ve halkın geleneksel değerleriyle ters düşen değil, onlarla uyum içinde bir çağdaşlaşma modeli ortaya koyan ulusal solculuk olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵³ Bu bağlamda, birleşme tartışmalarına da "kurtla kuzunun" birleşmesi olarak yorumlamış ve en doğru yolun farklı partiler hâlinde Meclis'e girip, sosyal demokrat müşterekler içinde koalisyon kurmak olacağını ifade etmiştir.¹⁰⁵⁴ Dolayısıyla, eğer samimiyetle sol oyların israf edilmemesi isteniyorsa yapılması gerekenin seçim sistemini değiştirmek olduğunun da ayrıca altını çizmiştir.¹⁰⁵⁵ Ecevit, seçmenden SHP'nin oylarının %20'nin altına düşürülmesini istemiş ve eğer bu gerçekleşirse SHP'nin seçim sistemini değiştirme konusunda mecburen istekli hâle geleceğini vurgulamıştır.¹⁰⁵⁶

B. Ecevit, ikinci olarak, kendisine yöneltilen "bir bölen" eleştirilerine karşysa bir "hababam partisi" niteliği taşıyan SHP'nin önce içindeki "bölücülere" bakması

¹⁰⁵² Cumhuriyet, 4 Mart 1989.

¹⁰⁵³ Cumhuriyet, 17 Mart 1989.

¹⁰⁵⁴ Cumhuriyet, 10 Mart 1989.

¹⁰⁵⁵ Cumhuriyet, 17 Mart 1989.

¹⁰⁵⁶ Cumhuriyet, 19 Mart 1989.

gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁵⁷ Ona göre SHP, içinde sosyal demokratlar barındırmakla beraber, kendi solundan, kendi sağından ve hatta “Türkiye’yi halklar diye bölmeyi ve ırkçılığı savunan” grupları içinde barındıran bir yapıdır.¹⁰⁵⁸ Onun bu noktada, özellikle SHP’nin legal siyasette özne olma arayışı içindeki Kürt hareketinin temsilcileriyle yaptığı ittifakı kastettiği düşünülebilir. İlerleyen süreçte SHP’nin bu grupları partiden uzaklaştırması, Laçiner’e göre, Ecevit’in %8-10 arası sabit bir kitleye oturduğunun anlaşılmasıyla partinin onun liderliğine “layık” hâle getirilmesi ve DSP’yle benzeşerek onu liderliğe ikna etme uğraşının bir parçasıdır.¹⁰⁵⁹ Aslında bu durumun, özellikle PKK’nın saldırılarını arttırmasıyla ve Körfez krizinin sonucunda Irak’ta özerk bir Kürt yapılanmasının embriyo olarak ortaya çıkmasıyla beraber toplumda oluşan hassasiyetlerin bir sonucu olduğu ifade edilebilir. Ecevit’in SHP’ye dönük “bölücülük” suçlamasının günden güne tonunun artması da sosyal demokrat tabanda aldığı oyun üzerinde etki sahibi bir lider olarak onun, Kürt hareketi ve SHP ayrışmasında etkisinin yadsınamaz kılmaaktadır.

Üçüncü olarak B. Ecevit, SHP’yi CHP döneminde de eleştirdiği, “seçkincilik”le suçlamıştır. DSP’nin kuruluşundan beri SHP’yle ayrıştığını ifade eden Ecevit’e göre kendi partisi, Türk tarihinde ilk defa emekçi “halk kesimleri”ni siyasette özne hâline getiren ve onları “güdülecek bir sürü gibi gören seçkinci çevrelerin” engellemelerine rağmen bunu hedeflemeye devam eden tek aktör olduğunu belirtmiştir. SHP’nin her seçim döneminde DSP’ye karşı büyük bir karalama kampanyası başlattığını söyleyen Ecevit, DSP’nin yapısı düşünüldüğünde, bu kampanyanın aslında “halk kesimleri”ne karşı başlatılmış bir kampanya olduğunu vurgulamış ve böyle bir refleks gösterenlerin sosyal demokrat olamayacağını ifade etmiştir.¹⁰⁶⁰ O, SHP’nin seçkinci niteliğinin adaylara da yansıdığını belirtmiş ve SHP’nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Nurettin Sözen’in profesör olmasına ve paşalarla toplantı yapmasına atıfla, SHP’nin “halka kapalı seçkin toplantılar düzenleyerek, kendine siyasal kariyer hazırlayan” seçkinci Sözen’i aday gösterdiğini belirtmiştir.¹⁰⁶¹ Ayrıca DSP, Sözen’i seçkincilikten de öte siyasi ahlak kurallarını hiçe sayan bir kişi olarak nitelendirmiştir.

¹⁰⁵⁷ Milliyet, 7 Şubat 1989.

¹⁰⁵⁸ Cumhuriyet, 16 Mart 1989.

¹⁰⁵⁹ Laçiner, “*Sosyal Demokrasinin Krizi...*”, s. 6-7.

¹⁰⁶⁰ Milliyet, 7 Şubat 1989.

¹⁰⁶¹ Cumhuriyet, 20 Mart 1989.

Bunun nedeni ise DSP İstanbul İl Başkanı Mehmet Sevigen'in yaptığı basın toplantısıyla Sözen'in DSP adayı Zırtlıoğlu'na oyları bölmeyip kendisi lehine seçimden çekilmesi teklifini Alev Coşkun aracılığıyla ilettiği iddiası olmuştur. Sevigen, bu iddiasını “politik skandal” olarak değerlendirmiş ve bu skandala imza atanların, halkın adayını bertaraf etmek isteyenlerin sandıkta layık oldukları dersi alacaklarını vurgulamıştır.¹⁰⁶²

Bu dönem yaşanan bir diğer kriz ise 1999'da Merve Kavakçı'yla beraber B. Ecevit'in ana aktör olacağı türban konusunda yaşanmıştır. ANAP'ın TBMM'den geçirdiği kamuda türban kullanımını kısmî olarak serbest bırakan 3511 sayılı yasanın Mart 1989'da AYM tarafından iptal edilmesinin ardından başlayan tartışmalarda Ecevit, hem kanunu hem de yasağı eleştirmiş ve şöyle demiştir: “Kanunla bir şey ne giydirilir, ne çıkarılır. Başörtüsü bazı yerlerde gelenektir. Ama sanki din okuluna gidenlerin başlarını zorunlu olarak örtermiş havası da getirilmek isteniyor. Ancak yasaklama yanlıştır. Çünkü yasak kalkarsa ben bu anlayışla daha kolay mücadele ederim.”¹⁰⁶³ O, bu konudaki açıklamalarını 15 Mart 1989'da Trabzon'da yaptığı konuşmada da devam etmiş ve “laiklik giderse demokrasi de gider” demiştir. ANAP'ın bu meseleyi bir istismar ve yeni bir kutuplaşma kampanyası olarak gündeme getirdiğini ifade ettikten sonra İran'ın da bu vesileyle Türkiye'nin içişlerine müdahale ettiğini belirtmiştir.¹⁰⁶⁴ Ecevit'in bu tepkisinin nedeni, İran'ın dini lideri Ayetullah Humeyni'nin AYM'nin kararına karşı yaptığı eleştiri, İran Meclisi'nin AYM'nin kararını kınayan bildirisi ve Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi Ömer Akbel'in İran Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak kendisine İran'ın konuyla ilgili endişesinin iletilmesine kadar varan tepkileri olmuştur.¹⁰⁶⁵ Dolayısıyla onun bu tavrının, Türkiye'nin egemenlik haklarının ihlal edilmesine karşı duyduğu tepkiden kaynaklandığı söylenebilir.

Ecevit, bazı aydınların da “laiklik elden gidiyor” korkusuyla yeniden kışlaların kapısını aşındırdıklarını ve orduyu işaret etmeye başladıklarını söylemiştir. Ecevit, daha önce de belirtildiği gibi, laiklikten en büyük tavizlerin de askeri yönetim

¹⁰⁶² Cumhuriyet, 25 Mart 1989.

¹⁰⁶³ Cumhuriyet, 10 Mart 1989.

¹⁰⁶⁴ Cumhuriyet, 21 Mart 1989.

¹⁰⁶⁵ Cumhuriyet, 23 Mart 1989.

dönemlerinde verildiğini yinelemiştir. Atatürk ilkelerini korumak için başörtüsünün bir engel teşkil etmediğini söyleyen Ecevit, kadınların kılık kıyafetiyle ilgili Atatürk'ün değil, Özal'ın kanun çıkardığını ve bunu da beceremediğini ifade etmiştir. O, kara çarşafa karşı duyulan tedirginliğin de anlamsız olduğunu belirterek, bu giyim tarzının insanların inançlarından ötürü değil, geleneklerinden ötürü olduğunu altını çizmiştir.¹⁰⁶⁶ O, Fatsa'da yaptığı konuşmadaysa DSP'nin insanların kafasının üstündeki örtüye değil, kafasının içine baktığını söylemiştir.¹⁰⁶⁷

Ecevit, DSP'de imam hatip liseliler ve diğer liselerden mezun olanların birlikte çalıştığını belirtmiş ve kendilerinin vatandaşları mezun oldukları okula göre değil, laikliği içine sindirmiş, sosyal adaleti benimsemiş olup olmamalarına göre siyasi skalada sosyal demokrasiye oturttuklarını vurgulamıştır.¹⁰⁶⁸ Ona göre bu sorun, ne inatlaşmayla ne de yasalarla değil, demokratik kurallarla ve pratik tartışmalarla çözüme kavuşturulabilirdi.¹⁰⁶⁹ Ecevit, türban konusuna da “İnançlara saygılı laiklik” perspektifinde bir tavır sergilemeye çalışırken, diğer yandan da siyasetin bu alana girmesine tepki göstererek, bunun kültürkampları üzerinden bir kutuplaşma yaratmasına karşı çıkmış ve böyle bir kutuplaşmanın Türkiye’de demokrasinin temel direği olarak gördüğü laikliğe zarar vereceğini düşünmüştür. Onun bu tavrı, bir yandan “inançlara saygılı laiklik”, diğer yandansa laikliğin aşınmaması konusunda gösterdiği hassasiyetin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Görüldüğü üzere, bu seçimler DSP açısından bir yerel seçim olmaktan ziyade, seçmene varoluş nedenlerini açıklamaya çalıştığı ve kendisini tüm diğer aktörlerden ayırtırmayı hedefleyen bir süreç niteliğinde ilerlemiştir. Ayrıca bu seçim döneminde Ecevit'in 12 Eylül öncesinde sıklıkla hedef aldığı MHP'nin devamı olan Türkeş liderliğindeki Milliyetçi Çalışma Partisi'ni (MÇP) hedef almaması da ayrıca dikkat çekicidir.

¹⁰⁶⁶ Cumhuriyet, 16 Mart 1989.

¹⁰⁶⁷ Cumhuriyet, 21 Mart 1989.

¹⁰⁶⁸ Cumhuriyet, 23 Mart 1989.

¹⁰⁶⁹ Cumhuriyet, 14 Mart 1989.

TABLO 9

26 Mart 1989 Yerel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranları (%)	Kazanılan İl Sayısı	Kazanılan İlçe Sayısı	Kazanılan Belde Sayısı
SHP	28,6	39	264	316
DYP	25,1	16	193	326
ANAP	21,8	3	152	399
RP	9,8	5	15	48
DSP	9	-	10	28
MÇP	4,1	3	10	11
IDP	0,9	-	3	3
Bağımsızlar	0,4	1	18	42

Kaynak: Yazar Yok, **Mahallî İdareler Seçimi Sonuçları (26.3.1989)**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1989.

Seçim sonuçları, DYP'nin merkez sağın liderliğini ANAP'tan aldığını gösterirken; SHP'nin başarısı il bazında hiçbir belediye kazanamayan DSP'nin çok üzerinde olmuş ve SHP'nin solun egemen aktörü hâline geldiğine işaret etmiştir. Ecevit, seçim sonuçlarının ardından yaptığı ilk açıklamada, SHP'nin kendi desteklediği seçim sistemini son ana kadar DSP aleyhine kullandığını ve “oyların bölünmemesi” propagandası yaptığını belirtmiştir. Bu faktöre ek olarak, TRT'nin DSP'yi dışlaması ve partinin maddi imkanlardan yoksun olmasına rağmen oylarını bir miktar yükselterek genel seçimlerde barajı geçeceğini gösterdiğini, ayrıca Türk siyasi hayatının kalıcı bir aktörü olduğunu da ispatladığını belirtmiştir.¹⁰⁷⁰ Seçimlerin ardından tüm siyasi aktörler gibi Ecevit de bir erken seçim yapılması gerektiğini söylemiş, ancak mevcut seçim sistemiyle erken seçimin de çözüm olmayacağını ifade etmiş ve seçim sisteminin değişmesinin ardından bir erken seçime gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır. O, ANAP açısından bu kötü sonuç nedeniyle Özal'ın

¹⁰⁷⁰ Cumhuriyet, 28 Mart 1989.

yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adaylığı daha fazla düşünmeye başlayabileceğini belirtmiş ve haklı çıkmıştır.¹⁰⁷¹

Seçimlerin ardından başlayan erken seçim tartışmaları, SHP'nin yeniden DSP'ye birleşme çağrılarını yapmasına sebep olmuştur. SHP lideri İnönü, kendilerinin başından beri solda birliği arzuladıklarını, ancak Ecevit'in buna olumsuz baktığını söyledikten sonra, Ecevit'in SHP'nin içindeki eksikleri dışarıdan eleştirmesinin yanlış olduğunu ifade etmiştir. Ona göre B. Ecevit, bu görüşlerini dışarıdan dile getirmek yerine birleşmenin ardından çözülmesi için içeriden çaba göstermelidir. İnönü, Ecevit'in "yalnızken" millete ve birleşme talep eden tabana faydalı olamayacağını belirtmiştir.¹⁰⁷² DSP lideri ise bu ve bunun gibi çağrılara karşı, DSP'nin ayrı bir parti olduğunun bir türlü sindirilemediğini ve ısrarla DSP'nin kendi kaprisiymiş gibi gösterilmeye çalışıldığını vurgulamış¹⁰⁷³ ve hiziplerle, iç kavgalarla dolu bir partiye yıllarca büyük bir disiplin içinde sağlam bir yapı olarak kurguladıkları DSP'yi koltuk değneği yapmayacaklarının altını çizmiştir.¹⁰⁷⁴

3.4.3. Kurultaylar: Güneydoğu Sorunu, Dış Politika ve Red Cephesi

Özal'ın köşke çıkışını izleyen günlerde, TCK'da birtakım değişiklikler yapılmasını önermek, Güneydoğu sorununa çözüm önerileri sunmak ve tüzükte değişiklik yaparak MKYK üyelerini 18'den 24'e çıkarmak için 27 Mayıs 1990'da Selim Sıtkı Tarcan Spor Salonu'nda toplanan DSP'nin İkinci Olağanüstü Kurultayı'nda yaptığı konuşmada DSP lideri, Özal'ın Cumhurbaşkanlığı yetkilerine fiili olarak vesayeti altında tuttuğu ve bunlara, Genel Başkanlık ile Başbakanlığın da yetkilerini ekleyerek padişahlık kurduğunu vurgulamıştır. O, SHP'nin 141 ve 142. Maddelerinin kaldırılması konusunda hevesliyen, dini değerleri siyasi amaçlarla araçsallaştıranlar için hapis cezasını öngören 163'te çekimser; DYP'nin ise Demirel'in yıllarca korunması için mücadele ettiği 141 ve 142'de kendisiyle çelişkiye düşmemek adına sessiz kaldığını belirtmiştir. Tüm bunlara karşın DSP Kurultayı, düşünce ve ifade

¹⁰⁷¹ Cumhuriyet, 30 Mart 1989.

¹⁰⁷² Cumhuriyet, 20 Eylül 1989.

¹⁰⁷³ Milliyet, 15 Mayıs 1990.

¹⁰⁷⁴ Fikret Bila, "DSP Koltuk Değneği Değil", **Milliyet**, 3 Ekim 1990.

özgürlüğü noktasındaki bütün sınırlamaların kaldırılması gerektiğini kabul ederken, bu maddelerin de ceza kanunundan çıkarılması gerektiğini ayrıca kabul etmiştir. Ancak bunun yanında kurultay, cumhuriyet, demokrasi, ulusal birlik ve laikliğe karşı düşüncelerin partileşmeye ve eyleme dönüşmesinin yasaklanması gerektiğiyle ilgili kararı da onaylamıştır. Kurultay Kararları arasında, devlet ve iktidar kavramlarının mutlak şekilde ayrılması, ölüm cezalarının kaldırılması, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin sınırlanması ve yetkilerini aşmasının engellenmesi, anadil yasağının kalkması ve geniş kapsamlı af uygulanması gibi kararlar da yer almıştır.¹⁰⁷⁵

Kurultayda alınan en önemli kararlar ise DSP'nin Güneydoğu sorunu olarak tanımladığı Kürt sorununun çözümüyle ilgili alınan kararlar olmuştur. Buna göre, ordunun görev tanımı sınır güvenliğiyle kalmalı ve bölgedeki operasyonlarda ordu devreye sokulmalıdır, köy koruculuğu sistemi kaldırılmalıdır, konvansiyonel olmayan savaş için özel eğitilmiş güvenlik birimleri kurulmalıdır, GAP kapsamında bir toprak reformu yapılmalıdır ve Ana Dil Yasası kaldırılmalıdır.¹⁰⁷⁶ DSP'nin yeniden toprak reformunu gündeme taşımasının nedeni, B. Ecevit'in 1989 yerel seçimlerinin ardından Nokta Dergisi adına Güneydoğu'da gazeteci kimliğiyle yaptığı gezi olduğu ifade edilebilir. O, bu gezi boyunca 1970'lerde büyük toprak sahiplerinden alınıp topraksız halka dağıtılan toprakların 1983'ten sonra yeniden eski sahiplerinin eline geçtiğini görmüş¹⁰⁷⁷ ve bu yüzden yeniden GAP kapsamında bir toprak reformunun gündeme alınması gerektiğini düşünmüştür. DSP'nin aldığı bu kararlardan tamamı, SHP'nin 14 Temmuz 1990'da, bu kararların alınmasından yaklaşık bir buçuk ay sonra yayımladığı, literatürde 1989 Raporu olarak anılan, "Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin Doğu ve Güneydoğu Sorununa Bakışı ve Çözüm Önerileri Raporu"nda da kendisine yer bulmuştur.¹⁰⁷⁸ Hatta SHP, 1991'de Türkçeden başka dillerin kullanılmasına izin vermeyi öngören kanun teklifini TBMM'ye vermiştir.¹⁰⁷⁹ Dolayısıyla, her ne kadar

¹⁰⁷⁵ Cumhuriyet, 28 Mayıs 1990.

¹⁰⁷⁶ Aynı yer.

¹⁰⁷⁷ F. Bila, a.g.e., s. 235.

¹⁰⁷⁸ SHP ve CHP'nin Kürt sorununa bakışına parti yayınları ve aktörlerle yapılan mülakatlar üzerine yapılmış bir çalışma için bkz. Onur Alp Yılmaz, **CHP's Discourse on the Kurdish Question: Continuities or Ruptures?**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

¹⁰⁷⁹ SHP, **Türkçeden Başka Dillerin Kullanılması Hakkında Kanun Teklifi**, CHP, Ankara, Yayın yılı belirtilmemiş.

Kürt sorununda SHP'nin perspektifi ön plana çıkmış olsa da DSP'nin kamuoyuyla paylaştığı bu kararların SHP'nin rapor yazım sürecine etkisi olduğu, en azından bir karşılıklı etkileşim olduğu ifade edilebilir. SHP'yi bölücüleri içinde barındırmakla suçlayan Ecevit'in bunu bir taviz olarak algılamasından kaynaklı olarak, Kürt hareketini içermeyen, ancak devletin yalnızca güvenlikçi politikalara odaklanan çözüm metoduna da alternatif bir çıkış aradığı da söylenebilir. Dolayısıyla DSP'nin kendini konumlandırmaya çalıştığı yerin SHP'yle devlet arasında olduğu belirtilebilir.

B. Ecevit'in Kürt sorunuyla ilgili öneri ve eleştirileri, dış politikayı da içine alan bir doğrultuyla DSP'nin 24 Mart 1991'de toplanan İkinci Olağan Kurultayı'nda yaptığı konuşmada sürdürmüştür. O, Özal'ın Körfez kriziyle beraber Türkiye'nin görece dengeli dış politika geleneğini terk ederek tamamen ABD yanlısı bir dış politika izlemesine atıfla, Özal'ın Irak politikasını “savruk ve tutarsız” olarak değerlendirmiştir. Özal'ın dış politikadaki tutarsızlığını bir gün Irak Hükümeti'yle anlaşp Kürt köylerini bombalarken, ertesi gün Kürtlerin hamisi rolüne soyunmak olarak açıklayan Ecevit, onun bir yandan Irak halklarından söz ederken, diğer yandansa Arap milletinden dem vurmasının sebebinin Irak'ı bölerken Arapları birleştirmeye çalışma amacının bir yansıması olduğunu vurgulamıştır. O, Irak'ın bölünme planının Türkiye açısından “Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak” olduğunu belirtmiş ve bunun Türkiye'nin de bölünmesiyle sonuçlanabileceğini ifade etmiştir. O, bu kaygısının nedenin, Özal'ın Kürtlerin Irak'ta bağımsız bir devlet kurabileceğini belirtmesinin ardından Iraklı bir Kürt liderinin Türkiye'deki Kürtlerin de bu mantıkla bağımsız bir devlet kurabileceklerini ifade etmesi olarak göstermiş ve Özal'ı devlet politikası ile kurumları baypas etmekle suçlamıştır. Sonrasındaysa partisinin ve kendisinin Kürt meselesi hakkındaki yaklaşımını açıklayan DSP lideri, “Bugüne değin halklar yoktur, halk vardır, halkın gücünü böldürmeyin” dediğini ifade etmiş ve DSP için Türkiye'de yaşayan Türklerle Kürtleri birbirinden ayırmanın yüreğini ikiye bölmek kadar olanaksız olduğunu altını çizmiştir. Türkiye'deki sorunun bir Kürt sorunu değil, bir yarı feodalite, bir geri kamışlık ve bir ihmal edilmişlik sorunu olduğunu yineleyen Ecevit, bu bölgeyi yarı

feodal yapısından çıkarabilecek tek partininse feodal güçlere hiçbir diyet borcu olmayan DSP olduğunu not etmiştir.¹⁰⁸⁰

DSP Kurultayı'nda yaşanan bir diğer gelişme yaklaşık bir yıl önce toplanan İkinci Olağanüstü Kurultay'da kendisini hissettiren ve Red Cephesi olarak adlandırılan eski Genel Başkan Necdet Karababa liderliğindeki parti içi muhalefetin aksiyona geçmesi olmuştur. Hedef olarak yine B. Ecevit'i değil, R. Ecevit'i seçen ve onun reddiyesi üzerinden bir araya gelen bu grubun lideri olan Karababa, henüz salona girdiği esnada yuhalanmış ve tartaklanmış. Karababa, kongreyi takip eden partililerin kendisine yönelik "hainler dışarı" şeklinde slogan atmasına karşı, "Demek ki partinin zor durumunda görev kabul etmek, tek bir örgütün bile tabelasını indirmemek, üye sayısını arttırmak hainlikmiş" demiştir.¹⁰⁸¹ Ayrıca Karababa, konuşma talebini kurultay divanına iletmesine rağmen bu talebinin dikkate alınmamasıyla ilgili bunun sağ partilerin kurultaylarında bile yaşanmayacak anti-demokratik bir uygulama olduğunu ifade etmiştir.

Parti Meclisi için bir liste çıkaran Red Cephesi'nin listesinde R. Ecevit yer almazken, bu listedeki isimler yaklaşık 70 oy almışlardır. Genel Başkanlık seçiminde B. Ecevit'in 480 oyun 473'ünü almasına rağmen, Parti Meclisi seçiminde R. Ecevit'in 367 oy alması ise Red Cephesi'nin iki isim arasında gittiği ayrımın ve yaşanan tüm olumsuzlukların nedeni olarak R. Ecevit'i göstermelerinin sonucu olarak yorumlanabilir. Bu kurultayda dikkat çekici bir diğer gelişme partinin geleceğine damga vuracak iki ismin, Zeki Sezer ve Hüsametdin Özkan'ın da ilk kez Parti Meclisi'ne girmeleri olmuştur.¹⁰⁸² Özkan'ın Ecevitlerle tanışması ise İstanbul'un yeni ilçesi Bayrampaşa da dahil toplam 13 seçim çevresinde yapılan ara yerel seçim esnasında olmuştur. Ecevitlerin DSP dönemindeki ilk büyük zaferi olarak

¹⁰⁸⁰ Cumhuriyet, 25 Mart 1991.

¹⁰⁸¹ Aynı yer.

¹⁰⁸² Parti Meclisi'nin tam listesi şöyledir: Ahmet Akın, Mehmet Akyol, Hasan Altay, Yusuf Atlı, Yaman Ayözger, Atilla Ballı, Metin Bostancıoğlu, Erkan Ceran, Mehmet Çelik, Mehmet Çiftçi Necmi Çiftçi, Halil Derici, Ali Dönmez, Raşan Ecevit, Baha Erim, Çağpar Fikirkoca, Murat Gencer, Ahmet Gökdalay, Ömer Güner, Sinan Karsan, Sait Kekeç, Doğan Köprülü, Yaşar Mengi, Erol Oaran, Erkan Önençi, Orhan Örkmez, Hüsametdin Özkan, Kenan Sağol, Mehmet Sarıkaya, Zeki Sezer, Selçuk Sönmez, Dursun Ali Sönmez, Osman Şimşek, Oğuz Tarımdemir, Nihat Taşdemir, Cafer Türkoğlu, İlhan Uğurtaş, Demir Ünsal, Nadir Yavuzkan ve Zeynel Yüksel, bkz. Cumhuriyet, 25 Mart 1991.

adlandırılabilir olan, B. Ecevit'in solda "SHP'nin kaybettiği belli, sanırım DSP kazandı" dediği ve DSP'ye iktidarın yolunu açtığını ifade ettiği¹⁰⁸³ Bayrampaşa seçimlerinde ağabeyi Necdet Özkan'ın en yakın rakibine iki kattan fazla oy farkı atarak seçimi kazanmasında büyük payı olan Hüsamettin Özkan, Ecevitlerin dikkatini çekmiştir.

Kurultay kararlarına göre DSP, bu dönemin hemen tüm siyasi aktörlerinin darbe anayasasından kurtulmak ve Türkiye'yi daha demokratik bir anayasaya kavuşmakla ilgili söylemlerine somut bir öneride bulunarak katkı sunmuştur. DSP, kendi dışında kalan partilere gençlerin seçme ve seçilme haklarını genişleterek adil bir seçim yasasıyla erken seçime gidip, bir yıl içinde anayasa yapamazsa münfesihi sayılacak bir meclis oluşturmak ve sendikalar, kooperatifler, meslek odaları ile parlamento dışındaki siyasi parti temsilcilerini de içerecek bir danışma meclisi oluşturulmak olmak üzere iki farklı teklif sunma kararı almıştır.¹⁰⁸⁴

3.4.4. 1991 Genel Seçimleri: "Ulusal Birlik" ve "Bölücü SHP"

ANAP'ta 15 Haziran 1991'de yaşanan liderlik değişiminin ardından Başbakanlık koltuğuna oturan Mesut Yılmaz'ın da isteğiyle 3 Temmuz 1991'de 20 Ekim'de yapılmak üzere erken seçim kararı alınmıştır.¹⁰⁸⁵ DSP, seçim kampanyasına B. Ecevit'in 7 Eylül'deki Kartal mitingiyle başlamıştır. DSP liderinin partisinin sloganlaşan ve şarkısına da yansiyacak olan "Gözün aydın Türkiye" sloganıyla başlattığı seçim kampanyasının mihverini, "ulusal birlik" stratejisi oluşturmuştur. Buna göre B. Ecevit, ulusal birlik için sağa ve sola oy veren tüm yurttaşlardan oy istemiştir. O, miting esnasında SHP'nin kendisine ve partisine yönelttiği suçlamalara karşı, o hâlde neden birleşmek için çabaladıklarını sorarak karşılık vermiş ve bir sağcı partiyle birleşme hayalleri varsa, son dönemde yakınlaştıkları DYP'yle birleşmenin daha uygun olacağını vurgulamıştır. Yine o, DSP'yi yalnızca Ecevitlerin partisi olarak göstermeye çalışan ve DSP'de Ecevitlerin dışında karar alıcılık noktasındaki üçüncü kişinin kim olduğunu sorgulayan SHP'ye, İnönü ve Baykal

¹⁰⁸³ Cumhuriyet, 20 Ağustos 1990

¹⁰⁸⁴ Cumhuriyet, 25 Mart 1991.

¹⁰⁸⁵ Cumhuriyet, 4 Temmuz 1991.

arasındaki çekişmeye atıfla, “SHP’de birinci adam kim?” diye sorarak karşılık vermiştir. DSP lideri, “Kürt sorunu”yla ilgili yine benzer vurguları yaptıktan sonra, ek olarak “dış mihrakların kışkırtmaları”ndan da bahsetmiştir. B. Ecevit, bu bakışıyla, kendi düşüncesinde zaten mevcut olan erken Cumhuriyet döneminde yazılan Kürt raporlarındaki feodalite ve geri kalmışlık vurgularına paralelliğe, yine o dönemde de görülen bir diğer vurguyu, “ecnebi kışkırtması”nı eklemiştir.¹⁰⁸⁶ Aslında, dünya genelinde ideolojilerin geri çekildiği, post-materyalist taleplerin dillendirildiği bu dönemde Kürtlerin taleplerinin daha kolektif bir noktaya evrildiği söylenebilir. B. Ecevit, bunun farkında olup olmamasından azade, Kürtleri de sosyal adaletçi düzen vaadinin bir parçası yaparak, refah düzeninde onların Türkiye’yle olan bağlarını güçlendirme arayışındadır. O, ayrıca Alevi-Sünni ayrımcılığı yapanlara karşı da “Hıra Dağı’nda Hazreti Muhammet’i koruyan güvercinle Hacı Bektaşî Veli’nin Horasan’dan getirdiği güvercin Türkiye’de buluştu” şeklinde karşılık vermiştir.¹⁰⁸⁷

Onun kültürkampları üzerinden yapılan bu kutuplaştırmalara karşı yaptığı tüm bu vurguların, “ulusal birlik” stratejisinin bir parçası olduğu ifade edilebilir. Nitekim Ecevit de “ulusal birlik” stratejisinin birbirine bağlı “ekonomik ve sosyal” olmak üzere iki boyutu olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁸⁸ DSP lideri, 1991 seçim kampanyasında DSP’nin “ulusal birlik” stratejisinin karşısına, SHP’nin doğrudan, ANAP’ınsa doğrudan ve dolaylı yollarla “bölücülerle işbirliği”ni ve DYP ile RP’nin “Güneydoğu sorunu”ndaki sessizliği dolayısıyla “korkaklığı”nı koymuştur. O, “Güneydoğu’dan bir tek oy alamasam bile ulusal birliği sonuna kadar savunurum” dedikten sonra sözü HEP ve SHP ittifakına getirmiş, “HEP SHP’nin olsun, İstanbul’un hepsi bizim” şeklinde konuşmuştur. Kendisini sağcılaşmakla suçlayan SHP’ye, DSP’nin sağcı değil, sağ duyulu solcuların partisi olduğunu söyledikten sonra, “SHP’ye verilen oylar PKK’ya gider” demiştir.¹⁰⁸⁹ B. Ecevit’in “ulusal birlik” ve daha önce dillendirdiği “ulusal solculuk” stratejileri, 1990’ların ortalarına doğru giderken Kürt ayrılıkçılığı ve siyasal İslam’ın yükselişine karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkacak olan ulusalcılığın da temellerinde yer alan fikirler olacaktır. Ayrıca o, daha önceleri kendi sollarına da açık

¹⁰⁸⁶ Erken Cumhuriyet döneminde Kürt meselesine bakışla ilgili kavramsal bir sınıflandırma için bkz. Mesut Yeğen, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İletişim, İstanbul, 1999.

¹⁰⁸⁷ Cumhuriyet, 8 Eylül 1991.

¹⁰⁸⁸ Aynı yer.

¹⁰⁸⁹ Cumhuriyet, 30 Eylül 1991.

bir “çatı partisi” olmakla eleştirdiği SHP’yi, bu seçimle beraber Kürt ayrılıkçıları da içinde barındıran bir parti olarak eleştirmeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle, Doğu Bloğunun çöküşünün ardından geri çekilen ideolojik siyasetin yerini alan kimlik siyasetleri çağında Ecevit, SHP’ye karşı ayrılıkçı kimlik siyaseti üzerinden suçlayıcı bir dil kullanmıştır.

B. Ecevit’in bu seçim süreci boyunca bir diğer çabası da sermaye çevrelerine kendisinin değiştiği mesajını iletme çabası olmuştur. Yukarıda da görüldüğü gibi, liderler açık oturumundan, çeşitli zamanlarda verilen röportajlara kadar birçok kez Ecevit, dünyaya paralel biçimde kendisinin de değiştiği mesajını vermiş ve pazar ekonomisine olumlu baktığını vurgulamıştır. O, seçim öncesinde TÜSİAD patronlarıyla yaptığı görüşmede, tekel ve kartellerden arındırılmış, ödeme oranları azaltılmış, tarıma dayalı sanayiyle harmanlanmış ve özelleştirmede stratejik önemi bulunan KİT’ler dışındakilerin özelleştirileceği “gerçek bir pazar ekonomisi” inşa edeceğini vurgulamış ve bu dönüşümüyle “kendini yenileyen bir lider” olarak 12 Eylül öncesinde ciddi sorunlar yaşadığı TÜSİAD patronlarından övgü toplamıştır.¹⁰⁹⁰ Koloğlu, Ecevit’in patronlara olumlu mesaj gönderme çabasını, sermaye çevreleri elinde toplanan özel televizyonculuğun kamuoyunu yönlendirmedeki büyük payına bağlarken,¹⁰⁹¹ Kayalı ise 12 Eylül öncesinde yaşadıklarıyla ülkede yapılabilecek değişikliklerin ve dönüşümlerin sınırlarını anlamasına yormuştur.¹⁰⁹² Kayalı, 12 Eylül öncesi ve sonrasındaki Ecevit arasındaki en güçlü bağın, devletçiliğin devlet sektörünü fazlasıyla genişletme ihtimaline karşı ortaya attığı ara model olan halk sektörüyle DSP döneminde “serbest piyasayı” savunması arasındaki paralellik olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁹³

Ancak 12 Eylül öncesinde Ecevit’in devlet sektörünün özel sektörün aleyhine genişleme ihtimaline karşı, özel sektörün tehdit altında hissetmesinin önüne geçmek için ortaya attığı halk sektörü, 12 Eylül sonrasındaysa refahın yeniden dağıtım mekanizmalarından yoksun halk kesimlerini korumak için var olmayı sürdürmüştür.

¹⁰⁹⁰ Orhan Koloğlu, **Kim Bu Ecevit?**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2001, s. 673.

¹⁰⁹¹ A.g.e., s. 665.

¹⁰⁹² Kurtuluş Kayalı, “Bir Siyaset Adamı Olarak Bülent Ecevit’i Anlamayı Denemek”, **Tarih ve Toplum**, C. XXIV, Sayı: 142 (Ekim 1995), s. 41.

¹⁰⁹³ A.g.m., s. 41-42.

Başka bir ifadeyle DSP, 1991 seçimleriyle beraber KİT'leri özerkleştirmek iddiası yerine, neoliberal çağın dayatmalarından olan özelleştirmeyi kabul edip sermayeye olumlu mesajlar gönderirken, diğer yandansa diğer partilerin ortaklaştıkları kavram olan “serbest pazar ekonomisi” kavramı yerine “gerçek pazar ekonomisi” kavramını kullanarak, devletin kartellerin ve tekellerin önüne geçmek için ekonomiye müdahale hakkını saklı tutmaya çalışmıştır. Dolayısıyla DSP, neoliberalleşen dünyada diğer merkez sol partilerin yaşadığı krizden nasibini almakla beraber, onlardan farklı olarak, “düzeni değiştirme” iddiasından tam olarak vazgeçmeyerek imkanlar dahilinde düzeni “halk kesimleri” lehine değiştirme arzusunu sürdürmüştür. B. Ecevit, neoliberal çağda şehirli kalifiye orta sınıfın sahip olduğu sosyal güvenceleri kaybetme korkusunu besleyerek, bu sınıfın gardiyanlığına soyunan Avrupalı sosyal demokratların yaptığına paralel biçimde, bir yandan bu sınıfın ANAP'la beraber kaybettiği hakları geri vereceğini vurgularken, diğer yandan da bu sınıfları rejim hassasiyeti üzerinden, bölünme ve laiklikle ilgili kaygıları çerçevesinde kalıcı oy tabanı hâline getirmeye çalışmıştır.

TABLO 10

20 Ekim 1991 Milletvekiliği Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Sayıları	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayıları	Temsil Oranı (%)
DYP	6.660.726	27	178	39.6
ANAP	5.862.623	24	115	25.5
SHP	5.066.571	20.8	88	19.5
RP	4.121.355	16.9	62	13.8
DSP	2.624.301	10.8	7	1.6
SP	108.369	0,4	-	-
Bağımsız	32.721	0,1	-	-

Kaynak: Çevrimiçi, www.tbmm.gov.tr, 20 Nisan 2021.

Seçimlerin ardından DSP lideri, yaptığı açıklamada yıllardır ifade ettiğı seçim sisteminin adaletsizliğinin somut karşılığı olarak %10 civarında bir oyla ancak %1,5 civarında bir temsil oranı yakalayabildiklerini söyleyerek, eğer Türkiye’de normal bir nispi seçim sistemi olsa DSP’nin aldığı oy nispetindeki bir oranda temsil oranına kavuşarak 40 civarında milletvekili çıkaracağını belirtmiştir. O, ayrıca, bütün bir seçim kampanyası dönemi boyunca “SHP’yi kayıran çevreler” tarafından DSP’nin barajı aşamayacağı için ona verilen oyların boşa gideceğı propagandası yapılarak DSP’ye meyleden hem sosyal demokrat hem de sağı tabandan gelecek oyların yönünün değıştığını ifade etmiş, ancak bu oyların SHP’ye de yönelmediğini vurgulamıştır. Ona göre SHP’nin bu propagandası yüzünden sosyal demokratların oyu %32 dolaylarında kalırken, sağıcı partilerin toplam oyu neredeyse %70’lere ulaşmıştır. DSP Genel Sekreteri Sönmez, SHP’lilerin kendilerine oy çekmek için DSP’ye verilen oyların boşuna gideceğıyle ilgili propagandasının DSP’nin o güne kadar sağıya sıkışmış müstakbel seçmenini yeniden sağı partilere yönlendirdiğini ifade etmiş ve SHP’nin düşüncesinin aksine, sağıın oy kaybının DSP’nin büyümesiyle özdeş olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁹⁴ B. Ecevit, yerel seçimler baz alındığında SHP’nin %8 civarında bir oy eksisi olduğunu altını çizirken, DSP’deki artışınsa %2 civarında olduğunu ifade etmiş ve DSP’nin SHP’nin oylarını bölücü bir niteliğı olmadığını ispatlandığını not etmiştir.¹⁰⁹⁵ Seçimlerin sonucuna göre Zonguldak Milletvekili olarak Meclis’e giren B. Ecevit,¹⁰⁹⁶ tıpkı 12 Eylül öncesinin diğeri lideri Erbakan ve RP listelerinden seçime giren MÇP lideri Türkeş gibi yeni partisiyle 11 yıl sonra Meclis’e dönmüştür. Ayrıca Türkiye, son beş yılında DSP’nin iktidar ortağı olarak içinde yer alacağı, 2002’ye kadar sürecek olan yeni bir koalisyonlar dönemine de girmiştir.

3.5.Dönemin Siyasi, İktisadi ve Sosyal Tartışmaları Çerçevesinde DSP

1990’ların başından itibaren konjonktür B. Ecevit’in lehine işlemeye başlamıştır. İlk olarak, 12 Eylül’den sonra işçilerin uzun süren sessizliğı 1989 Bahar Eylemleri’yle bozulmuştur. 1989 başında eylem ve grev serileri İzmir’de başlamış, Mart ayından

¹⁰⁹⁴ Cumhuriyet, 21 Kasım 1991.

¹⁰⁹⁵ Cumhuriyet, 22 Ekim 1991.

¹⁰⁹⁶ DSP’nin 7 parlamenterisi şu şekildedir: Hasan Akyol (Bartın), Hasan Basri Eler (Edirne), Erdal Kesebir (Edirne), Hüsamettin Özkan (İstanbul), Nami Çağan (İstanbul), Mehmet Sevigen (İstanbul) ve Bülent Ecevit (Zonguldak).

itibaren ise ülke çapına yayılarak kitleselleşmiştir. Mayıs ayına kadar süren ve toplu sözleşme uyuşmazlığından kaynaklanan eylemlere 600 bin civarında işçi katılmıştır.¹⁰⁹⁷ Ecevit, bu eylemler esnasında bir tebrik mesajı yayımlamış ve işçilerin “12 Eylül rejimini ve rejimin sivil uzantısı olan Özal hükümetini dize getirdiğini” vurgulamıştır. O, işçilerden toplu sözleşme hakkının bir seferlik uygulanmasıyla yetinmeyip hem anayasadaki tüm engellerin kaldırılması için direnmelerini hem de başta köylüler olmak üzere “tüm çalışan halk kesimleri”nin özgürlük ve refah yolunda önlerini açmalarını istemiştir. O, ayrıca, tarihte ilk kez Türk toplumunun hak mücadelesine kalkıştığının da altını çizmiştir.¹⁰⁹⁸ Dolayısıyla bu eylemler bir yandan Ecevit’in hedeflediği “düzen değişikliği”ni yapmak için aradığı tabanı bulma umudunu canlandırmışken, diğer yandan da o, 12 Eylül sonrasında sıklıkla dillendirdiği hak ve sorumluluğun beraber ilerlemesi noktasında işçilerin kendi hakları için mücadele etmelerinden memnuniyet duymuştur. Ecevit, Türkiye’de halkın ne kendisini edilgenleştiren 1982 Anayasası’na ne de ANAP ve Özal’a alışmadığını ifade etmiş ve 1991’e kadar aralıklarla süren işçi eylemleri dalgasının Türkiye’de kabuğun çatladığına işaret ettiğini vurgulamıştır.¹⁰⁹⁹ İlerleyen yıllarda, CHP-SHP birleşmesinin ardından Eylül ayında toplanan kurultayda Baykal’ın yeniden liderlik koltuğuna oturmasıyla beraber DYP-CHP arasındaki ipler kopmuş ve bir hükümet krizi yaşanmıştır. Bu noktada adeta anahtar parti konumuna gelen DSP adına Ecevit, DSP’nin bir koalisyona girmeyeceğini belirtmekle beraber, olası bir koalisyona destek vermek içinse önkoşullarının başta toplu sözleşme hakkı olmak üzere işçilerin taleplerinin karşılanması olduğunun altını çizmiştir.¹¹⁰⁰

Nitekim DSP, DYP lideri Çiller’in toplu sözleşme konusundaki uzlaşmaz tavrı dolayısıyla yapılan güvenoylamasında ret oyu kullanırken, DSP lideri, Çiller’in toplumu işçilere karşı kışkırttığı gerekçesiyle Parti Meclisi’nde alınan karar doğrultusunda böyle bir tavır sergilediklerini ifade etmiştir. O, DYP-SHP/CHP koalisyonları boyunca halk kesimlerinin ciddi biçimde yoksullaştığını, ancak

¹⁰⁹⁷ Onur Alp Yılmaz, “Merkezin Çöküş Yılları: 1990’larda Türkiye Siyaseti”, **Türkiye’nin Son Otuz Yılı: Siyasal Yaşam, Ekonomi, Dış Politika**, İhsan Ömer Atagenç (Ed.), Kriter, İstanbul, 2020, s. 9-10.

¹⁰⁹⁸ Cumhuriyet, 15 Nisan 1989.

¹⁰⁹⁹ Cumhuriyet, 4 Ocak 1991.

¹¹⁰⁰ Cumhuriyet, 4 Ekim 1995.

Başbakan Çiller'in sanki bunlar hiç yaşanmamış gibi işçiler dışında kalan halk kesimlerini işçilere karşı kışkırtıcı bir politika izlediğini ve bunun DSP'nin ilkesel duruşuyla çeliştiği için Çiller'in azınlık hükümetine ret oyu verdiklerinin de altını çizmiştir.¹¹⁰¹ Ayrıca CHP'nin neoliberal hegemonyaya tamamen teslim olduğu ve toplumsal dönüşüm vaadinden ziyade imaj siyaseti vasıtasıyla siyaseten var olmaya çalıştığı bir ortamda DSP'nin işçi haklarına bu denli sahip çıkması, onun konjonktüre meydan okumaksızın fırsatını bulduğunda düzeni “halk kesimleri” lehine değiştirme arzusunun sürdüğünün bir göstergesidir.¹¹⁰² Dolayısıyla DSP, başından beri istediği dönüşümü gerçekleştirmek için dayanmayı arzuladığı tabanın önemli bir parçası olan işçilere, onların sorunlarını parti politikalarının merkezine koyduğu mesajını iletmiştir. Ayrıca DSP, her zaman olduğu gibi bu dönemde de sendikalarla iyi bir iletişim kanalı yaratarak Türk-İş ve Kamu-Sen ile birçok kez görüşmüştür.¹¹⁰³

Bu dönem DSP'nin bir diğer tartışma alanı, SHP ve yeniden açılma sürecindeki CHP'yle yaşanan tartışmalar olmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi, SHP'liler DSP'yi ve Ecevit'i sağılaşmakla suçlamış, hatta SHP lideri İnönü, Ecevit'in birleşmeme yönündeki ısrarını da kendisinin sağılaşmasına yormuştur. Bunun yanında o, CHP dönemindeki Ecevit'in HEP'lilerin katılmasını bölücülük olarak yorumlamayacağını, çünkü SHP'nin bu adımı atmasının nedeninin Kürtlerin sorunlarını ancak bir Kürt partisinin çözeceğiyle ilgili algıyı yıkmak olduğunu ifade etmiş ve asıl bölücünün Ecevit olduğunu belirtmiştir. SHP'liler Ecevit'in HEP'lilerle ilgili düşüncelerinin MHP'yle yakınlaştığını da vurgulamışlardır. DSP lideri ise SHP'nin hem DSP'yi sağıcı olmakla itham ederken hem de oy bölmekle suçlamasının tutarsız olduğuna dikkat çekmiş ve DSP'nin sağıcı olarak görülmesinin sebebini bu geleneğin öteden beri dini değerlerine bağlı insanları “sağıcı” ve “gerici” olarak damgalaması ve sağı partilerin tabanına hapsedmesine bağlamıştır. O, bahsi geçen grupların sosyal adalete inancı olanlarından DSP'nin milyonlarca oy alabileceğini, ancak SHP için bunun imkan dahilinde olmadığını da ifade etmiş ve topluma böyle bakmayı sürdüren partilere Doğu

¹¹⁰¹ Cumhuriyet, 16 Ekim 1995.

¹¹⁰² CHP lideri Baykal, hükümet tartışmaları sürerken işçiler lehine bir şey söylemektense, “CHP'nin olmadığı bir iktidar formülünün Türkiye'yi yönetemeyeceği”ni söylemiş ve partisinin günlük siyasi çıkarlarını, işçi haklarına öncelleştir. Bkz. Cumhuriyet, 4 Ekim 1995.

¹¹⁰³ Gaytancıoğlu, a.g.e., s. 281.

Avrupa’da sağıcı dendiğini ifade ederek SHP’yi “Doğu Avrupa sağıcısı” olmakla suçlamıştır.¹¹⁰⁴

Ecevit ayrıca, HEP’liler dolayısıyla SHP’ye karşı tutumunu sağıcılaşmak olarak yorumlayanları “Batı özentici” aydınlar olarak tanımlamış ve onların Türk ulusalcılığıyla solu bağdaştıramadıklarının altını çizerken, diğer etnik gruplar için reva gördükleri ulusalcı tutuma, Türk ulusalcılığına gelince ırkçılık olarak pejoratif baktıklarını belirtmiştir. O, bu tür aydınları ve SHP’yi “Ulussevmez yurtseverler” olarak isimlendirmiştir.¹¹⁰⁵ O, Kürt meselesindeki tutumunu, “Milleti böldürmeyiz. Ama bu bölgenin (Doğu ve Güneydoğu Anadolu) halkına kuşkuyla bakılmasına da izin vermeyiz” şeklinde açıklamıştır.¹¹⁰⁶ Ancak DSP ve SHP-CHP arasındaki ideolojik mesafe, Kemalist-sol aydınlara dönük suikastlarla doğru orantılı olarak DSP lehine kısalmıştır. Ecevit, 1990’larda Muammer Aksoy’la başlayan Kemalist-sol aydınlara karşı işlenen cinayetler serisinden de rejime, demokrasiye, insan haklarına ve dolayısıyla ulusa karşı büyük bir tehdit olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁰⁷

Aksoy’un ardından bombalı bir saldırı sonucunda öldürülen SHP’li İlahiyatçı Bahriye Üçok’un ardından yaptığı açıklamada, bu saldırının Üçok’un kişiliğinde laik ve demokratik Cumhuriyet’e yönelen bir saldırı olduğunu söyleyen¹¹⁰⁸ DSP liderinin bu açıklamasından SHP’yle ortaklaşılan noktanın laik ve demokratik Cumhuriyet’e karşı yönelen tehditler karşısında bir tedirginlik hâli olduğu da anlaşılabilir. O, Uğur Mumcu’nun da yine bir bombalı suikasta kurban gitmesinin ardından yaptığı açıklamada da yine demokrasinin canına kastedildiğini vurgulamakla beraber, onun bilinçli Atatürkçülük yönüne de vurgu yapmıştır.¹¹⁰⁹ Ayrıca bu dönem, yerelde bazı SHP, CHP ve DSP örgütlerinin ortak ilanlar vererek, “laik ve demokratik Türkiye için hiçbir koşulda taviz vermeden kavga”yı sürdüreceklerini ifade ettikleri

¹¹⁰⁴ Cumhuriyet, 7 Ekim 1991.

¹¹⁰⁵ Hürriyet, 10 Eylül 1994.

¹¹⁰⁶ Kemâli Saybaşı, “Sosyal Demokrasi ve Türkiye”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 392-393, Ağustos-Eylül 1999, s. 5.

¹¹⁰⁷ Cumhuriyet, 2 Şubat 1990.

¹¹⁰⁸ Cumhuriyet, 8 Ekim 1990.

¹¹⁰⁹ Cumhuriyet, 25 Ocak 1993.

görülmüştür.¹¹¹⁰ DSP Ümraniye İlçe Örgütü ise Mumcu'nun ölümüyle ilgili ilanını doğrudan “Atam İzindeyiz” başlığıyla yayımlamıştır.¹¹¹¹

Tüm bunlar, Bora ve Kıvanç'ın ifade ettiği, Mumcu'nun öldürülmesinden sonra 12 Eylül'le beraber sol-Kemalist taban ve ordu arasındaki gergin ilişkinin yeniden yakınlaşmaya dönüşmesindeki en temel kırılma olduğu iddiasını destekler niteliktedir.¹¹¹² Bu yakınlaşmanın sebebiyse, legal ve illegal boyuttaki İslamcı siyasetin Cumhuriyet ve Cumhuriyet aydınlarına dönük tehditkâr saldırılarıdır. Dolayısıyla dünyadaki sosyal demokrat partilerin kimlik krizine sürüklendiği ve Max Weber'in “Uzun vadede, Sosyal demokrasi kenti veya devleti fethetmez; devlet partiyi fetheder”¹¹¹³ öngörüsüyle denk biçimde kendilerini neoliberalizme teslim ettikleri bir dönemde, Türkiye’de zaten devleti kuran geleneğin, kendisini sosyal adaletçi bir perspektifle harmanlaması sonucunda ortaya çıkan sosyal demokrat hareket, yeniden devletlû olmuştur. Bunun bir sonucu olarak ise ulusalcılık denen reaksiyoner¹¹¹⁴ akım ortaya çıkmış ve merkez soldaki aktörleri de etkisi altına almıştır.

CHP-SHP ve DSP arasındaki bir diğer gerilim ise 12 Eylül sonrasında kapatılan siyasi partilerin yeniden açılması için yapılan anayasa değişikliğiyle başlamıştır. Aslında tartışmalar, henüz değişiklik taslak aşamasındayken, komisyonda başlamıştır. Komisyon tartışmaları esnasında ANAP Milletvekilleri Mehmet Keçeciler ve Yüksel Yalova, kapatılan partilerin ilk toplantılarında partilerin devamına karar vermesi hâlinde 12 Eylül öncesindeki son kurultayda seçilen yönetimin geçici merkez organı olarak görev alması için bir önerge vermişlerdir. İlgili önerge, ANAP ve DSP’li üyelerden destek görürken, SHP’li üyeler buna karşı çıkmışlardır. SHP’lilerin buldukları ara formül, Ecevit’in kurultaya milletvekili ya da “Genel Başkan” olarak değil, kurultay açılışını da yapabileceği Genel Yönetim Kurulu’nun en yaşlı üyesi

¹¹¹⁰ SHP, CHP ve DSP’nin Üsküdar örgütlerinin birlikte verdikleri bir ilan için bkz. Cumhuriyet, 26 Ocak 1993.

¹¹¹¹ Ayrıca, DSP’li Bayrampaşa Belediyesi’nin de verdiği ilanda Atatürk üzerine yapılan vurgular dikkat çekmektedir. Bkz. Cumhuriyet, 28 Ocak 1993.

¹¹¹² Tanıl Bora ve Ümit Kıvanç, “Yeni Atatürkçülük”, **CDTA**, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1996.

¹¹¹³ Aktaran Erdoğan ve Bora, A.g.m.

¹¹¹⁴ Gericilik anlamında değil, bir etkiye tepki anlamında kullanılmıştır. Nitekim ulusalcılık, yükselen Kürt hareketi ve İslamcı harekete tepki olarak doğmuştur.

olarak katılması olmuştur. Ecevit ise “ayak oyunları” olarak isimlendirdiği bu tavra karşı çıkarak şöyle demiştir:

“Kurulun en yaşlı üyesi kurultayı açacak ve derhal divan başkanlığını seçtirecek. Yani ben bir konuşma dahi yapamayacağım. Divan oluşunca tüzel kişilik otomatikman kazanılmış olacak. Bu durumda da hiçbir tartışma olmadan, başka karar almadan mal varlığını şu veya bu partiye verme kararı alabilecek. Bu, malı alıp kaçma kanunu hâline geliyor.”¹¹¹⁵

CHP’nin yeniden açılma süreci için aranan bu ara formülleri SHP’nin “ayak oyunları” olarak gören Ecevit, bunun yanında SHP’nin bu formülle aynı zamanda DSP’yi de ortadan kaldırmayı hedeflediğini vurgulamıştır. O, yasa önerisine göre, eski partilerin açılmasından sonra iki partiye üye olma durumu ortaya çıkacak kişilerin hangi partilerinde kalacaklarıyla ilgili muğlaklığın bilerek giderilmek istenmediğini, çünkü bu hâlde kurultay toplanmadan iki ay önce kendisinin DSP’den istifa edip etmemeye karar vermesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak böyle bir şeye karar verebilmek için CHP’nin ilk kurultayında ortaya nasıl bir CHP çıktığını görmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹¹¹⁶ Ona göre SHP, CHP’yi “daha yeniden dirilirken mezara gömüp” mirasına konmayı hedeflemektedir.¹¹¹⁷ O, CHP’nin kuruluş çalışmalarına aktif olarak katılmadığıyla ilgili kendisini eleştiren çevrelere, Genel Başkanlık sıfatının kabul edilmemesiyle beraber kendisinin böyle bir sorumluluktan alıkonulduğunu belirterek yanıt vermiştir. O, böyle bir görevi CHP’yi eski hastalıklarından arınmış sağlıklı bir yapı durumuna kavuşturup, siyasi yaşamındaki son hizmeti yerine getirmek için istediğini ifade etmiştir. Ayrıca Ecevit, SHP’nin içindeki tutarsız yapı ve kavgadan rahatsız olan insanların, kendisinin bu yapıyı düzeltmek için istediği yetkiler dolayısıyla kendisini “katı” davranmakla suçlayan bir tutarsızlık içinde olduklarını da vurgulamıştır.¹¹¹⁸ O, SHP’nin CHP mirasına konmak için Atatürk’ün vasiyetine aykırı hareket ederek, TTK ve TDK yerine, onun vasiyetine aykırı olarak kurulan

¹¹¹⁵ Can Karakaş, “Ecevit En Yaşlı Üye Olursa...”, **Nokta**, Sayı: 21, 24 Mayıs 1992, s. 16.

¹¹¹⁶ Aynı yer.

¹¹¹⁷ DSP, **Demokratik Sol ve CHP Sorunu: DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit’in 16 Temmuz 1992 günü CHP’nin son Genel Yönetim Kurulu üyeleriyle yaptığı görüşmedeki konuşması**, DSP Yayınları, Ankara, 1992, s. 4.

¹¹¹⁸ A.g.e., s. 6-7

AKDITYK'ya vasilik yapacağını; bunun önlenmesi ve bu kurumların eski yapısına kavuşturulması için DSP'nin hazırladığı önergeye SHP'lilerin imza vermediklerini vurgulamıştır.¹¹¹⁹

Ecevit'in bir diğer eleştiri noktasıysa SHP'nin kavramsal tercihiyle ilgili olmuştur. O, CHP'de 1950'den sonra adım adım inşa edilen demokratik sol kavramının CHP'nin devamı olduğunu iddia eden SHP tarafından bir kenara itilerek, "sosyal demokrat" kavramının kullanıldığını ifade etmiştir. O, demokratik sol kavramının hem sosyal demokrasinin Marksist kökeni hem de sosyal demokratların kendi solları tarafından "ihamet"le suçlanmasından kaynaklı olarak tercih edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca Avrupalı sosyal demokratların Ortadoğu'daki çatışmalar esnasında muhafazakar partilerin peşine takılarak büyük bir kriz yaşarken, demokratik sol kavramının daha temiz kalması dolayısıyla İtalya, Hollanda, Finlandiya ve Japonya gibi ülkelerde bu kavrama sarılan partiler ortaya çıkmaya başladığını vurgulayarak, SHP'nin 12 Eylül öncesi CHP'sinin de gerisinde kaldığını ifade etmiştir.¹¹²⁰ Ecevit, SHP'nin sorununun yalnızca kavramsal seçimle ilgili olmadığını belirtmiş ve bir yandan DYP'yle girdiği koalisyonla beraber "sosyal demokratlık" iddiasından geriye ne kaldığının belli olmaması, diğer yandan da partinin herkese açık olması dolayısıyla solun en ucundan sağın en ucuna kadar içinde herkesi barındırması gibi iki büyük problemi daha olduğunun altını çizmiştir.¹¹²¹

Dolayısıyla o, CHP'nin kuruluşundan itibaren demokratik sol bir tutarlılık benimsemezse geleceğin partisi olarak değil, geçmişe özlem duyan bir nostalji hareketi olarak doğacağını belirtmiştir. O, bunun yalnızca CHP özelinde değil, ülke için de bir sorumluluk olduğunu belirtmiş, eğer Türkiye'ye güven veren bir alternatif çıkmazsa alternatifsizlik yüzünden Türkiye'nin çağdışı köktenci akımların peşine takılabileceğini vurgulamıştır. Ecevit, bunu engelleyebilecek tek akımın demokratik sol olmasının da CHP'ye tarihsel bir misyon yüklediğini ifade etmiştir.¹¹²² O, 12 Eylül öncesinde komünizme karşı tek çıkış yolu olarak düşündüğü demokratik solu, İran

¹¹¹⁹ A.g.e., s. 8.

¹¹²⁰ A.g.e., s. 10-11.

¹¹²¹ A.g.e., s. 11.

¹¹²² A.g.e., s. 12-13.

Devrimi sonrasında sosyal adaletçiliğin yanına “inançlara saygılı laiklik ilkesi”ni de ekleyerek siyasal İslam’a karşı tek çıkış yolu olarak tasarlamıştır. Ecevit, bu yüzden kendisinin de yıllarca emek harcadığı CHP’nin demokratik sol çizgisinin SHP’nin ayak oyunlarına kurban edilemeyeceğini ifade etmiştir. O, eski partilerin yeniden açılmasına izin veren değişikliğin SHP tarafından yılbaşından önce de gündeme getirilebilecekken bekletilip, 7 Haziran’daki kısmi yerel seçimlerden önce gündeme getirildiğini ifade etmiştir. Ecevit’in bahsettiği kısmi yerel seçimler, 341 seçim bölgesinde yapılmış ve DSP yalnızca 119’unda¹¹²³ seçime katılmıştır. Seçim sonuçlarına göre, DYP %35, SHP %23 oy alırken, DSP yalnızca %2.4 oy alabilmiştir.¹¹²⁴ Ecevit, bu başarısızlığın nedenini SHP’nin, DSP’nin de SHP’nin de CHP kurulduktan sonra nasılsa burada buluşacakları, dolayısıyla da kazanma şansı en çok olan sosyal demokrat adaya oy verilmesi gerektiğiyle ilgili propagandasına bağlamıştır.¹¹²⁵

Ecevit, kendisinin tüm bu “tuzaklar”dan kaynaklı olarak yasa çıktıktan sonra kenara çekildiğini ifade etmiş ve daha CHP kurulmadan kısmi yerel seçimlerde DSP’nin bedel ödemesine rağmen, sürecin bir bileşeni olarak muhatap alınmadığını not etmiştir. O, SHP’nin yeni oyununun “CHP eşittir SHP” formülüyle CHP kurulur kurulmaz SHP’ye katılması olduğunu ifade etmiş ve İnönü’nün DSP’yle de birleşmeye hazır oldukları, ancak kendisinin ikna edilmesinin mümkün olmadığıyla ilgili iddialarına yanıt vermiştir. O, SHP’yle birleşmesinin mümkün olmadığını kabul ederken, “CHP eşittir SHP” formülüne karşı çıkmış ve “CHP’nin demokratik sol mirasını bile reddeden, Misak-ı Milli’yi bile bir avuç oy uğruna deldirmeye razı olabilen ve ekonomik ve sosyal politikalarında körü körüne DYP güdümüne giren bir parti”nin kesinlikle CHP’nin varisi olamayacağını ifade ederek, SHP’nin kurumsal olarak içinde olacağı bir formülü reddetmiştir. Ancak bunun yanında o, yeni yapı içinde de SHP’deki sosyal demokratlara kapıların açık olacağını belirtmiştir.¹¹²⁶

¹¹²³ Bu kadar az seçim çevresinde aday çıkartılmasının sebebi, Yavuz’un belirttiği üzere, Ecevitlerin yerel seçimlerin genel seçimlerin için bir yansıma olmadığını düşünmeleri ve bu yüzden özellikle ara yerel seçimlerde yalnızca kazanılabilecek yerler için kaynakların seferber edilmesi gerektiğiyle ilgili düşünceleridir. Bkz. Yavuz, a.g.e., s. 61.

¹¹²⁴ Milliyet, 9 Temmuz 1992.

¹¹²⁵ DSP, **Demokratik Sol ve CHP Sorunu...**, s. 13.

¹¹²⁶ A.g.e., s. 14.

Ecevit, muhatabının SHP ve Erdal İnönü değil, demokratik sol geleneğe bağlı kalan CHP ve CHP'nin son yönetim kurulu olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, sağlıklı bir CHP kurmanın yolu, CHP geleneğinin tüm değerlerini reddetmiş SHP'yle araya mesafe koyarak, ideolojik çeşitliliği sona erdirmektir.¹¹²⁷ Ecevit, 12 Eylül'den sonra DSP'nin eline aldığı demokratik sol bayrağı büyüttüğünü, sosyal adalete susamış bağnaz olmayan dindar ve faşist olmayan milliyetçi kitlelerle diyalog kanalı kurduğunu ifade etmiştir. DSP liderine göre, SHP'yi içine alan bir formül, bu insanları dışlamak anlamına geleceğinden iktidar şansı da yoktur. Ecevit, CHP'nin son yönetimiyle 16 Temmuz 1992'de yaptığı toplantının sonunda, kendisinin CHP'nin kuruluşuna yeniden destek vermesinin önkoşulunun sağlıklı ve tutarlı bir parti oluşması için yetkili kılınması olduğunu ifade etmiştir. Bunun dışındaki bir formülde kendisinin destek vermesinin anlamsız olacağını vurgulayan Ecevit, “Ben (...) ne pahasına olursa olsun iktidar hırsıyla politika yapan bir kimse değilim (...) Ben Türkiye'nin yararına olduğuna inandığım bir düşünce akımını güçlendirmek ve iktidara getirebilmek için politika yapıyorum. Bundan ödün veremem.”¹¹²⁸

Ecevit, 22 Ağustos 1992'de kamuoyuna yaptığı önerilerde CHP'nin önünde SHP'ye teslim olmak, SHP'nin içindeki küçük bir hizibin kontrolüne girmek ve demokratik solda yeni bir parti olmak şeklinde üç seçenek bulunduğunu ifade etmiştir.¹¹²⁹ O, ilk iki formülün mevcut olan SHP'den bir farkı olmayacağını ve en sağlıklı yöntemin Misak-ı Milli'yi özümseyen, “inançlara saygılı laiklik” ile ilericiliği bağdaştırabilen ve hizipçiliğe geçit vermeyen bir CHP yaratmak olacağını altını çizmiştir.¹¹³⁰ Onun Misak-ı Milli'ye yaptığı bu vurgunun nedeninin SHP'nin HEP kadrolarıyla yaptığı işbirliği olduğu düşünüldüğünde, sosyal demokrat tabanı etkileme potansiyeli yüksek bir lider olan Ecevit'in 1990'ların ikinci yarısından sonra ana akımlaşan ulusalcılıktaki rolü de anlaşılabilir. SHP gibi mozaik değil, DSP gibi ilkesel tutarlılık konusunda mermer gibi olan bir CHP'nin inşa edilmesi için tıpkı DSP gibi tabandan tavana örgütlenmesi gerektiğini de ifade etmiştir. Bu sürecin DSP döneminde olduğu gibi

¹¹²⁷ A.g.e., s. 15.

¹¹²⁸ A.g.e., s. 16.

¹¹²⁹ Bkz. EK-2.

¹¹³⁰ Aynı yer.

uzun olması gerekmediğini, ancak çok da acele edilmeden örülmesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹¹³¹

Ecevit, bunlarının ardından demokratik sol rotada yeni bir CHP için önerilerini sıralamıştır. Buna göre, ilk olarak, CHP'nin yaşayabileceği maddi zorluklar ve olası erken seçime örgütsüz yakalanması gibi sakıncalar dolayısıyla başlangıçta DSP'ye katılması gerektiği belirtilmiştir. İkinci olarak Ecevit, DSP'nin de CHP'nin de tüzüklerinin Genel Başkana, parti çalışmalarının en etkili biçimde yürütülmesi için gerekli önlemleri alabilme yetkisini verdiğini ifade ederken, bu yetkisini yapılanma sürecinde iki partinin de merkez organlarına dayanarak kullanacağını ifade etmiştir. O, bu yetkiyi hizipleri engellemek ve sağlıklı bir örgüt yapısına kullanmak için kullanacağını ifade etmiştir. Tıpkı DSP örgütlenmesinde planladığı gibi, partinin resmî dökümanlarının gençler ve kadınlar başta olmak üzere toplumun etkin katılımıyla çağa uygun bir hâle getirilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Ecevit, yeni programın iktidarı halkla paylaşarak demokrasiye geçerlilik kazandıran, pazar ekonomisini halkın yönlendirmesi ve denetimine açan, gelişmeyi adil ve dengeli dağıtan, köylünün kalkınarak yerinde kentleşip sanayileşmesine öncelik tanıyan, yerel yönetimlerin ülke bütünlüğünü gözeterek güçlendirilip katılımcılığın artırılması ilkesini benimseyen ve “Güneydoğu Anadolu sorununda” ırkçı-ayrılıkçı yaklaşımlar yerine, feodal yapıyı tasfiye etmeyi öngören sosyal adaletçi bir refah yaklaşımını kabul eden bir içerik taşıması gerektiğini ifade etmiştir. O, ayrıca, CHP'nin geleneksel altı ok sembolünün yanına “halkın demokratik sol harekete armağanı olan ve barışı ve sevgiyi” temsil eden ak güvercinin de eklenmesi ve CHP'nin sembolünün bu şekilde revize edilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. DSP lideri, ne kendi evladı olan DSP'yi ne de babaocağı olan CHP'yi feda edebileceğini ifade ettikten sonra, bu yüzden yukarıdaki bağdaştırıcı çözümleri önerdiğinin altını çizmiştir. Bu doğrultuda oluşturulacak bir CHP'nin ilk seçimde iktidara geleceğini ifade eden Ecevit, takdiri CHP delegelerine bırakmıştır.¹¹³²

¹¹³¹ Aynı yer.

¹¹³² Aynı yer.

Ecevit, her ne kadar kongreye kısa bir süre kala “Genel Başkan” sıfatıyla davet edilse de kuruluş aşamasında aktif rol alamadığı ve başta Baykal ekibi olmak üzere bir grubun onu görmezden gelme ısrarı dolayısıyla kongreye katılmamıştır. Yavuz, aslında B. Ecevit’in yine de toplantıya katılmayı düşündüğünü, ancak DSP MYK üyesi de olan R. Ecevit’in onu aleyhinde sloganlar atılabileceği gerekçesiyle caydırdığını iddia etmiştir.¹¹³³ CHP’nin 1923’teki kuruluş gününe atıfla 9 Eylül 1992’de toplanan 25. Kurultayı’nda Erol Tuncer’le yarışan Baykal, Tuncer’in 452 oyuna karşı 679 oy alarak CHP’nin dördüncü Genel Başkanı olmuştur. Kurultayın bir (1) sıra sayılı üyesi de olan B. Ecevit, kurultaya gönderdiği mesajda, “Demokratik solda yeni CHP önerim benimsenirse üzerime düşeni var gücümle gerçekleştirmeye çalışacağım, önerim uygun bulunmazsa bir başka görevin sorumluluğunu üstlenmeyeceğim” demiştir.¹¹³⁴ Onun bu mesajıyla, ayrılığın kendisinden değil, CHP’nin ilkesel duruşundan kaynaklandığını ve ayrılığın kişisel değil ilkesel olduğunu vurgulamaya çalıştığı anlaşılabılır. Henüz CHP’nin tüzel kişiliğini yeniden kazandığı gün, 9 Eylül 1992’de DSP Bartın Milletvekili Hasan Akyol, partisinden istifa ederek CHP’ye geçmiştir.¹¹³⁵ Akyol’un istifasını İstanbul Milletvekili Mehmet Sevigen ve Edirne Milletvekili Hasan Basri Eler’in istifaları izlemiştir. CHP’ye geçişler yalnızca DSP’den olmamış, SHP kanadından da İsmail Cem, Uluç Gürkan, İstemihan Talay, Ali Dinçer, Haydar Oymak, Zeki Naci Tarhan, İbrahim Özdiş, Atilla Hun, Faik Altun, Mustafa Doğan, Fuat Çay ve Coşkun Gökarp de CHP’ye katılmıştır. Bu isimlerden Cem, Gürkan ve Talay, CHP’nin istedikleri doğrultuda bir parti olamadığı gerekçesiyle sonraları DSP’ye geçmişlerdir.¹¹³⁶

B. Ecevit, CHP’nin kurulmasının ardından yaptığı açıklamada CHP’nin açılmasını 12 Eylül döneminde CHP’nin hukuksuz bir şekilde kapatılmasına geç kalmış bir tepki, SHP’ye tepki ve SHP’nin de bir parçası olduğu hükümete bir tepki olmak üzere üç temel reflekse yormuştur. O, CHP’nin yeniden tüzel kişilik kazanmasının DSP’ye olumsuz bir etkisi olmayacağını da DSP’nin üyeleri ve seçmenleri içinde CHP kökenlilerin çok az olmasının yanında DSP’nin yeni bir politikacı kuşağı yetiştirmesi,

¹¹³³ Yavuz, a.g.e., s. 69.

¹¹³⁴ Cumhuriyet, 10 Eylül 1992.

¹¹³⁵ Aynı yer.

¹¹³⁶ Yavuz, a.g.e., 69.

DSP'nin geçmişe değil, geleceğe dönük bir parti olması ve DSP'nin siyasi arenadaki en tutarlı, çağdaş ve sağlıklı parti olması şeklinde üç nedene bağlayarak iddia etmiştir.¹¹³⁷ Başlarda DSP'den CHP'ye çeşitli kaymalar yaşansa da CHP'nin SHP'yi kendi içinde eritmesine rağmen DSP'nin bağımsız tüzel kişiliğini koruması ve önce solun sonra da Türkiye'nin birinci partisi olduğu düşünüldüğünde Ecevit'in iddialarında haklı çıktığı söylenebilir. Ayrıca CHP, tıpkı Ecevit'in öngördüğü gibi, demokratik sol doğrultu ve örgütlenme modelini izlememenin bir sonucu olarak, SHP'de üç kez girdiği liderlik mücadelesini kazanamayan Baykal hizbinin partisi hâline dönüşmüştür. Ecevit, 17 Eylül'de yasaya göre uygun olan çifte üyelik hakkından yararlanmayacağını ifade ederek CHP'yle bağlarını koparmıştır.¹¹³⁸

Soldaki üçlü bölünmüşlükle beraber birleşme tartışmaları yeniden alevlenmiştir. Ecevit, SHP'nin Batı'nın güdümünde bir sol anlayıştan, CHP'nin ise hizip hastalığından mustarip olduğunu ifade ederek, artık birleşme tartışmalarının bizzat kendisinin bir bölünme tartışması hâline geldiğini vurgulamıştır.¹¹³⁹ 1993'te Özal'ın beklenmeyen ölümüyle beraber Demirel'in köşke çıkmasının ardından İnönü de siyaset sahnesinden çekileceğini açıklamış ve SHP Genel Başkanlığına dönemin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın seçilmiştir. Karayalçın'ın seçilmesiyle birlikte en azından yerel seçimlerde işbirliği gündeme gelmiş, Ecevit, DSP tabanında eski sağ seçmenin çoğunlukta olması dolayısıyla olası bir işbirliğinin bir yarar sağlamayacağını ifade etmiş, kendilerini demokratik sol bir parti olarak gördükleri için sosyal demokratların birleşme tartışmalarının dışında olduklarını vurgulayarak işbirliğine kapıları kapatmıştır.¹¹⁴⁰ O, bu yolla hem partisini merkez soldaki diğer iki aktörden ilkesel olarak ayırtırmaya çalışmış hem de kamuoyuna karşı ayrışmanın kişisel değil ilkesel olduğu mesajını iletmiştir. 27 Mart 1994 Yerel Seçimlerinde sosyal demokratların ellerindeki Ankara ve İstanbul Büyükşehir Belediyeleri başta olmak üzere birçok ili bölünmüşlük dolayısıyla kaybetmelerinin ardından birleşme tartışmaları artık somut bir düzlemde ele alınmaya başlanmış ve 19 Şubat'ta birleşme gerçekleşmiştir. Ecevit, tartışmaların başladığı 1994 Nisan'ında

¹¹³⁷ EK-3.

¹¹³⁸ Milliyet, 18 Eylül 1992.

¹¹³⁹ Fikret Bila, "SHP Ahlaksız, CHP Hizipçi", **Milliyet**, 9 Ekim 1993.

¹¹⁴⁰ Cumhuriyet, 13 Ekim 1993.

DSP gibi ilkeli ve sağlıklı bir partiden Türkiye'yi mahrum bırakamayacağını söyleyerek partisini baştan birleşme tartışmalarının dışına çıkarmaya çalışmıştır.¹¹⁴¹

19 Şubat 1995'te CHP çatısı altında gerçekleşen birleşmenin ardından yaptığı açıklamada iki partinin ayrı ayrı barajı aşma şansları olmadığından birleşmeye mahkum olduğunu söyleyen Ecevit, bu kadar çok grubu içinde barındıran ve hizipçilikten de kurtulamayan bir partinin kurumsal birleşmesini sağlasa da “bütünleşme”yi sağlayamayacağını ifade etmiştir.¹¹⁴² DSP'nin solda sağlıklı bütünleşmeyi tüm partilerin tabanlarından akın akın gelen halkla beraber, TBMM'de değil milletin içinde sağlayacağını da vurgulamıştır.¹¹⁴³ DSP, CHP'yle birleşmeye direnerek bu geleneğin belediyelerdeki başarısızlıkları üstlenmekten kaçınmış ve merkez soldaki seçmene de farklı bir alternatif sunarak yakın vadede ülkenin birinci partisi konumuna yükselmiştir.

DSP'nin bu dönem ortaya koyduğu bir diğer vizyonsa “bölge-merkezli dış politika” olmuştur. Meşruiyeti Atatürk döneminin bölge ülkeleri ve komşu ülkelerle kurduğu iyi ilişkilere dayandırılan bu vizyon, Sovyetlerin dağılmasının ardından iki kutuplu dünyanın da sona ermesi dolayısıyla Türkiye'nin “bölge-merkezli dış politika geleneğini yeniden” canlandırabileceğini dillendirmiştir.¹¹⁴⁴ DSP'nin henüz 1987 Seçim Bildirgesi'nde “Türk ağırlıklı özerk Cumhuriyetlerin” daha bağımsız bir nitelik kazanacağını öngörerek ilgili ülkeleri rahatsız etmemek kaydıyla bu bölgeyle ilgilenecek ayrı bir Bakanlık kurulmasını teklif ettiği ve bu yüzden “ulusalcılık” ve “solculuğun” bir arada olamayacağını düşünen çevrelerden eleştiriler aldığı anımsatılmıştır.¹¹⁴⁵ DSP'nin 1987 gibi erken bir tarihte yaptığı bu önerinin dikkate alınmaması dolayısıyla, 1991-1993 arasında kendisini toparlayamayan Rusya'ya karşı Türkiye de hazırlıksız yakalanarak, “tarihsel” bir fırsatı kaçırmıştır. Buna göre, eğer Türkiye DSP'nin erken bir vakitte önerdiği düzenlemeleri zamanında yapmış olsaydı Azerbaycan'ın güvenlik ve yönetimle ilgili zaafı giderilerek Ermenistan'la arasında barışçı ve adil bir uzlaşma sağlanabilir; Orta Asya'daki “Türk ağırlıklı”

¹¹⁴¹ Derya Sazak, “Ecevit Kapandı, Ama”, **Milliyet**, 30 Mart 1994.

¹¹⁴² Cumhuriyet, 20 Şubat 1995.

¹¹⁴³ Cumhuriyet, 13 Eylül 1995.

¹¹⁴⁴ Bülent Ecevit, **Bölge-Merkezli Dış Politika**, DSP Yayınları, Ankara, 1995, s. 14.

¹¹⁴⁵ A.g.e., s. 14-15.

cumhuriyetlerin demokratikleşmelerine Türkiye, kendi tecrübesiyle etkin katkılar sunabilir; Çeçen-Rus çatışmaları önlenabilir; Yugoslavya'nın bölünmesinin önüne geçilebilir ya da bölünmenin daha sancısız gerçekleşmesine önayak olunabilirdi. Ancak Türkiye'nin bunun aksine kendisinden bölgesel çatışmalarda çözüm için destek isteyen Abhazya ve Çeçenistan heyetlerini ciddiye almayan tutumunda da görüldüğü gibi bu fırsatları kaçırdığı ifade edilmiştir.¹¹⁴⁶

Türkiye'nin konjonktür uygunken kaçırdığı bu fırsatın Rus emperyalizmine hizmet ettiğinin ifade edildiği vizyona göre Rusya, gücünü topladıktan sonra Sovyet bakiyelerini “arka bahçesi” ilan etmiştir. Dahası Rusya, Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya ve Güney Kıbrıs dahil olmak üzere bir Slav-Ortodoks dayanışmasıyla Türkiye'yi çevrelemiştir. Türkiye ise atabileceği somut adımları atmazken, bir de “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar yeni Türk âlemi” gibi hamasi söylemlerle Rusya'yı rahatsız etmiştir.¹¹⁴⁷ Devletin bıraktığı boşluğun köktenci çevreler ve Turancılar tarafından doldurulduğunu ifade eden vizyona göre, bu durumun sonucu olarak o ülkelerdeki Rusya etkinliği ve baskısı daha da artmıştır. Vizyon ayrıca, Türkiye'nin Körfez bunalımı döneminde Ortadoğu'yu demokratikleştirme ve barıştırma sürecine önderlik edip, Ortadoğu'daki çağdışı rejimlerin kendi rejimini tehdit etmesine engel olup, bölücülüğü ve terörü de engelleyerek “bölge-merkezli bir dış politika” kurgulama fırsatını da kaçırdığının altını çizmiştir.¹¹⁴⁸ Türkiye'nin bunun yerine, “bir koyup beş almak”¹¹⁴⁹ gibi “kumarcı” bir söylemle dış politikasını ABD'nin güdümüne soktuğu ifade edilmiştir.¹¹⁵⁰ Bunun sonucunda Türkiye'nin Ortadoğu'da bir tuzağa sürüklendiğini ve Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğu sebebiyle bir yandan PKK terörü tırmanırken, diğer yandan da Türkiye'nin kaynakları terörle mücadeleye kanalize edilerek ekonomisinin ağır bunalıma sürüklendiği not edilmiştir.¹¹⁵¹

¹¹⁴⁶ A.g.e., s. 15-16.

¹¹⁴⁷ A.g.e., s. 16.

¹¹⁴⁸ A.g.e., s. 16.

¹¹⁴⁹ Özal'ın Körfez Savaşı'nda ABD'nin yanında yer alırken kullandığı “Bir koyup üç almak” ifadesine atıfla kullanılmış.

¹¹⁵⁰ A.g.e., s. 18-19.

¹¹⁵¹ A.g.e., s. 19.

Nitekim Ecevit, dış politikayı “Güneydoğu sorunu”nun çözümünün bir bileşeni olarak algılamış ve Türkiye’nin Özal’ın “kumarcı” vizyonu dolayısıyla Kuzey Irak’ta oluşturulan ve PKK’nın güçlenmesine neden olan “sözde güvenlik bölgesi”nin oluşturulmasına önayak olarak bölgede bir boşluk oluşmasına izin verdiğini ifade ederek Özal’ı eleştirmiştir. Ecevit’e göre, emperyalist kışkırtmaları engellemek ve PKK’nın güçlenmesine engel olmak için ilk yapılması gereken, bölgedeki güç boşluğunun acilen doldurulmasıdır.¹¹⁵² Ecevit, “Güneydoğu sorunu”nun ortadan kalkması için feodal yapının tasfiyesi ve profesyonel bir ordu gibi önerilerine, iç politikada devletin önce güvenlik sonra yatırım perspektifinin tam tersine çevrilmesi ve dış politikada Çekiç Güç’e son verilmesi şeklinde iki ek yapmıştır.¹¹⁵³ O, Türkiye’nin neden Çekiç Güç karşılığında bir şey istemediğini anlayamadığını ve en azından Türkiye’nin de katılımıyla “bölge-merkezli dış politika”nın parçalarından biri olan Bosna-Hersek’te de benzer bir çekiç güc uygulamasını talep etmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁵⁴ Ayrıca “bölge-merkezli dış politika”nın mihverinde bulunan ülkelerdeki çatışmalarda Türkiye’nin hiçbir şey yapmadan Batı’yı yardıma çağırdığını ifade etmiş, bu çatışmaların ortak özelliğinin Türkleri ve Müslümanları tehdit altında tutmak olduğunu belirttikten sonra, bu üç çatışmanın mustariplerinin de tek umutlarının Türkiye olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁵⁵

DSP’nin dış politika kavramında dikkat çeken bir diğer unsur da “Avrasya”ya yapılan vurgu olmuştur. Avrasyacılık kavramı, ulusalcılığın reaksiyon gösterdiği İslamcı hareket ve Kürt hareketiyle Avrupa Birliği’nin yakınlaşma aşamasında sosyal demokrat camianın AB’yle arasına koyduğu mesafeyle doğru orantılı olarak güçlenmiştir.¹¹⁵⁶ Dolayısıyla 1995 gibi erken bir dönemde DSP’nin dış politika vizyonunda “Avrasya” kavramını görmek, Ecevit’in bu kavramın ulusalcılaştıran merkez sol tabanın ajandasına girmesindeki rolünü görmek açısından önemlidir. DSP, Türkiye’nin tarihsel, coğrafi ve kültürel olarak hem bir Avrupa ve Balkan, hem bir Akdeniz ve Ortadoğu hem de bir Kafkasya ve Asya ülkesi olduğunu ifade etmiş ve iki devletli polarizasyonun sona erdiği bir dünyada Avrupa ve Avrasya’nın birleştirilmiş

¹¹⁵² TBMM, B: 21, 26.12.1991, O:2, s. 69-70.

¹¹⁵³ TBMM, B: 94, 25.08.1991, O:1, s. 108.

¹¹⁵⁴ TBMM, B: 78, 20.05.1992, O: 1, s. 235.

¹¹⁵⁵ A.g.e., s. 231-232.

¹¹⁵⁶ Tanıl Bora, **Cereyanlar: Türkiye’de Siyasî İdeolojiler**, İletişim, İstanbul, 2017, s. 109-113

adına tekabül eden “Avrasya”da Türkiye’nin bu eşsiz konumu sebebiyle anahtar rolü oynayacağını belirtmiştir.¹¹⁵⁷ Türkiye’nin potansiyelini harekete geçirmesinin önkoşulunun siyasi ve ekonomik tıkanmışlıktan kurtulması ve demokratikleşmesi olarak ifade edilirken, “bölge-merkezli dış politika”nın uygulanması durumunda AB’nin kapılarının da “yalvarıp yakarmamıza gerek kalmaksızın, kendiliğinden” açılacağı da vurgulanmıştır.¹¹⁵⁸ Ecevit, DYP-SHP iktidarının Hükümet Programı’nı eleştirirken, Türkiye’nin Avrupa ailesine katılmak için kapı kapı dolaştığı ve kendini tamamen Avrupa’nın insafına bıraktığı bir durumda, başta Kıbrıs ve Ege olmak üzere birçok konuda Türkiye’den taviz koparılmaya çalışıldığını ifade etmiştir.¹¹⁵⁹ Dolayısıyla DSP, Ecevit’in 1970’lerden beri savunageldiği çok yönlü dış politika anlayışını Soğuk Savaş sonrası konjonktüre göre yeniden kurgulamış ve Batı odaklı bir dış politika yerine, Batı’nın da bir parçası olduğu, Türkiye’yi bölgesinin (Avrasya) lider ülkelerinden biri hâline getirmeyi hedefleyen bir vizyon ortaya koymuştur.

DSP’nin bir diğer eleştiri noktasıysa DYP-SHP/CHP iktidarının izlemiş olduğu ekonomi politikalarına karşı olmuştur. İlk olarak DSP İstanbul Milletvekili Nami Çağan, hükümetin Merkez Bankası politikalarına fazlaca müdahale ettiğini ve bu müdahalelerin de para politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasına engel olduğu noktasında itirazını belirterek¹¹⁶⁰, DSP’nin neoliberal ekonomi politikalarının olmazsa olmazlarından olan Merkez Bankası bağımsızlığını tanıdığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla DSP’nin itirazı artık, kuruluş felsefesinde olanın aksine uygulanan neoliberal politikalarla karşı değil, onun normatif şekliyle uygulanmadığıyla ilgilidir. Nitekim, yukarıda belirtildiği üzere, Ecevit’in 1990’dan sonra pazar ekonomisi ve serbest pazar ekonomisi arasında gittiği ayrım da bu noktaya tekabül etmektedir. DSP’nin bir diğer itiraz noktasıyla Türkiye’nin AB’ye girmeden Gümrük Birliği’ne girmesi üzerine olmuştur. DSP lideri, Türkiye’nin AB’ye girmeden Gümrük Birliği’ne girmesinin Türkiye’yi bir Batı sömürgesi hâline getirirken, KOBİ’lerin zarar göreceğini ve ülkede işsizlik patlaması yaşanacağını ileri sürmüştür.¹¹⁶¹

¹¹⁵⁷ Bülent Ecevit, **Bölge-Merkezli...**, s. 19.

¹¹⁵⁸ A.g.e., s. 20.

¹¹⁵⁹ Aktaran: Cemile Tarhan, a.g.e., s. 92.

¹¹⁶⁰ Cumhuriyet, 7 Şubat 1992.

¹¹⁶¹ TBMM, B: 81, 21.02.1995, O:1, s. 396.

DSP'nin bu dönemde bir diğ er odak noktasıysa özelleştirmeler olmuştur. Ecevit,  zelleştirmelerin yatırım için değil, bütçe açıklarını kapatmak için bir yama olarak kullanıldığını ifade ederek hükümetin  zelleştirme politikalarını eleştirmiştir.¹¹⁶² O, Atatürk' n Samsun'a çıktıktan sonra ilk olarak PTT'yi ele geçirerek iletişimi sağlayıp Kurtuluş Savaşı'nı kazandığını belirterek özelleştirmelerin ulusal bağımsızlıkla da çeliştiğini vurgulamış, bunun yerine, yukarıda da vurgulandığı gibi, yeniden özerkleştirme perspektifine dönmüştür. Özelleştirme karşıtlığı, ulusalcılık çağında ulusalcı siyasetin de en çok eleştirdiği alanlardan biri olmuştur.

¹¹⁶² TBMM, B: 129, 27.07.1994, O:2, s. 411.

4. BÖLÜM: YÜKSELİŞ VE ÇÖKÜŞ: OYUN KURUCU PARTİ OLARAK DSP

Türkiye, 1994 yerel seçimlerine özellikle SHP’li belediyelerin başarısız yönetimleri ve daha da önemlisi SHP’li İBB’nin bir alt kuruluşu olan İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi’nde (İSKİ) yaşanan yolsuzluk gündemiyle gitmiştir. İSKİ’de yaşanan bu yolsuzluk, sosyal demokratların öteden beri üzerinde taşıdığı dürüstlük imajını zedelemiştir. Bunun yanında Bora, bu travmatik olaydan sonra başta sosyal demokrat taban olmak üzere toplumun genelinde politikaya karşı olan güvenin yitirilmesinden kaynaklı olarak belirgin bir depolitizasyon veya apolitizasyon süreci başladığını ve böyle bir zeminin de DSP’nin güçlenmesine neden olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁶³ Nitekim, 12 Eylül sonrasında kendisini merkez solun daha soluna da açarak, örgütlenme hakkı elinden alınan bu kesimlere politikleşme vaadi sunan SHP’nin adı daha ziyade sağ siyasetle anılan yolsuzlukla anılmaya başlayınca, bunun hem parti tabanında hem de toplumda aktif siyasete karşı belirgin bir mesafe yarattığı söylenebilir. İşte bu konjonktürde, halka doğrudan temas kurmayı hedefleyen ve yerel örgütleri araçsallaştıran, dürüstlüğüyle anılan Ecevit ve DSP’sinin potansiyel oy tabanına daha önce veremediği politikleşme fırsatını artık vermesine gerek kalmamıştır. Bu noktada da tabanın aktif siyaset yapmaktan ziyade yalnızca oy ilişkisi içine girmeyi tercih ettiği politik aktörler içinde, dürüst Ecevit kültü ve DSP öne çıkmaya başlamıştır.

Bu dönem üç partiye bölünmüş sosyal demokrat-demokratik sol camiada bunlar yaşanırken, ülke gündemiyse birkaç krizle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye, Mart ayında yapılacak yerel seçim gündemine girmeye hazırlanırken, gündemi sarsan ilk haber 3 Temmuz 1993’te Sivas’tan gelmiştir. Pir Sultan Abdal şenlikleri kapsamında Sivas’ta bulunan sol tandanslı aydınların kaldığı Madımak Oteli’nin “şeriat” sloganları atan bir grup tarafından ateşe verilmesi sonucu bu aydınlardan 33’ü hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu sarsıcı olay sonrasında CHP lideri Baykal, “Sivas’ta yaşanan olayların” sosyal demokratların birleşmesinin ne kadar elzem olduğunu gösterdiğini

¹¹⁶³ Tanıl Bora, “*Sosyal Demokrasi-Artık Neyin İkamesi?*”, **Birikim**, Sayı: 147 (Temmuz 2001), Çevrimiçi Erişim: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-147-temmuz-2001/2338/sosyal-demokrasi-artik-neyin-ikamesi/2537> (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2021).

ifade etmiş ve “Türkiye’de sosyal demokratların, demokratların, ilericilerin, laiklerin ve Atatürkçülerin dağılmamak, parçalanmamak” zorunda olduklarını ispatladığını öne sürmüştür.¹¹⁶⁴ Ecevit, Sivas Katliamı ve 5 Temmuz 1993’te yaşanan, 28 kişinin ölümüyle sonuçlanan Başbağlar Katliamı’nın peş peşe gelmesine işaret ederek, “Devleti küçültüyoruz diye diye devletin acz içine düşürüldüğünü” ifade etmiştir.¹¹⁶⁵ Bu dönem, Demirel’in köşke çıkmasının ardından SHP lideri İnönü de SHP’nin yakın gelecekteki kurultayında aday olmayacağını açıklamıştır. Bu açıklamanın sonrasında kısa süreli de olsa hükümetin geleceğiyle ilgili bir belirsizlik yaşanmıştır. Sonuçta 11 Eylül’de yapılan kurultayda dönemin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın Genel Başkan seçilmiş ve mevcut görevinden istifa ederek 19 Eylül’de kabineye dışarıdan Başbakan Yardımcısı olarak atanmıştır.¹¹⁶⁶

4.1 1994 Yerel Seçimleri ve Sonrası: DSP’nin Sosyal Demokrat Transferleri

DSP’nin İstanbul’da Bayrampaşa Belediye Başkanı Necdet Özkan, Ankara’da¹¹⁶⁷ İl Başkanı Faruk Sarıkaya ve İzmir’de Ayla Selşik Tamar ile katıldığı 1994 Mahallî İdareler Seçim propagandası boyunca SHP, DYP ve ANAP’ın aynılığına ve bunların aynılığının da rejim için en büyük tehdit olan RP’nin önünü açtığına dikkat çeken Ecevit, özellikle İSKİ skandalıyla “yaralanan” ve hayal kırıklığı yaşayan SHP’lileri DSP’ye çağırmıştır.¹¹⁶⁸ DSP Genel Başkanı, İstanbul’un 12 ilçesinin adaylarını¹¹⁶⁹ açıkladığı toplantıda ise SHP’nin demokrasi anlayışının hem demode olduğunu hem de Türkiye’nin gerçeklerini yakalayamadığını ifade etmiştir. SHP’nin yıllarca DSP’ye

¹¹⁶⁴ Cumhuriyet, 12 Temmuz 1993.

¹¹⁶⁵ Milliyet, 8 Temmuz 1993.

¹¹⁶⁶ Cumhuriyet, 20 Eylül 1993.

¹¹⁶⁷ Ankara ilçe adayları şu şekildedir: Rıza Sümer (Altındağ), Seyfettin Maden (Çankaya), Ekrem Avanaş (Keçiören), Hüseyin Arıcı (Mamak), Mahmut Karatekin (Sincan) ve Tayfun İçli (Yenimahalle), Osman Bayram (Etimesgut), Musa Özer (Ayaş), Müjdan Erdem (Bala), Musa Abay (Çamlıdere), Tacettin Şen (Çubuk), Faruk Kısa (Elmadag), Musa Kılıçarslan (Güdül), Mehmet Üzü (Haymana), Cemil Yılmaz (Kalecik), Ali Sonyürek (Kazan), Fevzi Akkaya (Kızılcahamam), Mustafa Akkaş (Nallıhan), Osman Eryılmaz (Polatlı), İmren Kök (Akyurt), Necdet Güzelgün (Şereflikoçhisar) ve Dede Alkan (Evren) (Cumhuriyet, 23 Şubat 1994).

¹¹⁶⁸ Cumhuriyet, 31 Ocak 1994.

¹¹⁶⁹ Mustafa Sarıgül (Şişli, eski milletvekili), Mehmet Ali Büklü (Kartal, Kartal Belediye Başkanı), Adil Emecan (Zeytinburnu, Doktor), Mustafa Özdemir (Bağcılar, İnşaat Mühendisi), Muzaffer Yaşar (Beşiktaş, İnşaat Mühendisi) Kutluhan Ozorhon (Beyoğlu, Avukat), Doğan Güneş (Eminönü, Tüccar), Nurettin Şen (Küçük Çekmece, Mali Müşavir), Ümit Ülgen (Bakırköy, Makine Mühendisi), Turgut Ünlü (Pendik, Emekli Öğretmen) ve İbrahim Karatekin (Üsküdar, İktisatçı) (Cumhuriyet, 17 Ocak 1994).

verilen oyların “yanacağı” propagandası yaparak seçmenden “Spor-toto hesabı yaparak” oy aldığını, ancak sonuçta SHP’nin ve Türkiye’nin yandığını ifade etmiş ve seçmenden kendisini gerçekten yakın gördüğü partiye oy vermesini istemiştir.¹¹⁷⁰ DSP lideri, SHP Genel Başkanı Karayalçın’dan gelen “Adamın ağzından bir türlü ‘ben sosyal demokratım arkadaş’ sözü çıkmıyor” şeklindeki eleştiriye ise yine SHP’nin kapısının sosyal demokrasinin de soluna açık olmasıyla yanıt vermiş ve bunu 12 Eylül öncesi en militan gruplarla yakın ilişki içinde bulunmakla suçladığı SHP’nin İBB Adayı Zülfü Livaneli üzerinden yapmıştır. O, SHP’nin yolsuzluklar yüzünden hem kendisini hem de sosyal demokrasiyi bitirdiği için “göğsünü gere gere” “Ben sosyal demokratım arkadaş” diyebilen bir aday dahi bulamayıp bir sosyalisti aday gösterdiğini ifade etmiştir.¹¹⁷¹

DSP liderinin bir diğer eleştiri sahası da “Güneydoğu sorunu” olmuştur. O, kendi partisi dışındaki tüm partilerin Güneydoğu’da “Benim cebimde 5 bin oy var” diyen ağalara diyet borcu olduğunu söylemiş ve ANAP, DYP ve SHP’nin hem “Güneydoğu sorunu”nda hem de yolsuzluklarda görüldüğü gibi hepsinin “aynı mal” olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁷² DSP lideri, SHP’nin TBMM’ye taşıyarak dokunulmazlık zırhı verdiği Kürt hareketinden gelen milletvekillerinin bu zırhla terör propagandası yapmasına sebep olduğu için hukuki anlamda değil, ancak siyasi anlamda onlardan bile daha suçlu olduğunu ifade etmiştir. SHP’nin yalnızca “açık bölücü” PKK’nın değil, adalet düzenini parçalamak isteyen “örtülü bölücü” RP’nin de “düşünce özgürlüğü” diyerek savunuculuğunu yaptığını ifade eden Ecevit, Atatürk’e küfreden Hasan Mezarıcı’nın dokunulmazlığının kaldırılmasına da SHP hariç hiçbir siyasi aktörün itiraz etmediğini hatırlatmıştır. Tüm bunların SHP’nin ulusal birliğe bakışını gösterdiğini ifade eden DSP lideri, ulusal birlik konusunda kendileri kadar hassas olan SHP’lilerin adresinin DSP olması gerektiğini vurgulamıştır.¹¹⁷³ O, bu yolla, 1991’de daha ziyade PKK üzerinden kurguladığı “ulusal birlik stratejisi”ne RP’nin “örtülü bölücülüğü”nü de eklemiş ve ülke genelinde özellikle 1990’ların ikinci yarısından itibaren “ulusalcılık”

¹¹⁷⁰ Cumhuriyet, 1 Şubat 1994.

¹¹⁷¹ Bkz. Cumhuriyet, 12 Şubat 1994 ve Cumhuriyet, 25 Mart 1994.

¹¹⁷² Cumhuriyet, 17 Mart 1994.

¹¹⁷³ Cumhuriyet, 21 Mart 1994.

olarak adlandırılacak olan reaksiyoner akımın da temellerini oluşturan “ulusal birlik stratejisi”ne bir süreklilik kazandırmıştır.

Ecevit, SHP’nin hem bölücü akımlara taviz verdiğini hem de DSP hariç diğer tüm partiler gibi RP’ye hakkıyla tavır koyamadığını ifade etmiştir. Ona göre siyaset sahnesindeki aktörlerin RP’ye karşı tavırlarında samimiyetlerini ortaya koymalarının önkoşulu, RP’nin maddi kaynaklarının nereden geldiğini araştırmaktır. DSP lideri, Türkiye’yi RP’ye teslim etmeyeceklerini ve “laik DSP”nin RP’nin her zaman karşısında olacağını ifade etmiş ve bunun için seçmenlere DSP’ye oy verme çağrısı yapmıştır.¹¹⁷⁴ DSP lideri, RP’nin cansuyunun ANAP, DYP ve SHP’nin kamuoyunu sürüklediği çaresizlik olduğunu ifade ettikten sonra, RP’nin *adil düzen* söyleminin herkese faizsiz kredi, primsiz sosyal güvence, vergisiz bir düzen, sermayeye gerek duymadan fabrika kurma ve hatta parayı da yürürlükten kaldırma gibi kimsenin itibar etmeyeceği bir “saçmalık” olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁷⁵ O, RP’nin hem inanç hem de para sömürüsü yaptığını ifade etmiş ve “Allah ile insan arasına kimse giremez. Ama RP Allah ile insan arasına bir siyasi partiyi sokmaya çalışıyor” demiştir.¹¹⁷⁶ Dolayısıyla RP’yle mücadelenin kendileri için hem ulusal hem de dinsel bir görev olduğunu ifade eden DSP Genel Başkanı, “dinin siyasete alet edilmesine izin vermeyiz” demiştir.¹¹⁷⁷

Seçim süreci boyunca hem İSKİ skandalı dolayısıyla SHP’ye hem de bu skandaldan “adil düzen” söylemiyle ve dindarlığını öne çıkartarak faydalanmaya çalışan RP’ye karşı DSP, Ecevit üzerinden partinin dürüstlüğü simgesi olduğunun altını çizmiştir. Ecevit, DSP’nin “dürüstlüğü”, “temizliğin” ve “hakça hizmetin” güvencesi olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁷⁸ DSP’nin İBB adayı Necdet Özkan ise rüştlarını Bayrampaşa’daki hizmetlerle ispatladıklarını belirtmiş ve SHP’nin İstanbul’a plansız, programsız ve “kaplumbağa hızında” hizmet ettiğini, DSP’nin ise mevcut olan ve projeleri “jet hızıyla” bitirirken; bunun yanında “dürüst, temiz, üretken, planlı, kaynak yaratıcı” bir

¹¹⁷⁴ Cumhuriyet, 1 Şubat 1994.

¹¹⁷⁵ Cumhuriyet, 17 Ocak 1994.

¹¹⁷⁶ Cumhuriyet, 25 Mart 1994.

¹¹⁷⁷ Cumhuriyet, 16 Şubat 1994.

¹¹⁷⁸ Aynı yer.

yönetim de sergileyeceğini ifade etmiştir.¹¹⁷⁹ Ecevit'in seçim sürecinde CHP'yi muhatap almaması da ayrıca dikkat çekici bir tavidir. Bunun sebebi, bir yandan CHP'yi yok sayıp siyasi tartışmalarda özne olmasının önüne geçerek görünürlüğünün artmasına sebep olmamak ve diğer yandansa SHP'den kopan kadrolardan oluşan CHP'yle tartışmaya girmeyip CHP'nin DSP'yle değil, SHP'yle mücadeleye tutuşarak onu yıpratmasının önünü açmak olarak yorumlanabilir.

Seçim sonuçları, sosyal demokrasideki bölünmüşlüğün seçim pratiğinde merkez solu uğrattığı kayıpları ortaya koymuştur. Seçim sonuçlarına göre, SHP %11,3'le dördüncü, DSP %7,4'le beşinci, CHP'ye %4,5 ile yedinci olmuştur. SHP, bir önceki dönem kazandığı 40'a yakın il belediyesinin çok uzağında kalarak yalnızca sekiz il belediyesi¹¹⁸⁰ kazanırken, SHP'den kopan CHP 4¹¹⁸¹ ilde ipi göğüslemiş, DSP'ye hiçbir il belediyesi kazanamamıştır. Doğal olarak merkez solun aldığı belediye sayısı yalnızca 12 olurken, merkez sol oylar da 1969 seçimlerinden sonra ilk kez %30'un altına düşmüştür. Sosyal demokratlar İzmir'i DYP'ye, Ankara ve İstanbul'u ise RP'ye kaybetmişlerdir. Seçimlerin ardından merkez solda birleşme yeniden gündeme gelmiş, ancak Ecevit solun en tutarlı partisinin DSP olduğunu ifade ederek, solcu seçmenlerin yapısından rahatsız olduğunu açıkça belli ettiği SHP'yle birleşmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. O, solun üç partisinden hangisinin sağdan gelen tehlikeler karşısında daha iyi reaksiyon verdiğini seçmenin değerlendirip, buna göre oylarını kullanmaları gerektiğini ifade ederek yine tabanda birleşmeyi işaret etmiştir. DSP lideri, partisinin aldığı oyun küçümsenecek bir oy olmadığını ifade etmiş ve yerel seçimlerin maddi külfeti dolayısıyla bir önceki seçime göre daha az ilde seçimlere katıldıklarını vurgulayarak, aksi durumda oylarının %12'yi bulacağını altını çizmiştir. Ona göre, SHP, ne işçi ne de köylü sorunlarıyla ilgilenmediği için aralarındaki fark hâlâ ilkesel olmayı sürdürmektedir.¹¹⁸²

Seçimlerin ardından DSP'nin parti içi ilk kitlesel buluşması 2 Ekim 1994'te Ankara Atatürk Spor Salonu'nda gerçekleşen Üçüncü Olağan Kurultay olmuştur. Bu kurultay,

¹¹⁷⁹ Cumhuriyet, 1 Şubat 1994.

¹¹⁸⁰ Bolu, Burdur, Hakkari, Kırklareli, Muğla, Niğde, Sinop ve Tunceli.

¹¹⁸¹ Çanakkale, Denizli, Edirne ve Karaman.

¹¹⁸² Cumhuriyet, 30 Mart 1994.

SHP ve CHP birleşmesinden rahatsız olan her iki partiden de DSP'ye katılan milletvekilleri ve parti yöneticilerinin varlığıyla DSP'nin merkez solun marjinalize edilen aktörü konumundan çıkıp, merkez solun ana aktörü olmaya talip olduğu bir nitelik de taşımıştır. Bu kurultayda CHP'den istifa eden Mersin Milletvekili İstemihan Talay, İzmir Milletvekili Veli Aksoy'un yanında SHP'den istifa eden İzmir Milletvekili Atila Mutman, Eskişehir Milletvekili Cevdet Selvi ve Gaziantep Milletvekili Mustafa Yılmaz Parti Meclisi'ne girerken, daha evvel İstanbul örgütüne müdahaleleri sebebiyle DSP'den SHP'ye geçen ve birleşme tartışmaları esnasında yeniden DSP'ye dönen İstanbul Milletvekili Naim Çağan Parti Meclisi'ne alınmamıştır. Bunun yanında DSP'ye katılan SHP yöneticileri Erzan Erzurumluoğlu, Üstün Küsefoğlu ve Tevfik Çavdar da liste dışı kalmıştır.¹¹⁸³

R. Ecevit'in de Parti Meclisi'ne girdiği kurultayda, “ulusal sol” olarak adlandırılan ulusalcı siyaset de artık söylem bazından sembollerle de desteklenen bir niteliğe bürünmüş ve tüm izleyicilere DSP bayrağının yanında Türk bayrağı da verilmiştir. DSP liderinin salona gelişi esnasında izleyicilere “Ulusal birlik ve bütünlük için Türk ve DSP bayraklarını sallamaları” anons edilmiştir.¹¹⁸⁴ Nitekim Türk bayrağı, 1990'ların ortalarından 2010'a kadar merkez partilerin ana akım üst söylemi hâlini alan ulusalcılığın birleştirici sembolü hâlini almıştır. B. Ecevit, kurultayda yaptığı konuşmada DSP'ye yalnızca SHP ve CHP'den değil, eski AP ve DP tabanından ve hatta RP'den bile kitleler hâlinde katılımlar olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁸⁵ O, bu yolla, CHP ve SHP'den kitlesel katılımların olduğu bu dönemde, partisinin tabanının “sağa hapsedilmiş” seçmenlerden de teveccüh gördüğünü ifade ederek DSP'nin ayrı bir siyasi aktör olarak varoluşunun sebebini açıklamaya çalışmıştır.

¹¹⁸³ Parti Meclisi'nde şu isimler yer almıştır: Veli Aksoy, Şevki Aksoy, Şerafettin Altunay, Yusuf Atlı, Oğuz Aygün, Metin Bostancıoğlu, Önder Bülbüloğlu, Turan Çılgın, Necmi Çiftçi, Halil Derici, Rahşan Ecevit, Neşe Erel, Murat Gencer, Akif Gülersoy, Güneş Gürseler, Gaye Gürpınar, Tayfun İçli, Ender Karagül, Nizamettin Kazancı, Sait Kekeç, Erdal Kesebir, Seyfettin Maden, Yaşar Mengi, Atila Mutman, Hüsamettin Özkan, Ahmet Piriştina, Necdet Saruhan, Cevdet Selvi, Zeki Sezer, Ömer Faruk Sırakaya, Selçuk Sönmez, Osman Şimşek, İstemihan Talay, Nihat Taşdemir, Vehbi Turan, Aydın Tümen, İlhan Uğurtaş, Mustafa Yılmaz ve Mustafa Zengin.

¹¹⁸⁴ Cumhuriyet, 3 Ekim 1994.

¹¹⁸⁵ Aynı yer.

DSP lideri, kurultay konuşmasında laiklik, bununla bağlantılı olarak köy kalkınması, yolsuzluk ve “Güneydoğu sorunu” olmak üzere dört temel meseleden bahsetmiştir. İlk olarak o, laikliğin “içimize salınan Truva atlarının tehdidi altında” olduğunu vurgulamış ve RP’nin de bunlardan biri olduğunu söylemiştir. Türklerin İslam anlayışının baskıya dayanmadığı argümanını yineleyen Ecevit, İslam’ın laiklikle en bağdaşan din olduğunu da eklemiştir. O, bunun laikliğin “barbarca” uygulanması anlamına gelmediğini ifade ettikten sonra, İslamiyet’i de laikliği de İran mollalarından ya da Suudi hocalarından öğrenmeyeceklerini belirtmiştir. Ona göre, RP’nin yükselişinin altında yatan sebep dini değil, iktisadidir. RP, kırsaldan metropollere doğru göç hareketi içinde olan insanların yaşadıkları yoksulluğa dayanarak onları “adil düzen aldatmacasıyla” ağına düşürmektedir. Dolayısıyla o, DSP’nin önelediği köy kalkınmasını Türkiye’nin en öncelikli meselesi olarak gördüğünü ifade etmiş ve “Büyük kentlerin sorunları köylerde çözülür” demiştir.¹¹⁸⁶ Onun burada kastettiğinin köyleri şehrin imkanlarına kavuşturarak göçü engelleme iddiasındaki köykent projesi olduğu ifade edilebilir. Ayrıca Ecevit’in RP’nin İslam anlayışını ithal bir İslam anlayışı olarak sunarken, bunun karşısına Tahir’den esinle Türklerin İslam anlayışını ve daha da ötesinde “barbarlığa” varmayan “inançlara saygılı laiklik” ilkesini koyarak, RP’nin İslam anlayışını marjinalize etmeye çalışmıştır. Konuşması esnasında üçüncü odak noktası yolsuzluklar olan DSP lideri, bu meselenin toplumu iğreti ederken, siyasette de kirlenmişliğe bağlı bir tikanıklığa yol açtığını ifade etmiş ve “DSP eskiden umuttu, şimdi zorunluluk oldu” şeklinde konuşmuştur.¹¹⁸⁷ O, bu diskurla, temiz siyasetin yolunu açmanın halkı zorunlu olarak DSP’ye getireceğini ifade ederek, “dürüst” imajını öne çıkarmak istemiştir. Dördüncü olarak “Güneydoğu sorunu”na odaklanan Ecevit, koruculuk sisteminin yanlışlığına dikkat çekmiş ve bu sistemin halkın güvenliğini tesis etmek için yanlış bir yol olduğunun altını çizmiştir. Ona göre, bu sorunun çözüm yolu vurmak-kırmaktan değil, halk ve devlet diyalogudur.¹¹⁸⁸

Kurultaya tek aday olarak giren Ecevit, oy kullanan 611 delegeden 610’unun oyunu alırken alamadığı tek oysa geçersiz sayılmıştır. O, daha önce kapıların kapalı tutulduğu SHP-CHP kadrolarından gelen yöneticiler ve milletvekillerine kapının açılmasının

¹¹⁸⁶ Aynı yer.

¹¹⁸⁷ Aynı yer.

¹¹⁸⁸ Aynı yer.

sebebini, 10 yıldır emek verilen mayanın artık tutmuş olmasına bağlamıştır.¹¹⁸⁹ Ancak aslında, DSP İstanbul İl Başkanı Erdoğan Toprak'ın “DSP'nin muhalefetteki son kurultayını”¹¹⁹⁰ yaptığı iddiasından da anlaşılabilceği üzere, iktidar arayışındaki DSP, hem kadrosunu daha ehil bir hâle getirmek hem de sosyal demokrat tabana Türkiye için doğru seçimin demokratik sol rota olduğunun diğer parti yöneticileri tarafından da kabul edildiği mesajını iletmek için uyguladığı bir yöntem değişikliği olarak kabul edilebilir. Ayrıca Ecevit'in mesaj gönderdiği taban yalnızca SHP-CHP olmamış, AP'nin eski Grup Başkanvekili Oğuz Aygün'ü de parti yönetimine alarak merkez sağ tabana da mesaj göndermiştir. Ruşen Çakır, bu yeni dönemde Ecevit'in taktiğinin “SHP ve CHP'yle gerçek solculuk, RP ile gerçek İslam, MHP ile gerçek milliyetçilik, ANAP ve DYP ile gerçek demokratlık” yarışına girmek üzere dört ayaklı bir strateji olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁹¹ Aslında Ecevit'in yeni dönemde DSP'yi bu “değerleri” çarpıtmayan, dürüstlük zemininde bir hepsini-yakala partisine (*catch-all party*) dönüştürmek istediği düşünülebilir. Ayrıca o, “ulusalcılık”la harmanlanmış bu yeni stratejisiyle bu değerlerin “makul” sınırlarını belirleyerek merkezi de yeniden şekillendirme eğilimindedir.

Ecevit, düzenin artık bozuk bile olmadığını, çürük olduğunu ifade etmiş ve çürüğe çıkartılması gerektiğini de vurgulamıştır.¹¹⁹² Dolayısıyla o, iddia bazında olmasa da söylem bazında iktisadi ilişkilerin yeniden şekillendirilmesi gerektiğiyle ilgili söylemini ikinci plana iterken, anti-neoliberal söylemini terk etmiştir. Bunun sebebi, yaşanan şeriat yanlısı ayaklanma girişimleri, RP'nin yükselişi ve Kürt hareketinin kitleselleşmesi gibi olaylardır. Tüm bu olaylar, rejim kaygısının düzen değişikliğinin önüne geçmesine sebep olmuş ve zaten halihazırda dünyada da krizde olan sosyal demokrat kimlik geri plana itilerek, Kemalist, rejim kurucu-kollayıcı refleks öne çıkmıştır. Bu yeni dönemde öncelikli düşman neoliberalizm yerine İslamcılık ve Kürtçülük olarak tanımlanırken, düzeni değiştirmek fikrinin yerini de yolsuzlukların çürüttüğü düzeni hakkıyla uygulayacak bir normatif neoliberal düzene ulaşma arzusu almıştır. Ecevit'in aşamalı düzen değişikliği fikrini uygulayabilmek için önce çarpık

¹¹⁸⁹ Hakkı Erdem, “Ecevit İktidar Arıyor”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1994.

¹¹⁹⁰ Aynı yer.

¹¹⁹¹ Ruşen Çakır, “Ecevit'in Yeni Sentezi”, **Milliyet**, 4 Ekim 1994.

¹¹⁹² Fikret Bila, “Ecevit'in Taktiği”, **Milliyet**, 3 Ekim 1994.

neoliberalizmden normatif olana geçişi planladığı ve sonrasında esas gündemine dönmeyi tasarladığı iddia edilebilir. Ayrıca, DSP'nin ve Ecevit'in bölücülük ve irtıcaı Türkiye açısından aynı derecede tehlikeli olarak gören ve Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'ne de bu şekilde geçirilen 28 Şubat'tan çok daha önce bu algıyı kamuoyunun dikkatine sunduğu ifade edilebilir. Bu durum, bir yandan siyasi konjonktürün Ecevit ve DSP'yi etkilerken, diğer yandan da Ecevit ve DSP'nin de siyasi konjonktörü etkileyecek bir güce sahip olduğunu göstermek açısından önemlidir.

7 Kasım'da CHP Parti Meclisi'nin SHP'yle bütünleşme kararı almasının ardından eski Genel Sekreter Ertuğrul Günay, 29 Aralık'ta CHP'den istifa etmiş ve Günay da 18 Ocak 1995'te DSP'ye katılmıştır.¹¹⁹³ Bunun yanında, CHP Ankara Milletvekili Uluç Gürkan da SHP'yle birleşme tartışmalarının alevlendiği bir dönemde, 10 Ekim 1994'te CHP'den istifa etmiş¹¹⁹⁴ ve 28 Kasım'da da DSP'ye katılmak için kurduğu Solda Birlik ve Bütünleşme Partisi'ni feshederek partiye katılmıştır.¹¹⁹⁵ 1995 Genel Seçimleri'ne doğru gidilirken, 18 Şubat 1995'te SHP'yle birleşen CHP'deki tartışmalar yeniden alevlenmiş ve özellikle SHP'den geçen bir grup milletvekili, Baykal'ın SHP'den geçen milletvekillerini dışlayıcı bir tavır içinde olduğunu ifade ederek partiye yollarını ayırmışlardır. Ek olarak, CHP Ankara Milletvekili Mümtaz Soysal da partisinden istifa edip DSP'ye geçerken, CHP'nin siyaseti taktiklerden ve lobicilikten ibaret gören siyasi yaklaşımından bir türlü sıyrılıp temellerini anlamlı bir öğretiye oturtamadığı gerekçesiyle bu kararı aldığını ifade etmiştir. Soysal'la beraber CHP'den istifa eden Amasya Milletvekili Tahir Köse ise DSP'nin Türkiye'nin sol düşünen partisi olmasının yanı sıra, Ecevit'in dürüstlük imajı ve liderlik karizması etrafında kenetlenmenin ülke için daha faydalı olacağını düşündüğü için DSP saflarına katıldığını ifade etmiştir.¹¹⁹⁶ Seçim sath-ı mailinde CHP'den istifa edip DSP'ye geçen isimlere İstanbul Milletvekili İsmail Cem, Gaziantep Milletvekili Bahattin Alagöz ve Adana Milletvekili İbrahim Özdiş de eklenmiştir.¹¹⁹⁷

¹¹⁹³ Cumhuriyet, 19 Ocak 1995.

¹¹⁹⁴ Cumhuriyet, 11 Ekim 1994.

¹¹⁹⁵ Cumhuriyet, 29 Kasım 1994.

¹¹⁹⁶ Cumhuriyet, 23 Kasım 1995.

¹¹⁹⁷ Cumhuriyet, 26 Kasım 1995.

1991 seçimlerinin ardından yaşanan istifalarla yedi olan milletvekili sayısı üçe kadar düşen DSP, CHP-SHP birleşmesine tepki olarak istifa eden milletvekilleri dolayısıyla Kasım sonunda grup kuracak çoğunluğa, 20 milletvekiline ulaşmış¹¹⁹⁸ ve Grup Başkanvekilliklerine Mümtaz Soysal ile Uluç Gürkan getirilmiştir. DSP'nin grup kurması ona, yaklaşan seçimlerde daha fazla televizyonda propaganda imkanı sağlamıştır.¹¹⁹⁹ Kurumsal birleşme SHP-CHP arasında olsa da Baykal'ın en az kapsayıcılığı kadar dışlayıcılığı da olan hizipçiliği ve CHP'nin ilkelerden ziyade bir siyasi manevra partisi hâline gelmesine karşı DSP, ilkesel bir tutarlılık ortaya koyma çabası dolayısıyla bu gelenekle arasına koyduğu mesafenin meyvelerini nihayet toplamıştır. Bu durum, ilkesel birleşmenin DSP'de yaşanması şeklinde tezahür etmiştir. Bu katılımlarla beraber DSP'nin iktidar döneminde etkin olacak kadroları da böylece büyük ölçüde oluşmuştur.

4.2. Solun En Büyük Partisi DSP

28 Kasım 1995'te YSK'ya teslim edilen listelere göre, CHP'den gelen milletvekillerinden Bahattin Alagöz aday listesinde kendisine yer bulamazken, Ender Karagül ve Mehmet Kerimoğlu seçilme ihtimali düşük olan sıralardan aday gösterilmiştir. Yine Ecevit'in CHP döneminde yakın çalışma ekibinde bulunan Orhan Birgit İstanbul 1. Bölge 4. sıradan aday gösterilip buna tepki olarak adaylıktan çekilirken, bir alt sırasında bulunan Cevdet Selvi ise onun sırasını almıştır. CHP yıllarından gelen bir diğer isim olan Alev Coşkun da İzmir 2. Bölge 8. sıra gibi seçilmesi zor bir sıradan aday gösterilmiştir. Bunun yanında CHP'den gelen Mustafa Yılmaz Gaziantep'ten, İsmail Cem Kayseri'den, Mümtaz Soysal Zonguldak'tan liste başı olmuşlardır.¹²⁰⁰ Yıllarca aday olduğu madenci kenti Zonguldak'ta liste başını Soysal'a bırakan Ecevit ise bu seçimlerde İstanbul 2. Bölgeden liste başı olarak yarışmıştır. DSP lideri, CHP'den gelen bazı milletvekillerinin seçilme olasılıkları düşük olan yerlerden aday gösterilmesiyle ilgili bir kasıt olup olmadığının basın

¹¹⁹⁸ Milletvekili listesi şu şekildedir: Mümtaz Soysal, Uluç Gürkan, Bahattin Alagöz, Hüsamettin Özkan, Nami Çağan, Ender Karagül, Erdal Kesebir, Timurçin Savaş, Tahir Köse, İstemihan Talay, Mustafa Yılmaz, Veli Aksoy, Mehmet Kerimoğlu, Atila Mutman, İsmail Cem, Hilmi Yükselen, İbrahim Özdiş, Cevdet Selvi, Bülent Ecevit ve Cemalettin Gürbüz (Bu isimlerden Erdal Kesebir, Hüsamettin Özkan ve Bülent Ecevit hariç diğer isimler partiye sonradan katılmıştır).

¹¹⁹⁹ Cumhuriyet, 1 Aralık 1995.

¹²⁰⁰ Tüm liste için bkz. Cumhuriyet, 29 Kasım 1995.

tarafından kendisine sorulması üzerine, DSP’de hiziplerin olmamasından kaynaklı olarak bu sorunun yersiz olduğunu vurgulamıştır.¹²⁰¹

Seçim döneminde yaşanan en önemli gelişmelerden biri, DSP-ANAP yakınlaşması olmuştur. İki lider erken seçim kararının alınmasının ardından yaptıkları görüşmelerden sonra, partilerinin tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu sağlayamaması durumunda bir koalisyon kurma konusunda mutabık kalmışlardır. DSP lideri, ANAP’ın Mesut Yılmaz liderliğinde Çekiç Güç, Gümrük Birliği ve hatta “bir ölçüde” özelleştirme sahalarında DSP’nin görüşleriyle yakınlaştığını ifade etmiş ve iki partinin yakınlaşmanın sebebini buna bağlamıştır.¹²⁰² DSP’nin 1995 seçimleri için hazırladığı seçim bildirgesi 1987 ve 1991 bildirgelerinin revize edilmiş hâli olurken, bildirge Bülent Ecevit, Mümtaz Soysal, Uluç Gürkan, Hikmet Uluğbay ve Zekeriya Temizel’den oluşan bir komisyon tarafından revize edilmiştir.¹²⁰³ Bildirgede DSP’nin vaatleri, “Ekonomik Toparlanma ve Kalkınma”, “Toplumsal ve Siyasal Gelişme”, “Yönetimde Dürüstlük ve Verimlilik”, “Ulusal Bilgi” ve “Ulusal Çıkarlara Dayalı Bölge-Merkezli Dış Politika” programları olmak üzere beş ana başlık altında toplanmıştır.

Bildirgenin henüz başında, Türkiye’yi müreffeh bir ülke hale getirecek olan “dürüst” kadroların DSP’liler olduğu ifade edilerek, Ecevit’in şahsında dönemin yolsuzluk dalgasına karşı partinin diğer siyasi aktörlerden farkını vurgulamak için sıklıkla vurgulanan “dürüstlük” imajı yinelenmiştir.¹²⁰⁴ Henüz önsözde “ulusal birlik” stratejisinin yer aldığı bildirgede, DSP’nin milliyetçilik anlayışının ırk, soy, din, mezhep ayrımlarına ve bölgeciliğe kapalı olduğu vurgulanmıştır. Türklüğün, tüm bu alanlarda farklılıklar görülmesine karşın “yüzyıllar boyunca bu topraklarda kanaşmış bütünleşen” herkesi bir araya getiren ulusun adı olduğu ifade edilmiştir. Bu farklı köklerden sağlam bir Türk ulusu çıkarı yükseldiği ifade edilirken, “sapı dışarda baltalarla bu ağacı” baltalamanın mümkün olamadığı ifade edilmiştir.¹²⁰⁵ Dolayısıyla bir yandan “ulusal birlik stratejisi”ne vurgu yinelenirken, diğer yandan da bir ulusal

¹²⁰¹ Aynı yer.

¹²⁰² Cumhuriyet, 15 Kasım 1995.

¹²⁰³ Cumhuriyet, 7 Aralık 1995.

¹²⁰⁴ DSP, **DSP ile Dürüst Yönetim, Hakça Düzen, Ulusal Düzen**, DSP Yayınları, Ankara, 1995, s. 9.

¹²⁰⁵ A.g.e., s. 2.

birliği tehdit edici nitelikte bir Kürt sorunu değil, “ecnebi kıskırtması” sonucu oluşan yapay bir sorun olduğu argümanı da tekrar edilmiştir.

“İnançlara saygılı laiklik” yukarıda tekrarlanan argümanlarla tekrar ifade edilirken, buna “yapay Sünni-Alevi ayrımcılığı” da eklenmiş ve bunun tarihsel kaynağının “ikisi de Türk” olan Osmanlı ve Safevi hanedanları arasındaki iktidar mücadelesi olduğu ifade edilmiştir.¹²⁰⁶ Bu suni ayrılık vurgusu her ne kadar “inançlara saygılı laiklik” başlığı altında yapılsa da aslında bunun “ulusal birlik stratejisi”nin bir uzantısı olduğu söylenebilir. DSP’nin özellikle bu konunun üzerinde durmasının nedeni, Mart 1995’te Gazi Mahallesi’ndeki bazı Alevi kahvehanelerinin kurşunlanması ve sonrasında bu olayların İstanbul’da çeşitli yerlere yayılması sonucunda yaşanan kaos olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla DSP, bu tür bir ayrım üzerinden ülkenin kaosa sürüklenerek ulusal birliğin zedelenebileceğini düşünmüştür. Bu yüzden DSP’nin “ulusal birlik stratejisi” ve “inançlara saygılı laiklik” ilkelerinin ikincisinin ilkinin hizmetinde olduğu bir biçimde, birbirini destekler nitelikte argümanlar oldukları ifade edilebilir. Bugün Türkiye’nin geldiği durum düşünüldüğünde, etnik ve mezhepsel ayrılıkların yurttaşlığı ciddi biçimde zedelerken, siyasetin zeminini de ilkelerden kültür kampları üzerinden kutuplaşmaya çektiği düşünülürse Ecevit ve DSP’nin bu sonucu öngörerek hem Kürt sorununa hem de inançlara kapsayıcı kavramlarla karşılık vermek istediği söylenebilir. Diğer yandan da bu iki strateji etnik ve mezhepsel bölünmelerden kaygı duyan seçmenlere seslenme arzusunun da tezahürüdür.

Bildirgenin “Ekonomik Toparlanma ve Kalkınma Programı” başlığı altında, üretmeden kazanma mekanizması hâline gelen rant ekonomisinin yerine “sağlıklı bir kalkınma”yı içeren bir üretim ekonomisine geçileceği ifade edilmiştir.¹²⁰⁷ Bu noktada DSP’nin, Ecevit’in CHP yıllarından beri kalkınmayı istatistiksel gören ve bunun yerine insanların bu “kalkınma”dan aldıkları payı esas alan “gelişme” kavramını koyan söylemini bir kenara bıraktığı ifade edilebilir. DSP’nin itirazı artık neoliberalizmin kendisine değil, Türkiye’nin neoliberal düzenin çevre ülkelere biçtiği ucuz emek gücünü sömüren ve ağır sanayi üreten bir ülke konumunda olmasıdır.

¹²⁰⁶ A.g.e., s. 4-5.

¹²⁰⁷ A.g.e., s. 20.

Nitekim DSP, düşük ücret politikasını eleştirerek, bunun toplumsal adaletsizliği arttırıcı işlevinden bahsetmiş, kendi iktidarı döneminde hedefinin modern teknolojiye ayak uyduran bir ülke yaratarak, neoliberalizmin de temel iddialarından biri olan yüksek verimlilik çerçevesinde bir yüksek teknoloji ülkesi yaratmak olduğunu ifade etmiştir.¹²⁰⁸ Ancak neoliberal düzende yüksek teknolojiye dayanan “verimlilik” esaslı kalkınmanın devlet sektöründen özel sektöre kaydığı bir yapıda, “verimlilik”, sermayenin emek gücünü teknolojiyle ikame etmesi anlamına geldiğinden DSP’nin bu iddiası, işsizlik sorununu çözme ve toplumsal adaletsizlikleri giderme iddialarıyla çelişki içinde görünmektedir. Bunun sosyal demokrasinin neoliberal çağda dünyada yaşadığı krizin bir uzantısı olduğu söylenebilir.

Nitekim Keynezyen ittifakın çöktüğü neoliberal dönemde Türkiye’de olduğu gibi, Batı’da da sosyal demokrat partiler bir ideolojik kriz yaşamışlardır. Bu kriz, Büyük Buhran’dan ve özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden itibaren etkin bir sosyal devlet çerçevesinde şekillenen ve adil kaynak dağıtımına dayanan refah devleti iddiasının 1980’lerden itibaren neoliberalizm ve Yeni Sağın hışımıyla beraber ortaya çıkmıştır. Keynezyen dönemin değerlerinin hem şiddetli destekleyicisi hem de büyük ölçüde uygulayıcısı olan sosyal demokratların daha evvel sermayeden alınan vergilerle yarattığı ek kaynakların enflasyona sebep olmasından doğan kaygı ve piyasanın sermayeden kamuya kaynak aktarımına bu kaygı dolayısıyla mesafeli bakması gibi gerekçelerle yeni dönemde bu politikalardan uzaklaşması da sosyal demokratların yaşadığı evrensel krizi tetiklemiştir.¹²⁰⁹ Başka bir ifadeyle, sağladığı ya da sağlama potansiyeli taşıdığını iddia ettiği sosyal refah yoluyla Keynezyen dönemde radikalizmi pasifize eden sosyal demokrasi, taleplerin de kitlesel olmaktan çıkıp bireyselleştiği neoliberal dönemde kendisine yeniden bir varoluş nedeni bulmaya çalışmıştır. Uçlardan gelen radikalizmi merkeze, meşru siyaset zeminine çekerek pasifize eden sosyal demokrasi, yeni dönemde ise Cuperus ve Kandel’in ifadeleriyle, sosyal demokrat değerle neoliberal değerler arasında bir yerde konuşlanmıştır.¹²¹⁰ Dolayısıyla sosyal demokratlar, düzeni değiştirici bir taarruz hâinden, iktisadi

¹²⁰⁸ Aynı yer.

¹²⁰⁹ Cem, **Sosyal Demokrasi Nedir...**, s. 222-223.

¹²¹⁰ Rene Cuperus ve Johannes Kandel, “European social democracy. Transformation in progress. Social democratic think tanks explore the magical return of social democracy in a liberal era”, **PVS**, Sayı: 41, (2000), s. 167–170.

bunalımlara sebep olmayacak ölçüde sosyal devleti koruyacak bir savunma hâline evrilmişlerdir.

DSP, istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme için enflasyonun süreklilik arz eden biçimde tek haneli rakamlara indirilmesi ve hükümetlerin güvenilirliği anlamına da gelen politikaları tavizsiz bir biçimde uygulanması olmak üzere iki temel politika öngörmüştür. İlki için düşünülen tedbirleri aşırı tüketim eğilimlerini özendirici eylemlerden kaçınarak gönüllü ve zorunlu tasarruf tedbirleri uygulamak, bunun sonucunda da kamu açıklarını daraltıp sürdürülebilir bir büyümeye ulaşmak olarak belirten DSP, ikincisi içinse katılımcı süreçlerle alınan kararlarının kısa vadeli çıkarlar için değiştirilmeyerek, dirayetli bir tavırla uygulanması sağlayacağını ifade etmiştir.¹²¹¹

DSP, kamu sektörünün istikrarı bozacak nitelikte borçlanmasının önüne geçilmesi amacıyla daha adaletli bir vergi düzenini öngören bir vergi reformu, verimliliği esas alan bir kamu gideri sistemi, sosyal güvenlik açıklarının bertaraf edilmesi, KİT açıklarının önüne geçilmesi ve yerel yönetimlerin kaynak üretimini merkezi yönetimden azade biçimde yaratabilecekleri bir sistemin kurulması olmak üzere beş temel argüman ortaya atmıştır.¹²¹² İlk olarak, verginin toplum katmanları arasında adaleti esas alacak biçimde ulusal gelirlerdeki payının %25'e çıkarılmasının sağlanacağı ifade edilirken, bunun halihazırda vergi verenlerin yükünün arttırılması değil, daha düşük vergi oranlarıyla etkin bir vergi sistemi kurularak vergi alınan tabanın genişletileceği anlamına geldiği ifade edilmiştir.¹²¹³ Bu yöntemin, DSP'nin ucuz emek gücüne karşı çıkan, emek gücünü mülkiyetin ve refahın tabana yayılmasını sağlayacak düzeye getirerek sağlamayı iddia ettiği toplumsal adalet düzeninde ve refahın tabana yayıldığı ölçüde vergilendirme yoluyla bu refahı sürdürülebilir kılma düşüncesinin bir parçası olduğu iddia edilebilir. DSP, hem dolaylı hem de doğrudan vergilerin etkin vergilendirme projesinin bir parçası olduğunu ifade ederken, bu vergiler arasında bir denge sağlanarak birbirleri aleyhine bozulmasına izin verilmeyeceğini vurgulamıştır. Ancak DSP, temel gıda maddeleri, eğitim ve kültür

¹²¹¹ A.g.e., s. 21-22.

¹²¹² A.g.e., s. 22.

¹²¹³ Aynı yer.

ihtiyaçlarında en etkin dolaylı vergi yöntemi olan Katma Değer Vergisi'nin (KDV) gelir kaygısından azade olarak düşürüleceğinin de altını çizmiştir.¹²¹⁴

DSP, vergi reformunun yanında bir de “gider reformu” yapılacağını ifade etmiş ve bu yolla halkın parasının savurgan bir biçimde kullanılmasının önüne geçileceği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, üretken olmayan kamu yatırımlarının enflasyonun taşıyabileceği güne değin erteleneceği, kamu binalarının lüksten ziyade işlevsellik esaslı olarak inşa edileceği, kamu ihale düzeninin baştan aşağıya yenilenerek kamu kaynaklarının yağmalanmasının önüne geçileceği ve ihalelerin şeffaflaştırılacağı, fonların TBMM denetimine alınacağı ve kurumlara olağan durumlarda ek ödenek verilmeyeceği belirtilmiştir.¹²¹⁵ Ayrıca bir borç yönetimi tasavvuru da olan DSP, iç borçlanmada anaparayı enflasyon karşısında garanti altına alacak yöntemler yoluyla iç borçlanmayı uzun vadeli hâle getireceğinin, kamuda dış borçlanmanın yalnızca borç ödeme gücüne katkı sunacak projeler için kullanılacağını, belediyeler dahil tüm kamu kuruluşlarının yerli olarak üretilen malları dış borçlanma yoluyla ithal etmelerinin önüne geçileceğinin ve kısa vadeli dış borçların sınırlanacağını altını çizmiştir.¹²¹⁶

DSP'nin ekonomik toparlanma için öngördüğü bir diğer proje de “sosyal güvenlik reformu” olmuştur. DSP, ekonomik istikrarsızlığın en temel nedenlerinden biri olarak gördüğü sosyal güvenlik sisteminin uluslararası standartlara ulaştırılarak, BAĞ-KUR, SSK ve Emekli Sandığı gibi üçlü emeklilik sistemindeki norm ve standardizasyon bütünlüğüne engel olan farkların giderileceğini ifade etmiştir. DSP'nin aktüer finans riskleri göz önüne alınmaksızın seçim odaklılık yüzünden hâlâ ortada duran erken emekliliğin de sosyal güvenlik sisteminde yapılacak olan mali ve yapısal reformlara göre düzenleneceği ifade edilmiştir. Burada belirtilen mali ve yapısal reformlar, neoliberalizmin hem devlet-pazar hem de ekonomi-politika ilişkilerini dönüştürücü gücünün bir parçasıdır.¹²¹⁷ Başka bir ifadeyle, devletin iktisadi alandaki karar alma süreçlerini özel sektöre bırakması anlamına gelen deregülasyon sonucunda, devletin yalnızca yasal sınırları düzenleyici bir role evrilmesini öngören “yönetişim”

¹²¹⁴ A.g.e., s. 23.

¹²¹⁵ A.g.e., s. 24.

¹²¹⁶ A.g.e., s. 24-25.

¹²¹⁷ A.g.e., s. 26-27.

metodunun bir yansıması olarak kabul edilebilir. Nitekim, emeklilik yaşını “uluslararası standartlara çıkarma” planı da emeklilik yaşının yükseltilmesine tekabül eden post-Keynezyen döneme adapte olma iddiası olarak görülebilir. Ayrıca, sosyal güvenlik kurumlarının idari ve mali özerkliğinin sağlanması iddiası da neoliberal “yönetişim” ilkesinin bir yansımasıdır.

Bu yıllarda Baykal tarafından yeniden kurulan CHP ve SHP ise “yeni sol” kavramı üzerinden aslında Almanya’daki Yeni Merkez ve İngiltere’deki Üçüncü Yol politikalarının uzantısı olan bir programla Batı’dakine benzer bir arayışa girmişlerdir. İlk olarak altı okun da parçaları olan, SHP ve CHP’nin temel ilkelerinden devletçilik ve milliyetçiliği eleştirmişlerdir.¹²¹⁸ Ardından Türkiye’nin sorunlarının tespitine odaklanan Cem ve Baykal ikilisi, Türkiye’nin kötü giden ekonomisine dikkat çekerek bunun çözümü için kayıtdışı ekonominin ortadan kaldırılması ve altyapı yatırımlarının arttırılması amacıyla vergi gelirlerinin yükseltilmesini öngörmüşlerdir. Diğer yandan, devlet yatırımlarının verimsizliğine vurgu yapan yazalar, verimsiz yatırımların özelleştirme ve özerkleştirilmesini savunmuşlardır.¹²¹⁹ Baykal ve Cem’in, dolayısıyla önce SHP, sonra da CHP’nin tıpkı Avrupa sosyal demokrat partilerinde ve DSP’de olduğu gibi neoliberal politikalara uygun, özelleştirme yanlısı ve devletin ekonomideki rolüne eleştirel bakan bir noktaya evrilerek kimlik krizini aşmaya çalıştıkları ifade edilebilir.

DSP, “Ekonomik Kalkınma Programı” altında ilk olarak geleceğe yatırım olarak gördüğünü ifade ettiği eğitim üzerinde durmuştur. Buna göre, eğitimde kalite her geçen gün düşerken, bu kalitesizleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan özel okullar ve dershaneler de eğitim kaynaklarına ulaşmadaki sosyal adalet ilkesinin aleyhine olacak şekilde artış göstermiştir.¹²²⁰ Bu yüzden DSP, eğitimde kapsamlı bir reforma ihtiyaç olduğunu belirttikten sonra planladığı eğitim reformunun, modern teknolojiye ayak uyduracak nesillerin yetiştirileceği seçkin eğitim kurumları oluşturmak ve teknolojinin pratik sahada uygulanması anlamına gelen nitelikli işgücünü sağlayan eğitim

¹²¹⁸ İsmail Cem ve Deniz Baykal, **SHP’de “Yeni Sol”un Türkiye Programı: “Değişim”**, SHP, Ankara, 1992, s. 5.

¹²¹⁹ A.g.e., s. 7.

¹²²⁰ A.g.e., s. 28.

kurumlarını da yaygınlaştırmak üzere iki temel ayağı olduğundan bahsetmiştir.¹²²¹ Ayrıca DSP, “zorunlu temel laik eğitim”in sekiz yıla çıkartılacağını da vurgulamıştır.¹²²² DSP’nin bu hedefi, 28 Şubat sonrası dönemde DSP’nin de parçası olduğu ANASOL-D iktidarı döneminde uygulanmış ve İmam-Hatip okullarının orta kısmı bu çerçevede kapatılmıştır. Dolayısıyla DSP’nin bundan kastının, laik eğitim sistemine laik sistem içinde alternatif bir eğitim sunduğunu düşündüğü İmam-Hatip okullarının, en azından erken yaş grupları için, eğitim sisteminin dışına itilmesi olduğu ifade edilebilir. Ayrıca DSP, Diyanet tarafından açılmayan ve dolayısıyla devlet tarafından denetlenemeyen hiçbir Kur’an kursuna da izin verilmeyeceğini belirterek¹²²³ tarikatların örgütlenme faaliyetlerinin önüne geçmek istemiştir. Bu, yukarıda belirtilen, Ecevit’in Tahir’den esinle tarikatları “yol arayışı” olarak gören tutumuyla çelişki içinde görünse de, onun tarikatlara karşı hoşgörüsünün sınırı siyaset alanının dışında kaldıkları ölçüdedir. Dolayısıyla, siyasal İslam’ın yükselişiyle beraber o, İslam’ın siyasallaşması anlamına gelebilecek tüm yolları tıkama çabası içine girmiştir. Bunun yanında üniversitelerin tam özerkliğe kavuşacağıyla ilgili vaat tekrarlanırken, bütün üniversitelerin kampüs üniversitesine dönüştürüleceği ve üniversitelerin niceliksel değil, niteliksel artışının hedeflenerek “her bölgede güçlü üniversite kurulacağı” da ifade edilmiştir.¹²²⁴ Bu dönemde Cem ve Baykal’ın “yeni sol” vizyonu da inançlara saygılı bir açılım yapmış ve daha demokratik, kapsayıcı ve toplumdaki kutuplaşmayı sona erdirecek bir laiklik yorumunun gerekliliğine vurgu yapmıştır. İkili, çok net olmamakla beraber, türbana yönelik de daha mutedil ve hoşgörülü bir dil kullanmışlardır.¹²²⁵

Partinin “Ekonomik Kalkınma Planı” çerçevesinde öncelediği bir diğer başlık da sanayileşme ve bölgesel kalkınma olmuştur. Buna göre, ilk olarak, özel sektörün yatırım yapmaktan imtina ettiği bölgelerde “öncü ve doğurgan” yatırımların devlet tarafından karşılanacağı yinelenmiştir. DSP, yalnızca sanayi yoluyla değil, başta GAP bölgesi olmak üzere çiftçilerin de tarım ürünlerini merkezlere ulaştırırken karayolları dolayısıyla lojistik maliyetinin yüksekliğinin hız treni demiryollarının

¹²²¹ A.g.e., s. 29.

¹²²² A.g.e., s. 30.

¹²²³ A.g.e., s. 33.

¹²²⁴ A.g.e., s. 30-31.

¹²²⁵ Cem ve Baykal, a.g.e., s. 11.

yaygınlaştırılmasıyla düşürölüp halkın gelir durumunun iyileştirileceğini ifade etmiştir.¹²²⁶ GAP bölgesinin öncelenmesinin bölgesel gelir adaletsizliklerini gidermede önemli payının olacağı ifade edilirken, demiryolları ağının yalnızca ulaşım sorununu çözmeyeceği, bunun yanında ülke bütünlüğünün de teminatı olacağı vurgulanmıştır.¹²²⁷ Buradan da anlaşıldığı üzere, DSP'nin seçim bildirgesinin eğitim ve sanayiyle ilgili bölümleri, özellikle 1994 yerel seçimlerinde RP'nin yükselişi ve terör olaylarının artmasından kaynaklı olarak, sanayileşmede önceliği ülke bütünlüğünü sağlayacak yatırımlara verirken, eğitimdeyse laikliği teminat altına alacak faaliyetleri öncelik olarak görmüştür. Dolayısıyla ulusalcı siyasetin iki temel kaygısı olan bölünme ve irtica korkusunun yansımalarını DSP'nin bildirgesinde görmek mümkündür.

DSP, daha önce olanın aksine bu sefer dış borca kategorik olarak negatif bakmamış ve ülkenin dış borç stokunun verimli alanlarda değil, günlük harcamalarda kullanılmasını eleştirmiştir. DSP'nin dış borç potansiyelini “üretken yatırımlarda” ve sanayi bölgelerinin demiryolları ağını da içeren altyapı planlarında kullanılacağı ifade edilmiştir. Demiryollarının stratejik önemi, dengeli kalkınmanın bir parçası olarak yaygınlaştırılacağı ve dolayısıyla da sanayi yatırımı dengesizliği yüzünden boşalan bölgelerin oluşmamasının sağlanacağı ifade edilerek yeniden hatırlatılmıştır.¹²²⁸ Bu yüzden, hem terör hem de çarpık kentleşme gibi iki yaranın sarılması için bölgesel kalkınmanın DSP'nin olmazsa olmazı olduğunun altı çizilmiştir.¹²²⁹

DSP, KOBİ'lerin çektiği zorlukları teknolojiye adaptasyonun ve sanayi ve teknoloji sitelerinin eksikliği, finansal desteğin kurumsal yetersizliği, hammadde ve malzeme tedarikindeki sorunlar ve önlem yetersizliği gibi maddelerle sıralamış ve Gümrük Birliği'ne girmek üzere olan Türkiye'nin bu birliğe katılmasından KOBİ'lerin olumsuz etkileneceği argümanı yinelenmiştir. Parti, bunun önüne geçmek için alınması gereken tedbirleri, teknolojik yatırımları öncelemek, verimliliği AB standartlarına denkleştirmek, finansal desteğin artırılması, vergi yükünün

¹²²⁶ A.g.e., s. 33.

¹²²⁷ A.ge., s. 34.

¹²²⁸ Aynı yer.

¹²²⁹ A.g.e., s. 35.

düşürülmesi, hammadde temininde önayak olunması ve hammaddede fiyat istikrarı sağlanması, yabancı ortakların teşvik edilmesi ve bürokratik karar alma süreçlerinin hızlandırılması şeklinde özetlemiştir.¹²³⁰

DSP, esnaflarla ilgiliyse esnaf ve üretici arasındaki aracılık mekanizmasının azaltılarak doğal seyri içinde hem esnafın hem de üreticinin kazancının artırılırken, diğer yandan da malın fiyatının düşürüleceğini ifade etmiştir. Esnafın tekellerin ve kartellerin güdümünde ezilmekten kurtulmaları için, devlet müdahalesinden azade kooperatif birlikleri kurmalarının özendirileceği de belirtilmiştir.¹²³¹ Ancak bu noktada dikkat çekici husus, 1991 seçimlerinde belirtilen, esnaf, tüketici ve üreticiye dayanan birbirini denetleyen ve aracı spekülasyonlarına engel olmanın garantörü olarak tasarlanan üçlü kooperatif sistemden söz edilmemesi olmuştur. Bunun nedeni, neoliberalizmin devleti müdahalelerden azade kılan, devletin rolünü “yönetişime” indirgeyen yaklaşımının bir yansıması olarak kabul edilebilir. Ayrıca program, ülke dışına açılmak isteyen esnaf ve sanatkârlara da ucuz kredi imkanı sağlanacağını vurgulamıştır.¹²³² Esnaflar özelinde, DSP’nin işçi, ev kadını ve emekli gibi “bozuk düzenin mağdurları” şeklinde kategorize ettiği “halk kesimleri”ne doğrudan parlamentoda temsil imkanı tanıma iddiasından da vazgeçtiğini gözlemlemek mümkündür. Bu durum da neoliberalizmin “kaçınılmazlığı”nı kabul eden DSP’nin iktidara talip olan kadrolarını, küreselleşen dünya düzeninde dünyayı iyi tanıyan kişilerden seçme arayışı, yani iyi bir “teknokrat” kadroya dayanma arzusunun bir yansıması olarak kabul edilebilir.

Partinin “Ekonomik Kalkınma Planı” altında öncelik olarak gördüğü bir diğer başlıkta kamu girişimleri ve özelleştirmeler olmuştur. DSP, daha önceden olanın aksine artık özelleştirmeye ilkesel olarak karşı çıkmamış, bu kurumların “siyasi arpalık” niteliğine bürünmesini eleştirmiştir. DSP, bunun yerine bu kurumların özerkleştirilmesi ve işinin ehli profesyonel yöneticilerin idaresine bırakılması gerektiğini ifade etmiştir. DSP iktidarında, KİT’lerin mevcut ya da olası zor durumlarından kendilerinin çıkması amacıyla varlıklarının ve işletmelerinin bir bölümünü satarak gelir elde etmeleri ve

¹²³⁰ A.g.e., s. 36-37.

¹²³¹ A.g.e., s. 40.

¹²³² A.g.e., s. 42.

teknolojik gelişmelere adapte olmaları yolunun açılacağı vurgulanmıştır. Ayrıca KİT'lerin halka arz edileceği ve sermayesinin arttırılacağı da ifade edilerek, bunun halkın sermaye sahibi yapılarak refahın tabana yayılması iddiasını da destekleyici bir adım olacağı ifade edilmiştir. Türkiye açısından en uygun modelin KİT'lerin, bazıları için ikisinin beraber uygulanacağı, iyileştirme ve özelleştirme olduğu ifade edilmiştir. DSP'nin iyileştirmeden kastı, özerkleştirilmeleri ve Bakanlıklara bağlı faaliyet gösterir durumdan çıkarılmaları şeklinde açıklanmış ve bunun yerine “KİT'ler Eşgüdüm ve Denetim Kurulu” kurulması suretiyle KİT'lerin verimliliğinin yükseltilmesinin sağlanacağı ifade edilmiştir.¹²³³ Dolayısıyla DSP, daha önce KİT'leri aşamalı olarak çalışanların yönetimine bırakarak, onların kârlılık oranında pay alacakları bir düzen olarak tarif ettiği “özerkleşme”den bu yeni dönemde, neoliberalizmin “verimlilik” ilkesini anlamaya başlamıştır. DSP, ayrıca, daha önceden karşı olduğu “stratejik alanlar”ın özelleştirilmesine artık kesin bir dille karşı çıkmaktansa daha mutedil bir dille “sınırlı” tutulması gerektiğini savunmuştur.¹²³⁴

Ancak DSP, Ecevit'in tanımıyla “devleti devlet yapan” alanlarda, eğitim ve sağlıkta devletin egemenliğinin devam etmekle beraber, bu alanlara girişimcilerin de katkılarının laik ve demokratik hukuk devleti sınırları içinde kalmak kaydıyla özendirileceğini ifade etmiştir. Ayrıca parti, pazar ekonomisinin toplumsal faydaya uygun şekilde ilerlemesi için kartel ve tekellerin kırılmasının gerekliliğine olan vurguyu sürdürmüş ve bu doğrultuda üretici ve tüketicinin pazarın egemen aktörleri hâline gelmesi için özendirileceğinin de altını çizmiştir.¹²³⁵ Ancak burada önceleri daha kesin ifadelerle belirtilen üçlü kooperatif ağının kurulacağı ve mutlak suretle “halk kesimleri”nin pazarda egemen olacağı gibi yargılardan kaçınılarak, “özendirme” gibi daha mutedil ifadelerin varlığı dikkat çekmektedir. Bunun sebebi, siyasi arenanın merkezi aktörlerinin tümünün neoliberalizmi “kaçınılmaz” olarak kabul ettiği ve bu doğrultuda Gümrük Birliği'ne olumlu baktığı bir dönemde DSP'nin piyasada “meydan okuma” gibi anlaşılabilir yargılardan kaçınarak yerli sermaye gruplarını, yabancı yatırımcıyı ve AB'yi rahatsız etmek istememesi olarak düşünülebilir. Başka bir ifadeyle DSP, halk lehine birtakım pozitif değişiklikler yapmak iddiasıyla, piyasanın

¹²³³ A.g.e., s. 43.

¹²³⁴ Aynı yer.

¹²³⁵ A.g.e., s. 44.

“kaçınılmaz” sonucunu sentezleme uğraşı içine girmiştir. Parti, KİT’lerin özelleştirilmesinin en avantajlı yolunun çalışanlara ve bulundukları bölge halkına satılması olduğunu ifade etmiştir.

Bu doğrultuda, demokratik düzen içinde bir işçi ve üretici yatırım fonu kurulup, memur ve işçilerin talep etmeleri durumunda Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Fonu’nda biriken fonları yeni kurulacak olan bahsi geçen fonlara aktararak, KİT’lerden pay almalarının sağlanacağı ifade edilmiş ve bu yolla da piyasa düzeni içinde “mülkiyetin tabana yayılması”nın teşvik edileceği vurgulanmıştır.¹²³⁶ Dolayısıyla, DSP’nin neoliberal dönemde üretim araçlarını ve mülkiyeti tabana yaymak için bulduğu ara yöntem KİT fonları olmuştur. Parti, bu yolla hem neoliberal dönemde sosyal demokratların genel krizini yerel düzlemde aşma hem de mülkiyet ilişkilerini halk lehine dengeleme iddiasını sürdürmek istemiştir. Hakça bir çalışma düzeni içinse 12 Eylül sonrasında kısıtlanan işçi haklarının tümüyle iade edileceği ve iş hayatında Uluslararası Çalışma Örgütü standartlarında düzenlemeler yapılacağı ifade edildikten sonra¹²³⁷ bu dönem çok da revaçta olmayan bir kavram, işçi sağlığı ve işyeri güvenliğinin tüm çalışma ortamlarında yaygınlaştırılarak hem işçilerin haklarının arttırılacağı hem de güvenli bir çalışma ortamı sağlanacağı vurgulanmıştır.¹²³⁸ Ayrıca, kadın girişimcilerin iş hayatındaki mevcudiyetlerinin arttırılması için ayrı bir fon üzerinden krediler sistemi kurulacağı ve proje desteği sağlanacağı ifade edilmiştir. Toplumsal temsil noktasında dezavantajlı bırakılan bir başka grup olan engelliler içinse başta bir Engelliler Bakanlığı kurulması olmak üzere, hayatın her alanında bir özne olabilmeleri için gereken adımların atılacağı vurgulanmıştır.¹²³⁹

Parti, “Ekonomik Kalkınma Planı” altında enerji politikalarından da bahsetmiş, kömür, rüzgar ve Güneş gibi doğal kaynakların etkin biçimde kullanılacağıyla ilgili evvelden belirttiği argümanlarını yinelemiştir. Burada dikkat çekici olan ve farklılaşan argüman, önceleri nükleer enerjinin güvenli hâle gelene kadar teknolojik çalışmalar

¹²³⁶ Aynı yer.

¹²³⁷ A.g.e., s. 73.

¹²³⁸ A.g.e., 74-75.

¹²³⁹ A.g.e., s. 76.

için bir santralle sınırlanacağı söylenirken, artık nükleer enerji güvenilir bir teknoloji olana kadar doğal kaynaklardan faydalanılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.¹²⁴⁰ DSP, işsizlik sorununun çözümünün önemli bir ayağı olarak gördüğü yabancı sermayenin Türkiye’ye mal ve hizmet yatırımı yapmak için beklenen ölçüde gelmemiş olmasını bir yandan kur-faiz politikasının onları mal üretmekten çok daha kârlı bir alan olan “borç kağıdına para yatırma”ya yönlendirmesine, diğer yandan da istikrarsız ekonomiye bağlamış ve bu iki sorunun da çözülerek, yabancı yatırımcının mal ve hizmet üretmeye yönlendirileceğinin altını çizmiştir.¹²⁴¹

Parti, tarım alanında kalkınmayı köylüden başlatacağı argümanını yinelerken kooperatiflere biçilen rolü de tekrarlamıştır. Burada dikkat çekici olan, Ziraat Bankası’nın bir kooperatifler bankası şeklinde faaliyet göstereceği ve köylüler ile çiftçilerin egemen olduğu kooperatif birliklerine devredileceğinin ifade edilmesidir.¹²⁴² Halk Bankası’nın da Esnaf ve Sanatkârlar kooperatiflerine devredileceğini ifade eden¹²⁴³ DSP’nin doğrudan parlamentoda temsil iddiasını taşıyan kuruluş felsefesini yeni dönemde bir kenara bırakmasıyla beraber, “halk kesimleri”nin refah seviyelerini arttırmak için oluşturulacak olan kooperatif birlikleri ve onların hizmetine verilecek olan bankalar aracılığıyla karar alma süreçlerindeki temsil kabiliyetlerini arttırmayı planladığı ifade edilebilir. Köylülerin topraklarından kopmadan şehrin tüm nimetlerinden faydalanmalarını öngören köykent projesi de aynen yinelenen projeler arasında yer almıştır.¹²⁴⁴

DSP, Gümrük Birliği’ne karşı olmamakla beraber, AB’ye tam üye olunmadan Gümrük Birliği’nin bir parçası olunmasının her şeyden önce Türkiye’nin AB’ye bağımlı hâle getireceğini ifade etmiştir. Partiye göre ayrıca, Türkiye’nin AB’ye tam üye olmadan Gümrük Birliği’ne dahil olması, Avrupalılar açısından Türkiye’nin en önemli yanını oluşturan pazar potansiyelinin AB’nin hizmetine girmesi sonucunu doğuracağından Türkiye, AB’ye üyelik için elindeki en güçlü kozu da kaybetmiş olacaktır.¹²⁴⁵ Gümrük

¹²⁴⁰ A.g.e., s. 45-46.

¹²⁴¹ A.g.e., s. 46.

¹²⁴² A.g.e., s. 47.

¹²⁴³ A.g.e., s. 41.

¹²⁴⁴ A.g.e., s. 49.

¹²⁴⁵ A.g.e., s. 51.

Birliği'nin Türkiye açısından en sakıncalı yanı ise Türkiye'nin Avrupa Birliği Konseyi gibi üyesi olmadığı karar mekanizmalarının kararlarına uymak zorunla kalarak, dış ticaretinde tamamen AB'ye bağımlı hâle gelecek olması şeklinde açıklanmıştır.¹²⁴⁶

1980'de 19.6 milyon olan kent nüfusunun¹²⁴⁷ 1995'te 37.9 milyona yükselerek %93 arttığını ifade eden DSP, göçen insanların onurlu bir yaşam standartlarından mahrum, gecekondulu mahallelerine sıkışmış ve her an patlamaya hazır “bir toplumsal dinamit” hâlinde olduklarını ifade etmiştir. Bu dinamitin bir sosyal patlama potansiyeli taşımasının nedenleri, hayatını sürdürebilmek için asgari güvencelerden uzak bu kitlelerin hem kültür çatışması hem de inanç sömürücüleri ile bölücü siyaset tarafından istismar edilmesi olarak ifade edilmiştir. Parti, kalkınmayı köylüden başlatma ilkesinin de tam bu sebeple, köylülükten kentliliğe yumuşak geçişi sağlama iddiasıyla önem taşıdığını ifade etmiştir.¹²⁴⁸ DSP, kendi iktidarı döneminde büyük kentlerdeki konut ve arsa sorununun şehir merkezlerine yakın yerlerdeki arazilerin kamulaştırılması, uydukentler kurulması, toplu konut kooperatifleri ve şirketler vasıtasıyla konut ihtiyacının sağlanması ve yine bu uydukentlerde belediyelerin kiralık mülk stoklaması ve bunları ihtiyaç sahiplerine makul fiyatlarla kiralaması yoluyla bu yumuşak geçişin sağlanacağını vurgulamıştır. Bunun yanında parti, gecekondulu sahiplerine mülklerinin tapularının verileceği, bu aralarda yaşama uygun yapılar inşa edileceği ve bu esnada kiralık toplu konutlarda bedelsiz oturabilecekleri ifade edilirken, yeni bir gecekondulaşma dalgasına izin verilmeyeceği de eklenmiştir. Son olarak parti, kırsal kalkınmaya hız verilerek yeni göç dalgalarının önüne geçilmesi için çaba harcanacağını da altını çizmiştir.¹²⁴⁹

DSP, demokrasinin yerel düzeyde örgütlenmesi için yerel yönetimlerin yetki alanlarının genişletilmesi ve vatandaşların demokratik katılımını ile denetim gücünün yükseltilmesi olmak üzere iki temel adım atılacağını vurgulamıştır. Parti, turizm, sağlık ve trafik gibi alanlarda yerel yönetimlerin yetki alanlarının genişletilmesinin hem merkezi yönetimi angaryalardan kurtaracağını hem de hizmetlerin daha efektif

¹²⁴⁶ A.g.e., s. 52.

¹²⁴⁷ Kent, nüfusu 20 binin üzerinde olan yerler olarak kategorize edilmiştir.

¹²⁴⁸ A.g.e., s. 64.

¹²⁴⁹ A.g.e., s. 64-69.

şekilde yürütüleceğini not etmiştir.¹²⁵⁰ DSP'nin dokunduğu bir diğer konuysa bu dönem yaygın bir hâl alan siyasi nüfuzun kötüye kullanılmasıyla ortaya çıkan yolsuzluklar ağı olmuş ve parti, milletvekili dokunulmazlığının adi suçlar için geçerli olmayacağı bir düzenlemeye gidileceğini ifade etmiştir. Bunun yanında kişi ve kurumların yolsuzluk ihbarlarını duyurabilmeleri için Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun özerkleştirileceği de vurgulanmıştır.¹²⁵¹ Partinin son olarak üzerinde durduğu argüman “bölge-merkezli dış politika” olmuş ve yukarıda detaylı biçimde açıklandığı şekliyle, özetle, Türkiye'nin Batı için kıymetli olmasının yolunun bölgesinde etkin olmasına, bölgesinde güçlü olmasını ise Batı'yla iyi ilişkiler kurmasına bağlı gören dış politika anlayışı olmuştur.

DSP'nin 24 Aralık 1995 seçimleri için kullandığı slogan, “Dürüst lider-Dürüst kadro-Bize güven Türkiye” olmuştur. Ecevit, 9 Aralık 1995'te kendisinin işçilerle pozitif ilişkisinin sembolleşmiş mekanı olan Zonguldak'tan başlattığı seçim çalışmalarını RP eleştirisi, CHP'lilere oylarını DSP'de birleştirme çağrısı, Gümrük Birliği eleştirileri ve dürüst liderlik ile dürüst parti imajı üzerine kurmuştur.¹²⁵² DSP lideri, RP'nin yayın organı olan Milli Gazete'de devlet idaresinin kadına verilemeyeceğiyle ilgili bir propaganda dolayısıyla RP'nin Türkiye'yi şeriatla yönetilmesine rağmen Başbakanları kadın olan Pakistan'dan ve Bangladeş'ten bile daha geriye götürmeye niyetli olduğunu ifade etmiştir.¹²⁵³ O, Adapazarı'nda yaptığı konuşmadaysa RP'nin başörtüsü yasağının arkasına sığındığını ve RP'li kadınları aday göstermemesinin asıl nedeninin “çağdışı zihniyet, kadınları hor gören zihniyet” olduğunu ifade etmiştir.¹²⁵⁴ O, tıpkı yerel seçimlerde olduğu gibi RP'nin “adil düzen” söyleminin bir çelişkiler yumağı olduğunu ifade etmiş ve seçim bildirgesinde AB'yle iyi ilişkiler kurmayı ve Gümrük Birliği'ni bir milli politika olarak gördüğünü ifade ettiğini belirtirken, Erbakan'ın konuşmalarında “Gümrük Birliği'ne girmek gavurun uşağı olmaktır” vurgularının çelişkisini gözler önüne sermiş ve “Erbakan, RP bildirgesine göre gavurun uşağı mı oldu?” sorusunu yöneltmiştir. O, RP'ye haddini bildirecek olanın RP'nin kamusal

¹²⁵⁰ A.g.e., s. 81.

¹²⁵¹ A.g.e., s. 84.

¹²⁵² EK-4.

¹²⁵³ Cumhuriyet, 10 Aralık 1995.

¹²⁵⁴ Cumhuriyet, 11 Aralık 1995.

hayattan çekmeye çalıştığı kadınlar olduğunu da ifade etmiştir.¹²⁵⁵ Tekirdağ mitingindeyse, RP'yi “geri kafalı” olarak nitelendiren Ecevit, Erbakan'ın Cumhuriyet'le derdinin padişah olmak istemesinden kaynaklı olduğunu vurgulamıştır.¹²⁵⁶

Zonguldak'ta yaptığı konuşmada CHP'lileri “gerçek yuvaları olan DSP'ye çağıran Ecevit, demokratik sol rotayı benimseyen başta CHP'liler olmak üzere herkese kapılarının açık olduğunu da ifade etmiştir.¹²⁵⁷ DSP lideri, kendisine ANAP-DSP yaklaşması dolayısıyla CHP lideri Baykal'dan gelen partisinin ANAP'ın yedeği olduğuyula ilgili suçlamaya, DSP'nin kimsenin yedeği olmayacağını askeri yönetim döneminde ispatladığını, ancak CHP'nin dört yıl boyunca DYP'nin tutsağı olduğunu vurgulayarak cevap vermiştir.¹²⁵⁸ Görüldüğü gibi, siyasi yasakların kalkmasının ardından ortaya çıkan DYP-DSP yaklaşması ve ANAP-SHP yaklaşma iddiaları bu kez tersine dönmüş, Yılmaz'ın Genel Başkanlığı ardından ANAP'ta yaşanan dönüşümün sonucunda yeni dönemde DSP ile ANAP'ı yakınlaştırmıştır. Ayrıca Ecevit'in daha önce SHP-CHP'nin sıklıkla eleştirdiği “oylar bölünmesin” şeklindeki propagandasını bu kez DSP yapmış, ve “Oyuna gelmeyelim-oyları bölmeyelim” şeklinde propaganda afişleri kullanarak CHP seçmenini DSP'de birleşmeye çağırmıştır.¹²⁵⁹

Ecevit, Trabzon'da yaptığı konuşmada, CHP'nin bu dönem kullandığı slogan olan “yeni sol” kavramına atıfla, CHP'nin “uydurma” ve “sonradan” solcu olduğunu belirtmiş;¹²⁶⁰ kendilerinin ise yeni değil, “ulusal, çağdaş solcu” olduklarını ifade ederek¹²⁶¹ kendisini CHP'den ayıştırmaya çalışmış ve ulusalcı kaygıları paylaşan seçmene de mesaj iletmiştir. Ecevit, seçime iki gün kala bütün partilere yönelik değerlendirmeler yapmış, RP'yi ikiyüzlü ve güvenilmez bir siyasi aktör olarak tanımlarken; ANAP ve DYP'nin RP'ye karşı negatif tavırlarının sebebinin laiklik ya

¹²⁵⁵ Cumhuriyet, 10 Aralık 1995; Cumhuriyet, 11 Aralık 1995.

¹²⁵⁶ Cumhuriyet, 13 Aralık 1995.

¹²⁵⁷ Cumhuriyet, 10 Aralık 1995.

¹²⁵⁸ Cumhuriyet, 17 Aralık 1995.

¹²⁵⁹ Ek-5.

¹²⁶⁰ Cumhuriyet, 19 Aralık 1995.

¹²⁶¹ Cumhuriyet, 20 Aralık 1995.

da rejim olmadığını, RP'nin sağ tabanda kendi önlerine geçmesi kaygısı olduğunu ifade etmiştir. CHP'nin, "içi boş ve sola karşı" bir söylem olan "yeni sol" gibi bir sloganla halkın karşısına çıktığını söyleyen Ecevit, CHP'nin laikliği savunurken saldırgan bir tutum takınarak "iyi niyetli dindar kesimler"i incittiğini ifade etmiştir. DSP'nin ise bir yandan dindarları kazanırken, diğer yandan da laikliği koruduğunu ifade ederek¹²⁶² partisini "inançlara saygılı laiklik" ilkesi üzerinden CHP'den farklılaştırarak, kendi ifadesiyle "iyi niyetli dindar kesimler" gözünde CHP'nin tutumu dolayısıyla sorumlu tutulmak istememiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu dönem CHP de tıpkı DSP gibi dini sembollere karşı olan yaklaşımında görece bir yumuşamaya gitmiş, hatta ileride de bahsedileceği gibi Baykal, bir yerli-sol ilahiyat yorumu olarak ilerleyen yıllarda "Anadolu Solu" kavramını da ortaya atmıştır. Ecevit'in burada eleştirdiği noktanın kendisinin hep varolan yerli (*nativist*) sol iddiasının aksine, CHP'nin bu dönem Batı'daki diskura yakın bir diskur kullanması olarak ifade edilebilir. Ancak içerik ve arayış bakımından DSP'nin geldiği noktayla CHP'ninki arasında göze çarpan bir farklılık yoktur.

Düzce ve Adapazarı mitinglerinde Türkiye'nin bir yolsuzluklar ağından mustarip olduğunu ve bu ağın dışında kalan tek parti olan DSP iktidarında "dürüst yönetim ve hakça düzen"in kurulacağını vurgulamıştır.¹²⁶³ Seçimler yaklaştıkça SHP'li belediyelerdeki yolsuzluklar üzerinden CHP'ye yüklenen Ecevit, 21 Aralık 1995'te düzenlenen Kocaeli mitinginde "Şimdi halktan diz çökerek özür dileme"nin bir anlamı olmadığını ve CHP'nin yapısının SHP'nin bir kopyası olduğu gerekçesiyle güvenilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹²⁶⁴ 11 Aralık 1995'te yapılan liderler açikoturumunda Ecevit, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne giriş sürecinin her yönüyle hatalı olduğunu, KOBİ'leri darboğaza sokarken, Kıbrıs konusunda da tavizler verildiğini ifade etmiştir.¹²⁶⁵ O, seçimler yaklaştıkça DYP-CHP koalisyonunun Türkiye'yi Gümrük Birliği'ne dahil eden anlaşmasını daha sert bir dille eleştirmiş ve bu partileri yeni bir Sevr imzalamakla, Kıbrıs'ı satmakla suçladıktan sonra, "Biz iktidara gelince Brüksel'de imzalanan bu belgeyi tanımayacağız. Türk milleti nasıl

¹²⁶² Cumhuriyet, 23 Aralık 1995.

¹²⁶³ Cumhuriyet, 11 Aralık 1995.

¹²⁶⁴ Cumhuriyet, 22 Aralık 1995.

¹²⁶⁵ Cumhuriyet, 12 Aralık 1995.

(...) Sevr Antlaşması'nı tanımadıysa biz de bunu tanımayacağız" şeklinde konuşmuştur.¹²⁶⁶

Seçim sonuçlarında da görüldüğü gibi, (TABLO 11) DSP, seçimlerden %14,6'lık bir oy oranıyla dördüncü parti olarak çıkarken CHP'yi geride bırakarak ilk kez solun birinci partisi konumuna yükselmiştir. DSP lideri, seçim sonuçlarına ilişkin yaptığı ilk değerlendirmede %20 civarında bir oyla seçimlerden birinci parti olarak çıkacaklarını düşündüklerini, bu gerçekleşmeye de yerel seçimlere kıyasla oylarını arttıran tek parti olmalarının sevindirici olduğunu ifade etmiştir.¹²⁶⁷ DSP'nin ve Ecevit'in seçim sonrasında temel vurguları, RP'li bir hükümete ne açık ne de örtülü bir destek vermeyecekleri, olası hükümet formülleri, CHP eleştirisi ve dış politika üzerinde yoğunlaşmıştır. O, RP'nin oyunun yerel seçimlerden daha düşük bir orana gerilemesini de rejim için sevindirici bulurken, "RP, rejimi değiştirmek istiyor. Bir arada olmamız söz konusu olamaz" diyerek, ilk günden RP'yle bir koalisyon ihtimaline kapıları kapatmıştır.¹²⁶⁸ Ona göre RP, meşru bir parti olsa da onun içinde olduğu bir koalisyon rejimi tehlikeye düşüreceği gerekçesiyle DSP, bunu içine sindiremeyecektir.¹²⁶⁹ Ecevit, merkez sağ liderlerde Erbakan'la koalisyona girmeme konusunda bir gevşeme yaşandığını belirtmiş ve RP'nin bir kere iktidara gelirse, iktidarı bir daha bırakmayacağını ifade etmiştir.¹²⁷⁰

¹²⁶⁶ Cumhuriyet, 17 Aralık 1995.

¹²⁶⁷ Cumhuriyet, 25 Aralık 1995.

¹²⁶⁸ Aynı yer.

¹²⁶⁹ Milliyet 1 Şubat 1996.

¹²⁷⁰ Cumhuriyet, 27 Aralık 1995.

TABLO 11

24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Sayıları	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayıları
RP	6.012.450	21,4	158
ANAP	5.527.288	19,6	132
DYP	5.396.009	19,2	135
DSP	4.118.025	14,6	76
CHP	3.011.076	10,7	49
MHP	2.301.243	8,2	-
HADEP	1.171.623	4,2	-
Diğer	-	2,1	-

Kaynak: Çevrimiçi, www.tbmm.gov.tr, 6 Mayıs 2021.

Ecevit, yeni dönemde partisinin yapıcı ve daha etkili bir muhalefet yapacağını da belirtirken, en uygun koalisyonun ANAP-DYP olduğunu da vurgulamış ve bu partilere aralarındaki çekişmeyi sonlandırma çağrısı yapmıştır.¹²⁷¹ Buradan da anlaşılacağı gibi o, rejim koruyucusu rolünü oyun kurucu rolüyle de desteklemiş ve olası iktidar senaryoları için yol göstermiştir.

DSP lideri, ANAP liderinin seçimlerin hemen ardından kendisine yaptığı ziyarette, kendisinin Başbakanlığında uzlaşılan bir model ihtimalinin sorulması üzerine, “Seçmen bize iktidar görevi vermedi”¹²⁷² diyerek muhalefette kalma niyetini ortaya koymuştur. Ancak o, ülkeyi iktidarsız bırakmamak için DSP’nin üzerine düşen bir sorumluluk olması durumunda mümkün olan maksimum katkıyı sunacaklarını da ifade etmiştir. O, tercihinin bir ANAP-DYP azınlık hükümeti olduğunu ifade ettikten sonra, eğer DSP’nin hükümete destek vermesi ya da içinde olması isteniyorsa belli önceliklerinin yerine getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. DSP liderinin bahsettiği

¹²⁷¹ Cumhuriyet, 25 Aralık 1995.

¹²⁷² Cumhuriyet, 27 Aralık 1995.

öncelikler ağırlıkla iç politikayı da bir uzantısı olarak gördüğü dış politikayla ilgili olmuş ve DYP-CHP yönetiminin yanlış dış politikası yüzünden Türkiye'nin görünüşte Ankara'dan idare edilse de aslında Washington'dan ve Brüksel'den idare edildiğini ifade etmiştir. O, dış politik önceliklerini Kıbrıs'ta bir ambargo uygulanmasına razı olunmaması, Gümrük Birliği'nde bağlayıcı bazı maddelerin değiştirilmesi, Irak'la ilişkilerin düzenlenmesi olarak özetlerken, iç politikada da yolsuzluklara karşı kararlı mücadeleyi vurgulamıştır.¹²⁷³ Çiller'in bir ANAP-DSP hükümeti kurulmasını önermesinin üzerine Ecevit, Çiller'in şahsi hırslarıyla seçmenin daha çok oy verdiği merkez sağın lider partisi ANAP'ın önünü açmadığını ifade etmiş ve yeni bir çıkış yolu olarak, bir milletvekilinin liderliğinde kurulacak bir ANAP-DYP koalisyonunda iki liderin de Başbakan Yardımcısı olacağı yeni bir formül önermiştir.¹²⁷⁴

Ecevit, DSP'nin kendisini ilkesel olarak CHP'den ayrıştırma ve kurumsal birleşmeye karşı çıkmasının sonunda sonuç verdiğini ve kitlesel birleşmenin DSP'de gerçekleştiğini ifade etmiştir.¹²⁷⁵ Kamuoyunda ANAYOL-SOL koalisyonuyla ilgili tartışmaların başlamasının ardından DSP Grubunun muhalefette güçlenme stratejisi izleme kararına rağmen, Baykal'ın, Yılmaz'la kader birliği içinde olduğunu söylediği Ecevit'in de bu hükümete mutlaka destek vereceği için iktidar sorununun aşılacağı yönündeki açıklaması, DSP'lileri öfkeliendirmiştir. Bu açıklamaya, DSP Grubu, "CHP, taviz verme konusunda deneyimli ve Türkiye'nin bugünkü durumundan sorumlu. Taşın altına onlar elini koysunlar" şeklinde cevap vererek, liderlerinin yaptığı gibi Türkiye'nin o dönem yaşadığı çoklu krizdeki DYP-CHP iktidarının sorumluluklarını hatırlatarak yanıt vermişlerdir.¹²⁷⁶ DSP lideri, yılın son gününde katıldığı bir televizyon programında yaptığı açıklamada, CHP'nin Atatürk'ün partisi olmadığını ifade etmiştir. O, mevcut CHP'nin kendisinin liderlik yaptığı dönemdeki bütün geleneklerinden koptuğunu ifade etmiş, bir sağ partiyle girilen koalisyonda onların tüm önerilerini kabul ederek solculuktan; Kürt hareketini TBMM'ye taşıyarak ve Gümrük Birliği'ni imzalayarak da Atatürkçülükten saptıklarını belirtmiştir.¹²⁷⁷ Onun bu açıklamasında, ulusalcı siyasetin temel kaygılarından biri olan terör örgütü

¹²⁷³ Cumhuriyet, 28 Aralık 1995.

¹²⁷⁴ Cumhuriyet, 30 Aralık 1995.

¹²⁷⁵ Cumhuriyet, 25 Aralık 1995.

¹²⁷⁶ Cumhuriyet, 31 Aralık 1995.

¹²⁷⁷ Cumhuriyet, 1 Ocak 1996.

PKK ile legal Kürt hareketini birbirinin doğal uzantısı olarak görme eğiliminin izleri varken, ayrıca ulusalcılığın Türkiye’yi PKK, Kıbrıs meselesi ve iktisadi bağımlılık üzerinden bölmeye ve güçsüzleştirmeye çalıştığına inandığı Batı ittifaklarına karşı olan kuşkunun izlerini de görmek mümkündür. Aynı yıllarda CHP’nin ana odak noktası, bir yandan Batı’daki sosyal demokrat imaj siyasetinin ithalini Türkiye’ye uyarlamakken, diğer yandan da CHP, Batılı sosyal demokratların AB’yi dünyanın küreselleşmenin olumsuz etkilerinden arındırılması için fırsat olarak gören ve denetlenebilir, güçlü bir evrensel sivil toplum yoluyla yeni sosyal demokrat projeyi hayata geçirmeyi hedefleyen tavrının bir uzantısı olarak AB’yi dış politikadaki ana hedef olarak seçmiştir.¹²⁷⁸ CHP’nin Batı’ya karşı önyargılı ve Ecevit’le benzer kaygılara sahip olduğu yıllar, Batı’nın post-Kemalist ittifakı açıktan desteklediği 2002’den 2010’a kadar geçen Baykal’lı ana muhalefet yılları olmuştur.

Ecevit, bu dönemde hem iç hem de dış meselelerde kendi siyasi bekasını değil, ülkenin bekasını düşünen tek lider rolüne bürünerek, “devlet adamlığı” ve “devlet tecrübesi” yönünü öne çıkartmış ve kriz dönemini aşmanın anahtar aktörünün DSP olduğunu göstermeye çalışmıştır. Diğer yandan da onun sağ merkezin aktörlerinin birbirleriyle uzlaşmaz tavrı yüzünden merkez sağın çökmesi durumunda, burada toplanan oyların “adil düzen aldatmacası” dolayısıyla RP’ye yönelmesinden çekindiği ifade edilebilir.

Cumhurbaşkanı Demirel’in 9 Ocak 1996’da desteksiz bir azınlık hükümetini onaylamayacağı uyarısıyla seçimlerden birinci olarak çıkan RP’nin lideri Erbakan’a hükümeti kurma görevini vermesinin ardından Ecevit, RP’nin seçimden sonraki rejime bağlılığıyla ilgili tavrının samimiyetinin iktidarda değil, muhalefette sınanması gerektiğini ifade etmiştir. O, en uygun iktidar seçeneğinin ANAP-DYP olduğunu söylerken, 12 Eylül sonrasının yanlış politikalarından ve dolayısıyla ülkenin geldiği tikanıklıktan sorumlu gördüğü ANAP, DYP ve CHP’nin kuracağı bir hükümetin daha da ideal olacağını ifade etmiştir. Ona göre, eğer tüm bu formüller değerlendirilmeyip RP iktidara gelirse, bunun tarihsel sorumluluğu da bu üç aktörün üzerinde olacaktır. O, olası bir ANAP-DYP koalisyonunda hükümet programını onaylamaları durumunda

¹²⁷⁸ Cem ve Baykal, a.g.e., s. 12.

hükümete güvenoyu verebileceklerini de ayrıca belirtmiştir.¹²⁷⁹ Dolayısıyla Ecevit'in bu dönem, 12 Eylül sonrasında yaşanan siyasi, iktisadi ve sosyal bunalımların yükünü bu üç aktörün sırtına yüklerken, DSP'nin bu yükleri omuzlayacağı bir iktidar formülüne sokmamak ve alternatif iktidar formülleri önererek RP'yi iktidardan uzak tutmak gibi iki temel önceliği olduğu ifade edilebilir.

Erbakan, hükümeti kurmak için parti liderleriyle yaptığı temaslar çerçevesinde 15 Ocak 1996'da beraberinde Grup Başkanvekili Abdullah Gül ve bir grup milletvekiliyle DSP Grubunu ziyaret etmiş, bu görüşmeye DSP adına Genel Başkan Ecevit, Genel Sekreter Zeki Sezer ve Grup Başkanvekilleri Mümtaz Soysal ile Hüsamettin Özkan katılmışlardır. DSP, görüşme boyunca laiklikle ilgili hassasiyetlerini Erbakan'a iletmış ve hem laikliğin hem de inançlara saygının DSP açısından vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır. DSP lideri, RP'nin inanç odaklı hukuk sistemi kurulabilmesi vaadini hatırlatarak, bunun Osmanlı'da büyük acılara sebep olduğunu ifade etmiş ve “%99'u Müslüman olan bir ülkede azınlık haklarının Müslümanlar için de uygulanmasını istiyorsunuz” diyerek, böyle bir şeyi kabul etmelerinin mümkün olmadığını RP Grubuna iletmıştır. Erbakan'ın DSP'yi hükümette görmeyi arzuladıklarını ifade etmesi üzerineyse DSP lideri, kendilerine sayısal olarak gerek olmadığını ifade etmiş ve yapıcı muhalefetlerini sürdürmek istediğini parti adına kendilerine aktarmıştır.¹²⁸⁰

Erbakan'ın hükümeti kurmayı başaramayıp görevi Cumhurbaşkanı'na devretmesinin ardından görevi alan Çiller de hükümeti kurmakta başarısız olmuş ve Demirel, görevi 3 Şubat 1996'da ANAP lideri Yılmaz'a tevdi etmiştir.¹²⁸¹ Yılmaz'ın bu görevi almasından sonra yaşanan gelişmeler, Ecevit'in kendi Başbakanlığıyla ilgili tartışmalardaki tavrının da değişmesine neden olmuştur. Masadaki ANAYOL, ANAP-DSP-CHP ve dönüşümlü azınlık hükümetleri modellerinin Çiller engellerine takılmasının ardından Yılmaz'ın RP'yle de koalisyon ihtimalini çok istekli olmasa da gündeme getirmesinin ardından Ecevit, Yılmaz'ın kendisine teklif ettiği Ecevit liderliğindeki bir hükümet modeline daha sıcak bakmaya başlamıştır. Ancak Ecevit, böyle bir teklifi kabul etmeleri için ANAP ve DYP liderlerinin üzerinde uzlaştıkları

¹²⁷⁹ Cumhuriyet, 10 Ocak 1996.

¹²⁸⁰ Cumhuriyet, 16 Ocak 1996.

¹²⁸¹ Cumhuriyet, 4 Şubat 1996.

somut bir model önermelerinin zaruri olduğunu da ifade etmiş ve ancak bu koşulla DSP'nin yetkili organlarında bunu değerlendirmeye alacaklarını bildirmiştir.¹²⁸² Çiller ise tüm bu önerileri reddederek DSP-CHP koalisyonuna dışardan destek verebileceklerini belirtmiş, Yılmaz ise Çiller'in muhalefette kalma niyetinde samimi olmadığını, eğer samimiye ANAP'ın azınlık hükümetini desteklemesi gerektiğini belirterek bu teklifi reddetmiştir.¹²⁸³

Uzun süren koalisyon tartışmalarına Koç Ailesi önderliğinde sermaye gruplarının da katılıp bir ANAYOL koalisyonu için girişimlerde bulunmalarının ve artan kamuoyu baskısının ardından sonuç vermiştir. Tüm bu baskıların ardından ANAP ve DYP, 6 Mart 1996'da 53. Hükümeti kurmuşlardır.¹²⁸⁴ Ecevit'in DSP'nin "çekimser" kalma kararını dile getirdiği 28 Şubat'taki grup toplantısı sonrasında Taha Akyol, bu tutumun ANAYOL koalisyonunu zayıflatıcı bir etki yaratacağını ve bu kararın onun sürecin başından beri takındığı, "sorumlu devlet adamı" tavrıyla uyuşmadığını ifade etmiştir.¹²⁸⁵ Ancak bu dönemde Ecevit, bir yandan RP'yi sistemden dışlayan oyun kurucu rolüyle rejime karşı mevcut en büyük tehdit olarak gördüğü RP'yi iktidardan uzak tutmaya çalışırken, diğer yandan da bu yolla şehirli-seküler seçimde olumlu bir intiba yaratmak istemiştir. Ayrıca Ecevit, hem "yapıcı muhalefet" imajıyla toplumun sempatisini aramış hem de ülkedeki siyasi tikanıklığın sebebi olarak gördüğü üç aktörden (DYP, ANAP ve CHP) ikisinin (ANAP-DYP) kurdukları hükümetin siyasi sorumluluğundan kaçınmak istemiştir.

DSP lideri, 12 Eylül öncesinde koalisyon ortaklığı kurduğu Milli Görüş hareketinin iktidarını başat tehdit olarak algılamasının nedenini, o dönem güçsüz oldukları için gizli ajandalarını ortaya koyabilecek durumda değillerken, mevcut durumda güçlü ve toplumu negatif yönde etkileyebilecek kabiliyette olmaları şeklinde açıklamıştır.¹²⁸⁶ Onun bu kaygılarının temel nedenlerinden birinin de RP lideri Erbakan'ın CHP-MSP koalisyonu döneminde ülkeye kaynak yaratmak için devlet teamüllerini hiçe sayıp, kurumları baypas ederek Suudi Arabistan'la kapalı kapılar ardında yürüttüğü

¹²⁸² Cumhuriyet, 7 Şubat 1996.

¹²⁸³ Aynı yer.

¹²⁸⁴ Cumhuriyet, 7 Mart 1996.

¹²⁸⁵ Taha Akyol, "ANAYOL ve Ecevit", **Milliyet**, 29 Şubat 1996.

¹²⁸⁶ "Nargile Kahvesi Programı", Aktaran: Çolak, a.g.e., s. 273.

görüşmeler olduğu düşünülebilir. Nitekim Uğur Mumcu'nun İslamcı hareketin başta Suudi Arabistan olmak üzere Ortadoğu'yla kirli ilişkilerini ortaya koyduğu Rabıta eseriyle de uyumlu biçimde Ecevit, Ortadoğu'daki çağdışı rejimlerin Türkiye'de İslam ve laikliğin bir arada yaşayabilmelerinden rahatsız olduklarını ve bu yüzden RP'yi maddi olarak zenginleştirerek rejimin bu niteliğini yıkmak için bir aracı olarak kullandıklarını ifade etmiştir.¹²⁸⁷

DSP'nin "çekimser" oy kullanması nedeniyle 257 oyda kalan güvenoyunun toplantıya katılan 544 milletvekilinin salt çoğunluğu olan 273'ten az olduğu için geçersiz olduğu teziyle AYM'ye başvuran RP'nin bu başvurusu 14 Mayıs 1996'da kabul edilmiştir.¹²⁸⁸ Bu dönemde ayrıca, Çiller'le ilgili TOFAŞ ve TEDAŞ başta olmak üzere çeşitlik yolsuzluk dosyalarının RP ve DSP tarafından dillendirilmesi ve soruşturma önermeleri¹²⁸⁹ sonrasında ANAP lideri Yılmaz'ın önergelerin oylanması sırasında grup kararı almayıp, milletvekillerini özgür bırakması da DYP'yle ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Güvenoylamasının AYM tarafından iptal edilmesinin ardından zaten koalisyonu sürdürmekte çok da gönüllü olmayan Yılmaz, Başbakanlık'tan istifa etmiştir.¹²⁹⁰ Ecevit, Yılmaz'ın istifasından evvel hükümete AYM'nin gerekçeli kararını açıklamasından önce bir hükümet krizine sebebiyet verememek için güvenoylamasını yenilemelerini tavsiye ederken, olası bir oylamada DSP'nin Genel Kurul'a girmeyerek hükümete çekimser desteğini sürdüreceğini ifade etmiştir.¹²⁹¹ DSP lideri, artık Türkiye'de siyasi liderlerin halka hizmet değil, zenginleşme yarışında olduğunun altını çizmiştir. Ecevit, Çiller'in örtülü ödenekten usulsüz yaptığı harcama iddiaları üzerinden onu Osmanlı padişahlarından bile daha keyfi davranmakla itham etmiştir.¹²⁹² Ecevit, bütün partileri bir zenginleşme aracı hâline gelmekle suçlarken, yalnızca DSP'nin dürüstlüğü simgelemeye devam ettiğini belirtmiştir.¹²⁹³ O, bu yolla topluma, temiz siyasete duydukları özlem için tek çarenin DSP'den yana tercih kullanmaları gerektiği mesajını ileterek, DSP'nin yozlaşmış siyasetteki düzen

¹²⁸⁷ Süleyman Yağız, **Ecevit Hep Haklı Çıktı**, Fast Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 77.

¹²⁸⁸ Cumhuriyet, 15 Mayıs 1996.

¹²⁸⁹ Cumhuriyet, 10 Nisan 1996.

¹²⁹⁰ Cumhuriyet, 7 Haziran 1996.

¹²⁹¹ Milliyet, 16 Mayıs 1996.

¹²⁹² Milliyet, 19 Mayıs 1996.

¹²⁹³ Milliyet, 20 Mayıs 1996.

değiştirici rolünü, yozlaşan siyaset kültürünü onarmak üzerinden yeniden kurgulamıştır. Yılmaz'ın istifasının ardından Demirel'in görevi Erbakan'a yeniden tevdi etmesinden sonra ortaklık için bir kez daha Ecevit'in kapısını çalan MSP liderine Ecevit, muhalefette kalmak istediklerini söyleyerek bu teklifi nazik bir şekilde reddetmiştir.¹²⁹⁴

19 Haziran 1996'da DSP İstanbul Milletvekili Zekeriya Temizel ve 60 DSP'li milletvekilinin “Başbakanlık Örtülü Ödeneğinin kamuoyuna yansıyan miktarını, Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 77. Maddesine aykırı olarak harcamak suretiyle Devleti zarara uğratarak görevlerini kötüye kullandıkları (...)” gerekçesiyle Tansu Çiller ve Maliye eski Bakanı İsmet Atilla hakkında verdikleri soruşturma önergesi TBMM'de görüşülmüştür. DSP Grubu adına konuşan önerge sahibi Temizel, örtülü ödeneğin amacının devlet açısından gizlenmesi gereken konularda kullanılmak olduğunu belirttikten sonra, Çiller'in 5,5 milyar lirayı bu amaçla kullanmadığını ifade etmiş ve TBMM'nin kamuoyunda tepkiye sebep olan bu konuda soruşturma izni vermesinin TBMM adına bir kıvanç vesilesi olacağını vurgulamıştır.¹²⁹⁵ Yapılan oylamada Çiller'i yolsuzluk üzerinden köşeye sıkıştırarak koalisyonla ikna etme çabasındaki RP'li milletvekillerinin de ret oyu vermesi sonucunda 246 kabule karşı 264 ret oyu çıkmış ve önerge reddedilmiştir.¹²⁹⁶ DSP lideri, oylama sonuçlarının çirkin bir pazarlık sonucu bu şekilde gerçekleştiğini ifade etmiş ve olası bir RP-DYP koalisyonunun “kara para aklama operasyonu” olacağını vurgulamıştır.¹²⁹⁷

28 Haziran 1996'da Erbakan'ın 54. Hükümeti kurması ve Cumhurbaşkanı'nın onayını almasının ardından Ecevit, laikliği korumanın halkın ve basının görevi olduğunu ifade etmiş ve RP'nin dönüşümlü Başbakanlığın kurallarına uymayarak iktidarı 2 yıl sonra DYP'ye vermeyeceğini iddia etmiştir.¹²⁹⁸ DSP lideri, rejimi korumak için bir yandan 12 Eylül sonrasında sıkça tekrarladığı eşgüdümlü ilerlemesi gereken “sorumluluk-hak” denkleminde halka ve basına rol biçerken, diğer yandan da ordudan gelecek olası bir müdahaledense kamuoyu baskısı aracılığıyla RP'yi iktidardan uzaklaştırmayı

¹²⁹⁴ Milliyet, 13 Haziran 1996.

¹²⁹⁵ TBMM, B: 64, 19 Haziran 1996, O: 1, s. 173-174.

¹²⁹⁶ Cumhuriyet, 20 Haziran 1996.

¹²⁹⁷ Cumhuriyet, 21 Haziran 1996.

¹²⁹⁸ Cumhuriyet, 29 Haziran 1996.

düşündüğü belirtilebilir. O, DYP Grubu'na da ülke henüz çıkmaza girmeden evvel üzerlerine düşen sorumluluğu yapmaları, yani hükümete güvenoyu vermemeleri çağrısı yapmıştır.¹²⁹⁹

4.3.Refahiyol Koalisyonu Döneminde DSP

DSP lideri, RP-DYP Hükümeti'nin programı üzerinde DSP Grubu adına 6 Temmuz 1996'da TBMM'de bir konuşma yapmıştır. Ecevit bu konuşmasına, Türkiye'de yeni bir hükümet kurulurken o güne kadar kamuoyundan basına kadar yeni iktidara birkaç aylık kredi açılması gibi bir gelenek olmasına karşın, Refahiyol koalisyonunda ilk kez kamuoyunun ekseriyetinin kaygı ve kuşkuya kapıldığını ifade ederek başlamıştır. Ona göre hükümet, yolsuzlukların üstünü örtme temeli üzerine inşa edildiğinden bu kuşkular yersiz de değildir.¹³⁰⁰ RP'nin %20 civarındaki oyuna karşı Türkiye'de yaklaşık %70'lik bir kesimin laik cumhuriyet için kaygı içinde olduğunu söyleyen Ecevit, bunun sebebinin RP'nin yıllarca kendi dışında kalan tüm partileri “batıl” sayarak bu partilerin tabanını oluşturan ülke nüfusunun çoğunluğundan kendini soyutlaması olduğunu ifade etmiştir.¹³⁰¹ O, bu çoğunluğun hem laikliğe hem de İslam'a aynı ölçüde bağlı olmalarının yanında, dinin siyasete alet edilmesine ve dinin siyaset uğruna istismar edilmesine de karşı olduklarının altını çizmiştir. DSP lideri, Türkiye'nin büyük çoğunluğunu oluşturan ve RP karşısında konumlanan kitlenin “dini tekeline almaya kalkıştığı”, “kendisi gibi düşünmeyenleri dinsiz gibi, kafir gibi” gördüğü için RP'den kaygılı ve RP'ye kırgın olduğunu ifade etmiştir.¹³⁰²

DSP'nin ANAYOL koalisyon hükümetine dışarıdan destek vermesinin negatif etkileri olduğu üzerine yapılan değerlendirmeler ve hükümetin bu yüzden baştan güçsüz bir hükümet olduğuyla ilgili DSP'yi sorumlu tutan düşüncelere karşı Ecevit, DSP'nin başından beri Türkiye'de bir hükümet bunalımı olmaması ve RP'nin içinde bulunduğu bir hükümete Türkiye'nin mecbur kalmaması gibi iki önceliği olduğunu ifade

¹²⁹⁹ Cumhuriyet, 1 Temmuz 1996.

¹³⁰⁰ Bülent Ecevit, **RP-DYP Hükümetinin Programı Üzerine TBMM'de DSP Grubu Adına Konuşma**, DSP Yayınları, Ankara, 1996, s. 1.

¹³⁰¹ A.g.e., s. 1-2.

¹³⁰² A.g.e., s. 2-3.

etmiştir.¹³⁰³ O, DSP'nin hükümete verdiği dışarıdan ve kapalı destek için hiçbir pazarlığa girmedigini, ancak ANAP ve DYP liderlerinin kendi aralarında uzlaşmalarını ve inatlaşmaları sonucunda hükümetin ayakta kalamadığını vurgulamıştır.¹³⁰⁴ DSP lideri, CHP lideri Baykal'dan gelen hükümetin DSP'nin bu tutumu dolayısıyla azınlık hükümeti durumuna düştüğü eleştirilerine karşı, CHP'nin neden hükümete dahil olarak ya da güvenoyu vererek bir çoğunluk hükümeti ortaya çıkartmadığını sormuştur.¹³⁰⁵ Dünyada birçok başarılı azınlık hükümetleri bulunduğunu ifade eden Ecevit, asıl DSP'nin hükümetin içinde özne olarak bulunsaydı kendilerine ilkesel olarak ters düşen kararname ve yasaları imzalamayacakları için hükümetin çözülme durumuyla karşı karşıya kalacağını da altını çizmiştir. O, DSP'nin bunun yerine azınlık hükümet ortağı olan partilerin bir yasa ya da kararnameyi geçirebilmek için hükümet üyesi olmayan partilerle demokrasinin gerektirdiği uzlaşmayı sağlayarak destek almak için çaba harcamalarını gerektiren bir modeli tercih ettiğini ifade etmiştir.¹³⁰⁶

Ecevit, buna karşın hükümet ortaklarının RP'yle koalisyon kurma tehdidini birbirlerine karşı kullanmak gibi bir yöntemi tercih ederek birbirlerini bu yöntemle köşeye sıkıştırdıklarını ve sonucunda da Çiller'in soruşturmadan kaçmak amacıyla RP'nin tuzağına düşerek Türkiye'yi RP'li bir hükümet formülüne savurduğunu vurgulamıştır.¹³⁰⁷ Ancak Türkiye'nin hâlâ RP'ye mahkum olmadığını ve mevcut tıkanıklığın DYP'li milletvekillerinin hükümete güvenoyu vermemeleri sonucunda aşılabileceğini söyleyen Ecevit, DYP'li üyelerden güvenoyu vermeme iradesini göstermelerini talep etmiştir. O, bunun sonucunda kaçınılmaz olarak bir hükümet krizi yaşanacağı iddialarını da reddetmiş ve DYP'nin kamuoyundan gördüğü tepki nedeniyle ANAP'ın da artık içinde RP olan bir hükümet formülüne sıcak bakamayacağını, dolayısıyla o güne kadar pek de mümkün görünmeyen hükümet formüllerinin ortaya çıkabileceğini not etmiştir.¹³⁰⁸

¹³⁰³ A.g.e., s. 12.

¹³⁰⁴ A.g.e., s. 13.

¹³⁰⁵ A.g.e., s. 21-22.

¹³⁰⁶ A.g.e., s. 14-15.

¹³⁰⁷ A.g.e., s. 16-17.

¹³⁰⁸ A.g.e., s. 18-19.

DSP lideri, eleştirileri, partisi adına bir özeleştiri niteliğindeki bu konuşmasıyla yanıtladıktan sonra, hükümet programıyla ilgili DSP'nin değerlendirmelerini aktarmıştır. Ecevit, her şeyden önce ahlaki zafiyetler ve takiyye üzerine kurulmuş hükümetin programını da ciddiye almadıklarını ifade etmiştir.¹³⁰⁹ O, program üzerindeki konuşmasına, dört yıl süren DYP-SHP/CHP hükümetleri döneminde hükümetin içinde “sosyal demokrat olduğunu iddia eden” bir partinin olmasına rağmen zaten çok kısıtlı olan işçi haklarının da kullanılamaz hâle getirildiğini ifade ederek üstü kapalı bir CHP eleştirisiyle başlamıştır. Ecevit, bu dönemde taşeronluk uygulamasının devlet eliyle yaygınlaştırıldığını, örgütlü işçi sayısının dikkate değer oranda düştüğünü, kamu görevlilerinin sendikal haklardan hâlâ mahrum olduğunu ve işçilerin yaklaşık olarak yarısının sosyal sigorta kapsamının dışında çalıştığını vurguladıktan sonra yeni hükümetin de programda bu konularda herhangi bir pozitif adımdan bahsetmediğinin altını çizmiştir.¹³¹⁰ DSP lideri, program eleştirilerine partisinin yıllardır somut bir program üzerinden eğildiği köylü kalkınması, köylülerin göç etmeden kentlileşebilmesi ve kırsal alanda üretim ile yerleşim düzeninin dönüştürülmesi gibi toplumsal barış adına zorunlu alanlarda da herhangi bir içerik bulunmadığını vurgulayarak devam etmiştir.¹³¹¹

Programda “rant ekonomisinden üretim ekonomisine” geçilerek iktisadi kalkınmanın gerçekleştirileceğinin ifade edildiğini söyleyen Ecevit, Emlak Vergisi'nin gerçekçi seviyelerde tespit edilmesi dışında hiçbir somut önerinin getirilmediğinin altını çizmiştir. DSP lideri, bu hükümetin Türkiye'nin en büyük rantiyecileri olan Erbakan ve Çiller tarafından kurulduğunu söylemiştir.¹³¹² Nitekim Ecevit, henüz RP İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirleri kazanmadan evvel, o günkü RP'li belediyelerin “arazi mafyası” gibi çalıştıklarını ifade ederek, RP'nin kurduğu rant şebekesini işaret etmiş ve RP'yi de bozuk düzenin bir parçası olarak gördüğünü vurgulamıştır.¹³¹³ Erbakan'ın faizcinin yoksulun dostu olamayacağını vurgulayan konuşmasına atıfla, RP'nin faizci düzenden en fazla beslenen parti olduğunu ifade etmiş ve RP'nin Bosna paralarının

¹³⁰⁹ A.g.e., s. 26-27.

¹³¹⁰ A.g.e., s. 27.

¹³¹¹ A.g.e., s. 28.

¹³¹² A.g.e., s. 29.

¹³¹³ Çolak, a.g.e., s. 273.

bir bölümünü yok eden parti olduğunu söylemiştir.¹³¹⁴ Programda, Güneydoğu'nun nasıl kalkındırılacağı, Çekiç Güç'e karşı tavrın ne olacağı ya da yerine bölgede boşluğu dolduracak ne gibi bir kuvvet inşa edilip edilmeyeceği ve Irak'ın bölünmüşlüğünden kaynaklanan sorunların nasıl çözülüp PKK'nın Türkiye'ye sızmalarının önüne geçileceğiyle ilgili argümanlar da olmadığını ifade eden Ecevit, ayrıca ulusal birliğin teminatı ve laikliğin de güvencelerinden olan Alevilerin sorunlarının da eksikliğini gündeme getirmiştir.¹³¹⁵

DSP'nin değerlendirmelerine göre programın “en sudan” bölümünün dış politika olduğunu ifade eden DSP lideri, her ne kadar kendileri programı ciddiye almasa da Türkiye’de kurulan her hükümetin programının dış dünya tarafından adeta bütçeyle incelendiğini belirtmiştir.¹³¹⁶ Rusya’yla bir yandan problemler artarken, diğer yandan da yüzlerce Türk iş insanının ve işçisinin Rusya’da çalıştığını belirten Ecevit, bu ilişkiler sayesinde Türkiye’nin en büyük döviz kaynağı hâline gelen Rusya’yla ilişkilerin hükümet programında yer almamasını eleştirmiştir.¹³¹⁷ Yine, başta Japonya olmak üzere Pasifik ülkeleriyle ilişkilerin de programda yer almadığını söyleyen DSP lideri, en önemlisi de Türkiye için hayatı olan Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı’na rağmen Kafkaslar ve Orta Asya’nın da sadece bir cümleyle programda yer aldığını eleştirel bir dille ifade etmiştir.¹³¹⁸ Bunun yanında, başta kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, hava sahası gibi sorunlar nedeniyle Yunanistan’la ortaya çıkan Ege sorunundan programda hiç bahsedilmemesi ve ezilen Batı Trakya Türklerinin adının dahi anılmamasının da ciddiyetsizliğini eleştiren Ecevit, yukarıda da ifade edildiği gibi, siyasi hayatı boyunca özellikle ilgilendiği Kıbrıs meselesini özellikle vurgulamıştır.¹³¹⁹ Ona göre AB, Kıbrıs Türklerine rağmen Kıbrıs’ı AB’ye alarak Kıbrıs konusuna da karışmaya kararlı olduğunu göstermiştir. Buradaki amacın Türk toplumunu da ardından sürüklemek olduğunu söyleyen Ecevit, bu noktada hükümetin buna razı olup olmadığı, iki toplumun anlaşması durumunda razı olup olmadığı ya da Türkiye’nin de AB’ye kabulü koşuluyla razı olup olmadığı sorularına zorunlu olarak

¹³¹⁴ DSP, a.g.e., 1996, s. 29.

¹³¹⁵ A.g.e., s. 32-35.

¹³¹⁶ A.g.e., s. 35-36.

¹³¹⁷ A.g.e., s. 36.

¹³¹⁸ A.g.e., s. 37-38.

¹³¹⁹ A.g.e., s. 38-39.

muhatap olduğunu ifade etmiştir. Ancak programda bu konuda da büyük bir sessizlik olduğunu söyleyen Ecevit, Erbakan'ın 1974 hareketinin kazanımlarını dahi yeterli görmeyen tavrına rağmen bu konuda sessiz kalmasını eleştirmiştir.¹³²⁰

DSP lideri, bunların yanında, RP'nin muhalefetteyken en az DSP kadar kaygıyla yaklaştığı Gümrük Birliği'yle ilgili de herhangi bir vurgunun programda olmadığını ifade ederken, henüz TBMM onayına sunulmayan bu anlaşmanın yeni iktidar tarafından TBMM'ye getirilip getirilmeyeceğini sorgulamıştır.¹³²¹ Ecevit, dış politika eleştirilerinin ardından RP eleştirisine geçmiş ve RP'nin hukuki olarak en az tüm diğer siyasi partiler kadar saygın olduğunu söyledikten sonra, onun “hayallerle değiştirilemeyecek gerçekler arasında bocalayan” bir siyasi özne olduğunu ifade etmiştir.¹³²² Gerçekleşmeyecek hayaller içine, yukarıda da belirtilen, her hizmetin parasız ve vergisiz verilmesi şeklinde özetlenebilecek “adil düzen”i ve İslam Birleşmiş Milletleri'ni, UNESCO'su, parasını ve NATO'sunu koyan Ecevit, bunların hiçbir İslam ülkesi tarafından ciddiye alınmadığını ifade etmiştir.¹³²³ O, değiştirilemeyecek gerçeklerin içine ise Türkiye'nin aynı anda Akdeniz, Avrupa, Asya, Kafkas ve Ortadoğu ülkesi olmaktan çıkartılıp, RP'nin istediği gibi bir Ortadoğu ülkesine dönüşmeyeceğini, laikliği ve “Atatürk'ün getirdiği her şey”i koymuştur.¹³²⁴ DSP lideri, tıpkı başladığı gibi bitirirken de DYP'lilere güvenoyu vermeyerek, onları “Atatürk'ün açtığı yolu kapamaya” çalışanlara karşı “göğüslerini siper etmeye” çağırmıştır.¹³²⁵ Ecevit'in DYP Grubu'na mesajlarına rağmen hükümet 8 Temmuz 1996'da TBMM'den güvenoyu almıştır. O, laik ve demokratik rejimin en büyük sınavının başladığını, ancak halka ve DSP'ye güvenilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹³²⁶ Ecevit, bu yolla, DSP'nin kaderiyle rejimin niteliğinin sürekliliğinden yana olan seçmenin kaderinin simbiyoz içinde olduğunu vurgulamak istemiştir. Dolayısıyla o, DSP'nin ülkeyi bu bunalımdan çıkarabilecek yegane aktör olduğunu da ifade etmiştir.

¹³²⁰ A.g.e., s. 39.

¹³²¹ A.g.e., s. 40.

¹³²² A.g.e., s. 41.

¹³²³ A.g.e., s. 42.

¹³²⁴ A.g.e., s. 42-44.

¹³²⁵ A.g.e., s. 47.

¹³²⁶ Milliyet, 11 Temmuz 1996.

Refahyol koalisyonu döneminde karşılaşılan ilk büyük kriz, 3 Kasım 1996'da gerçekleşen Susurluk skandalı olmuştur. Balıkesir'in Susurluk ilçesinde gerçekleşen kazada, eski polis şefi Hüseyin Kocadağ, firari katil Abdullah Çatlı ve dönemin DYP Şanlıurfa Milletvekili ve aşiret lideri Sedat Bucak aynı aracın içinden çıkmıştır. Yalnızca DYP Milletvekili Bucak'ın sağ olarak kurtulduğu kazada, Çatlı'nın üzerinden dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'a ait imzanın bulunduğu, sahte isimle düzenlenmiş ve üzerinde "emniyet personeli" yazan bir mesleki kimlik kartı çıkmıştır. Bu olay, devlet zırhını üzerine geçiren bazı kişilerin mafyadan siyasete, siyasetten ticarete kadar girdikleri kirli ilişkilerin somutlaşmış sembolü olması dolayısıyla uzunca bir süre gündemi domine etmiştir. Susurluk skandalıyla ilgili DSP kanadından ilk açıklama Ecevit'ten gelmiş ve o, bu olayın birtakım devlet organlarının suç örgütleri ve feodal yapılarla birlikte devleti nasıl sardıklarını gözler önüne serdiğini ifade etmiştir. Bu örgütlenmenin devleti çürütmesine rağmen, devletin bu tür yapılanmalara karşı hiçbir şey yapamadığını da ayrıca belirtmiştir.¹³²⁷

27 Mayıs 1997'de TBMM'de Susurluk Meclis Araştırması Komisyonu raporu üzerine açılan genel görüşmede DSP Grubu adına Aydın Milletvekili Sema Pişkinsüt konuşmuştur. Pişkinsüt, iktidar partilerinin sürecin başından beri komisyonun etkili çalışmaması için ellerinden geleni yaptıklarını ve olayın üstünü örtmek için çaba harcadıklarını ifade etmiştir. Olayın yaşandığı dönemin İçişleri Bakanı Ağar'ın, araçtaki polisin Çatlı'yı "adalete teslim etmeye" götürdüğünü söylediğini, ancak iki gün sonra oluşan kamuoyu baskısıyla istifa ettiğini söylemiştir. Bunun yanında RP'nin olayı "fasa fiso" olarak değerlendirip önemini görmezden gelmeyi seçerken, DYP'nin ise "bu vatan için kurşun atan da, kurşun yiyen de bizim için şerefli" şeklinde ifadelerle ülkedeki her türlü yasadışı suça bulaşanın her şeyi ve her zaman "vatan için" yaptıklarını ifade ettiğini söylemiştir. DSP hatibi, komisyonun da bu grupları koruyucu bir tavırla manipüle edildiğini iddia etmiş ve bu doğrultuda, Çatlı'nın Basel'de uyuşturucu kaçakçılığı yaptığına dair 1984 tarihli soruşturma dosyasının komisyona ulaşmasına rağmen, kayda alınmadan ve üyelere gösterilmeden apar topar tercümeyle gönderildiğini söylemiştir. Pişkinsüt, tercümeninse komisyon raporu gelene kadar

¹³²⁷ Milliyet, 6 Kasım 1996.

geciktirildiğini ve dolayısıyla raporun değerlendirme kapsamı dışında kaldığını vurgulamıştır.¹³²⁸

İktidarın manipülasyonu dolayısıyla, komisyonun bu olayın asıl boyutları olan politik, iktisadi, toplumsal ve uluslararası kapsamlarını araştıramadığının altını çizen Pişkinsüt, dolayısıyla da ülke ekonomisinin yaşadığı krizin bu tür yapılar vasıtasıyla ülkeye sokulan karaparalarla aşılmaya çalışılıp çalışılmadığının ortaya çıkartılmadığını ifade etmiştir.¹³²⁹ DSP hatibi, dış ödemeler açığının milyarlarca dolar düzeyinde olduğu bir dönemde toplam döviz rezervinde karapara haricinde hiçbir şekilde açıklanamayacak bir artış olduğunu ifade etmiş ve komisyonun asli işlevlerinden birinin de yasadışı yollarla zenginleşen bu kimselerin hükümetten ya da kamu görevlilerinden destek görüp görmediğinin araştırılması olmasına rağmen, bunun yerine getirilmesine izin verilmediğini vurgulamıştır.¹³³⁰ Pişkinsüt, ayrıca komisyona, Frankfurt Mahkemesi’nin Çiller hakkında verilen “uyuşturucu kaçakçılığını korumak ve uyuşturucu ticaretinin üstünü örtmek” kararını da tartışma imkanı tanınmadığını ve dolayısıyla bu kararın ulusal onuru zedelemesine rağmen gündeme getirilemediğini ifade etmiştir. Onun DSP Grubu adına eksik gördüğü bir diğer başlık da komisyonun Güneydoğuya giderek burada uyuşturucu, feodal yapı, koruculuk, özel hareket, mafya, siyaset ve faili meçhuller arasında karapara noktasında nasıl bir ilişki yaratıldığının incelenmesine izin verilmemesi olmuştur.¹³³¹

Ecevit ise 1996’nın son ayında TBMM’de yaptığı konuşmada, seçim beyannamesinde de öngörüldüğü şekliyle, siyasetin illegal yapılanmalarla girdiği bu karanlık ilişkilerin çözülmesi için Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu’nun özerk bir statü kazanması gerektiğini yinelemiştir.¹³³² DSP’nin bu dönemde bir yandan 1995 seçimleri öncesinde “Adil Düzen” söyleminin müesses nizama meydan okuyucu tonu dolayısıyla DSP’yle birlikte umut olma ve dürüstlük gibi imajlarla seçmen gözünde ortaklaşan RP’yi müesses nizama hizmet etmekle itham edip, diğer yandan da bu karanlık ilişkileri ortaya çıkartmak için somut öneriler yaparak seçmenin dürüst siyaset talebine cevap

¹³²⁸ TBMM, B: 98, 27.05.1997, 0:1, s. 317.

¹³²⁹ A.g.e., s. 317-318.

¹³³⁰ A.g.e., s. 318.

¹³³¹ Aynı yer.

¹³³² TBMM, B: 28, 09.12.1996, 0:2, s. 100.

veren tek aktör olduğu mesajını iletmeye çalıştığı söylenebilir. Ancak dönemin İçişleri Bakanı Ağar'ın nihai aklanması DSP iktidarı dönemine denk gelmiştir. Başkanlığını DSP'li Masum Türker'in yaptığı Meclis Soruşturma Komisyonu, 6'ya karşı 8 oyla Ağar'ın Yüce Divan'a gönderilmesinin önüne geçmişlerdir. Oylamada, Türker dahil DSP'li tüm milletvekilleri Ağar'ın Yüce Divan'a gönderilmemesi yönünde oy kullanmışlardır.¹³³³ DSP'li komisyon başkanı Türker, çetecilere sahip çıktığı iddiasıyla parti içinde eleştirmiş, hatta ona çete liderlerine takılan “ Reis Masum” gibi lakaplar da takılmıştır. Türker ise kendisini, Ağar'ın Yüce Divan'a gönderilmesi durumunda onun yargıdaki diğer davalarının olumsuz etkileneceğini, ancak dokunulmazlığının kaldırılması durumunda yargılama işlemlerinin devam edeceğini ifade ederek savunmuştur.¹³³⁴

DSP lideri bu dönem, bir yandan RP'nin “%99'u Müslüman olan bir ülkede” Müslümanlığı ve İslam'ı kendi tekeline alarak toplumun kendisi dışında kalan bölümünü doğrudan “batıl” olarak kodlamasını eleştirirken, diğer yandan da önceliği Türkiye demokrasisi için büyük tehdit olarak gördüğü RP'ye karşı tutum almaya verdiği için, “tarihsel yanlış” dediği sarmalın içine kendisi de girmiştir. Başka bir ifadeyle, neoliberalizm içinde halk lehine değişim gerçekleştirme iddiasıyla da olsa neoliberalizmi “kaçınılmaz” olarak kabul eden Ecevit, bunun yanında RP karşıtlığı üzerinden halkın kültürkamplarına bölündüğü ve kendisinin önceleri ifade ettiği şekliyle “ezilen ile ezen” arasındaki gerçek çelişkinin bir kenara itildiği düzenin parçası olma, dolayısıyla halk lehine dönüşümler yapma iddiasını ıskalama tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ecevit, bu tehlikeyi Tahiri bir etki altından evvelden beri bir “yol arayışı” olarak gördüğü birtakım tarikatlara olumlu mesajlar ileterek aşmaya çalışmıştır. O, bazı tarikatların toplumda pozitif rolleri olduğuna dikkat çekmiştir.¹³³⁵

¹³³³ Diğer DSP'li üyeler: Yavuz Bildik (Adana), Hasan Erçelebi (Denizli) ve Hasan Gülay (Manisa); olumsuz oy veren diğer üyeler: ANAP: Süha Özkan ve Beyhan Aslan; DYP: Bekir Aksoy, RP: Lütfi Yalman; olumlu oy veren üyeler: MHP: Mehmet Pak, Mustafa Yaman, Hamdi Baktır ve Ali Serdengeçti; FP: Yahya Akman ve Sacit Günbey. Bkz. “Çeteci Değilmiş”, **Hürriyet**, 16 Haziran 2000, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ceteci-degilmis-39161703> (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

¹³³⁴ Cumhuriyet, 26 Haziran 2000.

¹³³⁵ Milliyet, 9 Ocak 1997.

Aslında yukarıda da belirtildiği gibi, DSP'nin yaşadığı kimlik krizi sosyal demokratların yaşadığı evrensel krizin bir uzantısı olmuştur. Keynezyen iktisadi ittifakın çökmesinin ardından Avrupa'da başarıyla uygulanan refahın yeniden dağıtım aracılığıyla gerçekleşen sosyal uzlaşa da dağılmıştır. Özaydın'ın ifadesiyle, bu dönemin ardından uzlaşmayı kapitalizm ve sosyalizm arasında yaptığı sentezle sağlayan sosyal demokrasi de küresel çağın piyasacı gündemine teslim olmuştur.¹³³⁶ 1970'lerde yaşanan petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle dünyadaki enflasyonist dalga, Vietnam Savaşı dolayısıyla Amerikan ekonomisinin dış açıklar vermesi ve Bretton Woods'un çökmesiyle beraber ülkeler, bir sagflasyondan mustarip olmuşlardır. Bunun sonucunda istihdam odaklı ve yerli üretimi teşvik eden Keynezyen iktisadi model çökmüş ve yerine sermayenin serbest dolaşımını önceleyen, özelleştirme yanlısı ve arz odaklı neoliberal iktisadi model dünyada yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda refah devleti uygulamaları günden güne çökmüştür. Sonuç olarak, ulusal ve uluslararası sermayenin vergi yükü azaltılarak, bu yük orta ve düşük gelirliilerin üzerine yıkılmıştır.¹³³⁷

Keynezyen iktisadi modelin sosyal demokrat aktörlerce en ideal biçimiyle uygulandığı Avrupa'da modelin çöküşüne neden olan bir diğer etken de tam istihdam iddiasının sürdürülebilir kılınması için uygulanan erken yaşta emeklilik politikası olmuştur. Özellikle prim artışından azade olarak uygulanan reel maaşların arttırılması, yaşlı nüfusun sağlık harcamalarının yüksekliği ve genç nüfustaki azalma, iktisadi modelin çöküşüne zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla neoliberal dönemin önlemlerinden biri de emeklilik yaşının yükseltilmesi olmuştur.¹³³⁸ Ancak Türkiye'yle ilgili problem, Türkiye'nin henüz köylülükten tam olarak çıkabilmiş bir toplum olmamasıdır. 2002'ye gelindiğinde dahi Türkiye'de sektörel dağılımda tarımda çalışanların oranı %34,9 iken, sanayide çalışanların oranı %18,5 ve hizmetlerde çalışanların oranı %46,6'dır. Ayrıca, köyden kente göç dolayısıyla tarımsal üretim her ne kadar düşse de Batı'da haberleşme ve iletişim sektörlerinin büyümesi ve önem kazanması dolayısıyla

¹³³⁶ Mehmet Merve Özaydın, "Avrupa Refah Devletlerinin Krizi ve Bütünleşen Avrupa'da Sosyal Politikaların Geleceği", **Sosyal Demokrasi Okumaları**, İbrahim Sarıtaş (Ed.), Orion, Ankara, 2012, s. 121.

¹³³⁷ A.g.m., s. 125-126.

¹³³⁸ Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2004, s. 248.

genişleyen hizmetler sektörünün Türkiye’de henüz gelişmemiş olması dolayısıyla tarımdan çıkan nüfusun çoğu istihdamdan dışlanmış ve işsizlik oranı yükselmiştir.¹³³⁹

Türkiye’de Avrupa’nın aksine yaşanan bir diğer gelişme de nüfus artış hızı ve dolayısıyla genç nüfustaki artışın yükselme trendidir. Dolayısıyla Batı’da emeklilik yaşının yükseltilmesiyle beraber hem devletin sağlık harcamaları ve primler dengesi sağlanmışken, Türkiye’deyse bu uygulama genç işsizliğini tetikleyen ve nitelikli iş gücünün eski moda olanla yer değiştirmesinin ve dolayısıyla neoliberal “verimlilik” politikalarının uygulanmasının önüne geçen bir sonuca sebep olmuştur. Dolayısıyla Türkiye’nin küreselleşmeden payına düşen, ucuz emek gücünün geç yaşlara kadar sömürüldüğü ve bu vasıta ile piyasada oluşan işsizlik dolayısıyla da nitelikli genç işgücünün de düşük ücretlere tamah etmek zorunda bırakıldığı bir düzen olmuştur. Sonuçta Türkiye, Ecevit’in muhalefet yıllarında sıkça dillendirdiği gibi, uluslararası sermaye tarafından sömürülen, eski moda sanayinin hüküm sürdüğü bir ülke hâline gelmiş ve dünyaya ucuz emek gücünü satan, turizm gelirleri üzerinden geçinmeye çalışan bir ülke olmuştur. Ancak Ecevit, neoliberal dönemde, muhalefet yıllarında eleştirdiklerini iktidar yıllarında aynen uygulayan tek sosyal demokrat lider olmamış, benzer dönüşümler İngiltere’de İşçi Partisi ve Almanya’da da SPD’nin içinde yer aldığı “Büyük Koalisyon” tarafından gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bu noktada sosyal demokratların en belirgin yanları, pragmatizmleri ve konjonktüre adaptasyon yetenekleri ortaya çıkmıştır. Batı’da sosyal demokratlar, yukarıda da ifade edildiği gibi, post-materyalist taleplerle bölünen toplumsal grupların taleplerini savunmaya ve programlarına almaya çabalarırken, Türkiye’deki bölünmüşlük ise dini ve etnik kimlik üzerinden olmuştur. Bu yüzden DSP de yeni koşullara uyum yetisini, bu bölünmüşlük içinde ulusalcı siyasetten yana tavır alarak hem bölünme ve şeriat korkusu yaşayan toplumun koruyucu ihtiyacına cevap vererek oylarını yükseltmek hem de Ecevit’in geldiği siyasi geleneğin Kemalist kodlarının önceliklerine hizmet etmek gibi iki noktada göstermiştir. Başka bir ifadeyle DSP, Batı’daki ideolojik akrabalarının post-materyalist değerlere yaslanarak aşmaya çalıştığı kimlik krizini, Kemalist değerlere dayanarak aşmayı denemiştir.

¹³³⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013**, DPT, Ankara, 2007, s. 43.

Dolayısıyla Ecevit'in RP'nin yükselişiyle doğru orantılı bir biçimde Fetullah Gülen'le yakınlaştığı ifade edilebilir. Ecevit'in İslam felsefesine olan ilgisi ve Türkiye'de tarihsel olarak tarikatların bir "yol arayışı" açısından felsefi olarak da rolleri olduğunu düşünmesi dolayısıyla bu manadaki arayışına uygun imajı Gülen'de bulduğu söylenebilir. Çünkü o, Gülen'le olan ilişkisini açıklarken onun için "İslam'ı çağdaşlıkla bağdaştırmaya çalışan" bir kişi demiştir.¹³⁴⁰ Bunun yanında Gülen'in cemaat mensuplarına¹³⁴¹ giyimden beslenmeye kadar aşırı tüketimden kaçınmalarını tavsiye eden¹³⁴² tavırlarından da Ecevit'in kendi sade yaşamına dair izler bulduğu ayrıca ifade edilebilir. Yine ek olarak, Gülen cemaatinin "hayır-hasenat" işlerinden Ecevit'in yoksulluk karşıtı daha müreffeh bir toplum tahayyülünden izler bulduğu düşünülebilir.

Ecevit'in Gülen'i yükselen siyasal İslam'a tercih etmesinin bir diğer nedeninin de Gülen'in "Dinler arası diyalog" iddiasını, kendisinin "inançlara saygılı laiklik" ilkesine yakın görmesi olduğu iddia edilebilir. Nitekim Gülen, 1998'de Papa'yla Vatikan'da görüşmesi öncesinde Ecevit'le neler konuşulduğu kamuoyuyla paylaşılmayan bir görüşme yapmıştır. Üstelik DSP'li Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in talimatıyla Vatikan'da Gülen'in onuruna Büyükelçilik tarafından bir de yemek verilmiştir.¹³⁴³ Ecevit'in yakın çalışma arkadaşı, DSP eski Genel Sekreteri Süleyman Yağız da Gülen-Ecevit ilişkisinin "inançlara saygılı laiklik" ilkesi temelinde gerçekleştiğini ifade etmiştir:

"Ecevit, İran rejiminin başta Azerbaycan olmak üzere Türk Cumhuriyetlerine sıçrayabileceği endişesi içindeydi. Fethullah Gülen, o zaman türbanın teferruat olduğu ve kadınların bilimi ve okulları tercih etmesi gerektiği, İslam'ı en özgür yaşayan ülkenin Türkiye olduğu ve her caminin yanına cemevi açılması gerektiği şeklinde üç önemli mesaj vermiştir. Bunlar, bir Sünni cemaat önderi açısından çok önemliydi.

¹³⁴⁰ Çolak, a.g.e., s. 283.

¹³⁴¹ O günlerde yaygın kullanımı "cemaat" olduğu için bu ifade kullanılmıştır. Bugün, Fetullahçı Terör Örgütü.

¹³⁴² Yüksel Taşkın, "Fetullah Gülen Portresi", **Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi**, C. III, Sayı: 3 (2016), s. 101.

¹³⁴³ Hikmet Çetinkaya, "Hoca-Papa...", **Cumhuriyet**, 11 Şubat 1998.

Ecevit, bu konuda tamamen ‘inançlara saygılı laiklik’ ilkesi gereği olarak bazı mesajlar vermiştir ve okullarıyla ilgili olumlu konuşmuştur. O, Gülen cemaatinin bu endişeye karşı bir fren olabileceğini düşünmüştür.”¹³⁴⁴

Nitekim Ecevit de, kendi ifadesiyle “Türk ağırlıklı Cumhuriyetler”in bağımsızlıklarına kavuşmasının ardından İran, Suudi Arabistan ve Sudan gibi çağdışı rejimlerin hüküm sürdüğü ülkelerin bu yeni Cumhuriyetleri kendi rejimlerine benzer niteliklere evirmek istediklerini ifade etmiş ve devletin buralara maddi gücünün yetmediğini, ancak Gülen çevresinin açtığı okulların bu çağdışı rejimlerin dayatmalarına engel olabileceğine inandığını vurgulamıştır.¹³⁴⁵ Ayrıca Ecevit de bu yakınlaşmanın Gülen grubunun İran ve Suudi Arabistan tipi rejim ve anlayışlara karşı olmakla beraber, RP’yi de desteklememesi dolayısıyla olduğunu ifade etmiştir.¹³⁴⁶ Dolayısıyla Ecevit’in Gülen grubuna sempatisinin bir nedeninin de Türkiye’yi bölgesinin lider ülkesi yapacağına inandığı “bölge-merkezli dış politika” ilkesinin bir uzantısı olarak, bu ülkelerde açılan okulların Türkiye Cumhuriyeti’nin laik niteliğine uygun eğitim verdiğini düşünmesi olarak ifade edilebilir. Tarikatlarla siyaset arasında her zaman mesafe olması ve tarikatların siyasi alana girmemesi gerektiğini söyleyen Ecevit, Gülen’in hiçbir görüşmelerinde böyle bir arzusu olmadığını da altını çizerek¹³⁴⁷, idealindeki Allah’a sevgiyle bağlı Türk-Müslümanlığının yol arayışını temsil eden bir örgütlenmeyle karşılaştığını düşündüğü ifade edilebilir.

Gülen’in Atatürk’e hakaret ettiği kasetlerinin ortaya çıkmasının ardından partisinin grup toplantısında yaptığı konuşmada Ecevit, Gülencilere dönük laiklik konusunda takiyye suçlamalarına hitaben, takiyyenin zamanla içtenliğe dönüşebileceğini ifade etmiş ve asıl önemli olanın tarikatların rejimi yıkmak için bir cephe meydana getirmemeleri olduğunu ifade etmiştir. Son yıllarda tarikatların tüm dünyada kitleselleşmeye başladığını ifade eden DSP lideri, bunun sebebinin hızlı değişim ve modernleşmenin getirdiği sosyal sorunlar ve manevi boşluk duygusu olduğunu ifade

¹³⁴⁴ Süleyman Yağız’la yapılan yazılı görüşme.

¹³⁴⁵ Çolak, a.g.e., s. 284.

¹³⁴⁶ Fikret Bila, a.g.e., s. 417.

¹³⁴⁷ Yavuz, a.g.e., s. 216-217.

etmiştir.¹³⁴⁸ Ayrıca Ecevit, Fetullahçıların devlette örgütlenme iddiaları ve Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcılığınca Gülen hakkında başlatılan soruşturma ile ilgili de yalnızca Fetullahçıların değil, dini ve siyasi amaçlı tüm kuruluşların devlet içinde örgütlenmeye çalıştığını, bunun tek istisnasının DSP olduğunu ifade etmiştir. O, bu tür örgütlenmelere karşı demokratik hukuk devleti sınırları içinde gereken önlemlerin alınması için çaba harcadıklarını ifade etmiştir.¹³⁴⁹

Ecevit'in RP'ye karşı kaygılarının zirveye vardığı olay, RP'li Sincan Belediyesi tarafından düzenlenen Kudüs Gecesi olmuştur. Bu toplantı esnasında başörtüsünün bir şeref sancağı olduğu gibi söylemler ortaya atılırken, bunun yanında Hamas ve Hizbullah liderlerinin fotoğrafları da salonda yerini almıştır. 3 Şubat 1997'de parlamentoda yaptığı basın toplantısında konuşan DSP lideri, laik ve demokratik cumhuriyete doğrudan meydan okunduğunu ifade etmiş ve çağdışı, baskıcı İran rejiminin Türkiye'ye taşınma provasının sahnelendiğini not etmiştir. Ecevit ayrıca, hükümeti istifaya davet etmiştir.¹³⁵⁰ Ecevit, bir yandan RP'nin rejimin temellerine meydan okuyan tavırlarına karşı tedirginliği dolayısıyla sert bir muhalefet yaparken, diğer yandan da RP'ye karşı silahlı kuvvetlere çağrı yapanlara ve darbe söylentilerine karşı "Allah esirgesin" demiş ve böyle bir durumun Türkiye'yi dünyada yalnızlaştıracağını ifade etmiştir.¹³⁵¹ Onun bu dönemde yapmak istediği şey, bir yandan rejimi yıkma uğraşı içinde olduğuna inandığı RP'yi alternatif hükümet formülleriyle iktidardan uzaklaştırmakken, diğer yandan da meşru siyaset zemini içinde siyasetin rejimi korumaya muktedir olduğunu göstererek olası bir askeri darbenin önüne geçmek ve demokrasinin tekrar kesintiye uğramasına izin vermemek olmuştur.

DSP, kamuoyunda oluşan RP karşıtı tepkilerin ve gösterilerin üslubuna alternatif olarak 16 Şubat 1997'de Ankara'da "Gerçek demokrasi, "inançlara saygılı laiklik", temiz yönetim ve hakça düzen" mitingi düzenlemiştir. Aynı gün düzenlenen "Şeriata

¹³⁴⁸ "Ecevit, Fetullah'tan umutlu", **Evrensel**, 1 Temmuz 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/116526/ecevit-fetullah-tan-umutlu> (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2021).

¹³⁴⁹ "Ecevit suskunluğu seçti", **Milliyet**, 21 Haziran 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ecevit-suskunlugu-secti-5246409> (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2021).

¹³⁵⁰ Cumhuriyet, 4 Şubat 1997.

¹³⁵¹ Cumhuriyet, 31 Ocak 1997.

Karşı Kadın Yürüyüşü”ne destek vermeyen DSP’nin bu yürüyüşe alternatif olarak organize ettiği bu mitingde parti lideri yaptığı konuşmada, RP’den herkesin ağzının yandığını dolasıyla kaçınılmaz olarak yeni hükümet formülleri çıkacağını ifade etmiştir. RP’nin kapılarının kadınlara kapalı olduğunu söyleyen Ecevit, “Peygamberimiz kendi eşini bile eve kapatmadı. Hazreti Ayşe deve üstünde ordulara komutanlık yapmıştır” diyerek, RP’nin kadınlara toplumda edilgen bir rol biçmeye çalışan tutumunu İslam Tarihi üzerinden eleştirmiştir. O, zamanla RP’li kadınların da bu sömürüye başkaldıracağını ifade ettikten sonra, cumhuriyetin her köye cami, her eve Türkçe Kur’an ve tarikatlarla sosyalleşme özgürlüğü tanıdığını belirterek, “Daha ne özgürlük istiyorlar? Hangi Müslüman ülkede Türkiye’deki kadar cami var?” diye sormuştur. DSP lideri, partililerin “kahrolsun şeriat” sloganını da doğru bulmamış ve Kur’an-ı Kerim’de din devleti olmadığını, şeriatçı devlet istenmediği için, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı kalması arzulandığı için doğru sloganın “din ayırır, devlet ayırır, laikliktir bunun adı” olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, artık “adil düzen” çökmüş ve “hakça düzen”in zamanı gelmiştir.¹³⁵²

28 Şubat’ta toplanan gergin MGK’da laikliği ve cumhuriyeti korumak için askerler tarafından hükümete verilen “tavsiye” kararları sonrasında ise Ecevit, Erbakan’a önünde rejimin temellerini içine sindirmek ve bunu yapamayacaksa hükümetten bir süre uzaklaşmak gibi iki seçenek olduğunu ifade etmiştir.¹³⁵³ DSP lideri, çarenin erken seçim ya da bir seçim hükümeti değil, STK’ların ve partilerin en geniş katılımını da içeren, ülkenin ağırlaşan sorunlarına duyarlı bir “çözüm hükümeti” olduğunu söylemiştir.¹³⁵⁴ Ancak Ecevit, şeriat ve darbe gibi iki tehlikeye karşı yaptığı güç birliği çağrısının bir yandan CHP, diğer yandan da parti içindeki birtakım kişiler tarafından yine “lütfen birleş” kampanyasına alet edildiğini ifade etmiş ve “herkes ayrı parti kurabilir ama bana yasak” şeklinde bir serzenişle CHP’yle bir güç birliği yapılabilmesi için “lütfen birleş”çilerin aradan çekilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹³⁵⁵ MGK kararlarından en önemlilerinden biri olan zorunlu eğitimin sekiz yıla yükseltilmesi zaten DSP’nin kararlardan önce de seçim programında yer alan hususlardan birisiydi.

¹³⁵² Cumhuriyet, 17 Şubat 1997.

¹³⁵³ Cumhuriyet, 4 Mart 1997.

¹³⁵⁴ Cumhuriyet, 14 Mart 1997.

¹³⁵⁵ Cumhuriyet, 17 Şubat 1997.

Dolayısıyla DSP; CHP, ANAP ve DYP milletvekilleriyle beraber TBMM'ye eğitimin sekiz yıla çıkartılmasını öngören bir ortak önerge vermiştir.¹³⁵⁶ Bu talebin DSP açısından önemini dönemin İzmir Milletvekili Zerrin Yenicali açıklamış ve 20. yüzyılın başında dünyayı kendine imrendiren bir biçimde laik-demokratik bir Cumhuriyet ilan eden Türkiye'nin zorunlu eğitimin sağlanamaması dolayısıyla bulunduğu ligin Bangladeş, Hindistan ve Vietnam gibi ülkelerle aynı olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'de zorunlu eğitimin sosyal devlet ilkesini gözeterek verilmesi gerektiğini belirten Yenicali, temel eğitimden mahrum kalan insanların ne temel bilgi birikimine sahip olabileceğini ne de kendilerini koruyabilecek kadar haklarının farkında olabileceklerini vurgulamıştır. Bu insanların topluma yabancılaşarak, ulusal birliği tehlikeye sokabileceklerini belirten DSP hatibi, 8 yıllık eğitimin ülkenin birlik ve bütünlüğü için de olmazsa olmaz olduğunun altını çizmiştir.¹³⁵⁷

TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada RP'yi devlet ve hükümeti karşı karşıya getirmekle suçlayan Ecevit, MGK kararlarını imzalayan ve imzanın bağlayıcı olmadığını söyleyen, sekiz yıllık eğitimi onaylayan ve onaylamayan olmak üzere iki Erbakan'ın varlığından bahsederek, onu baskı karşısında iki yüzlü davranmakla suçlamıştır.¹³⁵⁸ Ancak Ecevit, RP'ye karşı Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş tarafından "laikliğe aykırı eylemlerin odağı hâline gelmek" ve "ülkeyi bir iç savaş ortamına sürüklemek" gibi gerekçelerle açılan kapatma davasına da zımnî olarak karşı çıkmıştır. DSP lideri, partisinin siyasi arenadaki tüm imkanları seferber ederek RP'ye karşı mücadele ettiğini ve laikliği korumak için de canhıraş çabaladığını aktarmış, yasal yaptırımlarla ilgili tartışmaların siyasi bir parti olarak kendilerinin faaliyet alanlarının dışında olduğunu söylemiştir.¹³⁵⁹ Dolayısıyla Ecevit, tıpkı başörtüsü tartışmasında olduğu gibi, yasal yaptırımların DSP'yi karşı oldukları bu zihniyetle siyasi arenada uğraşmalarının ve mücadele etmelerinin önüne geçtiğini dolaylı olarak da ifade etmiştir.

¹³⁵⁶ Cumhuriyet, 6 Mart 1997.

¹³⁵⁷ TBMM, B: 65, 06.03.1997, O:1, s. 217-218.

¹³⁵⁸ TBMM, B: 95, 20.05.1997, O:1, s. 19.

¹³⁵⁹ Milliyet, 22 Mayıs 1997.

28 Şubat sürecinin uzantısı olan bir diğer tartışma 23 Nisan özel oturumu esnasında gerçekleşmiştir. Erbakan, milli hakimiyet ve demokrasinin üç olmazsa olmazını, hakimiyetin kayıtsız şartsız millette olması, esas olanın millet ve halk olması ve devletin varlık amacının bunlara hizmet olması, dolayısıyla milletin kararına saygılı olunması şeklinde ifade etmiştir.¹³⁶⁰ ANAP lideri Yılmaz, muteber bir iktidar için tek başına meşruluğun yetmeyeceğini, meşrulukla sorumluluğun eşgüdümlü ilerlemesi gerektiğini ifade etmiş ve TBMM'nin her sorunun çözümü için tek adres olması gerektiğini vurgulamıştır.¹³⁶¹ O, bu yolla bir yandan üstü kapalı olarak RP'yi sorumsuz davranmakla suçlarken, diğer yandan da askerin siyasi arenaya müdahale etmemesi gerektiğinin altını, yine zımnen, çizmiştir. RP'lilerden en büyük tepkiyi çeken konuşma ise DSP liderinden gelmiştir. Ecevit, 8 yıllık eğitimin laik rejim açısından öneminden bahsettikten sonra, laikliğin önündeki tehditlerin yalnızca eğitim sistemindeki yanlışlıklar olmadığını ve RP'nin de çok ciddi bir tehdit olduğunu ifade etmiştir. RP'nin dış politikada devleti dışlayarak kendi özel polisini devletin polisiyle çatıştırdığını, 18 Mart 1997'de RP tarafından düzenlenen toplantılarda kara çarşafli kadınlara devlete karşı cihada çağrı yapıldığını, RP'nin yandaşlarını orduya karşı silahlı ayaklanma için kışkırttığını ve Türkiye'yi bir rejim bunalımına sürüklediğini ifade etmiştir. Ona göre çıkış, Refahyol Hükümeti'nden kurtulmaktan geçmektedir. O, sözlerini TBMM, "bir avuç rejim düşmanının çılgınlığına teslim olmayacaktır" şeklinde tamamlamış ve RP sıralarından hem konuşma esnasında hem de konuşması sonrasında yoğun tepki çekmiştir.¹³⁶² RP'ye yakın basın, bu konuşması dolayısıyla Ecevit'i "darbe çağrısı yapmak"la suçlamıştır.¹³⁶³ Aslında Ecevit'in amacı, sorumsuz davranan bir hükümeti yerinden ederek, ülkenin iç barışın bozulduğu bir yola da bir askeri müdahale dolayısıyla demokrasi dışı bir yola da savrulmasını engellemek hedefiyle TBMM içinde alternatif bir hükümet formülü bulunmasıdır.

Ecevit'in siyasal İslam'ın yükselişi ve aynı oranda Gülen'le yakınlaşmasının birbirinin uzantısı olduğu, yani Ecevit'in siyasal İslam'ın panzehri olarak daha mutedil söylemleri olan Gülen'i gördüğü ifade edilebilir. Gülen'in devlete isyanın her

¹³⁶⁰ TBMM, B:84, 23.04.1997, 0:1, s. 254.

¹³⁶¹ TBMM, B:84, 23.04.1997, 0:1, s. 255-256.

¹³⁶² TBMM, B:84, 23.04.1997, 0:1, s. 260-266.

¹³⁶³ Yeni Şafak, 24 Nisan 1997.

türlüsünü reddettiğini iddia eden ifadeleri de RP'nin laiklik karşıtı söylemleri karşısında Ecevit için bir çıkış gibi görülmüştür. Çünkü Ecevit, DSP'nin kuruluşundan itibaren hitap etmeye çalıştığı, “sağa hapsedilmiş seçmen”in, RP’yi son derece sert bir üslup ve pratikle eleştirdiği bir dönemde, “din karşıtı” olduğuyla ilgili propagandaların etkisinde kalmaması için de çabalamıştır. Dolayısıyla onun Gülen’le yakınlaşarak devlete meydan okumayan tarikat liderleriyle bile diyaloga açık olduğunu, ancak RP’nin rejimin temel niteliklerine meydan okuduğu için hem dine hem de ülkeye zararlı olduğunun mesajını vermeye çalıştığı iddia edilebilir. Ecevit’in bu tutumu, parti içinden de ciddi tepkiler almıştır. DSP lideri, Başbakan Erbakan’ın tarikat liderlerine Başbakanlık’ta verdiği yemek dolayısıyla kendisinin onayı dışında hazırlanan soruşturma önergesine imza atan 28 milletvekiline imzalarını geri çekirmiş ve “parti disiplini” hatırlatması yapmıştır. O, DSP’nin parti kültür ve üslubunun net olduğunu ifade etmiş, DSP’de siyasete devam etmek isteyenlerin bu partinin kurallarına uyması gerektiğini de vurgulamıştır.¹³⁶⁴ Ecevit, “curcuna isteyenler”e CHP’ye gitme çağrısı yapmıştır.¹³⁶⁵

4.3.1.1.Çile Çiçekleri, Soysal Olayı ve Fetullahçılar

DSP liderinin burada hedef aldığı grup, Mümtaz Soysal ve beraberinde CHP’den DSP’ye gelenlere parti yönetiminde görev vermek için üyeliklerin sıfırlanması dolayısıyla partinin yıllardır mücadele veren “emektarları”nın yok sayıldığı iddiasıyla bu duruma karşı mücadeleye girişen Edirne Milletvekili Erdal Kesebir liderliğindeki “Çile Çiçekleri”dir.¹³⁶⁶ Çile Çiçekleri, CHP’den gelen bu kadroların partide bir hegemonya kurarak DSP’yi CHP’lileştireceklerini ve DSP’nin kimliksizleşerek içinin boşalacağını iddia etmişlerdir.¹³⁶⁷ Kesebir, hareketin isim tercihinin, parti için boşanandan iflas edenlere kadar birçok şekilde çile çekenler ve bedel ödeyenler dolayısıyla bu şekilde belirlendiğini vurgulamıştır.¹³⁶⁸ Başlarda meydan okumalarının Ecevitlere karşı olmadığını ve onlarsız DSP’nin de düşünülmemeyeceğini söyleyen

¹³⁶⁴ Cumhuriyet, 31 Ocak 1997.

¹³⁶⁵ Cumhuriyet, 17 Şubat 1997.

¹³⁶⁶ Çile Çiçekleri üzerine bir çalışma için bkz. Kaan Gaytancıoğlu, “1990’ların Türkiye Siyasetinden Unutulmuş Bir Hareket: Demokratik Sol Parti’nin Çile Çiçekleri”, **CTAD**, C. XII, Sayı: 23 (Bahar 2016).

¹³⁶⁷ A.g.m., s. 380.

¹³⁶⁸ Aynı yer .

Kesebir ekibi, günden güne yalnızlaştırıldıkça Ecevitleri hedef tahtasına oturtmuşlardır. Ecevit, Çile Çiçekleri hareketi için, kimsenin kendisini hayatını adadığı demokrasi mücadelesinin nihayetinde hayata geçirmeye çalıştığı örgütlenme modelini gerçekleştirmekten alıkoyamayacağını belirtmiş ve buna kalkışanların da karşılarında kendisini bulacağını ifade etmiştir.¹³⁶⁹ Dolayısıyla o, bu hareketin de amacının ilkesel bir saik değil, bir “sen-ben kavgası” olduğunu düşünmüştür. Onun iktidara yürüdüğü bir süreçte hem daha ehil bir kadro hem de daha uzlaşmacı ve kapsayıcı bir tutum takınmasının gereğini bilmesi, ancak siyasi kadrolardan buna tepki gelmesi dolayısıyla bu tepkileri engellemeden iktidar yürüyüşünün gerçekleştirilemeyeceğini düşündüğü ifade edilebilir.

Ecevit’in talimatıyla Kesebir’in başında bulunduğu bu hareket DSP Grup Başkanvekilleri Özkan ve Soysal tarafından bir “hizip hareketi” olarak nitelendirilmiş ve Kesebir grubunun sıkça dillendirdiği “parti içi demokrasi”nin yalnızca bir kılıf olduğunun altı çizilmiştir.¹³⁷⁰ Kesebir grubunun olağanüstü kurultay toplayabilmek için başlattıkları delegelerden imza toplama süreciyle beraber, bu hareketin bir hizip hareketi olduğuyula ilgili düşünceler de güçlenmiş ve hareketin mensupları tüzük çerçevesinde parti disiplinine sevk edilmişlerdir. MDK, verdiği kararda Kesebir, Tekirdağ eski İl Başkanı Mehmet Karaduman, Ümit Ülgen ve Bülent Varel’in 1995 Genel Seçimlerini takiben bir hizip hareketi başlatmaları dolayısıyla partiden kesin olarak ihraçlarına hükmetmiştir.¹³⁷¹ İhraç kararları sonucunda mahkemeye giden Kesebir ve arkadaşlarının ihraç kararları 21 Ocak 1997’de mahkeme kararınca temyiz edilemez biçimde kaldırılmıştır.¹³⁷² Bu kararın ardından 30 Ocak’taki DSP grup toplantısına katılan Kesebir’e Hikmet Uluğbay tarafından yaptığının bir provokasyon olduğu söylenip dışarıya davet edilince Kesebir, artık derdinin Ecevit’le olduğunu ifade etmiştir.¹³⁷³

Önceleri Ecevitsiz bir DSP olmayacağını söyleyen Kesebir, muhalefet bayrağını artık açıkça Ecevit’e yönelterek bir hizip hareketi olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla DSP

¹³⁶⁹ A.g.m., s. 382.

¹³⁷⁰ A.g.m., s. 383.

¹³⁷¹ Cumhuriyet, 19 Eylül 1996.

¹³⁷² Cumhuriyet, 22 Ocak 1997.

¹³⁷³ Cumhuriyet, 31 Ocak 1997.

lideri, kendi siyasi bekası için DSP'yi de CHP yıllarında yaşananlar gibi, araçsallaştırmaya kalkışanlarla yol yürümeyi tercih etmediği için bu isimler 13 Şubat'ta bir kez daha MDK'ya sevk edilmişlerdir. Edirne Milletvekili Kesebir, Ankara Milletvekili Gökhan Çapoğlu, İstanbul Milletvekili Bülent Tanla ve Kocaeli Milletvekili Bekir Yurdagül, MDK kararıyla ihraç edilmişlerdir. Ancak parti içi muhalefet bu ihraçlarla sınırlı kalmamış ve Ordu Milletvekili Müjdat Koç, Ecevit çiftini kastederek partinin “iki kişilik bir oyuna” döndüğünü söyleyerek istifa etmiştir. Benzeri bir istifa da CHP'den DSP'ye katılan dönemin Genel Başkan Yardımcılarından Cevdet Selvi'den gelmiş ve Selvi, partide “sevgisizliğin” hüküm sürdüğü gerekçesiyle istifa etmiştir. Ecevit, 1995 seçimlerinden sonra 76 milletvekiliyle başladığı 20. Dönemde milletvekili sayısının 67'ye¹³⁷⁴ düşmesinin ardından Türkiye'nin DSP'ye çok muhtaç olduğu bir dönemde partiyi yolundan saptırmaya ya da içten çökmeye çalışanların hüsrana yaşayacaklarını ifade etmiştir.¹³⁷⁵

DSP'de bu dönem bir diğer ciddi deprem ise Grup Başkanvekili Soysal'ın Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit'in parti işlerine fazlasıyla müdahil olduğuyla ilgili şikayetleri ve Bülent Ecevit'in ise Türkiye'nin sorunlarının çözülemeyeceğine inandığı için iktidardan korktuğu iddialarını ortaya atmasıyla birlikte olmuştur. B. Ecevit kendisiyle ilgili iddialara, iktidar olmak istemediğiyle ilgili kaniya kendisinin nasıl vardığını anlayamadığını, milletin henüz DSP'ye iktidar olacak yetkiyi vermediğini vurgulayarak yanıt vermiştir. O, Soysal'ın kastının DYP-ANAP koalisyonuna dışarıdan destek vermeleri olması durumunda ise bunun altında Soysal'ın da imzası bulunan Grup kararı olduğunu da ayrıca ifade etmiştir. DSP'nin iktidar iddiasından vazgeçmesi durumunda kendisinin siyaseti bırakacağını ifade eden Ecevit, partisinin ülkenin sorunlarına gerçekçi bir tutumla eğilen tek parti olduğunu da vurgulamıştır. DSP lideri, R. Ecevit'le ilgili iddialara ise onun kendisinin yasaklı olduğu çok zor bir dönemde partinin bütün yükünü sırtlanarak onu kuran ve sonsuz çaba harcayan bir kişi olduğunu ve dolayısıyla parti işlerine en az Soysal kadar karışma hakkı bulunduğunu ifade ederek yanıt vermiştir. Aralarındaki fikir ayrılıklarının epey

¹³⁷⁴ Daha önce Iğdır Milletvekili Adil Aşırım ANAP'a; Afyon Milletvekili Kubilay Uygun, Çanakkale Milletvekili Hikmet Aydın ve Bilecik Milletvekili Şerif Çim DYP'ye geçmişlerdir.

¹³⁷⁵ Cumhuriyet, 10 Mayıs 1997.

derin olduğunun anlaşıldığını söyleyen Ecevit, Soysal'ın Grup Başkanvekilliği görevinden istifasını istemiştir. Ancak buna rağmen, Soysal'a yakın milletvekilleri onun direnmesi ve gruptan güvenoyu istemesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹³⁷⁶

7 Kasım 1996'da yapılan Grup Toplantısını Grup Başkanvekili sıfatıyla yöneten Soysal, toplantının basına açık bölümünün ardından geçilen kapalı oturumda bir konuşma yapmıştır. Ecevit'in parti içi meselelerin kamuoyunun önüne taşınmasına olan öfkesine karşı, bu konuşmaların zaten partinin neredeyse her organında yapıldığını ve Genel Başkan'ın alınganlığını abartılı bulduğunu ifade etmiştir. DSP'nin umut olduğunu belirten Soysal, "iktidardan kaçış"la "aşırı bir ayıklamacılığa" dayanan üyelik sisteminin partinin kitlelere ulaşmasına engel olduğuyula ilgili inancını işaret ettiğini belirtmiştir. O, parti içinde kavga çıkarmak gibi bir amacı olmadığını belirtmiş, tartışmanın iktidara uzanan yolda izlenecek yöntemle ilgili olduğunun altını çizmiştir. Soysal, yöntem farklılıklarının devam etmesi durumunda ilk kurultayda parti liderliğine aday olabileceğini de belirtmiştir.¹³⁷⁷ Soysal'ın bu açıklamasının ardından hem örgütler hem de yönetim kademesinde bir hareketlilik yaşanmış, Genel Başkan Yardımcısı Selvi'nin yanında Milletvekilleri Tanla, Köse, Yurdagül, Çapoğlu gibi milletvekilleri de Soysal'dan yana tutum almışlardır. Selvi, bu hareketin DSP'yi bölmeyeceğini, aksine daha sağlıklı bir hâle getireceğini savunmuştur. Soysal'ın da her DSP'li milletvekili gibi parti ve Türkiye adına bir arayış içinde olduğunu belirten Selvi, asıl herkesi potansiyel hain görenlerin partiyi yıpratacağını belirterek¹³⁷⁸ Ecevitlerin tutumuna karşı tavır almıştır.

Soysal olayını, "sıkışan buharın tencerenin kapağını attırması" şeklinde yorumlayan Kışlalı, ideolojisi doğru olmakla beraber yapısı yanlış olan DSP'nin yedi milletvekili varken dayanamadığı ve dördünü kaybettiği bir ortamda, yetmişden fazla milletvekiliyle "tek seçici" sistemini daha fazla sürdürmeyeceğini ifade etmiştir. Soysal'ın SHP-CHP'deki kavgasının ideolojik bir kavga olduğunu, ancak DSP'de saygın bir önder ve doğru bir ideoloji olmasından kaynaklı olarak bu kez kavgasının demokrasi kavgası olduğuna işaret eden Kışlalı, SHP'yi disiplinsizliğin, CHP'yi

¹³⁷⁶ Cumhuriyet, 7 Kasım 1996.

¹³⁷⁷ Cumhuriyet, 8 Kasım 1996.

¹³⁷⁸ Cumhuriyet, 9 Kasım 1996.

kimliksizliğin bitirdiğini vurgulamış; DSP’de bunların ikisinin de olmasına rağmen ortada partinin olmadığını iddia etmiştir. Dolayısıyla DSP’nin kişi partisi niteliğinden çıkıp kurumsal bir parti niteliği kazanması için Soysal olayının önemine değinen Kışlalı, hatta bunun DSP’nin kaybolmamak için son şansı olduğunu ifade etmiştir.¹³⁷⁹ Soysal, bu dönemde Cumhuriyet için Cumhuriyeti savunan kişilerin ilk seçime kadar bir ittifak oluşturması gerektiğini vurgulamıştır.¹³⁸⁰

Bu dönemde sekiz yıllık zorunlu eğitimde din eğitiminin yerinin ne olacağıyla ilgili tartışmalarda Ecevit’in konunun dinsel, eğitsel, psikolojik, pedagojik, toplumsal ve iktisadi tüm yönlerinin ele alındığı ve bu yüzden DSP’nin laikliği benimseyen bazı ilahiyatçılarla da bilimsel çerçevede görüşüğünü açıklamasının ardından Soysal, Ecevit’in bazı tarikatların “pozitif” etkisine gönderme yapan açıklamalarına karşı, Cumhuriyetin tarikatın iyisinden de kötüsünden de medet umamayacağını belirtmiştir. Ensar Vakfı yetkilileriyle görüşen Ecevit’in bu vakfın yöneticilerinden etkilenmiş gibi davrandığını söyleyen Soysal, partinin mutedil tavrının kabul edilemeyeceğini, çünkü sorunun laik eğitimden yana olmak ya da olmamak olduğunu altını çizmiştir.¹³⁸¹ 28 Mayıs 1997’deki Grup Toplantısında söz alan Soysal, DSP ve CHP’nin hükümeti çekilmeye zorlamak, ortak bir hükümette yer almayı hedeflemek, seçim sistemini değiştirmek, gerekli koşullarda birlikte AYM’ye başvurmak ve parlamento dışında Cumhuriyetçi güç birliği oluşturmak gibi zorunlulukları olduğunu ifade etse de DSP lideri, “Biz CHP ile aynı hükümette bulunmak istediğimizi açıkladık. Hükümete girsinler. Daha uzun süreli yan yana olmamız doğru olmaz” diyerek, Soysal’la bir kez daha ters düşmüştür. Ecevit, bu dönemde CHP’nin Türkiye’yi RP’den kurtarmak istemediğini ve RP’nin varlığının laiklik endişesi nedeniyle CHP’nin barajı aşmasının tek yolu olduğunu vurgulamıştır.¹³⁸² Dolayısıyla o, CHP’nin ilke siyasetinden çok taktik siyasetini öne çıkardığını düşünerek, başta Baykal olmak üzere CHP kadrolarını sürdürülebilir bir işbirliği yapmak için güvenilmez ortaklar olarak görmüştür.

¹³⁷⁹ Ahmet Taner Kışlalı, “*Soysal Olayı*”, **Cumhuriyet**, 15 Kasım 1996.

¹³⁸⁰ **Cumhuriyet**, 15 Şubat 1997.

¹³⁸¹ **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1997.

¹³⁸² **Cumhuriyet**, 29 Mayıs 1997.

Soysal, Ecevit’le bu konuda da ters düşmesine karşın, kendisi dahil 12 DSP’li milletvekiliyle CHP’yle seçim işbirliği yapılmasının Grup genel görüşmesine açılması için bir önerge vermiş, ancak Ecevit, CHP Genel Başkanı Baykal’ın da önerisi olan seçim ittifakını reddederek, “Seçimde değil, TBMM’de ve hükümette güç birliği yapılmalı” demiştir.¹³⁸³ DSP’nin 11 Haziran 1997’de toplanan Grup Toplantısında ise CHP’ye yeniden güç birliği ve çözüm hükümetine katılması için çağrı yapılması oybirliğiyle karara bağlanırken, Soysal ise CHP paranoyasından kurtulmanın gerekli olduğuna işaret etmiştir. Buna karşı Soysal’ın yerine Grup Başkanvekilliği görevine getirilen Hikmet Uluğbay, Soysal dahil CHP’den gelen kadroları işaret ederek, bu isimlerin DSP kültürünü benimseyemediklerini ifade etmiştir. DSP lideri ise o günkü hâliyle CHP ve DSP’yi aynı kefeye koymasının mümkün olmadığını ifade etmiş ve birleşme yanlılarının taleplerine kapıyı kapatmıştır. CHP’nin alttan alta DSP’nin iç karışıklığına umut bağladığını ifade eden Ecevit, kendisini sağcılaşmakla suçlayan CHP kadrolarına da Tony Blair’ın inançlara saygı gösterince nasıl sağcı olmadıysa kendisinin de olmadığını ifade ederek yanıt vermiştir. Toplantı sonucunda İsmail Cem’in demokratik ve laik cumhuriyeti benimseyen tüm partilere geniş tabanlı güç birliği ve çözüm hükümeti kurulması için çağrı yapılması önerisi de oybirliğiyle kabul edilmiştir.¹³⁸⁴

Bu sırada, hükümetin dönüşümlü Başbakanlık modeline dayanarak kamuoyu baskısından da kurtulmak isteyen Erbakan, sıranın Çiller’e geldiği gerekçesiyle Cumhurbaşkanı Demirel’e 18 Haziran 1997’de istifasını sunmuştur.¹³⁸⁵ Erbakan’ın istifasının ardından Ecevit, görevin Çiller’e değil, seçimlerden ikinci parti olarak çıkan ANAP lideri Yılmaz’a verilmesi gerektiği ve Türkiye’nin RP’siz bir hükümete kavuşmasının elzem olduğunu vurgulamıştır.¹³⁸⁶ Ertesi gün yaptığı açıklamada ise aklındaki hükümet formülünü netleştiren DSP lideri, ANAP, DYP, DSP, CHP ve DYP’den kopanların Cindoruk liderliğinde kurdukları Demokrat Türkiye Partisi’nin (DTP) içinde yer aldığı, laik ve demokratik cumhuriyeti koruyacak bir güç birliği hükümeti oluşturma çağrısı yapmıştır.¹³⁸⁷ Hükümet tartışmalarının sürdüğü ve

¹³⁸³ Cumhuriyet, 5 Haziran 1997.

¹³⁸⁴ Cumhuriyet, 12 Haziran 1997.

¹³⁸⁵ Cumhuriyet, 19 Haziran 1997.

¹³⁸⁶ Aynı yer.

¹³⁸⁷ Cumhuriyet, 20 Haziran 1997.

DSP'nin CHP'ye yaptığı çağrının henüz yanıt bulmadığı bir esnada DSP Grubunda CHP-SHP'den gelen Ünlü, Gürkan, Aksoy ve Selvi ile başta İsmail Cem olmak üzere diğer partililer arasında “bütünleşme” tartışması yaşanmıştır. Cem, birleşmeye ihtiyatlı yaklaşılması gerektiğini söylerken; Soysal, CHP ile güç birliği yapılarak hükümetin kuruluşunda niceliksel avantajın da sağlanabileceğini ifade etmiştir. Soysal, ortak bir ağırlıkla birlikte hareket edilerek partilerin bütünleşmesinin de imkanının gözlemleneceğini vurgulamıştır.¹³⁸⁸ CHP ve DYP'nin koalisyonla girmeme kararının ardından ANAP, DSP ve DTP arasında kurulan ANASOL-D koalisyon hükümeti 12 Temmuz 1997'de güvenoyu almış, kabinede 21 ANAP'lı, 11 DSP'li ve 5 DTP'li bakan yer almıştır. Ecevit, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı olarak kabinede yer alırken, icracı bakanlıklardan olan Milli Eğitim Bakanlığı'na DSP'li Hikmet Uluğbay, Dışişleri Bakanlığı'na DSP'li İsmail Cem ve Maliye Bakanlığı'na da DSP'li Zekeriya Temizel getirilmiştir.¹³⁸⁹

Soysal, ANASOL-D'nin devam ettiği günlerde, 29 Temmuz 1998'de, DSP'nin başta özelleştirme politikaları olmak üzere Özalcı ekonomi politikalarının peşine takıldığı, Ecevit'in bir tarikata (Fetullahçılar) yakınlık gösteren ifadeleri, tutucu güçlerle uzlaşma eğilimi, partinin aile varlığıymış gibi görülmesi ve sol yerine sağ ile işbirliği yapılması gibi beş temel neden ortaya atarak DSP'den istifa etmiştir. DSP'nin hükümetteki günlerinde ilkesel farklılaşmaları daha çok hissetmeye başladığını ifade eden Soysal, DSP'nin bir yandan karaparanın önlenmesini sağlayacak başarılı bir vergi reformuna imza atarken, diğer yandansa programıyla çelişir bir biçimde, kamu varlığını ortadan kaldırmaya dönük iktisadi politikaların da peşine takıldığını ifade etmiştir. İkinci olarak, “inançlara saygılı laiklik” ilkesinin, laiklikle ters düşer biçimde bazı tarikatlarla yakınlık göstermeye kadar vardığını ifade eden Soysal, üçüncü olarak da kamu hizmetlerini kontrol eden gerici unsurların ayıklanıp, yerlerine “Cumhuriyetçi kadrolar”ın getirilmemesini eleştirmiştir. Parti içi demokrasinin Ecevitler tarafından hiçe sayıldığını ifade eden Soysal'ın son argümanında ise, bir öncekiyle bağlantılı olarak, partideki tekeli tutumun solda birliğin de önüne geçtiğini

¹³⁸⁸ Cumhuriyet, 14 Haziran 1997.

¹³⁸⁹ Diğer DSP'li Bakanlar: İstemihan Talay (Kültür Bakanı), Hüsamettin Özkan (Devlet Bakanı), Hikmet Sami Türk (Devlet Bakanı), Şükrü Sina Gürel Gürel (Devlet Bakanı), Mustafa Yılmaz (Devlet Bakanı), Nami Çağan (Çalışma Bakanı) ve Hasan Gemici (Devlet Bakanı) (Cumhuriyet, 1 Temmuz 1997).

ve solun bir başka kanadındaki (CHP) hizibin güçlenmesine sebep olduğunu ifade etmiştir.¹³⁹⁰

Aslında Ecevit'in ve DSP'nin Soysal'ın da içinde bulunduğu 1995 seçim bildirisi hazırlık sürecinde neoliberalizmle zaten uzlaştığını gözlemlemek mümkündür. Bunun yanında Soysal'ın Ecevit'i sağ ile ittifak yapan, ancak sola mesafeli duran tutumuyla ilgili iddiası da DSP'nin önceki tutumunun bir uzantısından ibarettir. Başka bir ifadeyle, Ecevit ve ANAP lideri Yılmaz arasındaki yakınlaşma ve olası bir işbirliği henüz 1995 seçimlerinden önce açıkça dillendirilmiş, ayrıca Ecevit, Refahyol'un güvenoyu esnasında da laik Cumhuriyeti korumak için DYP'lilere güvenoyu vermeme çağrısı yapmıştır. Dolayısıyla Ecevit'in RP'yle bir hükümet kurulmasından rahatsızlık duyarak DYP'den ayrılanlardan oluşan DTP'yle kurduğu koalisyon da sürpriz bir karar değil, uzun süredir savunduğu "Cumhuriyetçi uzlaşma"nın bir yansımasıdır. Diğer yandan DSP, CHP'ye ortak hareket etme, birlikte hükümete girme gibi tekliflerde bulunsa da CHP kadroları bu teklifleri reddedip yine DSP'nin kurumsal varlığını ortadan kaldıracak bir "bütünleşme"de ısrar etmişlerdir. Böylesi bir bütünleşme ısrarı, DSP'nin kuruluşundan beri olduğu gibi, Ecevit'ten yine olumlu bir karşılık bulamamıştır. Ecevit'in Fetullahçılarla olan yakınlaşmasının da temelleri 1995 yılına kadar uzanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi Ecevit, rejim için bir tehdit olarak gördüğü RP'ye karşı "tarihsel yanlış"ı laik ve demokratik Cumhuriyet konusunda daha olumlu mesajlar ileten Fetullahçılarla aşabileceğini düşünmüş ve dindarları değil, rejim karşıtlarını hedef aldığı mesajını topluma iletmek için bu grupla yakınlaşmıştır. Soysal'ın parti içi demokrasi konusunda söyledikleri de yeni bir yöntem değildir. Kendisi partiye geldiğinden beri DSP'nin parti örgütlenmesindeki anlayışı değişmemiş ve demokratik merkezîyetçi örgütlenme modeli izlenmeye devam edilmiştir. Nitekim Ecevit de bu yöne dikkat çekmiş ve Soysal'ın o gün itiraz ettiği örgütlenme modeliyle liste başı olarak milletvekili seçildiğini anımsatmıştır.¹³⁹¹ Dolayısıyla Soysal'ın bu tutumunun nedeni, kendisinin bu dönem Cumhuriyetin temel nitelikleriyle ilgili kaygıları olan kitlelere olumlu mesajlar göndererek kendi etrafında örgütlenme kaygısının ürünü olduğu söylenebilir. Nitekim Soysal, 2002'de Bağımsız

¹³⁹⁰ Cumhuriyet, 30 Temmuz 1998.

¹³⁹¹ Aynı yer.

Cumhuriyet Partisi’ni (BCP) kurarak, ulusalcı kitlelerin hassasiyetlerine dokunan, “Türkiye’yi Türkiye’den yönetmek” gibi söylemlerle destek aramıştır.¹³⁹²

Ecevit, Refahyol’u dış politika sahasında da eleştirmiştir. Ona göre, Irak’ın fiili olarak bölünmesi sürecinde Türkiye’de konuşlanan çok uluslu bir güç ve Huzur Harekat planını uygulamanın bir aracı olan Çekiç Güç’ün artık ortadan kalkması gerekmesine ve Başbakan Erbakan’ın yeni yıla Çekiç Güç olmaksızın girileceğini iddia etmesine rağmen, “Örtülü Çekiç Güç” olarak süresi uzatılmak istenmektedir.¹³⁹³ Çünkü ona göre, Refahyol’un TBMM’den istediği yetkide Çekiç Güç’ün Güneydoğu’da çok-uluslu niteliğini de koruyarak varlığını sürdürmesi, Irak’ı havadan denetlemeye devam etmesi ve gerekmesi durumunda Irak’a karşı önlem uygulanabilmesi gibi içerikler yer almaktadır. Dolayısıyla bu yetkilendirme, hükümetin iddia ettiğinin aksine Çekiç Güç’ten daha sınırlı değildir. Bu yetkilendirme talebi, orduyla saldırmak ve Irak uçaklarını bu ülke topraklarında düşürmek de dahil birçok yetkiyi içinde barındırması dolayısıyla sınırsız bir yetkilendirmedir.¹³⁹⁴ DSP lideri, ABD’nin Irak’tan çekilmesinin, Erbakan’ın Türkiye’nin “millî ve şahsiyetli politikası”na yorma iddiasının aksine, ABD’nin planının kimseye huzur getirmemesi ve planın çökmesinin bir sonucu olduğunu ifade etmiştir.¹³⁹⁵ Asıl o gün oluşan konjonktürde “millî ve şahsiyetli” bir politika oluşturmanın gerekli olduğuna vurgu yapan Ecevit, halihazırda ne devletin ne de hükümetin böyle bir politikası olmadığını altını çizmiş ve böyle bir politikanın ivedilikle oluşturulmasının Iraklı Kürtler için de Türkmenler için de hayırlı olacağını belirtmiştir. O, Huzur Harekatı’nın sona ermesiyle beraber Türkiye’nin bölgedeki kontrolü ele alması için bir fırsat doğduğunu ifade etmiştir. Bu fırsat değerlendirilmezse Kuzey Irak’ta, Irak’ta yaşanan fiilen bölünmenin ardından ortaya çıkan otorite eksikliğinin daha da büyüyeceğini ve bu boşluğu Barzani güçleri ile PKK’nın dolduracağını da altını çizmiştir.¹³⁹⁶

¹³⁹² BCP parti programı için bkz. <http://www.bcp.org.tr/belgedetay/Parti-Programi> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021).

¹³⁹³ TBMM, B:40, 25.12.1996, O:1, s. 179-180.

¹³⁹⁴ Aynı yer.

¹³⁹⁵ A.g.e., s. 180.

¹³⁹⁶ A.g.e., s. 181.

Devletin ve hükümetin çöken çok uluslu Huzur Harekatı'na alternatif bir politikası olmadığının altını çizen DSP lideri, DSP'nin bu boşluğu gidermek için 15 Nisan 1996 tarihinde kamuoyuna ve dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz'a "Bölgesel Güvenlik Planı" başlığıyla bir alternatif ulusal plan önerdiğini not etmiştir. DSP'nin bu planına göre, Irak'ın yeniden üniter bir yapıya kavuşması için diplomatik trafik yürütmek, Kuzey Irak'taki otorite boşluğunu doldurmak ve PKK güdümünde bir devlet kurulmasının önüne geçmek amacıyla, Irak muktedir bir yapıya bürünene kadar, Türkiye'nin bu bölgede bir güvenlik koridoru oluşturması ve ambargonun kaldırılması için Türkiye'nin önayak olması öngörülmüştür.¹³⁹⁷ Ecevit, "Örtülü Çekiç Güç" olarak gördükleri Bakanlar Kurulu'nun bu önerisine mevcut hâliyle destek veremeyeceklerini, ancak muhalif oldukları her konuda olduğu gibi bu konuda da bir önerileri olduğunu ifade etmiştir. Buna göre Türkiye, alternatif bir plan hazırlayıp hem müttefikleri hem de Irak'ı buna ikna etmeli, ikna edememesi durumunda da bölgesel gücüne dayanarak kendi politikasını dayatmalıdır.¹³⁹⁸

Dış politika sahasında Ecevit'in DSP adına dillendirdiği bir diğer eleştiri de Erbakan'ın İran, Malezya, Endonezya, Pakistan ve Singapur'a yaptığı ziyaretlerle ilgili olmuştur. O, ilk olarak Başbakan'ın gezisinin yöntemini eleştirmiş ve tıpkı 1970'lerdeki koalisyon dönemindeki Suudi görüşmesinde olduğu gibi onun Dışişleri Bakanlığı, MGK ve MİT'i baypas ederek temaslarda bulunduğunu ifade etmiştir. DSP lideri, bunun uzun vadede bir "devlet sorunu"na sebep olacağını not etmiştir. Bu kapsamda Başbakan'ın İran Devlet Başkanı Haşimi Rafsancani'yle görüşmesinde Dışişleri Bakanlığı yetkililerine not tutturmamasının da üzüntü ve kaygı verici olduğunu vurgulamıştır. Ecevit, DSP'nin "bölge-merkezli dış politika" ilkesi gereği bölge ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesinden yana olduğunu, fakat Erbakan'ın "Türkiye'yi bazı İslam ülkelerinin çağdışı modellerine" özendirme çabası içinde olduğunu ifade etmiştir.¹³⁹⁹

Erbakan'ın Başbakan sıfatıyla kapsamlı ikinci yurtdışı gezisi Libya, Nijerya ve Mısır'ı içine alan Afrika gezisi olmuştur. Başbakanın Libya gezisinde Libya lideri Muammer

¹³⁹⁷ Cumhuriyet, 16 Nisan 1996.

¹³⁹⁸ TBMM, B:40, 25.12.1996, O:1, s. 182.

¹³⁹⁹ Cumhuriyet, 14 Ağustos 1996.

Kaddafi'nin düzenlenen basın toplantısı esnasında Kürtlerin de Ortadoğu'da bağımsız bir aktör olarak yer almaları gerektiğini ifade eden ve PKK'yı kınamayı reddeden tavrı dolayısıyla Erbakan, muhalefetin eleştiri oklarının hedefi hâline gelmiştir. DSP lideri, Erbakan'ın devlet kurumlarını baypas etmesinin Türkiye'ye pahalıya patladığını ve yaşanan olayın onun devletin ilgili kurumlarından istihbarat ve görüş almamasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Ecevit, yaşanan olayı “Eşi görülmemiş aşağılanma muamelesi” olarak yorumlamış ve Başbakan'ın Kaddafi'nin teröre destek çıkan konuşmalarını boynu bükük bir şekilde dinlediğini, üstüne bir de teşekkür ettiğini vurgulamıştır. Erbakan'ın bu tutumunu, “Sen Türkiye'nin Başbakanısın, “Libya'nın değil” şeklinde eleştiren DSP lideri, yaşanan bu olayı Erbakan hak etse de ulusun ve devletin hak etmediğini belirtmiştir.¹⁴⁰⁰ Ecevit, partisinin grup toplantısında yaptığı değerlendirmede Erbakan'ın “üfürükçülüğü” ile ülkenin itibarının kurtulmayacağını belirtmiş ve RP'nin Libya'ya bir şeyler borçlu olabileceğini ima ederek, RP-Libya arasındaki ilişkilerin açığa kavuşturulması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁴⁰¹

DSP'nin genel olarak, iç ve dış politika ekseninde Refahyol'u Cumhuriyetin tüm tarihsel kodları ve birikimiyle çelişen, ulusu, laikliği ve kurumları aşan politikalar izlediği gerekçesiyle eleştirmiştir. Demirel'in hükümeti kurma görevini, hükümet protokolünün değişimli Başbakanlık modeli öngörmesine rağmen ANAP lideri Yılmaz'a vermesinin ardından, 12 Temmuz 1997'de TBMM'de 256 ret oyuna karşı 281 kabul oyuyla güvenoyu alan ANASOL-D Hükümeti kurulmuş ve Ecevit de 1961-1965 CHP Hükümetleri döneminden 22 yıl sonra ilk kez kabinede Başbakanlık haricinde bir koltuğa oturarak, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı olmuştur.

4.4.DSP'nin İlk İktidarı: ANASOL-D Hükümeti Döneminde DSP

TÜSİAD ve TOBB gibi sermaye sahiplerinden medyaya, ondan sivil topluma kadar geniş bir kesimi tedirgin eden RP'li koalisyon döneminin ardından ANAP lideri Mesut Yılmaz önderliğinde, rejimin koruyucusu rolünü üstlenen DSP ve DYP'nin RP'yle kurduğu koalisyondan rahatsız olanların partilerinden istifa ederek kurdukları DTP

¹⁴⁰⁰ Cumhuriyet, 8 Ekim 1996.

¹⁴⁰¹ Cumhuriyet, 10 Ekim 1996.

arasındaki koalisyon, Türkiye açısından adeta bir yeniden “normalleşme” iktidarı niteliği taşımıştır. 55. Hükümet Protokolü, rejimi koruma arzusuyla RP’yi iktidardan uzaklaştırma düşüncesinin gerekliliğine olan inancın bir yansıması niteliğini taşımıştır. Hükümetin en önde gelen amacı, milletin olmazsa olmaz değerleri ile devletin değiştirilemez nitelikleri arasında bütünlüğü tesis etmek olarak açıklanmıştır.¹⁴⁰² Dolayısıyla bu amacın, DSP’nin “inançlara saygılı laiklik” ilkesiyle, yani devletin temel niteliklerini korurken, halkın manevi değerlerini de geri kalmışlığın ya da cahilliğin bir alametifarikası saymama eğilimiyle uyum içinde olduğu belirtilebilir. Protokolün DSP’nin programı ve vaatleriyle uyumlu bir diğer başlığı ise vatandaşların demokratik düzene olan inançlarını yeniden tesis edebilmek amacıyla yolsuzluklarla etkin mücadele edileceği ve milletvekili dokunulmazlıklarının sınırlandırılacağını öngören maddesi olmuştur. Mafya ve siyaset ilişkilerini ortaya çıkartan Susurluk skandalının etkileri de programda görülmüş ve bu doğrultuda organize suç örgütleriyle kararlılıkla mücadele edileceği ifade edilmiştir. Ayrıca bölücü terör örgütüyle hukuk devleti sınırlarının dışına çıkılmadan, vatandaşların zarar görmesi engellenerek etkin şekilde mücadele edileceği de öngörülmüştür.¹⁴⁰³

Protokolde birleştirici-laik bir eğitimle ilgili adımların atılacağıyla ilgili vurgular da ayrıca dikkat çekmiştir. Bu noktada, sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz eğitimin uygulamaya konulacağı ifade edilmiş, zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminin süreceği, ancak bunun dışındaki din eğitiminin ailelerin isteğini bağlı ve devlet denetiminde olacağı ifade edilmiş ve Atatürk ilke ve inkılaplarını özümsemiş, bilgi çağına ortak olabilen nesiller yetiştirileceği ifade edilmiştir. Ayrıca yalnızca eğitimde fırsat eşitliğinin değil, olanak eşitliğinin de sağlanacağı vurgulanmıştır.¹⁴⁰⁴ Burada bir yandan RP’nin iktidara gelmesinin ardından oluşan laik devlete karşı tehdit algısının etkileri sonucu oluşan konsensüs görülürken, diğer yandan da DSP’nin henüz 28 Şubat öncesinde programına aldığı eğitimin sekiz yıla çıkartılması gibi vaatlerin yer alması bakımından DSP’nin programını pratiğe dökmek için bir süreklilik yarattığı ifade edilebilir. Ayrıca bu bölümde eğitimde fırsat eşitliğinin yanında olanak eşitliğinden de bahsedilmesi, demokratik solun fırsat eşitliğinin yanında fırsat adaletine de yaptığı

¹⁴⁰² TBMM, *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri...*

¹⁴⁰³ Aynı yer.

¹⁴⁰⁴ A.g.e., s. 2525-2526

vurgunun bir yansımasıdır. Dış politika konusunda da DSP'nin etkisi altında kalan protokol, "bölge-merkezli dış politika" izleneceğini vurgulamış ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği yolunda adımlar atılacağını da altını çizmiştir. Refahyol'un ihmal ettiği KKTC ve yeni Türk Cumhuriyetleri'yle ilişkilerin "hak ettiği düzeye" yükseltileceği de ifade edilmiştir.¹⁴⁰⁵

Parlamentoda hükümet programının tartışıldığı esnada DYP'liler ve RP'liler hükümeti askerlerin direktifiyle kurulan bir hükümet olmakla suçlamışlardır. CHP lideri Baykal, hükümete güvenoyu vereceklerini belirtmiş, ancak bu güvenoyunu hükümetteki partilere güvendikleri için değil, Refahyol'u iktidardan uzaklaştıracak bir demokratik rejim arzusuyla vereceklerini ifade etmiştir. O, 8 yıllık eğitim için bir takvim belirlenmemesini de eleştirmiştir. DSP lideri, Baykal'ın bu iddialarına 8 yıllık eğitime yeni eğitim-öğretim yılıyla beraber geçileceğini ve yasa tasarısını güvenoylamasından hemen sonra TBMM'ye sunacaklarını ifade etmiştir. Ecevit, Baykal'ın koalisyonu eleştirmesine karşın ortağı olduğu 1991-1995 koalisyonu döneminde 8 yıllık eğitimi hiç gündeme getirmediğini de vurgulamıştır.¹⁴⁰⁶ Dolayısıyla o, Baykal'ın yine eylem ve söylem pratikleri üzerindeki paradokslara dikkat çekmiştir.

DSP lideri, Refahyol'un yalnızca ordu-hükümet arasında bir gerilim yaratmadığını, hükümetin üniversitelerden gençliğe, gençlikten işçi ve işverene herkesle bir karşıtlık ilişkisi yarattığını ve ülkeye benzersiz bir bunalım yaşattığını ifade etmiştir.¹⁴⁰⁷ Ecevit, DYP'lilerin ve özellikle de İçişleri eski Bakanı Akşener'in Türkiye'de bir darbe yaşandığı ve hükümetin askerlerin güdümünde bir hükümet olduğuyla ilgili iddialarının gerçeği yansıtmadığını belirtmiş ve Türkiye'de ilk kez bir bunalım döneminden darbe olmadan çıkıldığının altını çizmiştir. O, yaşananların Çiller'in RP'ye karşı darbe kışkırtıcılığını bir koz olarak kullanmasından ibaret olduğunu ve Çiller'in Erbakan'ı Başbakanlığı kendisine devretmesi durumunda askerlerin darbe yapmayacağını söyleyerek kandırıp RP'yi tuzağa düşürdüğünü ifade etmiştir.¹⁴⁰⁸ Dolayısıyla Ecevit'in yeni hükümeti, Refahyol'un görevde kaldığı sürece dikkatleri

¹⁴⁰⁵ A.g.e., s. 2526.

¹⁴⁰⁶ Cumhuriyet, 11 Temmuz 1997.

¹⁴⁰⁷ TBMM, **Koalisyon Hükümetleri...**, s. 2641.

¹⁴⁰⁸ A.g.e., s. 2642.

çektiği darbesiz ve RP'siz, demokrasi içinde bir normalleşme süreci olarak gördüğü vurgulanabilir.

4.4.1. Sekiz (8) Yıllık Zorunlu Eğitim Tartışmaları ve Uygulama

Hükümetin öncelikli icraatı hem koalisyon protokolünde uzlaşıldığı hem de Ecevit'in belirttiği üzere 8 yıllık kesintisiz eğitimin yasallaşması olmuştur. 16 Ağustos 1997'de 242'ye karşı 277 oyla 8 yıllık kesintisiz eğitim yasası TBMM'de kabul edilmiştir.¹⁴⁰⁹ Aslında bu yasayla ilgili tartışmalar ANASOL-D Hükümeti'nin kurulduğu günden itibaren başlamıştır. DTP'li Refaiddin Şahin, ANAP'lı Avni Akyol ve DSP'li Milli Eğitim Bakanı Uluğbay'dan oluşan "8 Yıllık Zorunlu Eğitim Komisyonu'nun 18 Temmuz 1997'deki toplantısının ardından TBMM'ye gönderdikleri kanun teklifi dolayısıyla bu isimleri "infaz timi" olarak manşetine taşıyan Yeni Şafak, bu tasarımı protesto etmek için 150 bin aracın Türkiye'nin çeşitli yerlerinden Ankara'ya hareket edeceğini belirtmiştir.¹⁴¹⁰ Başbakan Yılmaz, 22 Temmuz 1997'de bu konunun ivedilikle görüşülmesi talebiyle TBMM Başkanlığına gönderdiği gerekçede, 5 yıllık zorunlu eğitimle nesilleri kabiliyetleri doğrultusunda hayata hazırlamanın mümkün olmadığını ve AB ortaklarında asgari 9 yıl olan bu sürenin Türkiye'deyse 8 yıl olarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. O ayrıca, 8 yıllık eğitimin VII. 5 Yıllık Kalkınma Planı ve XV. Milli Eğitim Şurası'nda da öngörüldüğünü ifade etmiştir.¹⁴¹¹ Dolayısıyla Yılmaz, önceliği İmam-Hatiplerin orta kısımlarının önünü keserek, laik eğitime alternatif bir kurumsal yapı olan bu okullardan rejime alternatif bir nesil yetişmesinin önüne geçmeyi amaçlayan bu düzenlemeye, hem içerideki geçmiş kararlar hem de AB ülkelerindeki asgari eğitim süreleri üzerinden meşruiyet yaratmak istemiştir.

RP'lilerin ANAP'ın dini eğitimi ortadan kaldırdığıyla ilgili suçlamalarına, tasarının parlamentoda görüşüldüğü esnada ANAP Grubu adına konuşan komisyon üyesi Akyol yanıt vermiştir. Akyol, ANAP'ın içinden Kur'an'la bağdaşmayan ne bir söz ne de bir fiil çıkacağını belirtmiş ve amaçlarının halkın dinini daha kaliteli ve doğru öğreneceği

¹⁴⁰⁹ Cumhuriyet, 17 Ağustos 1997.

¹⁴¹⁰ Yeni Şafak, 19 Temmuz 1997.

¹⁴¹¹ T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, B.02.0.KKG/10137213108, 22.07.1997.

bir özgürlük ortamının yaratılması olduğunu vurgulamıştır. Akyol, RP'lilerin iddialarının aksine İmam-Hatip Liselerinin (İHL) kapatılmadığını ve kapatılamayacağını ifade ederek, böyle bir niyetin katiyen olmadığını söylemiştir. Bunun yanında Akyol, hedefin İmam-Hatiplerin orta kısımlarının olmadığını, tüm mesleki ve teknik ortaokulların ortak bir ilköğretim müfredatında birleştirilerek ilköğretimde bütünlüğün sağlanmaya çalışıldığını vurgulamış ve yükseköğrenim haklarının elinden alınmadığını, diğer meslek liseleri gibi mesleğe hazırlandıkları alanda yükseköğrenim haklarının baki olduğunu da altını çizmiştir. İddia edilenin aksine Kur'an kurslarının kapatılmadığını, hafızlık kursları devam ederken ayrıca beşinci sınıfta bitirenlerin dini eğitim imkanlarının da Diyanet tarafından sağlanmasının garanti altına alındığını ifade etmiştir.¹⁴¹²

Akyol'un ardından DSP Grubu adına konuşan Antalya Milletvekili Metin Şahin de iddia edilenin aksine Kur'an kurslarının kapatılmadığını, bundan sonra bu kursların Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetiminde, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından verileceğini belirtmiş ve bu kurslara katılabilmek için önkoşulun öğrencilerin 8 yıllık zorunlu eğitimin 5. sınıfını tamamlamaları olduğunu altını çizmiştir. Şahin, bu düzenlemeyle beraber öğrencilerin çevresel baskılardan azade şekilde özgür bireyler olarak yetişirken aynı zamanda temel eğitimde de bütünlüğün sağlanacağını altını çizmiştir. İmam-Hatip okullarının kapatılmadığını, lise olarak devam edeceklerini vurgulayan Şahin, ortaokul düzeyinde verilen 768 saatlik Kur'an ve Arapça derslerinin İHL'lerin hazırlık sınıflarında 960 saat verilerek fazlasıyla telafi edileceğinin ve bu mesleki eğitimin üst basamaklarına çıkmak isteyenlerin de daha geniş eğitim imkanlarından faydalanacağını not etmiştir. Hiçbir zaman çözümsüzlükten yana olmayan partisinin çözümsüzlüğü hedeflemediğini, dini eğitimin siyasi çıkarlardan kurtarılırken, devlet denetimine alındığı bir düzene önyak olduğunu da söylemiştir. Kararın ideolojik bir yanı olmadığını ifade eden DSP hatibi, işin içindeki siyasetin halkı kandırmak amacıyla eğitimi ve dini kendi siyasetlerine malzeme edenlerden kaynaklandığının altını çizmiştir. O, bu tasarının amacının milenyum çağının gerektirdiği kalifiye nesillerin bir sonucu olduğunu vurgulayarak, 8 yıllık eğitimin hem hükümetin hem de 20. Dönemin bir başarısı olacağını ifade etmiştir. Ayrıca bu

¹⁴¹² TBMM, B: 135, 14.08.1997, O:1, s. 11-13.

yasanın, ölümünün 59 yıl sonrasında Atatürk'ün de yeni bir zaferi olacağının altını çizmiş ve halkın da anladıkça bu “reform”a destek verdiğini söylemiştir.¹⁴¹³

Şahin'in ardından RP Grubu adına konuşan Diyarbakır Milletvekili Ömer Vehbi Hatipoğlu ise bu tasarının iddia edildiğinin aksine teknik bir konu değil, siyasi bir sorun olduğunu ifade etmiş ve tepeden inmeceli bir ideolojik saplantı sonucunda diktatörce dayatıldığını vurgulamıştır. Hatipoğlu, halkın kendi paralarıyla kurmuş olduğu İmam-Hatipleri irtica kaynağı olarak görmenin, buralardan mezun olanları Vehhabî olarak adlandırmanın ve bu kararı protesto etmek için sokağa çıkanları “çapulcu ve anarşist” olarak suçlamanın iç barışın katli anlamına geleceğinin altını çizmiştir. Hükümetin “gerici ve çağdışı” bir eğitim sistemini “reform” kisvesiyle geçirmeye çalıştığını ifade eden RP hatibi, dünyanın hiçbir yerinde bir okul türünü kapatmanın reform olamayacağını not düşmüştür. Hükümetin “kadife kılıf” içinde temel hak ve özgürlüklere darbe indirdiğini belirten Hatipoğlu, bunun 50 yıl öncesine dönüş hasretiyle hazırlanmış bir tek tip insan yetiştirme arzusu taşıdığı ve dolayısıyla iddia edilenin aksine bir reform değil, bir irtica vesikası olduğunu ifade etmiştir. O, bu tasarının açık şekilde Kur'an kursları ve İmam-Hatip okullarının orta kısımlarını kapatmak için ortaya çıktığını belirttikten sonra, DSP ve CHP'lilerin 50 yıllık rüyalarını gerçekleştirdiğini, ancak ANAP'ın da bu tasarının başat aktörü olarak artık kimlerin yanında olduğunu gösterdiğinin altını çizmiştir. Hatipoğlu, milletin camiye, ezana, İmam-Hatiplere ve Kur'an kursuna karşı bir azınlık ideolojisi tarafından yapılan bu baskıyı kabul etmeyeceğini ve günü geldiğinde ortaya koymak üzere bir sicil tuttuğunu belirtmiştir. O, eğer DSP hatibinin iddia ettiği gibi bu tasarıya karşı büyük bir toplumsal destek varsa, “Haydi referanduma; yüreğiniz yetiyor mu?” şeklinde de meydan okumuştur.¹⁴¹⁴

Yasanın geçmesinin ardından RP lideri Erbakan, ANAP'ın İmam-Hatipleri ve Kur'an kurslarını kapatan ve ezanı susturan parti olarak hatırlanacağını söylemiş, o yıl bu okullara öğrenci alınmaması durumunda yakında çoğunluk iktidarı olarak gelecekleri yönetimlerinde iki misli öğrenci alacaklarını ifade etmiştir. Çiller ise “demokrasi

¹⁴¹³ TBMM, B: 135, 14.08.1997, O:1, s. 16-20.

¹⁴¹⁴ TBMM, B: 135, 14.08.1997, O:1, s. 25-29.

neredeyse çağdaşlık orada” diyerek, İmam-Hatip okullarının önünü keserek çağdaş eğitim tesis ettiklerini iddia edenlerin aslında çağdaş eğitimi ortadan kaldırdıklarını savunmuştur.¹⁴¹⁵

DSP lideri ise kendilerinin eğitim sistemine müdahalelerinin kesinlikle inanç özgürlüğünün alanını sınırlamak anlamına gelmediğini, bu adımın amacının inanç sömürsünün önüne geçmek olduğunu not etmiştir.¹⁴¹⁶ Onun bu yolla, hem laiklik konusunda hassas olan çevrelere laiklik üzerinden mesaj gönderirken hem de yıllardır oylarına talip olduğu “sağa mahkum edilen” kitlelere atılan adımın dinin zararına değil, yararına olduğuyla ilgili mesaj gönderme kaygısı taşıdığı belirtilebilir. Bu dönemde eğitim sahasında yaşanan bir diğer tartışmaysa okullardaki türban yasağıyla ilgili olmuştur. DSP lideri, ANASOL-D’nin bu sorunu zorla değil, sabırla ve eğitimle çözeceğini ifade etmiş ve hükümetin din eğitimi, dini siyasete alet edenlerin güdümünden çıkarıp, devlet denetimi altında devam ettireceğinin altını çizmiştir.¹⁴¹⁷ Ancak Ecevit, hükümetin türban yasağı konusunda geri adım atamayacağını da vurgulamıştır.¹⁴¹⁸ 8 yıllık kesintisiz eğitime tepki olarak 29 Ağustos 1997’deki Cuma namazı çıkışında Beyazıt, Sultanahmet ve Bağcılar’da eylemler olmuş ve göstericiler hükümet aleyhine sloganlar atmışlardır. Yeni Şafak, Başbakanın İHL’lilerin yükseköğrenimde yalnızca İlahiyat Fakültelerine gidebileceklerini açıklamasının ardından, çocuklarının geleceğiyle ilgili kaygı duyan velilerin İHL’leri tercih etmediklerini, dolayısıyla ortaokullar 8 yıllık eğitimle hukuken işlevsizleşirken, liselerin de “şantajla” fiilen işlevsiz kılındığını iddia etmiştir.¹⁴¹⁹

Ecevit’in rejim karşıtı gösterilerin arttığı ve siyasal İslam’ın yükselişe geçtiği bir dönemde, türban konusunda zihniyete karşı olmakla beraber, yasakların da onun bu zihniyetle mücadelesinin önüne geçecek bir uygulama olduğu düşüncesinden saparak, bunun yerine rejimi koruma içgüdüleriyle türbanın kamusal görünürlüğünün artmasına karşı çıkmaya başladığı ifade edilebilir. Onun bu konudaki tutumu ilerleyen süreçte daha da sertleşmiştir. Ecevit’in eğitimle ilgili temel tartışma konularına bu kadar

¹⁴¹⁵ Yeni Şafak, 17 Ağustos 1997.

¹⁴¹⁶ TBMM, B: 28, 16.12.1997, 0:2, s. 119.

¹⁴¹⁷ TBMM, B: 119, 10.07.1997, 0: 1, s. 472.

¹⁴¹⁸ Cumhuriyet, 23 Eylül 1998.

¹⁴¹⁹ Yeni Şafak, 30 Ağustos 1997.

eğilmesinin nedeni, onun laiklik ve din arasındaki ilişkiyi yeniden kurgulama düşüncesi olduğu söylenebilir. O, DSP'nin “inançlara saygılı laiklik” ilkesinin bu alanda yaratılan çatışmanın önüne geçebilecek yegane program olduğunu düşünmüştür. Nitekim bu doğrultuda DSP, henüz hükümet kurulmadan önce hem Diyanet'in bağlı olduğu Devlet Bakanlığı'na hem de Milli Eğitim Bakanlığı'na hükümete girmek için bir önkoşul olarak talip olmuştur.¹⁴²⁰

Dönemin DSP'li Milli Eğitim Bakanı Uluğbay, 8 yıllık eğitimin amacını “İnanç eğitimi ile pozitif bilimlerin eğitimi arasındaki çatışmanın öğrencilere yansıtılmaması” şeklinde açıklamış ve “Pozitif bilimleri öğretirken verilen ilke sorgulamaktır. İnanç dünyasında ise temel olan inancı sorgulamamaktır” dedikten sonra, laik bir eğitim sisteminin bunun önüne geçmesi gerektiğini ifade ederek, 8 yıllık zorunlu eğitimin zaruriyetini belirtmiştir. Uluğbay, Türkiye’de çocukların temel din eğitiminin ailede aldıkları bir kültürel zenginlik olduğunu vurgulamış ve bunun da Türkiye’nin laik ve demokratik bir devlet olduğunun en açık ispatı olduğunu not etmiştir.¹⁴²¹ Uluğbay, bu mesajla vasıtasıyla DSP'nin “inançlara saygılı laiklik” ilkesi doğrultusunda bir rota çizmiş ve hükümetin de partisinin de derdinin kültürel zenginlik olan, özel alanda özgürce yaşanabilen din değil, dinin siyasallaştırılarak rejim için bir tehdit hâline dönüştürülmesi olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Nitekim o, bu anlayışın paralelinde bir uygulamayı türban konusunda da ortaya koymuştur. Uluğbay, Türkiye’nin bir hukuk devleti olduğunu ifade ederek, mevcut yönetmeliğin olduğu hâliyle uygulanacağını ve bu konuda İHL öğrencilerine herhangi bir ayrıcalık tanınamayacağını belirterek tüm okul idarecilerine türbanla okullara girilmesine engel olmaları gerektiği mesajını vermiştir.¹⁴²² Milli Eğitim Bakanlığı’nın Uluğbay’ın imzasıyla okullara gönderdiği genelgede, “Her derece ve türdeki okullarda öğrencilerimizin giyimlerinde Atatürk İlke ve İnkılâplarına uygun, sadelik, temizlik ve uyum esas olup; uygar, aşırılıklara kaçmayan ve öğrencilikle bağdaşmayan giyime

¹⁴²⁰ Milliyet, 28 Haziran 1997.

¹⁴²¹ “Uluğbay’dan 8 Yıllık Eğitim Açıklaması”, **Milliyet**, 5 Aralık 1997, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/the-others/ulugbaydan-8-yillik-egitim-aciklamasi-5369995> (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

¹⁴²² “Uluğbay’dan Türbana Taviz Yok”, **Hürriyet**, 3 Mart 1998, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ulugbaydan-turbana-taviz-yok-39008436> (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

yer verilmemesi esas alınacaktır”¹⁴²³ ifadeleriyle zımnî olarak türbanı uygar olmayan bir kıyafet olarak tanımlarken, başta imam-hatipler olmak üzere hiçbir yerde yönetmelikten taviz verilemeyeceği de yine zımnen vurgulanmıştır.

Görüldüğü gibi DSP stratejisinde, doğrudan türbanlı öğrenciler hedef alınmayarak, hukuk ve mevcut yönetmelik vurgusu yapılmıştır. Başka bir ifadeyle, hedefin türban karşıtlığı değil, hukuk devletinin kurallarının işletilmesi olduğu şeklindeki bir çerçeveye türbanla eğitim faaliyetlerine katılımın önüne geçilmiştir. Bu noktadan bakıldığında, DSP’nin müesses nizam karşıtı, halkın güncel taleplerine duyarlı bir parti olmaktan, müesses hukuk nizamına yaslanan ve onu korumaya çalışan muhafazakar bir çizgiye oturduğu ifade edilebilir. DSP, bir yandan sıklıkla Atatürk ilkeleri vurgusu yaparak askerlerin hassasiyetlerine temas edip olası bir askeri müdahalenin önüne geçmek isterken, diğer yandan da türban ve dini sembollerle ilgili bir kamusal-özel alan ayırımına gitmiştir. Bunun sebebi, bu dönem türbanın, Ecevit’in ifadesiyle, “Türkiye’yi çağdışı bir rejim” hâline getirmek isteyenler tarafından araçsallaştırılan bir siyasi simge olarak algılanmasıdır. Dolayısıyla DSP’nin türban karşıtlığı, onun RP karşıtlığının bir uzantısıdır. Alternatif bir beyanla, DSP, türban ve bu hakları için mücadele edenlerin RP’yle aynı kaynaktan beslenen bir blok şeklinde yorumlayan dönemin genel ulusalcı atmosferinin bir parçası gibi hareket etmiş ve hepsini birer rejim aleyhtarı, RP müttefikleri olarak görmüştür. Ancak DSP’nin ordu ve CHP gibi diğer ulusalcı ittifakın bileşenlerinden ayrılan yanı, DSP’nin Ecevit’e dayanan sol ilahiyat perspektifi dolayısıyla, karşıtlığını türbana değil, türbanı kamusal alanda da takmak için hak talebinde bulunanlara yöneltmesi olmuştur. Bu yüzden DSP, yukarıda da belirtildiği gibi, özel alanda hak gördüğünü kamusal alanda gayri hak görmüştür.

4.4.2. Teoriden Pratiğe Güneydoğu Sorunu ve Bölge-Merkezli Dış Politika

Bu dönem DSP’nin iç politikada yoğun çaba gösterdiği bir diğer alansa “Güneydoğu sorunu” olmuştur. Dolayısıyla DSP’nin iç politikada, bu dönemde de, ulusalcılığı

¹⁴²³ “Uluğbay’ın Türban Kararlılığı, **Milliyet**, 29 Ağustos 1998, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/the-others/ulugbayin-turban-karariligi-5348467> (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

ortaya çıkartan iki temel meseleyi, siyasal İslam ve Kürt meselesini bertaraf etmeyi öncelediği ifade edilebilir. 14 Kasım 1996'da DSP'nin 11. kuruluş yıldönümü vesilesiyle yapılacak olan kutlama organizasyonunu Diyarbakır'da yapmaya karar veren DSP, Ecevit liderliğindeki heyetle beraber Diyarbakır'a giderek DSP'nin Türkiye'nin birleştirici aktörü olduğu mesajını vermek istemişlerdir. DSP lideri, partisinin ulusal birlikten yana olduğunu ifade ederek başladığı konuşmasında, DSP'nin "bölgenin sorunlarına Amerikan dürbünüyle de Avrupa gözlüğüyle de onların etkisi altındaki bazı sözde aydınların gözüyle de" bakmadığı vurgulamıştır. O, ülke sorunlarının çözümünün ve ülkenin selametinin sertlikten değil, sevgiden geçtiğini ifade ederken, ulusal birlik anlayışının ırk birliği cereyanlarının dışında olduğunun altını çizmiştir. Kürde Kürt demekten hiçbir dönemde imtina etmediğini belirten DSP lideri, ancak bu iki unsuru birbirinden ayırmanın yüreği ikiye bölmekten farkı olmayacağıyla ilgili söylemini de yinelemiştir. O, PKK'ya bölge halkının yönelişinin onların suçu olmadığını vurgulamış ve bu yönelişin nedeninin 12 Eylül'den beri uygulanan yanlış politikaların "küstürücülüğü" olduğunu ifade etmiştir.

Ecevit, bölgenin 12 Eylül'den beri demokrasiden uzak olduğunu da vurgulayarak koruculuk sisteminin varlığını, köy boşaltmaları ve eğitim olanağına erişimdeki kısıtlılıkları eleştirmiştir. O, bölgedeki yatırım, eğitim, sağlık gibi hizmetlerin eksikliğine rağmen koruculuk için ayrılan bütçenin tüm bu alanlara ayrılan bütçenin yaklaşık üç katı olduğunu belirtmiş ve DSP iktidarının "halkın gönlünü kırmadan" PKK'yla mücadele edileceğini not ederek, PKK'ya ve bölge halkına karşı tutumlarında kesin bir ayrım olacağını vurgulamıştır. DSP'nin stratejisini "Bölgede yoksulluğu, işsizliği, adaletsizliği ve sömürüyü yenecek, bölücü akımın o yoldan kökünü kurutacak" bir temele dayandığını ifade ederek de¹⁴²⁴ bu sorunun çözümünün yalnızca güvenlikçi değil, kalkınmacı ve sosyal adaletçi perspektiflere ihtiyaç duyduğuna temas etmiştir. DSP lideri, henüz ANASOL-D Hükümeti güvenoyu almadan önce, 5 Temmuz 1997'de sekiz bakanla birlikte tekrar Diyarbakır'a giderek hükümetin öncelikli konusunun Doğu ve Güneydoğu'nun kalkınması olduğunu ifade etmiştir.¹⁴²⁵ Ecevit, 10 Eylül'de Başbakan Vekili olarak topladığı Doğu ve Güneydoğu

¹⁴²⁴ Cumhuriyet, 15 Kasım 1996.

¹⁴²⁵ Milliyet, 6 Temmuz 1997.

Anadolu İlleri Koordinasyon Kurulu'ndaysa bölgenin kalkınması için birtakım somut adımlar atılmış ve bölgenin “yatırım cenneti”ne dönüştürülmesi gayesiyle belli bir sayının üzerinde istihdam sağlayan işletmecilerin üç yıl boyunca vergiden muaf tutulması, SSK primlerinin bir süre devlet tarafından karşılanması ve bölgedeki üretim tesislerine daha ucuz elektrik temin edilmesi gibi kararlar alınmıştır. Bunun yanında, bölgede inşaatı devam eden 20 yatılı ilköğretim okulunun sene sonuna kadar tamamlanarak yatılı okullardaki öğrencilerin tüm masraflarının devlet tarafından karşılanması gibi yollarla eğitimin ve bölgeye nitelik ve nicelik açısından yeterli sağlık personeli gönderilmesi yoluyla da sağlığın ehlileştirileceği vurgulanmıştır.¹⁴²⁶ Dolayısıyla DSP, koalisyon hükümeti ortağı olduğu dönemde de Ecevit'in “Güneydoğu sorunu”nun çözümünü feodal yapılanmanın ortadan kaldırılması ve bölgenin topyekûn kalkındırılmasında gören anlayışı yönünde adımlar atmıştır.

DSP, 55. Hükümet'te Dışişleri Bakanlığı'nı da alarak “bölge-merkezli dış politika” programını pratiğe dökme şansını elde etmiştir. Ecevit, hükümetin birinci yılını doldurduğu bir dönemde kamuoyuna bir yıllık dış politika bilançosunu açıklarken, ANASOL-D'nin dış politika vizyonunu “Yurtta ve dünyada barışın eşdeğer görülmesi” şeklinde açıklamış ve Atatürk'ün açtığı barış yolunda ilerlediklerini ifade etmiştir.¹⁴²⁷ DSP'nin konuyla ilgili hassasiyeti dolayısıyla 55. Hükümetin en çok üzerinde durduğu konulardan biri Kıbrıs meselesi olmuştur. Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'in DSP'li tüm Bakanlarla birlikte hükümet kurulur kurulmaz, 20 Temmuz 1997'de Kıbrıs'a ziyarette bulunması da DSP'nin bu konuya verdiği ehemmiyeti gösterir niteliktedir. Bu ziyaret esnasında KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, KKTC Meclis Başkanı Hakkı Atun ve KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu liderliğindeki Kıbrıs heyetiyle görüşen DSP'li Bakanlar, özellikle AB'nin Kıbrıs Rum Yönetimi'yle tam üyelik için masaya oturması konusunda fikir alışverişinde bulunmuşlardır. İki ülke heyeti, AB'nin bu tutumunun KKTC ve Rum Yönetimi arasında yürütülen müzakereleri sekteye uğratabileceği ve sonuç almayı namümkün kılacağı konusunda görüş birliğine varmışlardır. AB'nin Rum Yönetimi'ni kayırmacı tavrına karşın T.C. ve KKTC heyetleri, KKTC'nin dünya tarafından tanınan bir aktör

¹⁴²⁶ Cumhuriyet, 11 Eylül 1997.

¹⁴²⁷ Bülent Ecevit, **Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Bülent Ecevit'in 55. Hükümetin Dış Politikası Konusundaki Sunuşu (4 Temmuz 1998)**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1998, s. 3.

hâline gelinceye kadar Türkiye'nin katıldığı her türlü uluslararası toplantıda KKTC'den de temsilci bulunması, Kıbrıs'a yapılacak olası her türlü saldırının Türkiye'ye de yapılmış kabul edilerek ortak savunma kavramı oluşturulması, parlamentoların ve ilgili bakanlıkların dahil olduğu bir Ortaklık Konseyi kurulması, KKTC'nin ambargolardan yaşadığı mustarıpliği minimize etmek için Türkiye'yle arasında Kıbrıs'ın da bölgesel kalkınma planlarında öncelendiği bir ekonomik ve mali birlik oluşturulması, T.C. ve KKTC'nin serbest bölgelerinin birleştirilmesi, KKTC'nin su ihtiyacının Türkiye tarafından karşılanması ve Rum Yönetimi'nin AB'yle girdiği her türlü işbirliğinin T.C. ve KKTC arasında da sağlanacağıyla ilgili bir protokolde mutabık kalmışlardır.¹⁴²⁸

Ecevit de AB'nin Rum Yönetimi'yle "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla üyelik müzakerelerine başlanacağını resmî olarak açıklamasının ardından bu kararı eleştirmiş ve diyalog zemininin ortadan kalktığını, Kıbrıs'a baskı yapan tüm devletlerin Türkiye'yi her zamankinden daha çok karşılarında bulacaklarını ifade etmiştir.¹⁴²⁹ Dışişleri Bakanı İsmail Cem, göreve gelişinin üçüncü ayı vesilesiyle yaptığı değerlendirmede, hükümetin kısa süre içinde Kıbrıs'la ilgili olumlu gelişmelere imza attığını ifade etmiş ve bunlardan en önemlisinin de bir AB ülkesi olan İtalya'nın Kıbrıs'ta KKTC ve Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'ni olmak üzere iki devletin olduğuyla ilgili görüşlerini kamuoyunun önünde dillendirmeye başlaması olduğunu not etmiştir.¹⁴³⁰ Ecevit ise AB'nin Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki uyarılarına "yanlı, önyargılı ve gerçekdışı" değerlendirmelerle yaklaştığını ifade etmiştir.¹⁴³¹ O, AB'nin Rum Yönetimi'yle 1998'de tam üyelik görüşmelerine başlayacağını açıklamasıyla beraber "siyasal eşitlik" ilkesine aykırı hareket ederek BM'nin müzakere sürecine yıkıcı bir darbe vurduğunun altını çizmiştir. Ona göre,

¹⁴²⁸ "Türk Cumhuriyeti – Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ortak Açıklaması (20 Temmuz 1997)", **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, Çevrimiçi Erişim: https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti---kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti-ortak-aciklamasi_-20-temmuz-1997.tr.mfa (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021).

¹⁴²⁹ Milliyet, 16 Temmuz 1997.

¹⁴³⁰ "Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem'in Basın Toplantısı (8 Ekim 1997)", **Turkish-Greek Relations**, 8 Ekim 1997, Çevrimiçi Erişim: <http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/32-disisleri-bakani-sayin-ismail-cem-in-basin-toplantisi-8-ekim-1997> (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021).

¹⁴³¹ Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 13.

AB'nin tutumu dolayısıyla artık Kıbrıs'ta bir konfederasyon ihtimali kalmamıştır ve bu yüzden tüm taraflar iki devletli bir çözümü kabul etmelidir.¹⁴³²

Her ne kadar Türkiye adına Ecevit konfederasyon modelinin artık geçerliliğini yitirdiğini açıklasa da Ağustos sonunda KKTC'ye giden Dışişleri Bakanı Cem ve KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın görüşmelerinin ardından yaptıkları basın toplantısında Denktaş, "Barış için son şans" olarak nitelendirdiği yeni bir konfederasyon çağrısı yapmış, Cem de dünyayı "bu açılımı dikkate almaya" çağırmıştır. Ancak bu öneri Yunanistan tarafından Cem ve Denktaş'ın konfederasyon kılıfıyla Kıbrıs'ın işgalini resmîleştirmeyi arzuladıkları gerekçesiyle reddetmiştir.¹⁴³³ Dolayısıyla Ecevit'in başından beri Türkiye'nin ulusal ve ticari güvenliği için son derece önemli gördüğü ve özel olarak ilgilendiği Kıbrıs meselesiyle ilgili tezleri, "bölge-merkezli dış politika" ilkesi çerçevesinde bir hükümet politikası hâline gelmiştir.

Dış politikada hükümetin bir diğer mihveriye AB olmuştur. Cem, AB'nin Türkiye için çok önemli bir hedef olmakla beraber, geleceğini sadece AB'de arayacak kadar da saplantılı bir çaresizlik içinde de olmadığını ifade etmiştir. Göreve geldiklerinde AB'nin Türkiye'ye bakışının yıllardır yapılan Gümrük Birliği dahil onca anlaşmaya rağmen Rusya ve Ukrayna gibi ülkelere bakıştan çok da farklı olmadığını söyleyen Cem, kendi dönemlerinde Türkiye'nin AB'ye yalvaran bir ülke konumundan çıkıp, AB'nin olumsuz tutumlarının ilişkilere olumsuz yansıdığını ifade eden bir ülke konumuna geldiğini vurgulamıştır.¹⁴³⁴ 1997'nin son ayında düzenlenen Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için yeterli olmadığı kararının çıkmasından sonra AB'yle tüm ilişkilerin kesilmesi kararı almıştır. Ecevit, bu kararın bir hayal kırıklığı olmadığını, çünkü kendilerinin herhangi bir hayal kurmadığını ifade etmiştir. AB'nin Türkiye'yi birliğe dahil etmeme amacının kendileri iktidara gelmeden çok daha önce belli olduğunun ifade eden DSP lideri, yine de kendilerinin yalvarıp

¹⁴³² A.g.e., s. 17-18.

¹⁴³³ "Konfederasyon çağrısı", **Hürriyet**, 1 Eylül 1988, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/konfederasyon-cagrisi-39036229> (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021).

¹⁴³⁴ "Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem'in Basın Toplantısı (8 Ekim 1997)", **Turkish-Greek Relations**, 8 Ekim 1997, Çevrimiçi Erişim: <http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/32-disisleri-bakani-sayin-ismail-cem-in-basin-toplantisi-8-ekim-1997> (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021).

yakarmadan ve ödün vermeden AB'ye dahil olma çabası gösterdiklerinin altını çizmiştir. O, Türkiye'nin AB'ye girmek için elindeki en büyük kozu Gümrük Birliği'ne girerek harcadığıyla ilgili tezini de yinelemiştir.¹⁴³⁵

Ecevit, Türkiye'nin Lüksemburg Zirvesi'nde AB'den tam üyeliğe adaylığının kabul edilmesi ve müzakere koşulları için strateji belirlenmesini talep ettiğini, ancak AB'nin adaletsiz bir tutumla ilişkilerin geliştirilmesini bazı koşullara bağladığını belirtmiştir. Bunun üzerine Türkiye'nin 14 Aralık 1997'de AB'nin yaklaşım ve zihniyetini değiştirene kadar ilişkileri dondurduğunu da ifade etmiştir.¹⁴³⁶ Ecevit, AB'nin Türkiye'ye karşı olumsuz tavrının nedeninin, AB'nin Türkiye'nin kısa sürede Avrupa Parlamentosu'nun en büyük grubu olacağı ve Türkiye'den Avrupa'ya bir göç dalgası yaşanacağı sanrısı olduğunu ifade etmiştir. Ancak o, Türkiye'den bir göç dalgası yaşanmayacağını, çünkü AB'den alınacak hibelerle Türkiye'nin büyük bir yatırım seferberliğine gireceğini ve hatta Avrupalıların Türkiye'ye göç edeceklerini vurgulamıştır. Onun dikkat çektiği bir diğer husus da AB'nin din ve inanç farkları dolayısıyla Türkiye'yi almayarak adeta bir "Haçlı zihniyeti" gibi bağnazlık yaptığıyla ilgili olmuştur.¹⁴³⁷

Türkiye'nin bir aidiyet arayışı içinde olmadığını söyleyen Cem, onun sadece AB odaklı değil, çok yönlü bir dış politika izlediğini ifade etmiştir. Türkiye'nin öncü bir rol oynayarak dış politik etkinliğini arttırmak için Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan, hatta Ermenistan-Azerbaycan sorunu çözüldüğü ölçüde Ermenistan'la da ilişkilerin geliştirileceğini; Türkiye'nin Avrasya'da enerji ve ulaşım yolları için bir geçiş güzergahı hâline getirileceğini; Orta Asya ve Ortadoğu'yla planlı ilişkiler kurulacağını; Rusya'yla ilişkilerin geliştirileceğini; ABD, Japonya, Hindistan ve Çin gibi devlerle düşük düzeyde olan ticari faaliyetlerin arttırılacağını vurgulamıştır.¹⁴³⁸ Ecevit de Türkiye'nin bu bağlamda birçok adım attığını ifade etmiştir. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'yle ve tarihsel ve kültürel olarak da önem taşıyan Balkan devletleriyle ilgili faaliyetler yürütüldüğünü, Bosna'da kalıcı barışın sağlanması için hem Dayton

¹⁴³⁵ TBMM, B: 28, 16.12.1997, O: 2, s. 122.

¹⁴³⁶ Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 12.

¹⁴³⁷ TBMM, B: 28, 16.12.1997, O: 2, s. 123.

¹⁴³⁸ "Avrupa, Türkiye'yi göze alamıyor", **Milliyet**, 23 Kasım 1997, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/pazar-sohbeti-5370941> (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021).

Anlaşması'nın tümüyle uygulanması hem de Bosna'yla ikili ilişkilerin geliştirilmesi için temaslar kurulduğunu ifade etmiştir.¹⁴³⁹ O, yaklaşık 20 yıldır Başbakan düzeyinde ziyaretin gerçekleştirilmediği Bulgaristan'a Yılmaz'ın gittiğini anımsatmış ve 40 yılı aşkın süredir devam eden Mutludere-Rezve'yle ilgili deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununun çözüldüğünü ifade etmiştir. Yine bunun yanında diğer Balkan ülkeleri olan Arnavutluk, Romanya, Hırvatistan ve Makedonya'yla da ilişkilerin geliştirilmesi için yoğun bir çaba sarf edildiğinin de altını çizmiştir.¹⁴⁴⁰ Ayrıca Kosova'da yaşanan istikrarı zedeleyici olayları kaygıyla izlediklerini ifade eden Ecevit, Kosova'daki sorunun orada yaşayan halkların tüm haklarının güvence altına alındığı ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün korunduğu bir çerçevede çözülebileceğine inandıklarını ifade etmiştir. O, Türkiye'nin taraflara bunu telkin ederek bölgesel bir istikrarsızlığın önüne geçmek için çabaladığını da söylemiştir.¹⁴⁴¹ Türkiye'nin Balkan ülkeleri arasında hem Avrupa Ülkeleri İyi Komşuluk ve İstikrar Süreci toplantıları düzenlenmesine öncülük ettiğini hem de Balkan ülkelerini içine alan Güneydoğu Avrupa Çok Uluslu Barış gücünün kurulmasını önerdiğini vurgulamıştır.¹⁴⁴² Ek olarak, hükümetin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi bölgesel bir organizasyonun da kalıcı bir hâle gelmesine önayak olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁴³

Rusya Federasyonu'yla da ilişkilerin geliştirilmesin için çaba harcadığını belirten Ecevit, Rus doğalgazının Türkiye'nin Karadeniz kıyılarından bir boru hattıyla ulaştırılması anlamına gelen "Mavi Akım"la ilgili anlaşmaya varıldığını hatırlatmıştır.¹⁴⁴⁴ Türkiye'nin, başarılı Kafkasya politikasıyla Bakü-Ceyhan Boru Hattı Projesi için de hem somut adımlar attığını hem de ABD Enerji Bakanı'nı kısa sürede iki kez Türkiye'ye getirecek kadar büyük bir uluslararası destek gördüğünü ifade etmiştir.¹⁴⁴⁵ Ecevit, bir diğer komşu ülke olan Yunanistan'la da ilişkilerin geliştirilmesi için çeşitli somut çözüm önerilerinin ortaya konması ve Cem'in Yunan

¹⁴³⁹ Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 4.

¹⁴⁴⁰ Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 5.

¹⁴⁴¹ Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 6.

¹⁴⁴² Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 7.

¹⁴⁴³ Aynı yer.

¹⁴⁴⁴ Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 8.

¹⁴⁴⁵ Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 9-10.

mevkidaşına mektup yazması gibi yollara başvurulduğunu, ancak Yunanistan'ın bu iyi niyete olumsuz karşılık vererek Türkiye'nin AB'yle ilişkilerinde negatif bir tutum takındığının, PKK'ya açık destek verdiğinin, Kıbrıs'ta gerginliği arttırdığının ve Batı Trakya'daki Türk azınlığa baskı yaptığının altını çizmiştir.¹⁴⁴⁶

Ecevit, Türkiye'nin Ortadoğu'da barışın sağlanması için de Türkiye'nin her türlü girişimde bulunacağını ifade etmiştir. Türkiye'nin İslam ülkeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesine özen gösterirken, Filistin halkının meşru haklarını korumaya çalıştıklarını da vurgulamış ve İsrail'le ilişkilerin geliştirilmesinin önkoşulunun Filistin halkının meşru taleplerine saygı gösterilmesi olduğunu altını çizmiştir.¹⁴⁴⁷ Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konusunda hassasiyetini yineleyen DSP lideri, Cem'in kriz anında Irak'a giderek arabulucu rolü oynayıp olası bir çatışmanın önüne geçtiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin Irak'la "Petrol karşılığı gıda" programı çerçevesinde ticarete başlayarak Güneydoğu'nun ticari hayatını canlandırdığını da ifade etmiştir.¹⁴⁴⁸ Ecevit, Suriye'nin PKK'ya sağladığı destek dolayısıyla artık Türkiye'nin bu devlete karşı tahammülünün azaldığını ifade etmiş ve bu koşullarda bir işbirliğinin mümkün olmadığını dillendirmiştir.¹⁴⁴⁹ Bu dönemde Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş'in Hatay'da yaptığı sert konuşmayla Suriye'yi uyarması ve TSK'nın bölgeye birlik kaydırması sonucunda Ekim'de imzalanan Adana Mutabakatı'yla birlikte hem PKK elebaşı Öcalan'ın yakalanma süreci başlamış hem de Öcalan yine aynı ay içinde Suriye'yi terk etmek zorunda kalmıştır.¹⁴⁵⁰ Ecevit'in PKK'ya destekle itham ettiği bir diğer devlet de İran olmuş ve Türkiye'nin İran'da yaşayan Türk kökenli insanları rejime karşı hiçbir zaman kışkırtmadığı gibi İran'ın da Türkiye'nin içişlerine müdahale etmeyerek Türkiye'yi bölme çabasından vazgeçmesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁴⁵¹ Özetle, DSP liderliğinde şekillenen 55. Hükümet'in dış politikası, DSP'nin "bölge-merkezli dış politika" ilkesine dayanırken Türkiye, AB ve ABD'nin sınırlarını aşan bir dış politika anlayışıyla hareket etmiştir. DSP'nin bu

¹⁴⁴⁶ Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 15-16.

¹⁴⁴⁷ Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 10.

¹⁴⁴⁸ Bülent Ecevit, a.g.e., 1998, s. 11.

¹⁴⁴⁹ Cumhuriyet, 12 Ekim 1998.

¹⁴⁵⁰ İlhan Uzgel, "Abdullah Öcalan'ın Yakalanması", **Türk Dış Politikası**, C. II, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2010, 296.

¹⁴⁵¹ Cumhuriyet, 29 Eylül 1998.

politikasının amacı, bölgedeki gücünü AB ve ABD'yle ilişkilerde, bölge ülkeleriyle ilişkilerini AB ve ABD'yle ilişkilerde elini güçlendiren birer faktör olarak kullanabileceği bir siyasi ve iktisadi güç olmuştur. DSP, iç politik kavgalara saplanan ve dış ilişkilerde rasyonelitesini kaybeden Türkiye'nin odak noktasını, istikrarlı bir hükümetle beraber, yeniden dış politikaya çevirmiş ve proaktif bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir.

Hükümetin beşinci ayına yaklaştığı günlerde, 7 Aralık 1997'de DSP'nin 4. Olağan Kurultayı Türk Metal-iş Sendikası'nın salonunda yapılmıştır. Çile Çiçekleri hareketinin salona alınmadığı kurultayda Ecevit, geçerli 916 oyun tamamını alırken, 6 oy geçersiz çıkmıştır. Bu sonuca göre yeniden Genel Başkan seçilen Ecevit, parti içi muhalefetin hedefi hâline gelen Rahşan Ecevit'in de içinde yer aldığı PM listesinde de fire vermemiş ve listesi aynen onay almıştır. Listede ayrıca, 3 bakan ve 13 milletvekili de kendisine yer bulmuştur.¹⁴⁵² Dolayısıyla Ecevit'in Meclis grubuyla parti yönetimini aynılaştırmaktan sakındığı ve birbirine dengeleyen bir mekanizma kurmak istediği ifade edilebilir. Ayrıca, parlamentodaki üye sayısının 76'dan 63'e düşmesinden kaygı duymadığını da "Meclis'te azalsak da toplumda çoğalıyoruz" sözleriyle ortaya koymuştur. DSP liderinin kurultaydaki ana hedefi sürekli olarak hükümetten desteğini çekme tehdidinde bulunan CHP ve Baykal olmuştur. O, "CHP, desteğini çekerse hükümet düşer, bundan bizler değil kendileri zarar görür" şeklinde konuşmuştur.¹⁴⁵³ Ancak Ecevit'in bu erken uyarısına rağmen CHP, 1998 sonlarında bir gensoru önergesi vermiştir. DSP lideri, hükümetin düşürülmesin ardından, normalde olması gerekenin aksine hükümetin başarısız değil, başarılı olduğu için düşürüldüğünü ifade ederek tepkisini göstermiştir.¹⁴⁵⁴

4.4.3. ANASOL-D'den Azınlık Hükümeti'ne: DSP İktidar

Hükümetin düşürülmesinin ardından 30 Temmuz 1998'de TBMM'de alınan karar doğrultusunda¹⁴⁵⁵ 18 Nisan 1999'da yapılacak olan erken seçime ülkeyi taşıyacak yeni

¹⁴⁵² Cumhuriyet, 8 Aralık 1997.

¹⁴⁵³ Aynı yer.

¹⁴⁵⁴ Cumhuriyet, 26 Kasım 1998.

¹⁴⁵⁵ Cumhuriyet, 31 Temmuz 1998.

bir iktidar gereksinimi doğmuştur. Yeni hükümeti kurma görevi 2 Aralık 1998’de DSP lideri Ecevit’e tevdi edilmiş ve en kısa sürede, ülkeyi yalnızca seçime götürecek değil, aynı zamanda iç ve dış öncelikli sorunlara da hakkıyla eğilebilecek bir hükümet kurmak için çabalayacağını vurgulamıştır.¹⁴⁵⁶ Ecevit, ANAYOL-SOL (ANAP, DYP ve DSP) modelini öncelikli olarak gündeme getirmiş ancak bundan sonuç alamamıştır. DTP lideri Cindoruk ve ANAP lideri Yılmaz’dan destek alan Ecevit, kapatılan Refah Partisi’nin yerine kurulan FP’yi hükümet denkleminin dışında bıraktığı için Çiller’i DYP-ANAP-DSP, dışarıdan bakan destekli DSP Hükümeti ve DSP Azınlık Hükümeti modellerine ikna etmeye çalışsa da başarılı olamamış ve 19 yıl sonra elde ettiği ve dördüncü defa aldığı hükümeti kurma görevini 21 Aralık 1998’de Cumhurbaşkanı’na iade etmiştir.¹⁴⁵⁷ Bu girişimin ardından Cumhurbaşkanı, Yılmaz ve Ecevit’in de önerisiyle hükümeti kurma görevini 23 Aralık 1998’de Muğla Bağımsız Milletvekili ve Sanayi ve Ticaret Bakanı Yalım Erez’e vermiştir. Erez’in görevlendirilmesini doğru bulmadığını söyleyen Çiller, hükümeti kurma görevini iade etmesi gerektiğini ifade ederken; bağımsız bir milletvekilinin liderliğindeki hükümet modelini ilk öneren parti olan Baykal ise Erez’e yaptığı görüşmede bu kez ise hükümette CHP’ye eşit sayıda bakanlık istemiş ve Ecevit ile Yılmaz’dan tepki görmüştür. Çiller yılbaşı sonrasında, önceki tutumunun aksine, DSP’nin azınlık hükümetine destek vereceğini açıklamıştır.¹⁴⁵⁸

Çiller’in bu açıklamasının hemen ardından, 7 Ocak 1999’da hükümeti kurma görevini bir kez daha Ecevit almış ve onun liderliğinde kurulan 56. Hükümet, 11 Ocak’ta Cumhurbaşkanı’ndan onay almıştır.¹⁴⁵⁹ DSP lideri, Bakan sayısının 38’den 25’e

¹⁴⁵⁶ Cumhuriyet, 4 Aralık 1998.

¹⁴⁵⁷ “Hükümet Arayışı Silbaştan”, **Hürriyet**, 7 Ocak 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hukumet-arayisi-silbastan-39056931> (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2021).

¹⁴⁵⁸ Aynı yer.

¹⁴⁵⁹ Bakanlar Kurulu: Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Hikmet Uluğbay, Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel, Devlet Bakanı Mustafa Yılmaz, Devlet Bakanı Hasan Gemici, Devlet Bakanı Fikret Ünlü, Devlet Bakanı Aydın Tümen, Adalet Bakanı Selçuk Öztek, Milli Savunma Bakanı Cahit Bayar, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Maliye Bakanı Zekeriya Temizel, Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu, Bayındırlık ve İskan Bakanı Ali İlıksoy, Sağlık Bakanı Mustafa Güven Karahan, Ulaştırma Bakanı Hasan Basri Aktan, Tarım ve Köyişleri Bakanı Mahmut Erdir, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Nami Çağan, Sanayi ve Ticaret Bakanı Metin Şahin, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Ziya Aktaş, Kültür Bakanı İstemihan Talay, Turizm Bakanı Ahmet Tan, Orman Bakanı Arif Sezer, Çevre Bakanı Fevzi Aytekin (Cumhuriyet, 12 Ocak 1999).

indirildiğini ifade etmiş ve arkadaşlarına daha ağır sorumluluk yüklense de “uyumlu, verimli ve hızlı” bir çalışma dönemiyle sorunların üstesinden geleceklerine inandığını belirtmiştir. Devlet kadrolarında da zorunlu olmadıkça atama yapmayacaklarını vurgulayan Başbakan, hükümet programının da hükümetin önündeki zaman gibi kısa ve sınırlı olacağını altını çizmiştir. Önceliklerini dünyadaki ekonomik buhranın Türkiye’ye yansıyan olumsuz çıktılarını alınan önlemlerle gidermek ve tıpkı bir önceki hükümet döneminde olduğu gibi yine emniyet ve orduyla uyumlu çalışarak çete ve mafyaya karşı mücadeleyi sürdürmek şeklinde beyan etmiştir. Hükümette Rahşan Ecevit’e yakınlığıyla tanınan Aydın Tümen, Arif Sezer ve Fevzi Aytekin gibi isimler yer alırken, hükümetin ülkeyi seçime götürmek için kurulması dolayısıyla Adalet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanlıklarına dışarıdan ve bağımsız isimler atanmıştır.¹⁴⁶⁰ Ayrıca hükümette kadın üye bulunmaması da dikkat çekicidir.

Başbakan, 13 Ocak 1999’da TBMM’de okuduğu 56. Hükümet Programı’nda, önceliklerinin ülkeyi esenlik içinde 18 Nisan 1999’daki seçimlere götürmek olduğunu ifade etmiştir. Hükümetin devletin laik ve sosyal hukuk devletine bağlı, inanç özgürlüklerine saygılı ve insan haklarına riayet eden bir hükümet olacağını ifade eden Başbakan, maddi kaynakların etkin ve verimli kullanacağını ifade ederek, bunun ilk örneğinin Bakanlık sayısının düşürülmesi olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁶¹ “Bölücü terör örgütünün başı”nın bir önceki hükümet döneminde atılan adımlar dolayısıyla dünyanın hiçbir yerinde istenmeyen bir sığıntı durumuna geldiğini ifade eden Ecevit, on binlerce vatandaşın katili olan “bu azılı caninin” Türkiye’de yargılanması amacıyla iade edilmesi için her türlü girişimin yapılacağını ifade etmiştir.¹⁴⁶² Bir önceki hükümet döneminde başlatılan Doğu ve Güneydoğu’nun ekonomik ve sosyal kalkınmasıyla ilgili faaliyetlerin hızlandırılacağını da ayrıca not etmiştir.¹⁴⁶³ Türkiye’nin “bölge-merkezli dış politika” anlayışına aynen devam edeceğini ifade eden Başbakan, onun bölge ve dünyada barışın ve istikrarın güvencesi olmayı sürdüreceğini vurgulamıştır.¹⁴⁶⁴

¹⁴⁶⁰ Aynı yer.

¹⁴⁶¹ TBMM, **Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, C. X, İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz (Haz.), TBMM Basımevi, Ankara, 2013, s. 7771.

¹⁴⁶² Aynı yer.

¹⁴⁶³ A.g.e., s. 7772.

¹⁴⁶⁴ A.g.e., s. 7772-7773.

Dünya ekonomisinin Rusya’da yaşanan mali bunalımın etkisi altında kaldığını ve hem ticaret hacmi hem de büyüme oranını ciddi biçimde düşüren bu olaydan Türkiye’nin en az zararla çıkartılması için çaba gösterileceğinin altını çizmiştir. Ecevit, daha önceki iktidar deneyimlerinden hareketle, ticaret hacmini küçülten bu bunalım ortamında spekülätörlüğe izin verilmeyeceğini de vurgulamıştır.¹⁴⁶⁵ O, mali disiplinin sağlanması, finans sektörünün gözetim altına alınması amacıyla Bankalar Yasa Tasarısı’nın TBMM’ye getirilmesi ve Sosyal Güvenlik Kurumu açıklarının azaltılması için gerekli adımların atılması şeklinde üç öncelikleri olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁶⁶ 56. Hükümet, 15 Ocak 1999’da 188 karşı 306 oyla TBMM’den güvenoyu almıştır.¹⁴⁶⁷

DSP, öncelik verdiği Bankalar Yasası’nı bu dönemde çıkaramamıştır. Bankalardaki başıboşluğun önüne geçmek ve ülkenin kredi notunu yükseltmek amacıyla bankacılık sisteminde yapılacak yapısal dönüşümleri içeren Bankacılık Yasası’nın çıkarılamamasını, “Bazı çevrelerin baskısıyla muhalefet oluştu. Vatandaşın hakkına el uzatacaşınız hem de oy isteyeceksiniz” şeklinde yorumlayan Plan ve Bütçe Komisyonu Sözcüsü ve DSP Bursa Milletvekili Ali Rahmi Beyreli,¹⁴⁶⁸ üstü kapalı olarak Bankacılık Yasası’nda son anda değişiklik yapmak isteyerek yasanın çıkmasının önüne geçen DYP’yi eleştirmiştir. Bu yasanın çıkarılamaması, Dünya Bankası’ndan normlara uyumu teşvik için alınacak olan 3 milyar dolarlık hibenin de önüne geçmiştir.¹⁴⁶⁹ Bu dönem IMF’yle ilişkiler de olumlu seyretmemiş ve IMF, mevcut hükümetin azınlık niteliği dolayısıyla bir sonraki hükümetle ilişki kurmayı tercih etmiştir. IMF’nin Türkiye’den beklentileri, Bankalar Yasası, emeklilik yaşının yükseltilmesi, mali disiplin, tarımsal desteklerin düşürülmesi ve özelleştirme şeklinde sıralanmıştır.¹⁴⁷⁰

56. Hükümet döneminde yaşanan en kalıcı ve sarsıcı gelişme, PKK elebaşı Öcalan’ın yakalanarak Türkiye’ye getirilmesi olmuştur. Dolayısıyla bu dönem, iktisadi sahada

¹⁴⁶⁵ A.g.e., s. 7774.

¹⁴⁶⁶ A.g.e., s. 7775.

¹⁴⁶⁷ Cumhuriyet, 16 Ocak 1999.

¹⁴⁶⁸ Cumhuriyet, 13 Şubat 1999.

¹⁴⁶⁹ Cumhuriyet, 16 Ocak 1999.

¹⁴⁷⁰ Cumhuriyet, 23 Mart 1999.

vaatlerini yukarıda açıklanan sebeplerle yerine getiremeyen DSP, hükümet programında öngörülen bu vaadini yerine getirmiştir. DSP lideri Ecevit, Öcalan'ın yakalanmasının ardından yaptığı açıklamada olayı DSP'den soyutlayarak devlet zırhıyla konuşmuş ve devletin verdiği sözü tuttuğunu ifade etmiştir. Öcalan'ın bağımsız Türk yargısı önünde yaptıklarının ve yaptırdıklarının hesabını vereceğini de ayrıca not düşmüştür.¹⁴⁷¹ Bu olay, Kıbrıs Barış Harekatı'yla halkın gözünde “fatih” rolüne dönüşen Ecevit'in muktedir lider imajını güçlendirmiştir. 18 Nisan 1999'da yapılacak seçimler için önceleri DSP'nin FP'yle çekişeceğini düşündüğünü, ancak DSP'nin ipi göğüsleme şansının yüksek olduğunu belirten Başbakan,¹⁴⁷² seçimlere kısa bir süre kala kamuoyu araştırmalarının da muhtemel etkisiyle¹⁴⁷³ DSP'nin artık yavaş ilerleme devrinden sıçrama devrine geçtiğini ve birinci parti olacaklarını ifade etmiştir.¹⁴⁷⁴

4.5.DSP'nin Son İktidarı: 57. Hükümet

Öcalan'ın yakalandığı ve Ecevit'in “Kıbrıs Fatihliği” unvanının yanına “Kenya Fatihliği”ni de aldığı, DSP'nin ortaya koyduğu yapıcı dış politika perspektifiyle hem bölge hem de dünyadaki ülkelerle ilişkilerin geliştiği, ekonomideki sorumsuz harcamalar ve yine ekonomiyi tahrip eden yolsuzlukların önüne geçilmeye çalışıldığı hem ANASOL-D Hükümeti hem de DSP'nin azınlık hükümeti dönemindeki gelişmeler, DSP'nin toplumla bir güven ilişkisi tesis etmesine yardımcı olmuştur. Bu konjonktürde DSP, 18 Nisan 1999'da birlikte yapılacak olan genel ve yerel seçimlerde büyük bir bütçe ayırmayıp, şarkılara büyük telifler ödemediği mütevazı bir kampanya yürütme kararı almıştır. DSP'nin ana sloganı, partinin seçim şarkısı da olan¹⁴⁷⁵ “Gözün aydın Türkiye, ak güvercin geliyor” olmuştur.¹⁴⁷⁶ DSP'nin bu yolla, Ecevit'ten ayrı bir biçimde kurumsal kimliğini vurgulamaya ve “Ecevitlerin partisi” görüntüsünden ziyade, bir kadro ve fikir hareketi olduğunu göstermeye çalıştığı iddia edilebilir. Ancak

¹⁴⁷¹ Cumhuriyet, 16 Şubat 1999.

¹⁴⁷² Cumhuriyet, 19 Ocak 1999.

¹⁴⁷³ Kamuoyu araştırmaları, diğer partilerle ilgili tahminlerinde yanılırlar da DSP'nin birinci parti olacağını tahmin etmişlerdir. Bkz. “Anketler Sınıfta Kaldı”, **Milliyet**, 20 Nisan 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/anketler-sinifta-kaldi-5251314> (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2021).

¹⁴⁷⁴ Milliyet, 31 Mart 1999.

¹⁴⁷⁵ DSP'nin seçim şarkısı için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=yLb0kjKpgQA> (Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2021).

¹⁴⁷⁶ Cumhuriyet, 28 Şubat 1999.

böyle olsa da yolsuzluk, istikrarsızlık ve faili meçhuller yüzünden siyasete güvenin azaldığı bir dönemde parti, Ecevit'in "dürüst, mütevazı devlet adamı" imajına da yaslanmıştır. Nitekim partinin afiş sloganlarından biri de "Dürüst devlet, dürüst siyaset, dürüst lider" şeklinde olmuştur. DSP'nin bu dönemde hedef aldığı hareket, 1995 seçimlerinde olduğu gibi Milli Görüş olmuş ve DSP, FP'yi hedef alan afişler yaptırmıştır. FP'nin öncülü olan RP döneminde yaşanan olaylara atıfla, "Suçluları sakladılar/yolsuzluğu akladılar/ yoksulları hakladılar/Gördük adil düzeni" dizeleriyle bir afiş yaptıran parti, bir diğer afişindeyse "Sömürünün en kötüsü, inanç sömürüsü" sloganını kullanmıştır. DSP, bir seçim broşüründeysen hem laiklik hem de inanç özgürlüklerine bakışını özetlemiş ve şöyle demiştir:

"DSP; din, inanç ve gerçeği arayış özgürlüğünde her türlü sınırlamaya ve yasağa karşıdır. Aynı zamanda dinin ve tarikatçılığın siyasete alet edilmesine de karşıdır. Çünkü dinin ve tarikatçılığın siyasete alet edilmesi ve devlet işlerine karıştırılması dini yozlaştırıp bağnazlaştıracağı gibi, mezhep ve tarikat ayrılıklarını da düşmanlığı ve kavgaya dönüştürür ve ulusal birliği zedeler. DSP, Diyanet İşleri örgütünün her mezhep ve tarikatı kucaklayacak bir çoğulcu yapıdan yanadır. O arada nüfusumuzun büyük ve dinamik bir kesimini oluşturan Aleviler de bu örgütte mutlaka hakça temsil olanağına kavuşturulmalıdır."¹⁴⁷⁷

DSP'nin bu broşürle, Ecevit'in yıllardır savunageldiği tarikatların bir yol arayışı olduğu, ancak siyasete sızma girişimlerinin bu yapıların Diyanet'in denetimine verilerek engellenmesi gerektiğiyle ilgili argümanının izlerini bulmak mümkündür. Ayrıca Ecevit'in Gülen'le yaklaşması da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Onun rejimi yıkmaya çalıştığını düşündüğü RP'ye karşı Gülen'e yaklaşması, tarikatların devlet kontrolünde ve siyaset sahnesinin dışında bırakıldığı bir düzende, Fetullahçıların devlet denetimi dolayısıyla rejime dönük bir tehdit hâline dönüşmeyeceğini düşündüğü iddia edilebilir. Ayrıca DSP, 27 Mayıs sonrası Diyanet İşleri Başkanlığı'nı yalnızca Sünni mezhebin temsilcisi olmaktan çıkarıp adına yaraşır bir kurum olmaya dönüştürme çabasının bir ürünü olarak CHP tarafından ortaya atılan Mezhepler Müdürlüğü girişiminin bir fikri sürekliliği olarak Diyanet'in, başta Aleviler

¹⁴⁷⁷ Aynı yer.

olmak üzere tüm mezhepleri kucaklayan bir yapıya dönüştürülmesi arzusunu yinelemiştir.

DSP’de Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit tarafından biçimlendirilen milletvekili aday listesinde Zerrin Yeniceli, Ayhan Gürel, Yalçın Görtan, Kazım Üstüne, Abdulbaki Gökçel, Mehmet Büyükyılmaz, Mehmet Aydın ve Teoman Akgür olmak üzere toplamda yedi milletvekili kendilerine yer bulamamıştır. Ayrıca CHP’den istifa ederek dönem içinde DSP’ye geçen Mehmet Kerimoğlu, Rıza Yılmaz, Kazım Sönmez ve Mustafa Solmaz ile DSP’nin azınlık hükümetine güvenoyu verip CHP’den istifa eden Seyfi Oktay ve Yahya Şimşek de listeye alınmayan milletvekillerinden olmuşlardır.¹⁴⁷⁸ Bu dönemde, DSP’den aday adayı olan SSK eski Genel Müdürü Kemal Kılıçdaroğlu’nun¹⁴⁷⁹ listelerde kendisine yer bulamamasıysa Ecevitlerin en sürpriz kararı olarak nitelendirilmiştir.¹⁴⁸⁰ İstanbul’daki üç seçim çevresinde liste başlarını sırasıyla Bülent Ecevit, Hüsamettin Özkan ve DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak alırken, iki seçim çevreli Ankara’daysa Hikmet Uluğbay ve Uluç Gürkan liste başlarını paylaşmışlardır. DSP Genel Sekreteri Zeki Sezer ise Ankara İkinci Bölge’de Gürkan’ın ardından ikinci sıradan aday gösterilmiştir. Bir diğer iki bölge il olan İzmir’deyse Şükrü Sina Gürel ve Atilla Mutman liste başlarından aday yapılmışlardır.¹⁴⁸¹

DSP, bu seçimlerde 5’i liste başı olmakla beraber toplamda 30 kadın aday gösterirken, Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER), kadınları seçilebilecekleri sıralardan aday gösterdiği için DSP’ye teşekkür etmiştir.¹⁴⁸² DSP’nin bu dönem Afyon’dan liste başına Gülen’e yakınlığıyla bilinen eski ANAP’lı Gaffar Yakın’ı koymasının ardından Afyon İl Örgütü, bir önceki dönem yine illerinden liste başı olarak TBMM’ye giren ve sonrasında birçok partiye geçen Kubilay Uygun’a atıfla ikinci bir ayıbın içinde yer almak istemediklerini belirterek, Belediye Başkan adayları, İl Genel Meclisi ve

¹⁴⁷⁸ Cumhuriyet, 24 Şubat 1999.

¹⁴⁷⁹ Kendisi, 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde CHP’den Milletvekili seçilmiş ve 22 Mayıs 2010’da düzenlenen CHP Kurultayı’nda CHP Genel Başkanı olmuştur. Kılıçdaroğlu, bu tezin yazıldığı tarihte aralıksız 11 yıldır bu görevini sürdürmektedir.

¹⁴⁸⁰ Cumhuriyet, 25 Şubat 1999.

¹⁴⁸¹ Cumhuriyet, 24 Şubat 1999.

¹⁴⁸² DSP’nin liste başı kadın adayları: Gönül Saray (Amasya), Sabahat Vardar (Bilecik), Sema Pişkinsüt (Aydın), Ayşe Dede (Bayburt) ve Jale Acar (Isparta); Cumhuriyet, 25 Şubat 1999.

Belediye Meclis Üyesi adayları ile beraber görevlerinden istifa etmişlerdir.¹⁴⁸³ DSP'nin Adana'dan ise 1950'lerde CHP Genel Sekreterliği yapan ve yıllar içinde Gülen'le yakınlaşarak cenaze namazını onun kıldırmasını vasiyet eden Kasım Gülek'in kızı Tayyibe Gülek'i aday gösterdiği de ayrıca vurgulanmalıdır.¹⁴⁸⁴

DSP PM'ye sunulan aday listesinde yalnızca Sakarya'yla ilgili oylama yapılmamıştır.¹⁴⁸⁵ Bunun nedeni Türk-İş Başkanı Bayram Meral'e B. Ecevit'in Kars'tan aday olmayı teklif etmesine karşın, seçim bölgesinin seçilebilmek için riskli bir bölge olmasından dolayı Meral kararsız kalmıştır. Bunun üzerine Meral'in yakın çalışma arkadaşı Salih Kılıç'ı aday olarak önerebileceği gerekçesiyle Kılıç'ın memleketi olan Sakarya'da Ramis Savaş hem birinci sıraya hem de dördüncü sıraya konularak listeler YSK'ya teslim edildikten sonra listede hata olduğu gerekçesiyle Meral ya da Kılıç adına değişiklik yapma hakkını saklı tutmuştur. Ancak Meral ve Kılıç adaylığa yanaşmayınca bu seçim çevresinde Savaş birinci sırayı almıştır.¹⁴⁸⁶ Dolayısıyla DSP lideri, her zaman olduğu gibi sendikalarla ilişkilerini güçlü tutarak hem müesses nizamın sınırlarını "halk kesimleri"nin bir parçası olan işçiler lehine de dönüştürme arzusunu korumaya devam etmiş hem de kısıtlı da olsa örgütlü bir kitlesel güç olan işçilerin oy desteğini almak istemiştir.

DSP, aynı gün yapılacak olan yerel seçimler için ise Ankara'dan Çankaya eski Belediye Başkanı Doğan Taşdelen, İstanbul'dan İstanbul Milletvekili Zekeriya Temizel ve İzmir'den İzmir Milletvekili Ahmet Piriştina'yı aday göstermiştir.¹⁴⁸⁷ DSP, özellikle İstanbul'a ağırlık vermiş, hatta FP'nin İstanbul'daki etkisini kırabilmek için Temizel'den önce Tantan'a DSP'den aday olması teklifi de götürülmüş olsa da 1995'ten beri temiz siyaset iddiası ve siyasal İslam karşıtlığı üzerinden ortaklık kurulan ANAP lideri Yılmaz'ın izin vermemesi üzerine böyle bir transferden vazgeçilmiştir. Ayrıca Tantan'ın iki partinin ortak adaylığı da gündeme gelmiş, ancak

¹⁴⁸³ Cumhuriyet, 28 Şubat 1999.

¹⁴⁸⁴ DSP'nin il il aday listesi için bkz. Cumhuriyet, 25 Şubat 1998.

¹⁴⁸⁵ Cumhuriyet, 24 Şubat 1999.

¹⁴⁸⁶ Yavuz, a.g.e., s. 107-108.

¹⁴⁸⁷ Cumhuriyet, 25 Şubat 1999.

bu da mümkün olmamıştır.¹⁴⁸⁸ DSP'nin İstanbul'a verdiği önem¹⁴⁸⁹ ve rejim arasında kurduğu bağlantı, Temizel'in söylemine de yansımış ve Temizel, kampanyasını başlatırken yaptığı ilk konuşmada, İstanbul'un laik ve demokratik bir Türkiye için elzem olduğunu ifade etmiş, İstanbul'u çağdaş, demokratik ve hakça bir düzene kavuşturduktan sonra bunun tüm Türkiye'ye yayılacağını altını çizmiştir.¹⁴⁹⁰

DSP, seçimlerde seçmenin karşısına 114 sayfalık yapılacaklara ağırlık verilen bir bildirge ve 30 sayfalık yapılanlara ağırlık verilen bir özet bildirgeyle çıkmıştır. Parti, kendisini diğer rakiplerinden yalnızca bir vaatler demeti sunarak değil, aynı zamanda bu vaatlerin nasıl yapılacağını ve maddi kaynak gerektiren vaatlerin kaynağının nerelerden temin edileceğini de açıkladığını ifade ederek ayrıştırmıştır.¹⁴⁹¹ DSP'nin 55 ve 56. Hükümetler döneminde ülkeyi yönetmeye en hazır kadroya sahip olduğunun ve artık DSP'siz bir hükümetin düşünülemeyecek hâle geldiğinin belirtildiği bildirgenin 1995 Seçim Bildirgesi'nin bir devamı ve tamamlayıcısı olduğu ifade edilmiştir.¹⁴⁹² Bu yolla parti, seçmenlere bir ilkesel tutarlılık mesajı iletmiştir. Refahyol Hükümeti döneminde devletin ve rejimin devlet kuruluşlarının birbirinden kopmasından kaynaklı olarak ağır bir bunalıma sürüklendiğini ifade eden bildirmede, DSP'nin bu kopukluğu gidererek kurumlar arasında uyumu gidermeye katkıda bulunduğunun altı çizilmiştir.¹⁴⁹³ DSP'nin demokratik nitelikli Cumhuriyeti güçlendirerek, “İnançlara saygılı laiklik” ilkesi doğrultusunda Sünni-Alevi kardeşliğini de pekiştirdiği ifade edilmiştir. Ayrıca DSP'nin diğer ortaklarıyla beraber; atılımcı bir eğitim reformu başlattığı, kapsamlı bir vergi reformunun temellerini attığı, KOBİ'lere büyük destek

¹⁴⁸⁸ Yavuz, a.g.e., s. 110.

¹⁴⁸⁹ DSP'nin İstanbul İlçe Belediye Başkan Adayları: Tuğrul Akoğlu (Adalar), Mustafa Değirmenci (Avcılar), Yusuf Atlı (Bayrampaşa), Kasım Tunci (Bahçelievler), Tankut Dinç (Beşiktaş), Alaattin Köşeler (Beykoz), Seyithan Kaplan (Beyoğlu), Ahmet Rüstem Sanay (Bakırköy), Oğuz Berberoğlu (Bağcılar), İslam Dikmenli (Büyüçekmece), Turan Kolcuoğlu (Çatalca), Ali Kılıç (esenler), M. Saim Duruman (Eyüp), Faik Kemal Özoğuz (Eminönü), İsmet Taka (Fatih), Mehmet Altınbaş (Güngören), Mustafa Hayta (Gaziosmanpaşa), Kemal Gündoğdu (Kartal), Ahmet Hamdi Doğan (Kadıköy), Nihat Bulut (Kağıthane), F. Halidun Özbatur (Küçükçekmece), Nuri Erkoç (Maltepe), Mehmet Salih Usta (Pendik), Erol Aydın (Sarıyer), Yavuz Çengel (Silivri), Hakkı Gökberber (Sultanbeyli), Cengiz Bektaş (Şile), Mustafa Sarıgül (Şişli), Bülent Çağ (Tuzla), Tevfik Mısırlı (Ümraniye), İhsan Özkes (Üsküdar), Hasan Karoğlu (Zeytinburnu); Cumhuriyet, 24 Şubat 1999.

¹⁴⁹⁰ Cumhuriyet, 28 Şubat 1999.

¹⁴⁹¹ DSP, **Demokratik Sol Parti'nin Seçim Bildirgesi (1999)**, DSP Yayınları, Ankara, 1999a, s. 4.

¹⁴⁹² Aynı yer.

¹⁴⁹³ DSP, **Demokratik Sol Parti'nin Seçim Bildirgesi Özeti (1999)**, DSP Yayınları, Ankara, 1999b, s. 3.

sağladığı, Güneydoğu ve Doğu Anadolu’da yatırımları özendirerek terörün yurtiçi kaynaklarını kuruttuğu, çetelerin, mafyaların ve yolsuzlukların üzerine gittiği, bölücü terörün başını etkisiz duruma getirdiği, yaklaşık 42 bin mevsimlik işçiyi 12 ay tam ücretle çalışabilir duruma getirdiği, enflasyonun 8 yılın ardından ilk kez DSP Azınlık Hükümeti’nin %50’den %48.3’e indirdiği, asgari ücrete iki yıl üst üste %100’den fazla bir oranda zam yaptığı, Güneydoğu ve Doğu’da kamu hizmetinde bulunanlara ek ücretler sağladığı, Rusya kaynaklı küresel krize rağmen kapsamlı bir altyapı yatırım programını uygulamaya başladığı ve Türkiye’yi bölgesel bir güç hâline getirmeyi amaçlayan barışçı bir politika izlediği ifade edilmiştir.¹⁴⁹⁴

DSP, seçim bildirgesinde “Katılımcı Demokrasi” kavramını kullanmış ve bu kavramı, yönetimlerin sağlıklı bir hâl alabilmesi için olmazsa olmaz unsurun “toplum kesimleri”nin karar alma süreçleri ve pratiklerine aktif olarak katılması olarak açıklamıştır. Partinin toplumun karar alma süreçlerine aktif olarak katılmasını sağlamadaki kararlılığını Şubat 1999’da yapılan Ekonomik ve Sosyal Konsey Toplantısı’yla ispatladığı ifade edilmiştir.¹⁴⁹⁵ Muhtelif işçi ve işveren kuruluşlarının katıldığı ve ilk kez düzenlenen bu toplantı, toplumsal yaşamın ortakları arasında diyalogun geliştirilmesi ve sendikal faaliyetlerin önündeki engellerin kaldırılması konusunda bir iyi niyet göstergesi olduğu için AB tarafından da olumlu karşılanmıştır.¹⁴⁹⁶ Bütçe disiplininin sağlanması, dışarıya finansman sağlamak amacıyla Eximbank’ın kredilerini arttırması, Halk Bankası’nın KOBİ’ler için kredileri arttırması ve işten çıkarmaları izleyerek nedenlerini belirlemek için işçi, işveren ve hükümet yetkililerini içeren bir komisyon kurulması gibi Konsey’de alınan kararların toplantının hemen ardından uygulandığı; niteliksiz dışalımın önlenmesi, bankacılıkta dışarıya destekleyici düzenlemeler yapılması, Sosyal Güvenlik Reformu için tarafların beraberce çalışması, tarımsal üretimde planlamaya gidilerek üretim fazlalığı oluşmasının önüne geçilmesi, hayvancılığın desteklenmesi ve işsizliğe yol açan özelleştirme uygulamalarının önlenmesi konularında da uzlaşmaya varıldığı ifade

¹⁴⁹⁴ A.g.e., s. 3-5.

¹⁴⁹⁵ A.g.e., s. 6.

¹⁴⁹⁶ “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu”, **Avrupa Birliği**, Çevrimiçi Erişim: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2021).

edilen bildirgede, DSP'nin henüz iktidarının ilk ayında attığı bu adımların katılımcı demokrasiye bakışındaki samimiyetini ortaya koyduğu ifade edilmiştir. Ancak bildirge, DSP'nin katılımcı demokrasiye bakışının yalnızca bunlardan ibaret olmadığını ifade ederek, partinin anayasal engelleri kaldırmakla ilgili görüşlerine de yer vermiştir.¹⁴⁹⁷

DSP, toplum kesimlerinin TBMM'de daha etkin bir hâle getirilmesi amacıyla sendika ve meslek odası temsilcileri, denetçileri, yöneticileri ve avukatlarının milletvekili olmalarını yasaklayan ve Türkiye'nin demokrasisi için bir utanç olan anayasanın 82. maddesinin değiştirileceği, seçilme yaşının 30'dan 25'e indirilmesi için mücadele edileceği, öğrencilerin üniversite yönetimine etkin şekilde katılımının destekleneceği, işçilerin 1963'te edindikleri toplu sözleşme ve grev haklarını büyük ölçüde kısıtlayan anayasanın 54. maddesindeki kısıtlamaların kaldırılması için çaba gösterileceği, memurların da toplu sözleşme ve grev haklarına sahip olabilmeleri için girişimlere devam edileceği, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nda (HSYK) Adalet Bakanlığı'nın yetkilerinin sınırlandırılarak demokratik bir düzene kavuşturulacağı, YÖK'ün muhafaza edilerek yasal sınırlarının arttırılıp üniversite özerkliğinin ileri boyutlara taşınacağı ve ulusal bağımsızlıkla çelişmemek kaydıyla özelleştirmeyi engelleyen anayasa maddelerinin kaldırılacağı gibi katılımcı demokrasi yönünde toplumu dönüştürmek için öncelikleri olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁹⁸ Bunun yanında DSP, insan hakları ve “anlatım özgürlüğü”nün sınırlarını da ulusal bütünlüğü ve laikliği zedelememek olarak çizmiştir.¹⁴⁹⁹

DSP'nin argümanlarından Ecevit'in CHP yıllarından beri savunduğu halkın yönetime katılımı için seçilme yaşının düşürülmesinden devletin işçi ve işveren arasında hakem rolü oynayacağı bir uzlaşma rejimine kadar birçok vaadin küreselleşme sürecinde kullanımı yaygınlaşan “katılımcı demokrasi” kavramı çerçevesinde yeniden gündeme getirdiği anlaşılabılır. Ancak DSP, 28 Şubat öncesi dönemde savunduğu YÖK'ün kaldırılması gibi argümanlardan vazgeçmiş ve bunun yerine onun varlığı içinde bir üniversite özerkliği tasarlamıştır. Bunun nedeni, tıpkı insan hakları ve anlatım

¹⁴⁹⁷ A.g.e., s. 8.

¹⁴⁹⁸ A.g.e., s. 8-10.

¹⁴⁹⁹ A.g.e., s. 10.

özgürlüğü için çizilen ulusal bütünlüğü ve laikliği zedelememe sınırı gibi, üniversiteleri Kürt hareketine ve siyasal İslamcı harekete yakın akademisyenlerden arındırmak ve DSP'nin de “siyasi simge” olarak gördüğü türbanın üniversitelere girişinin önüne geçmek olduğu ifade edilebilir. Alternatif bir ifadeyle, DSP'nin bu vurgularından hareketle, onun müesses nizamın bozukluğunun karşısına “hakça düzen”i koyan ve toplumun din üzerinden manipüle edilmesinin ezen-ezilen arasındaki çelişkiyi görmenin önüne geçtiğini iddia eden, bu yüzden özgürlüklerin kısıtlanmasının önündeki tüm engellere meydan okuyan bir partiden rejimi tehlikede hissettiği bir dönemde kurumsal ve yasal çeşitli sınırların korunması gerektiğine inandığı söylenebilir. Bu yaklaşım, Ecevit'in sosyal demokrasinin felsefi kökenleri bağlamında etkilendiği Kant felsefesinin toplumda özgürlükleri korumak için “engellenmenin engellenmesi”ni öngören ve özgürlüklerin engellenmesine sebep olan faktörlerin zor yoluyla engellenmesini meşru kılan anlayışıyla örtüşmektedir.

DSP, kent-kırsal nüfus dengesinin kırsal aleyhine bozulmasının¹⁵⁰⁰ nedenini kırsalın ihmal edilmesi olarak görürken, bu nüfus hareketliliğinin de kültür çatışmalarını arttırdığını ifade etmiştir.¹⁵⁰¹ DSP, köykent projesini, bu kez “köykent düzenlemesi” olarak ifade etmiş ve altyapı hizmetlerinden sosyal hizmetlere köylülerin tüm uygarlık nimetlerine düşük maliyetle ulaştıkları yakın köyler arasındaki bir işbirliği ve eşgüdüm düzeni olarak tanımlamıştır. Bunun köylülükten kentliliğe yumuşak bir geçişe vesile olacağı vurgulanırken, köylülerin boş zamanlarını tarım dışı sektörlerde çalışarak gelir düzeylerini arttırmaları yönünde çaba harcanacağı ve çiftçileri dar gelirlilikten kurtarmak için tarım sigortası uygulanacağı da not düşülmüştür.¹⁵⁰² DSP, köykent projesi kapsamında köyleri de içine alarak etkili ve kapsamlı bir sağlık reformunun tüm Türkiye’de yapılacağını ve yeşil kart uygulamasının daha adil bir düzleme oturtulacağını ifade etmiştir.¹⁵⁰³ Parti, eğitim alanında parçası olduğu son iki hükümet döneminde; 8 yıllık zorunlu eğitimle eğitimin yaygınlaştırıldığını, meslek ve sanat öğretiminin özendirilerek kalkınma için gerekli olan nitelikli insan gücünün

¹⁵⁰⁰ 2000’de kırsal nüfus %35’e gerilerken, kent nüfusu %65’e çıkmıştır. Detaylı bir çalışma için bkz. Murat Yılmaz, “Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012)”, **Atatürk Üniversitesi Doğru Coğrafya Dergisi**, C. XX, Sayı: 33 (Ocak 2015), s. 161-188.

¹⁵⁰¹ DSP, a.g.e., 1999b, s. 10.

¹⁵⁰² A.g.e., s. 11.

¹⁵⁰³ A.g.e., s. 12.

arttırılmaya çalışıldığını, üniversiteye giriş için iki sınav yerine tek sınav uygulamasına geçildiğini ve yatılı bölge okulları ve pansiyonlu bölge okullarının sayısının arttırılırken, taşınalı eğitimin de yaygınlaştırılarak masrafların çoğunlukla devlet tarafından karşılandığını belirtmiş ve bu uygulamaların daha da ileriye taşınacağına altını çizmiştir.¹⁵⁰⁴

DSP, Cumhuriyet döneminde kadınların birçok hak kazanmakla beraber, pratikte kadın-erkek eşitliğinin yeterli düzeyde sağlanamadığını, bunun nedenin ise kadınların eğitim faaliyetlerine yeterli düzeyde katılamaması olduğunu vurgulamıştır. Öyle ki, Güneydoğu'daki kadınların birçoğu Türkçe dahi bilmemektedir. DSP'nin kadınların toplumsal ve siyasal yaşamdaki rollerini arttırmak için her türlü adımı atacağı ifade edilmiş ve bu doğrultuda yerel seçimlerde İl Genel Meclisi, Belediye Meclisi ve Belediye Başkanlığı olmak üzere çoğu seçilebilecek yerlerden toplan 1525 kadının aday gösterildiği not düşülmüştür.¹⁵⁰⁵ Ancak, kadınların toplumsal hayata katılmasının önündeki en büyük engellerden biri aslında DSP'nin de kadınlara karşı son derece bahşedici bir üslupla rol biçtiği bu eril dildir. Dolayısıyla materyalist dönem siyasetçisi olan Ecevit'in post-materyalizm sürecinde Türkiye'de yükselişe geçen feminist hareketin taleplerini yakalayamadığı ifade edilebilir.

Sosyal güvenlik alanında SSK'nın sorunlarını çözecek temel reformların hazır olduğu, sosyal güvenlikle işsizlik sigortası ve çiftçilere sağlık sigortası gibi uygulamalarla eşitliğin sağlanacağı da bildirgede not edilmiştir.¹⁵⁰⁶ DSP'nin gitgide yumuşayan özelleştirme karşıtı tutumu, bu dönem IMF'nin de talepleri sonucunda daha da yumuşamış, öncelik özelleştirmelerin sebep olduğu işsizliğe kesinlikle izin vermemek şeklinde tanımlanmıştır. Bunun yanında, özelleştirmelerin bütçe açıklarını kapatmak için değil, ekonomi için en yüksek verimi elde etmek ve mülkiyetin tabana yayılmasını sağlamak amacıyla yapılacağı ifade edilmiştir. Bunun yanında stratejik önemi bulunan KİT'lerde özelleştirme yerine, yukarıda detaylı biçimde açıklanan, özerkleştirme politikasının uygulanacağı da açıklanmıştır.¹⁵⁰⁷ 1995'te olduğu gibi bu bildirgede

¹⁵⁰⁴ A.g.e., s. 12-13.

¹⁵⁰⁵ A.ge., s. 13-14.

¹⁵⁰⁶ A.g.e., s. 14.

¹⁵⁰⁷ DSP, a.g.e., 1999a, s. 19.

tekrarlanan bir diğer kısım da rant ekonomisine son verilerek, onun sebep olduğu gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesi olmuştur.¹⁵⁰⁸ Ecevit'in CHP yıllarından beri savunageldiği üretici ve tüketicilerin aktif katılımıyla pazar ekonomisinde tekelleşme ve kartelleşmenin engelleneceğiyle ilgili argüman da bildirgede tekrar edilen bir başlık olmuştur.¹⁵⁰⁹ Parti, halk ortakları ve KOBİ'lerin yıllarca çektikleri kaynak sıkıntısını aşmak için kurulduğu günden beri savunageldiği üretken yatırımların Halk Bankası kredileriyle teşvik edilerek aşılması gerektiği fikrini gerçekleştirme konusundaki samimiyetini parçası olduğu 20 aylık iktidar dönemlerindeki teşviklerle ortaya koyduğunun altını çizmiştir.¹⁵¹⁰ Yeni iktidarı döneminde ise bu teşvikleri devam ettirmekle beraber, özellikle istihdamı artırıcı yatırımlar planlayan işverenlere destek olunacağı ifade edilmiştir. Altyapı yatırımları için yap-işlet-devret modeli öngören parti, yabancı sermayenin de finans ya da faiz yatırımı yerine yüksek teknolojiye yatırım yapmaya özendirileceğini not etmiştir.¹⁵¹¹ DSP, bir yandan krizden negatif yönde etkilenen yatırımcıların destekleneceğini vurgularken, diğer yandan da bu yatırımcılara işten çıkarmalardan kaçınmalarının önkoşul olarak sunulacağını altını çizmiştir.¹⁵¹² Dolayısıyla DSP'nin ithal ikameci dönemin tam istihdam iddiasının ortadan kalktığı ve yaygın işsizliğin ortaya çıktığı neoliberal dönemde yapacağı dönüşümü, Ecevit'in her dönemki iddiası olan müesses nizamı mümkün olduğunca halkın refahı yönünde dönüştürme düşüncesinin bir uzantısı olarak, mülkiyeti tabana yaymaktan evvel istihdamı tabana yaymaya dayandırdığı ifade edilebilir.

Enerji ve altyapı yatırımları ile GAP'ın önceleneceği ve bu alanlarda herhangi bir aksaklığın mutlak süratle önüne geçileceği ifade edilen bildirgede, DSP'nin iktidar döneminde bölgedeki göç ve terörün yarattığı ekonomik yıkımı ortadan kaldırmak için 4325 sayılı özel yasayı¹⁵¹³ çıkardığı ifade edilmiştir.¹⁵¹⁴ DSP'nin önceki dönemlerle karşılaştırıldığında neoliberalizme söylem bazında en yakın olduğu yer “Finansal

¹⁵⁰⁸ A.g.e., s. 19-20.

¹⁵⁰⁹ DSP, a.g.e., 1999b, s. 15.

¹⁵¹⁰ DSP, a.g.e., 1999a, s. 24.

¹⁵¹¹ DSP, a.g.e., 1999b, s. 15 ve DSP, a.g.e., 1999a, s. 27.

¹⁵¹² DSP, a.g.e., 1999b, s. 15.

¹⁵¹³ Olağanüstü Hal Bölgesi ve Kalkınmada Öncelikli Yöreler için vergi teşvikleri uygulamak, bedelsiz kamu arsa ve arazisi temin etmek gibi uygulamalarla istihdamı artırmayı öngören kanun. Detaylı bilgi için bkz. Resmî Gazete, 23 Ocak 1998.

¹⁵¹⁴ DSP, a.g.e., 1999b, s. 15 ve DSP, a.g.e., 1999a, s. 30.

Piyasalar Programı” olmuştur. Genel olarak reel sektörü daraltan, dünya genelinde bir “finansallaşma” eğilimi gösteren ve finans sektörünü genişleten neoliberalizmin¹⁵¹⁵ bu niteliklerine atıfla, küreselleşme ve teknolojinin finans sektörü ve reel sektör arasındaki etkileşimi arttırdığından söz edilmiş ve Türkiye’nin uluslararası finans piyasalarıyla entegre olmasına engel olan yapısal engellerin ivedilikle ortadan kaldırılacağı vurgulanmıştır.¹⁵¹⁶ Buradan da görüldüğü gibi DSP, neoliberal düzenin en önemli parçası olan uluslararası finans piyasaları, yapısal reformlar ve deregülasyon gibi kavramları açıkça kullanmış ve partinin neoliberal düzenin dayatmalarına entegre olmak için öncü aktör olmayı kabul ettiği de ifade edilmiştir. DSP’nin deregülasyon tanımı, 1995 Seçim Bildirgesi’nden bahsederken detaylı biçimde açıklandığı gibi, neoliberalizmin tanımıyla aynıdır. Bu tanım, mali piyasalarda devletin rolünü “etkili denetim”e indirgeyerek¹⁵¹⁷, piyasaya refahın adil dağıtımı için yapılan müdahalelerin önüne geçen bir bakıştır.

Bankaların gözetim ve denetimsizlikten azade olmalarına neden olan yasal boşluğun bir an önce doldurulacağını ifade eden parti, bunun sonucunda kaynak yapısı, aktif kalitesi, likidite, emniyet ve rantabilite ilkelerinin uluslararası standartlara göre yeni bir düzenlemeye tabi tutularak, halkın tasarruflarının Türkiye yararına kullanılmasının sağlanacağını vurgulamıştır.¹⁵¹⁸ Kayıtdışı ekonominin alanının maksimum düzeyde daraltılacağı, tüm işçilerin sosyal sigorta kapsamına alınması için çaba gösterileceği, yerli malı kullanımının psikolojik araçlarla teşvik edileceği ve özelleştirmede halkın katılımı ile toplumun yararının gözetileceği de ayrıca vurgulanmıştır.¹⁵¹⁹ DSP’nin Doğu ve Güneydoğu’da işsizlik, yoksulluk ve feodal yapıyı kader olmaktan çıkarmak ve bölücü terör örgütünün beslendiği bu sorunları ortadan kaldırarak, onun en büyük kaynağını kurutmak gibi dört temel amaçla büyük bir kalkınma hamlesi başlattığının ifade edildiği bildirgede, güvenlik ve bölgesel gelişmenin simültane ilerlemesi gereken

¹⁵¹⁵ Gerard Dumenil ve Dominique Levy, “*The Neoliberal (Counter-) Revolution*”, **Neoliberalism: A Critical Reader**, Alfredo Saad-Filho ve Deborah Johnston (Ed.), Pluto Press, Londra, s. 13-14.

¹⁵¹⁶ DSP, a.g.e., 1999a, s. 37.

¹⁵¹⁷ Aynı yer.

¹⁵¹⁸ A.g.e., s. 38.

¹⁵¹⁹ DSP, a.g.e., 1999b, s. 16.

süreçler olduğu ifade edilmiştir. DSP, yukarıda açıklanan önlemlerin hızlandırılarak devam edeceğini de vurgulamıştır.¹⁵²⁰

DSP, kamu yönetimi sahasında memurların özlük haklarını iyileştirirken, diğer yandan kamu yönetiminin niteliğinin de arttırılacağını ifade etmiştir. Parti, Kamu Personeli Seçme Sınavı'nın 56. Hükümet tarafından getirildiğini anımsatarak, kamu alımlarında kayırmacılığın önüne geçildiğini de anımsatmıştır.¹⁵²¹ Yerel yönetimleri, aşırı merkeziyetçiliğin önüne geçmek için etkin kılacağı ve halk katılımını arttıracığı; erken Cumhuriyet döneminin ardından duran, ekonomiye ve turizme büyük katkısı olan demiryolu seferberliğinin yeniden başlatılacağı; “bölge-merkezli dış politika” anlayışının sürdürülerek, Avrupa ve Asya'nın bütünleşme noktasına geldiği Avrasyalaşma sürecinde Türkiye'nin öneminin günden güne arttırılacağı ve ulusal bir savunma sanayii kurulacağı da DSP'nin bildirgesinde kendisine yer bulan argümanlardan olmuştur.¹⁵²²

DSP lideri, seçim mitinglerine İzmir'den başlamış ve ilk mitingini 21 Mart 1999'da İzmir'de yapmıştır. Ecevit'in seçim dönemi boyunca DSP'nin kuruluşundan beri devamlı yükselen grafiğini vurgulayarak, “1995'teki seçimlerde solun birinci partisi olmuştuk, 18 Nisan'da Türkiye'nin birinci partisi olacağız” demiştir.¹⁵²³ Bunun yanında Ecevit, yine seçim süreci boyunca DSP'nin mevcut durumda birinci parti olduğunu vurgulayarak, rakip parti liderlerinin de bunu kabul ettiğini ifade etmiştir.¹⁵²⁴ O, seçim yaklaştıkça bu konudaki iddiasını arttırmış ve seçimden sonra kendisinin hükümeti kuracağını, ancak milletin ortağının kim olacağına karar vereceğini ifade etmiştir.¹⁵²⁵ Dolayısıyla Ecevit, hem seçimlerden birinci parti olarak çıkacağını hem de tek başına iktidar için DSP'nin yeterli çoğunluğa ulaşamayacağını öngörmüştür. Hatta Ecevit, seçimlere bir haftadan az bir süre kala üçlü bir koalisyon ihtimalinin de olduğunu altını çizmiştir.¹⁵²⁶ DSP'nin dönem sonunda partide kalan 61

¹⁵²⁰ DSP, a.g.e., 1999a, s. 42-43.

¹⁵²¹ DSP, a.g.e., 1999b, s. 17.

¹⁵²² DSP, a.g.e., 1999b, s. 18-20.

¹⁵²³ Cumhuriyet, 22 Mart 1999.

¹⁵²⁴ Aynı yer.

¹⁵²⁵ Cumhuriyet, 31 Mart 1999.

¹⁵²⁶ Cumhuriyet, 13 Nisan 1999.

milletvekiliyle ülkeyi yönetmeye hazır bir kadrosu olduğunu çoktan gösterdiğini ifade eden Ecevit, bunun DSP'nin eğer tek başına iktidara gelirse neler yapabileceğinin de açık kanıtı olduğunu vurgulamıştır.¹⁵²⁷ DSP'nin bu seçimlerin yerel ayağında başarı şansı olmadığını söyleyen muhalefet partilerine karşı Ecevit, artık devrin değiştiğini ve insanların dürüst ve yapıcı yapısından kaynaklı olarak yerelde de DSP'yi tercih edeceklerine inandığını ifade etmiştir.¹⁵²⁸ O, seçim kampanyası boyunca DSP'nin “bölge-merkezli dış politika” anlayışını da hatırlatmış ve AB'nin eninde sonunda Türkiye'nin kapısını çalıp birliğe katılması için ricacı olacağını ifade etmiştir. Ecevit, Türkiye'nin aynı anda Avrupalı, Orta Asyalı, Balkanlı ve Ortadoğulu olduğunu da yeniden vurgulamıştır.¹⁵²⁹ O, bir önceki seçimden miras olarak “ulusal birlik stratejisi”ne de vurgular yapmış, bu yolda Güneydoğu'ya yapılan yatırımları hatırlattıktan sonra, yapay şekilde ortaya atılan Sünni-Alevi ayrımının da önüne geçtiklerini ifade etmiştir.¹⁵³⁰

DSP liderinin seçim sürecindeki bir diğer hedefi ise CHP'nin barajı aşmaması durumunda Atatürk'ün altı okunun yara alacağı ve Baykal'ın sürekli CHP'nin Atatürk'ün partisi olduğuyla ilgili propagandası olmuştur. O, CHP'nin bir önceki seçimde barajı kılpayı geçtiğini hatırlatarak Atatürkçülüğün hiçbir yara almadığını ifade etmiştir. Ayrıca o, Atatürk'ün DSP'ye de CHP'ye de sığmayacak kadar büyük olduğunu ve onun Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar bütün Türklerin lideri olduğunun altını çizmiştir.¹⁵³¹ Ecevit, Türkiye siyasetinde huzuru kaçıran Baykal ve Çiller olmak üzere iki lider olduğunu ifade etmiş ve DSP'nin tarikatçıları aday gösterdiğiyle ilgili ilanlar yayınlayan “Demokrasi ve Cumhuriyet için yurttaş girişimi”nin CHP'liler olduğuna işaret ederek, böyle bir durumun söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Gaffar Yakın'ın CHP'lilerin iddia ettiğinin aksine Cuma günlerinin resmî tatil olmasını önermediğini, yalnızca memurlar için Cuma namazı saatlerinin esnetilmesi için bir önerge verdiğini ifade ederek bunun da DSP'nin “inançlara saygılı laiklik” ilkesine uygun bir davranış olduğunun altını çizmiştir.¹⁵³² Yine bunun yanında

¹⁵²⁷ Aynı yer.

¹⁵²⁸ Cumhuriyet, 22 Mart 1999.

¹⁵²⁹ Cumhuriyet, 31 Mart 1999.

¹⁵³⁰ Cumhuriyet 22 Mart 1999.

¹⁵³¹ Cumhuriyet, 4 Nisan 1999.

¹⁵³² Cumhuriyet, 8 Nisan 1999.

CHP'nin geçmişte Kürt hareketiyle yaptığı işbirliği ve İSKİ skandalını hatırlatan Ecevit, geçmişinde bunlar olan bir partinin kendi CHP'sinin devamı olamayacağını, yalnızca mirasyedi olabileceğini not düşmüştür.¹⁵³³ DSP'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Zekeriya Temizel ise seçimler yaklaşırken DSP'nin oy oranının günden güne arttığını gören rakip partilerin DSP'ye verilen oyların RP'nin yarışı kazanmasına neden olacağı propagandası yaparak yerel seçimlerde FP korkusu üzerinden DSP'ye dönük bir anti-propaganda yapıldığını ifade etmiştir.¹⁵³⁴

CHP ise bu seçimlere “Anadolu Solu” söylemiyle girmiştir. Anadolu Solu, SHP'de 1992-1995 arasında egemen olan, CHP'de SHP'yle birleşmenin ardından 1999'a kadar hüküm süren “yeni sol” kavramının ikamesi olarak ortaya çıkmış bir kavram olmuştur. Bu yeni kavramsallaştırmanın ortaya çıkışında Ecevit'in CHP'yi “ithal solcu” olmakla suçlamasının ve yine Batı'daki sosyal demokrat hareketlerin ortaya attığı “Üçüncü Yol” ve “Yeni Merkez” gibi kavramların peşine takılmakla suçlamasının etkisi olduğu iddia edilebilir. Baykal ve CHP, Ecevit'in yerli (*nativist*) sol anlayışının seçmenden gördüğü teveccüh ve DSP'nin solun 1995 seçimlerinde solun birinci partisi hâline gelmesi sonrasında benzer bir arayış içine girmişlerdir. Anadolu Solu, Baykal'ın ifadesiyle, CHP'nin kendi ulusal-kültürel temellerinden destek alarak evrensel sosyal demokrat değerlere ulaşma arzusunun bir yansımasıdır.¹⁵³⁵ Dolayısıyla bu anlayışın “demokratik sol”un evrensel sol teoriyi yerelde egemen kılmayı hedefleyen sekter sol anlayışı reddederek, yerelden evrensel sosyal demokrat ilkelere ulaşmayı amaçlayan anlayışıyla örtüştüğü ifade edilebilir.

Baykal, bir sosyal demokrat hareketin bilinçli bir aşamaya evrilmesinin önkoşulunun inanç, ifade ve ibadet özgürlüğünü tanımak olduğunu vurgulamıştır.¹⁵³⁶ Anadolu Solu, bir Anadolu Hümanizması iddiasıyla Şeyh Bedrettin, Şeyh Edebali, Pir Sultan Abdal, Yunus Emre ve Mevlana gibi isimlerin, sosyal demokrat ilkelerle uyumlu biçimde, bir yandan insanlar arasındaki eşitliğe vurgu yaparken, öbür yandansa Anadolu aydınlanması için mücadele ettiklerini vurgulamıştır. Baykal, daha da ileri giderek, bu

¹⁵³³ Cumhuriyet, 12 Nisan 1999.

¹⁵³⁴ Cumhuriyet, 2 Nisan 1999.

¹⁵³⁵ Ahmet Hakan, **Deniz Baykal ve Anadolu Solu**, Birey, İstanbul, 2001, s. 85-87.

¹⁵³⁶ Fehmi Çakmur, **Aydınların Gözüyle CHP ve Anadolu Solu**, Vadi Yayınları, Ankara, 2002, s. 32.

isimlerin o günlerde yaşasalar sosyal demokrat önderlerden olabileceklerinin altını çizmiştir.¹⁵³⁷ Dolayısıyla 20. yüzyılın başında yaşadığı neo-Kantçı dönüşümle daha bireyci bir noktaya evrilen sosyal demokrasi, 1960'larda taleplerin kitleselleşmesiyle beraber yeniden kitlesel bir noktaya dönmüştür. Neoliberal dönemdeyse sosyal demokrasi hem Türkiye hem de Batı'da bir "neo-neo-Kantçı" anlayış şeklinde yeniden bireycileşmiştir. CHP ve Baykal, ideolojik zeminin yara aldığı bu dönemde bu boşluğu bireyci bir sol ilahiyat yorumuyla, Anadolu İslam düşünürlerinin hümanizmasını öne çıkartarak aşmaya çalışmıştır. Ayrıca onların İslam'ın bu bireyci yorumuyla bir yandan kitleselleşen siyasal İslam'ın kitleselleşmesinin önüne geçmeyi hedeflerken, diğer yandan da toplumdan teveccüh gören DSP'nin "sağa hapsedilmiş seçmen"lere hitap etme düşüncesi ile "inançlara saygılı laiklik" ilkesine karşılık vermeye çalıştıkları açıktır. Ecevit ve DSP'nin Osmanlı kurumlarına dayanarak ortaya attıkları Anadolu İslam anlayışının tarihsel olarak hoşgörülü olduğu iddiası, Baykal ve CHP tarafından Anadolu İslam düşünürlerine dayanarak ortaya atılmış ve hem radikalleşme olarak gördükleri siyasal İslam'ın önüne geçerken hem de siyasal İslam'ın tabanından oy alarak iktidar alternatifi hâline gelmeye çalışmışlardır.

Ayrıca bu dönem Baykal, Blairvari bir tavırla "karizmatik lider" kültü yaratma doğrultusunda bir imaj siyasetine de girişmiştir. Bir diğer Blairvari etkininse "Üçüncü Yol" tartışmaları ekseninde gerçekleştiği ifade edilebilir. Baykal, sağ-sol gibi ideolojik karşıtlıkları bir kenara koyarak Bilim Yönetim ve Kültür Platformu kurduklarını ve alanında uzman herkesin bilgisinden faydalanmaya hazır olduklarını ifade etmiştir. O, Almanya'da "Yeni Merkez", İngiltere'de Üçüncü Yol olarak adlandırılan politikalara uygun bir söylem benimsemiştir.¹⁵³⁸ Söylemin yakınlığının sebebi, partiye veri ve politika üretecek olan entelektüellerin ideolojik rotasından bağımsız, onların teknokratik yetilerinin önemsendiğini işaret eden diskurdur. Nitekim bu, Batı'daki sosyal demokratların da işçi sınıfını önceleyen politikalar yerine; halk lehine düzeni düşük enflasyon ve nitelikli işgücü gibi vasıtalarla kurabileceğine dair yeni inancın bir parçası gibi görünmektedir. Ecevit ve DSP, bir yandan piyasa koşullarına adapte olurken, diğer yandan kooperatifler, köykentler gibi projelerle halk kesimlerini

¹⁵³⁷ A.g.e., s. 46.

¹⁵³⁸ A.g.e., s. 37.

koruma içgüdüsünü taşıması dolayısıyla bu dönem hem CHP’den hem de Batılı sosyal demokrat aktörlerden ayrışırken, Baykal ve CHP, bu yönüyle Ecevit’in yerli sol projesinden tamamen ayrışarak Batılı sosyal demokrat diskura teslim olmuştur.

Anadolu Solu kavramı, CHP içinde tartışmalara neden olmuştur. Ercan Karakaş, Baykal’ın CHP’nin köklerini Şeyh Edebalı’da arayarak parti programının emek odaklı olmasına karşın, partiyi birey odaklı bir yere çekerek onu merkez sağa kaydırıldığını ifade etmiştir. Karakaş, partinin “önce insan” temasıyla hareket etmesi ve sağ-sol arasında ayrımın ortadan kalktığını iddia etmesi dolayısıyla da kendisinin bu saptamalarının haklılığının ortaya çıktığını vurgulamıştır. Baykal’ın CHP’yi ilk kurduğu dönemde önce “yeni CHP”, sonra blairvari bir diskurla “yeni sol”, en sonunda da “Anadolu solu” söylemine sarıldığını söyleyen Karakaş, bunun partinin kimliği ve siyasal yelpazedeki yerinin kaybolmasına sebep olduğunu ifade etmiştir.¹⁵³⁹ Bir diğer eski Bakan olan Mehmet Moğultay ise Baykal’ın “Üçüncü Yol”culuktan “Evliyalar Edebiyatı”na sürekli taklitçilikle halkla bütünleşebileceğini düşündüğünü, ancak bunun mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹⁵⁴⁰ Kültür eski Bakanı Fikri Sağlar ise Anadolu Solu’nun bir aldatmaca olduğunu ifade etmiş ve Baykal’ın 28 Şubat’ta tüm aktörlerin hatalar yaptığıyla ilgili sözlerine atfen, 28 Şubat’ın mantığını ve halkın laiklikle ilgili taleplerini anlamayıp, laik demokrasiyi savunmanın başat aktörü olan CHP’yi tarikatların peşine takma çabası içinde olduğunu iddia etmiştir.¹⁵⁴¹

Dönemin CHP Genel Başkan Yardımcısı İnal Batu’ysa CHP’nin sağa kaymadığını, sağın yıllarca haksız yere sahiplendiği 13. yüzyıldaki düşünürleri sahiplenerek CHP’nin Türkiye’nin tarihinden kopuk olmadığını gösterip partinin daha iyi anlaşılmasına vesile olması için çalıştıklarını ifade etmiştir. Kimsenin oyuna gözdikmediklerini vurgulayan Batu, insanı öncellemenin emeği önceleyen tavırdan bir

¹⁵³⁹ “Baykal, Partiyi Merkez Sağa Çekiyor”, **Evrensel**, 17 Mart 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/124082/baykal-partiyi-merkez-saga-cekiyor> (Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2021).

¹⁵⁴⁰ “CHP’de Muhalifler Ayaklandı”, **Hürriyet**, 22 Şubat 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/chp-de-muhalifler-ayaklandi-39228103> (Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2001).

¹⁵⁴¹ “CHP’nin Hedefi Sağ Seçmen mi?”, **Milliyet**, 9 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/the-others/chp-nin-hedefi-sag-secmen-mi-5294163> (Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2021).

kopuş olmadığını, bunun zaten sosyal demokrasinin özü olduğunu ifade etmiş ve küreselleşme döneminde insanı önplanda tutmanın bir gereksinim olduğunu altını çizmiştir.¹⁵⁴² Dolayısıyla DSP, “ortanın solu”, “demokratik sol”dan “ulusal sol”a gelirken, Baykal CHP’yi alternatif bir söylemle, önce “yeni sol”, sonraysa sol ilahiyat yorumuyla, neoliberal dönemin sosyal demokrat ideolojik formasyonunu harmanladığı “Anadolu solu” söylemine taşımıştır. Bu noktada iki partinin ortaklaştıkları nokta, Ecevit’in “sağa hapsedilmiş seçmen” olarak gördüğü kitleden oy almayı hedeflemeleri olmuştur. Bu, Türkiye’de 12 Eylül sonrasında seçmenin geldiğı noktanın daha sağda konumlandığının geç bir kabulü de olmuştur.

TABLO 12

18 Nisan 1999 Milletvekilliğı Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Sayıları	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayıları
DSP	6.919.670	22,2	136
MHP	5.606.583	18	129
FP	4.805.381	15,4	111
ANAP	4.122.929	13,2	86
DYP	3.745.417	12	85
CHP	2.716.094	8,7	-
HADEP	1.482.196	4,7	-
Diğer	1.515.961	4,9	-
Bağımsızlar	270.265	0,9	3

Kaynak: Çevrimiçi, www.tbmm.gov.tr, 29 Mayıs 2021.

*Milletvekili kazanamamakla beraber oyu da 1 milyonun altında olan partiler diğer kategorisine dahil edilmiştir.

4.5.1. Türban ve Koalisyon Tartışmaları

Tabloda da görüldüğü gibi, (TABLO 12) DSP milletvekilliğı genel seçimlerini birinci sırada tamamlamıştır. Bunun yanında aynı tarihte yapılan yerel seçimlerdeyse DSP;

¹⁵⁴² Aynı yer.

Büyükşehir Belediye Başkanlığında %19,3, İl Genel Meclis Üyeliğinde %18,7'yle birinci parti olurken, Belediye Başkanlığında ve Belediye Meclis Üyeliğinde sırasıyla aldığı %15,2 ve %16,2 oyla birinciliği sırasıyla %18,4 ve %18,2 oy alan FP'ye kaptırmıştır. DSP; Bartın, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Zonguldak, Bolu ve Kilis olmak üzere yedi il ve Eskişehir, Bursa, Mersin ile İzmir olmak üzere dört Büyükşehir Belediyesini kazanmıştır. Bunun yanında FP, İstanbul ve Ankara'yı yeniden kazanmış¹⁵⁴³ ve DSP'nin buraları Milli Görüş'ün elinden alma iddiası gerçekleşmemiştir.

Seçim sonuçları, Ecevit'in "sağa mahkum edilen seçmenleri" sola çekme stratejisinin başarısının yanında Türkiye'de siyasal İslam ve Kürt hareketine karşı yükselen ve şehirli-seküler seçimde karşılık bulan ulusalcılığın da gücünü göstermiştir. DSP ve MHP'nin birinci olduğu illerde HADEP sonuncu olmuş, bunun yanında MHP ya da DSP'nin %40'ın üzerine çıktığı illerde diğeri %10'larda kalmışlardır.¹⁵⁴⁴ Bu da şehirli-sekülerlerin oylarının Öcalan'ın yakalanmasının da ortaya çıkardığı milliyetçilik cereyanıyla beraber DSP-MHP arasında bölündüğünü göstermiştir. Seçim sonuçlarının bir koalisyon tablosunu zorunlu kılması üzerine, 1995 seçimlerinden önce oluşan ve dönem içinde koalisyonla somut bir hâle gelen ve Aydın Güven Gürkan'ın Ecevit'in merkez sağın iki aktöründen birini demokratik ve laik bir çizgide tutmak için Yılmaz'la bir diyalog oluşturma stratejisi¹⁵⁴⁵ olarak isimlendirdiği DSP-ANAP pozitif ilişkisi dolayısıyla iktidarın bir ortağının ANAP olması muhtemeldi. Burada beklenmeyen adım, MHP'nin de bu denkleme dahil edilmesi olmuştur. Kamuoyu ve iş çevrelerinin güçlü bir iktidar arzulaması dolayısıyla ve Ecevit'in RP'yle, Yılmaz'ın ise DYP'yle uzlaşmasının pek mümkün görünmemesi nedeniyle MHP'yi koalisyonun içine katılması en yakın tercih gibi görünmüştür. Bunun yanında, Aydın ve Taşkın'ın ifade ettiği gibi, Bahçeli'nin MHP'yi değiştirdiği algısı ve legal siyaset sınırları içinde tutma çabası dolayısıyla da kamuoyunda edindiği olumlu imaj, MHP'yi kurulacak olan koalisyonun muhtemel bir parçası hâline getirmiştir.¹⁵⁴⁶

¹⁵⁴³ Çevrimiçi Erişim: www.ysk.gov.tr (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2021).

¹⁵⁴⁴ Faruk Alpkaya, "Seçim Sonuçları Üzerine Bazı Gözlemler ve Öngörüler", **Birikim**, Sayı: 122 (Haziran 1999), Çevrimiçi Erişim: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-122-haziran-1999/2316/secim-sonuclari-uzerine-bazi-gozlemler-ve-ongoruler/5803> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2021).

¹⁵⁴⁵ Aydın Güven Gürkan, "Ecevit", **Vicdan Kanaması...**, Kalkedon, İstanbul, 2007, s. 133-134.

¹⁵⁴⁶ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 447.

Koalisyon görüşmelerine başlanmadan evvel ilk kriz, FP İstanbul Milletvekili Merve Kavakçı'nın yemin töreninde Genel Kurul'a türbanla girmesi sonucunda olmuştur. Kavakçı'nın parlamentoya türbanla girmesinin ardından DSP'li parlamenterler ayağa kalkarak "Dışarı...Dışarı" sloganlarıyla onu protesto etmişlerdir.¹⁵⁴⁷ Ecevit, henüz kendisi Genel Kurul'a girmeden evvel bir diğer FP'li parlamenter olan Nazlı Ilıcak'ın yanına gelerek kendisine durumu bildirdiğini ve desteğini istediğini ifade etmiş, ancak Genel Kurul'a girdiği esnada DSP milletvekillerini spontane bir reaksiyonla Kavakçı'ya karşı tepki verirken bulduğunu vurgulamıştır.¹⁵⁴⁸ Bu esnada DSP lideri, hükümet başkanı olarak bu önemli durumda söz istediğini Meclis Başkanlığına ifade etmiştir.¹⁵⁴⁹ Ardından kürsüye gelen Ecevit şöyle konuşmuştur:

"Sayın Başkan, değerli milletvekilleri, Türkiye'de hanımların giyim kuşamına, başörtüsüne özel yaşamlarında hiç kimse karışmıyor. Ancak burası hiç kimsenin özel yaşam mekanı değildir. Burası devletin en yüce kurumudur. Burada görev yapanlar, devletin kurallarına, geleneklerine uymak zorundadırlar. Burası devlete meydan okunacak yer değildir. Lütfen bu hanıma haddini bildiriniz."¹⁵⁵⁰

Ecevit'in bu konuşmasının ardından Genel Kurul'dan çıkmak zorunda kalan Kavakçı, yemin edememiştir. Gazetecilere laik ve demokratik rejime yalnızca DSP'nin sahip çıktığını ve diğer partilerin sessiz kaldıklarını ifade eden DSP lideri, diğer partileri "bu tarafsız kalılabilecek bir durum değil" diyerek eleştirmiştir. Onun bu tavrına karşı ANAP'lı Mustafa Taşar, aslında sorunun kendi gruplarının Meclis Başkanı'yla görüşmesi sonucunda çözüldüğünü, ancak Ecevit'in sanki DSP laikliğin tek savunucusuymuş gibi görünmeye çabaladığı için ANAP'ın bu uğraşlarını görmezden geldiğini ifade etmiştir.¹⁵⁵¹ Kavakçı, Genel Kurul'dan çıkarılmasının ardından TBMM'de yaptığı basın toplantısında kendisine dönük "provokatör" ithamlarına karşı "Asıl provokatör milleti hiçe sayanlardır" demiştir. Başını inancı dolayısıyla örttüğünü

¹⁵⁴⁷ Cumhuriyet, 3 Mayıs 1999 ve video görüntüsü için ayrıca bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=gvT2QMpjQeQ> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2021).

¹⁵⁴⁸ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 468-469.

¹⁵⁴⁹ TBMM, B:1, 02,05.1999, O:1, s. 11.

¹⁵⁵⁰ Cumhuriyet, 3 Mayıs 1999.

¹⁵⁵¹ Aynı yer.

ifade eden Kavakçı, Demirel'in kendisini "provokatör" olarak tanımlamasının taraflı bakışının bir göstergesi olduğunu belirtirken, aksi hâlde kendisine yemin ettirmeyenlerin provokasyon yaptıklarını görmesi gerektiğini dillendirmiştir. DYP ve MHP'yi de eleştiren Kavakçı, seçim meydanlarında başörtüsünü dillerinden düşürmezlerken parlamentoda kendisini yalnız bıraktıklarını öne sürmüştür.¹⁵⁵²

Mustafa Balbay, yaşanan olayın FP'nin yalnızca iktidara değil, her fırsatta rejime de muhalefet edeceğini gösterdiğini ifade ederken, bu olayın yıllardır verilen tavizlerin sonucunda türbanı Meclis'e getirdiğini gösterdiğini ve önlem alınmazsa başta üniversiteler olmak üzere tüm kamusal alanlarda türbanın görünür kılınmak isteyeceğini vurgulamıştır.¹⁵⁵³ Ali Sirmen ise FP'nin Merve Kavakçı'nın türbanıyla beraber bir yandan İSKİ skandalından bile daha büyük bir yolsuzluk olarak ifade ettiği akbil skandalının, diğer yandan da FP'nin rejime yönelik tehditlerinin üzerini örtmeye çalıştığını ifade etmiştir.¹⁵⁵⁴

Fehmi Kuru, önce usulen henüz yemin etmemiş Ecevit'in TBMM kürsüsünden yaptığı konuşmanın yapılmamış sayılması gerektiğini ifade etmiş, sonra da içeriğin bir "kavram saptırması" olduğunu söylemiştir. Ona göre devletin yöneten kurumlar TBMM çatısından çıksa da TBMM, Ecevit'in "Devletin en yüce kurumu" tanımının aksine, devlete karşı milli iradeyi ve milleti temsil etmektedir. Kuru, Ecevit'in bu saptırmayla bir anayasa suçu işlediğini ifade etmiştir.¹⁵⁵⁵ Ersin Nazif Gündoğan ise tek parti zihniyetinin yeniden hortladığını ve "CHP'nin devamı" olarak tanımladığı DSP'nin o dönemin "dayatmacı" zihniyetine öykündüğünü ifade etmiştir. Gündoğan, başörtüsünün bir partinin değil, bir medeniyetin, İslam medeniyetinin simgesi olduğunu belirtmiş ve isim vermeden Batı'yı işaret ederek kendi medeniyetine savaş açanların başka medeniyetlerle yarışamayacaklarını vurgulamıştır.¹⁵⁵⁶ Dolayısıyla o,

¹⁵⁵² Yeni Şafak, 3 Mayıs 1999.

¹⁵⁵³ Mustafa Balbay, "Ecevit'in Zorlukları", **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1999.

¹⁵⁵⁴ Ali Sirmen, "Türbanın Ardındaki", **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1999.

¹⁵⁵⁵ Fehmi Kuru, "Orwell'i Haklı Çıkarmak", **Yeni Şafak**, 4 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mayis/04/yazarlar/kuru/index.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

¹⁵⁵⁶ Ersin Nazif Gündoğan, "Medeniyet Krizi", **Yeni Şafak**, 4 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mayis/04/yazarlar/ngurdogan/index.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

DSP'nin medeniyet anlayışının Batı öykünmesinden ibaret olduğunu söylerken, aynı zamanda başörtüsünün de kendi muğlak “medeniyet”inin ayrılmaz parçası olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Mehmet Şeker ise Ecevit'in “inançlara saygılı laiklik” anlayışının ya seçim dönemleriyle sınırlı olduğunu ya da İslam'ı kapsamadığını belirtmiş ve halkın seçtiği vekile de tahammül edemediği için “Halkçı Ecevit”in halkçılığından da eser olmamasından kaynaklı olarak onun “çirkin kral”ı oynadığını ifade etmiştir. Ecevit'in gündelik yaşamda kadınların giyim kuşamına kimsenin karışmadığı yönündeki sözlerine atıfla, TBMM'de laikliği “zedeleyen” giyim kuşamın dışarıda neden zedelediğini sormuş ve bunun aslında üstü kapalı bir “sıra dışıdakilere de gelecek” uyarısı olup olmadığını sorgulamıştır.¹⁵⁵⁷ Kemal Kahraman, Ecevit'in seçilmiş bir milletvekili gibi değil de atanmış bir bürokrat gibi davranırken, DSP zihniyetine aykırı olan bir davranışın sanki devlete karşıymış gibi gösterildiğini de belirtmiştir. Bundan çıkarılacak anlamın “Ecevit eşittir devlet” olduğunu söyleyen Kahraman, Türkiye'nin eski kalıplara sığmayacak kadar büyük bir dönüşüm yaşadığını söyleyerek, bu mayanın tutmayacağını da vurgulamıştır.¹⁵⁵⁸

Kavakçı'nın yemini sırasında yanında bulunan ve yeminden önce Ecevit'le görüşen RP İstanbul Milletvekili Ilıcak, yemin töreni öncesinde Meclis kulisinde Ecevit'e Kavakçı konusunu hatırlattığını ve Gaffar Yakın'ın DSP için neyse, Kavakçı'nın da o olduğunu, hatta onun Yakın'ın aksine bir cemaate de mensup olmadığını ifade ettiğini yazmıştır. Bunun ardından Demirel'e Süleymancılarının lideri Kemal Kaçar'ı AP'den milletvekili yaptığını hatırlatan, Ecevit'in Yakın'ı Gülen'in tavsiyesiyle milletvekili yaptığını ima eden, hacca giden Hikmet Sami Türk'ün kadın olsa muhtemelen kapanacağını söyleyen Ilıcak, Star Gazetesi'nden Erdal Sağlam'ın MGK toplantısı esnasında askerlerin türbanlı yemin edilmesi durumunda “Meclis'in kepenkleri kapanır” şeklinde hükümete bir tehdit savurduğuyla ilgili iddiasını hatırlatmıştır. Ilıcak, bu iddia doğruysa Ecevit'in ders vermesi gereken kişinin Kavakçı değil,

¹⁵⁵⁷ Mehmet Şeker, “Çirkinleşiyorsunuz Bay Ecevit”, **Yeni Şafak**, 4 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mayis/04/yazarlar/mseker/index.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

¹⁵⁵⁸ Kemal Kahraman, “Devlet, Yani Ecevit”, **Yeni Şafak**, 4 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mayis/04/yazarlar/kkahraman/index.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

askerler olduğunu, yalnızsa da Ecevit'in Sağlam'ı tekzip etmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵⁵⁹

Dolayısıyla Ilıcak, Ecevit'in bir aktör değil, bir fikrin sözcüsü olduğunu ima etmiştir. Bu iddianın doğru olup olmamasından azade, Ecevit'in bu konuda gösterdiği katı tutumun nedeninin yeni bir 28 Şubat süreci yaşamamak olduğu ifade edilebilir. Nitekim 28 Şubat sürecinde askerlerin yönetime tam olarak el koymaması amacıyla meşru siyaset zemininde inisiyatif alan DSP lideri, askerlerin olası bir hassasiyetinin önüne geçmek istemiştir. Ecevit'in konuşmasından da anlaşıldığı üzere DSP, tepkisini doğrudan türbana ya da türbanlılara yöneltmeden bir kamusal-özel alan ayırımına gitmiş ve bu ayırım içinde de kendi tezini devlet geleneği, teamüller ve yasal kısıtlar üzerinden meşrulaştırmaya çalışmıştır. İlerleyen günlerde yaptığı bir başka açıklamada yeniden kamusal-özel alan ayırımına giden Başbakan, "Türbanın, Cumhuriyetin temel ilkelerini hedef alan bir politik simgeye dönüştürülmesine" mevcut kurallar çerçevesinde engel olunmaya devam edileceğini de tekrar vurgulamıştır.¹⁵⁶⁰ Ayrıca Ecevit'in gösterdiği sert tepkinin bir nedeninin de kendisini Cumhuriyet ve laikliğin teminatı olarak gösteren CHP'nin parlamentoda olmadığı bir dönemde takınacağı mutedil bir tavrın, onu laiklik hassasiyeti yüksek taban gözünde CHP'ye karşı dezavantajlı duruma düşerebileceğini düşünmesi olduğu iddia edilebilir.

Merve Kavakçı'nın ABD vatandaşı olması gerekçe gösterilerek Türk vatandaşlığından çıkarılıp milletvekilliğinin düşürülmesi üzerine, yukarıda da ifade edildiği gibi, Ecevit'in 1984'te aldığı KKTC vatandaşlığı gündeme gelmiştir. Bu konu, FP Karaman Milletvekili Zeki Ünal tarafından gündeme getirilmiş ve Ünal, iddialarını açıklık getirilmesi için bir soru önergesi vermiştir. İçişleri Bakanı Sadettin Tantan, verdiği yanıtta Ecevit'in Kıbrıs vatandaşı olduğuna dair devletin elinde herhangi bir resmî belge ya da kayıt olmadığını ifade etmiştir.¹⁵⁶¹

¹⁵⁵⁹ Nazlı Ilıcak, "Merve Kavakçı ve Köhne Siyasetçiler", **Yeni Şafak**, 4 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mayis/04/yazarlar/ilicak/index.html> (erişim Tarihi: 13 Haziran 2021)

¹⁵⁶⁰ TBMM, B:11, 04.06.1999, O:1, s. 173.

¹⁵⁶¹ "Ecevit, KKTC vatandaşı değil", **Hürriyet**, 7 Mart 2000, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ecevit-kktc-vatandasi-degil-39138357> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2021).

3 Mayıs 1999'da Cumhurbaşkanı'ndan hükümeti kurma görevini alan Ecevit, hükümetin asgari üç partili olacağını, ancak rejimin temel nitelikleriyle uyuşmayanların bu süreçten dışlanacağını belirterek¹⁵⁶² FP'li bir koalisyonun mümkün olmadığını üstü kapalı biçimde ifade etmiştir. Ecevit'in 8 Mayıs 1999'da başladığı ilk tur görüşmelerinde MHP lideri Bahçeli, türban yasağının kamuda sürmesini, ancak üniversitelerde kaldırılmasını talep etmiş ve Başbakan da bu talep üzerine düşüneceğini belirtmiştir. Aynı gün Yılmaz'la yapılan görüşmede ANAP'la 1995'ten beri süren olumlu ilişkiler devam etmiştir. İlk liderler turunda koalisyon ortaklığı teklifi götürmeyen Ecevit,¹⁵⁶³ partilerle ilkesel ayırım ve ortaklıkları test etmek istediği iddia edilebilir.

İkinci liderler turuna başlamak için Meclis Başkanlığı seçimini bekleyen DSP lideri, partisiyle MHP arasında Meclis Başkanlığının hangi partiden olacağıyla ilgili uzlaşmazlık dolayısıyla MHP'li bir formül yerine Yılmaz ve Çiller'in içinde olmadığı bir DSP-ANAP-DYP koalisyonu kozundan bahsetmeye başlamıştır.¹⁵⁶⁴ Onun bu yolla Tuğrul Türkeş'in başında bulunduğu parti içi muhalefete karşı henüz mutlak otoritesini tesis edememiş olan Bahçeli'yi hükümet dışı bırakarak, rüşdünü ispatlama imkanından yoksun bırakabileceği mesajını iletmeye çalıştığı düşünülebilir. Adaylık için son tarih olan 11 Mayıs 1999'da tüm partiler aday göstermiştir. DSP'nin adayı Uluç Gürkan olurken; MHP, Sadi Somuncuoğlu'nu; FP, Nevzat Yalçıntaş'ı; DYP, Ahmet İyimaya'yı ve ANAP, Yıldırım Akbulut'u aday göstermiştir.¹⁵⁶⁵ Meclis Başkanlığı ve türban üzerinde yaşanan DSP-MHP gerilimi gitgide artmış ve iki parti de bu konudaki mevcut pozisyonlarından taviz vermeyeceklerini açıklamışlardır. ANAP lideri Mesut Yılmaz, partisinin grup toplantısında, "DSP-MHP ilişkileri son derece sıkıntılı (...) hükümet kurma çalışmaları sıfır noktasında. Ecevit, görevi Cumhurbaşkanı'na iade bile edebilir" diyerek gerginliğin boyutunu ortaya koymuştur.¹⁵⁶⁶

¹⁵⁶² Cumhuriyet, 4 Mayıs 1999.

¹⁵⁶³ Cumhuriyet, 9 Mayıs 1999.

¹⁵⁶⁴ Cumhuriyet, 11 Mayıs 1999.

¹⁵⁶⁵ Cumhuriyet, 12 Mayıs 1999.

¹⁵⁶⁶ Cumhuriyet, 13 Mayıs 1999.

Ecevit, ikinci liderler turu öncesinde türban yasağı ve 8 yıllık kesintisiz eğitimin vazgeçilmez olduğunu da belirten 45 maddelik bir koalisyon protokolü taslağı hazırlamış ve MHP’den türban konusunda bir esneme beklediğini ifade etse de MHP, Meclis Başkanlığında FP’nin desteğini almak şartıyla FP’lilerin üniversitede türban yasağını kaldırma amacıyla TBMM’ye getirmeyi planladıkları öneriyi destekleyebileceklerini ifade ederek pazarlık yürütmeye başlamıştır.¹⁵⁶⁷ Ancak gündemi asıl sarsan olay, DSP’nin seçim başarısına sevinmekten çok, MHP’nin başarısına üzülen Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit’in 15 Mayıs 1999’da Fikret Bila’ya verdiği demeç olmuştur. MHP’nin değiştiğiyle ilgili iyimser havanın aksine, Bahçeli dahil bazı yöneticilerin değişmedikleriyle ilgili beyanlarından hareketle bu konuda kötümser olduğunu söyleyen R. Ecevit, şöyle devam etmiştir:

"Çocukları, gençleri örgütlediler, baskı altına aldılar, hatta silahlandırıdılar. 'Ya bizden olacaksın ya canından' dediler. Yıllarca sayısız can yaktılar, canlar aldılar. Bunların acısını unutmak kolay mı? Normal olarak bir siyasi parti, sosyal ve ekonomik açıdan topluma ferahlık getirmek amacıyla kurulur (...) kaba kuvvetle siyaset yapmaya kalkışanlar, ne demokratik anlamda 'parti' sayılabilir ne de milli birliği güçlendirebilirler. Hele bir de buna din istismarını katarlarsa, milli birliği, toplum huzurunu, laikliği ve demokrasiyi büsbütün zedelerler."¹⁵⁶⁸

Ayrıca o, MHP’nin kaba kuvveti yalnızca siyasi örgütlenmeyle de değil, mafyayla birlikte hareket ederek de kullandığını belirtmiştir. R. Ecevit’in özellikle laiklikle ilgili vurgusunun MHP’nin türbanın üniversitelerde serbest bırakılmasıyla ilgili ısrarı dolayısıyla gündeme getirildiği düşünülebilir. O, DSP’nin MHP’yle diyalog kurmaya çalıştığı bir dönemde MHP’nin böyle bir konuyu gündeme getirmesine karşı, DSP’nin de hassasiyetleri olduğunu, ancak bir hükümet krizine yol açmamak için bu önceliklerini bir kenara bıraktığının sinyalini vermiştir. Nitekim B. Ecevit de bu açıklamanın arkasında durarak, R. Ecevit’in DSP tabanının hassasiyetlerini gündeme getirdiğini ifade etmiştir. Dahası B. Ecevit, TBMM Grubundan MHP’yle koalisyon

¹⁵⁶⁷ Cumhuriyet, 14 Mayıs 1999.

¹⁵⁶⁸ Fikret Bila, “*Rahşan Ecevit’ten Bomba Gibi Sözler*”, **Milliyet**, 15 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/rahsan-ecevitten-bomba-gibi-sozler-5249258> (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2021).

görüşmeleri yapmak için onay aldıktan sonra, MHP'li bir koalisyonun içinde olmayı hiçbir DSP'linin içine sindiremediğini, ancak ülke için kaygıları bir kenara bırakarak, ülke için hayırlı olabileceğini düşündükleri bu modelde karar kıldıklarını ifade etmiştir.¹⁵⁶⁹ Bahçeli'nin hükümetin kuruluşu için DSP'nin “milliyetçi-ülkücü camia”dan özür dilemesini önkoşul olarak sunan açıklamasına karşı¹⁵⁷⁰ DSP lideri, geçmişte hem kendisinin hem de Raşan Ecevit'in ciddi saldırılara uğradıklarını, ancak bunun için kimseden özür beklemediklerini ifade ederek,¹⁵⁷¹ kendisine karşı 12 Eylül öncesinde yapılan suikast girişimleri ve saldırılarda MHP'nin de parçası olduğu Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin sorumluluğunu anımsatmıştır.

Ecevit'le hükümet kurmanın artık mümkün olmadığını belirten MHP kurmayları R. Ecevit olayını öne sürerken, DSP'liler Özkan ve Bahçeli arasında da bir görüşme olduğunu ve Bahçeli'nin Milli Eğitim Bakanlığının partisine verilmesini isteyerek, türbanla ilgili de en azından mevcut durumdan daha ileri giden bir düzenleme yapılmaması gerektiğini ifade ettiğini belirtmişlerdir.¹⁵⁷² Dolayısıyla DSP'liler, bu tartışmaların nedeninin MHP olduğunun altını çizmişlerdir. DSP'nin DYP ve ANAP'lı bir formül arayışını yeniden dillendirmesi üzerine ANAP lideri Yılmaz, bu formüle uzak olduğunu vurgulamış ve “Türkiye'nin en fazla çözüme muhtaç olduğu bir dönemde, gereksiz bir kriz yaşanıyor. Türkiye'nin (...) acil hükümete ihtiyacı var” diyerek hâlâ en geçerli formülün DSP-MHP-ANAP olduğunu ifade etmiştir. Yılmaz'ın Cumhurbaşkanı Demirel'den yardım istemesinin ardından Cumhurbaşkanı, tansiyonu düşürmek için geçmişin kavgalarının kan davasına dönüştürülmemesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁵⁷³ Demirel'in tarafları yumuşatmasının ardından Bahçeli, Türkiye'nin geçmişe saplanıp kalmaya tahammülü olmadığını, ancak geçmişten alacağı dersler olduğunu ifade ederken; Ecevit ise bu açıklamayı yürekten tebrik

¹⁵⁶⁹ “İçimize Sindiremiyoruz Ama...”, **Milliyet**, 17 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/icimize-sindiremiyoruz-ama-5249148> (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2021).

¹⁵⁷⁰ “Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sn. Devlet Bahçeli'nin DSP Genel Başkan Yardımcısı Raşan Ecevit'in Sözleri Üzerine Yaptığı Basın Toplantısı Konuşması”, MHP, 15 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/975/index.html (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2021).

¹⁵⁷¹ “İçimize Sindiremiyoruz Ama...”, **Milliyet**, 17 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/icimize-sindiremiyoruz-ama-5249148> (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2021).

¹⁵⁷² Cumhuriyet, 18 Mayıs 1999.

¹⁵⁷³ Aynı yer.

ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁷⁴ Taraflar arasında yaşanan kriz böylece yumuşamıştır. Bu sırada, 20 Mayıs 1999'da MHP'nin DSP'den TBMM Başkanlığı seçiminde özür dilememenin diyeti olarak beklediği destek gerçekleşmemiş ve DSP Grubunun, MHP ve ANAP adaylarının yarıştığı son turda ANAP'ın adayı Yıldırım Akbulut'a destek vermesiyle beraber Akbulut, TBMM Başkanı seçilmiştir.¹⁵⁷⁵ DSP lideri, 21 Mayıs 1999'da Bahçeli'ye resmî olarak koalisyon ortaklığı teklifini iletmiştir.¹⁵⁷⁶ 23 Mayıs 1999'da Bahçeli'den ve Yılmaz'dan olumlu yanıt alan Ecevit, üç partinin toplam milletvekili sayılarının 351 olmasına dikkat çekerek bunun güçlü bir hükümet için çok önemli olduğunu ifade etmiş ve bu sayının anayasa değişikliği için gereken 367'ye yakınlığı dolayısıyla birkaç oy eklenmesi durumunda kurucu meclis gibi de çalışabilecek bir hükümet kurduklarının altını çizmiştir.¹⁵⁷⁷

28 Mayıs 1999'da kurulan ve aynı gün Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan 57. Hükümet'te DSP, Başbakan Ecevit hariç 12 Bakanlık¹⁵⁷⁸ alırken, MHP'nin de Bakanlık sayısı aynı olmuştur. ANAP'ın 10 Bakanlık aldığı kabinenin Başbakan dahil toplam üye sayısı 35 olmuştur. Ayrıca kabinede yine kadın Bakan olmaması da dikkat çekicidir. DSP, ANASOL-D'den beri koruduğu Milli Eğitim ve Dışişleri Bakanlıklarını yine muhafaza etmiştir.¹⁵⁷⁹ DSP'nin aldığı Bakanlıklara bakıldığında, icracı koltuklar yerine devletin rotasını belirleyen ve kültürel hegemonyayı elinde tutmasına izin veren koltukları tercih ettiği görülebilir. Dolayısıyla DSP'nin rejimi demokrasi dışı bir yola çıkılmasına izin vermeden korumakta kendisine biçtiği rolü fikri olarak muhafaza ettiği iddia edilebilir. 4 Haziran 1999'da TBMM'de okunan hükümet programında, seçmenin sandıkta kutuplaşma değil uzlaşma istediğini gösterdiği belirtilmiş ve bir "uzlaşma ve atılım" hükümeti olarak tanımlanan 57. Hükümetin taraflarının bu sorumluluk anlayışıyla inisiyatif aldıkları vurgulanmıştır. Seçmenin dayattığı uzlaşmanın sonucu olarak hiçbir partinin programının tam olarak

¹⁵⁷⁴ Cumhuriyet, 19 Mayıs 1999.

¹⁵⁷⁵ Cumhuriyet, 21 Mayıs 1999.

¹⁵⁷⁶ Cumhuriyet, 22 Mayıs 1999.

¹⁵⁷⁷ Cumhuriyet, 24 Mayıs 1999.

¹⁵⁷⁸ DSP'li Bakanlar: Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan, Devlet Bakanı Hikmet Uluğbay, Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel, Devlet Bakanı Mustafa Yılmaz, Devlet Bakanı Hasan Gemici, Devlet Bakanı Fikret Ünlü, Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu, Kültür Bakanı İstemihan Talay, Orman Bakanı Nami Çağan ve Çevre Bakanı Fevzi Aytekin.

¹⁵⁷⁹ Cumhuriyet, 29 Mayıs 1999.

hükümet protokolüne aktarılamadığı da ayrıca ifade edilmiş¹⁵⁸⁰ ve uzlaşî ruhunun protokolden başlatıldığıının mesajı iletilmiştir. ANASOL-D Hükümeti döneminde olduğu gibi yine hem devletin laik niteliğinin korunacağı hem de din ve vicdan hürriyetinin teminatı olunacağı ifade edilirken, asıl dikkat çekici olan kadınların özel yaşamlarına karışılmayacağı, ancak kamusal alanda türbanın “siyasal simge”ye dönüştürülmesinin önüne “yürürlükteki” kurallara dayanılarak geçileceğinin ifade edilmesi olmuştur.¹⁵⁸¹ Burada bir yandan Kavakçı kriziyle alevlenen tartışma dolayısıyla türbanla ilgili daha net bir kamusal-özel alan ayrımı yapılmak istenmişken, diğer yandan MHP’nin en azından mevcut düzenlemelerden fazlasının yapılmaması konusundaki hassasiyeti, bu sahadaki yaptırımların mevcut düzenlemelere dayandırılacağı vurgusuyla giderilmeye çalışılmıştır.

Hükümetin önceliklerinin açıklandığı pasajda ise terörle mücadeleyi tahkim etmek amacıyla bir Pişmanlık Yasası çıkarılacağı, Bankacılık Yasası’nın ivedilikle çıkarılarak bankaların bağımsız organlar tarafından denetlenip uluslararası normlara uygun hâle getirileceği, Anayasa’nın 83. ve 100. maddelerinin değiştirilerek parlamenter dokunulmazlığın sınırlandırılacağı, örgütlü suçlara karşı yaptırımın arttırılacağı, DGM’nin yeniden düzenleneceği, yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilip kaynaklarının arttırılacağı ve Siyasi Ahlak Yasası’nın çıkarılacağı ifade edilmiştir.¹⁵⁸²

4.5.2. Öcalan’ın İdam Tartışmaları ve AB Paketleri

57. Hükümetin karşılaştığı ilk çarpıcı olay, 29 Haziran 1999’da PKK elebaşı Öcalan’ın İmralı’daki mahkemede idam cezasına çarptırılması olmuştur. Kararın ardından Başbakan, millete hayırlı olmasını dilerken, yargı süreci devam ettiği için herhangi bir yorumda bulunmasının doğru olmayacağını ifade etmiştir. Bunun yanında AB ve Avrupa Konseyi ile birlikte birçok Batılı devletin Öcalan’ın idamını engellemek için yaptıkları girişimlere karşı DSP’li Dışişleri Bakanı Cem, “Adalet her ülkenin kendi iç işidir” demiş ve Türkiye’nin bu kararı alırken ne kendi yasalarına ne de bağlı

¹⁵⁸⁰ TBMM, a.g.e., 2013, s. 7879.

¹⁵⁸¹ A.g.e., 7879-7880.

¹⁵⁸² A.g.e., s. 7881.

bulunduğu uluslararası anlaşmalara aykırı hareket etmediğini savunmuştur.¹⁵⁸³ Birkaç gün sonra yaptığı açıklamada Ecevit de Türkiye'nin egemenlik haklarına vurgu yapmış ve içişlerine karışılmasına izin vermeyeceklerini belirterek Türkiye'de demokrasinin işlediğini ifade etmiştir.¹⁵⁸⁴ Ömer Çelik ise infazın gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin yıllardır AİHM'e karşı kullandığı 1984'ten beri hiçbir idam cezasının uygulanmadığıyla tezinin çökerek Kıbrıs başta olmak üzere birçok konuda karşısına çıkartılacağını ve daha da önemlisi PKK'ya sempati duysun duymasın oluşan havanın Kürtleri etkisi altına alarak iç barışı zedeleyebileceğini ifade edip, Yargıtay'ın kararına kadar geçecek olan sürede Türkiye'nin daha sağduyulu bir değerlendirme yapmasını önermiştir.¹⁵⁸⁵ Bila ise Öcalan'ın İtalya'da olduğu dönemde iadesi için başvuran Türkiye'nin idam cezasının varlığı dolayısıyla teslim edilmeyeceğini anlayınca, ölüm cezasını kaldırmak için adım attığını hatırlatmıştır. Ona göre, zaten bu cezayı kaldırmaya çoktan hazır olan devletin o günkü sıkışmışlığının kaynağı, ölüm cezasının Öcalan özelinde tartışılarak genel bir ilkesel tartışmaya evrilememesi olmuştur. Dolayısıyla o, bu meselenin terörün bitmesinin, Öcalan'ın idamının ve AB üyeliğinin dışında bir mesele olarak ilkesel bir içerikle tartışılmasını önermiştir.¹⁵⁸⁶ Ancak 17 Ağustos Marmara ve 12 Kasım Düzce depremlerinin ardı ardına patlak vermesi, zaten likidite problemi yaşayan Türkiye ekonomisini negatif yönde etkilemiştir. Bu yıkımın ardından Türkiye'nin Aralık 1999'da Helsinki'de düzenlenen zirveyle beraber Türkiye'ye tam üyelik statüsü verilmesi ve üyelik için uyulması gereken normlar dolayısıyla hükümetin idam konusundaki direnişi, ileride görüleceği gibi, kırılmıştır.

Bu zirvede ve ardından düzenlenen 11 Nisan 2000 tarihli Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi ve Katılım Ortaklık Belgesi'nde (KOB) Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine ulaşma yolunda kısa ve orta vadeli adımları 2001 yılı bitmeden atması talep edilmiştir. Bu adımlar, din ve inanç özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılarak sivil toplumun güçlendirilmesi, yasal reformların gerçekleştirilmesi, başta

¹⁵⁸³ Cumhuriyet, 30 Haziran 1999.

¹⁵⁸⁴ Cumhuriyet, 2 Temmuz 1999.

¹⁵⁸⁵ Ömer Çelik, "Şimdi Tamam 'Gibi'. Ya İnfazdan Bir Gün Sonrası?", **Yeni Şafak**, 30 Haziran 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/haziran/30/index.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

¹⁵⁸⁶ Fikret Bila, "Ölüm ve Ceza", **Milliyet**, 2 Temmuz 1999.

işkence olmak üzere insan hakları ihlallerinin hukuk ve eğitim vasıtalarıyla bertaraf edilmesi, DGM'leri de içine alan bir yargı reformuyla AB hukukuna yakın bir hukuk düzeni kurgulanması, olağanüstü hâlin kaldırılması, bölgesel eşitsizliğin bertaraf edilmesi, anadilde eğitim ve yayın hakkının sağlanması ve idam cezasının kaldırılması şeklinde özetlenebilir.¹⁵⁸⁷ Toplumun ekonominin bunalım nedeniyle verdiği huzursuzluk işaretleri ve daha da önemlisi deprem döneminde iktidarın büyük bir zafiyet içinde görünmesi dolayısıyla toplumun içine sürüklendiği umutsuzluk havası, yeni bir ortak hedefle, AB'ye üyelik iddiasıyla aşılmaya çalışılmıştır. Ancak arkasına milliyetçilik dalgasını da alarak iktidara yürüyen DSP ve MHP'nin önüne başta idam cezasının kaldırılması olmak üzere toplumsal hassasiyetlerin yüksek olduğu zor başlıklar gelmiştir. 1999'daki depremde umutsuzluğu tetikleyen olaylardan ilki, Başbakan'ın gece gerçekleşen ilk depreme verdiği geç reaksiyon olmuştur. Depremin üzerinden ancak saatler geçtikten sonra bir afet yönetim masasının kurulabilmesi toplumdaki ve hatta koalisyon ortağı Mesut Yılmaz'dan¹⁵⁸⁸ tepki görmüştür. İleride görüleceği gibi, Özkan'la yolları ayrıldıktan sonra R. Ecevit, bu olayla ilgili onu sorumlu tutmuş ve B. Ecevit'in kasıtlı olarak iki-üç saat geç haberdar edildiğini ifade etmiştir.¹⁵⁸⁹ Bu umutsuzluğun ikinci kaynağı ise hükümetin depremle mücadelede aciz bir görüntü vermesine rağmen MHP'li Sağlık Bakanı Osman Durmuş'un Yunanistan'ın yapmak istediği yardımı, Yunan kanına muhtaç olunmadığı şeklindeki şoven bir yaklaşımla reddetmesi dolayısıyla enkaz çalışmalarında Türkiye'nin kapasitesini artırma potansiyelinin önüne geçmesi olmuştur. Halk nezdinde hükümetin saygınlık kaybetme nedenleri arasında bahsedilebilecek son neden ise bir diğer MHP'li Bakan olan Koray Aydın'ın yönetimindeki Bayındırlık Bakanlığı'nda deprem ihalelerine fesat karıştırıldığıyla ilgili iddialar olmuştur.¹⁵⁹⁰

Yaşanan bu çok döneminin ardından hükümet, depremin 21 ay sonrasında toplam 42.587 kalıcı konut inşa ettirirken, bunlardan 23.162'si Mayıs 2001 itibarıyla bitirilmiştir. Ayrıca konutlarını kendileri yapmak isteyen toplam 2.702

¹⁵⁸⁷ Sanem Baykal ve Tuğrul Arat, "AB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası**, C. II, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2010, s. 351-358

¹⁵⁸⁸ Mesut Yılmaz, Ecevit'in bir Başbakan olarak depremle ilgili haberleri ancak televizyondan almasının üzücü olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet, 21 Ağustos 1999).

¹⁵⁸⁹ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 475.

¹⁵⁹⁰ Taşkın ve Aydın, a.g.e., s. 453.

depremzededen 312'sinin konutları tamamlanırken, hazır konut almak isteyen 4218 depremzedenin de talepleri karşılanarak toplam 25.3 trilyon (bugün milyon) lira ödeme yapılmıştır. Yine orta hasarlı konut için başvuran 46 bin depremzededen 25 bininin evleri de 66 trilyon karşılığında onarılmıştır. Ayrıca 44.107 prefabrik konut ve yaklaşık 166 bin çadırı içinde barındıran toplam 162 çadırkent kurulurken bunlar için de toplam 128,5 trilyon harcanmıştır. Eğitim alanında da 115 prefabrik okul, 105 kalıcı okul, mevcut okullara 250 yeni derslik, 528 hasarlı ya da depreme dayanıksız okula güçlendirme ve onarım yapılmış ve bunlar için 30 trilyon lira harcanmıştır. Deprem bölgelerine prefabrik ve kalıcı olmak üzere 18.6 trilyona mal olan toplam sekiz hastane yapılmıştır. Bunun yanında depremzedelerin vergi ve kredi borçları da ertelenmiştir. Ayrıca 270.3 trilyon lira sosyal yardım yapılırken, tüm bu tablonun hazineye getirdiği toplam külfet 2 katrilyon 211.5 trilyon lira olmuştur.¹⁵⁹¹

İşte bu ahvalde hükümet, bir yandan toplumla ilişkileri yeniden tesis edip onları güvenilir bir hedef etrafında kenetleyebilmek, diğer yandansa Batı'yla ilişkileri topyekûn iyileştirerek zaten olumsuz bir tabloyla karşı karşıya olduğu bir dönemde ekonominin sırtına binen bu ek yükü de göz önünde tutarak ülkeye ek kaynak yaratmak için Batı'nın Kürt sorunu ve Kıbrıs meselesi konusundaki taleplerine karşı takındığı tavizsiz tutumu değiştirmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla 2000 yılına gelindiğinde Başbakan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Öcalan'ın infazının ertelenmesiyle ilgili talebine karşı, buna uymamaları durumunda AB üyeliğinin eşliğinin Türkiye'nin başını derde sokacağını ifade ederek¹⁵⁹² Öcalan'ın infazı konusunda uzlaşabilir oldukları mesajını vermiş ve tavizsiz tutumundan geri adım atmıştır. AİHM'in bu talebi doğrultusunda 1-2 yıl sürme ihtimali olan dava süreci boyunca dosyanın TBMM'ye gönderilmeden Başbakanlıkta bekletilmesi kararlaştırılırken Ecevit, bu erteleme'nin Türkiye'nin aleyhine kullanılmaya kalkılması durumunda idam sürecinin işletilerek dosyanın TBMM'ye gönderileceğini ifade etmiştir.¹⁵⁹³ Dolayısıyla o, infazın ertelenmesinin ulusal çıkarlara hizmet ettiğini düşündüğü AB süreci için alındığını ve AB'nin bu çıkarlarla çelişir şekilde

¹⁵⁹¹ DSP Grup Başkanlığı, **21. Dönem TBMM Çalışmaları ve 57. Hükümetin Önemli İcraatları**, TBMM Basımevi, Ankara, 2001, s. 17-19.

¹⁵⁹² Cumhuriyet, 10 Ocak 2000.

¹⁵⁹³ "İnfaz Askıda", **Hürriyet**, 13 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/infaz-askida-39125648> (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2021).

Türkiye’den ek tavizler koparmak için bu kararı araçsallaştırması durumunda sürecin yeniden başlatılacağı mesajıyla olası bir atağa karşı kararlılık kozunu baştan oynamıştır. Sonuçta, DSP’nin bölündüğü ve erken seçim kararının alındığı bir tarihte, 3 Ağustos 2002’de MHP’nin olumsuz oylarına rağmen barış döneminde idam cezasının kaldırılması yönündeki karar, hükümet dışında kalan bazı milletvekillerinin de desteğiyle 152 karşı oya rağmen 253 oyla TBMM’den geçmiştir.¹⁵⁹⁴

Parlamento tartışmaları esnasında MHP Grubu adına konuşan İstanbul Milletvekili Mehmet Gül, partisinin terör tehdidi tamamen bertaraf edilmeden ve Öcalan başta olmak üzere diğer teröristlerin infazı gerçekleştirilmeden idam cezasının kaldırılmasının, Öcalan ve teröristler için uygulanan örtülü bir af olacağını ifade etmiştir. Bazı partilerin AB uyum paketleri dolayısıyla Öcalan’a idam cezası yerine ağırlatılmış müebbet hapis cezası verilmesini istediklerini, ancak bunun AIHM’in kararlarına ve yapısına aykırı olması dolayısıyla Öcalan’ın günün birinde serbest kalacağını ve belki de bu partiler onu affedeceği için parlamento sıralarında milletvekili olarak oturacağını iddia etmiştir. Gül, bunun gerçekleşmemesini isteyen milletvekillerini 30.000 vatandaşın katiline karşı çıkarıldığını iddia ettiği “örtülü af” aleyhinde oy kullanmaya çağırıştır.¹⁵⁹⁵

MHP hatibinin ardından DSP Grubu adına Samsun Milletvekili Yekta Açıkgöz konuşmuştur. Açıkgöz, AB’nin Türkiye’yi davet etmediğini, Türkiye’nin AB’ye girmek için çaba sarf ettiğini ve dolayısıyla AB’nin kurumsal standardizasyonunu temsil eden kriterlere de uyması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca bu uyum kriterlerine adaptasyonun AB’ye bir yakarış olmadığını, Türk milletinin hakkı olan demokratik standartları ona teslim etmek olduğunu vurgulayan Açıkgöz, çıkarılmak istenen 890 sayılı yasanın ilk maddesinde açık şekilde belirtildiği üzere bir af durumunun söz konusu olmadığını ve terörle ilgili suçlarda ölene kadar müebbet hapis cezasının devam edeceğini ifade ederek MHP hatibinin “örtülü af” iddiasına yanıt vermiştir. İdam cezasının AB dayatması dolayısıyla değil, 21. yüzyıla yakışmayacak kadar ilkel bir ceza olması ve medeni Türk milletine yakışmadığı için kaldırıldığını belirten

¹⁵⁹⁴ “Partiler Fire Verdi”, **Sabah**, 3 Ağustos 2002, Çevrimiçi Erişim: <http://arsiv.sabah.com.tr/2002/08/03/s1910.html> (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2021).

¹⁵⁹⁵ TBMM, B:125, 02.08.2002, O:1, s. 8-10.

Açıkgöz, partilerinin bir çağdaşlık projesi olan AB projesini desteklediğini ve bu bağlamda bu pakete olumlu oy kullanacaklarını belirtmiştir.¹⁵⁹⁶ ANAP Grubu adına konuşan Manisa Milletvekili Ekrem Pakdemirli de ilk maddede açık şekilde idam cezasına çarptırılmış olanların hiçbir şekilde aften yararlanamayacağını belirttiğini ve dolayısıyla Öcalan'ın bir ayla çıkmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Pakdemirli, parlamentonun meseleyi çarpıtmadan AB sürecinin önündeki bu büyük engeli kaldırarak şerefi taşıması gerektiğini de vurgulamıştır.¹⁵⁹⁷ Bu bağlamda yapılan tartışmalar, AB süreci dolayısıyla alınması gereken kararların zaten koalisyonu fiilen parçalayacağını göstermek açısından da son derece önemlidir.

Teklifle ilgili DYP Grubu adına söz alan Kahramanmaraş Milletvekili Mehmet Sağlam ise MHP'yi 3,5 yıl boyunca Öcalan'ın idam dosyasını Başbakanlıkta sumen altı etmekle eleştirmiş ve MHP'nin yıllar sonra Türkiye'nin en önemli davası olan AB konusu gündeme geldiğinde, yakında yapılacak seçimleri hatırlayarak "uyandığını" belirterek, Türkiye'de 35 bin kişinin hayatına ve 100 milyar dolarının iç olmasına sebep olan Öcalan'ın AB davasına ipotek koymasına engel olmak için bu pakete evet oyu vereceklerini vurgulamıştır.¹⁵⁹⁸ Bir diğer muhalefet partisi olan, DSP'den ayrılan milletvekillerinin oluşturduğu YTP Grubu adına konuşan Hatay Milletvekili Ali Günay ise idam cezasını uygulayan devletlerin, bu cezanın Avrupa Konseyi'nin en temel hak gördüğü yaşam hakkının karşısında konumlanması doyasıyla Konsey'e dahi alınmadığını ifade etmiştir. Ayrıca bu cezanın, AB'den de bağımsız şekilde, aslında Türkiye'nin de bir parçası olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki yaşam hakkının korunmasını gerekli kılan ikinci maddesi dolayısıyla da kaldırılması gerektiğini belirtmiş ve partisinin bu teklife olumlu bakışını gözler önüne sermiştir.¹⁵⁹⁹

SP Grubu adına konuşan Kahramanmaraş Milletvekili Mustafa Kamalak, partisinin milli iradenin üzerindeki baskıların kalkması, halk tarafından seçilen milletvekillerinin "dışarı" atılmaması, milletin iradesinin tam manasıyla parlamentoya yansımaları, başörtüsü sorununun çözülmesi, Kur'an kurslarının Kaymakamlar tarafından

¹⁵⁹⁶ TBMM, B:125, 02.08.2002, O:1, s. 10-11.

¹⁵⁹⁷ TBMM, B:124, 01.08.2002, O:3, s. 546.

¹⁵⁹⁸ TBMM, B:125, 02.08.2002, O:1, s. 12-13.

¹⁵⁹⁹ TBMM, B:125, 02.08.2002, O:1, s. 14.

kapatılmaması ve öğrencilerin başörtüsü yüzünden sınıfta kalmaması için AB'ye evet dediklerini belirtmiştir. SP'nin "bozuk düzende" her türlü idama karşı olduğunu ifade etmiş ve Öcalan'ın hayatının Cumhurbaşkanı'dan bile çok daha güvence altında olduğunu belirttikten sonra istismarcılıkla suçladığı MHP'ye "Onu mu asacaksınız; asın, görelim hadi!" şeklinde meydan okumuştur. İdeal olmamakla beraber, müesses nizamdan daha iyi bir düzen vadeden AB'yi desteklediklerini ifade eden Kamalak, kendi açılarından ideal olanın hâlâ Milli Görüş olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁰⁰ FP'nin kapatılmasının ardından "gelenekçiler" olarak adlandırılan SP'ye katılmayarak, "yenilikçiler" adıyla kurulan AK Parti Grubu adına konuşan Bülent Arınç ise bölgede sorunun iktisadi ve insani yanlarını görmezden gelerek, bir de üstüne "asacağız, keseceğiz" diyerek bu sorunun daha da derinleşeceğini ifade etmiştir. AK Parti hatibi, AB normlarına uyulacaksa mutlaka ölüm cezasının kaldırılması gerektiğini belirtirken, ancak bu hâliyle yapılmak istenen değişikliğe, Ekim 2001'de savaş ve yakın savaş ile terör suçları dahil olmak üzere üç istisna dışında anayasa değişikliğiyle idam cezasının zaten kaldırıldığını, ancak şimdi bu suçların da dahil edilerek anayasada yapılan bir değişikliğe kanunla müdahale edilmek istenmesi ve şartlı salıverme gibi yöntemlerle suçluları dışarı çıkartan bir düzenlemenin ardından toplumda oluşan olumsuz havanın idam cezasının da kaldırılması durumunda cezanın caydırıcılığının tamamen ortadan kalkacağı gerekçesiyle adalete olan güvenin duyğusunun yitirilebileceği gibi iki gerekçeyle karşı çıktıklarını ifade etmiştir. Arınç, bir anayasa değişikliğiyle idamın kaldırılırken, bunun ağırlaştırılmış müebbet ve sıkı infaz rejimiyle ikame edilmesi şeklinde bir değişiklik arzuladıklarının altını çizmiştir.¹⁶⁰¹

Ilıcak, bu cesur adımlar için 2002'ye kadar beklenmesini eleştirmiş ve MHP'nin kırmızı çizgilerini aşamayan DSP-ANAP'ın elinde bulunan daha birçok reform yapma fırsatını teptiğini yazmıştır. Uyum paketlerinin muhalefetin desteğiyle geçtiğini anımsatan Ilıcak, "Hükümet, MHP'den vazgeçebilince, Türkiye, Avrupa Birliği'ne yöneldi" demiş¹⁶⁰² ve hem bu adımların gecikmişliğine hem de MHP'nin AB yolundaki Türkiye'nin sırtına kambur olduğuna işaret etmiştir. Mustafa Balbay ise

¹⁶⁰⁰ TBMM, B:124, 01.08.2002, O:1, s. 492-498

¹⁶⁰¹ TBMM, B:124, 01.08.2002, O:2, s. 504-505.

¹⁶⁰² Nazlı Ilıcak, "Kamuoyu Aldatıldı", **Yeni Şafak**, 3 Ağustos 2002.

anadilde yayın ve anadil öğrenme hakkına değinmiş, Türkiye'nin öncesinde bu konudaki hassasiyetlerinin haklılık payı olabileceğini, ancak terörün bitme noktasına geldiği o günkü aşamada bu kararın Türkiye'nin "bölünme" gibi korkuları aşarak geleceğe bakması açısından da önemli olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁰³

AB uyum süreci yolunda bu karar haricinde bu dönem üç önemli paket de kabul edilmiştir. Bunlardan ilki olan 19 Şubat 2002 tarihli Birinci Uyum Paketi'ne göre, 4744 sayılı Kanunla AİHM kararları ve Avrupa Konseyi'nin paydaşı olan ülkelerin mevzuatlarına adapte olabilmek maksadıyla Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda (CMUK) yapılan değişiklik uyarınca kolektif suçlarda yedi güne kadar uzatılabilen gözaltı süresi 4 günle sınırlanmıştır. Aynı paketle Olağanüstü Hal bölgesindeki gözaltı sürelerinin uzatılabilmesi için hakim karşısına çıkarılma şartı getirilerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle uyum sağlanmıştır. Bunun yanında DGM Kanunu'nda yapılan değişiklikle sanıkların avukatlarıyla her zaman görüşebilmesi hakkının gözaltı süreleri uzatılan kişiler için de uygulanması sağlanmış ve yine Eski Türk Ceza Kanunu'nun 159. maddesinin birinci fıkrasındaki "Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisi'ni, Hükümetin manevi şahsiyetini, Bakanlıkları, Devletin askeri ve emniyet muhafaza kuvvetlerini veya adliyenin manevi şahsiyetlerini alenen tahkir ve tezyif etme" suçunu işleyenlerin cezai yaptırımları da 1 ila 6 yıldan 1 ila 3 yıla indirilmiştir. Eski Türk Ceza Kanunu'nda yapılan bir diğer değişiklik ise "Halkı; sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etme" suçu ve kanunun suç saydığı bir fiili övme suçlarını içeren 312. maddenin birinci ve ikinci fıkraları değiştirilerek para cezaları kaldırılmış, bunun yerine suçun oluşabilmesi kamu düzenini tehdit koşulu konmuştur. Son olarak, Terörle Mücadele Kanunu'nun düşünce ve ifade özgürlüklerini sınırlayan 7. maddesinde yapılan değişikliklerle bu özgürlüklerin sınırları genişletilmiştir.¹⁶⁰⁴

9 Nisan 2002 tarihli İkinci Uyum Paketi'nde Memurlar Kanunu'nun 13. maddesinde yapılan bir değişiklikle işkence ve insanlık onuruna aykırı davranışlarda tazminatların sorumlu personeller tarafından ödenmesini öngören bir değişiklik yapılarak

¹⁶⁰³ Mustafa Balbay, "Ölümsüz Adımlar...", Cumhuriyet, 4 Ağustos 2002.

¹⁶⁰⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, **Siyasi Reformlar – II**, Avrupa Birliği Bakanlığı, Ankara, Yayın Yılı Belirtilmemiş.

işkencececinin devlet kılıfının arkasına gizlenmesinin önüne geçileceği mesajı verilmeye çalışılmıştır. İkinci olarak, DGM Kanunu'nun 16. maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılarak DGM'nin görev sahasına giren suçlardan tutuklanan kişilerin avukatlarıyla birebir görüşebilmeleri sağlanarak savunma hakkı tahkim edilmiştir. Üçüncü değişiklik Basın Kanunu'nda yapılmış ve bu kanunun ikinci maddesinin birinci fıkrasında yapılan değişikliklerle, suç barındıran yayınlar sonucunda medya organlarına verilen 3 gün ila 1 aylık kapatma cezası 1 gün ila 15 güne indirilmiş, para cezası tamamen kanundan çıkarılmıştır. Yine Basın Kanunu'nun 16. maddesinde yapılan değişikliklerle yasak olan dillerde yayın yapılmasının önüne geçen kısım da kaldırılmıştır.¹⁶⁰⁵ Dolayısıyla bu değişikliklerle hem basın özgürlüğü yönünde adımlar atılmış hem de başta Kürtçe olmak üzere diğer dillerin basın-yayın faaliyetlerinde kullanılmasının önündeki hukuki engeller, AB normları gereği bertaraf edilmiştir.

İkinci Uyum Paketi'yle yapılan en kapsamlı değişikliklerden biri de Siyasi Partiler Kanunu, Dernekler Kanunu ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda yapılan düzenlemeler olmuştur. Gerekçeli eylemlerin “odağı” hâline gelmedikleri durumlarda partilerin kapatılması, devlet yardımının kısmen ya da tamamen kesilebilmesi şartıyla ikame edilmiştir. Dernek kurmak için kurucularda aranan koşullar hafifletilirken, dine, etnisiteye veya dile dayalı sınırlamalar da kaldırılmıştır. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu'nda yapılan değişikliklerle toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı 21 yaştan 18 yaşa indirilmiş, devlete ve rejime yönelik tehdit olarak algılanmasıyla ilgili bölüm kaldırılarak bu yürüyüşlerin ertelenmesi ve yasaklanmasının yasal dayanakları yok edilmiş ve dernek, vakıf, sendika ve meslek odalarının alanlarına giren konular dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmasını engelleyen hüküm de lağvedilmiştir.¹⁶⁰⁶

İdam cezasının da aynı kapsamda kaldırıldığı 3 Ağustos 2002 tarihli Üçüncü Uyum Paketi'yle ise CMUK ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun ikişer maddesinde yapılan değişiklikler uyarınca, AİHM kararları doğrultusunda yeniden yargılanma hakkı getirilmiş, AİHM içtihadı dolaysız bir biçimde iç hukuka yansıtılmış ve insan

¹⁶⁰⁵ A.g.e., s. 24.

¹⁶⁰⁶ A.g.e., s. 32-33.

hakları ihlallerindeki yanlış uygulamaların önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹⁶⁰⁷ Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 4/1 maddesinde değişiklik yapılarak değişik dil ve lehçelerde yayın yapılmasının önündeki engeller kaldırılarak, yapılacak olan yayınlar hukuki güvence altına alınmıştır.¹⁶⁰⁸ Dolayısıyla bu değişiklikle beraber Basın Kanunu'nda yapılan ve başta Kürtçe olmak üzere diğer dillerdeki basın-yayın faaliyetlerinin önündeki engeller görsel basın için de kaldırılmıştır. Yapılan bir diğer değişiklik, Vakıflar Kanunu'nun ilk maddesinde olmuş ve buna göre, gayrimüslim cemaat vakıflarının mülkiyet edinmelerine ilişkin Bakanlar Kurulu kararı şartı kaldırılarak izin verme yetkisi Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir.¹⁶⁰⁹ Bu bir yandan AB'nin inanç özgürlüğü normlarıyla uyumluyken, diğer yandan da DSP'nin "inançlara saygılı laiklik" ilkesiyle uyumlu bir değişiklik olarak gösterilebilir. Üç parçalı bir koalisyon döneminde, özellikle MHP'nin kırmızı çizgilerini teşkil etmesi muhtemel birtakım değişiklikleri de içeren bu kapsamlı reformların yapılabilmesi Türkiye demokrasisi adına önemli adımlar olarak sayılabilir. Burada dikkat çekilmesi gereken husus, DSP'nin, Kürtlerin sosyo-kültürel haklarını kapsayan maddeler haricinde, neredeyse yapılan tüm değişiklikleri içeren programının da bir doğrultusu olan bu paketleri MHP'ye kabul ettirebilmekteki başarısının, depremin yarattığı umutsuzluk ve bu dönemde sorumlu Bakanların MHP'li olmasından kaynaklı olarak topluma yeniden umut aşılayabilme iştahının dayattığı bir sonuç olduğudur.

4.5.3. Cumhurbaşkanlığı Tartışmaları ve 2001 Krizi

İç politikada yaşanan bir diğer gelişme ise Cumhurbaşkanı Demirel'in Mayıs ayında yedi yıllık görev süresinin bitmesi dolayısıyla 5+5 formülünün, yani Cumhurbaşkanlarının beşer yıllık sürelerle iki dönem seçilebilmesinin önünü açmak için yürütülen tartışmalar olmuştur. Başbakan, 1970'lerdeki en büyük rakibi olan Demirel'in Cumhurbaşkanlığı makamında tüm siyasi deneyimini kullanarak önemli işler yaptığını ifade ettikten sonra şöyle demiştir:

¹⁶⁰⁷ A.g.e., s. 15.

¹⁶⁰⁸ A.g.e., s. 25.

¹⁶⁰⁹ A.g.e., s. 35.

“Son yıllarda, değişen dünya ortamında, Cumhurbaşkanlarının (...) dış ilişkiler bakımından bakımdan yetkileri ve etkileri çok genişlemiştir, çok yeni boyutlar edinmiştir. Bu bakımdan da, Sayın Demirel’in deneyiminin çok önemli olduğuna inanıyorum. Nitekim bir iki örnek vermek gerekirse, Bakü-Ceyhan Hattı Projesinin gerçekleşmesinde Sayın Süleyman Demirel’in Cumhurbaşkanı olarak önemli katkıları olmuştur (...)Türkmenistan ziyaretinde de yeni, önemli kararların alınmasına Sayın Demirel’in önemli katkıları olmuştur (...) Böylece, Cumhurbaşkanlarının, artık yalnız ülke açısından değil, devletin işleyişi açısından değil, dış ilişkiler bakımından da önemli deneyimleri olması gerekir.”¹⁶¹⁰

Dolayısıyla Ecevit’in Soğuk Savaş döneminde demokrasiyi boğmakla suçladığı Demirel ve onun liderliğindeki MC Hükümetlerinin aksine, Soğuk Savaş sonrası yıllarda, reel sosyalizmin çökmesinin ardından ideolojilerin geri plana düşmesi, kimlik temelli çatışmaların ön plana çıkması ve neoliberalizmin kendisi tarafından da “kaçınılmaz” olarak algılanmasıyla beraber, Demirel’e yaklaşımı olumlu bir rotaya oturmuştur. Ayrıca iki liderin kimlik temelli siyaset yıllarında durdukları yer, rejimin temellerini ve ülkenin bütünlüğünü koruma noktasında ortaklaşmıştır. Ek olarak Ecevit, partisinin “bölge-merkezli dış politika” ilkesinde de Demirel’le ortaklaştıklarını ifade etmiş ve hatta Demirel’in bu ilkeyi destekleyici bir rol üstlendiğinden de bahsetmiştir.

Bu dönemde ANAP içinde çatlaklar yaşanması sonrasında Yılmaz, başta desteklediği bu formülden geri adım atmak zorunda kalmış ve anayasa değişikliği oylamasında grubunu serbest bırakmıştır. Anayasa değişikliği için ihtiyaç duyulan 330 milletvekili oyunun 5 Nisan 2000 tarihli son turda da sağlanamamasıyla beraber bu formül rafa kaldırılmıştır.¹⁶¹¹ Burada çarpıcı olan, DSP Grubunun Ecevit’in isteğiyle blok hâlinde Demirel’in görev sürecinin uzatılmasına destek olurken, merkez sağın iki aktörü ANAP ve hatta Demirel’in mirası olan DYP içinde çatlaklar yaşanması, oylama esnasında da fireler verilmesi olmuştur. Bu, Demirel’in Cumhurbaşkanlığı döneminde siyasi olarak Ecevit’le karşılıklı olarak yakınlaşırken, merkez sağ tabanla da bu

¹⁶¹⁰ TBMM, B:73, 29.03.2000, O:2, s.331-332.

¹⁶¹¹ Arslan, a.g.e., s. 247-250.

yakınlaşma oranında gerilim yaşadığını göstermek açısından önemlidir. 5+5 formülünün siyasi denklemin dışına çıkmasının ardından Ecevit, dönemin AYM Başkanı Ahmet Necdet Sezer'in adaylığını önermiş ve bu öneri hükümet içindeki diğer partilerden destek bulmuştur. Salt çoğunluğun yeterli olduğu 5 Mayıs 2000 tarihli üçüncü turda Sezer, 330 milletvekilinin oyuyla Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. Cumhurbaşkanı olmuştur.¹⁶¹²

Yeni Cumhurbaşkanıyla hükümet arasındaki ilişkiler, Demirel döneminin aksine inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. Hükümet ve Sezer arasındaki ilk uzlaşmazlık Şartlı Salıverme ve Ceza Ertelemesi'yle ilgili olmuştur. DSP Genel Başkan Yardımcısı R. Ecevit'in ilk olarak 3 Ağustos 1998'de Aksiyon Dergisi'ne verdiği bir röportajda gündeme getirdiği şartlı salıverme, kendi ifadeleriyle “Terör suçluları için değil, azıllı katiller ve ırz düşmanları için de değil; ancak yoksulluğun, açlığın, toplum düzeninde aşırı adaletsizliğin suça itelediği kimseler için”¹⁶¹³ istenen, “bozuk düzenin” suça sürüklediği insanların topluma yeniden kazandırılması için serbest bırakılmalarını öngören bir tasarıdır.¹⁶¹⁴ DSP'nin Ağustos 1998'de hazırladığı tasarı zimmet, irtikap ve rüşvet; görevi kötüye kullanma, işkence, cürüm işlemek için teşekkül kurma, evrakta sahtecilik, ihaleye fesat karıştırma, uyuşturucu imalatı ve ticareti, silah kaçakçılığı, taciz ve tecavüz, adam öldürme cürümleri, dolandırıcılık, rüşvet ve yolsuzluk, vergi suçları ve daha önce bir aftan yararlanıp yeniden suç işleyenleri kapsam dışı bırakıp; TCK'da düzenlenen kabahatlerden ve cürümlere mahsus cezalardan hapis yatanlardan suç işlediği tarihte 15 yaşını doldurmamış olanların cezalarının affedilmesini ve 15 yaşını bitirmiş olup 18'ini doldurmamış olanların da cezalarının 18 yılının af kapsamına alınmasını öngören, bunun yanında idam cezasının 30 yıl ağırlaştırılmış müebbet hapse, müebbet hapis cezalarının 24 yıl ağır hapis cezasına dönüştürülmesini talep eden bir tasarıdır.¹⁶¹⁵ Ancak, AYM'ye yapılan itirazlar sonucunda, eşitlik ilkesi gerekçesiyle, bu kapsam tehditle bilgi alanlar, kişi inancını siyasal ve sosyal görüşünü açıklamaya zorlayanlar, görevi kötüye kullananlar,

¹⁶¹² Cumhuriyet, 6 Mayıs 2000.

¹⁶¹³ DSP, **Af ve Rahşan Ecevit: Ne İstedi, Nasıl Çıktı?**, DSP Yayınları, Ankara, 2001b, s. 9.

¹⁶¹⁴ A.g.e., s. 14.

¹⁶¹⁵ A.g.e., s. 20-21.

fırar ve fırra yardımında bulunanlar ve meslekte ihmâl dolayısıyla kazaya sebep olanlar da sonrasında af kapsamına alınmıştır.¹⁶¹⁶

İşte bu yasa, henüz AYM tarafından eşitlik ilkesi gereği düzenlemeler yapılmadan evvel Cumhurbaşkanı tarafından hukuk devleti ve eşitlik ilkesine aykırı düzenlemeler olduğu gerekçesiyle veto edilmiştir.¹⁶¹⁷ Başbakan, bu vetonun ardından yakınlarını görmek için affa umut bağlamış olanların uğradıkları hayal kırıklığı dolayısıyla çok üzüldüğünü ifade ederek, Sezer’in eşitlik ilkesi vurgusuna da “Eşitliğe aykırı yönleri bulunabilir, fakat eşitlik her zaman adalet değildir” şeklinde karşılık vererek¹⁶¹⁸, DSP’nin tasarısının suça itilmiş “halk kesimleri” dışında kalan ve iradi kötülük doğrultusunda suç işleyenlerin kapsam dışında bırakılmasının adil olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla Ecevit’in Sezer’in eşitlik vurgusunun karşısına adaleti koyduğu ifade edilebilir. Tasarı, 22 Aralık 2000’de TBMM’den mevcut şekliyle 85’e karşı 283 oyla yeniden geçtikten sonra Sezer, tasarımı aynı gün onaylamıştır.¹⁶¹⁹ Sezer ve iktidar arasındaki bir diğer gerilim ise Sezer’in üç kamu bankasının özelleştirilmesini veto etmesi üzerine yaşanmıştır. Hükümet, Cumhurbaşkanı’nın daha önce benzer değişiklikleri onaylarken bunun onaylanmamasını “çelişki” olarak yorumlarken, hükümet ortaklarından MHP’nin Grup Başkanvekili Ömer İzgi de Sezer’in hükümetin faaliyetlerine ket vurduğunu ifade etmiştir. Başbakan’ın “Gerekeni yapacağız” açıklaması ise hükümetin Sezer’i baypas edecek bir çıkış aradığını düşündürmüştür.¹⁶²⁰

Ancak asıl büyük kriz, 19 Şubat 2001 tarihli MGK’da yaşanmıştır. Toplantıdan iki gün önce Sezer, tüm üyelerini değiştirdiği Devlet Denetleme Kurulu’na (DDK), BDDK’nın çalışmalarını incelemeleri yönünde talimat verince Başbakan, bu durumun ilk kez karşılaşılmış bir durum olduğunu ifade ederek, “Denetimin denetimi yapılmak

¹⁶¹⁶ A.g.e., s. 80.

¹⁶¹⁷ Cumhuriyet, 16 Aralık 2000.

¹⁶¹⁸ DSP, a.g.e., 2001b, s. 54.

¹⁶¹⁹ “Aynen Affetti”, **Milliyet**, 22 Aralık 2000, Çevrimiçi Erişim, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/aynen-affetti-5298334> (Erişim Tarihi: 2 Haziran 2021).

¹⁶²⁰ Cumhuriyet, 27 Eylül 2000.

isteniyor” demiştir.¹⁶²¹ Toplantının hemen başındaysa Cumhurbaşkanı, Ecevit’in bu sözlerini kastederek üzüldüğünü ifade edince Başbakan, Sezer’e yönetim yetkilerine müdahale ettiklerini ve DDK’yı BDDK’dan çekmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Sezer ise DDK’nın anayasal görevini icra ettiğini ve denetimin denetimi olabileceğini söylemiştir. Sezer sözlerine şöyle devam etmiştir: “Siz ya bu anayasayı okumuyorsunuz ya da okuduğunuzu anlamıyorsunuz (Anayasayı sertçe Ecevit’in önüne bırakarak) (...) Hukuk bilmiyorsunuz, anayasa bilmiyorsunuz, bilenlerden yararlanmıyorsunuz. Yasamayı ve yargıyı, yürütmenin emri altına almaya çalışıyorsunuz.”¹⁶²² Ecevit ise ülkenin içinde bulunduğu durumu hatırlatıp sabır telkin etmiştir. Sezer’in Ecevit’in yolsuzlukların üzerine gitmediğini ifade ederek ülkeyi soydurtmayacağını söylemesinin ardından Başbakan Yardımcısı Özkan da tartışmaya dahil olmuş ve Sezer’i üç liderin (Ecevit, Bahçeli ve Yılmaz) o makama getirdiğini, halkın seçmediğini hatırlatarak, “Başbakanla böyle konuşamazsın, nankör” demiştir. Bu sert tartışmaların ardından Ecevit ve Bakanlar toplantıyı terk etmişlerdir. Başbakan Ecevit’in sığağı sığağına basın karşısına geçerek yaşananları anlatmasının ardından ise borsa %14.6 değer kaybederken bono faizleri de %64’ten %85 seviyesine gelmiş ve Merkez Bankası’ndan yaklaşık 8 milyar dolarlık döviz çıkışı olmuştur.¹⁶²³ Bu krizden hükümet Cumhurbaşkanı’nı, Cumhurbaşkanı ise hükümeti sorumlu tutarken, aslında patlak veren bu krizin sebepleri çok daha derinlerdedir.

Bu krizin asıl nedeni, 1989’da sermaye hareketlerinin üzerindeki kısıtların kaldırılmasına ve oradan Gümrük Birliği’ne kadar götürülebilecek bir süreçtir. Türkiye’ye akmaya başlayan sıcak paranın etkisiyle dış borçlar ciddi ölçülerde artarken, bunun doğal sonucu da devamlı olarak alarm veren ve sıklıkla bunalımlara sürüklenen bir ekonomi olmuştur. Bu krizlerin sonucundaysa IMF ve Dünya Bankası gibi aktörler ekonomi yönetiminin kalıcı parçaları hâline gelen ulusaşırı (*supranational*) aktörler olmuşlardır.¹⁶²⁴ Bunun ise iki sonucu olmuştur: ekonomi tamamen sıcak para hareketlerine bağımlı hâle geldiği için siyasi kriz ortamlarında

¹⁶²¹ “Zirvede Denetleme Gerilimi”, **Milliyet**, 18 Şubat 2000, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/zirvede-denetleme-gerilimi-5290145> (Erişim Tarihi 3 Haziran 2021).

¹⁶²² Cumhuriyet, 20 Şubat 2001.

¹⁶²³ Aynı yer.

¹⁶²⁴ Boratav, a.g.e., s. 172.

sermayenin “tersine dönüş”leri, yani yatırımcıların ülkeden sermayelerini çekmeleri krizlere sebep olmuştur. Dolayısıyla siyasi ortam gerildiğinde bu “tersine dönüş”ler başlamış ve Türkiye buradan doğan sıkıntıları yine IMF ve Dünya Bankası kredileriyle aşma sarmalına sürüklenmiştir.¹⁶²⁵ İkinci sonuç ise Türkiye’nin dış borçlarının bankalar, şirketler ve rantiyelerin ülke dışına sermaye çıkarmasından kaynaklı olarak cari işlem açığının ihtiyaç duyduğu finansmanın çok üzerinde bir biçimde artması olmuştur. İstikrarlı koşullarda borçların vadeleri geldiğinde yeniden borçlanma biçimiyle döndürülen bu borçların istikrarsızlık ortamında, yani bir ekonomik kriz durumunda Türkiye’nin yeniden borçlanma talebi kabul edilmediğinden anaparasını ödemek imkansızlaşmıştır. Bu da yeniden Türkiye’nin IMF ve Dünya Bankası’nın güdümü altında bir ekonomi yönetimine sürüklenmesine sebep olmuştur.¹⁶²⁶ Nitekim 2001’deki ekonomik krizin başlamasından sonra hükümet, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı görevine Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş’i¹⁶²⁷ getirmiştir.

Krizin bilançosu hem kurumsal hem de finansal olarak son derece ağır olmuştur. Bu dönemde 3.5 milyar dolar sermaye çıkışı yaşanırken, Merkez Bankası rezervleri 24.8’den 18.5 milyar dolara inmiştir. Ayrıca 18 banka da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmiştir.¹⁶²⁸ Aslında IMF’nin Türkiye’ye dayattığı programın da iflası anlamına gelen bu programdan vazgilmesi yerine, Türkiye’nin tarihsel birikimi boyunca kalkınma amaçlı olarak ortaya çıkardığı tüm politika ve kurumlar tasfiye edilerek yeni bir IMF programı ve 18. stand-by anlaşmasıyla neoliberalleşme hızını arttırmakta ısrar edilmiştir. Türkiye, neoliberalizm yolunda atacağı yeni adımlar karşılığında bir yandan 9 milyar dolar kredi alabilecekken, diğer yandan ise Dünya Bankası, sosyal bir program vasıtasıyla yaygın yoksulluğa çare olmayı vadetmiştir. İki bölüm hâlinde 14 Nisan ve 15 Mayıs 2001’de açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş

¹⁶²⁵ A.g.e., 181-182.

¹⁶²⁶ A.g.e., s. 183-184.

¹⁶²⁷ Derviş, CHP’nin 1970’lerde çıkardığı Özgür İnsan Dergisi’nde yazdığı yazılarla Ecevit’le tanışmıştır. 2001 Krizinin ardından Türkiye’ye davet edilen Derviş, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olmuş, daha sonrasında İsmail Cem ve Hüsamettin Özkan’la beraber Yeni Türkiye Partisi’nin (YTP) kuruluş çalışmalarına katılmıştır. Derviş, YTP’ye katılmamış ve 3 Kasım 2002 Seçimlerinde CHP’den Milletvekili olmuştur. 2005’te parlamenterlikten istifa eden Derviş, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (*United Nations Development Programme*) başına geçmiştir.

¹⁶²⁸ Gülten Kazgan, **Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 452.

Programı, yine tüm bir neoliberalleşme dönemi boyunca olduğu gibi “alternatifsiz” olarak dayatılmış ve IMF ve Dünya Bankası’nın Türkiye’den istediği her şeyi bir paket olarak kabul etmiştir. Kazgan ise gerçekte bu programın “sermayenin krizden çıkış programı” olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Kazgan, iç pazarın yabancı tekellere açılmasını da öngören bu programın neredeyse Tanzimat dönemi kapitülasyonlarını bile geride bıraktığını da vurgulamıştır.¹⁶²⁹ Program, yine özelleştirmeleri öngörürken bu defa devletin kârlı ve en büyük ölçekte istihdam sağlayan THY, Telekom, Ziraat Bankası, şeker fabrikaları, TEKEL, TEAŞ, ERDEMİR, TEDAŞ ve TÜPRAŞ gibi kurumları da bu kapsama alınmıştır. Dolayısıyla bu kurumların özelleştirilmesi yaygın bir işsizliği tetikleme riskini barındırırken, Kazgan’ın da ifade ettiği gibi Ziraat Bankası’nın özelleştirilmesi de yerli tarımı bir kenara bırakarak Türkiye’yi şeker ve tütün gibi açılardan da dışa bağımlı kılacak bir ülke hâline getirmiştir.¹⁶³⁰

4.5.4. Kriz, AK Parti Korkusu ve DSP’ye Komplo İddiaları

Ecevit, programın açıklanmasının ardından yaptığı konuşmada, yapılacak değişikliklerle beraber dış desteğin geleceğinden emin olduklarını ifade ederek dar ve sabit gelirli yurttaşları da enflasyondan kurtararak yoksulluğun ortadan kaldırılacağını vurgulamıştır. Ülkenin de borç-faiz sarmalından kurtulacağını ve “hakça bir düzen”in kurulacağını ifade etmiştir.¹⁶³¹ Ancak, yukarıda da açıklandığı gibi aslında bir yenisi uygulanan IMF programının kendisi Türkiye’yi bu sarmala iterken, Ecevit’in 12 Eylül sonrasında neoliberal politikalara şiddetle karşı çıkarken de kullandığı “hakça düzen”in böyle bir iktisadi modelde kurulması imkansızlaşmıştır. Alternatif bir ifadeyle, böyle bir düzende Ecevit’in neoliberalizme karşı yumuşayan tavrına rağmen her zaman var olan müesses nizamı halk lehine dönüştürme iddiasının kapsamlı bir biçimde gerçekleşme olasılığı da ortadan kalkmış, ekonomi uluslararası sermayeye hiç olmadığı kadar bağımlı hâle gelmiştir. Nitekim programa işçi sendikaları da tepki göstermiş, DİSK Başkanı Süleyman Çelebi, “Daha önceki dar gelirliyi ezen, bu kesime kemer sıktıran programlardan farkı yok” derken, Türk-İş Başkanı Bayram Meral ise “IMF istekleri doğrultusunda hazırlanmış bir program. Çalışanların sorunlarını

¹⁶²⁹ A.g.e., s. 457-458.

¹⁶³⁰ A.g.e., 459-463.

¹⁶³¹ Cumhuriyet, 15 Nisan 2001.

çözmekten uzak, yatırımları, istihdamı artıracak ve işsizliği önleyecek bir unsur bulunmuyor” şeklinde konuşmuş ve programın emekçi karşıtı bir nitelik taşıdığını vurgulamıştır.¹⁶³² Bu program doğrultusunda 4643 Sayılı Şeker Kanunu ile şeker pancarı yasası çıkartılıp şeker üretimindeki 1 milyon ton fazla şeker üretiminin ekonomiye getirdiği yük vurgulanmıştır. Kanunla beraber şeker piyasası rekabete açılırken, bunun yanında özelleştirmenin hukuki altyapısı da oluşturulmuştur. DSP, bu kanunu savunurken rekabetin tüketicinin ucuz şeker tüketmesine vesile olacağını ifade etmiş, ayrıca Panko Birlik gibi kooperatifler vasıtasıyla örgütlenen birliklerin güçlendikçe fabrikaların sahibi hâline gelebileceklerini de vurgulayarak Ecevit’in kooperatifler vasıtasıyla mülkiyetin tabana yayılacağı düşüncesinin, yeni dönem koşullarına göre fazlasıyla iyimser bir biçimde, sürdüğünü de göstermiştir.¹⁶³³

Benzer şekilde 4685 Sayılı Kanun, Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü’nün yeniden yapılandırılması ve mülkiyetinin devrini de içeren şekilde özelleştirilerek “serbest rekabet ve verimliliğin” artırılması gibi neoliberal saiklerle çıkarılmıştır.¹⁶³⁴ Ayrıca 4646 Sayılı Doğalgaz Piyasası Kanunu ve 4694 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile bu piyasalar da serbestleştirilerek enerji sektöründeki devlet tekelleri kırılmıştır.¹⁶³⁵ Bunlardan da anlaşıldığı gibi DSP ve Ecevit, bu büyük kriz ortamında daha önceleri önemle vurguladıkları “stratejik kurum”ların özelleştirilme kapsamı dışında bırakılacağı iddialarından da vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla hükümet, bu süreçten Türkiye’yi sürekli krize sürükleyen neoliberal politikaları bir kenara bırakıp bir ulusal kalkınma stratejisi uygulamak yerine neoliberal reçeteleri yeniden uygulamaya koyma ve Türkiye’yi tam anlamıyla neoliberalizme eklemleme yolunu izlemiştir. Burada hükümetin çok parçalı yapısı ve Ecevit’in olası bir hükümet krizinde FP’nin yeniden aktör olabileceğiyle ilgili kaygıları gereği de kısa vadede toplumun yoksullaşma verilerini pozitif yönde değiştirmeyi amaçladığı düşünülebilir. Dolayısıyla Ecevit’in rejimle ilgili kaygılarının Türkiye’nin “bozuk düzeni”yle ilgili kaygılarının önüne geçtiğini de ifade etmek mümkündür.

¹⁶³² “Siyasi Destek Tam”, **Milliyet**, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/siyasi-destek-tam-5285720> (Erişim Tarihi: 3 Haziran 2021).

¹⁶³³ DSP Grup Başkanlığı, a.g.e., s. 33-34.

¹⁶³⁴ A.g.e., 34-35.

¹⁶³⁵ A.g.e., s. 58-60.

Aslında bunu bir kopuş olarak değil, sosyal demokrasinin pragmatik yanı olarak değerlendirmek de mümkündür. Klasik anlamda revizyonizm, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uzunca bir süre egemen olduğu için sosyal demokrasinin kendisi sayılmış ve sosyal demokrasinin müesses nizam içinde iktidar olarak halk çıkarlarını pratik siyaset içinde korumaya odaklanan en temel yanı, pragmatizmi bir kenara bırakılmıştır. Sosyal demokrasinin sınır-aşırı ilkeleri olan eşitlik, özgürlük, adalet ve dayanışmanın çağa adapte edilmesi gerektiğini, devletin insanlara kamu sektöründe istihdam hayalleri kurdurmaktansa bireysel girişimciliği desteklemesi gerektiğini, özetle devletin vatandaşlara “balık vermeyi” değil, “balık tutmayı” öğretmesi gerektiğini ifade eden Batılı sosyal demokratlar, Keynezyen dönemde yalnızca çıkış noktasındaki değil, varış noktasındaki eşitliği de önceleyen tavırlarını bir kenara bırakmışlardır. İnsanları piyasada devlete muhtaç olmaksızın var edebilecek kabiliyetlerle donatmayı hedefleyen bu anlayış, günün sonunda oluşabilecek eşitsizliklerin beceri farkları dolayısıyla kabul edilebilir görülmesi gerektiğini de ifade etmiştir.¹⁶³⁶ Yine önceki dönemde sosyalizm ve kapitalizm arasında bir sentez olan sosyal demokrasi, artık Batı'da ekolojik tahribatı engelleyen bir teknolojik atılım ve sermaye arasında bir senteze evrilmiştir.¹⁶³⁷

Bu yıllar, Türkiye'deki sosyal demokrat-demokratik sol hareket açısından meritokrasi ve laik-demokratik Cumhuriyeti korumaya odaklanılan bir döneme tanıklık etmiştir. Bunun sebebi, post-modern döneme de tekabül eden bu yıllarda ulus-devletin yaşadığı kriz olmuştur. Batı'daki sosyal demokrat hareketler, Avrupa Birliği gibi ülkelerinin partneri olduğu uluslararası organizasyonlar aracılığıyla bu krizi aşp, evrensel bir sosyal adalet, asgari demokrasi standardı, uluslararası dayanışma iddialarını bu kurumlar aracılığıyla gerçekleştirmeyi hedeflerken; Türkiye'deki sosyal demokrat hareketin ulus-devleti kuran hareketin içinden evrilmesi dolayısıyla, yükselen kimlik siyaseti içinde bir tercih yaparak Batı'daki sosyal demokratların evrensel iddialarının aksine yerelliği önplana çıkaran ulusalcılık siyasetine yönelmişlerdir. DSP de bu

¹⁶³⁶ Aydın Cıngı ve Yurdanur Fincancıoğlu, **Sosyal Demokraside Arayışlar: 3. Yol Nereye?**, SODEV, İstanbul, 2000, s. 45-46.

¹⁶³⁷ David Held, **Global Covenant: Social Democratic Alternative to the Washinton Concensus**, Polity Press, Malden, 2004, s. 107-108.

tercihin bir parçası olurken, halk adına vadettiği dönüşümü de işin ehlinin işbaşına geldiği ve devletin yolsuzluk, çeteleşme ve köktenci hareketlerden arındırıldığı ölçüde zaten gerçekleşeceğini iddia ederek ortaya koymuştur. DSP'nin her ne kadar KOBİ desteği gibi yollarla bireysel girişimciliği destekleme ve mesleki eğitim yoluyla insanları piyasada rekabet edecek hâle getirme iddialarının Batı'daki gelişmelerin bir parçası olabileceği iddia edilebilecek olsa da bunları Ecevit'in CHP yıllarında da görmek mümkündür. Bu iddialar, DSP'nin neoliberalizme adaptasyonundan ziyade, Türk modernleşmesi ve Ecevit'in de beslendiği kaynak olan Kemalist geleneğin eğitimin dönüştürücü gücüne verdiği önemin bir uzantısı olarak düşünülebilir. DSP'nin Batı'daki sosyal demokrat hareketleri takip ettiği fikir ise halk lehine dönüşüm için engelin neoliberalizm değil, ülkenin yoz düzeni olduğuyla ilgili düşüncesi olduğu belirtilebilir.

Bunun yanında yerli sermayedarlarsa bir yandan parlamenter denetimden azade olarak oluşturulan kurumsal altyapıları yozlaştırmanın daha kolay olduğu gerekçesiyle dönüşüme sempatiyle bakarlarken, diğer yandansa her dönem iktidara yakın durarak elde ettikleri ahbap-çavuş kapitalizminin nimetlerinden, uluslararası sermayenin piyasaya daha çok gireceği için faydalanamayacakları çekincesiyle¹⁶³⁸ bu dönüşümü, hükümeti ve dolayısıyla DSP'yi hedef almışlardır. Bu alandaki ilk tartışma Sakıp Sabancı'nın eşi Türkan Sabancı'nın 2000'in son günlerinde Başbakan Ecevit için söylediği, "Evine çekilse daha mutlu olur. Çok yaşlanmış bir insan, sağlığı da iyi değil" ve af meselesindeki rolü dolayısıyla R. Ecevit için söylediği, "Bu iş Rahşan Hanım'dan çıktı, herkes ona çok kızıyor. Elinin hamuruyla erkek işine karışıyor. Bu Rahşan Hanım'ın görevi değildi" sözler dolayısıyla çıkmıştır.¹⁶³⁹ Sabancı'nın bu açıklamalarının ardından DSP İstanbul İl Örgütü adına açıklama yapan İl Başkanı Hasan Fehmi Yavuzalp, bu "fütursuz ve çirkin" açıklamalarla ilgili düzeltme yapılana kadar İstanbul'daki partililerin Sabancı ürünlerini boykot edeceğini açıklamıştır.¹⁶⁴⁰

¹⁶³⁸ Boratav, a.g.e., s. 174.

¹⁶³⁹ "Çok 'Yaş' Bir Tartışma", Milliyet, 30 Aralık 2000, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cok-yas-bir-tartisma-5297635> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

¹⁶⁴⁰ "DSP'lilerden Sabancı Ürünlerine Boykot", Hürriyet, 4 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dsplilerden-sabanci-urunlerine-boykot-39212805> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

Boykot, bunun ardından Ankara'ya sıçramış ve Ankara İl Başkanı Mecit Şekercioğlu, "Aklın yaşta değil, başta" olduğunu söyleyerek B. Ecevit'e dönük ifadelerle, "Elinin hamuruyla erkek işine karışmamak" ifadesinin çağdışı olduğunu belirterek de R. Ecevit'e yönelik söyleme karşılık vermiş ve ömrünü kadınların siyasetteki ağırlıklarını arttırmaya adanmış partilerinin kurucu Genel Başkanına karşı kullanılan bu söylemin "haksız, insafsız ve yakışsız" bir saldırı olduğunu altını çizerek kendilerinin de Sabancı ürünlerini boykot kararı aldığını belirtmiştir.¹⁶⁴¹ Boykot, günler içinde Anadolu örgütlerine de yayılmış, örneğin DSP Mersin İl Örgütü adına açıklama yapan İl Başkanı Arif Aker, R. Ecevit'e edilen hakaretin onun şahsında tüm kadınlara edildiğini ifade ederek boykotlarına sadece parti örgütlerini değil, tüm halkı davet ettiklerini vurgulamıştır.¹⁶⁴² Bu tepkilerin dalga dalga büyümesi üzerine Sakıp Sabancı, eşinin sözlerinin aslında iyi niyetli sözler olduğunu ifade etmiş ve Başbakan'ın bu zor günlerde ülkeyi hükümete bırakmamak için her şeyi yaptığını, onun olmaması durumunda hükümetin devam edemeyeceğini vurgulayarak, Ecevit'e uzun bir ömür dilediğinin altını çizmiştir.¹⁶⁴³

Taha Kıvanç, tam da bu noktada Ecevitlerin ekonomik göstergelerin bozulmasına katkı sunan bankalar krizinde bazı bankaları isim vermeden hedef aldıklarını hatırlatarak bu bankalardan birinin de Akbank olabileceğini ifade etmiş, bu meselenin DSP'lilerden gördüğü büyük tepkinin asıl nedeninin bu olabileceğini belirtmiştir. Öte yandan o, kendisine gelen bir bilgiye dayanarak Sabancı'nın Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'yla görüşüğünü ve bu görüşmede Ecevit'in sağlığı ve hükümetin geleceğiyle ilgili kaygılarını aktardığını ifade etmiştir.¹⁶⁴⁴ Yavuz'un aktardığına göre 2001'in Eylül ayında DSP Genel Başkan Yardımcısı Tayfun İçli'ye Ecevit'in yerine Özkan'ın geçmesini tasarlayan, iş çevreleri ve askerlerin yakın

¹⁶⁴¹ "DSP Ankara İl Örgütünden Sabancı Ürünlerine Boykot", **Hürriyet**, 5 Ocak 2021, Çevrimiçi Erişim: https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/dsp-ankara-il-orgutunden-sabanci-urunlerine-boykot_ID349174/ (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

¹⁶⁴² "Tüm Kadınlara Hakaret Edildi", **Bianet**, 8 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://m.bianet.org/bianet/print/246-tum-kadinlara-hakaret-edildi> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

¹⁶⁴³ "Sabancı'dan Ecevit'e Övgü", **Milliyet**, 7 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/sabancidan-ecevit-e-ovgu-5294327> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

¹⁶⁴⁴ Taha Kıvanç, "Kayıkçı Kavgası Değil Galiba", **Yeni Şafak**, 10 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ocak/10/tkivanc.html> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

zamanda bu planı pratiğe dökmek için faaliyete geçeceklerini yazan bir isimsiz mektup gelmiştir.¹⁶⁴⁵

Murat Yetkin ise Ekim sonunda köşesinde yazdığı bir yazıda birtakım emekli orgenerallerin Bodrum'da Başbakan Yardımcısı Özkan'la görüşerek, ekonomik krizle doğru orantılı olarak hükümete duyulan güvensizliğinde arttığını belirtip ona Ecevit'in DSP Genel Başkanı kalarak Başbakanlığı kendisine devredeceği bir formülü uygulamaya koyup koyamacağını sormuşlardır. Özkan ise bu soruya, "Benim ve ailemin misyonu Ecevit'i desteklemektir. Ecevit'in en küçük zarar göreceği bir hareketin içinde bulunmam" şeklinde bir karşılık verince, askerlerin Dışişleri Bakanı Cem'in de adını düşünmeye başladıklarını ifade eden Yetkin, bu formülün TSK'nın da görüşü olduğunun 29 Ekim resepsiyonunda Kıvrıkoğlu'nun "Asıl savaş ekonomide" diyerek çarenin hükümette olduğu ve çözüm sağlanması gerektiğini vurgulamasıyla su yüzüne çıktığının da altını çizmiştir. Kıvrıkoğlu, ülkenin bir yol ayrımında olduğunu ve "yeni bir rüzgar" esmesi gerektiğini de ifade ederek bu formülün bir TSK projesi olduğunu onaylamıştır. Ayrıca askerlerin bir diğer kaygısı da TOBB, Türk-İş, Hak-İş, TİSK ve TESK gibi 28 Şubat'ta Refahyol üzerinde ciddi baskı kuran sivil toplumun 1 Aralık 2001'de yurt çapında eylem kararı almasının bir sosyal patlamaya neden olabileceği noktasında belirlemiştir.¹⁶⁴⁶

Yine Ilıcak, Özkan'ı Başbakanlık koltuğunda görme çabasının Doğan Medya Grubu tarafından yürütülen bir propaganda olduğunu ifade etmiştir. Özkan'ın Mesut Yılmaz ve ailesine olan yakınlığına dikkat çeken Ilıcak, İtalya'da Berlusconi'yi Başbakanlığa taşıyan "medya imparatorluğu" aracılığıyla propaganda yapma modelinin aynısıyla Özkan'ın bu makama getirilmeye çalışıldığının altını çizmiş ve Başbakan olamayacağını anlayan Yılmaz'ın Aydın Doğan'la birlikte önce Özkan'ın Başbakan, kendisinin Ekonomiden Sorumlu Bakan, sonra da Cumhurbaşkanı olacağı bir model üzerinde anlaştıklarını iddia etmiştir.¹⁶⁴⁷ Ilıcak, bu plan için "önemli bir siyasetçimiz"

¹⁶⁴⁵ Yavuz, a.g.e., s. 185.

¹⁶⁴⁶ Murat Yetkin, "Ecevit Gitsin Özkan Gelsin", **Radikal**, 31 Ekim 2001, Çevrimiçi Erişim: <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/ecevit-gitsin-ozkan-gelsin-614501/> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

¹⁶⁴⁷ Nazlı Ilıcak, "Özkan Başbakan", **Yeni Şafak**, 9 Kasım 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/kasim/09/nilicak.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

diyerek isim vermeden Mesut Yılmaz'ın kardeşi vasıtasıyla medya patronluğuna da kalkıştığını ve düşen oylarını bu şekilde yükseltmeye çalıştığını ifade etmiş, Türkiye'de medyanın el değiştirme arifesinde olduğunu yazmıştır.¹⁶⁴⁸

Ecevit'in son Genel Sekreteri ve dönemin İstanbul Milletvekili olan Süleyman Yağız, askerlerin bu post-modern darbe girişiminin nedenini Ecevit'in Amerika'nın Irak müdahalesine kesinlikle karşı olmasına yormuştur.¹⁶⁴⁹ Cengiz Çandar ise 30 Kasım 2001'de yazdığı yazıda, 1990'da ve 1991'de olmak üzere Ecevit'in gazeteci kimliğiyle Milliyet gazetesi adına iki kez Irak'a giderek Saddam'la görüştüğünü ve Saddam'ın kriz esnasında Türkiye'de kendisini iktidarda görmeyi tercih edeceklerini söylemesi üzerine, Ecevit'in de Türkiye'nin Körfez Krizi'nde yanlış bir politika izlediğini ifade ettiğini belirtmiştir. Bu yüzden Ecevit'in Başbakan olduğu sürece ABD'nin yeniden yürürlüğe soktuğu Saddam'ı devirme operasyonuna Türkiye'yi dahil etmeyeceğini belirtmiş ve ABD'nin bu politikada nihai kararını verip Saddam'ı devirmek için Irak'a bir müdahaleyi kesinleştirmesi durumunda Ecevit'in Başbakan olarak kalamayacağını vurgulamıştır.¹⁶⁵⁰ Dolayısıyla Ecevit'in 28 Şubat'ta askerlerin doğrudan siyasete müdahale etmemesi için yumuşak bir geçiş amacıyla oynadığı oyun kurucu rolü, bu sefer de askerler, iş dünyası, basın ve bir grup partili ona karşı oynamışlardır.

Sermaye gruplarının Ecevit'e karşı takındığı bu negatif tavrın nedeninin neoliberalizmi tam manasıyla tesis etmeyi amaçlayan Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve BDDK gibi teknokratik kurumların kurulup siyasi iradede azade bir özerk yapı kazandıkları bir konjonktürde, onun ahabp-çavuş kapitalizmine ön açmayacak bir lider olduğunu düşünmeleridir. Başka bir ifadeyle, sermaye gruplarının karşıt tutumunun nedeni, onun neoliberalleşme dönemini, yıllardır yaptığı pazar ekonomisi ve serbest pazar ekonomisi ayırımıyla pazar ekonomisine, yani piyasanın çeşitli kurum ve kurullar vesilesiyle denetlendiği ve spekülasyonculuk, vurgunculuk ve tekelleşme

¹⁶⁴⁸ Nazlı Ilıcak, "Ufuk Turu", **Yeni Şafak**, 4 Eylül 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/eylul/04/nilicak.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2001).

¹⁶⁴⁹ Süleyman Yağız, "Ecevit Gitsin, Hüsamettin Özkan Gelsin Diyen 2 Paşa Kimdi?", 23 Şubat 2021, Çevrimiçi Erişim: <https://suleymanyagiz.net/index.php/2021/02/23/ecevit-gitsin-husamettin-ozkan-gelsin-diyen-2-pasa-kimdi/> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

¹⁶⁵⁰ Cengiz Çandar, "Saddam'a Güvence: Türkiye'de Ecevit", **Yeni Şafak**, 30 Kasım 2001, Çevrimiçi: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/kasim/30/ccandar.html> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2021).

gibi haksız kazançların önüne geçildiği, rekabetin adil bir ortamda yapıldığı piyasa tasavvuruna yakın bir şekilde yorumlamasından kaynaklı olduğu ifade edilebilir. Çünkü sermaye grupları, onun bu kurumların yozlaşması ve iktidardan yana konumlanan bir grup sermayedarın avantajlarla zenginleşmesinin önüne geçeceğini düşünmüşlerdir. Nitekim Başbakanın 2 Temmuz 2001’de hastaneye bir hafta içinde ikinci kez gitmesiyle, başta Doğan Medya Grubu olmak üzere sermayeye ait medya gruplarında onun sağlık durumuyla ilgili spekülasyonlar da ciddi biçimde artmıştır.

Ecevit’in 2 Temmuz’daki Başkent Hastanesi’ni ikinci ziyaretinin ardından yapmış olduğu, bu kez gelişinin sebebinin Haberal ve ekibinin talebi doğrultusundaki check-up olduğunu, bir önceki gelişininse kulak ve göz için olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁵¹ Başbakanın sağlığıyla ilgili 2001 yazında başlayan bu yoğun tartışmalar, 3 Kasım 2002 seçimlerine kadar aralıksız sürmüştür. Ancak özellikle Hürriyet yazarı Emin Çölaşan’ın bir yazısı hem DSP’lilerin hem de Ecevitlerin ciddi tepkisine sebep olmuştur. Bu yazısında Çölaşan, R. Ecevit’in de yaşlı olması dolayısıyla B. Ecevit’in beyniyle dili arasındaki senkronizasyonu sağlamaya yarayacak olan ilaçları zamanında veremediğini, yaşadığı ortamın temizliğine özen gösteremediğini, abur cuburla beslediğini ve hatta kişisel temizliğine dahi yardım edemediğini ifade etmiştir. Çölaşan, Ecevit’in Başbakanlığa devam edebilmesinin tek yolunun bir tekerli sandalye kullanması ve yanında devamlı doktor bulunması olduğunu da vurgulamıştır.¹⁶⁵² Dolayısıyla o, bir yandan B. Ecevit’i neredeyse düşünsel ve fiziksel hiçbir faaliyeti yerine getiremeyecek kadar acz içinde gösterirken, onun bu durumundansa R. Ecevit’i sorumlu tutmuştur. Ecevit’in buna tepkisi, Çölaşan’ın kendisinin basınla yaptığı görüşmemelere alınmaması kararı olmuştur.¹⁶⁵³ Başbakan, hastaneye yattığı Mayıs 2002’de sağlığıyla ilgili eşini suçlayanlara karşı bu ithamların “çirkin, akıl ve insaf dışı” olduğunu ifade etmiş ve özellikle ilk muayenesinin ardından bir süre hastaneye başvurmamasının nedeninin eşi değil, kendisinin hastalığını bahane ederek çeşitli

¹⁶⁵¹ T.C. Başbakanlık, **Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları (1 Temmuz-30 Eylül 2001)**, Başbakanlık Basın Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s. 34.

¹⁶⁵² Emin Çölaşan, “Ecevit’in bilinmeyenleri (Acı gerçekler)”, **Hürriyet**, 2 Temmuz 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/ecevitin-bilinmeyenleri-aci-gercekler-81915> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2021).

¹⁶⁵³ “Ecevit’ten Çölaşan’a Ambargo!”, **TGRTHaber**, 27 Eylül 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.tgrthaber.com.tr/spor/-77652.html> (Erişim Tarihi 5 Haziran 2021).

senaryolar üretilip ekonominin negatif etkilenmesine sebep olunabileceğine karşı takındığı iradi tavır olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁵⁴

Başbakanın 5 Mayıs 2002’de Parti Meclisi toplantısına gideceği sırada ağrıları nedeniyle Başkent Hastanesi’ne yatmasının ardından doktoru Turgut Zileli, kendisinin bir “bağırsak enfeksiyonu” geçirdiğini ifade etmiş ve yoğun bakıma ihtiyaç olmadığına altını çizmiştir. Bu sırada açıklama yapan Başbakanlık Basın Müşaviri Cem Avcı, Ecevit’in önlem amacıyla hastanede olduğunu söylerken, panik havası yaratan açıklamayı MHP’li Sağlık Bakanı Osman Durmuş yapmış ve Başbakanın yoğun bakım ünitesinde olduğunu ifade etmiştir. Buna karşılık olarak Başkent Hastanesi Başhekimisi Rengin Erdal ise Başbakanın yoğun bakımda değil, müşahade altında tutulduğunu vurgulamıştır. Bu açıklamaların ardından muhalefetten de ses yükselmiş ve DYP Grup Başkanvekili Turhan Güven, Başbakana “iş göremez raporu” verilmesi durumunda hükümetin düşeceğini iddia etmiştir.¹⁶⁵⁵

R. Ecevit, bu tedavi döneminde B. Ecevit’e 7-8 aylık bir evde dinlenme telkin edildiğini ifade etmiş ve bunun da onun siyasi hayatının sonu anlamına geleceğini bildiğine işaret etmiştir.¹⁶⁵⁶ Tam da bu sıralarda Amerika’ya giden ve 12 gün boyunca Ecevit’in bir türlü ulaşamadığı Derviş,¹⁶⁵⁷ döner dönmez Hasan Cemal’e yaptığı açıklamalarda hem aktif politikaya girip girmeme konusunda kararsız olduğunu söylemiş hem de Türkiye’nin halihazırda seçim psikolojisine girdiğini ve seçimi ertelemeinin artık anlamsız olduğunu vurgulamıştır. Erken seçimin siyasal belirsizlik ortamını ortadan kaldıracağını ve dolayısıyla ekonomiye de olumlu tesir edeceğini de ifade etmiştir.¹⁶⁵⁸ R. Ecevit, tüm bunların üst üste gelmesinden “birilerinin” Başbakanlığa talip olduğu sonucuna varmış ve bunu yapamayınca da bu kez kendisinin elinde olan örgütü ele geçirmeye çalıştıklarını, fakat bunda da başarılı olamadıklarını

¹⁶⁵⁴ “Ecevit Eşini Savundu”, **Milliyet**, 19 Mayıs 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ecevit-esini-savundu-5215845> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2021).

¹⁶⁵⁵ “Ecevit Hastanede”, **Milliyet**, 5 Mayıs 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ecevit-hastanede-351116> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2021).

¹⁶⁵⁶ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 490-491.

¹⁶⁵⁷ Yavuz, a.g.e., s. 165.

¹⁶⁵⁸ Hasan Cemal, “Derviş ‘Seçim Erken Olsun!’ Diyor”, **Milliyet**, 10 Mayıs 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/hasan-cemal/dervis-secim-erken-olsun-diyor-5216730> (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2021).

vurgulamıştır.¹⁶⁵⁹ Bu çevrenin Özkan çevresi olduğunu ifade eden R. Ecevit, Başbakanla ilgili hastalık söylentilerinin de bu çevreden basına yansıtıldığını ifade etmiş ve Ecevit'in bu sağlıksız hâliyle DSP'ye faydalı olamayacağı propagandasının yaptırıldığını vurgulamıştır. Ona göre Özkan ve çevresi bunu başaramayınca Yeni Türkiye Partisi'ni (YTP) kurarak partiyi bölme yoluna gitmişlerdir.¹⁶⁶⁰

R. Ecevit, eşine hastanede yanlış tedavi uygulandığıyla ilgili iddiaları reddetse de bu uzun süreli istirahat telkininden kuşkullanmış ve eşine bir “iş göremezlik raporu” düzenlenmesinden kaygılanmıştır. Bu kaygı, Başkent Hastanesi'ni kendilerine önerenin, bir süredir faaliyetlerinden kuşku duyduğu Hüsamettin Özkan olmasından kaynaklanmıştır.¹⁶⁶¹ Dönemin Genel Başkan Yardımcılarından Mecit Şekercioğlu ise 19 Şubat 2001'de yaşanan krizde Cumhurbaşkanı ve Özkan arasında yaşanan sert tartışma nedeniyle Cumhurbaşkanının Özkan'a sıcak bakmadığını ve bu yüzden bu komploya girişenlerin, Ecevit'in rahatsızlığı uzadıkça Sezer'in Özkan'ın Başbakanlığına mecburen ikna olacağını düşündükleriyle ilgili bir istihbaratının ellerine ulaştığını ve bu yüzden Başkent Üniversitesi'yle çalışmaktan vazgeçtiklerini açıklamıştır.¹⁶⁶² Sağlık Bakanı Durmuş ise Ecevit'in yeni doktorunun tıbbın en temel kuralı olan “Faydalı olamıyorsan zararlı olma” kuralını uygulayarak ilaçları kestğini ifade etmiş ve bunun da Başbakanın sağlığına kavuşmasına vesile olduğunun altını çizmiştir.¹⁶⁶³ Doktorunun değişmesinin ardından Ecevit, 10 Temmuz 2002'de 72 gündür katılamadığı Bakanlar Kurulu toplantısına katılmıştır.¹⁶⁶⁴

Tüm bu olanlar Ecevit'in kurmaylarına Yetkin'in yazmış olduğu senaryonun uygulamaya koyulduğunu düşündürmüştür. Nitekim Özkan'ın Göcek'te tatil yaparken Cem'le görüşmesi ve kendisine karşı açılan “çekil” kampanyasına sessiz kalmasından rahatsız olan Başbakan, 7 Temmuz 2002'de CNNTürk'e verdiği demeçte ilk kez Özkan'ı açıkça hedef almış ve “Kampanyalara karşı sessiz kalması örgütü üzüyor”

¹⁶⁵⁹ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 489.

¹⁶⁶⁰ A.g.e., s. 495.

¹⁶⁶¹ “2001 Krizi ve Ecevit'in Siyasete Vedası”, **32. Gün Arşivi**, 25 Mayıs 2020, Çevrimiçi Erişim: https://www.youtube.com/watch?v=XZ9JPXw_t9U (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2021).

¹⁶⁶² Yavuz, a.g.e., s. 180-181.

¹⁶⁶³ 32. Gün, a.g.e., 2020.

¹⁶⁶⁴ Cumhuriyet, 11 Temmuz 2002.

demıştır. Ayrıca Ecevit, bütün muhalif partileri seçim ya da hükümetin geleceğiyle ilgili ortak bir toplantıya davet ettikleri ve partilerin de bu toplantıyı kabul ettikleri bir anda birilerinin onları arayarak başka önerilerinin masalarında olduğunu ve bu toplantıya gerek olmadığıyla ilgili telkinlerde bulunarak bu diyalogu engellediklerini ifade etmiş, isim vermeden Özkan ve ekibini işaret etmiştir. Partisinin bölünmesine ihtimal vermediğini ifade eden Başbakan, ayrıca partisinin gücünü 5-10 milletvekilinden değil, halktan aldığının da altını çizmiştir. Cem ise bu parti içi kaos ortamında kendisini arayan milletvekillerine partiyi bölmenin kimseye faydası olmayacağını ve telaşa kapılmamak gerektiğini telkin etmiştir. Başbakanın bu konuşmayı yaptığı gün Özkan’a yakın milletvekilleri de bir görüşme gerçekleştirmişlerdir.¹⁶⁶⁵

8 Temmuz 2002’de bir araya gelen Özkan ve Ecevit görüşmesinin ardından Özkan, hem parti üyeliğinden hem de hükümetteki görevinden istifa etmiştir. Özkan, görüşmenin ardından yaptığı açıklamada, “Ecevit’in artık bana gereksinimi olmadığı ortaya çıktı. 11 yıl aradan sonra Sayın Başbakandan siyasette duygusallığa yer olmadığını da öğrendim” şeklinde konuşmuştur. Özkan’la beraber Devlet Bakanları Mustafa Yılmaz ve Recep Önal ve Kültür Bakanı İstemihan Talay’ın yanında 18 milletvekili de istifalarını vermişlerdir. Böylece DSP, TBMM’deki sandalye dağılımında 127 sandalyeli MHP’nin gerisine düşerek 106 sandalyede kalmıştır. MHP lideri Bahçeli ise Ecevitlerin kaygılarını doğrular nitelikte bir açıklama yaparak, “MHP’siz ve Ecevitsiz bir koalisyon için haftaya düğmeye basacaklardı, oyunlarını bozduk” şeklinde konuşmuştur.¹⁶⁶⁶ Bahçeli’nin bu açıklaması, 7 Temmuz 2002’de Bursa’da yaptığı 3 Kasım’da bir erken seçim yapılması çağrısına atıftır.¹⁶⁶⁷ Başka bir ifadeyle o, bu çağrıyla MHP’yi ve Ecevit’i saf dışı bırakmak isteyenlere meydan okuduğunu belirtmek istemiştir. Ecevit ise kurumsal altyapının dönüştürüldüğü bir ortamda, henüz yapılan dönüşümlerin meyvesinin toplanamadığını ve seçimin bir hezimet olacağını ifade etmiştir.¹⁶⁶⁸ DSP için de sonun başlangıcı olan bu görüşmenin ardından istifaların ardı arkası kesilmemiş ve 16 Temmuz 2002’ye gelindiğinde 59

¹⁶⁶⁵ Cumhuriyet, 8 Temmuz 2002.

¹⁶⁶⁶ Cumhuriyet, 9 Temmuz 2002.

¹⁶⁶⁷ Cumhuriyet, 8 Temmuz 2002.

¹⁶⁶⁸ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 503.

milletvekilinin istifası neticesinde DSP'nin milletvekili sayısı 69'a düşmüş, böylece hükümet de güvenoyu için gerekli olan 276 sandalyenin altına inmiştir.¹⁶⁶⁹ Kabinede olduğu dönemde Cem ve Özkan'la birlikte hareket eden bir görüntü sergileyen Derviş'e Ecevit, hükümet ve siyaset arasında bir tercih yapması gerektiği çağrısında bulunmuş ve bunun üzerine Derviş, 10 Ağustos 2002'de Bakanlık görevinden istifa etmiştir.¹⁶⁷⁰ B. Ecevit, daha sonra yaptığı açıklamada Derviş'in Türkiye'ye gelişinde siyasi bir amacı olduğunu ifade ederken, R. Ecevit ise en başından beri hükümeti bozmak istediğinin belli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca B. Ecevit, o günden baktığında Derviş'in gereğinden çok daha fazla Amerika'ya gittiğini ve bu geliş gidişlerin ardından ilginç biçimde siyasete yöneldiğinin de ayrıca altını çizmiştir.¹⁶⁷¹

Yavuz ise siyasette bir “2 ‘D’ formülü”nün gündeme alındığını ve TÜSİAD'ın da bu formülün bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Bu formülün ‘D’lerinin ilki olan Derviş, solu birleştirirken; ikinci ‘D’ olan 9. Cumhurbaşkanı Demirel ise sağ birleştirecektir. Yavuz; Derviş, Cem ve Özkan etrafında şekillenen troykanın ölü doğması üzerine Derviş'in CHP lideri Baykal'la yaptığı görüşmede sol yelpazenin tamamını kapsayan bir oluşum için nabız yokladığını ifade etmiştir. Yavuz'a göre troykadan %12-13 oy alacak bir hareketin Türkiye'de ekonomik programın uygulanması için gerekli olan güçlü iktidarı doğurmayacak olması dolayısıyla kopan Derviş, CHP'yi bir “sol şemsiye”ye dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bunun yanında Demirel'in de DYP lideri Çiller ve DTP lideri Mehmet Ali Bayar'la görüşerek iki partiyi birleştirip güçlü bir merkez sağ aktör yaratma arayışı içinde olduğunu iddia eden Yavuz, TÜSİAD'ın Derviş'ten YTP'nin lideri olarak sosyal demokrat değil, Bayar'ın da içinde bulunduğu geniş tabanlı bir oluşum kurarak AK Parti'nin önünü kesmelerini talep ettiğini ifade etmiştir.¹⁶⁷² Fehmi Kuru ise TÜSİAD'ın TSK'ya “AK Parti gelirse 28 Şubat'ı hortlatır mısınız?” şeklinde bir bilgi notu sunduğunu ifade etmiş ve TÜSİAD'ın TSK ile AK Parti arasındaki sıkışıklığı aşmak için DSP'yi Özkan ve Cem ikilisiyle ele geçirerek AK Parti'nin yükselen trendinden rahatsız olan kesimleri bu partinin altındaki geniş bir ittifakta toplayan bir alternatif bulduğunu ifade etmiştir. Ancak bu formülün

¹⁶⁶⁹ Cumhuriyet, 17 Temmuz 2002.

¹⁶⁷⁰ Cumhuriyet, 11 Ağustos 2002.

¹⁶⁷¹ Dündar ve Akar, a.g.e., s. 500-502.

¹⁶⁷² Ercan Yavuz, “Siyasette 2 ‘D’ Formülü”, **Yeni Şafak**, 19 Temmuz 2002.

Bahçeli ve Ecevit'in durumu idrak etmeleri sonucu rafa kalktığını belirtmiştir. TÜSİAD'ın benzer korkularla 28 Şubat'ı destekleyip sonrasında piyasadaki durgunluk ve Türk parasındaki değer kaybı nedeniyle bunun bedelini ağır şekilde ödemelerinden kaynaklı olarak, bu projeyi normal şartlar altında desteklemesinin mümkün olmadığını yazmıştır. O, bu projenin altında AK Parti'yi iktidardan uzaklaştırıp, Türkiye'yi belli bir rotada tutmak isteyen “yabancı mührü”nün TÜSİAD'a verdiği destekler olduğunu iddia etmiştir.¹⁶⁷³ Dolayısıyla Kuru, bu projenin DSP'ye için değil, merkez partilerin toplumsal desteklerinin düştüğü bir ortamda henüz iktidara gelmemiş olan AK Parti'yi iktidardan uzak tutmak için tasarlandığını ifade etmiştir.

Mustafa Karaalioğlu da TÜSİAD'ın TSK'ya verdiği raporda AK Parti'yi etkisizleştirme operasyonunun ortada olduğunu ifade etmiş ve Derviş'in uluslararası camiadaki olumlu imajı dolayısıyla TÜSİAD tarafından troykanın Ecevit'e tercih edildiğini belirttikten sonra, bu planın tutmaması durumunda solda ve sağda birliğin gündeme geleceğinin altını çizmiştir.¹⁶⁷⁴ DSP'nin parçalanmasını Türkiye'ye iç ve dış çevrelerden oynanan bir oyun olarak yorumlayan Ecevit,¹⁶⁷⁵ AK Parti ve Halkın Demokrasi Partisi'nin (HADEP) yükselmesinin sorumlusunun seçim için acele eden ortakları olduğunu ve bunun seçimde somutlaşması durumunda yeni bir 28 Şubat ortaya çıkmasına sebep olabileceğini vurgulamıştır. Bunun olmaması ve demokratik rejimin ayakta kalması için mücadele ettiklerini belirten Başbakan, bunun DSP'nin varoluşsal çizgisi olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁷⁶

Ağustos sonunda ulusal solcuları ve demokratik solcuları DSP'ye davet eden Başbakan, kendilerini sosyal demokrat olarak tanımlayanların 1983'ten 2002'ye kadar geçen süre içinde toplamda dört parti kurup dokuz Genel Başkan eskittiklerini ifade etmiş ve DSP'nin ise bir istikrar ve tutarlılık sembolü olduğuna vurgu yapmıştır. O, SHP, YTP ve CHP'yi demokratik sol doğrultuda DSP'de birleşmeye çağırdıklarının dışında bırakmış ve DSP'yi bölenlerin meydana getirdiği YTP'yi Türk siyasi tarihinde eşi görmemiş bir entrika yapmakla suçlayarak, bu entrikaya kanıp DSP'den gidenlerin

¹⁶⁷³ Fehmi Kuru, “Yanlış Alarm”, **Yeni Şafak**, 19 Temmuz 2002.

¹⁶⁷⁴ Mustafa Karaalioğlu, “Yeni Oluşum'un ne kadarı komplo, ne kadarı TÜSİAD?”, **Yeni Şafak**, 19 Temmuz 2002.

¹⁶⁷⁵ Cumhuriyet, 18 Temmuz 2002.

¹⁶⁷⁶ Fikret Bila, “AKP ve HADEP'i Diğerleri Büyüttü”, **Milliyet**, 22 Temmuz 2002.

ise pusulasız ve tabansız bir hareketle karşılaştıklarını ifade etmiştir.¹⁶⁷⁷ Ecevit'in CHP'den kopmasına sebep olan hizip hareketleri dolayısıyla merkez solu çok parçalı bir hâle getirmek pahasına DSP hareketini başlatıp başarılı olması, demokratik solcuların mutlak çatı olarak gördükleri CHP'nin bu geleneği temsil eden tek parti olma özelliğini yitirmesine sebep olmuş ve merkez sol siyasetçilere sıfırdan örgütlenebilmenin mümkün olduğu fikrini aşılacak gibi paradoksal bir sonuca yol açmıştır.

DSP içinden doğan bir diğer parti ise Aydın Milletvekili Sema Pişkinsüt tarafından kurulmuştur. DSP'nin 29 Nisan 2001'de ASKİ Spor Salonu'nda yapılan 5. Olağan Kurultayı'nda Ecevit'e karşı "demokrasi istemi"yle aday olan Pişkinsüt'ün konuşma yapmasına "ilan edilen gündemde yer almadığı" gerekçesiyle izin verilmemiş ve oğlu da bazı partililer tarafından tartaklanmıştır. "Barış güvercinlerinin uçurulduğu DSP kurultayında, demokrasiye büyük bir darbe vurulmuştur" diyen Pişkinsüt, ayrıca kurultaydaki halay, konser ve danslara dayanan coşkulu havayı da insanların açlıkla mücadele ettiği bir dönemde içine sindiremediğini ifade etmiştir. Pişkinsüt, DİSK eski Genel Başkanı ve İstanbul Milletvekili Rıdvan Budak, İzmir Milletvekili Mehmet Özcan ve Sakarya Milletvekili Ramis Savaş'ın başında yer aldığı bir Parti Meclisi listesi de hazırlamıştır. Ancak listesinde yer alanlardan bazılarının parti üyesi olmadığı itirazlarının yapılması ve iki kişinin de adaylıktan çekilmesi üzerine listesini geri çeken Pişkinsüt, yalnızca Genel Başkanlık için yarışmaya karar vermiştir. Budak ise "DSP kimsenin babasının malı değil. Bu partide kalmak bizim muradımızdır. Sayın Ecevit'in 1971'de İnönü ile farklılaştığı gibi, bizim de şimdi kendisiyle farklılaşmamız var. Kendisine 'Bu siyasi listeyle, bu kadroyla ülkeyi refaha götüremezsiniz' dedik (...) Kongre değişime öncü olmalıydı" şeklinde konuşarak itirazlarını dillendirmiştir. Ecevit ise kurultay konuşmasında solculuklarının taklitçi değil, ulusal olduğuyla ilgili vurgusunu tekrarlarlarken, DSP'nin her seçim yükselen trendine atıfla önlerinde kalan tek hedefi, tek başına iktidar olmak şeklinde açıklamıştır. Yapılan seçimlerde Pişkinsüt'ün 86 oyuna karşı 963 oy alan Ecevit yeniden Genel Başkan seçilirken 35 oy da geçersiz sayılmıştır.¹⁶⁷⁸ Bu olayın ardından Özcan ve İstanbul Milletvekili

¹⁶⁷⁷ Cumhuriyet, 29 Ağustos 2002.

¹⁶⁷⁸ Cumhuriyet, 30 Nisan 2001.

Nazire Karakuş ile birlikte 1 Mayıs'ta DSP'den istifa eden Pişkinsüt, bu isimlerle beraber 28 Ocak 2002'de Toplumcu Demokratik Parti'yi kurmuştur.¹⁶⁷⁹

4.5.5. Ecevitlerin Rüyası Köykent Projelerine Dünya Bankası Desteği

Bu dönem iç politikadaki bir diğer gelişme, Ecevit'in CHP Genel Sekreterliği döneminde ortaya konan “Toprak işleyen, su kullanan” perspektifinin somut yansıması olan ve Ecevit'in 12 Eylül öncesi son Başbakanlığı döneminde (5 Ocak 1977-12 Kasım 1979) ilk örneğinin Bolu'nun Mudurnu ilçesinin Taşkesti köyünde uygulanan¹⁶⁸⁰ “köykent” modelinin Dünya Bankası'nın IMF programının bir uzantısı olarak uyguladığı ve aslında Türkiye'de olası bir sosyal patlamanın önüne geçmek için uygulanan sosyal yardım paketinin bir uzantısı olarak, Dünya Bankası'ndan destek alması olmuştur. Yukarıda detaylı biçimde açıklanan “köykent” modelinin mimarı olan Ecevit'in bu modeli ortaya koyarken esinlendiği kişi, Osmanlı modernleşmesinin de en sembol isimlerinden olan Tuna Valisi Midhat Paşa olmuştur. O, Midhat Paşa'nın üç Balkan bölgesinin birleşiminden oluşturduğu “Tuna Vilayeti”nin hedefinin de kalkınmayı köylüden başlatıp ayrıca bu bölgelerde güçlü bir kooperatifçilik vasıtasıyla köylüleri egemen güçler ve tefecilerin zapturaptından kurtararak demokratikleşmenin sosyal, kültürel ve iktisadi boyutlarını yerine getirmek olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁸¹

12 Eylül öncesindeki son Başbakanlığı döneminde Taşkesti merkezli olarak kurulan “köykent”e 30 Eylül 1978'de uygulamayı başlatmak için giden Ecevit, 20 köye istihdamdan kültür-sanata varıncaya kadar şehrin bütün nimetlerini sağlayan bu projeye beraber, “Köykentler oluşukça köylülerin köylerden kentlere göç etme zorunluluğundan kurtulacağı görülecek” diyerek,¹⁶⁸² bu projenin amacının köylüyü köyde kalkındırmak olduğuna işaret etmiş ve bu yolla kendisinin sosyal bunalımların sebebi olarak gördüğü kitlesel göçlerin önüne geçmeyi hedeflediklerini de gözler

¹⁶⁷⁹ TBMM Bülteni, Çevrimiçi Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2002_0000_0088_0000/0003.pdf (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2021).

¹⁶⁸⁰ “Bir Köykent Öyküsü”, **Bolu Gündem**, 18 Ocak 2014, Çevrimiçi Erişim: <http://www.bolugundem.com/bir-koykent-oykusu-68745h.htm> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2021).

¹⁶⁸¹ Bülent Ecevit, **Mithat Paşa ve Türk Ekonomisinin Tarihsel Süreci**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 7-8.

¹⁶⁸² Cumhuriyet, 1 Ekim 1978.

önüne sermiştir. Projenin kapsamıyla 20 köye elektrik ulaşacağını, 20 köy halkının faydalanacağı Ziraî Donatım Kurumu, Tarım-Kredi Kooperatifi, Ziraat Bankası şubeleri, telefon bağlantısı, yeni nesillerin eğitimi için üretim odaklı bir eğitim merkezi ve bir makine parkının açılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca proje için halihazırda, temel ihtiyaç maddelerine ulaşabilecekleri araçları bertaraf eden bir satış mağazası açıldığı ve kapsamlı bir sağlık merkezi için de kadroların sağlandığı vurgulanmıştır.¹⁶⁸³ Ecevit, aynı gün 456 işçi kapasiteleri bir Orman Ürünleri Fabrikası'nın da temelini atarken, bunun yanında Köy Kooperatifleri ve Orman Bakanlığı'nın işbirliğiyle 24 entegre tesisin daha kurulacağını ifade etmiştir. O, ayrıca köykentlerle ilgili daha önce yaptığı vurguyu tekrarlayarak bu projeye birlikte köylerin değil, köylülerin gücünün birleştirileceğini ifade etmiştir.¹⁶⁸⁴ Bu proje kapsamında zaman içinde Taşkesti'de bir Köykent Entegre Ağaç Fabrikası, bir Taşkesti Çevre Köyleri Kooperatifleri Yem Fabrikası ve bir de Köykent Endüstri Pratik Sanat Okulu kurulmuştur. Hatta bu dönemde kooperatif gibi ağlarla güçlenen köylülerin dayanışması sonucunda, Türk sinema sektöründe ilk kez köylüler bir araya gelerek "Uslay Film" adında bir film şirketi kurmuş ve "Sarsılmaz Kuvvet" isimli bir de film çekmişlerdir. Ancak Ecevit'in Başbakanlıktan ayrılması ve ardından gelen darbeye beraber zamanla bu proje atıl hâle gelmeye başlamıştır.¹⁶⁸⁵ Bu dönem benzeri bir proje Van'ın Özalp ilçesinde de uygulanmıştır. Bu projeyi tüm Türkiye'ye yayarak müesses nizamı halk lehine, "bozuk düzen" in mustarıpleri lehine dönüştürerek sağlıklı bir demokrasinin olmazsa olmazı olarak gördüğü bağımsız-onurlu yurttaş sosyal adalet yoluyla ortaya çıkarmayı hedefleyen Ecevit'in iktidar süresinin kısalığı ve ülkenin kaynak kısıtlılığı buna izin vermemiştir.

Ancak Ecevit, bu projeyi gerçekleştirmekle ilgili rüyasından vazgeçmemiş ve yukarıda da belirtildiği gibi, DSP yıllarında da bu konuyu daima gündemde tutmuştur. 2001 krizi sonrasında IMF reçetesinin bir uzantısı olarak tüketim alışkanlıklarını beslemeye devam ederek neoliberal düzeni ayakta tutabilmek amacıyla Türkiye'ye uygulanacak olan sosyal yardım programının yalnızca tüketim odaklı olmaması için bu fonu köykent projesi adına bir fırsat olarak gören Başbakan, bu alanda kredi alabilmek için

¹⁶⁸³ Aynı yer.

¹⁶⁸⁴ Aynı yer.

¹⁶⁸⁵ "Bir Köykent..."

Dünya Bankası'na başvurmuştur. Afyon, Bolu, Düzce, İçel, Kastamonu, Kayseri, Muş, Niğde, Siirt ve Van'da başlatılması planlanan köykent projeleri için olan bu kredi talebi, Dünya Bankası'ndan olumlu bir karşılık bulmuş ve kurumun Türkiye Temsilcisi Ajay Chhibber, Devlet Bakanı Mustafa Yılmaz'la yaptığı toplantıda hayranlıkla takip ettikleri ve 300 milyon dolar destek verdikleri bu projeyi geliştirmekte olan ülkelere kırsal kalkınma modeli olarak tavsiye ettiklerini ifade etmiştir.¹⁶⁸⁶ Dünya Bankası'nın projeye olan bu ilgisinin nedeni, DSP'nin iktidara gelmesinin hemen ardından uygulamaya koyduğu, pilot bölge olarak seçilen Ordu-Mesudiye'deki köykent projesinin kısa sürede başarıya ulaştırılması olmuştur. Bu proje kapsamında Çavdar köy merkezli olmak üzere çevresindeki dokuz köy proje kapsamına alınmıştır. Proje kapsamında kısa sürede bir Köykent Kültür ve Sanat Evi, bir Köykent İlköğretim Okulu, bir Köykent Orman Ürünleri Entegre Tesisi inşa edilmesinin yanında, içme suyu sağlanmış, sulama kanalları açılmış; köy yolları, sağlık ocağı, spor tesisi ve köy konakları inşa edilmiştir.¹⁶⁸⁷

Bunun ardından Dünya Bankası'nın bu proje için verdiği 300 milyon dolara ek olarak, hükümet de 120 milyon dolarlık bir bütçe ayırmış, başarılı proje dolayısıyla 81 ilin valisi de bu proje kapsamına alınmak için başvuruda bulunmuştur. Ecevitlerin “30 yıllık rüyamız” olarak tanımladıkları bu projeyi bütünüyle hayata geçirebilmek için Başbakan, Köy Hizmetlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Mustafa Yılmaz'ı köykent projesinden sorumlu kılmış ve F. Bila'nın ifade ettiği gibi, bu makam fiilen bir Köykent Bakanlığı'na dönüşmüştür. Yukarıda öncelikli olarak belirlenen 10 ile ek olarak, projenin ikinci ayağını oluşturacak 13 il de Antalya, Batman, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, İzmir, Nevşehir, Osmaniye, Rize, Samsun ve Şanlıurfa olarak belirlenmiştir.¹⁶⁸⁸ Mesudiye'deki proje için Ilıcak, projeye 20 trilyon gibi bir para harcandığını ifade etmiş ve bunun Valiyi dahi öfkeliendirdiğini, çünkü gereken yerlere bütçe ayrılmadığını söylediğini iddia etmiştir. Ilıcak'a göre Ordu'nun 57 köyünden sadece 9'unu kapsayan bu projenin kapsadığından çok dışladığı köy olmasından

¹⁶⁸⁶ “Chhibber: Köy-Kent'e hayranız”, **Hürriyet**, 2 Mayıs 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/chhibber-koy-kente-hayraniz-69204> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2021).

¹⁶⁸⁷ Detaylı bilgi için bkz. Adem Başbüyük, “Mesudiye (Ordu) Köykent Projesi”, **Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi**, C. IX, Sayı: 11, (2004), s. 301-326.

¹⁶⁸⁸ Fikret Bila, “Köy-kent Bakanlığı”, **Milliyet**, 26 Mart 2002.

kaynaklı olarak sosyal adaletsizliği azaltmadığını, aksine arttırdığını belirtirken, kapsam dışında kalan köylülerin de bu projeye karşı olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁸⁹ Aslında aşama aşama yaygınlaştırılarak başlangıcında değil, sonucunda toplumsal adaletsizliğe çözüm olması için tasarlanan bu proje, Ecevitlerin hayali olmanın yanında, kapsamına bakıldığında ise bir yandan DSP'nin yıllardan beri hayalini kurduğu Doğu ve Güneydoğu'daki kalkınmayı sağlayarak feodal düzeni ortadan kaldırma amacının bir uzantısını görmek mümkünken, diğer yandan da koalisyon ortağı partilerin liderlerinin memleketleri olan Osmaniye ve Rize'nin de kapsama alınarak proje için rızalarının alınmasının kolaylaştırıldığı da söylenebilir.

Ancak projeler tamamlanamamış, hatta Mesudiye projesi dahi Ecevit'in hayalindeki gibi sürdürülmemiştir. Ecevit, 2003'te eşinin hastalığı esnasında kendisini ziyarete gelen dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'a projenin sürdürülmesi için ricacı olduğunu ve Başbakan'ın da konuyla ilgileceğini ifade etmesine rağmen Dünya Bankası'nın toplam 900 milyon dolar kredi açtığı bu projeyi sürdürmediklerini söylemiş ve *“Çok yazık ettiler (...) devlete hiçbir yükü olmadan köylüler kentli hâle gelebilecekti. Fakat bugünkü hükümetin ilk icraatı projeyi rafa kaldırmak oldu”* demiştir.¹⁶⁹⁰

Bu dönem iç politik sahada yaşanan bir diğer önemli gelişme de E tipi koğuştan F tipi hücre sistemine geçiş esnasında ortaya çıkmıştır. Ağırlıklı olarak legal ya da illegal sol kökenli mahkumların bulundukları bu cezaevlerinde, hücre sistemine geçişi protesto etmek amacıyla 816 kişinin açlık grevine gittiği bir direniş yaşanmıştır. Ölüm orucunun ikinci ayına gelindiğindeyse mahkumların hayati tehlikesinin oluşabileceği gerekçesiyle kamuoyundan çeşitli girişimler başlatılmıştır. Hükümet, hem uluslararası kamuoyunda olumsuz bir imaja sebep olmamak hem de bu ölümler dolayısıyla oluşabilecek olası bir sosyal hareketlenmenin önüne geçmek amacıyla bu direnişi kolluk kuvvetlerinin yardımıyla bastırmak istemiş, ancak Ümraniye ve Bayrampaşa Cezaevlerinde yoğun bir direnişle karşılaşmıştır. Kolluk kuvvetlerinin 19 Aralık 2000'de bu cezaevlerine yaptığı “Hayata Dönüş Operasyonu” esnasında, 26 tutuklu ve

¹⁶⁸⁹ Nazlı Ilıcak, “Köy-Kent Tartışması”, Yeni Şafak, 1 Aralık 2001.

¹⁶⁹⁰ Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 39.

hükümlünün yanında, mukavemet esnasında tutukluların çıkardıkları yangın sonucunda 26 kadın da ölmüştür. Bunun yanında iki güvenlik kuvvetleri mensubu da hayatını yitirirken 4'ü jandarma toplam 137 kişi yaralanmıştır. Bunun yanında, koğuşlardan 10 tabanca, 70 fişek ve 12 el yapımı bomba ile birer adet av tüfeği ve kaleşnikof çıkmıştır.¹⁶⁹¹

Cezaevlerine karşı yapılan bu sert müdahalenin ardından gelen tepkilere DSP, 10 yılı aşkın bir süredir girilemeyen koğuşların mafya babaları ve teröristlerin üsleri hâline geldiğini ve dolayısıyla cezaevlerinin ıslah etme niteliğinin ortadan kalktığını ifade ederek karşılık vermiştir. Koğuşlarda eylem hazırlıkları yapıldığını belirten parti, E tipinden F tipine geçiş esnasında koğuşların geldiği durumun açıkça görüldüğünü ve açlık grevleri esnasında devletle giriştikleri pazarlıkta karşılanan her isteklerinde bir yenisini istediklerini söyleyerek operasyonun amacının hapishaneleri yeniden bir ıslahevi hâline getirmek olduğunu anlatmıştır. Ayrıca, bu hapishane sisteminin AB standartlarının bir yansıması olduğu da parti tarafından ifade edilirken, bu yeni yapıda anlaşıldığı şekliyle hücrelerin değil, üç ya da dört kişilik koğuşların olduğunu, tek kalan mahkumlarınsa üçü ve dördünün kapılarının aynı yere açıldığı bir ortak alanları olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁹²

4.5.6. Amerika'nın Irak'a Müdahalesi ve Komplonun "Dış Ayağı" İddiaları

DSP'nin son iktidar döneminde dış politika sahasında yaşanan, yukarıda açıklanan AB süreci haricindeki ilk olarak odaklanması gereken nokta, NATO müttefiki iki ülke olan Türkiye-ABD ilişkileridir. Ecevit, üçlü koalisyonun Başbakanı sıfatıyla ilk ABD ziyaretini 1999 Eylül'ü sonunda Başkan Bill Clinton'ın resmî konuğu olarak yapmıştır. Başbakan, geziyle ilgili basın mensuplarına yaptığı açıklamada, NATO'nun gelişmesi ve Kuzey Irak'ta ABD politikalarına destek vermesinin sonucu olarak Türkiye'nin askeri harcamalarındaki artışa işaret etmiş ve bu giderlerin karşılığını ABD'den talep edeceklerini belirtmiştir.¹⁶⁹³ Dolayısıyla o, bu yaklaşımıyla başından

¹⁶⁹¹ "Hayata Dönüş'ün Bilançosu", Hürriyet, 24 Aralık 2000, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hayata-donus-un-bilancosu-39210032> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2021).

¹⁶⁹² DSP, a.g.e., 2001, s. 4-6.

¹⁶⁹³ Hürriyet, 27 Eylül 1999.

beri karşı olduğu Körfez Krizi sonrası oluşan yeni durumda bu sorunun Türkiye'nin sorunu olmamakla beraber, Türkiye'nin hazinesine verdiği zararın ABD'den ve NATO'dan tahsil edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Görüşme sonrasında yaptığı açıklamada Clinton, Türkiye'nin hem Bakü-Ceyhan Boru Hattı Projesi'ni hem de AB üyeliğini desteklediğini ifade etmiş ve Ecevit'in seçkin liderlerin arasında olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁹⁴

Başkan Clinton'ın ofisteki son günlerinde Türkiye ve ABD arasında sözde Ermeni soykırımı iddialarının Temsilciler Meclisi'nin (*United States House of Representatives*) ilgili alt komisyonunda kabul edilmesinin ardından kısa süreli bir gerilim yaşanmıştır. Ecevit, bu olayı “çirkin bir olay” şeklinde değerlendirmiş ve Clinton yönetiminin de olaydan rahatsız olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir.¹⁶⁹⁵ Türkiye'nin yoğun diplomatik uğraşları sonucunda 20 Ekim 2000'de tasarı geri çekilmiştir.¹⁶⁹⁶ Başbakan bu gelişmeyi “Türkiye'nin gücünü ve ABD'nin Türkiye'ye verdiği değeri göstermektedir” şeklinde değerlendirmiş ve diplomatik nezaket gereği, karşılıklı olarak iyi ilişkiler kurduğu Clinton'ın bu süreçteki olumlu katkısı dolayısıyla ona bir teşekkür mektubu yazmıştır. ABD Başkanı'nın sürecin en başından itibaren büyük bir kararlılıkla bu kararın geri çekilmesi için mücadele verdiğini belirten Başbakan, bu kararın geri çekilmesi için Türkiye'deki Ermeni Patriği Mesrob Mutafyan'ın, TBMM'deki tüm partilerin, Cumhurbaşkanının, hükümetin, Genelkurmay Başkanının, Dışişleri Bakanlığının, Washington Büyükelçisinin ve ABD'deki Türk lobi şirketlerinin yoğun bir uğraş verdiklerini belirtmiş ve şöyle devam etmiştir: “*Hepsine hükümetimiz adına şükranlarımı sunuyorum. Fakat en büyük başarı ulusal dayanışmamızdır. Bu gibi ulusal konulardaki dayanışmamız Türkiye'nin her engeli aşmasını sağlayacak niteliktedir.*”¹⁶⁹⁷ Onun ulusal dayanışmaya yaptığı vurgudan, siyasi hayatı boyunca iç içe gördüğü iç ve dış siyaset üzerinden Türkiye'de yaşayanların çıkar ve kaderlerinin ortak olduğuna işaret ederek, “ulusal birlik stratejisi”ne gönderme yaptığı ifade edilebilir.

¹⁶⁹⁴ Cumhuriyet, 29 Eylül 1999.

¹⁶⁹⁵ Cumhuriyet, 23 Temmuz 2000.

¹⁶⁹⁶ Milliyet, 21 Ekim 2000.

¹⁶⁹⁷ Güvercin, Ekim-Kasım 2000.

2001 Ocak'ında Amerikan Başkanlık görevini devralan George W. Bush, eski bir Cumhuriyetçi Başkan olan Reagon'ın ilhamını Hristiyan ilahiyatından alarak Sovyetler için kullandığı “Şer imparatorluğu” (*Evil Empire*) kavramını,¹⁶⁹⁸ tıpkı Reagon gibi bir yeni muhafazakarlar (*neo-cons*) ve evanjelistler ittifakına dayanan bir Başkan olarak, yeniden tanımlamış ve 29 Ocak 2002'de yaptığı “Ulusa Sesleniş” konuşmasında Irak, İran ve Kuzey Kore'yi içine alan hattı “şer eksenini” (*axis of evil*) olarak tanımlamıştır.¹⁶⁹⁹ Ait olduğu ve oluşturduğu kavram setleri ve ittifakı gereği proaktif bir dış politika izlemesi beklenen yeni yönetim için büyük kırılma, Bin Ladin liderliğindeki El Kaide örgütünün 11 Eylül 2001 tarihinde New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'nin “İkiz Kuleler”ine ve Washington'daki Savunma Bakanlığına yaptığı yaptığı saldırıyla yaşanmıştır. Bush yönetimi için bu saldırının ardından küresel alanda terörizme karşı topyekûn savaş (*global war on terrorism*) kılıfıyla “şer eksenini” siyasetini uygulama şansı doğmuştur. ABD, bu doğrultuda ilk olarak Ekim'de Afganistan'ı işgal ederek Taliban yönetimini devirmiş, sonrasındaysa Mart 2003'te Irak'ı işgal etmiştir.¹⁷⁰⁰

11 Eylül saldırısı dolayısıyla dünya kamuoyunun gözünde meşrulaştırabildiği Afganistan işgalinin aksine Irak işgali, dünyada barıştan yana bir kamuoyu yaratmış ve Amerikan karşıtlığını körüklemiştir. Nitekim Ecevit de NATO müttefiki ABD'ye Türkiye'nin terörle mücadelesinde verdiği destek dolayısıyla Afganistan'ı işgalde “ahde vefa”nın gereği olarak destek olunacağını söylerken;¹⁷⁰¹ Irak işgali konusunda, Amerika'nın Savunma Bakan Vekili Paul Wolfowitz vasıtasıyla Türkiye'nin desteğine ihtiyacı olduğunu belirtmesine karşın, Irak'a müdahalenin olmamasını tercih ettiğini, ancak müdahale olması durumunda da önceden Türkiye'ye haber verilmesi gerektiğini ifade etmiş ve Irak'la ilgili kaygılarını Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, üniter yapısının korunması, bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına izin verilmemesi ve

¹⁶⁹⁸ Ahmet İnsel, “*Bush ve Neo-Con'lar, Evanjelizm, Armageddon*”, **Türk Dış Politikası**, C. III, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2013, s. 17.

¹⁶⁹⁹ Baskın Oran, “*Haydut Devletler, Şer Eksenini, Başarısız Devletler*”, **Türk Dış Politikası**, C. III, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2013, s. 19.

¹⁷⁰⁰ İlhan Uzgel, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, C. III, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2013, s. 249.

¹⁷⁰¹ Cumhuriyet, 9 Kasım 2001.

federal bir yapıya engel olunması şeklinde aktarmıştır. Ayrıca, Musul ve Kerkük'ün Kürt denetimi altına girmesine de kesinlikle izin verilmeyeceğinin altını çizmiştir.¹⁷⁰²

Bu ziyaretin ardından Çandar, ABD'nin Irak operasyonunun 2003 başında başlama ihtimalinin yüksekliğinden söz etmiş ve ABD'nin Türkiye'de iktidarın her an dağılabileceği bir kırılganlık durumundayken Irak'a müdahale etmek istemeyeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla seçimlerin ertelenmesiyle ilgili tartışmaların sonuç verme olasılığını düşük gördüğünü söyleyen Çandar, buna ek olarak halkın neredeyse %90'ının erken seçim talebi olmasının da dış dinamikleri destekleyen bir iç dinamiğin oluşmasına sebep olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁰³ Ecevit'in 3 Kasım'daki seçimlere kadar bu tavrını sürdürmesi ve bu tarihlerde DSP'nin içinden YTP hareketinin çıkması, yukarıda da belirtildiği gibi, tüm bunlarda bir dış senaryonun etkisi olabileceği tartışmalarına yol açmıştır.

Ecevit'in bu dönemde de özel olarak ilgilendiği ve 10-11 Aralık tarihli Helsinki Zirvesi'nde Ege sorunuyla beraber kırmızı çizgisiz çözüm bulunması koşulunun şart koşulduğu Kıbrıs meselesinde, üslubunu yumuşatsa da diplomatik hamleler vasıtasıyla kırmızı çizgilerini korumuştur. Kıbrıs Rum kesiminin AB'ye girmesinden sonra, önce “önkoşulsuz görüşme” önerisinde bulunan Denktaş'ın Rum kesimi tarafından bu önerisinin kabul edilmesinin ardından Rum lideri kastederek “Masada Glafkos Klerides'i dinleyeceğim” şeklinde diyalog aleyhtarı bir noktaya doğru tutumunu değiştirmesi, TÜSİAD çevrelerinden tepki çekmiştir. Ecevit, “TÜSİAD'ın Kıbrıs konusunda iddialı görüşler açıklayabilmesi için evvela Kıbrıs Türklerine biraz ilgi göstermesi gerekir. Kıbrıs'la ilgisi olmayan devletlerin, kuruluşların, ellerini eteklerini çekmesi durumunda sorun çözülür”¹⁷⁰⁴ şeklinde yanıt vererek hem AB'nin zorladığı zoraki diplomasinin kurumsal yetki sahaları dışında olduğuna hem de TÜSİAD'ın bu konuda konuşamayacak kadar duyarsız davrandığına işaret etmiştir. Bu açıklamadan yaklaşık bir ay sonra DSP ve Sabancılar arasında yaşanan ve yukarıda detaylarıyla açıklanan tartışmanın da temellerinden birinin Ecevit'in bu tavrı olduğu düşünülebilir.

¹⁷⁰² “İşte Kritik Pazarlığın Dökümü”, **Hürriyet**, 19 Temmuz 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-kritik-pazarligin-dokumu-38396944> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2021).

¹⁷⁰³ Cengiz Çandar, “Türkiye'nin 'Rasyonel' Rotası...”, **Yeni Şafak**, 18 Temmuz 2002.

¹⁷⁰⁴ Cumhuriyet, 30 Kasım 2001.

Çünkü, TÜSİAD'ın bu yaklaşımından da anlaşıldığı gibi, patronlar hiçbir meselenin Türkiye'yi küreselleşmenin etken bir aktörü yapacak olan ve sermaye akışını hızlandırması beklenen AB üyeliğinden öncelikli olmadığını düşünmüşlerdir. Dolayısıyla hem bozulan ekonomik göstergeler hem de Başbakanın TÜSİAD'a karşı bu tür sert çıkışları, tıpkı CHP döneminde olduğu gibi TÜSİAD ve Ecevit'in arasında bir gerilime sebep olmuştur.

Ahmet Taşgetiren, TÜSİAD'ın bu tavrını, Türkiye kamuoyunda Helsinki sürecinin ardından yaşanan parçalanmanın bir sonucu olarak görmüştür. O, TÜSİAD'ı Kıbrıs sorununun Türkiye'nin AB'ye girişteki en büyük engel olduğunu düşünen, bu yüzden sorun çıkaran aktör olarak gözükmemesi gerektiğini ifade eden blokun bir uzantısı olarak görmüştür. Taşgetiren, bu anlayıştakilerin bir yandan Kıbrıs'ın Türkiye açısından bir önemi kalmadığını iddia ederken, diğer yandan da Denktaş'ı başına buyruk hareket eden bir lider olarak kodlayarak sorunun kaynağını AB ve Rumlarda değil, Denktaş özelinde Kıbrıs Türklerinde gördüklerini ifade etmiş ve bunun Kıbrıs'taki çözümsüzlüğün Türklerden kaynaklandığını iddia eden AB ve Rum tezlerine meşruiyet dayanağı kazandırdığını belirtmiştir. O, bir yandan TÜSİAD'ın Kıbrıs'ın stratejik konumunu değerlendirebilecek kadar yeterli bilgiye sahip olmadığını; diğer yandan da Denktaş'ın bu sorunun “temel taşı” rolü dolayısıyla çok fazla içine kapandığı için TÜSİAD gibi lobicilik faaliyeti yürütebilecek kanallarla diyalog kurmayı aksattığını vurgulamıştır. Türkiye'nin bu tür “milli meseler”i kırıp dökmeden halletmesinin yolunun iç kamuoyunu ikna edecek bir diyalog ve ikna sürecinden geçtiğini ifade eden Taşgetiren, sorunlarda kamuoyunu edilgenleştirmek yerine etkenleştirerek herkesin birer Denktaş'a dönüşmesinin sağlanabileceğinin altını çizmiştir.¹⁷⁰⁵ Dolayısıyla Milli Görüş çizgisine yakınlığıyla bilinen Taşgetiren de Ecevit'in Kıbrıs'ı milli bir dava olarak algılayan düşüncesine yakın bir yerde konumlanırken, bu konuda rıza üretiminin bir kadro eliyle belirlenen politikalarla değil, kamuoyunu tartışmaya teşvik eden yollarla sağlanabileceğini düşünmüştür. Başka bir beyanla, onun bu politikaya esastan değil, usulden bir itirazı olmuştur.

¹⁷⁰⁵ Ahmet Taşgetiren, “Kıbrıs ve İç Kamuoyu”, **Yeni Şafak**, 1 Aralık 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/aramak/01/atasgetiren.html> (Erişim Tarihi: 14 Haziran 2021).

Ancak bu sahada da yeni kurulan ve sonraları yapmak istediği toplumsal-siyasal dönüşüme AB standartları üzerinden meşruiyet sağlayarak karşısına çıkan aktörleri bertaraf etmeye çalışan AK Parti dolayısıyla bir bütünlük olduğunu söylemek güçtür. İleride de görüleceği üzere AK Parti'nin belli bir dönem bu Kıbrıs konusundaki söylemi, TÜSİAD'ın söylemiyle yakınlaşmıştır. Bu hareketin kurulduğu günden itibaren önemli figürlerinden biri hâline gelecek olan Çelik, hükümetin Cumhuriyet döneminin en derin yoksullaşması yaşanırken TÜSİAD olayından yapay bir kriz yaratarak bunun arkasına sığındığını ifade etmiştir. Patronların temelde söyledikleri şeyin 2002'deki ilerleme raporuna kadar çeşitli somut adımlar atılması olduğunu söyleyen Çelik, DSP ve MHP gibi statükoya yaslanan aktörlerin, 30 yıllık başarısız Kıbrıs politikasının tartışılmasının önüne geçmek için de yine TÜSİAD tartışmasının arkasına gizlendiklerinin altını çizmiştir. Bu anlayışın AB standartları içinde eleştirilmeye muhtaç her konuda “milli dava” kılıfının arkasına sığınarak, bu konuları eleştirilemez kıldığını vurgulayan Çelik, bu tavrın Türkiye'yi dünyadan soyutladığını belirtmiştir.¹⁷⁰⁶

Bu dönem Yunanistan'la ilişkiler ise Yunanistan'ın Kenya Büyükelçiliği'ne sığınan Öcalan'ın yakalanması, depremlerde iki ülkenin karşılıklı olarak dayanışması ve Kosova krizi dolayısıyla Avrupa'nın güneydoğusunda ortaya çıkan istikrarsızlık ihtimali nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler normalleşmeye başlamıştır. Dışişleri Bakanı Cem'in 24 Mayıs 1999'da Yunan mevkidaşı Yorgo Papandreu'ya iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde bir mektup yazarken, Papandreu da 25 Haziran 1999'da benzer bir temenniyle karşılık vermiştir. Bunun üzerine iki Bakan 3 Temmuz 1999'da New York'ta bir araya gelerek organize suç örgütleri ve uyuşturucu trafiğiyle mücadele ve yeniden inşa edilecek olan Balkanların yanında Karadeniz'de de iki ülkenin sermaye gruplarının ortak çalışmaları noktalarında anlaşmışlardır.¹⁷⁰⁷ Anlaşmanın meyveleri hemen toplanmaya başlanmış ve Yunanistan, Batı Trakya'daki Türklere yönelik uyguladığı kısıtlamaları kaldırırken, Yunanistan ve Türkiye, Balkanlar'da devletler-arası arasındaki ilişkilere önayak olarak bölgesel barışın

¹⁷⁰⁶ Ömer Çelik, “Hükümet TÜSİAD'ı İstismar Ediyor...”, Yeni Şafak, 1 Aralık 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/aralik/01/ocelik.html> (Erişim Tarihi: 14 Haziran 2001).

¹⁷⁰⁷ Ali Dayıoğlu, “Yunanistan'la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, C. III, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2013, s. 561-562.

stabilizasyonunu sağlama konusunda da bir anlaşma imzalamışlardır. Ayrıca Yunanistan, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye tam üyelik statüsü tanınmasına da karşı çıkmamıştır.¹⁷⁰⁸ Cem ve Papandreu ikilisinin oluşturduğu, DSP'nin "bölge-merkezli dış politika" perspektifine uygun düşen diyalog ortamı sayesinde Dedeağaç-İstanbul yolunun yapımı yönünde karar alınmış, Doğal Afetlere Karşı Türk-Yunan Ortak Görev Gücü oluşturulması yönünde bir protokol imzalanmış ve tüm bu somut çıktılar sayesinde oluşan güven ortamına dayanarak Türkiye, Ege'deki Efes-2002 tatbikatını durdurmuştur.¹⁷⁰⁹

Aynı dönemde İsrail'le ilişkiler, Ecevit'in bir diğer hassas olduğu konu olan Filistin meselesinin gölgesi altında cereyan etmiştir. Özellikle Ecevit'in İsrail'in tüm dünyanın gözünün içine bakarak Filistin halkına karşı bir soykırım uyguladığını ifade etmesi, ABD ve İsrail'in tepkisini çekmiştir.¹⁷¹⁰ Gelen tepkiler üzerine Ecevit, Amerikan Kongresi ve Yahudi lobisine birer açıklama metni göndermiş ve Musevileri rahatsız etmek gibi bir amacı olmadığını vurgulamıştır.¹⁷¹¹ Dolayısıyla onun milliyetçilikle harmanlanmış bir ideoloji olan Siyonizm ve Yahudilik arasında ayrıma gidebilecek entelektüel niteliğe sahip olduğu ifade edilebilir.

3 Kasım'da yapılacak seçim sathında DSP bir kan kaybı daha yaşamış ve Haziran'da DSP'nin Ecevitsiz de olabileceğini ve bu geçişin Ecevitlerin öncülüğünde, DSP iktidarı döneminde gerçekleştirilmesini isteyen¹⁷¹² "9'lar" olarak adlandırılan gruptan Ali Arabacı, Ahmet Arkan, Uluç Gürkan, Emin Karaa, Sadık Kırbaş ve Ertuğrul Kumcuoğlu olmak üzere altısı, "Merkez solda güç birliği Sayın Ecevit'in tarihi sorumluluğuydu. Ancak çabalarımız sonuç vermedi"¹⁷¹³ açıklamasını yaparak CHP'ye geçmek için DSP'den kopmuşlardır. Böylece YTP'nin 63 milletvekiline karşı 59 milletvekili kalan DSP, YTP'ye karşı sayısal üstünlüğünü kaybetmiştir. Bu isimlerin DSP'nin güçlü olduğu dönemde "Ecevit'in tarihsel misyonu" olarak adlandırdıkları solda birlik yönünde adım atmadıkları ve hatta Gürkan'ın bu tartışmalar esnasında

¹⁷⁰⁸ A.g.m., s. 563.

¹⁷⁰⁹ A.g.m., s. 564.

¹⁷¹⁰ Cumhuriyet, 5 Nisan 2002.

¹⁷¹¹ Cumhuriyet, 16 Nisan 2002.

¹⁷¹² Milliyet, 26 Haziran 2002.

¹⁷¹³ Cumhuriyet, 23 Ağustos 2002.

CHP'ye karşı mesafeli bakışı düşünüldüğünde, bu “ilkesel” açıklamanın aslında kendi siyasi statülerinin devamı için ortaya koydukları bir meşruiyet aracı olduğu ifade edilebilir.

DSP'nin yaklaşık üç buçuk yıl süren üçlü koalisyon döneminde TBMM'de birçok alanda dönüşüm amaçlı kanun tekifinde bulunduğu görülmüştür. Ancak bunların çok azı yasalaşmış ve bu da koalisyon hükümetinin pratikte yarattığı kurumsal kısıtları ortaya koymuştur. Tabloda da görüldüğü gibi (Ek-9) bu teklifler arasında Türkiye'nin teknoloji çağına uyum göstermesi için ortaya çıkan tasarılarından, Ecevit'in siyasi hayatı boyunca savunduğu, teorik çerçevesini oturttuğu ve pratiğe dökmek için çabaladığı argümanlara dönük tekliflere kadar geniş bir skala vardır (Ek-9).

DSP'nin yukarıdaki tekliflerinden hükümsüz kalanlardan bazıları sonraki yıllarda, AK Parti iktidarı döneminde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan en çarpıcı olanı eğitim alanında ortaya çıkmıştır. DSP'nin kurulması için teklif verdiği, hükümsüz kalan Kastamonu Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Uşak Üniversitesi ve Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi aynı isimlerle; Burdur ATA Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ve Mardin Üniversitesi, Mardin Artuklu Üniversitesi isimleriyle 2006 ve 2007'de çıkarılan kanunlarla kurulmuşlardır. Yine DSP'nin öngördüğü ancak hükümsüz kalan, siyasal İslam ve Kürt hareketinin yükselişine bir önlem olarak düşünülmesi muhtemel, gençliğe sosyal hayat içinde bir rol biçen ve normatif bir modern yaşam tarzını öğretme arzusu adına da yansıyan Gençlik ve Sosyal Eğitim Genel Müdürlüğü yerine de 6 Nisan 2011'de Gençlik ve Spor Bakanlığı kurulmuş ve Gençlik, sporla özdeşleştirilerek toplumsal ve siyasal hayattaki rolünün edilgenleştirildiği görülmüştür. DSP Grubunun bir diğer teklifi olan avukatlara yeşil pasaport verilmesi de yine AK Parti iktidarı döneminde, 2020 yılında gerçekleşen bir diğer başlık olarak göze çarpmaktadır. Son olarak AK Parti, DSP'nin muhtar maaşlarını asgari ücretle eşitleme iddiasını da (2/744) 2016 yılında gerçekleştirmiştir.

DSP Grubunun farklı meslek odaları kurmak için verdiği, ancak hükümsüz kalan kanun teklifleri de Türkiye siyasi tarihinde pek de olmayan yapıcı, toplumu etken hâle

getirici ve demokratikleştirici bir nitelik taşımaktadır. Bu, iktidarın kendisinden bağımsız, alanında uzman, meslek sahibi kişilere alanlarında otorite ve yetki tanıma arzusudur. DSP Grubunun demokratikleşmeyle ilgili attığı bir diğer adım da reddedilen 2/738 sayılı parti kapatmaları engelleyen ve %1 oy almış partilere hazine yardımı verilmesini öngören teklif olmuştur. Bu teklif, siyasi rekabette imkanlar açısından asgari bir adalet sağlamayı ve parti kapatmaların önüne geçmeyi amaçlamasından kaynaklı olarak da ağır yaptırımlardan arınmış bir siyasi arena vaat etmiştir.

Yine DSP'nin sosyal devletle ilgili neredeyse tüm meslek gruplarının ve işsiz-mağdurların yaşam standardını ve gelirlerini yükseltmek için yaptığı, ancak reddedilen teklifler, Ecevit'in bütün siyasi hayatının da mihverinde yer alan mevcut düzeni imkanlar el verdiğiince halk lehine dönüştürme arzusunun bir tezahürü olarak kabul edilebilir. Benzer doğrultuda, vakıf taviz bedelini %50'den %10'a düşüren ve yasalaşan 2/144 sayılı teklif ile orman köylülerinin ormanlardan aldıkları maliyet bedeli satış hakkını %80'den %100'e çıkaran ve yasalaşan 2/163 sayılı teklifler, Ecevit'in CHP döneminden beri lehine dönüşüm yapmayı hedeflediği orman köylüleri ve yoksul halk adına yapılmış iyileştirmeler olarak dikkat çekmektedir.

Dikkat çekici bir diğer teklif de reddedilen 2/571 sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkarların ücret tarifelerinin, Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf Odaları Birliği, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Belediye, İlgili Fakülte, tüketici örgütleri ve sivil savunma örgütlerinden birer temsilcisin dahil olduğu bir komisyonda görüşülmesini öneren teklif olmuştur. Bu, Ecevit'in özellikle 1991'den beri dillendirdiği, aracı ve vurguncuları ortadan kaldıran, üretici ve tüketici kooperatiflerinin birbirini denetleyerek fiyatları makul düzeyde tutmayı vadeden üçlü kooperatif modelinin pratiğe indirgenmiş hâli olarak görülebilir. Ecevit'in CHP yıllarından beri savunageldiği, devletin maden sahasında tekelleşme iddiasının yansımaları da yine bu dönem faaliyetleri içinde görmek mümkündür. Bu doğrultuya kanıt olarak, reddedilen 2/976 sayılı bor madeninin kullanım hakkını yalnızca devlete vermeyi tasarlayan teklif ve kabul edilen 2/380 sayılı tuz ve tuz üretimini Maden Kanunu aracılığıyla devlet tekeline alan tasarı gösterilebilir. DSP'nin yasamadaki aktifliğiyle dikkat çeken

isimleriyse Ali Arabacı, Cafer Tufan Yazıcıoğlu, Mustafa Güven Karahan, Fikret Uzunhasan ve Gönül Saray olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla bu çalışmanın ana argümanlarından da olan Ecevit'in her daim mevcut düzeni halk lehine dönüştürme iddiası olduğu ve bu iddiasını siyasi hayatının son perdesinde de devam ettiği ifade edilebilir.

4.5.7. “Sessiz Devrim”den Gürültülü Çöküş: 3 Kasım 2002 Seçimleri

25 Ağustos 2002’de Başbakanlık konutunda Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Şükrü Sina Gürel, Devlet Bakanları Masum Türker, Zeki Sezer ve Tayfun İçli, Grup Başkanvekili Emrehan Halıcı, DSP Genel Sekreteri Süleyman Yağız ve eski Bakan Zekeriya Temizel’le Ecevit’in yaptığı görüşme sonrası seçime “Ecevit’in Sessiz Devrimi” başlıklı bir bildirgeyle gitmeye karar vermişlerdir.¹⁷¹⁴ Aslında bu slogan, 2001’deki 5. Olağan Kurultay öncesinde dönemin Genel Sekreter Yardımcısı Yağız tarafından Takvim Gazetesi’ndeki köşesinde dillendirilmiştir. O, bu “sessiz devrim”in hakça düzen olduğunu ve halk lehine yapılan değişikliklerin zamanla hissedilmeye başlayacağını ifade etmiştir. Yağız, bir kavramsallaştırmaya gitmiş ve “*Devrimler, (...) genellikle silahların gölgesinde yapılır. Yapan askerse onun adı darbe olur. Halk yaparsa ona devrim denir. Sessiz devrim ise demokratik kurallar ve silahsız yöntemler içinde değişimi sağlamaktır*”¹⁷¹⁵ şeklindeki yorumuyla sessiz devrimi diğer yöntemlerden ayırıştırarak onun barışçı ve demokratik yöntemle müesses nizamı halk lehine dönüştüren yönüne dikkat çekmiştir.

DSP, seçim bildirgesinde kurulduğu günden beri yükselen trendine dikkat çekerek önce solun, sonra Türkiye’nin birinci partisi olduğunu vurgulamış ve hedefini tek başına iktidar olarak belirlediğini ifade etmiştir. “Başardıklarımız, başaracaklarımızın güvencesidir” sloganını kullanan DSP, koalisyon iktidarının sınırlarına dahil olmasına rağmen, “Demokratik Sol Kültür”den ödün vermeksizin bir sessiz devrim gerçekleştirdiğini vurgulamıştır.¹⁷¹⁶ Bildirgede demokratik sol ve ulusal solun eş anlamlı olduğu ifade edildikten sonra, DSP’nin tutarlı yapısına dikkat çekilmiş ve bu

¹⁷¹⁴ Cumhuriyet, 26 Ağustos 2002.

¹⁷¹⁵ Süleyman Yağız, “*DSP ve Sessiz Devrim*”, **Takvim**, 29 Nisan 2001.

¹⁷¹⁶ DSP, **Sessiz Devrim: DSP 2002 Seçim Bildirgesi Özet**, DSP Yayınları, Ankara, 2002, s. 8.

yapısıyla Türkiye’yi çağdaşlığa ve solda sağlıklı birliğe kavuşturduğu belirtilmiştir. Halkın pazar ekonomisinin içinde kalmakla beraber vurgunu, karteli ve tekeli engelleyen taleplerinden doğduğunu hatırlatan parti, hem laikliği hem de inançlara saygıyı muhafaza ederek ulusal birliği sağlamlaştırdığını da ifade etmiştir. DSP’nin ulusal solun “kendisi” olmasının nedeni ise “ithal malı değil, yerli sol” olmasından kaynaklandığı şeklinde açıklanmış ve DSP’nin ulusal birliği güçlendirdiği, laik Cumhuriyeti sağlamlaştırdığı ve toplumdaki yozlaşmanın önüne geçmek için çabaladığının altı çizilmiştir.¹⁷¹⁷

Uzun yıllar boyunca uygulanan ekonomi politikalarının sonucunda patlak veren krizin ülkeyi uluslararası kuruluşların desteğini almaya ittiğini not eden bildirme, istikrar sağlanıncaya kadar topyekûn fedakarlık isteyen bu sürecin ardından Türkiye’nin üretim kapasitesini hayata geçirerek sosyal adalete ve istihdama dayanan bir ekonomik büyümenin amaçlandığı belirtilmiştir. Ancak tam ekonomik verilerin pozitifte döneceği bir esnada Türkiye’nin bir baskın seçime götürülerek DSP’ye Türkiye’nin makus istikrarsızlığının önüne geçmesinin bedelinin ödetilmek istendiği de not düşülmüştür.¹⁷¹⁸ Ecevit’in ekonomik istikrarın sağlanmasının ardından kaynakların toplum katmanları arasında hakça dağıtıldığı bir düzeni öngörmesi nedeniyle bazı çevreler tarafından engel olarak görüldüğünü ifade eden bildirgede, DSP’nin “hakça” düzen için kurduğu kurumsal altyapının siyasi getirisinin bu çevreler tarafından çıkarlarına hizmet eden başka partilerin hanesine yazılmasını istedikleri ifade edilmiştir. Dolayısıyla ekonomik istikrarın sağlanması için katlanılan özverinin yarattığı toplumsal tepkinin DSP’nin hanesine yazılırken, henüz istikrarlı bir düzelmeye eğilimi göstermiş olan ekonomik verilerin kazanımının ise başka siyasi partilerin olacağının planlandığı belirtilmiştir. Bunun ispatınınsa tam da yapısal reformların olumlu çıktılarının alındığı dönemde önce partiyi ele geçirmek, bunu başaramayınca ise parti grubunu bölmek amacıyla ortaya çıkan girişim olduğu vurgulanmış ve amacın, başta Kıbrıs olmak üzere dış politikada Türkiye’yi güçsüz kılmak isteyenlerin “Ecevit’siz ve DSP’siz bir hükümet” arzuları olduğunun altı çizilmiştir.¹⁷¹⁹

¹⁷¹⁷ A.g.e., s. 9.

¹⁷¹⁸ A.g.e., s. 9-10.

¹⁷¹⁹ A.g.e., s. 10.

Dolayısıyla DSP’de hem Bahçeli’nin hem de R. Ecevit’in YTP kurucu kadrosunun, yukarıda ifade edilen ordu ve bir grup sermaye tarafından araç olarak kullanıldığı bir operasyonla, önce DSP’yi ele geçirip Ecevitsiz bir hükümet kurmak, sonraysa DSP’yi bölüp DSP’siz bir hükümet kurmak için harekete geçtikleriyle ilgili çıkarımları üzerinde bir mutabakat olduğu ifade edilebilir. Ancak iktisadi alanda sermaye gruplarının rahatsız olduğu durum, DSP’nin iddia ettiği “hakça düzen”e yönelik değil, aksine kendilerini ahabap-çavuş kapitalizminden azade kılan ve yabancı sermaye gruplarının piyasada eşit aktörler olarak yarışmasını sağlayacak olan neoliberal kurumsallaşma olmuştur. Başka bir ifadeyle, onların Ecevit gibi halkla kurumsal kısıtları aşarak doğrudan ilişki kurabilen bir lider döneminde gerçekleştirdikleri, IMF’nin Türkiye’ye kredi musluklarını açmasının önkoşulu olan neoliberal dönüşümün ardından, bu yeni düzende ahabap-çavuş kapitalizmine, dolayısıyla kendilerinin kayırıldığı bir düzene evrilmesine izin veren bir siyasi aktör arzuladıkları ifade edilebilir.

DSP’ye karşı girişildiği ifade edilen bu “komplo”nun açıklanmasının ardından “Ecevit’in sessiz devrimi” anlatılmıştır. DSP’nin 3.5 yılda 384 yasanın çıkartılmasını sağladığını ifade ederek başlayan bu bölümde, Ecevit’in “dirayetli” tutumu dolayısıyla AB’ye Türkiye’yi DSP’nin taşıdığı vurgulanmıştır. Başbakanın ANASOL-D Hükümeti döneminde “AB üyeleri bir gece kapımızı çalar” sözüne atıfla, AB’nin Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin kapısını çaldığı vurgulanırken, DSP’nin AB üyeliği için ulusal çıkarlar bir kenara bırakılmadan mücadeleyi sürdüreceğinin de altı çizilmiştir.¹⁷²⁰ DSP’nin gerçekleştirdiği “sessiz devrim”in sağlıklı bir iktisadi altyapı oluşturma amacı belirtildikten sonra bu yolda atılan adımlar sıralanmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak, Bankacılık Kanunu çıkarılarak BDDK’nın kurulduğu anımsatılmış ve bu yolla bankacılık sisteminin etkin şekilde düzenlenip denetlendiğinin altı çizilmiştir. İkinci olarak, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması yoluyla bunların hem çağdaş bankacılığa hem de uluslararası rekabete uygun hâle getirildikleri ifade edilmiştir. Bunun yanında, yine aynı düzenlemeyle siyasi iktidarların kamu kaynaklarını ucuz ve geri dönmeyen krediler şeklinde yandaşlarına dağıtmalarının önüne geçildiği not düşülmüştür. Üçüncü olarak,

¹⁷²⁰ A.g.e., s. 11.

Gümrük Kanunu'yla yolsuzluk ve rüşvetin önleildiği belirtilmiştir. Dördüncü olarak, ilki azınlık hükümeti döneminde toplanan Ekonomik ve Sosyal Konsey'e hukuki statü kazandırılarak, toplumsal kesimlerin temsilcilerinin bir araya getirilerek toplumsal politikaların belirlenmesi süreçlerine katkı sunmalarının önünün açıldığı not düşülmüştür. Beşinci olarak, Kamulaştırma Kanunu'yla mülk sahipleri için yeterli ödenek çıkartılmadan kamulaştırmanın önüne geçildiği ve yurttaşların mağdur edilmemesinin sağlandığı vurgulanmıştır. Altıncı olarak, Merkez Bankası Kanunu'nun değiştirilmesi suretiyle onun fiyat istikrarı belirleme ve uygulamada tek yetkili olduğunun hükme bağlandığı, bu yolla da siyasi otoritenin onun üzerindeki baskısının ortadan kaldırılarak karşılıksız para basmasının önüne geçildiği ifade edilmiştir. Son olarak, Endüstri Bölgeleri Kanunu'yla yerli ve yabancı yatırımcıların endüstriye yapacakları yatırımlarda maruz kaldıkları uzun prosedürlerin ortadan kaldırıldığı ve daha hızlı bir bürokratik altyapı kurulduğunun altı çizilmiştir. Bunlara ek olarak, İşsizlik Kanunu'nun çıkartıldığı ve kamu ihalelerinin saydamlaştırıldığı da belirtilen hususlar arasında yer almıştır.¹⁷²¹

Çoğu neoliberalizmin kurumsal altyapısını güçlendirme anlamına gelen bu adımlarla, dönemin TOBB Başkanı'nın belirttiği gibi, Türkiye'nin büyümesi yalnızca turizm ve ihracata yaslanmak istenmiştir.¹⁷²² Ancak DSP ve Ecevit, bu kurumsal kısıtları yalnızca ekonomik istikrarın sağlanmasına kadar bir ara dönem olarak görmüş ve sonrasında endüstri yatırımlarını teşvik ederek, Türkiye'nin bir teknoloji ve sanayi atılımı yapabileceği, yabancı yatırımcının yalnızca faiz gibi reel sektörün dışında kalan alanlarda para kazanmasının önüne geçilerek, istihdam ve üretim kapasitesinin arttırılabileceği iyimserliğine kapılmıştır. Ancak neoliberal dönemde, Türkiye gibi yarı-çevre ülkelere biçilen rol, kendi ekonomisindeki iradesinin edilgenleştirilerek, “piyasa koşulları” dayatmasıyla piyasada hayalet gibi dolaşan uluslararası sermayeye daha bağımlı hâle getirilmesidir. Bu yüzden, aslında yeni kurumsal altyapı olarak adlandırılan olgu da tam olarak devletlerin bu sınırlar içinde kalmasını sağlayan bir altyapıdır. 2001 bunalımından sonra imzalanan IMF anlaşmaları gereği DSP, bir yandan bu kurallara riayet edilmesi için direnen uluslararası kurumların, diğer yandan

¹⁷²¹ A.g.e., s. 12-13.

¹⁷²² Kazgan, a.g.e., s. 458.

da, uluslararası sermayeyi yatırım için teşvik ettikçe, rekabet ortamının kendi kârlılıklarını düşüreceğini düşünen ahbap-çavuş kapitalizmi heveslisi sermayedarların çift yönlü baslısı altında kalmıştır.

Tüm bunların yanında Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasası ve Organize Suçlarla İlgili Yasa'nın çıkartılarak hortumcuların, yolsuzluk yapanların ve hırsızların üzerine gidildiği ifade edilmiş, ayrıca sırasıyla PKK ve Hizbullah işaret edilerek bölücü ve dinci terörün bitirildiği ve toplumsal barışın tesis edildiğinin altı çizilmiştir.¹⁷²³ AB uyum yasalarının çıkarıldığının yeniden ifade edildiği bildirge, depremzedelere yapılan yardımları, Şartlı Salıverme Yasası'nı ve köykent projesinin başarısını da yeniden vurgulamış, ayrıca meslek lisesi mezunlarına sınavsız üniversite olanağı tanındığını da not düşmüştür.¹⁷²⁴ Yeni dönemdeyse DSP'nin “inançlara saygılı laiklik” ilkesi ve “ulusal birlik stratejisi”nden taviz vermezken, demokrasi ve insan hakları konusunda atılan adımları da daha ileriye taşıyacağı vadedilmiştir.¹⁷²⁵

DSP'nin yeni dönem için en çarpıcı vaadiyse “e-Türkiye” olarak isimlendirdiği “bilgi toplumu” olmuştur. DSP, bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin dünyayı Sanayi Devrimi'nden bile daha büyük iktisadi ve toplumsal dönüşümlere uğrattığını, yeni bir sosyal biçime evirdiğini ifade ederken, bu dönüşümün bilgiyi, bilimi, teknolojiyi, AR-Geyi, entelektüel emeği ve zekayı öne çıkarttığını da ayrıca vurgulamıştır. Bu dönüşümün Türkiye için yeni iş ve aş olanakları yaratacağını ifade eden DSP, “e-Türkiye” kapsamında eğitim sisteminde köklü reformlarla bilgi toplumuna yaraşır “bilgili insan gücü” yetiştirmenin öncelikli hedefi olduğunun altını çizmiştir. Ar-Geye ağırlık vererek katma değer yaratacak atılımlar yaparak Ar-Ge kültürünü tüm topluma yaymayı, yazılımın AR-Genin en önemli parçalarından biri olacağını, KOBİ'lerin ileri teknolojiye uyumlu dönüşümünü gerçekleştirebilmek için üniversite-sanayi işbirliğini teşvik edeceğini, Türkiye'nin önce tarımdan sanayiye, sonra da teknolojiye uzanan geniş bir vizyonla hareket edip, “köykentten teknokente” ulaşacağı, bilgi toplumu yönündeki yatırımların teşvik edileceği, artık elektrik, yol ve su gibi bir zorunluluk hâline gelen internetin güçlü bir altyapıya kavuşturulacağı ve bilişim ortamına

¹⁷²³ DSP, a.g.e., 2002, s. 13.

¹⁷²⁴ A.g.e., s. 14-17.

¹⁷²⁵ A.g.e., s. 18.

aktarılmış, halka adil, hızlı, güvenilir, eşit ve saydam hizmet veren “e-Devlet” mekanizmasının kurulacağı parti tarafından vadedilmiştir.¹⁷²⁶ Bu vaatlerden hareketle, bir yandan Ecevit’in ilerleyen yaşına rağmen dünyadaki gelişmeleri ve çağı yakalama kapasitesi görülebilirken, diğer yandansa bugün uygulanan “e-Devlet projesi”nin aslında DSP’ye ve Ecevit’e ait olduğu da ifade edilebilir.

Bildirgede dikkat çekici ve yeni olan bir diğer unsur ise “Demokratik Sol ve Alevilik-Bektaşılık” şeklinde bir bölümün yer almasıdır. DSP’nin inanç ayrımcılığına karşı olmakla beraber, bu karşıtlığın inanç farklılıklarını yadsımak anlamına gelmediği vurgulanmıştır. DSP’nin farklılıkların çatışmaya değil, bunları koruyarak kardeşliğin pekişmesine özen gösteren bir parti olduğu ifade edilirken, Alevilik-Bektaşiliğin tarikatçılık ve mezhepçiliğin ötesinde Türkiye için bir “inanç ve kültür birikimi” olduğu belirtilmiştir. Partinin Alevi-Bektaşilerin ortak özlemlerini gidereceğinin altı çizilmiştir.¹⁷²⁷ DSP’nin Alevi-Bektaşilere özel olarak yer vermesi, yükselen siyasal İslam’a karşı Aleviliğin rejim için “Anadolu Müslümanlığı”nı temsil ettiği vurgusunun öne çıkartılmasının bir uzantısı olarak görülebilir.

Parti, bir Engelliler Bakanlığı’nın kurularak sosyal devletin gerekliliğinin yerine getirileceğini, kamu ve özel sağlık kurumlarının tek elden bir planlamaya tâbi tutularak vatandaşlara yaygın, kaliteli ve ulaşılabilir sağlık hizmeti verileceğini ve sosyal güvenlik sigortası primlerini ödemekte zorlanan vatandaşların primlerinin devlet tarafından ödenerek herkesin sağlık güvencesine kavuşturulacağını da not düşmüştür.¹⁷²⁸

DSP, çalışma yaşamıyla ilgili vaatlerine Ecevit’in CHP yıllarından beri vurgulayageldiği kamu çalışanlarına da toplu sözleşme hakkı tanınacağıyla ilgili vurguyla başlamıştır. Bunun yanında, yasa ve toplu sözleşmeyle kazanılan hakların çiğnenememesi için hak grevinin de yasalaşacağı vurgulanmıştır. Tarım işçilerinin sosyal haklarındaki eksikliğin giderileceği, kaçak işçi çalıştırılmasının önüne geçileceği, işverenin ödeme güçlüğü çekme olasılığına karşı işçileri güvence altına

¹⁷²⁶ A.g.e., s. 19-21.

¹⁷²⁷ A.g.e., s. 25.

¹⁷²⁸ A.g.e., s. 26-27.

alacak bir “garanti fonu” kurulacağını, “çocuklar, kadınlar ve özörlöler” gibi “çalışma yaşamında özel ilgiye muhtaç gruplar” için istihdamlarını artıracak önlemler alınacağı ve çocuk işçiliğın önlenmesi için yasal düzenlemelerin yapılacağı ifade edilmiştir.¹⁷²⁹ Dolayısıyla, yukarıda da ifade edildiğı gibi, bir materyalist dönem siyasetçisi olan Ecevit ve partisi, kadınların toplumsal hayattaki rolünü toplumsal cinsiyet üzerinden değil, “ilgiye muhtaç gruplar” üzerinden yorumlayarak kadınları edilgen görmüş ve çalışma yaşamını “bahşedilir” bir rol gibi kodlamıştır.

DSP, tıpkı diğer seçimlerde olduğı gibi, katılımcı ve çoğulcu demokrasinin inşası için yerel yönetimlerin güçlendirilmesini önemsettiğini yinelemiştir. Parti, doğa ve çevreyle barışık olmayan bir büyümenin sürdürülebilir olmadığını da ifade etmiş ve sanayileşme, şehirleşme ve tarım politikalarının belirlenmesinde doğaya zarar vermemenin önceleneceğinin altını çizmiştir. Yeni dönemde orman köylülerine, köykent projesine ve kooperatiflere sağlanan kredi imkanlarının artırılmasıyla üretkenliklerinin yükseltileceğı de yine vaatler arasında yer almıştır. Partinin bildirgesinde yeni başlıklardan biri de iktidar döneminde yaşanan iki büyük deprem dolayısıyla doğal afetlere karşı alınacak önlemler olmuştur. Buna göre, halkın afet yönetimi konusunda eğitilmesi, afet yönetim merkezlerinin kurulması, yerleşim birimlerinin yeniden düzeltilmesi, afet alanlarının boşaltılması ve imarda disiplinin artırılması gibi tedbirler alınacağı öngörölmüştür.¹⁷³⁰ Siyasi etik doğrultusunda her türlü etik dışı davranışla mücadele edilirken, bu mücadele için gereken yasal düzenlemelerin de yapılacağı ayrıca vurgulanmıştır.¹⁷³¹

DSP, kendisinden önceki 10 yılda uygulanan yanlış iktisadi politikalar dolayısıyla Türkiye’nin emsal ölçekteki ölkelere göre geriye düştüğünü ve işsizlik, yüksek enflasyon ile gelir dağılımı adaletsizliklerinden daha da fazla mustarip bir hâl aldığıının altını çizerken, DSP liderliğindeki hükümetin ise kısa bir zamanda ekonomide istikrar sağladığını ifade etmiştir. DSP’nin bundan sonraki hedefleri, bir yandan istikrarı kalıcı kılarken, diğer yandan da bu istikrar dolayısıyla oluşan ulusal tasarrufun hakça yatırıma yöneltilmesi yoluyla hakça bir ekonomik büyümeyi sağlamak olduğı

¹⁷²⁹ A.g.e., s. 27-28.

¹⁷³⁰ A.g.e., s.28-30.

¹⁷³¹ A.g.e., s. 30.

vurgulanmıştır.¹⁷³² Ekonomi sahasında DSP, “Katılımlı Ulusal Stratejik Plan” (KUSP) başlığıyla yeni bir plan kurgulamıştır. KUSP, ülkenin sorunlarına tüm toplum kesimlerinin katılımına dayanan ortak akıl doğrultusunda çözümler getirmeyi planlayan bir proje olarak tarif edilmiş ve bu planın kamu olanakları ile özel sektörün dinamizmini harmanlayacağı vurgulanmıştır. Kamusal kaynakların kullanım yöntemlerini yaratması beklenen bu plan, “merkezi ve emredici plan yerine”, kalkınma ve gelişmenin ana hatlarını ortaya koyacak bir şekilde tasarlanmıştır. KUSP, iç tasarrufun yetersizliği dolayısıyla bu açığın dış tasarrufla desteklenmesi gerektiğini ifade etmiş ve yabancı sermayedarları teşvik edecek önlemler alınacağını da vurgulamıştır. KUSP’la yabancı yatırımcıların gelmesine engel olan haksız rekabet yanlıları, yolsuzluk, kayıt dışı ekonomi ve bürokratik engellerin bertaraf edileceğinin altı çizilmiştir. Plana göre DSP, stabil sermayeyi desteklerken, Türkiye’nin “bir kumarhane ekonomisine” dönmesine sebep olan sıcak para giriş-çıkışlarının sınırlandırılacağını, ancak bunun sermaye hareketlerini yasaklayarak değil, kısa vadeli kazanç arzusundaki bu yatırımcılara ek malî yükümlülükler uygulanarak gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Bu planın “küreselleşme” gerçeklerini görmezden gelmediği ve küreselleşmenin nimetlerinden saydığı teknoloji, iletişim ve sermaye akışkanlığından faydalanırken; küreselleşmenin getirdiği eşitsizlik, çevre sorunları, ulusal sanayinin yıpratılması ile işsizlik gibi sorunlarla da mücadele etmeyi amaçladığı belirtilmiştir. KUSP’un bir diğer boyutununsa Doğu ve Güneydoğu’yu önceleyen bölgesel kalkınma ve ülke genelini kapsayan topyekûn sanayileşme olduğu not edilmiştir.¹⁷³³ DSP, en nihayetinde ulaşmak istediği üretken ekonomik modelde herkesin ödeme imkanları çerçevesinde vergi ödeyeceğini de ifade ederek,¹⁷³⁴ gelir dağılımı adaletini sağlama konusundaki iddiasını sürdürdüğünü göstermiştir.

Dolayısıyla DSP, bir yandan Ecevit’in en başından beri karşı olduğu katı devletçiliği reddederken, diğer yandan da onun tekelleşme eğilimlerine sebep olacağı gerekçesiyle dayatmacı değil, yol gösterici şekilde düzenlenmesi gerektiğine inandığı “serbest pazar ekonomisi”ne karşı mutedil bir planlamayı gündemine aldığı söylenebilir. Başka bir ifadeyle bu plan, Ecevit’in serbest pazarın yerine koyduğu pazar ekonomisinin

¹⁷³² A.g.e., s. 31.

¹⁷³³ A.g.e., s. 32-34.

¹⁷³⁴ A.g.e., s. 36.

güncelleştirilmiş hâlidir. Ayrıca KUSP'un ahabap-çavuş kapitalizmi eğilimleri dolayısıyla sıcak para haricinde stabil yatırım amacıyla ülkeye giriş yapmak isteyen yabancı sermayedarları engelleme arzusundaki odakları da bertaraf etmeyi öngörmesi yine bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak bunlar salt iç dengelerin değil, IMF'nin Türkiye'ye dayattığı ekonomik modelin ve dünya sisteminde çizdiği sınırların da bir yansıması olmuştur. Dolayısıyla Ecevit ve DSP'nin açmazının da bir yandan IMF'nin planlarına uyarken, diğer yandan onun Türkiye için çizdiği sınırların dışına çıkabileceğine olan inançta yattığı ifade edilebilir.

Tarım için ise Türkiye'nin en kapsamlı kırsal kalkınma projelerinden olan köykent projesine atıfla, nihai amacın amacın endüstriyel tarıma geçmek olduğu vurgulanmıştır. Veterinerlik ve ziraat mühendisliğinde hem niteliğin hem de niceliğin endüstriyel tarım hedefi yönünde arttırılacağı ifade edilirken, endüstriyel tarıma geçişte Ziraat Bankası'nın örgütlenmiş-örgütlenecek olan tarım kooperatiflerinin ihtiyaç duydukları kredileri verecek bir niteliğe kavuşturulacağı belirtilmiştir. Ayrıca, dünyada organik tarımın her geçen gün önem kazandığı belirtilirken, tarım işletmeleri ve çiftçilere bu yönde adım atarak Türkiye'yi bu pazarda önemli bir paya kavuşturabilmeleri için gereken teknolojik ve finansal desteğin sağlanacağını da altı çizilmiştir.¹⁷³⁵ Kırsalla ilgili bir diğer iddialı proje de köykentler için tasarlanan çağdaş hayvancılık modelleri olmuştur. Bu projenin amacı, köykentlerin yerleşim yapısının dağınık olması dolayısıyla hayvancılık faaliyetlerinin de dağınık olmasının engel olduğu eşgüdümü sağlamaktır. Bu yüzden, köykentlerde bir "Organize Hayvancılık Bölgesi" (OHAB) tesis edilerek, yine bununla bağlantılı olarak köylülerin sığır yetiştiriciliği ve damızlık üretim gibi faaliyetleri yerine getirebilecekleri entegre "Küçük Orta Boy Aile Hayvancılık İşletmeleri" (KOHİ) kurulacağı ifade edilmiştir.¹⁷³⁶

Türkiye'nin enerji sahasındaki kaynaklarının yalnızca üçte birini kullandığı ve bu kapasitenin arttırılması için ölçekleri küçük hidroelektrik santraller, Güneş ve rüzgardan elde edilebilecek enerji ve jeotermal enerjinin kullanımının teşvik edilerek

¹⁷³⁵ A.g.e., s. 39.

¹⁷³⁶ A.g.e., s. 37-39.

hem gereken yatırımların yapılacağı hem de bu alana yatırım yapmak isteyen kişi ve kooperatiflere kredi imkanları sağlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca petrol ve doğalgaz gibi Türkiye'nin dışa bağımlı olduğu enerji kaynakları için de yurtiçi arama faaliyetlerinin genişletilip yaygınlaştırılacağı da vurgulanmıştır.¹⁷³⁷ KOBİ'ler için özel teşvik ve kredilerin sağlanacağı yinelenirken, küçük sanayi sitelerinde faaliyet gösteren işletmelerin birbirini tamamlayan nitelikte üretim yapmalarından kaynaklı olarak, dış ticaret için gerekli olan sürekli ve kaliteli üretimi sağlamak amacıyla birleşmelerine olanak ve destek sağlanacağı da ifade edilmiştir.¹⁷³⁸ Bu yolla KOBİ'lerin ekonomik etkinliğini arttırmayı hedefleyen DSP, bu vasıta ile küreselleşmeyi refahı tabana yayabilmek için bir fırsata dönüştürmeyi planlamıştır.

DSP, "bölge-merkezli dış politika" ilkesini bu kez "ulusal çıkarlara dayalı bölge-merkezli dış politika" olarak başlıklandırmış ve diğer dönemlerden farklı olarak başka ülkelerin vatandaşı olan "Türk kökenlilerin" sorunlarına duyarlı olmayı sürdürürken yayılmacı bir siyaset izlemeyerek, bunun yerine akılcı ve özgün bir dış politika kurgusunu sürdüreceğini belirtmiştir.¹⁷³⁹ DSP'nin "ulusal çıkarlar" gibi ayrı bir vurgu yapmasının nedeninin de bu dönem yükselişe geçen neo-Turancı dalgayla arasına mesafe koymak ve Türkiye'nin bölge-merkezli politikanın Türk Cumhuriyetlerinin içişlerine karışmak ve irredentist bir siyaset izlemek olmadığını ortaya koymak olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, AB'ye katılmanın Türkiye için bir öncelik olduğu da ifade edilmiştir.¹⁷⁴⁰ Kıbrıs konusundaysa DSP, AB'nin Rumları kayıran politikasını tepkiyle karşıladığını ifade etmiş ve bir yandan Kıbrıs Türklerinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya devam ederken, diğer yandan da Kıbrıs Türkleri ve Güney Kıbrıs Rum yönetiminin halihazırda başlayan görüşmelerde halk egemenliğine ve eşitliğe dayalı kalıcı bir çözüm bulmaları için destek olunacağını altını çizmiştir.¹⁷⁴¹

3 Kasım seçimleri için aday listelerini 11 Eylül 2002'de YSK'ya teslim eden DSP'de partiyi terk etmeyen birçok milletvekilinin liste başından aday gösterildiği görülmüş ve DSP'nin 58 milletvekilinden 52'si kendisine listelerde yer bulmuştur. 9'lar

¹⁷³⁷ A.g.e., s. 40.

¹⁷³⁸ A.g.e., s. 41-42.

¹⁷³⁹ A.g.e., s. 44-45.

¹⁷⁴⁰ A.g.e., s. 45.

¹⁷⁴¹ A.g.e., s. 45-46.

grubundan partiyi terk etmeyen Tahir Köse Amasya birinci sıradan aday olurken, bu grubun bir diğer ismi olan Bayram Fırat Dayanıklı ise Tekirdağ ikinci sıradan aday gösterilmiştir. Bu gruptan partide kalan son isim olan Sivas Milletvekili Cengiz Güleç ise aday listelerinde kendisine yer bulamamıştır. Başbakan, İstanbul 1. Bölgeden, Devlet Bakanları Masum Türker ve Erdoğan Toprak ise sırasıyla 2. ve 3. Bölgeden liste başı olmuşlardır. Ankara'nın iki seçim bölgesindeyse liste başları sırasıyla Hikmet Uluğbay ve Devlet Bakanı Zeki Sezer tarafından paylaşılmıştır. İzmir'deyse 1. Bölgeden Atilla Mutman, İkinci Bölgeden Başbakan Yardımcısı Şükrü Sina Gürel liste başında yer almıştır. Sakarya Milletvekili Ramis Savaş Sakarya liste başındaki yerini korurken, Çevre Bakanı Fevzi Aytekin Tekirdağ'da, Devlet Bakanı Tayyibe Gülek Adana'da, Grup Başkanvekili Emrehan Halıcı Konya'da liste başında yer almışlardır. Diğer dikkat çekici isimlerdem olan ve Ecevit'in CHP dönemindeki MSP koalisyonunda Turizm Bakanlığı yapan Orhan Birgit Afyon'dan liste başına koyulurken, Yargıtay Cumhuriyet eski Başsavcısı Vural Savaş ise Ankara 2. Bölge ikinci sıradan aday gösterilmiştir. DSP Genel Sekreteri Yağız, listelerle ilgili yaptığı açıklamada, "DSP, kendisine ihanet edenlere gereken dersi verecek. DSP gümbür gümbür geri gelecek. Şimdi hedef tek başımıza iktidar" diyerek, DSP'nin bu seçimler için tek başına iktidar iddiasını yinelemiştir.¹⁷⁴²

Seçim döneminde Baykal'ın tek çatı altında seçime gitme çağrılarına karşı Ecevit, "Yeni CHP'nin cumhuriyetin kökleriyle fazla yakın bir ilgisi yok. Bugünkü CHP ile bir işimiz olmaz" diyerek bu teklifi reddetmiştir.¹⁷⁴³ Seçim süreci boyunca Ecevit'in diğer seçimlerin aksine çok da aktif bir propaganda yürütemediği gözlemlenmiştir. Ecevit'in ilerleyen yaşı dolayısıyla seçim meydanlarında otobüsün üstüne asansörle çıktığı¹⁷⁴⁴ düşünüldüğünde bunun enerjisini tasarruflu harcama çabasının bir ürünü olduğu düşünülebilir. Onun bu özel durumunun yarattığı boşluk ise parti kurmayları tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Örneğin DSP, bir Bilgi Toplumu Otobüsü'yle e-Türkiye projesini gençliğe anlatırken, diğer yandan da bu otobüsün gezdiği şehirlerde, Konya, İstanbul, İzmir ve Ankara'da sanatçı Teoman'a birer de konser

¹⁷⁴² Cumhuriyet, 12 Eylül 2002.

¹⁷⁴³ Cumhuriyet, 8 Eylül 2002.

¹⁷⁴⁴ "2001 Krizi ve Ecevit'in Siyasete Vedası", **32. Gün Arşivi**, 25 Mayıs 2020, Çevrimiçi Erişim: https://www.youtube.com/watch?v=XZ9JPXw_t9U (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021).

verdirmiştir.¹⁷⁴⁵ “Ey Türkiye, işte e-Türkiye” sloganıyla bilişime olan eğilimini göstermeye çalışan DSP’de bütün seçim süreci boyunca öne çıkarılmaya çalışılan bu imajın temsilcisiyse, bu alanda profesyonel olarak da çalışan, Grup Başkanvekili Halıcı olmuştur. Halıcı, toplantılara dizüstü bilgisayarıyla gelip, kürsüye de bu şekilde çıkarak¹⁷⁴⁶ hem partisinin hem de kendisinin bilişimle olan pozitif ilişkisini görsel olarak da desteklemeye çalışmıştır. Yine Genel Sekreter Yağız da dönem dönem çıkarak Ecevit’in yerine diğer partileri hedef almıştır. Bir konuşmasında neredeyse DSP dışında kalan tüm aktörlerle ilgili pejoratif birer sıfat kullanarak, bunlara oy verilmemesi gerektiğini ifade etmiştir: “Münafıklara, hainlere, entrikacılara, bölücülere, mürtecilere, hayal tacirlerine, karanlık ilişkilerle kendilerine gelecek arayanlara, etnik kışkırtıcılara ve tek sermayesi hamaset olanlara itibar etmeyiniz.”¹⁷⁴⁷

Bu dönem kapatılan Fazilet Partisi’nin yerine kurulan Saadet Partisi (SP) ve YTP’den gelen seçimleri erteleme taleplerine DSP tarafından kapılar kapatılmıştır. YTP’ye geçen milletvekillerinden Gaffar Yakın, DSP Genel Başkan Yardımcısı Mecit Şekercioğlu’yla görüşerek, tepki oylarının arttığını ve Başbakan aday bile belli olmayan bir partinin¹⁷⁴⁸ anketlerde öne çıktığını ifade ederken, DSP’nin desteklemesi durumunda seçimlerin erteleneceğinin de altını çizmiştir. Yakın, Ecevit’in bunu kabul etmesi durumunda DSP’nin kuracağı bir azınlık hükümeti için kendisinin 200 milletvekilinin güvenoyunu garanti ettiğini de belirtmiştir. Şekercioğlu’nun teklifi liderine iletmesinin ardından ise Ecevit, bu teklifin Özkan kaynaklı olduğu gerekçesiyle üzerinde durmayıp, parti olarak görüşme gereği bile duymadıklarını ifade etmiştir.¹⁷⁴⁹ Ecevit, bunun Cem ve Özkan’ın partisini yok etmek için bir stratejileri olduğunu da ifade etmiştir.¹⁷⁵⁰ Dolayısıyla Ecevit’in YTP’nin iktidar olamayacağını anladığını ve seçimlerin ertelenmesi durumunda yine zaman içinde benzeri bir “komplo”ya girişip, iktidara gelme formülleri arayacağını düşündüğü ifade edilebilir. O, erken seçime yalnızca DSP karşı çıkarken ısrarla isteyenlerin pişmanlıkla DSP’den

¹⁷⁴⁵ Ek-6

¹⁷⁴⁶ Cumhuriyet, 18 Ekim 2002.

¹⁷⁴⁷ Cumhuriyet, 24 Ekim 2002.

¹⁷⁴⁸ Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan siyasi yasaklı olduğu için milletvekili aday olamayan Adalet ve Kalkınma Partisi’ni kastetmiştir.

¹⁷⁴⁹ Cumhuriyet, 27 Eylül 2002.

¹⁷⁵⁰ Cumhuriyet, 29 Eylül 2002.

medet umduğunu belirterek de tüm aktörlere kapıları kapatmıştır.¹⁷⁵¹ 31 Temmuz 2002’de TBMM’nin DSP Grubu haricindeki tüm milletvekillerinin oyuyla, 449 oyla erken seçim kararı almasına karşın, 3 Kasım seçimlerinin ertelenmesi için 1 Ekim 2002’de yapılan oylamada ise 258 milletvekili karar değiştirmiş ve seçim isteyenlerin sayısı 191’e inerken, istemeyenlerin sayısıysa 170’te kalmıştır. MHP, DSP ve DYP Grupları, TBMM’nin seçim için tatile girmesi yönünde oy kullanma kararı almasına karşın, MHP’den 22, DYP’den 11 ve DSP’den de 5 milletvekili tatile girmemesi yönünde oy kullanarak seçimlerin ertelenmesinden yana tavır almışlardır.¹⁷⁵²

Başbakan, yaptığı ender mitinglerdeyse temelde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) takiiye yaptığını vurgulamış, köykent projesinin gördüğü kabulü hatırlatmış, DSP’ye dönük “komplo”dan bahsetmiş ve bu bağlamda Derviş ile YTP’ye yüklenmiştir. “Milli Görüş gömleğini çıkarmak” ve merkeze gelmek üzerinden ana akımlaşmaya çalışan AK Parti’nin seçmene hiçbir şey vadetmediğini söyleyen Ecevit,¹⁷⁵³ bunun nedeninin gerçek düşüncelerini açıklamaları durumunda kamuoyunda kabul göremeyeceği olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁵⁴ İkinci olarak Başbakan, 40 yıldır aydınlar başta olmak üzere hayalperestlikle suçlanmalarına neden olan köykent projesinin Dünya Bankası tarafından 10 dakikalık bir sunumun ardından hayata geçirildiğini ifade etmiş ve proje için 100’den fazla başvuru aldıklarını, bir kez daha mührü alırlarsa köykent projesinin bütün Anadolu’ya yayılacağını vurgulamıştır.¹⁷⁵⁵ O, üçüncü olarak, değerli bir iktisatçı diyerek getirdikleri Derviş’in ekonomistten çok siyasetçi çıktığını vurgulamış ve YTP’lilerin “DSP’nin kapısına kilit vurmak” için alicengiz oyunlarına başvurduklarını söylemiş ve Derviş’in sonrasında YTP’ye geçişine atıfla, kendisi ve partisine karşı yapılan planların altında YTP’nin kaldığını not etmiştir.¹⁷⁵⁶ Ecevit, seçim döneminde, seçimlerin ardından aktif politikadan çekileceğini açıklamış¹⁷⁵⁷ ve bu da DSP’nin de AK Parti gibi “Başbakan adayı belli olmayan parti” olduğuyla ilgili bir tartışma yaratmıştır. Ecevit ilk olarak

¹⁷⁵¹ Cumhuriyet, 23 Eylül 2002.

¹⁷⁵² Cumhuriyet, 2 Ekim 2002.

¹⁷⁵³ Cumhuriyet, 16 Eylül 2002.

¹⁷⁵⁴ Cumhuriyet, 6 Ekim 2002.

¹⁷⁵⁵ Cumhuriyet, 23 Eylül 2002.

¹⁷⁵⁶ Cumhuriyet, 16 Eylül 2002.

¹⁷⁵⁷ Cumhuriyet, 18 Ekim 2002.

her DSP’linin kendi yerini doldurabilecek kalifikasyonda olduğunu¹⁷⁵⁸ söylese de bu reaksiyonların durulmamasının ardından, görevi bırakmasının birkaç aydan daha da uzun sürebileceğini¹⁷⁵⁹ ifade ederek bu kaygıları gidermeye çalışmıştır.

TABLO 13

3 Kasım 2002 Milletvekilliği Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Sayıları	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayıları
AK Parti	10.808.229	34,3	363
CHP	6.113.352	19,4	178
DYP	3.008.942	9,5	-
MHP	2.635.787	8,4	-
GP	2.285.598	7,2	-
DEHAP	1.960.660	6,2	-
ANAP	1.618.465	5,1	-
SP	820.289	2,3	-
DSP	384.009	1,2	-
YTP	363.869	1,2	-
Bağımsızlar	314.251	1	9

Kaynak: Çevrimiçi, www.tbmm.gov.tr, 10 Haziran 2021.

4.6.Seçimlerden Sonra Ecevitlerin Son Mücadeleleri ve Ecevitsiz DSP

Seçim sonuçlarının belli olmasının ardından Ecevit, bu kadar büyük bir yenilgi beklemediğini, ancak sonucun da sürpriz olmadığını belirtmiş ve seçim kararı olarak “kendi kendimize intihar ettik” demiştir. “DSP olarak sonuçlardan memnun değiliz. Millete hayırlı olsun” diyen Başbakan, istifasını Cumhurbaşkanı’na sunacağını ifade etmiştir. Sonuçların açıklanmasının ardından partililer Genel Merkezin önünde,

¹⁷⁵⁸ Cumhuriyet, 28 Ekim 2002.

¹⁷⁵⁹ Cumhuriyet, 1 Kasım 2002.

partie her şeylerini verdiklerini belirterek “DSP’de artık prensler olmayacak. Görev istiyoruz görev. Gençlere kulak verin” şeklinde slogan atmışlardır.¹⁷⁶⁰ Bu seçim sonuçları ayrıca Ecevit’in DSP’nin “sağa mahkum edilmiş kitle”lerden oy aldığı iddiasını da ispatlar niteliktedir. Akarca’nın araştırmasına göre, 1999’da DSP’ye oy verenlerin en yüksek oranda oy geçişi yaşadıkları parti Genç Parti (GP) olurken, CHP ikinci, DSP üçüncü, DYP dördüncü, MHP ise beşinci tercih olmuştur. DSP’den sağ partilere giden oy miktarı, CHP’ye gidenin iki katından fazla olmuştur.¹⁷⁶¹ Dolayısıyla DSP liderinin, partisinin solu büyüttüğü iddiası istatistiksel olarak da desteklenmektedir.

19 Kasım 2002’de görevi siyasi yasaklı Erdoğan’ın yerine Başbakan olan Abdullah Gül’e teslim eden Ecevit, Gül’ün başarılı ve tecrübeli bir “devlet adamı” olduğunu söylemiş ve başarılarını Başbakan olarak da sürdüreceğine inandığını ifade etmiştir.¹⁷⁶² Böylece Ecevit’in 11 Ocak 1999’dan beri sürdürdüğü son ve yaklaşık 4 yıl, 46 ay süren aralıksız en uzun Başbakanlık dönemi de bitmiştir. Seçimlerden sonra aktif siyaseti bırakacağını açıklayan DSP liderinin bu arzusunu ötelemesi gerekmiştir. 21. Dönem İstanbul Milletvekili Hüseyin Mert, kendilerinin partinin bittiğini ve Ecevitlerin de siyasetten çekileceklerini düşündükleri bir anda, seçimin ertesi sabahı Ecevitleri erkenden görevlerinin başında gördüklerini ve onların kendilerine siyasi yaşamda böyle şeylerin yaşanabileceğini söylemelerinin ardından işlerine devam ettiklerini ifade etmiştir.¹⁷⁶³ Dolayısıyla Ecevitlerin bir süre daha partiyi ayakta tutabilmek adına görevlerinin başında kalmaları gerekmiştir.

Ecevit’in bu dönem tıpkı bir Başbakanmış gibi özellikle Türkiye için stratejik gördüğü laiklik, Kuzey Irak ve Kıbrıs konularıyla yakından ilgilenmeye devam etmiştir. Ecevit, MGK’nın varlığının ve yapısının tartışmaya açılmasının ardından, Türkiye’nin dünyanın en duyarlı bölgesinde bulunması gerekçesiyle MGK’nın demokrasiyle çelişen bir yanı olmadığını ve TSK’nın çok önemli işlevleri olduğunu ifade etmiştir.

¹⁷⁶⁰ Cumhuriyet, 4 Kasım 2002.

¹⁷⁶¹ Ali Akarca, “*Inter-Party Vote Movements in Turkey Between 1999 and 2002: A Statistical Analysis Using Cross-provincial Election Data*”, **MRPA**, 2008, Çevrimiçi Erişim: https://mpr.ub.uni-muenchen.de/9627/1/MRPA_paper_9627.pdf (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021).

¹⁷⁶² Cumhuriyet, 20 Kasım 2002.

¹⁷⁶³ Gaytancıoğlu, a.g.e., s. 367.

Kendisine genç subaylarda mevcut hükümetle ilgili bir rahatsızlık olduğu hatırlatıldığında o, silahlı kuvvetlerin duyarlılığını göz önünde tutarak gereksiz duyarlılıklar yaratacak hareketlerden kaçınılması gerektiğini vurgulamış ve devlet sorumluluğu taşıyanların TSK'nın özel konumunu hesaba katıp, demokrasiye sekteye uğratabilecek hareketlerden kaçınmaları gerektiğinin altını çizmiştir. O, seçimden önce söylediği gibi hükümetin Türkiye'nin rejimi bakımından önemli sorunlar yaratmaya başladığını da ifade etmiştir.¹⁷⁶⁴

DSP lideri, hükümetin rejim için ciddi bir tehlike olduğunu ve atmak istediği adımları kamuoyundan tepki çektiğinde geri çekmekle beraber bunlardan vazgeçmeyip ileri bir tarihe ertelediğini belirtmiştir. Bunun yanında o, CHP'yi de "sanal muhalefet" olarak nitelendirmiş ve solculukla alakası olmayan çelişkiler partisine dönüştüğünün de altını çizmiştir.¹⁷⁶⁵ DSP Genel Başkanı, iktidar partisinin Adıyaman Milletvekili olan Hüsrev Kutlu'nun Atatürk'ün asker üniformalı portresinin değiştirilmesini istemesinin ardından bunun çok büyük bir haksızlık olduğunu ve aslında iktidarın laikliği etkisiz hâle getirmek için niyetini açığa vurduğunu belirtmiştir.¹⁷⁶⁶ Onun bu tepkisi DSP'nin yerel örgütlerinde de karşılık bulmuş, örneğin DSP Mersin İl Başkanı Adem Topçu da hükümetin Atatürk ve rejime saldırmayı ulusal ve uluslararası ölçekte öncelikli hedef hâline getirdiğini ve Ecevit'in uyarılarında haklı çıktığını not düşmüştür.¹⁷⁶⁷ Bu da DSP'nin aldığı oydan bağımsız hâlâ güçlü, ülke sorunlarıyla ilgilenen ve liderinin etrafında kenetlenilebilen bir örgütü olduğunu gösterir niteliktedir.

DSP liderinin bu dönemde özel olarak ilgilendiği bir diğer mesele de her döneminde olduğu gibi, Kıbrıs olmuştur. O, Başbakan Erdoğan'ın Kıbrıs'ta belli bir ölçüde toprak vermekte beis görmediğini söylediği konuşmasına karşı, Rumlara büyük ödünler vaatlediğini, ancak buna yetkisi olmadığı ifade etmiş ve hükümetin hem rejim hem de

¹⁷⁶⁴ Cumhuriyet, 26 Mayıs 2003.

¹⁷⁶⁵ "Ecevit, şiir, edebiyat ve resme zaman ayıracak...", **Milliyet**, 2 Aralık 2003, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ecevit-siir-edebiyat-ve-resme-zaman-ayiracak-5136407> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021).

¹⁷⁶⁶ Cumhuriyet, 4 Ocak 2004.

¹⁷⁶⁷ "DSP İl Başkanı Topçu: AKP ülke için güvenlik sorunudur", **MersinRadikal**, 3 Ocak 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.mersinradikal.com/siyaset/dsp-il-baskani-topcuakp-ulke-icin-guvenlik-sorunudur-h5013.html> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

ulusal birlik açısından büyük bir tehdit olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁶⁸ BM Genel Sekreteri Annan'ın planını da yetersiz bulan DSP lideri, bu planın uygulanması durumunda Rumların Kıbrıs Barış Harekatı'nın ardından Türklerin eline geçmiş olan ev, arazi ve arsaları geri almak için dava açacaklarını, hatta bundan da önce 50-60 bin kadar Kıbrıslı Türk'ün evsiz ve topraksız kalacağını altını çizmiştir.¹⁷⁶⁹ Hatta bu duruma karşı bir direniş olması durumunda Rumların yeniden Türklerle karşı soykırım girişimlerine başlayacaklarını söyleyen Ecevit, dünyanın değiştiğini ve böyle bir şeyin gerçekleşmeyeceğini söyleyenlere de yakın zamanda Bosna'da yaşananları hatırlatmıştır.¹⁷⁷⁰ Annan Planı'nın Kıbrıslı Türklerin elinde bulunan toprakları işgal etme projesi olduğunu söyleyen DSP lideri, Türkiye'nin denizlerden tamamıyla kuşatılmış olacağını vurgulamıştır.¹⁷⁷¹ KKTC'nin konumu gereği Türkiye'nin güvenliği için vazgeçilmez olduğunu söyleyen Ecevit, dolayısıyla Kıbrıs'ın öneminin yalnızca Kıbrıslı Türkler için değil, Türkiye'nin güvenliği için de elzem olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁷²

Halihazırdaki durumun Kıbrıs'a ilk kez kalıcı barış ve demokrasi getirdiğini söyleyen DSP lideri, dolayısıyla çözümün AB'nin kendi konusu olmayan Kıbrıs'tan elini çekerek Türkler ve Rumların yürüteceği bir sürece izin vermesinin iki tarafı da tatmin edecek bir çözümün ortaya çıkması için tek yol olduğunu altını çizmiştir.¹⁷⁷³ O, Annan Planı'nı kabul edip Kıbrıs'ı yabancılara teslim ederek AB'nin kapılarının Türkiye'ye açılmayıp, aksine kapanacağını ifade etmiş ve bunun sebebinin de böyle bir teslimiyetçi tavrın Türkiye'nin güçsüzlüğünü gösterecek olması şeklinde belirtmiştir. Ona göre AB, güçsüz ve dirayetsiz bir Türkiye'yi değil, güçlü ve dirayetli bir Türkiye'yi kabul edebilir.¹⁷⁷⁴ O, Türkiye'nin ekonomik potansiyelinin farkına varıp, laik rejiminden taviz vermeyerek Avrupa ve Asya'nın bütünleşmesi olarak tanımladığı Avrasyalaşma sürecinin kilit aktörü olmayı başarması durumundan AB'nin kapılarının ardına kadar açılacağını not düşmüştür.¹⁷⁷⁵ Ecevit, hükümetin Kıbrıs'a bakışının ve

¹⁷⁶⁸ Cumhuriyet, 3 Şubat 2004.

¹⁷⁶⁹ Bülent Ecevit, **Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu**, DSP Yayınları, Ankara, 2003, s. 35.

¹⁷⁷⁰ A.g.e., s. 36-37.

¹⁷⁷¹ A.g.e., s. 38-39.

¹⁷⁷² A.g.e., s. 40.

¹⁷⁷³ A.g.e., s. 41-43.

¹⁷⁷⁴ A.g.e., s. 46-47.

¹⁷⁷⁵ A.g.e., s. 49.

Kıbrıs'la ilgili düşüncelerinin Annan Planı'nın bile gerisinde ve Yunanistan'dan bile daha insafsız olduğunu söylemiştir.¹⁷⁷⁶ DSP lideri, hükümetin Türk ulusunun gerçek gücünün farkında olmadığı için AB'nin tüm taleplerine boyun eğdiğini belirtmiş ve “Türk ulusunun gerçek gücünün bilincine varırsa bugünkü hükümet, çok daha kolaylıkla halkımızın içine sinebilecek yollara girebilir” demiştir.¹⁷⁷⁷

Ecevitlerin üstüne düştükleri bir diğer konu da ABD'nin Irak müdahalesi için Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alıp almaması tartışmalarıyla ilgili olmuştur. DSP Genel Başkan Yardımcısı R. Ecevit, hükümetin ve “kodamanların” tavırlarından, Türkiye'nin neredeyse bir ABD işgaline uğradığının anlaşıldığını belirtmiştir. Türkiye'nin kendi güvenliği haricinde, Amerika dahil hiç kimse için savaşmaması gerektiğini söyleyen R. Ecevit, “Biz Müslüman bir ülkeyiz. Neden bize hiçbir zararı dokunmamış başka bir Müslüman ülkeyle savaşalım ki?” diye de sormuştur.¹⁷⁷⁸ Sonra bu sorusunu kendisi yanıtlayan DSP Genel Başkan Yardımcısı, savaş yönündeki arzunun halktan değil, gözünü para ve çıkar bürümüş olan “kodamanlar”dan geldiğini belirtmiştir. O, onların hesabının Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda ABD'nin Türkiye'ye vereceği para olduğunu ifade etmiş, ancak bunun da verilecek paranın savaş için verileceği gerekçesiyle savaş zararlarını bile karşılayamayacak kadar sınırlı olacağı için bir yanlış hesap olduğunu not düşmüştür.¹⁷⁷⁹ DSP lideri ise Türkiye'nin Irak'la savaşmasının söz konusu olmaması gerektiğini, zaten ABD'nin halihazırda Türkiye'nin sağladığı İncirlik Üssü “imkanı” sayesinde Irak'taki silahlanma girişimlerinin önüne geçebildiğini ve Irak'a karşı ağır ambargolar da uyguladığını vurgulamıştır. Ancak hâlâ savaş arzuluyorsa Türkiye'nin bu savaşa girmemesi gerektiğini ve “kimin davası varsa” onun savaşması gerektiğini ifade etmiştir. Hatta Ecevit, Türkiye'nin sadece savaşa girmemekle kalmayıp “dost ve müttefik” ABD'yi de savaştan vazgeçirmek için çaba göstermesi gerektiğini, çünkü Türkiye savaşa katılmasa da bölgedeki Türkler ve Türkmenlerin büyük zararlar göreceğinin de altını

¹⁷⁷⁶ Cumhuriyet, 4 Ocak 2004.

¹⁷⁷⁷ DSP, **Türkiye'nin AB Üyeliği Yolunda: Ecevit, Kıbrıs ve Helsinki Gerçeği**, DSP Yayınları, Ankara, 2004, s. 149.

¹⁷⁷⁸ Rahşan Ecevit, **Türkiye Adeta Amerikan İşgali Altına Girdi**, DSP Yayınları, Ankara, 2003, s. 11-12.

¹⁷⁷⁹ A.g.e., s. 15-16.

çizmiştir.¹⁷⁸⁰ O, Irak'taki asıl meselenin ne Saddam ne de silahlanma değil, petrol olduğunu ve dolayısıyla diğer büyük devletlerin de bu paylaşımdan mahrum kalmak istemeyecekleri için bölgede yeni bir büyük çatışma ortamı doğacağını öngörmüştür. Dolayısıyla o, böyle bir çatışmaya engel olmak için Türkiye'nin Irak'ın istikrarına destek olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁷⁸¹

Ecevit, 1 Aralık 2003'te yaptığı açıklamayla 2004 Mart'ında yapılacak yerel seçimlerden sonra eşiyle birlikte aktif siyasi yaşamlarına nokta koyacaklarını ifade etmiştir. Tüm siyasi hayatı boyunca olduğu gibi, laikliğe, demokrasiye, Atatürk ve Atatürkçülüğe sahip çıkmaya aktif siyaset dışında da sahip çıkmaya devam edeceğini belirtmiştir. DSP lideri, koalisyon döneminde kendisine ve partisine dönük “komplo”nun aslında daha önce aldığı bu kararı geciktirdiğinin altını çizmiştir.¹⁷⁸² Nitekim Halıcı da Ecevit'in sağlığı bozulmadan evvel Genel Başkanlığı bırakarak partinin geleceği için başka bir kadronun tecrübe edinmesi için girişimlerde bulunduğunu, ancak “komplo”nun gerçekleşmesinin ardından direnmesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁷⁸³ Yağız da Ecevit'in Genel Sayman Mecit Şekercioğlu'na kurultay hazırlığı için talimat verdiğini, ancak “komplo”nun ardından hazırlıktan vazgeçilip mücadeleye girişildiğini teyit etmiştir. Yağız, Cem'in komploya katılmayıp partide kalması durumunda Genel Başkan olma olasılığıyla ilgili şöyle demiştir:

“Genel Sekreter olduğumda örgütlerden gelen talep, İsmail Cem'di. İsmail Cem ihanet halkasına katılmayıp partide kalsaydı ve genel başkanlığa aday olsaydı, yüzde yüz seçilirdi. Bana göre, Ecevitler istememiş olsaydı bile seçilirdi. Cem seçilince partinin, dolayısıyla Türkiye'nin de kaderi değişirdi.”¹⁷⁸⁴

Yerel seçimler yaklaşırken DSP, 3 Kasım'da yaşadığı yenilgi dolayısıyla İzmir, Bursa ve Mersin ve Bolu; Şişli ve Avcılar gibi kritik seçim bölgelerindeki Belediye Başkanlarını da CHP'ye kaptırmasından kaynaklı olarak aday belirleme sürecinde

¹⁷⁸⁰ Bülent Ecevit, a.g.e., 2003, s. 57-59.

¹⁷⁸¹ A.g.e., s. 61.

¹⁷⁸² Cumhuriyet, 2 Aralık 2003.

¹⁷⁸³ Kadir Çelik, **Bülent'imle Bir Ömür: Rahşan Ecevit anlatıyor**, Truva Yayınları, İstanbul, 2006, s. 67-68.

¹⁷⁸⁴ Süleyman Yağız'la yapılan yazılı görüşme.

çeşitli güçlüklerle karşılaşmıştır.¹⁷⁸⁵ Ecevit ise partisinin yerel yönetimlerde rüşünü ispatlaması dolayısıyla başarıyı hak ettiğini ve yerelden genele halk iktidarının yeniden kurulacağını vurgulamıştır.¹⁷⁸⁶ 2004 yerel seçimlerinde İstanbul’da Devlet eski Bakanı Masum Türker, Ankara’da Devlet eski Bakanı Tayfun İçli’yle yarışa katılan DSP, İzmir’den ise 21. Dönem Milletvekili Saffet Baraşan’ı aday göstermiştir. Bartın ve Eskişehir’de mevcut başkanlar Muhammet Rıza Yalçınkaya ve Yılmaz Büyükerşen’le yarışa katılan DSP, Ordu’da ise Seyit Torun’u aday göstermiştir.¹⁷⁸⁷ Seçim sonuçlarına göre, Ordu, Eskişehir ve Bartın’da ipi göğüsleyen DSP, İl Genel Meclis bazlı sonuçlar dikkate alındığında %2,1’lik oy oranıyla dokuzuncu parti olmuştur.¹⁷⁸⁸ Ecevit’in aktif siyasi yaşantısındaki son seçim olma niteliği de taşıyan bu seçimlerde DSP’nin aldığı sonucu başarılı bulan DSP lideri, oylarının göreceli dahi olsa 3 Kasım seçimlerine oranla neredeyse iki kat arttığını belirtmiş ve anket şirketlerinin DSP’nin hiç şansı olmadığıyla ilgili manipülasyonu olmasa 28 Mart 2004 seçimlerinden çok daha farklı bir sonuç çıkabileceğini vurgulamıştır.¹⁷⁸⁹

Seçimlerin hemen ardından 25 Temmuz 2004’te düzenlenecek olan 6. Olağan Kurultay için hazırlıklara başlayan DSP’de Ecevit’in yerine kimin geçeceğiyle ilgili spekülasyonlar da başlamıştır. Bunun üzerine DSP lideri, normal koşullarda kimseyi işaret etme gibi bir hedefi olmadığını, ancak meydanın boş bırakıldığının düşünülüp hak etmeyen bir kişinin partisinin başına geçmemesi için örgüte bir kişinin ismini işaret etmesi gerekebileceğini belirtmiştir.¹⁷⁹⁰ Bu dönemde Genel Başkanlık için Erdoğan Toprak, Zekeriya Temizel, Şükrü Sina Gürel ve Yılmaz Büyükerşen’in de

¹⁷⁸⁵ “Seçim öncesi saf değiştiren siyasiler”, **Hürriyet**, 4 Mart 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/secim-oncesi-saf-degistiren-siyasiler-207072> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

¹⁷⁸⁶ Cumhuriyet, 15 Haziran 2003.

¹⁷⁸⁷ “DSP’nin Belediye Başkan Adayları”, **Hürriyet**, 24 Şubat 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dspnin-belediye-baskan-adaylari-205021> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

¹⁷⁸⁸ YSK, Çevrimiçi Erişim: <https://www.ysk.gov.tr/tr/28-mart-2004-mahalli-idareler-genel-secimleri/2818> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

¹⁷⁸⁹ “Ecevit’in yüzde 1’ sevinci”, **Milliyet**, 31 Mart 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ecevitin-yuzde-1-sevinci-5105385> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

¹⁷⁹⁰ Fikret Bila, “Ecevit İşaret Edecek”, **Milliyet**, 22 Mayıs 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/ecevit-isaret-edecek-335913> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

isminin öne çıkmasına karşın Ecevit, halefi olarak Zeki Sezer'i işaret etmiş ve tercihinin nedenini şöyle açıklamıştır:

"Sayın Sezer, başlangıcından beri demokratik sol harekette, Demokratik Sol Partide görev almış bir isimdir. Demokratik sol kültürü özümsemiş ve bu yolda başarılı çalışmalar yapmıştır. Kendini pek ortaya çıkarmamıştır ama üstlendiği her görevi başarıyla yerine getirmiştir. Kendisine güvenim tamdır. Tercihimin nedeni bu. Tabii, Sayın Sezer gibi DSP'de genel başkanlık görevini yürütecek birçok arkadaşım var, kuşkusuz. Ama hepsini birden aynı göreve aday göstermek de mümkün değil. Bunu takdir edeceklerini düşünüyorum."¹⁷⁹¹

Ecevit, kurultayda yaptığı konuşmada, "Ödün vermeden hep doğru bildiğimiz yoldan gittik (...) Bölündükçe arındık, arındıkça güçlendik. İdeolojisi sağlam olan bu partinin eninde sonunda iktidara geleceğini biliyorduk" demiş ve kısa süre içinde DSP'nin yeniden iktidara geleceğini belirtmiştir. O, DSP yıllarında gelenek hâline getirdiği üzerine CHP'ye de yüklenmiş ve kendilerini Atatürk'ün başlattığı devrimin tek sahibiymiş gibi göstererek halkı Atatürk'ten soğuttuklarını vurgulamıştır. Atatürk'ün hep köylünün sorunlarına öncelik vermesine rağmen Türkiye'de "aydın denen çevreler"ın köylüye gerekli desteği vermediğini belirtmiş ve tarihsel bir doğrultu üzerinden meşruiyet yaratarak köy-kent projeleri için şöyle demiştir:

"İsmet İnönü, Köy Enstitülerini destekledi kıyamet koptu. Köy enstitülerin için komünistlik dendi. Maalesef başarılı olunamadı. Sonra, sıra bize geldi. Köy-kent projelerini gündeme getirdik. Arkadaşlar benim ömrüm yetme, ama siz göreceksiniz. Bu köylünün kaderini değiştireceksiniz."¹⁷⁹²

Ecevit, göreve gelecek olan yeni yönetime başarılar dileyip, "Genel Başkanlıktan ayrılısam da hep DSP'li kalacağım" dedikten sonra kürsüden inmiştir. Sonrasında kürsüye Genel Başkan adayları gelmişlerdir. Zeki Sezer, "Emanetiniz bu büyük

¹⁷⁹¹ Fikret Bila, "Ecevit'in Tercihi", **Milliyet**, 23 Mayıs 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/ecevitin-tercihi-336033> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

¹⁷⁹² Cumhuriyet, 26 Temmuz 2004.

örgütte birlikte en iyi şekilde korunup geliştirilecektir. Gözünüz arkada kalmasın demiyorum. Biliyorum ki hep yanınızda olacaksınız. DSP size layık olduğunu gösterecektir” demiş ve Ecevit’in “halka gidin çağrısına” karşılıklı Türkiye’yi karış karış gezerek halka gidecekleri karşılığını vermiştir. Liderinin Sezer’i işaret etmesine karşın aday olan Gürel ise “Sayın Ecevit’in bir tavsiyesi, tutarlı ve değerli bütün olan Ecevit öğretisinden üstün tutulamaz” diyerek kişilerin değil, ilkelerinin önemi vurgulayan bir konuşma yapmıştır. Kurultayda aday olan Veysel Özer’e hiç oy çıkmazken, Aydın Tümen 5, Atilla Mutman 20, Şükrü Sina Gürel 239 ve Zeki Sezer 536 oy almışlardır. 11 oyun da geçersiz sayıldığı kurultayda delegeler, Ecevit’in tavsiyesine uyarak Sezer’i Genel Başkan seçmişlerdir. Böylece Sezer, DSP’nin Ecevitler ve Karababa’nın ardından 4. Genel Başkanı olmuştur. Ayrıca Ecevit, DSP’ye banka hesaplarında nakit olarak 76 Trilyonluk bir bütçe de bırakmıştır. Bunun yanında, kurultayda yapılan bir tüzük değişikliğiyle 40 olan PM üyesi sayısı da 60’a çıkartılmıştır.¹⁷⁹³ Böylece Ecevit, 1957’de milletvekili seçilmesiyle başlayan 47 yıllık aktif siyasi yaşantısına da nokta koymuştur.

Ecevit, DSP liderliğinden ayrılmasının ardından içinde Hulki Cevizoğlu, Talat Sait Halman, Halil İnalcık, İlber Ortaylı, Ahmet Tan, Mehmet Çetingüleç ve Çağrı Erhan gibi alanlarında uzman birçok kişinin bulunduğu “Ulusal Uzmanlar Grubu” adı altında toplanan gayri resmî bir *think tank* grubu kurmuştur. Bu grup, belirli periyotlarla Ecevitlerin evinde toplanmış ve Türkiye’nin önemli meselelerini tartışan bir nitelik taşımıştır.¹⁷⁹⁴ Ecevit’in siyaset sahnesinde verdiği son tepki ise Danıştay’a yapılan saldırıda hayatını kaybeden Danıştay 2. Daire üyesi Mustafa Yücel Özbilgin’in ardından olmuş ve “Hükümet derhal çekilmelidir” demiştir. O, doktorlarının tüm uyarılarına rağmen cenazeye katılmıştır.¹⁷⁹⁵ Cenazenin ardından Ecevit, 18 Mayıs 2006’da beyin kanaması geçirerek Gülhane Askeri Tıp Akademisi’ne (GATA) kaldırılmıştır. Amerika’nın Sesi’ne verdiği röportajda DSP Genel Başkanı Sezer, Onursal Genel Başkanlarının Danıştay cenazesinde rahatsızlanıp rahatsızlanmadığını

¹⁷⁹³ Aynı yer.

¹⁷⁹⁴ Çetingüleç, a.g.e., 2018, s. 63-65.

¹⁷⁹⁵ “Danıştay Saldırısı Ecevit’i Çok Üzdü”, **Hürriyet**, 20 Mayıs 2006, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/danistay-saldirisi-ecevit-i-cok-uzdu-4441424> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

bilmiyor olsalar da yorulduğunun muhakkak olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁹⁶ Ecevit, yaklaşık beş buçuk ay süren yoğun bakım sürecinin ardından yaşam mücadelesini kaybederek 5 Kasım 2006'da hayatını kaybetmiştir.¹⁷⁹⁷ Ölümünün ardından uzun yıllar görev yaptığı TBMM'de kendisi adına özel bir oturum düzenlenirken, daha önce yalnızca Cumhurbaşkanlığı ve Kurtuluş Savaşı komutanlarına ait olan Devlet Mezarlığı'na defin hakkı, Ecevit'in ölümünün ardından TBMM tarafından değiştirilmiş ve Başbakanlara da tanınmıştır. Bunun ardından 11 Kasım 2006'da düzenlenen törenle Ecevit, defnedilmiştir.¹⁷⁹⁸

¹⁷⁹⁶ “Ecevit Yoğun Bakımda”, **Amerika’nın Sesi**, 19 Mayıs 2006, Çevrimiçi Erişim: <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2006-05-19-voa9-88045862/853324.html> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

¹⁷⁹⁷ Cumhuriyet, 6 Kasım 2006.

¹⁷⁹⁸ Cumhuriyet, 12 Kasım 2006.

SONUÇ

Burjuva demokrasilerinin olmazsa olmaz kurumlarından olan siyasi partileri bir zorunluluk hâline getiren temel sebep, bu nitelikteki demokrasilerin yaşayabilmeleri için ihtiyaç duydukları katılımcılık kaygısıdır. Gelişmiş Batılı demokrasilerde devlet, güçlü bir sivil toplum aracılığıyla toplumla karar alma süreçlerini ve dolayısıyla iktidarını paylaşmaya hazırlanırken; Türkiye gibi sivil toplumun güçlü olmadığı, siyaset kültürünün toplumu kültürkampları üzerinden bölerek sürdürüldüğü bir kurumsal altyapıda hem vatandaşların parti aidiyetleri hem de toplumun politikleşebilmesi için neredeyse alternatifsiz olan siyasi partilerin rolü çok daha belirgindir. Alternatif bir beyanla, asker veya sivil kişi ve kurumların kendilerini toplumun yerine bir süreliğine vasi atadığına inandığı ve demokrasiyi yalnızca sandığa indirgeyerek vatandaşlara kendilerini ifade etme hakkını yalnızca periyodik seçim dönemlerinde veren bir siyasi kültür içinde siyasi partiler, vatandaşların karar alma süreçlerine katılma umutlarını da yansıtan kurumsal yapılar hâlini almışlardır.

Türkiye'nin 1950'deki iktidar dönüşümüyle beraber gerçek anlamda bir çok partili hayata erişmesi, Türkiye'nin siyasi hayatında yaptığı gibi CHP'nin de siyasal öyküsünde değişim ve dönüşümlere sebep olmuştur. Her şeyden önce CHP, sandık kaygısına dayanmayan tek parti dönemindeki katı yapısını esnetmek ve daha pragmatik bir siyasi parti hâline gelmek zorunda kalmıştır. Tek parti yıllarında İttihat ve Terakki'den devraldığı, eşraf, büyük toprak sahipleri, bürokrasi ve burjuvaziye dayanan, İkinci Dünya Savaşı yıllarında çözülmeye başlayan ittifakının büyük bölümünü DP'ye kaptırmasının ardından CHP, çok partili dönemde bir yandan dayanabileceği bir taban ararken, diğer yandan da yeni dönemde bir kurumsal kimlik arayışı içine girmiştir. DP'nin Menderes'in şahsında vücut bulan otoriterleşme eğilimleri karşısında CHP, demokrasinin savunulma cephesi konumuna gelmiştir. Bu durum, CHP'nin yeni dönemde halkla kuracağı temasın da hem eylem hem de söylem bazında oluşumunu sağlayacak olan kadroların bu partide buluşmasına vesile olmuştur. Başka bir ifadeyle, tek parti döneminin konforu dolayısıyla atılma CHP, yeni kadrolarla beraber yeniden bir dinamizm kazanmış ve “kütlelere” gidecek “kadroları”nı oluşturmaya başlamıştır.

27 Mayıs'tan sonra DP geleneğini temsilen AP'nin dominant bir aktör hâline gelmesi ve özellikle Demirel'le beraber Türkiye'yi arkaik bir kapitalist ülke olmaktan çıkarıp, 20. yüzyılın kapitalist düzenine adapte etme iddiasının getirdiği toplumsal örgütlenme hakları için henüz erken olduğu söylemi, CHP'yi yeni bir pozisyonda konumlandırmıştır. Buna göre CHP, asıl arkaik olanın AP'nin arzuladığı bir sınıfın kayırıldığı, diğer sınıfların bu sınıfın tahakkümü altına itildiği kapitalist proje olduğunu ifade ederken; böyle bir düzenin Türkiye'yi ya faşizme ya da komünizme götüreceğini de iddia etmiştir. Parti, Türkiye'nin bu “radikal” uçlara savrulmaması için Batılı anlamda gelişmiş, devletin sermaye ve işçiler arasında hakem rolünü oynadığı, geniş örgütlenme özgürlükleri olan bir düzen içinde kalkınması gerektiğini ifade etmiştir. İşte bu yeni dönemde CHP'nin bu değerleri savunan ortanın solu grubunun lideri de Ecevit olmuştur.

12 Eylül'e kadar bu değerleri hem Genel Sekreter hem de Genel Başkan olarak savunan Ecevit'in 12 Eylül'den çıkardığı iki önemli ders olmuştur. Bunlardan ilki, onun Türkiye'deki modernleşme sürecinin sonucu olarak, toplum kesimlerinin hakkın getirdiği sorumluluk duygusunu yer yer taşımadıkları düşüncesiyle sorumluluk ve hakkın beraber ilerlemesi gerektiği çıkarımı olmuştur. İkinci olarak Ecevit, aracı kurum ve kişileri ortadan kaldırıp doğrudan “bozuk düzenin mağduru” olan “halk kitleleri”nin partisi hâline gelmenin, istediği toplumsal dönüşümü sağlayacağını düşünmüştür. Ayrıca 12 Eylül sonrasında örgütlenme haklarının ortadan kaldırılması, siyasette bir alan boşluğu yaratmış ve Ecevit, sosyal patlamalara sebep olabileceği gerekçesiyle son derece tehlikeli bulduğu bu boşluğu DSP projesiyle doldurmaya çalışmıştır. Ayrıca 12 Eylül öncesinde partisinin içindeki özgül ağırlığı olan kişilerin, darbenin lideri olacak olan Evren'den kendisinden kurtulmak için yardım istemelerinin sonucunda onun, özgül ağırlığı olan siyasetçilerdense siyasi kariyerini kendisine borçlu olan yeni kadrolar yaratarak istediği toplumsal dönüşümde blok hâlinde yanında duran bir kadro ve kütle yaratmaya çalıştığı ifade edilebilir. Ecevit'in yaratmaya çalıştığı yeni siyasal kültürün amacı, parti içindekiler ve dışındakiler arasında şekillenen partizan mücadeleyi, bozuk düzenden mustarip olan “halk kitleleri” ile bozuk düzeninin müsebbibi olanlar arasındaki bir mücadeleye çekmektir.

Başka bir ifadeyle o, kültürkampları üzerinde şekillenen siyasal tartışma zeminini iktisadi sahaya kaydirmiştir.

DSP projesiyle beraber bir yandan 12 Eylül sonrasının neoliberal dönüşümüne itiraz eden Ecevit, diğer yandan da 12 Eylül’le beraber Türk-İslam senteziyle harmanlanmış yeni kurumsal altyapının Türkiye’yi kimlik temelli çatışmalara sürükleyebileceği gerekçesiyle “inançlara saygılı laiklik” ilkesini ön plana çıkarmıştır. Alternatif bir beyanla o, bir yandan “bozuk düzen”in daha da bozuk bir hâle evrilmesi olarak gördüğü, kendi ifadesiyle “Güney Amerika Modeli”nin, neoliberalizmin insanları daha da yoksullaştırarak dini siyasallaştıranlar tarafından sömürülmeye hazır hâle getireceğini düşünmüştür. Dolayısıyla o, refahı görece tabana yayan Keynezyen dönemde Türkiye’nin mülkiyet ilişkilerini tabana doğru genişletmemesi durumunda, ortanın solu-demokratik solun başarılı olmaması hâlinde, ülkenin kolektif talepler nedeniyle ya komünizme ya da faşizme sürükleneceğini ifade ederken; neoliberal dönemde ise taleplerin toplumsaldan bireysel olana evrildiğini tahlil edebilmiş ve bunun da kimlik temelli hareketleri güçlendirmesine sebep olmasından hareketle söylemini değiştirecek kabiliyeti göstermiştir. DSP, her ne kadar “halk kesimleri”ni parlamentoya taşıma iddiasını gerçekleştiremese de Türkiye’ye yeni bir siyasal kadro kazandırmayı başarmıştır.

1980’lerin son beş yılından itibaren dönüşmeye başlayan, 1990’ların başından itibaren tek kutuplu hâle evrilen dünya siyasetindeki hızlı değişiklik ve küreselleşme tartışmaları, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’deki merkez sol siyasette de bir kimlik krizine sebebiyet vermiştir. Bu krizin Türkiye’ye yansıması, Türkiye’de merkez solu temsil eden figürlerin Kemalist gelenekten beslenmelerinden kaynaklı olarak yükselen iki kimliğe, siyasal İslam’ın ve etnik temelli Kürt hareketinin yükselmesine karşı bir reaksiyona bürünmüş ve neoliberalizmin küreselleşme çağında “kaçınılmaz” olarak algılanmasından kaynaklı olarak iktisadi temelli dönüşüm iddialarının yerini laik nitelikli üniter devleti savunma kaygısı almıştır. DSP de bu kimlik krizinin dışında yer almamış ve 1980’lerde kesin bir dille karşı çıktığı neoliberalizmle yakınlaştığı ölçüde bir reaksiyon niteliği taşıyan ulusalcı siyasetle de yakınlaşmıştır. Bu süreç içinde DSP’nin bir “kütle hareketi”ne dönüşme iddiası ortadan kalktığı ölçüde DSP’nin

kurumsal kimliği, Ecevit'in kişisel karizması üzerinden şekillenen bir niteliğe bürünmüştür. Ecevit'in 1970'lerden kalan karizmatik lider figürüne ek olarak, siyasal yozlaşmanın her alanda kendisini gösterdiği bu dönemde onun "dürüst lider" ve "devlet adamı" rolleri de ön plana çıkarılmıştır. DSP'nin 2002 seçimlerine kadar devam eden yükseliş trendi de Ecevit'in partinin tartışılmaz lideri niteliğine bürünmesine yol açarken, DSP'nin kuruluş felsefesinin temelinde yatan, toplumun edilgen, "kahraman" figürlerin etken olduğu "kadro" siyasetinin yerine "kütle"nin koyulması iddiası da bir kenara bırakılmış ve DSP de "kahramanlar siyaseti"nin bir parçası hâline gelmiştir.

DSP, her ne kadar müesses nizamı halk lehine dönüştürme iddiasını terk etmese de bir yandan onun "halk kesimi" olarak isimlendirdiği grupların büyük bölümü oluşturan kırsal nüfusun ortadan kalkması ve işçi örgütlülüğünün bir daha 12 Eylül öncesi düzeye kavuşturulamaması, diğer yandan da neoliberal siyasetle eklemlenerek ilkelerin yerini kişisel karizmanın aldığı ve siyasal alandaki tartışmanın iktisadi temelden koparılarak kimlik temelli bir hâle büründüğü bir düzlemde parti, istediği tedrici dönüşümü gerçekleştirebilecek bir "kütle"den beslenememiştir. DSP'nin karizmatik liderle şekillendirdiği parti vitrininin Türkiye açısından çıktısı, yine karizmatik bir lider olan Erdoğan'ın yükselen trendi olmuş ve AK Parti, "yoksulluk, yolsuzluk ve yasaklar" ile mücadele iddiasıyla liderinin etrafında kenetlenmiş bir yapı olarak Türkiye'nin siyasal tarihine daha şimdiden damgasını vurmuştur. Dolayısıyla DSP'nin ülke açısından büyük bir tehdit olarak algıladığı siyasal İslam'dan kaçınmak için uzun erimli bir iddia olan demokratik sol dönüşümü gerçekleştirmeyi bir kenara bırakarak kurguladığı karizmatik liderlik, Ecevit'in kişiliği özelinde bir hayal kırıklığı yaratsa da bu talep sürmüş ve paradoksal olarak siyasal İslamcı hareketin içinden çıkardığı bir liderde karşılık bulmuştur.

Sonuç olarak Ecevit, Kemalist Devrim'in nefesinin yetmediğine inandığı altyapı devrimlerini yapma iddiasıyla oluşturduğu kuramsal temelleri pratikte gerçekleştirme noktasında köykent projeleri ve sınırlı da olsa topraksız köylüye toprak dağıtımı gibi birtakım önemli adımlar atsa da Türkiye'de örgütlü işçi sınıfının varlığının Batı'daki kadar uzun bir sürece yayılmaması (1963-1980 arası hariç), istediği dönüşümü

gerçekleştirmesi için mevcut olması gereken bir örgütlü yapıdan ve bu örgütlü yapının yarattığı bir rejim değişimi kaygılardan kaynaklı olarak, refahını toplumla daha büyük oranlarda paylaşmaya rıza gösteren bir sermayedar grubundan yoksun kalmasına neden olmuştur. O, bir tek parti rejiminden çıkan CHP'yi çok partili hayata adapte edecek ideolojik doğrultuyu geçmişin ve o günün bir senteziyle ortaya koymayı başaran, DSP projesiyle de bu iddiayı günden güne tonu azalan bir dille de olsa ifade ederek 21. yüzyıla kadar taşımayı başaran bir lider olması dolayısıyla önem taşırken, kendisinden bağımsız bir kimlik kazandırmakta başarılı olamadığı DSP ise Ecevit sonrası dönemde siyaset sahnesinde varlık gösterememiştir. Ecevit, bir yandan neoliberal dönemde dünyadaki diğer örneklerde de görüldüğü gibi tüm sosyal demokrat partilerin yaşadığı kimlik krizini yaşarken, diğer yandan da halk lehine dönüşüm iddiasını sürdürmüştür.

Ecevit, muhalefette olduğu yıllarda son derece katı bir tutumla eleştirdiği neoliberal politikaları, özellikle 2001 krizinden sonra tamamen benimsemiştir. Bu da teorik ve pratik siyaset arasındaki farkı göstermek açısından önemlidir. Teoride halk lehine dönüşüm iddiasından vazgeçmeyen DSP, pratikteyse neoliberal iktisadi modelin gerektirdiklerini uygulayarak bu iddianın tam aksi yönünde hareket etmiştir. Bunda DSP'nin aldığı tablonun ağır iktisadi koşulları ve yükselen siyasal İslamcı hareket dolayısıyla uzun vadeli bir iktisadi planlamadansa kısa vadede ekonomik hayatı canlandırarak toplumun geleneksel siyasal aktörlere güvenini yeniden tesis etme arayışının da etkili olduğu ifade edilebilir. Ancak tüm bunlara rağmen, DSP'nin her türlü imkandan yoksun biçimde kurularak Türkiye siyasetinde üç kez ülke yönetme deneyimini yaşayan bir aktör olması bile başlı başına siyasi bir başarı olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

1. Resmî Yayınlar

Resmî Gazete

TBMM Zabıt Ceridesi

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, **Siyasi Reformlar – II**, Avrupa Birliği Bakanlığı, Ankara, Yayın Yılı Belirtilmemiş.

T.C. Başbakanlık, **Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları (1 Temmuz-30 Eylül 2001)**, Başbakanlık Basın Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013**, DPT, Ankara, 2007.

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü Belgeleri

Yazar Belirtilmemiş, **Milletvekili Ara Seçim Sonuçları (28.9.1986)**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1986.

2. Kitaplar

Abadan, Nermin; **1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966.

Ahmad, Feroz; **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Sarmal, İstanbul, 1994.

Akşin, Sina; **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, C. I, Cumhuriyet Kitap, İstanbul.

Amin, Samir; **Avrupa-Merkezcilik: Bir İdeolojinin Eleştirisi**, Çev. Mehmet Sert, Yordam, İstanbul.

Anadol, Kemal; **Filmi Geriye Sarınca**, Doğan Kitap, İstanbul, 2015.

Arcayürek, Cüneyt; **Hapishanedeki Ecevit**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

Arslan, Murat; **Süleyman Demirel**, İletişim, İstanbul, 2019.

Atılğan, Gökhan; **Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı**, Yordam Yayınları, İstanbul, 2007.

_____ ; **Yön-Devrim Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar**, Yordam, İstanbul, 2018.

Aybar, Mehmet Ali; , **Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm**, Gerçek, İstanbul, 1968.

_____ ; **TİP Tarihi**, C.III, BDS, İstanbul, 1988.

Aydın, Zafer; **Kanunsuz” Bir Grevin Öyküsü: Kavel 1963**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010.

Bakşık, Şeref; **CHP ile Bir Ömür**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.

Baykal, Sanem ve Arat, Tuğrul; “AB’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, C. II, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2010.

Berkes, Niyazi; **Atatürk ve Devrimler**, Adam Yayıncılık, (Yayın yeri belirtilmemiş), 1983.

Berman, Sheri; **The Social Democratic Movement: Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe**, Harvard University Press, Cambridge, 1998.

_____ ; **The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe’s Twentieth Century**, Cambridge University Press, Cambridge, Birleşik Krallık, 2006.

Bernstein, Eduard; **Evrimsel Sosyalizm**, Kavram, İstanbul, 1991.

_____ ; **Ferdinand Lassalle as a Social Reformer**, Swan Sonnenschein, Londra, 1893.

Bila, Fikret; **Phoneix: Ecevit’in Yeniden Doğuşu**, Doğan Kitap, İstanbul, 2001.

Bila, Hikmet; **CHP 1919-1999**, Doğan Kitap, İstanbul.

Birand, Mehmet Ali; **12 Eylül Saat 04:00**, Karacan, İstanbul, 1984.

Birgit, Orhan; **Evvel Zaman İçinde**, Doğan Kitap, İstanbul, 2005.

_____ ; **Kalbur Saman İçinde: Olaylar, Anılar, Portreler**, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.

Bora, Tanıl ve Can, Kemal; **Devlet, Ocak, Dergah: 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket**, İletişim, İstanbul, 2000.

Bora, Tanıl; **Cereyanlar: Türkiye’de Siyasî İdeolojiler**, İletişim, İstanbul, 2017.

Boratav, Korkut; **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)**, İmge, Ankara, 2005.

Bozarslan, Hamit; **Türkiye Tarihi: İmparatorluktan Günümüze**, İletişim, İstanbul, 2015,

Bruinessen, Martin van; , **Kurdish Ethno-Nationalism versus Nation-building States**, The Isis Press, İstanbul, 2002.

Cem, İsmail; **Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir?**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

_____ ; **Türkiye Üzerine (araştırmalar)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1970.

Cem, İsmail ve Baykal, Deniz; **SHP’de “Yeni Sol”un Türkiye Programı: “Değişim”**, SHP, Ankara, 1992.

Cemal, Hasan; **12 Eylül Günlüğü: Tank Sesleriyle Uyanmak**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986.

Cıngı, Aydın ve Fincancıoğlu, Yurdanur; **Sosyal Demokraside Arayışlar: 3. Yol Nereye?**, SODEV, İstanbul, 2000.

Cole, George Douglas Howard; **History of Socialist Thought**, C. III, St. Martin’s Press, New York, 1963.

Coşkun, Alev; **Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol**, Tekin, İstanbul, 1978.

Çakmak, Diren; **Forum Dergisi 1954-1960**, Libra, İstanbul, 2010.

Çeçen, Anıl; **Sosyal Demokrasi**, Devinim Yayınları, Ankara, 1984.

Çelik, Kadir; **Bülent’imle Bir Ömür: Rahşan Ecevit anlatıyor**, Truva Yayınları, İstanbul, 2006.

Çetingüleç, Mehmet; **Ecevit’in Anıları: 12 Yıl Saklı Tutulan “Veda” Sohbetleri**, Doğan Kitap, İstanbul, 2018.

_____ ; **Rahşan**, Sabah Kitapçılık, İstanbul, 2000.

Çolak, Mustafa; **Bülent Ecevit: Karaoğlan**, İletişim, İstanbul, 2019.

Demir, Yeşim; **Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri**, Andaç, İstanbul, 2017.

Doğan, Yalçın; **Dar Sokakta Siyaset (1980-1983)**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1985.

Doğaner, Yasemin; **Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2013.

Duverger, Maurice; **Siyasi Partiler**, Çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

Dündar, Can ve Akar, Rıdvan; **Ecevit ve Gizli Arşivi**, İmge, Ankara, 2008.

Ecevit, Bülent; **Ortanın Solu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

_____ ; **Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı**, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1974.

_____ ; **Atatürk ve Devrimcilik**, Tekin, İstanbul, 1970.

_____ ; **Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar**, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1975.

_____ ; **Ecevit'in Açıklamaları: 1976**, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1976.

_____ ; **Umut Yılı 1977**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

_____ ; **Sömürü Düzeninde Yeni Aşama**, 2009, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

_____ ; **Bölge-Merkezli Dış Politika**, DSP Yayınları, Ankara, 1995.

_____ ; **RP-DYP Hükümetinin Programı Üzerine TBMM'de DSP Grubu Adına Konuşma**, DSP Yayınları, Ankara, 1996.

_____ ; , **Mithat Paşa ve Türk Ekonomisinin Tarihsel Süreci**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990.

_____ ; **Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu**, DSP Yayınları, Ankara, 2003.

_____ ;

Ecevit, Rahşan; **Siyasal Yaşamımızda DSP'nin Yeri**, DSP Yayınları, Ankara, 1986.

_____ ; **Türkiye Adeta Amerikan İşgali Altına Girdi**, DSP Yayınları, Ankara, 2003.

Emre, Yunus; **CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol**, İletişim, İstanbul, 2013.

Engels, Friedrich ve Marx; **Felsefe İncelemeleri**, Yordam, İstanbul, 2017.

_____ ; **Felsefe Metinleri**, Sol Yayınları, İstanbul, 1999.

_____ ; **Komünist Manifesto**, 5. bs., Yordam, İstanbul, 2017.

_____ ; **Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi**, Sol Yayınları, Ankara, 1969.

Erdem, Kaya; **Demokrasinin İlk 50 Yılı: 12 Seçim, 37 Hükümet, 4 Darbe**, Doğan Kitap, İstanbul, 2016.

Ergül, Teoman; **Sosyaldemokraside Ayrışma Yılları (Sosyaldemokratların On Yılı)**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1995.

Eroğul, Cem; **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge, Ankara, 1990.

Evren, Kenan; Kenan Evren, **12 Eylül 1980-12 Eylül 1981 Arasında Türkiye**, Yayınevi ve yayın yeri belirtilmemiş, 1981.

_____ ; **Kenan Evren'in Anıları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990.

Günçikan, Berat; , **Cumhuriyet'in Kuruluşundan AKP İktidarına Devletin Şiddet Tarihi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010.

Güriz, Adnan; **Sosyal Demokrasi İdeolojisi**, 2. bs., Phoenix, Ankara, 2011.

Güzel, M. Şehmus; **Türkiye'de İşçi Hareketi (1908-1984)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.

Hakan, Ahmet; **Deniz Baykal ve Anadolu Solu**, Birey, İstanbul, 2001.

Hake, Sabine; **The Proletarian Dream: Socialism, Culture, and Emotions 1863-1933**, Walter de Gruyter, Berlin, 2017.

Hale, William; **Türk Dış Politikası: 1774-2000**, Mozaik, İstanbul, 2003.

Harvey, David; **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, Sel Yayınları, İstanbul, 2015.

Held, David; **Global Covenant: Social Democratic Alternative to the Washinton Concensus**, Polity Press, Malden, 2004.

Hunt, Richard N.; **German Social Democracy 1918-1933**, Yale University Press, New Haven and London, 1964.

İleri, Hasan; **Türkiye'de Sosyal Demokrasi: 1908-1998**, Gündüz Kitabevi, Ankara, 1998.

Joll, James; **The Second International**, Londra ve Boston: Routledge & Kean Paul, 1974.

Jures, Jean; **Studies in Socialism**, Çev. Mildred Minturn, G.P. Putnam's Sons, New York ve Londra, 1906.

Kahraman, Hasan Bülent; **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi: Kavramlar, Kurumlar, Kuramlar**, C. I, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Kautsky, Karl; **Seçilmiş Politik Yazılar**, Çev. Celal Kanat, Kavram Yayınları, İstanbul, 1990.

Karpat, Kemal; **Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi**, Timaş, İstanbul, 2015.

Kayalı, Kurtuluş; **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, İstanbul, İletişim, 2010.

Keyder, Çağlar; **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim, İstanbul, 2017.

Kazgan, Gülten; **Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1999.

Kılıç Hristidis, Şengün ve Ergüz, Ersel; **İsmail Hakkı Birler’in Anılarında CHP’li Yıllar (1946-1992)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Kırbaş, Dursun; **Osmanlı Toplum Düzeni ve Kemal Tahir**, Arba Yayınevi, İstanbul, 1987.

Kışlalı, Ahmet Taner; **Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi**, İmge, Ankara, 2001.

Koloğlu, Orhan; **Ecevit ve CHP: Bir Aşk ve Nefret Öyküsü**, Büke Yayınları, İstanbul, 2000.

_____ ; **Kim Bu Ecevit?**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2001.

Kumaş, Rahmi; **CHP’nin Soyağacı**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999.

Kuruç, Bilsay; **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi - Büyük Devletler ve Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

Kurt, Süleyman; **Bir Karaoğlan Hikâyesi**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2002.

Landau, Jacob M.; **Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar**, Çev. Erdinç Baykal, Turhan Kitabevi, 1979.

Lefebvre, Henri; **Sosyalist Dünya Görüşü Marksizm**, Yordam, 2007.

Lidke, Veron L.; **The Outlawed Party: Social Democracy in Germany, 1878-1890**, Princeton University Press, Princeton, 1966.

Marx, Karl; **Fransız Üçlemesi**, Yordam, İstanbul, 2013.

_____ ; **Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri**, 3. bs., Çev. Mihri Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1992.

Merkel, Wolfgang; Petring, Alexander; Henke, Cristian; Egle, Christoph; **Social Democracy in Power**, Routledge, New York, 2008.

Newman, Micheal; **A Very Short History**, Oxford University Press, Oxford, 2005.

Ollman, Bertell; **Marksizme Sıra Dışı Bir Giriş**, Yordam, İstanbul, 2006.

Ostrowski, Marius S.; **Eduard Bernstein on Social Democracy and International Politics**, Macmillan, Cham, 2018.

Ozankaya, Özer; **Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1966.

Ölçen, Ali Nejat; , **Demokratik Sosyalizme Giriş**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1976.

Öymen, Altan; **Öfkeli Yıllar**, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.

Özdalga, Haluk; **Sosyal Demokrasinin Kuruluşu**, 2. bs., İmge, Ankara, 2001.

_____ ; **Kötü Yönetilen Türkiye: Örnek Vaka DSP**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

Özdemir, Süleyman; **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2004.

Öztürk, Özgür; **Türkiye’de Büyük Sermaye Grupları: Finans Kapitalin Oluşumu ve Gelişimi**, SAV, İstanbul, 2010.

Palme, Olof; **Biz Demokrasiyi Zincirlerinden Kurtardık**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1987.

Pirim, Oktay; , **Deniz Baykal: Geleceği Etkileyecek Siyasi Liderler**, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.

Sarıtaş, İbrahim; **Sosyal Demokrasi: Geçmişten Günümüze**, Orion, Ankara, 2006.

Sassoon, Donald; **One Hundred Years of Socialism: The West European Left in the Twentieth Century**, Tauris, Londra, 2010.

Sencer, Muzaffer; **Az gelişmişliğin Yapısı: Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1979.

Steger, Manfred B.; **The Quest for Evolutionary Socialism: Eduard Bernstein and Social Democracy**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Steinmo, Syen; **The Evolution of Modern States: Sweden, Japan, and the United States**, Cambridge University Press, NY, 2010.

Sükan, Faruk; **İhanetler Karşısında Türkiye**, Kültür Ofset, Ankara, 1994.

Tahir, Kemal; **Esir Şehrin İnsanları**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.

Tan, Altan; **Kürt Sorunu: Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik**, Timaş, İstanbul, 2015.

Taşkın, Yüksel ve Aydın, Suavi; **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

TBMM, **Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, C. X, İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz (Haz.), TBMM Basımevi, Ankara, 2013

_____ ; **Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, C. III, İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz (Haz.), TBMM Basımevi, Ankara, 2015.

Tevetoğlu, Fethi; **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967.

Thalheimer, August; **Diyalektik Materyalizme Giriş**, Yordam, İstanbul, 2013.

Tokatlı, Orhan; **Güvercinli Yıllar**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.

Turgay Ahmad, Bedia ve Ahmad Feroz; **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976.

Tüleylioğlu, Orhan; **Babam Neden Öldürüldü Anne?" Neden Öldürüldüler**, UM:AG, Ankara, 2007.

Tsarouhas, Dimitris; **Social Democracy in Sweden: The Threat from a Globalized World**, Taurus Academic Studies, NY, 2008.

Tuncer, Hüner; **İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.

_____ ; **Özal'ın Dış Politikası (1983-1989)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015.

Tütüncü Esmer, Gülsüm; **Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Mudafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006.

Timur, Taner; **Türk Devrimi ve Sonrası**, 7. bs., İmge, Ankara, 2013.

_____ ; **Osmanlı Kimliği**, Hil Yayıncılık, İstanbul, 1986.

Tunaya, Tarık Zafer; **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C. III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.

_____ ; **İslamcılık Cereyanı**, III. Cilt, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.

Tunçay, Mete; **Eleştirel Tarih Yazıları**, Liberte Yayınları, Ankara, 2005.

Uğur, Necdet; **Yeni Bir Türkiye ve CHP**, Özgür Yayınları, İstanbul, 1974.

Wallerstein, Immanuel; **The Modern World System**, Academic Press, New York, 1974.

Weitz, Eric D.; **Creating German Communism, 1890-1990: From Popular Protests to Socialist State**, Princeton University Press, New Jersey, 1995.

Yağız, Süleyman; **Ecevit Hep Haklı Çıktı**, Fast Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Yaşlı, Fatih; **“Halkçı Ecevit”: Ecevit, Ortanın Solu, CHP (1960-1980)**, Yordam, 2020.

_____ ; **Türkçü Faşizmden "Türk-İslam Ülküsü"ne**, Yordam, İstanbul, 2020.

Yavuz, Ercan; **Evita’dan Ecevit’e Yumruksuz Sol: DSP**, Merdiven Yayın, Ankara, 2004.

Yayla, Atilla, **Siyasi Düşünce Sözlüğü**, Adres Yayınları, Ankara, 2005.

_____ ; **Siyaset Teorisine Giriş**, Liberte, Ankara, 2002.

_____ ; **Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.

Yazar Belirtilmemiş; **’91 Seçimleri Liderler Açık Oturumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992.

Yazıcı, Erdinç; **Sendikal Hareket ve Yeni Misyon Arayışları**, Şeker-iş Yayınları, Ankara, 1999.

Yeğen, Mesut; **Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler**, İletişim, İstanbul, 2014.

_____ ; **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İletişim, İstanbul, 1999.

Yücekök, Ahmet; **Erzurum, Gerede, Diyarbakır, Elazığ Olayları**, Anka Yayınları, Ankara, 1975.

Zürcher, Erik Jan; **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, 7. bs., İletişim, İstanbul, 2000.

3. Makaleler

Adanır, Fikret; , “Osmanlı İmparatorluğu’nda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği”, Eric J. Zürcher ve Mete Tunçay (Ed.), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, 5. bs., İletişim, İstanbul, 2010.

Ahmad, Feroz; “Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemlerinde Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler”, Eric J. Zürcher ve Mete Tunçay (Ed.), **Osmanlı**

İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923), 5. bs., İletişim, İstanbul, 2010.

Akarca, Ali; "Inter-Party Vote Movements in Turkey Between 1999 and 2002: A Statistical Analysis Using Cross-provincial Election Data", **MRPA**, 2008, Çevrimiçi Erişim: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/9627/1/MPRA_paper_9627.pdf (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021).

Akşin, Sina; "The Place of the Young Turk Revolution in Turkish History", **Young Turk Symposium**, Manchester University, Manchester, 1988, s. 153-182.

Akyol, Taha; "ANAYOL ve Ecevit", **Milliyet**, 29 Şubat 1996.

Alpkaya, Faruk; "Seçim Sonuçları Üzerine Bazı Gözlemler ve Öngörüler", **Birikim**, Sayı: 122 (Haziran 1999).

Altan, Çetin; "Sayın Ecevit'in Öfkesi", **Milliyet**, 6 Kasım 1979.

Arendt, Hanna; "Kant'ın Siyaset Felsefesi Üzerine Notlar", **Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant**, Cogito, Sayı: 41-42, 2005, s. 340-380.

Atılğan, Gökhan; "Sanayi Kapitalizminin Şafağında", **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, Yordam Kitap, İstanbul, 2015, s. 374-500.

Avcıoğlu, Doğan; "Kürt Meselesi", **YÖN**, 16 Aralık 1966.

Backhouse, Roger E.; "Keynesçi Devrim", **Keynes**, Roger E. Backhouse ve Bradley W. Bateman (Ed.), Dost Kitabevi, Ankara, 2008.

Balbay, Mustafa; "Ecevit'in Zorlukları", **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1999.

Balbay, Mustafa; , "Ölümsüz Adımlar...", **Cumhuriyet**, 4 Ağustos 2002.

Başbüyük, Adem; "Mesudiye (Ordu) Köy Kent Projesi", **Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi**, C. IX, Sayı: 11, (2004), s. 301-326.

Belge, Murat; "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri", (Murat Gültekin Ed.), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol**, İletişim, İstanbul, 2008.

Berman, Sheri; Sosyal Demokratlar Dünyayı (Yeniden) Kurtarabilir mi?", Çev. Onur Alp Yılmaz, **Sosyal Demokrat Dergi**, Sayı: 111-112, 2020, s. 82-85.

Bıçakçı, Yiğitberk; "CHP 1960-1980", Mehmet Kabasakal (Ed.), **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Es Yayınları, İstanbul, 2013.

Biebricher, Thomas; "Sovereignty, Norms, and Exception in Neoliberalism", **Qui Parle**, C. XXIII, Sayı: 1, (2014 Güz).

Bila, Fikret; “DSP Koltuk Değneği Değil”, **Milliyet**, 3 Ekim 1990.

_____ ; “SHP Ahlaksız, CHP Hizipçi”, **Milliyet**, 9 Ekim 1993.

_____ ; “Ecevit’in Taktiği”, **Milliyet**, 3 Ekim 1994.

_____ ; “Rahşan Ecevit’ten Bomba Gibi Sözler”, **Milliyet**, 15 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/rahsan-ecevitten-bomba-gibi-sozler-5249258> (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2021).

_____ ; “Ölüm ve Ceza”, **Milliyet**, 2 Temmuz 1999.

_____ ; “AKP ve HADEP’i Diğerleri Büyüttü”, **Milliyet**, 22 Temmuz 2002.

_____ ; “Köy-kent Bakanlığı”, **Milliyet**, 26 Mart 2002.

_____ ; “Ecevit İşaret Edecek”, **Milliyet**, 22 Mayıs 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/ecevit-isaret-edecek-335913> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

_____ ; “Ecevit’in Tercihi”, **Milliyet**, 23 Mayıs 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/ecevitin-tercihi-336033> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

Bora, Tanıl; “Sosyal Demokrasi-Artık Neyin İkamesi?”, **Birikim**, Sayı: 147 (Temmuz 2001).

Bora, Tanıl; “DSP Kuruluyor: Parti İlkeli... Ya Örgütlenme?”, **Yeni Gündem**, Sayı: 32, 19 Ekim-1 Kasım 1985.

Bora, Tanıl ve Erdoğan, Necmi; Erdoğan, “CHP ve DSP’de Solun Bakiyesi Nedir?”, **Birikim**, Sayı: 120, (Nisan 1999).

Bora, Tanıl ve Kıvanç, Ümit; “Yeni Atatürkçülük”, **CDTA**, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1996.

Bozarslan, Hamit; , “Türkiye’de Kürt Sol Hareketi”, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Sol**, C.VIII, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.), İletişim, İstanbul, 2009.

_____ ; “Kürt Milliyetçiliği ve Kürt Hareketi (1898-2000)”, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik**, C. IV, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.), İletişim, İstanbul, 2009.

Brunner, Karl ve Meltzer, Allan H.; “Friedman’s Monetary Theory”, **Journal of Political Economy**, C. LXXX, Sayı: 5, (Eylül-Ekim 1972), s. 837-85.

Cemal, Hasan; “Derviş 'Seçim Erken Olsun!' Diyor”, **Milliyet**, 10 Mayıs 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/hasan-cemal/dervis-secim-erken-olsun-diyor-5216730> (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2021).

Clere, Jean-Pierre; “Çifte Güçlük Karşısında”, **Yankı**, Sayı: 497, 6-12 Ekim 1980.

Cuperus, Rene ve Kandel, Johannes; “European social democracy. Transformation in progress. Social democratic think tanks explore the magical return of social democracy in a liberal era”, **PVS**, Sayı: 41, (2000), s. 167–170.

Çulhanoglu, Metin; “Türkiye’de Marksizm: Yapılabilecek Olup da Yapılmayan Nedir?”, (Murat Gültekin Ed.), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol**, İletişim, İstanbul, 2008.

_____ ; “Çetin Altan ve ‘Onlar Uyanırken: Birlikte Uyanışın 1967 Yılında Çekilmiş Fotoğrafi’”, **Mühürler: Türkiye Sosyalist Hareketinden Eserler**, Gökhan Atılğan (Ed.), Yordam, İstanbul, 2019.

Çakır, Ruşen; “Ecevit’in Yeni Sentezi”, **Milliyet**, 4 Ekim 1994.

Çakmak, Diren; “Türkiye’de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği”, **Akademik Bakış**, Sayı: 2, s. 35-68.

Çandar, Cengiz; “Saddam’a Güvence: Türkiye’de Ecevit”, **Yeni Şafak**, 30 Kasım 2001, Çevrimiçi: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/kasim/30/ccandar.html> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2021).

_____ ; “Türkiye’nin ‘Rasyonel’ Rotası...”, **Yeni Şafak**, 18 Temmuz 2002.

Çelik, Ömer; “Şimdi Tamam ‘Gibi’. Ya İnfazdan Bir Gün Sonrası?”, **Yeni Şafak**, 30 Haziran 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/haziran/30/index.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

_____ ; “Hükümet TÜSİAD’ı İstismar Ediyor...”, **Yeni Şafak**, 1 Aralık 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/aralik/01/ocelik.html> (Erişim Tarihi: 14 Haziran 2001).

Çetinkaya, Hikmet; , “Hoca-Papa...”, **Cumhuriyet**, 11 Şubat 1998.

Çölaşan, Emin; , “Ecevit’in bilinmeyenleri (Acı gerçekler)”, **Hürriyet**, 2 Temmuz 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/ecevitin-bilinmeyenleri-aci-gercekler-81915> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2021).

Dayıoğlu, Ali; “Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, C. III, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2013.

Dumenil, Gerard ve Levy, Dominique; “The Neoliberal (Counter-) Revolution”, **Neoliberalism: A Critical Reader**, Alfredo Saad-Filho ve Deborah Johnston (Ed.), Pluto Press, Londra.

Dumont, Paul; “Yahudi, Sosyalist ve Osmanlı bir Örgüt: Selânik İşçi Federasyonu, ”, Eric J. Zürcher ve Mete Tunçay (Ed.), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, 5. bs., İletişim, İstanbul, 2010.

Ecevit, Bülent; “DP’nin SS’leri”, **Ulus**, 22 Aralık 1959.

_____ ; “Bu İdare, Zor İdare”, **Ulus**, 5 Şubat 1960.

_____ ; “Ters Benzetiş”, **Ulus**, 24 Aralık 1959.

_____ ; “Nurcular ve İktidar”, **Ulus**, 12 Ocak 1960.

_____ ; “Seçim veya Vatan Cephesi”, **Ulus**, 23 Şubat 1960.

_____ ; “Günaydın”, **Ulus**, 28 Mayıs 1960.

_____ ; “Bizim Radyo” ve Bizim Radyo”, **Ulus**, 14 Şubat 1961.

_____ ; “Hürriyet’e Alışamayanlar”, **Ulus**, 23 Şubat 1961.

_____ ; “Liderlerin Sorumluluğu”, **Ulus**, 21 Kasım 1961

_____ ; “Vatan Cepheli” Yok, Vatandaş Var!”, **Ulus**, 28 Şubat 1961.

_____ ; “Düşük” ve “Kuyruk”, **Ulus**, 8 Mart 1961

_____ ; “İşçiler ve Partiler”, **Ulus**, 19 Şubat 1961.

_____ ; “Özgür İnsan”, **Özgür İnsan Dergisi**, Temmuz 1972, Sayı: 1.

_____ ; “Dış Politika”, **Özgür İnsan Dergisi**, Eylül 1972, Sayı: 4.

_____ ; “Önsöz”, **Türkiye’nin Yapısal Analizi**, Sosyal Demokrat Yayınlar, Ankara, 1971.

_____ ; “Atatürk’ün Emaneti ve Gençlik”, **Arayış**, Sayı: 1, 21 Şubat 1981

_____ ; “Bekleyiş Değil Arayış, **Arayış**, Sayı: 2, 28 Şubat 1981.

_____ ; “Daraltılmış Değil Genişletilmiş Demokrasi”, **Arayış**, Sayı: 3, 7 Mart 1981.

_____ ; “Çulun İçindeki Aslan”, **Arayış**, Sayı: 4, 14 Mart 1981.

_____ ; “Türk’le Türkiye Bir Bütündür”, **Arayış**, Sayı: 5, 21 Mart 1981.

_____ ; “Türkiye’de Rejimin Geleceği”, **Arayış**, Sayı: 6, 28 Mart 1981.

_____ ; Bülent Ecevit, “İşkence”, **Arayış**, Sayı: 7, 4 Nisan 1981.

_____ ; “İşçi Sorunuyla Rejim Sorunu Bir Bütündür”, **Arayış**, Sayı: 8, 11 Nisan 1981

_____ ; “Anayasa Değişikliğinin Demokratik ve Geçerli Yolu”, **Arayış**, Sayı: 11, 2 Mayıs 1981.

_____ ; “Ocağı Söndürülen Demokrasi”, **Arayış**, Sayı: 12, 9 Mayıs 1981.

_____ ; “Kişiler ve Kurumlar Açısından Özgürlük”, **Arayış**, Sayı: 13, 16 Mayıs 1981.

_____ ; “Gericilik Osmanlılıktan Kaynaklanıyor...”, **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 40, 13 Ekim 1985.

_____ ; “Dört Kuzey Ülkesi”, **Özgür İnsan**, Sayı: 27, Ocak 1976.

_____ ; “Tehlikeleri Birlikte Göğüslerdik...”, **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 11, 24 Mart 1985.

Emre, Yunus; “CHP’nin Değişiminde Önemli Bir Durak: CHP Araştırma Bürosu”, **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, Sayı: 62 (2013 Yaz), s. 59-90.

Erdem, Hakkı; “Ecevit İktidar Arıyor”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1994.

Erdoğan, Caner; “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Tek Parti Dönemi Sonrası İdeolojik Evrimi: Özgürlükçü Muhalefet, Ortanın Solu ve Demokratik Sol”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. Belirtilmemiş, Sayı: 53 (Eylül 2017), s. 299-318.

Erdoğan, Necmi; Demokratik Soldan Devrimci Yol’a: 1970’lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar”, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Sol**, C.VIII, Tanıl Bora ve Murat Gültekinil (Ed.), İletişim, İstanbul, 2009.

Gaytancıoğlu, Kaan; “1990’ların Türkiye Siyasetinden Unutulmuş Bir Hareket: Demokratik Sol Parti’nin Çile Çiçekleri”, **CTAD**, C. XII, Sayı: 23 (Bahar 2016), s. 369-401.

Gidron, Noam ve Zibblatt, Darniel; “Center-Right Political Parties in Advanced Democracies”, **Annual Review of Political Science**, Sayı: 22 (Mayıs 2019), s. 17-35.

Göze, Ergün; “Üslub-u Beyan”, **Tercüman**, 13 Ocak 1976.

_____ ; “Ecevit’in Azınlık Hükümetine Karşıyız”, **Tercüman**, 22 Haziran 1977.

Gündoğan, Ersin Nazif; “Medeniyet Krizi”, **Yeni Şafak**, 4 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim:

<https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mayis/04/yazarlar/ngurdogan/index.html>

(Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

Gürel, Burak ve Özkan, Fulya; “İsmail Bilen (Laz İsmail)”, (Murat Gültekin Ed.), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol**, İletişim, İstanbul, 2008.

Gürkan, Aydın Güven; , “Bu Bölünmeme Çağrısıdır”, **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 44, 10 Kasım 1985.

_____ ; “Taban Tek Parti İstiyor”, **Nokta**, Yıl: 3, Sayı: 44, 10 Kasım 1985.

_____ ; “Ecevit”, **Vicdan Kanaması...**, Kalkedon, İstanbul, 2007.

Güresin, Ecvet; “Ortanın Sağı Ortanın Solu”, **Cumhuriyet**, 11 Ağustos 1965.

Huntington, Samuel; “The Change to Change, Modernization, Development, and Politics”, **Comperative Politics**, C.III, Sayı: 3, 1971, s. 283-322.

Ilıcak, Nazlı; “Merve Kavakçı ve Köhne Siyasetçiler”, **Yeni Şafak**, 4 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim:

<https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mayis/04/yazarlar/ilicak/index.html> (erişim

Tarihi: 13 Haziran 2021).

_____ ; “Kamuoyu Aldatıldı”, **Yeni Şafak**, 3 Ağustos 2002.

_____ ; “Özkan Başbakan”, **Yeni Şafak**, 9 Kasım 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/kasim/09/nilicak.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

_____ ; “Ufuk Turu”, **Yeni Şafak**, 4 Eylül 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/eylul/04/nilicak.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2001).

_____ ; “Köy-Kent Tartışması”, **Yeni Şafak**, 1 Aralık 2001.

İnsel, Ahmet; “Bush ve Neo-Con’lar, Evanjelizm, Armageddon”, **Türk Dış Politikası**, C. III, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2013.

Jennings, Jeremy; “Socialism: An Introduction”, **Socialism Critical Concepts in Political Science**, Cilt I, (Der. Jeremy Jennings, Routledge, London, 2003.

Kahraman, Kemal; “Devlet, Yani Ecevit”, **Yeni Şafak**, 4 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim:

<https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mayis/04/yazarlar/kkahraman/index.html>
(Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

Kamalak, İhsan; “Sosyal Demokrasiyi Tanımlamak: Eduard Bernstein’ın Yaklaşımı Üzerinden Bir Deneme İlkeleriyle Sosyal Demokrasi”, **Sosyal Demokrasi Okumaları**, İbrahim Sarıtaş (Ed.), Orion, Ankara, 2012, s. 3-22.

Karaaliolu, Mustafa; “Yeni Oluşum’un ne kadarı komplo, ne kadarı TÜSİAD?”, **Yeni Şafak**, 19 Temmuz 2002.

Karakaş, Can; “Darbeden Önce de Bana Tepki Vardı”, **Nokta**, Sayı: 21, 24 Mayıs 1992.

_____ ; “Ecevit En Yaşlı Üye Olursa...”, **Nokta**, Sayı: 21, 24 Mayıs 1992.

Kayalı, Kurtuluş; “Bir Siyaset Adamı Olarak Bülent Ecevit’i Anlamayı Denemek”, **Tarih ve Toplum**, C. XXIV, Sayı: 142 (Ekim 1995).

Kışlalı, Ahmet Taner; “Kemalizm ve Nasirizm”, **Cumhuriyet**, 27 Kasım 1970.

_____ ; “Demokratik Sol mu? Sosyal Demokrasi mi?” **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1992.

_____ ; “Soysal Olayı”, **Cumhuriyet**, 15 Kasım 1996.

Kıvanç, Taha; “Kayıkçı Kavgası Değil Galiba”, **Yeni Şafak**, 10 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ocak/10/tkivanc.html> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

Koru, Fehmi; “Orwell’i Haklı Çıkarmak”, **Yeni Şafak**, 4 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mayis/04/yazarlar/koru/index.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

_____ ; “Yanlış Alarm”, **Yeni Şafak**, 19 Temmuz 2002

Laçiner, Ömer; “Türkiye Solunun Dramı ve DSP”, **Birikim**, Sayı: 96, Nisan 1997.

_____ ; “Sosyal Demokrasinin Krizi ve DSP”, **Birikim**, Sayı: 18, Ekim 1990.

Lapavitsas, Costas; , “Mainstream Economics in the Neoliberal Era”, **Neoliberalism: A Critical Reader**, Alfredo Saad-Filho ve Deborah Johnston (Ed.), Pluto Press, Londra.

Lipset, Martin; “Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy”, **The American Political Science Review**, C. LIII, Sayı: 1 (Mart 1959), s. 69-105.

Marliere, Philippe; “Avrupa’da Sosyal Demokrasi: Süreklilik ve Değişim”, İbrahim Sarıtaş (Ed.), **Sosyal Demokrasi Okumaları**, Orion, Ankara, 2012, s. 23-48.

McKinnon, Ronald; “The Rules of the Game: International Money in Historical Perspective”, **Journal of Economic Literature**, C. XXXI, Sayı: 1, (Mart 1993), s. 1-44.

MCLoughlin, Terrance ve Drake, R.T.; “The First Crisis of Marxian Theory and the Bernstein-Kautsky Debate”, **Praxis**, Sayı: 3, 1976, s. 24-33.

Mumcu, Uğur; “CHP...”, **Cumhuriyet**, 10 Mart 1976.

_____ ; “Olumlu Adımlar”, **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1976.

_____ ; “Yerel Seçimler”, **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1977.

_____ ; “Çerkez Ethem Koşusu”, **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1979.

_____ ; “Miras Kavgası...”, **Cumhuriyet**, 25 Ocak 1984.

Oran, Baskın; “Haydut Devletler, Şer Ekseni, Başarısız Devletler”, **Türk Dış Politikası**, C. III, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2013.

Ozan, Ebru Deniz; “1971-1980: İki Darbe Arası Kriz Sarmalı”, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, Yordam Kitap, İstanbul, 2015.

Özaydın, Mehmet Merve; “Avrupa Refah Devletlerinin Krizi ve Bütünleşen Avrupa’da Sosyal Politikaların Geleceği”, **Sosyal Demokrasi Okumaları**, İbrahim Sarıtaş (Ed.), Orion, Ankara, 2012.

Özdalga, Haluk; , “Çağdaş Sosyal Demokrasinin Felsefi Temelleri”, İbrahim Sarıtaş (Ed.), **Sosyal Demokrasi Okumaları**, Orion, Ankara, s. 49-66.

Özkök, Ertuğrul; “Devletçiliğe İtiraz Mektubu”, **Hürriyet**, 10 Ağustos 1999.

Puhle, Hans-Jürgen; “Still the Age of Catch-allism?”, **Political Parties: Old Concepts and New Challenges**, Richard Gunter, Jose Ramon Montero and Juan J. Linz (Ed.), Oxford University Press, Oxford, s. 58-83.

Rustow, A. Dankwart; Dankwart A. Rustow; “Political Parties in Turkey, An Overview”, **Political Parties and Democracy in Turkey**, Metin Heper ve Jacob M. Landau (Ed.), Tauris, Londra ve NY, 1991, s. 10-23.

Saraçoğlu, Cenk; “Sosyal Demokrasi”, **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, 4. bs., Yordam, İstanbul, 2014, s. 363-378.

Sanlı, Ferit Salim; 27 Mayıs’ın “Zoraki Diplomatları: 14’lerin Yurtdışı Faaliyetleri”, **Gazi Akademik Bakış**, C. XI., Sayı: 23 (Kış 2018), s. 221-248.

Sayıbaşı, Kemâli; “Sosyal Demokrasi ve Türkiye”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 392-393, Ağustos-Eylül 1999.

Sazak, Derya; “Ecevit Kapandı, Ama”, **Milliyet**, 30 Mart 1994.

Şeker, Mehmet; , “Çirkinleşiyorsunuz Bay Ecevit”, **Yeni Şafak**, 4 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/mayis/04/yazarlar/mseker/index.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2021).

Sirmen, Ali; “Türbanın Ardındaki”, **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1999.

Taşgetiren, Ahmet; “Kıbrıs ve İç Kamuoyu”, **Yeni Şafak**, 1 Aralık 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/aralik/01/atasgetiren.html> (Erişim Tarihi: 14 Haziran 2021).

Taşkın, Yüksel; “Fetullah Gülen Portresi”, **Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi**, C. III, Sayı: 3 (2016), s. 90-115.

Tekin, Yusuf; , “Osmanlı’da Demokrasi Tartışmalarının Miladı Olarak Meşrutiyet Öncesi Tartışma Platformu”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. LV, Sayı: 3, 2000, s. 145-163.

Tilton, Timothy A.; “A Swedish Road to Socialism: Ernst Wigforss and the Ideological Foundations of Swedish Social Democracy”, **The American Political Science Review**, C. LXXIII, Sayı: 2 (Haziran 1979), s. 505-520.

Toker, Metin; “Bir Hafıza Kaybı”, **Milliyet**, 17 Aralık 2000.

Topal, Aylin; “Yeni Sağ”, **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, Gökhan Atılğan ve E. Atilla Aytekin (Ed.), Yordam, İstanbul, 2018.

Toprak, Zafer; “Osmanlı Devleti’nde Korporatif Dünya Görüşü: Meslekçilik”, **TCTA**, C. II, İletişim, İstanbul, 1985, s. 371-372.

Tuğluoğlu, Fatih; “CHP’nin 14. Kurultayı ve İlk Hedefler Beyannamesi”, **Atatürk Yolu Dergisi**, C. XV, Sayı: 60, s. 277-310.

Uysal, Hakan; “Bay Ecevit 70, Bayan Ecevit 17 Dakika Konuştu”, **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1986.

Uzgel, İlhan; “Abdullah Öcalan’ın Yakalanması”, **Türk Dış Politikası**, C. II, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2010.

_____ ; “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, C. III, Baskın Oran (Ed.), İletişim, İstanbul, 2013.

Vard, Stanley V.; “Germany's Postwar Socialism: Nationalism and Kurt Schumacher (1945-52)”, **The Review of Politics**, C. XXVII, Sayı: 2 (Nisan 1965), s. 220-244.

Wallerstein, Immanuel; “Dünya Kapitalist Sisteminin Yükselişi ve Gelecekteki Çöküşü: Karşılaştırmalı Çözümleme İçin Kavramlar”, **Toplumcu Düşün**, Çev. Yahya Sezai Tezel, Sayı: 3, 1978.

Yağız, Süleyman; “Ecevit Gitsin, Hüsamettin Özkan Gelsin Diyen 2 Paşa Kimdi?”, 23 Şubat 2021, Çevrimiçi Erişim: <https://suleymanyagiz.net/index.php/2021/02/23/ecevit-gitsin-husamettin-ozkan-gelsin-diyen-2-pasa-kimdi/> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

_____ ; “DSP ve Sessiz Devrim”, **Takvim**, 29 Nisan 2001.

Yalem, Ronald J.; “British Fabianism”, **Social Science**, C. XXXVIII, Sayı: 1 (Ocak 1963), s. 35-41.

Yavuz, Ercan; “Siyasette 2 ‘D’ Formülü”, **Yeni Şafak**, 19 Temmuz 2002.

Yetkin, Murat; “Ecevit Gitsin Özkan Gelsin”, **Radikal**, 31 Ekim 2001, Çevrimiçi Erişim: <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/ecevit-gitsin-ozkan-gelsin-614501/> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

Yıldırım, Kadir; “Balkan Savaşları’nın Osmanlı İşçi Hareketi Üzerindeki Etkileri”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. XII, Sayı: 2 (Kış 2012), s. 213-234.

Yılmaz, Erdal; “Türk Siyasi Tarihinde Askeri Müdahalelere Bir Örnek: Demokrat Partililere Siyasi Haklarının İadesi Meselesi ve 14-21 Mayıs 1969 Buhranı”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, C. XVI, Sayı: 32 (2017), s. 21-64.

Yılmaz, Murat; “Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012)”, **Atatürk Üniversitesi Doğru Coğrafya Dergisi**, C. XX, Sayı: 33 (Ocak 2015), s. 161-188.

Yılmaz, Onur Alp; “Neo-Kantçı Ahlak Felsefesi Bağlamında Sosyal Demokrat Revizyonizm Tartışmaları”, **İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi**, Sayı: 54 (Yaz 2021), s. 97-116.

_____ ; “Merkezin Çöküş Yılları: 1990’larda Türkiye Siyaseti”, **Türkiye’nin Son Otuz Yılı: Siyasal Yaşam, Ekonomi, Dış Politika**, İhsan Ömer Atagenç (Ed.), Kriter, İstanbul, 2020.

Yurttaş Özcan, Fatma; “27 Mayıs Sonrası, Milliyetçi Muhafazakar Aydınların Örgütlenme Çabaları ve Siyasal Gelişmeler Üzerindeki Etkileri: Aydınlar Ocağı”, **Muhafazakar Düşünce**, Sayı: 40, 2014, s. 107-134.

“2001 Krizi ve Ecevit’in Siyasete Vedası”, **32. Gün Arşivi**, 25 Mayıs 2020, Çevrimiçi Erişim: https://www.youtube.com/watch?v=XZ9JPXw_t9U (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2021).

4. Parti Yayınları

CHP İstanbul İl İdare Kurulu; **CHP Genel Başkanı İsmet İnönü Tarafından 27 Ekim 1956 Günü CHP İstanbul İl Kongresi'nde İrad Edilen Nutuk**, Anıl Matbaası, İstanbul, 1956.

CHP, **CHP Söz Veriyor**, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1965.

CHP, **Ak Günlere: Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1973.

CHP, **Cumhuriyet Halk Partisi Programı (1976)**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1976.

CHP, **1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1977.

Demokratik Sol Düşünce Forumu, **Türkiye'nin Yapısal Analizi**, Sosyal Demokrat Yayınlar, Ankara, 1971.

DSP, **Demokratik Sol Parti Programı**, Demokratik Sol Parti Yayınları, Ankara, 1986

DSP, **Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi (1987): Daha Çok Üreten Hakça Bir Düzen**, Demokratik Sol Parti Yayınları, Ankara, 1987.

DSP, **Demokratik Sol ve CHP Sorunu: DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 16 Temmuz 1992 günü CHP'nin son Genel Yönetim Kurulu üyeleriyle yaptığı görüşmedeki konuşması**, DSP Yayınları, Ankara, 1992.

DSP, **DSP ile Dürüst Yönetim, Hakça Düzen, Ulusal Düzen**, DSP Yayınları, Ankara, 1995.

DSP, **Demokratik Sol Parti'nin Seçim Bildirgesi (1999)**, DSP Yayınları, Ankara, 1999a.

DSP, **Demokratik Sol Parti'nin Seçim Bildirgesi Özeti (1999)**, DSP Yayınları, Ankara, 1999b.

DSP, **Rahşan Ecevit ve Siyaset**, DSP Yayınları, Ankara, 2001a.

DSP, **Af ve Rahşan Ecevit: Ne İstedi, Nasıl Çıktı?**, DSP Yayınları, Ankara, 2001b.

DSP, **Sessiz Devrim: DSP 2002 Seçim Bildirgesi Özet**, DSP Yayınları, Ankara, 2002.

DSP, **Türkiye'nin AB Üyeliği Yolunda: Ecevit, Kıbrıs ve Helsinki Gerçeği**, DSP Yayınları, Ankara, 2004.

DSP Grup Başkanlığı, **21. Dönem TBMM Çalışmaları ve 57. Hükümetin Önemli İcraatları**, TBMM Basımevi, Ankara, 2001.

SHP, **Türkçeden Başka Dillerin Kullanılması Hakkında Kanun Teklifi**, CHP, Ankara, Yayın yılı belirtilmemiş.

5. Süreli Yayınlar

5.1. Gazeteler

Bulvar
Cumhuriyet
Güneş
Milliyet
Tercüman
Türkiye
Ulus
Yeni Asır
Yeni Şafak

5.2.Dergiler

Arayış
Birikim
Güvercin
Haftaya Bakış
Nokta
Özgür İnsan
Yeni Gündem
YÖN

6. Tezler

Erdoğan, Meriç; **Demokratik Sol Parti**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992.

Gaytancıoğlu, Kaan; **Politik Liderlik ve Bir Politik Lider Olarak Bülent Ecevit**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

Tarhan, Cemile; **Bülent Ecevit ve Türk Dış Politikası**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

Yılmaz, Onur Alp; **CHP's Discourse on the Kurdish Question: Continuities or Ruptures?**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

Yüz, Mehmet Buğra; **Türkiye'de Alevilerin Sol Siyaset ile Eklemlenmesi: İnanç Ve Topluluk Örgütlenmesinin Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

7. Elektronik Kaynaklar

“Albay Tayyip ne yapacaktı?”, **Milli Gazete**, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milligazete.com.tr/haber/784485/albay-tayyip-ne-yapacakti>, (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2021).

“Anketler Sınıfta Kaldı”, **Milliyet**, 20 Nisan 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/pembelar/anketler-sinifta-kaldi-5251314> (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2021).

"Avrupa, Türkiye'yi göze alamıyor", **Milliyet**, 23 Kasım 1997, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/pembelar/pazar-sohbeti-5370941> (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021).

“Aynen Affetti”, **Milliyet**, 22 Aralık 2000, Çevrimiçi Erişim, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/aynen-affetti-5298334> (Erişim Tarihi: 2 Haziran 2021).

“Baykal, Partiyi Merkez Sağa Çekiyor”, **Evrensel**, 17 Mart 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/124082/baykal-partiyi-merkez-saga-cekiyor> (Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2021).

BCP parti programı için bkz. <http://www.bcp.org.tr/belgedetay/Parti-Programi> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021).

“Bir Köykent Öyküsü”, **Bolu Gündem**, 18 Ocak 2014, Çevrimiçi Erişim: <http://www.bolugundem.com/bir-koykent-oykusu-68745h.htm> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2021).

“Bülent Ecevit, Allah Sevgisi ve Ufuk Açıcı Sohbeti”, Çevrimiçi Erişim: <https://youtu.be/4mab-3rpJBU?t=148> (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2021).

“Chhibber: Köy-Kent'e hayranız”, **Hürriyet**, 2 Mayıs 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/chhibber-koy-kente-hayraniz-69204> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2021).

“CHP’de Muhالیfler Ayaklandı”, **Hürriyet**, 22 Şubat 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/chp-de-muhالیfler-ayaklandi-39228103> (Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2001).

“Çeteci Değilmiş”, **Hürriyet**, 16 Haziran 2000, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ceteci-degilmiş-39161703> (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

“Çok ‘Yaş’ Bir Tartışma”, **Milliyet**, 30 Aralık 2000, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cok-yas-bir-tartisma-5297635> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

“Danıştay Saldırısı Ecevit’i Çok Üzdü”, **Hürriyet**, 20 Mayıs 2006, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/danistay-saldirisi-ecevit-i-cok-uzdu-4441424> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

“Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem’in Basın Toplantısı (8 Ekim 1997)”, **Turkish-Greek Relations**, 8 Ekim 1997, Çevrimiçi Erişim: <http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/32-disisleri-bakani-sayin-ismail-cem-in-basin-toplantisi-8-ekim-1997> (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021).

DSP Ankara İl Örgütünden Sabancı Ürünlerine Boykot”, **Hürriyet**, 5 Ocak 2021, Çevrimiçi Erişim: https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/dsp-ankara-il-orgutunden-sabanci-urunlerine-boykot_ID349174/ (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

“DSP İl Başkanı Topçu: AKP ülke için güvenlik sorunudur” **MersinRadikal**, 3 Ocak 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.mersinradikal.com/siyaset/dsp-il-baskani-topcuakp-ulke-icin-guvenlik-sorunudur-h5013.html> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

“DSP’lilerden Sabancı Ürünlerine Boykot”, **Hürriyet**, 4 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dsplilerden-sabanci-urunlerine-boykot-39212805> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

“DSP’nin Belediye Başkan Adayları”, **Hürriyet**, 24 Şubat 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dspnin-belediye-baskan-adaylari-205021> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).
DSP’nin seçim şarkısı için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=yLb0kjKpgQA> (Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2021).

“Ecevit’ten Çölaşan’a Ambargo!”, **TGRTHaber**, 27 Eylül 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.tgrthaber.com.tr/spor/-77652.html> (Erişim Tarihi 5 Haziran 2021).

“Ecevit, şiir, edebiyat ve resme zaman ayıracak...”, **Milliyet**, 2 Aralık 2003, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ecevit-siir-edebiyat-ve-resme-zaman-ayiracak-5136407> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021).

“Ecevit Eşini Savundu”, **Milliyet**, 19 Mayıs 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ecevit-esini-savundu-5215845> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2021).

“Ecevit, Fetullah’tan umutlu”, **Evrensel**, 1 Temmuz 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/116526/ecevit-fetullah-tan-umutlu> (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2021).

“Ecevit Hastanede”, **Milliyet**, 5 Mayıs 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ecevit-hastanede-351116> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2021).

“Ecevit, KKTC vatandaşı değil”, **Hürriyet**, 7 Mart 2000, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ecevit-kktc-vatandasi-degil-39138357> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2021).

“Ecevit Yoğun Bakımda”, **Amerika’nın Sesi**, 19 Mayıs 2006, Çevrimiçi Erişim: <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2006-05-19-voa9-88045862/853324.html> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

“Ecevit suskunluğu seçti”, **Milliyet**, 21 Haziran 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ecevit-suskunlugu-secti-5246409> (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2021).

“Ecevit’in 'yüzde 1' sevinci”, **Milliyet**, 31 Mart 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ecevitin-yuzde-1-sevinci-5105385> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

“Hayata Dönüş’ün Bilançosu”, **Hürriyet**, 24 Aralık 2000, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hayata-donus-un-bilancosu-39210032> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2021).

“Hükümet Arayışı Silbaştan”, **Hürriyet**, 7 Ocak 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hukumet-arayisi-silbastan-39056931> (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2021).

“İçimize Sindiremiyoruz Ama...”, **Milliyet**, 17 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/icimize-sindiremiyoruz-ama-5249148> (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2021).

“İnfaz Askıda”, **Hürriyet**, 13 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/infaz-askida-39125648> (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2021).

“İşte Kritik Pazarlığın Dökümü”, **Hürriyet**, 19 Temmuz 2002, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-kritik-pazarligin-dokumu-38396944> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2021).

“Konfederasyon çağrısı”, **Hürriyet**, 1 Eylül 1988, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/konfederasyon-cagrisi-39036229> (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021).

“Kontrgerilla raporunu yazarken katledildi”, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kontrgerilla-raporu-yazarken-katledildi-6172406> (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2020).

“Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sn. Devlet Bahçeli'nin DSP Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit'in Sözleri Üzerine Yaptığı Basın Toplantısı Konuşması”, MHP, 15 Mayıs 1999, Çevrimiçi Erişim:

https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/975/index.html (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2021).

“Partiler Fire Verdi”, **Sabah**, 3 Ağustos 2002, Çevrimiçi Erişim: <http://arsiv.sabah.com.tr/2002/08/03/s1910.html> (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2021).

Robert Kolej, Çevrimiçi Erişim: <https://website.robcol.k12.tr/tr/rc-hakkinda/tarihimiz> (Erişim Tarihi: 6 Aralık 2020).

“Sabancı’dan Ecevit’e Övgü”, **Milliyet**, 7 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/sabancidan-ecevite-ovgu-5294327> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

“Seçim öncesi saf değiştiren siyasiler”, **Hürriyet**, 4 Mart 2004, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/secim-oncesi-saf-degistiren-siyasiler-207072> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

“Siyasi Destek Tam”, **Milliyet**, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/siyasi-destek-tam-5285720> (Erişim Tarihi: 3 Haziran 2021).

TBMM Bülteni, Çevrimiçi Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2002_0000_0088_0000/0003.pdf (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2021).

“Tüm Kadınlara Hakaret Edildi”, **Bianet**, 8 Ocak 2001, Çevrimiçi Erişim: <https://m.bianet.org/bianet/print/246-tum-kadinlara-hakaret-edildi> (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

“Türk Cumhuriyeti – Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ortak Açıklaması (20 Temmuz 1997)”, **T.C. Dışışleri Bakanlığı**, Çevrimiçi Erişim: https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti---kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti_ortak-aciklamasi_-20-temmuz-1997.tr.mfa (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2021).

Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu”, **Avrupa Birliği**, Çevrimiçi Erişim: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2021).

TÜSİAD’ın Ecevit Hükümeti lehine verdiği gazete ilanları, Çevrimiçi Erişim: <https://tusiad.org/tr/tum/item/9376-tusiad-1979-gazete-ilanlari> (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2020).

“Uluğbay’dan 8 Yıllık Eğitim Açıklaması”, **Milliyet**, 5 Aralık 1997, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/the-others/ulugbaydan-8-yillik-egitim-aciklamasi-5369995> (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

“Uluğbay'dan Türbana Taviz Yok”, **Hürriyet**, 3 Mart 1998, Çevrimiçi Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ulugbaydan-turbana-taviz-yok-39008436> (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

“Uluğbay’ın Türban Kararlılığı”, **Milliyet**, 29 Ağustos 1998, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/the-others/ulugbayin-turban-karariligi-5348467> (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

YSK, Çevrimiçi Erişim: <https://www.ysk.gov.tr/tr/28-mart-2004-mahalli-idareler-genel-secimleri/2818> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

“Zirvede Denetleme Gerilimi”, **Milliyet**, 18 Şubat 2000, Çevrimiçi Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/zirvede-denetleme-gerilimi-5290145> (Erişim Tarihi 3 Haziran 2021).

1979 asgari ücret tabloları, Çevrimiçi Erişim: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1237/gunluk_aylik_asgariucret.pdf (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2020).

“2001 Krizi ve Ecevit’in Siyasete Vedası”, **32. Gün Arşivi**, 25 Mayıs 2020, Çevrimiçi Erişim: https://www.youtube.com/watch?v=XZ9JPXw_t9U (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021).

EKLER

EK-1: KÖYLÜ DERNEĞİ TÜZÜK KAPAĞI

Rahşan Ecevit'in 1970'lerde Genel Başkanlığını yaptığı Köylü Derneği Tüzüğü'nün fotoğrafı. Amblemin, DSP amblemiyle benzerliği dikkat çekici. Kaynak: Onur Alp Yılmaz'ın şahsi arşivi.

EK-2: BÜLENT ECEVİT'İN 10 EYLÜL 1992 TARİHLİ BASIN AÇIKLAMASI

10 Eylül 1992

DSP GENEL BAŞKANI BÜLENT ECEVİT'İN
CHP AÇILIŞ TOPLANTISI İLE İLGİLİ BASIN TOPLANTISINDAKİ DEĞERLENDİRMESİ

CHP'nin yeniden açılışının Türk siyasal yaşamı için hayırlı olmasını dilerim.

Cumhuriyet Halk Partisinin açılış toplantısından çıkan sonuç, benim değerlendirmeme göre, üç tepkiden kaynaklanıyor:

1. 12 Eylül dönemine ve Cumhuriyet Halk Partisinin hukuk dışı bir eylemle kapatılmasına, gecikmiş de olsa tepki;
2. Sosyal Demokrat Halkçı Partiye tepki;
3. Hükümete tepki.

Tepkiler bence belli; yeni oluşumun siyasal yaşamımıza etkileri ise zamanla belli olacak.

Ama herhalde bu oluşumun Demokratik Sol Partiye olumsuz bir etkisi olmayacaktır. Bunun nedenleri şöyle özetlenebilir:

1. Demokratik Sol Partinin üyeleri ve seçmenleri arasında, Cumhuriyet Halk Partisi kökenliler çok azdır. Demokratik Sol Partililerin büyük çoğunluğunu demokratik sola yeni kazanılan yeni bir politikacı kuşağı oluşturmaktadır.

2. Demokratik Sol Parti, geçmişe dönük değil, geleceğe yönelik bir parti olarak doğmuştur.

3. Demokratik Sol Parti Türkiye'nin, doğrultusu en çağdaş ve tutarlı, yapısı en sağlıklı partisidir; o nedenle de iç ve dış sorunlara en belirgin, tutarlı, ve çağdaş çözümler üreten partidir.

Bu nedenlerle, Demokratik Sol Partiden yeni kurulan Cumhuriyet Halk Partisine giden çok az olur; gidenden çok gelen olur. Nitekim

Ecevit'in DSP'nin açılmasının ardından yaptığı basın açıklaması. Kaynak: DSP Genel Sekreteri Müzeyyen Okur'un şahsi arşivi.

EK-3: BÜLENT ECEVİT'İN 22 AĞUSTOS 1992 TARİHLİ BASIN AÇIKLAMASI

22 Ağustos 1992

DSP GENEL BAŞKANI BÜLENT ECEVİT'İN ÖNERİSİ:

DEMOKRATİK SOLDA YENİ CHP

Kapatılmış partilerin yeniden açılması gündeme geldiğinden beri, kulis çalışmalarından uzak durarak, düşünce ve önerilerimi doğrudan kamuoyuna ilettim. Şimdi de, Cumhuriyet Halk Partisinin yeniden açılış toplantısı yaklaşırken, yaşamsal önem taşıdığı hâlde gözardı edilen veya coşku ortamında gözden kaçan bazı ayrıntılar konusundaki düşüncelerimi ve Cumhuriyet Halk Partisine ilişkin somut çözüm önerilerimi kapsamlı biçimde açıklamak istiyorum. Bunları 9 Eylülde yapılacak toplantıdan önce kamuoyunun ve Cumhuriyet Halk Partisi delegelerinin tartışmalarına ve değerlendirmelerine sunmakta yarar görüyorum.

EŞİ GÖRÜLMEDİK SORUN

Dünya siyaset tarihinde eşî görülmemiş çok karmaşık ve çetin bir sorunla karşı karşıyayız.

Yıllar önce kapatılan partiler siyaset alanına yeniden çıkma hazırlığındalar. Oysa başka partiler siyaset alanını doldurmuş. Kapatılan partilerin seçmenleri, üyeleri, delegeleri, yöneticileri yeni partilere dağılmışlar. Yıllardır siyasal etkinlikten uzak kalan birçok eski politikacı yeniden siyasal etkinlik kazanmaya uğraşırken, yeniler de yerlerini kaptırmama çabasındalar.

Kurulu partilerdeki hizipler veya küskünlerse, eski partilerin yeniden kuruluşu daha etkili duruma gelebilmek için bir fırsat olarak değerlendirilebilir yollarını arıyorlar.

O arada binlerce politikacı kendini aynı anda birden çok partinin üyesi delegesi, yöneticisi durumunda buluyor. Bu da onları, çetin bir siyasal sorunla olduğu kadar, kişilik ve bağlılık bölünmesi gibi bir ruhsal sorunla da karşı karşıya bırakıyor.

Bu sorunun tüm siyasal yaşamımızı derinden etkileyeceğini bildiğim için, ben, yasa hazırlanmadan önce başlıca partilerin bir araya gelip bir ortak çözüm aramalarını ısrarla ve defalarca önerdim. Ama konunun yalnız Demokratik Sol Parti ile SHP'yi uğraştıracığı sanıldığı için çağrılarım yanıtsız bırakıldı. Oysa şimdi bütün partiler de Hükümet de sarsılıyor.

İlk çatlayan parti, partilerin en bütünleşmiş ve disiplinlisi sanılan MÇP oldu. Ardından RP'de çatlaklar belirdi. DYP güdümündeki Hükümet Mecliste azınlığa düşme tehlikesiyle karşılaştı; bu da erken seçim olasılığını gündeme getirdi. Hükümet değişikliği ve erken seçim olasılıkları ise ANAP'da bunalıma yol açtı; ANAP'daki bunalım da Cumhurbaşkanlığı sorununu alevlendirdi.

./.

DSP GENEL BAŞKANI BÜLENT ECEVİT'İN ÖNERİSİ:

DEMOKRATİK SOLDA YENİ CHP

Kapatılmış partilerin yeniden açılması gündeme geldiğinden beri, kulis çalışmalarından uzak durarak, düşünce ve önerilerimi doğrudan kamuoyuna ilettim. Şimdi de, Cumhuriyet Halk Partisinin yeniden açılış toplantısı yaklaşırken, yaşamsal önem taşıdığı hâlde gözardı edilen veya coşku ortamında gözden kaçan bazı ayrıntılar konusundaki düşüncelerimi ve Cumhuriyet Halk Partisine ilişkin somut çözüm önerilerimi kapsamlı biçimde açıklamak istiyorum. Bunları 9 Eylülde yapılacak toplantıdan önce kamuoyunun ve Cumhuriyet Halk Partisi delegelerinin tartışmalarına ve değerlendirmelerine sunmakta yarar görüyorum.

EŞİ GÖRÜLMEDİK SORUN

Dünya siyaset tarihinde eşî görülmemiş çok karmaşık ve çetin bir sorunla karşı karşıyayız.

Yıllar önce kapatılan partiler siyaset alanına yeniden çıkma hazırlığındalar. Oysa başka partiler siyaset alanını doldurmuş. Kapatılan partilerin seçmenleri, üyeleri, delegeleri, yöneticileri yeni partilere dağılmışlar. Yıllardır siyasal etkinlikten uzak kalan birçok eski politikacı yeniden siyasal etkinlik kazanmaya uğraşırken, yeniler de yerlerini kaptırmama çabasındalar.

Kurulu partilerdeki hizipler veya küskünlerse, eski partilerin yeniden kuruluşu daha etkili duruma gelebilmek için bir fırsat olarak değerlendirebilme yollarını arıyorlar.

O arada binlerce politikacı kendini aynı anda birden çok partinin üyesi delegesi, yöneticisi durumunda buluyor. Bu da onları, çetin bir siyasal sorunla olduğu kadar, kişilik ve bağlılık bölünmesi gibi bir ruhsal sorunla da karşı karşıya bırakıyor.

Bu sorunun tüm siyasal yaşamımızı derinden etkileyeceğini bildiğim için, ben, yasa hazırlanmadan önce başlıca partilerin bir araya gelip bir ortak çözüm aramalarını ısrarla ve defalarca önerdim. Ama konunun yalnız Demokratik Sol Parti ile SHP'yi uğraştıracak sanıldığı için çağrılarım yanıtsız bırakıldı. Oysa şimdi bütün partiler de Hükümet de sarsılıyor.

İlk çatlayan parti, partilerin en bütünlüşmüş ve disiplinlisi sanılan MÇP oldu. Ardından RP'de çatlaklar belirdi. DYP güdümündeki Hükümet Mecliste azınlığa düşme tehlikesiyle karşılaştı; bu da erken seçim olasılığını gündeme getirdi. Hükümet değişikliği ve erken seçim olasılıkları ise ANAP'da bunalıma yol açtı; ANAP'daki bunalım da Cumhurbaşkanlığı sorununu alevlendirdi.

SHP'NİN TUZAKLARI

O arada, sorunun Cumhuriyet Halk Partisi boyutu, SHP yönetiminin izlediği taktikler, yasaya yerleştirdiği tuzaklar yüzünden, büsbütün ağırlaştı.

SHP yönetiminin asıl amacı başından belliydi: Cumhuriyet Halk Partisiyle Demokratik Sol Partiyi yutmak ve kendi gövdesinde eritmek...

Cumhuriyet Halk Partisi oltanın ucundaki yem, Demokratik Sol Parti de yemi yutacağı umulan balık...

Demokratik Sol Parti yemi yutunca, SHP de Cumhuriyet Halk Partisiyle birlikte Demokratik Sol Partiyi yutacak; ve SODEP-Halkçı Parti birleşmesinde Halkçı Partililerin başına gelen, bu kez de birçok Cumhuriyet Halk Partisi kökenlilerle Demokratik Sol Partinin başına gelecek. O arada SHP, Cumhuriyet Halk Partisinin maddî mirasına konmuş olacak.

Ama bu proje yürürse, oltanın ipi de SHP'nin ayağına dolanabilir. Çünkü Cumhuriyet Halk Partisini ve Demokratik Sol Partiyi yutmakla SHP'nin yapısal sorunları çözülmez, büsbütün karmaşık duruma gelebilir.

Bu proje yürümezse, SHP'nin yedekdeki projesi de şu: Tasfiye etmek istediği bazı SHP'lilerle Demokratik Sol Partiyi Cumhuriyet Halk Partisine itelemek; ve Cumhuriyet Halk Partisini erken seçime örgütsüz ve hazırlıksız yakalatarak tasfiye etmek...

Her iki proje ile de Cumhuriyet Halk Partisinin daha yeniden doğarken öldürülme: öngörülüyor.

Cumhuriyet Halk Partisi açısından gerçekler ve SHP'nin taktikleri, tuzakları ile büsbütün ağırlaşan sorunlar şöyle özetlenebilir...

- * SHP'nin DYP desteğiyle hazırladığı yasaya göre, açılış toplantısında delegele CHP'yi, daha kurulurken kapatıp maddî varlığını başka bir partiye veya partilere devredebilecekler; ama başka bir parti, yani SHP veya Demokratik Sol Parti, Cumhuriyet Halk Partisine katılma kararı verirse, o partinin Devlet yardımı hakkı CHP'ye devredilemeyecek; ve Cumhuriyet Halk Partisi güvenli ve çok önemli bir gelir kaynağından yoksun kalacak. Oysa çağımızda particilik çok paralı ve pahalı oldu. Öyle bir gelir kaynağından yoksun kalırsa Cumhuriyet Halk Partisi büyüyemez.

Gerçi TBMM'de grup oluşturabilirse sınırlı bir devlet yardımından yararlanabilir; ama o zaman da, genel merkeziyle ve tüm örgütüyle, Cumhuriyet Halk Partisi, daha doğarken, TBMM grubunun, hattâ belki gruptaki bir hizibin egemenliği altına ve sultasına girer.

./.

On üç yıllık bir aradan sonra bir araya gelecek kimseler ne kadar değer ve içtenlikli de olsalar, kendi aralarından, dünyadaki ve Türkiye'deki çağ değişimini gereğince yansıtacak, yeni ve genç kadrolara da şans tanıyacak ve yenilenmiş bir parti imajını verecek bir genel merkezi isteseler de oluşturamazlar. Genel merkezi oluşturacak delegeler arasında, 34 yaşın altın bir kimse yok. 40 yaşın altında da sadece 34 delege var. Oysa Türkiye nüfusu yüzde 66'sı 30 yaşın altındadır.

Bizim kurucular kurulu önerimiz yasama görüşmelerinde reddedilince, doğal olarak, genel merkezin nasıl oluşacağı, genel başkanın kim olacağı tartışması kamuoyunu rahatsız edecek kadar öncelik kazandı. Bu durumda, yeni Cumhuriyet Halk Partisinin temeli atılmadan çatısı çatılacak demektir. Böyle bir yapılanmanın sağlam ve sağlıklı olması beklenemez.

O arada, bir de, ilk toplantıda seçilecek merkez organlarının "geçici" mi yoksa "kalıcı" mı olması gerektiği tartışılmaya başladı. Bu, görünürde anlamsız bir tartışma... Çünkü altı ay için seçilen bir genel merkez zaten geçici sayılır. Yasada da "geçici" sözcüğü kullanılmaktadır. Ama "geçici" diye seçilen bir kurul kalıcıya dönüşebileceği gibi; "kalıcı" olsun diye seçilen bir kurul da, eğer tutunamazsa, geçiciye dönüşebilir.

Böyle bir tartışmanın ardındaki asıl niyetse şudur sanırım: SHP yönetimi 9 Eylülde yapılacak Cumhuriyet Halk Partisi toplantısından, iktidar ve beledi baskılarına karşın, SHP'ye katılma kararının kolay kolay çıkamayacağını anlayınca, SHP'ye çok yakın hattâ bağımlı bir merkez organı seçtirip bu merkez organını altı ay bir emanetçi heyet gibi çalıştırma ve altı ayın sonunda Cumhuriyet Halk Partisini SHP'ye teslim ettirme planını yapmış olsa gerektir.

- * SHP yönetimi, 9 Eylül toplantısını, bir yandan da, Hükümet ve erken seçim kozlarını kullanarak, baskı altına almaya çalışıyor. Eğer Cumhuriyet Halk Partisi açılış toplantısında SHP'ye katılmaz da SHP grubundan Cumhuriyet Halk Partisine kaymalar olursa, Hükümetin Meclisdeki çoğunluğunu yitirebileceğini o takdirde bir hükümet bunalımı çıkacağını; hükümet bunalımının da erken seçime yol açacağını; öylelikle, SHP'ye katılmaması durumunda, Cumhuriyet Halk Partisinin, erken seçime örgütsüz ve hazırlıksız yakalanmış olacağını yayıyo Delegeleri o yoldan baskı altına almaya uğraşıyor.

Cumhuriyet Halk Partisinin Hükümeti tehlikeye düşürmemek gerekçesiyle SHP'ye katılmasını istemek, çok yakışıksız bir taktiktir. SHP'deki muhalefet de, SHP yönetiminin bu taktiğine ve tehdidine karşı, "merak edilmesin, biz SHP'den ayrılıp Cumhuriyet Halk Partisine katılsak da Hükümetin düşmesine neden olmayız" diye güvence veriyor. SHP yönetiminin bu taktiği ve tehdidi ne kadar yakışıksızsa, SHP'deki muhalefetin böyle bir güvence vermesi de o kadar yakışıksızdır ve gereksizdir.

Cumhuriyet Halk Partisi, Programı gereği, demokratik solda bir partidir; iş başındaki Hükümetse, sayın Demirel'in başkanlığında sağcı bir parti güdümünde kurulmuş bir hükümettir. Sağcı bir başbakanın ve sağcı bir parti güdümündeki bir hükümetin tasası soldaki bir partiye düşmez. Hükümet sorunu ayrıdır, Cumhuriyet Halk Partisi sorunu ayrı... Bunlar birbirine karıştırılmamalıdır. Kaldı ki Demirel Hükümetinin bulunmaz meta olmadığı da 300 günde anlaşılmıştır.

Ancak şu da bir gerçek ki, Cumhuriyet Halk Partisi eğer SHP'ye katılmazsa SHP ile DYP Ülkeyi erken seçime sürüklemenin yolunu bulabilirler; o takdirde de, eğer şimdiden önlem alınmazsa, Cumhuriyet Halk Partisi, örgütlenmeye vakit bulamadan, üstelik de parasız olarak, seçime sürüklenip, daha doğarken, ağır bir yenilgiye uğrayabilir, hattâ seçimlere hiç giremeyebilir. (

Fakat Cumhuriyet Halk Partisini öyle bir tehlikeden esirgemenin; ve, seçimler ne kadar erken yapılırsa yapılsın, tüm tuzaklardan aşırıp tüm oyunları bozup, seçimlerde güçlü kılmanın bence yolu yordamı vardır. Yeter ki Cumhuriyet Halk Partisini yeniden açmanın coşkusu içinde, veya genel başkanlık genel merkez tartışmaları içinde, bu tür yaşamsal ayrıntılar ve tehlikeler, "nasıl olsa bir çaresi bulunur" umursamazlığı ile, gözardı edilmesin, ve yeter ki zamanında önlem alınsın! Eğer önlem zamanında, yani 9 Eylül toplantısında alınmazsa, çaresiz kalınabilir.

C • SEÇENEKLER

Belirttiğim gerçekler, tehlikeler, tuzaklar ve taktikler karşısında, Cumhuriyet Halk Partisi için, benim görebildiğim, üç seçenek vardır: (

- 1- Açılırken kapanıp SHP'ye teslim olmak.
- 2- SHP'deki iç muhalefetin başı çektiği küçük bir hizip partisi olarak doğmak.
- 3- Demokratik solda yeni bir Cumhuriyet Halk Partisi olarak kurulmak.

Birinci seçeneğin, yani açılırken kapanıp SHP'ye teslim olmanın, sakıncaları şöyle özetlenebilir...

Bugüne kadar süre gelen durumda hiçbir değişiklik olmaz. "Cumhuriyet Halk Partisi demek SHP demek" safsatası tescil edilmiş olur. Pekçok Cumhuriyet Halk Partisi kökenli kimse, SHP'nin artık açık-seçik görülen sakat yapısında eriyip gider ve SODEP- Halkçı Parti birleşmesinde Halkçı Partilerin düşürülmüş oldukları duruma düşer. "Millî Misak"dan, yani ulusun birliği ve yurdun bütünlüğü Andından ve Kurtuluş Savaşından doğmuş olan Cumhuriyet Halk Partisinin onurlu tarihinin üzerine, Millî Misakı delmek isteyenleri bir avuç oy uğruna TBMM'ne taşımış bir partinin gölgesi düşer.

./.

Bu seçenek, aynı zamanda, Cumhuriyet Halk Partisini 1970'li yıllarda ilk kez birinci parti konumuna ve iktidara getirmiş olan demokratik sol hareketin, yani Cumhuriyet Halk Partisi Genel yönetim Kurulunca Çankaya Seçim Kuruluna verilen Programın, inkârı anlamına da gelir.

Marksist solun müzelik ucundan, ekonomik ve sosyal anlamda sağın en ucuna kadar herkese kapılarını açan; o yüzden bir türlü doğrultu tutarlılığı sağlayamayan; açık seçik bir ideoloji oluşturamayan; ve bu eksikliğini "marjinal" akımlara, "kenar-köşeci" akımlara kur yaparak gözden saklamaya uğraşan; yerel yönetimlerdeki iktidarını yüzüne gözüne bulaştırmış olan; merkezî iktidar ortaklığında ise çağdışı bir sağcı partinin dümen suyuna giren bir parti, yani SHP, Cumhuriyet Halk Partisini malını mülkünü alıp, andını da adını da tarihe gömmeye niyetindedir.

Adını bile tarihe gömmek istediği şuradan belli ki, Cumhuriyet Halk Partisinin açılış toplantısına üç-dört hafta kala, SHP yönetimi, ünlü sanatçılardan ve profesörlerden bir jüri oluşturarak, "SHP marşı" için yarışma açtığını ilân etmiştir. Eğer SHP yönetimi, Cumhuriyet Halk Partisinin SHP'ye katılması durumunda "Cumhuriyet Halk Partisi" adını yaşatmaya niyetli olsaydı, şu sırada, "SHP marşı" için yarışma açar mıydı?

İkinci seçeneğin, yani Cumhuriyet Halk Partisini, SHP'deki iç muhalefet güdümüne bir hizip partisine dönüştürmenin sakıncaları üzerinde ise durmaya bile gerek yok.

DEMOKRATİK SOLDA YENİ CHP

Bence en sağlıklı seçenek, üçüncüsüdür; yani demokratik solda çağdaş ve tutarlı yeni bir Cumhuriyet Halk Partisi kurmak; ve demokratik solu benimseyen, Milli Misakı ödünsüz özümseyen; inançlara saygıyla lâikliği ve Türk toplumunun sağlıklı gelenek ve özelliklerine bağlılıkla ilericiliği bağdaştırabilen herkesi geçmişin kırılganlıklarını ayrılıklarını bir yana bırakarak, ama hizipçiliğe de meydan vermezsiniz, böyle bir Cumhuriyet Halk Partisinde bir araya getirmek...

Öyle bir Cumhuriyet Halk Partisinde SHP'nin kurum olarak yeri olamaz; fakat büyük SHP'li çoğunluğun yeri olur; tüm Demokratik Sol Partililerin yeri olur; sağcı partilerin tabanına itilmiş pekçok demokratik sol eğilimli yurttaşımızın yeri olur.

Ama öyle bir parti yapısı, 13 yıl önceki delegelerin oluşturacağı bir-iki günlük açılış toplantısından doğamaz. Öyle bir partinin yapılanmasına, çatıdan değil, temelden başlanmalıdır.

Bunun için, fazla uzun olmayan, fakat aceleye de getirilmeyen ve özenle izlenmesi gereken bir kuruluş süreci gereklidir.

Bu süreç, aynı zamanda, yeni Cumhuriyet Halk Partisini bir erken seçime hazırlıksız yakalatmayacak nitelikte de olmalıdır.

DEMOKRATİK SOLDA CHP
SEÇENEĞİNİN UYGULANIŞI

Demokratik solda yeni bir Cumhuriyet Halk Partisi seçeneğinin uygulanışı ile ilgili önerilerim şunlardır:

1- Açılış toplantısında Cumhuriyet Halk Partisinin demokratik solda yeniden yapılanmasına karar verilmelidir.

2- Demokratik Sol Partinin Cumhuriyet Halk Partisine katılması durumunda ağır parasal sorunlarla karşılaşmış olacağı, toplumdaki değişimi yansıtan ve genç kuşaklara gerekli ağırlığı veren bir genel merkez oluşturulamayacağı, ve bir erken seçime örgütsüz ve hazırlıksız yakalanılabileceği gibi ciddi sakıncalar gözönünde tutularak, ilk aşamada Cumhuriyet Halk Partisi Demokratik Sol Partiye katılmalıdır.

3- Cumhuriyet Halk Partisinin de Demokratik Sol Partinin de Tüzüklerinde, Genel Başkana, "Parti görevlerinin ve çalışmalarının en iyi biçimde yürütülmesi için gerekli önlemleri alabilme" yetkisi tanınmıştır. Gerek Cumhuriyet Halk Partisinin son Genel Başkanı gerek Demokratik Sol Partinin bugünkü Genel Başkanı sıfatıyla, ben, bu yetkiyi, bütünleşme ve yeniden yapılanma sürecinde, bir yandan Demokratik Sol Partinin merkez organıyla bir yandan da Cumhuriyet Halk Partisinin son Genel Yönetim Kurulu ile danışarak kullanırım.

O arada, hizipçiliği önleyici ve yeni Cumhuriyet Halk Partisinde uyum sağlayıcı dengeli ve güçlü bir örgüt yapısı oluşturmak için gereken çabayı ve özeni gösteririm.

4- Gerek son Cumhuriyet Halk Partisi Programı ile Tüzüğünü gerek Demokratik Sol Partinin Programını, Tüzüğünü ve Seçim Bildirgelerini gözönünde tutarak, toplumumuzdaki ve dünyadaki değişikliklere uygun yeni program ve tüzük tasarılarının demokratik katılımı ile oluşturulmasını gözetirim.

5- Yeni tüzük, köy ve mahallelerden başlayarak, halkın, Parti çalışmalarına yaygın ve etkin katılımını sağlayacak, gençlerin ve kadınların siyasal etkinliğini özendirip güvence altına alacak; ve doğrultu tutarlılığını gözütecek nitelikte olmalıdır.

6- Yeni program, demokrasiye gerçeklik kazandıracak; iktidarı halkla paylaşacak; pazar ekonomisinde halkın yönlendiriciliğini ve denetimini sağlayacak; çalışan halk kesimlerinin haklarını ve yönetime katılımını güvence altına alacak; üretimi sosyal adalet içinde arttırarak gelişmeyi hakça bir düzenle hızlandıracak ve tüm yurda dengeli olarak yayacak; o arada köylünün kalkınmasına ve yerinde kentlileşip sınıslaşmasına öncelik verecek; yerel yönetimlerin yetkilerini ve yerel yönetimlere halk katılımını, ulusal birlikle, ülke bütünlüğüyle ve devletin tekliği ilkesiyle bağdaştır biçimde arttıracak nitelikte olmalıdır. Program, Güneydoğu Anadolu sorununa

ırkçı ve ayrımcı bir yaklaşımla değil, feodal yapıyı kökten değiştirici; toprak ve gelir dağılımında adalet sağlayıcı; ve bölge halkını refaha, gerçek özgürlüğe ve eşitliğe kavuşturucu bir çözüm oluşturmalıdır.

7- Tüzük ve program hazırlıkları, Demokratik Sol Partinin Parti Meclisince ve Cumhuriyet Halk Partisinin Genel Yönetim Kurulunca onaylandıktan sonra, yeni Cumhuriyet Halk Partisinin ilk Kurultayına sunulmalıdır.

8- Kurultayda "Cumhuriyet Halk Partisi" adı, Partinin resmî adı olarak tescil edilirken; Cumhuriyet Halk Partisinin "demokratik solda bir siyasal parti" olduğu, 1976 Programındaki gibi, yeni programın ve tüzüğün başında da belirtilmelidir. Cumhuriyet Halk Partisinin altı oklu geleneksel simgesiyle, halkın demokratik sol harekete armağanı olan ve barışı ve sevgiyi çağrıştıran ak güvercini bütünleştirici bir simge ve bayrak da oluşturularak ilk Kurultaya sunulmalıdır.

9- Kurultaydan önce erken seçim yapılacak olursa, adaylar, demokratik solda yeni Cumhuriyet Halk Partisinin oluşumuna katılan kesimlerin dengeli temsilini sağlayacak biçimde belirlenmelidir.

TÜRKİYE'DE HALKI DÜNYADA DA TÜRKİYE'Yİ GÜÇLENDİRECEK BİR CHP

Bazı çevreler benim önerdiğim bu "demokratik solda yeni CHP" çözümünü, ilk bakışta, belki yadırgayabilirler. Ama objektif bir inceleme ve değerlendirme sonunda önerimin sağlam gerekçeleri bulunduğunu kabûl edeceklerini umuyorum. Böyle bir incelemeye ve değerlendirmeye olanak tanımak için, çözüm önerimi 9 Eylül'den önce açıklıyorum. Önerimin tam metnini tüm ilgililere ulaştırmaya çalışacağım.

Sayın Cumhuriyet Halk Partisi delegelerinin, yeni ve sağlıklı bir Cumhuriyet Halk Partisi özleyenlerin, bu önerimi, değindiğim öbür iki seçenekle de karşılaştırmalarını; ve herhangi bir partinin Cumhuriyet Halk Partisine katılması durumunda doğacağını belirttiğim sakıncaları ve tehlikeleri de gözönünde tutmalarını dilerim.

Önemli olan, biçimsel olarak hangi partinin hangi partiye katılacağı değildir; önemli olan sağlıklı, tutarlı, güçlü ve çağdaş bir yeni Cumhuriyet Halk Partisi kurulabilmesidir. Ben buna katkıda bulunmaya çalışıyorum.

Daha önce de söylediğim gibi, yıllardır ağır çilelere katlanarak özenle oluşturduğumuz Demokratik Sol Parti benim için bir evlât gibidir; 30 yılımı verdiğim, ilkin genç bir üye olarak, sonra milletvekili olarak, Parti Meclisi üyesi olarak, Genel Sekreter ve Genel Başkan olarak, Çalışma Bakanı ve Başbakan olarak hizmet vermiş olmaktan kıvanç duyduğum Cumhuriyet Halk Partisi de, benim, içimde yetiştirdiğim baba ocağı gibidir. Bu durumda ben ne Demokratik Sol Partiyi ne de Cumhuriyet

./.

Halk Partisini feda edebilirdim. Onun için ikisini uyumlu olarak bağdaştırıcı bir çözüm öneriyorum.

Önerim benimsenirse, birkaç ay içinde, geçmiş kavganlıkları ve ayrılıkları aşan ve demokratik sol doğrultuda kaynaşan yeni, güçlü ve büyük bir Cumhuriyet Halk Partisinin oluşturulması güvence altına alınmış; ve yeniden yapılanma sürecinde herhangi bir kazaya uğrama, herhangi bir tuzağa düşme veya bir erken seçime hazırlıksız ve örgütsüz yakalanma olasılığı önlenmiş olacaktır kanısındayım.

Bu şekilde oluşturulacak geniş katılımlı, demokratik sol doğrultuda tutarlı, çağdaş ve yeni bir Cumhuriyet Halk Partisinin, Türkiye'ye yeni ufuklar açacağına; topluma güven vererek ilk seçimlerde büyük çoğunlukla iktidara gelebileceğine; ve demokratik solda yeni Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının, Türkiye'de halkı, dünyada da Türkiye'yi ve Türkiye'ye umut bağlayanları güçlendireceğine inanıyorum.

Takdir sayın Cumhuriyet Halk Partisi delegelerininindir.

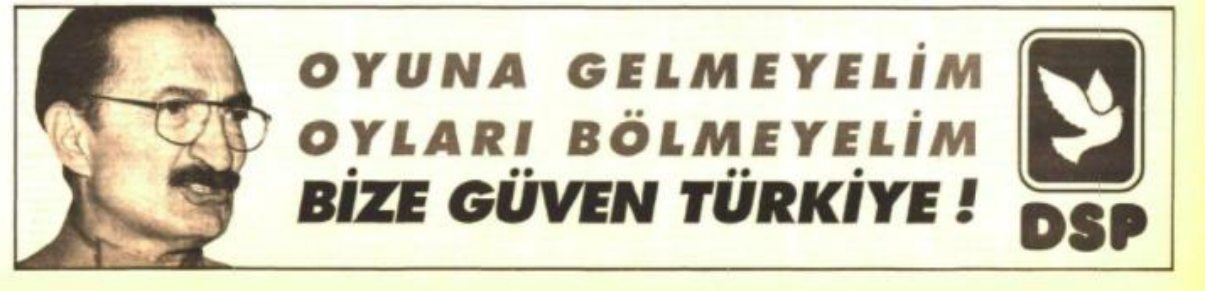
Ecevit'in CHP'nin açılmasıyla ilgili tartışmaların sürdüğü esnada yaptığı, 22 Ağustos 1992 tarihli basın açıklaması. Kaynak: DSP Genel Sekreteri Müzeyyen Okur'un Şahsi arşivi.

EK-4 DSP 1995 SEÇİM AFİŞİ (1)

DSP 24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçim Afişi. Kaynak: Onur Alp Yılmaz'ın şahsi arşivi.

EK-5 DSP 1995 SEÇİM AFİŞİ (2)

DSP 24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçim Afişi (2). Kaynak: Onur Alp Yılmaz'ın şahsi arşivi.

EK-6: DSP 1999 SEÇİMLERİ İSTANBUL AFİŞİ

18 Nisan 1999'da birlikte yapılan Yerel ve Genel Seçimlerde DSP'nin İstanbul'daki afişi. Kaynak: Onur Alp Yılmaz'ın Şahsi Arşivi

EK-7: DSP 2002 SEÇİMİ TEOMAN KONSERLERİ AFİŞİ

DSP'nin 3 Kasım 2002 Seçimleri kapsamında hazırladığı "DSP Bilgi Toplumu Otobüsü" ve bu otobüsün şehirleri dolaşırken Teoman'ın da birer konser vereceğini bildiren afiş. Kaynak: Onur Alp Yılmaz'ın şahsi arşivi.

EK-8: DSP 2002 SEÇİM AFİŞİ

The poster is divided into two main sections. The left section has a blue background with white text. The right section has a white background with black text. At the bottom, there is a blue banner with white text. The DSP logo is visible in the bottom right corner of the white section.

**Türkiye Cumhuriyeti'ni
kuran Türkiye halkına
Türk Ulusu denir**
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

**Ulusal Demokratik Sol
Atatürk'ün yoludur**
BÜLENT ECEVİT

Emeğin hakkını gözetirken girişimciliği özendiren,
köylüyü göçe zorlamadan yerinde kalkındırmayı amaçlayan,
pazar ekonomisini işletirken tekellerin ve
kartellerin egemenliğini kıran,
ekonomiyi dünyaya açarken
bağımsızlığın güçlendirilmesini isteyen,
çoğulculuğu desteklerken ulusal birliği pekiştiren,
laikliği ödünsüz korurken inançlara saygı gösteren
ithal değil yerli solun adı: Ulusal Demokratik Sol'dur.
Ulusal Demokratik Sol Atatürk'ün yoludur.

Demokratik Sol Parti'ye oy verin.
Siyaseti kirletenlere ders verin!

Demokratik Sol Parti
Hedef Bilgi Toplumu
www.dsp.org.tr

Çalışkan, Dürüst, İlkeli Siyaset İçin Şimdi Yine **DSP** Zamanı

DSP 2002 Seçim afişi. Kaynak: Cumhuriyet, 23 Ekim 2002.

EK-9**TABLO 14¹⁷⁹⁹**

DSP Grubunun 21. Dönem TBMM Faaliyetleri

Esas Numarası	Eğitim	Sonuç
2/109	Üniversite dışında yedi yıl boyunca ilgili alanda çalışmayı sürdüren doçentlere koşulları sağlamaları şartıyla profesörlüğe yükselme fırsatı tanınması.	Hükümsüz
2/129	Uşak'ta Uşak Üniversitesi ismiyle bir üniversite kurulması.	Hükümsüz
2/135	Bartın'da Bartın Üniversitesi ismiyle bir üniversite kurulması.	Hükümsüz
2/269	Yüksek Öğretim Kurumu Kanunu'nda değişiklik yapılarak Üniversite öğrencilerine af getirilmesi.	Kanunlaştı
2/420	Burdur'da ATA Üniversitesi ismiyle bir üniversite kurulması.	Hükümsüz
2/447	Düzce'de Düzce Üniversitesi ismiyle bir üniversite kurulması.	Hükümsüz
2/487	Kastamonu'da Kastamonu Üniversitesi ismiyle bir üniversite kurulması.	Hükümsüz
2/575	Mardin'de Mardin Üniversitesi ismiyle bir üniversite kurulması.	Hükümsüz
2/665	Samsun 19 Mayıs Üniversitesi'ne bağlı olmak kaydıyla Amasya'da birer Eğitim ve Fen-Edebiyat Fakültesi kurulması.	Hükümsüz
2/728	Hatay'daki Mustafa Kemal Üniversitesi'ne bağlı olarak İskenderun Tıp Fakültesi kurulması.	Hükümsüz

¹⁷⁹⁹ Tablo, uzunluğu dolayısıyla metnin akışını bozduğu için eklere koyupmuştur.

2/760	Akademisyenlere ikinci öğretimde ödenen ek ücrete sınırlama getirilerek normal eğitimin aksamadan devam ettirilmesi.	Kanunlaştı.
2/777	Tekirdağ'da Namık Kemal Üniversitesi ismiyle bir üniversite kurulması.	Hükümsüz
2/1002	İşitme ve zihinsel engelliler için açılacak olan eğitim kurumlarının hapisane, kahvehane ve bar gibi umuma açık yerlerden en az 200 metre uzakta olması şartı getirilmesi.	Hükümsüz
2/422	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin isminin "Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi-Mülkiye" olarak revize edilmesi.	Hükümsüz

Esas Numarası	Hukuk ve Güvenlik	Sonuç
2/678	Sahte diş hekimlerine verilen cezaların ertelenmesi ya da para cezasına çevrilmesinin önlenmesi.	Hükümsüz
2/139	Ateşli silah taşınması ve bulundurulmasının yasaklanarak silah taşıma hakkı bulunanların sınırlandırılması ve kapsam dışında kalan ruhsatlı silah sahiplerinin silahlarını 6 ay içinde TSK'ya teslim etmesi zorunluluğu getirilmesi.	Hükümsüz
2/337	İdari yargı kararını yerine getirmeyen kamu görevlilerine cezai sorumluluk getirilmesi.	Hükümsüz
2/495	Cumhuriyet Savcılarının duruşmalarda hakimlerden	Hükümsüz

	ayrı şekilde ve müdafiyale aynı seviyede oturması.	
2/500	İdari ve Adli yargıda yalnızca Hukuk Fakültesi mezunlarının görev alabilmesi.	Hükümsüz
2/509	Mülki idare amirlerinin ve polislerin kahvehane kapatma yetkileri iptal edilirken, bar vb. içki kullanılan yerlerde çalışma yaşı sınırının 21'den 18'e indirilmesi.	Hükümsüz
2/551	Çocuk sayılma ve Çocuk Mahkemesi'nde yargılanma yaşının 15'ten 18'e çıkarılarak Türkiye'nin tarafı olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin gereklerine uygun hâle getirilmesi.	Hükümsüz
2/562	Taksirli suçlara verilen cezaların arttırılması.	Hükümsüz
2/563	Artan trafik kazalarını azaltmak amacıyla hapis ve para cezalarının arttırılması.	Hükümsüz
2/567	Taksirli suçlarda yalnızca kusur oranı %50'den az olan faillerin cezalarının para cezasına çevrilmesi.	Hükümsüz
2/680	Akraba evliliklerinin önüne geçmek amacıyla amca, dayı, hala, teyze ve çocuklarıyla evlenmenin yasaklanması.	Kanunlaştı

Esas Numarası	Sağlık	Sonuç
2/76	MSB ve TSK'ya ait hastaneler dışında kalan hastanelerde de aynı verimlilik ve nitelikte sağlık hizmeti sunulması.	Hükümsüz
2/300	Verem Savaş Dernekleri'nin vergiden muaf tutulması.	Hükümsüz

2/687	Otoyollardaki tesislerde içki satışının yasaklanması.	Hükümsüz

Esas Numarası	Kurumlar, Kurumsallaşma ve Meslek Odaları	Sonuç
2/517	Türk Tekniker ve Teknisyen Odaları Birliği kurulması hakkında kanun teklifi.	Hükümsüz
2/761	Psikologlar ile Türk Psikologlar Birliği kurulması hakkında kanun teklifi.	Hükümsüz
2/204	Türk Hemşireler Birliği kurulması hakkında kanun teklifi.	Hükümsüz
2/155	Cumhuriyet değerlerine bağlı nesiller yetiştirmek için Başbakanlığa bağlı Gençlik ve Sosyal Eğitim Genel Müdürlüğü kurulması.	Hükümsüz
2/246	Türk Optometri ve Optik Meslekler Kanunu çıkarılarak Gözlükçü, optik ve optometri meslek tanımlarının yapılması.	Hükümsüz
2/317	Bir ilde Baro kurulabilmesi için 15 olan gerekli avukat sayısı 30'a çıkarılması ve avukatlar için asgari ücret belirleme yetkisinin Barolar Birliği'ne verilmesi.	Kanunlaştı
2/431	Kamu Kurumu niteliği taşıyan bir Türk Tekniker ve Teknisyenler Odaları Birliği kurulması.	Hükümsüz
2/437	Avukatların da hususi damgalı pasaport (yeşil pasaport) hakkına sahip olması.	Hükümsüz
2/438	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu'nda birtakım	Hükümsüz

	değişiklikler yapılarak deprem felaketinde yaşanan büyük yıkımın bir daha yaşanmaması için mimarlık ve mühendislik faaliyetlerine nitelikli denetim getirilmesi.	
2/533	Serbest Muhasebecilik unvanının kaldırılması ve meslek kanununun da bu şekilde düzenlenerek, “Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik” olarak güncellenmesi.	Hükümsüz
2/730	Müteahhitler Odası kurularak Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği’ne bağlanması.	Hükümsüz

Esas Numarası	Kalkınma, Tarım ve Hayvancılık ve Teknoloji	Sonuç
2/144	1995’te çıkan kanunla beraber %50 olarak belirlenen Vakıf Taviz Bedeli’nin geçimini bu taşınmazlardan sağlayan vatandaşları zor duruma düşürdüğü gerekçesiyle bu bedelin %10’a düşürülmesi.	Kanunlaştı
2/163	Orman köylülerinin ormanlardan aldıkları maliyet bedeli satış hakkının %80’den %100’e çıkarılması yoluyla gelirlerinin arttırılması.	Kanunlaştı
2/574	Termik santralin olumsuz etkilerinden mustarip olan bölgelerde elektriğin %50 daha ucuz kullanılması.	Hükümsüz
2/33	Yazılım ve teknopark gibi ileri teknoloji projelerinin desteklenmesi.	Hükümsüz
2/8	Amasya’nın Kalkınmada Öncelikli yöreler arasına alınarak teşviklerden faydalanması.	Hükümsüz

2/154	Taş kömüründe dışa bağımlılığı minimize etmek, ithalatta pazarlık gücünü arttırmak, kömüre dayalı enerji üretimi ve yan sanayi ile teknolojilerin gelişmesinde öncü rol oynamak gibi amaçlarla Türkiye Taşkömürü Kurumu Anonim Şirketi kurulması.	Hükümsüz
2/187	Anayasanın Devletleştirmeyi içeren maddesini “Devletleştirme ve Özelleştirme” olarak değiştirerek, KİT’lerin ve diğer kamu tüzel kişi mülkiyetlerinin özelleştirilme koşullarının belirlenmesi. (MHP ve ANAP Gruplarıyla ortak teklif).	Kanunlaştı
2/244	Mevcut durumda yalnızca içme ve yıkanmaya ait sıcak ve soğuk suları kapsayan kanunların jeotermal kaynaklar ve mineralli suları da kapsayacak şekilde revize edilmesiyle birlikte, bu kaynakların arz sahibinin mülkiyetinden çıkarılıp, ruhsata tabi hâle getirilmesi.	Hükümsüz
2/380	Tuzun ve tuz eritiminin de Maden Kanunu kapsamına alınması.	Kanunlaştı
2/780	Her çeşit verginin bankalar aracılığıyla, teknolojik imkanlar vasıtasıyla toplanması.	Hükümsüz
2/846	Afetlere karşı tarım ve hayvancılık için bir fon oluşturulup devletin de prim desteğiyle teşvik ettiği bir sigortacılık sistemi kurulması.	Hükümsüz

2/976	Maden Kanunu'na Bor madenini de ekleyerek bu ürünlerin devlet tekelinde üretilmesi ve devletin maden gelirlerinin arttırılması.	Hükümsüz
2/290	TBMM Genel Sekreterliği altında faaliyet göstermek üzere Bilgi Teknolojileri Daire Başkanlığı kurulması.	Hükümsüz
2/325	Bilgi ve Teknoloji Komisyonu kurulması.	Hükümsüz
2/378	Kooperatiflerin yıllık bilançolarındaki müspet gelir-gider farkının %1'inin Ticaret Bakanlığı'nın altındaki fon yerine, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği emrindeki fona yatırılması ve bu yolla kooperatiflerin kendi ayakları üzerinde durabilmelerine olanak sağlanması.	Hükümsüz
2/419	Kooperatiflerin maliyet bedeli üzerinden aldıkları %25 tomruk ve sanayi odunlarını kendi tesislerinde işleme şartı ve maliyet bedeli üzerinden satın alma şartlarının kaldırılmasını öngörmektedir. Bunun yerine, Orman İşletme Bölge Müdürlükleri'nin açık arttırma ve maliyet bedeli üzerinden yaptıkları satışlardan hangisinin fiyatı düşükse kooperatiflerin o fiyattan bu ürünleri temin etmesinin önününün açılması planlanmıştır.	Hükümsüz

Esas Numarası	Sosyal Devlet	Sonuç
2/79	Tabiplerin görev başında geçen hizmet sürelerine	Hükümsüz

	ek, yıpranma paylarının da dikkate alındığı fiili hizmet müddetinin görev sürelerine eklenmesi.	
2/80	Sosyal Sigortalar Kanunu'nda değişiklik yapılarak tek gösterge sistemine geçilmesi ve farklı dönemlerde emekli olan vatandaşlar arasındaki maaş farklarının giderilmesi.	Hükümsüz
2/110	Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nda çalışanların sigortalı çalışma sürelerine yıpranma payları hesaba katılarak her yıl için 90 gün eklenmesi.	Hükümsüz
2/224	Sağlık kurumlarında çalışan sağlık personellerinin de ek ödemelerden faydalanması.	Hükümsüz
2/131	Sosyal Sigortalara koruma borçlanma talebinde bulunan sanatçılara borçlanma imkanı tanınması.	Hükümsüz
2/134	Terörle Mücadele Kanunu'nda bir değişiklik yapılarak Gazilerin yardıma muhtaç derecedeki refakatçılarının ve Şehitlerin eşleri, reşit olmayan çocukları ve anne ve babalarının toplu taşıma imkanlarından ücretsiz yararlanmaları.	Hükümsüz
2/137	Sağlık güvencesi olmayan muhtaç vatandaşların, 0-18 yaş aralığındaki tüm çocukların ve sağlık hizmetlerinden bedava yararlanması öngörülen herkesin talep etmesi hâlinde yeşil kart sahibi olabilmesi.	Hükümsüz

2/138	Sosyal Sigortalar Kanunu'na göre ölüm sigortası için gerekli olan toplam 1800 gün veya en az 5 yıl sigortalı olma şartının toplam 1080 gün veya 3 yıl sigortalı olma şeklinde revize edilmesi.	Hükümsüz
2/140	Tüm iş sahalarındaki fabrika, atölye, havuz, depo ve trafolarda çalışanların sigortalı çalışma sürelerine yıpranma payları hesaba katılarak her yıl için 90 gün eklenmesi.	Hükümsüz
2/312	Toplumsal Yardımlaşma ve Dayanışma Sandığı kurularak muhtaç vatandaşlara yardım etmek için yapılacak uygulamalar belirlenmiştir.	Hükümsüz
2/329	KİT personel rejimi düzenlenerek Vakıf Emekli Sandıkları bulunun kurumların sandık üyesi olan personellerine ikramiye ödemesinin kanuni dayanağının oluşturulması.	Hükümsüz
2/350	Muhtaç vatandaşlara Emekli Sandığı'nın en alt düzeyinde emekli maaşı alan kişilere yapılan sosyal yardımlar ve diğer ödemeler oranında aylık bağlanması.	Hükümsüz
2/432	Önlisans mezunu sağlık çalışanlarının ek göstergelerinin yükseltilmesi.	Hükümsüz
2/518	Yüksekokul ve fakülte mezunu olan ebe, hemşire ve sağlık memurlarının ek göstergelerinin yükseltilmesi.	Hükümsüz

2/528	TCDD Genel Müdürlüğüne mezuniyet sonrasında zorunlu hizmet koşuluyla öğrenci okutabilme hakkı tanınması.	Hükümsüz
2/540	Yüksek Mühendis subaylara, kamudaki emsalleriyle aynı kıdemden faydalanma hakkı tanınması.	Hükümsüz
2/744	Muhtar maaşlarının asgari ücret düzeyine çıkarılarak her muhtara bir büro tahsis edilmesi.	Hükümsüz
2/615	65 yaşını doldurmuş muhtaç vatandaşlara aylık bağlanması.	Hükümsüz
2/613	Kamudaki teknik kadro çalışanlarına özel hizmet tazminatı verilmesi.	Hükümsüz
2/653	Devlet memurlarının memuriyetlerinin devam ettiği esnada serbest muhasebeci, mali müşavir ya da yeminli mali müşavir olmaları durumunda derecelerine bir derece daha eklenmesi.	Hükümsüz
2/656	Terörle mücadele esnasında gazi olanlara ve şehit olanların eş ve çocuklarına yapılan yardımın 1 Ocak 1984'ten itibaren şehit veya gazi olanları da kapsaması.	Hükümsüz
2/667	Büyükşehir belediyeleri ve bu belediyelere bağlı ilçe belediyelerindeki müfettişlerin ve lisans mezunlarının birer derece yükseltilmesi.	Hükümsüz
2/91	Türkiye Akreditasyon Konseyi'nin kurulması ve idari ve mali açıdan özerk olmakla beraber Başbakanlığa bağlı olan	Kanunlaştı

	bu kurum yoluyla yurtiçi ve yurtdışındaki kuruluşların belli bir standardizasyon içinde çalışma yürütmesi.	

Esas Numarası	Demokratikleşme	Sonuç
2/9	Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde askeri hakimlerin yerine sivil hakimlerin görev yapması. (MHP ve ANAP Gruplarıyla ortak teklif).	Kanunlaştı
2/311	TBMM İçtüzüğü'nün bazı maddelerinde değişiklikler yapılarak YSK'nın seçim sonuçlarını ilan etmesinin üç gün sonrasında TBMM'nin toplanması, siyasi parti gruplarının Meclis Başkanı adaylarını 10 gün içinde bildirmesi, komisyonların inceleme süresinin 45 günden 30 güne düşürülmesi, Genel Kurul toplantılarının 15 yerine 14'te başlaması, TBMM tatili sırasında gizli oylama usulünün kullanılmaması gibi değişiklikler öngörülmüştür.	Hükümsüz
2/442	TBMM çatısı altında Kadın-Erkek Eşitliği İzleme Komisyonu kurulması.	Hükümsüz
2/571	Esnaf ve Küçük Sanatkarların ücret tarifelerinin, Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf Odaları Birliği, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Belediye, ilgili fakülte, tüketici örgütleri ve sivil savunma örgütlerinden birer temsilcisinin dahil olduğu	Hükümsüz

	bir komisyonda görüşülmesi.	
2/661	İçtüzükte kanunların görüşülmesiyle ilgili prosedürleri değiştirip Meclis çalışmalarına hız ve verimlilik getirilmesi (Koalisyonun diğer ortakları ANAP ve MHP ile birlikte).	Kabul edildi
2/738	Parti kapatmalar yerine başka yaptırımların uygulanması, %1'i bulan siyasi partilere devlet yardımı yapılması.	Hükümsüz
2/775	TBMM Üyeliğiyle Bağdaşmayan İşler Kanunu'na iş takipçiliği, komisyonculuk ve müşavirliğin de eklenmesi.	Hükümsüz

Esas Numarası	Diğer	Sonuç
2/492	Avrupa'da düzenlenen futbol şampiyonalarında başarılı olan Türk takımlarının ödüllendirilmesi ve UEFA Kupası'nda başarılı olan Galatasaray'ın da bu haktan yararlandırılması. (Bazı DYP ve MHP milletvekillerinin de imzasıyla verilen teklif).	Kanunlaştı
2/16	Muğla'ya bağlı Göktepe adıyla bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/17	Fethiye'nin Muğla'dan ayrılarak il olması ve kurulacak bu ile bağlı olmak kaydıyla Kemer, Eşen, Seki ve Göcek adıyla dört ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/60	Balıkesir'de Edincik isimli bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/61	Edremit'in Balıkesir'den ayrılarak il yapılması.	Hükümsüz
2/62	Balıkesir'de Altınoluk isimli bir ilçe kurulması.	Hükümsüz

2/63	Balıkesir’de Altınova adıyla bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/77	Bandırma ismiyle bir il kurulması.	Hükümsüz
2/78	Balıkesir’de Sarıköy ismiyle bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/130	Çorlu ismiyle bir il ve Ulaş ismiyle bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/132	Ereğli ismiyle bir il, Kandilli ve Ormanlı isimleriyle de iki ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/133	Zonguldak’ta Kilimli ve Kozlu isimleriyle isimleriyle iki ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/136	Bartın’da Kozcağz, Arit ve Kumluca isimleriyle üç ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/241	Kocaeli’nde Darıca ve Dilovası, İstanbul’da Ağva isimleriyle üç ilçe ve Gebze ismiyle de bir il kurulması.	Hükümsüz
2/242	Kocaeli’nde Derince ismiyle bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/245	İstanbul’da Arnavutköy, Alibeyköy, Erengazi, Esenyurt, Kemerburgaz, Sultangazi, Güneşli ve Gürpınar isimleriyle yeni ilçeler kurulması.	Hükümsüz
2/281	Akhisar ismiyle bir il kurulması.	Hükümsüz
2/305	Kastamonu’ya bağlı İğdır adıyla bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/398	Kastamonu’ya bağlı Gemeç adıyla bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/524	Ankara’ya bağlı Batıkent ismiyle bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/525	Ankara’ya bağlı Bilimkent ismiyle bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/553	İzmir’de Uzundere ismiyle bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/554	İzmir’de Karabağlar ismiyle bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/588	Ankara’da Çayırhan ismiyle bir ilçe kurulması.	Hükümsüz

2/731	Polatlı ismiyle bir il kurulması.	Hükümsüz
2/732	Şereflikoçhisar ismiyle bir il kurulması.	Hükümsüz
2/740	İzmir’de Bayraklı ismiyle bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/785	İstanbul’da Sarıgazi adında bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/859	İstanbul’da Kurtköy ismiyle bir ilçe kurulması.	Hükümsüz
2/786	Suşehri İlçesinin Sivas’tan ayrılarak il yapılması.	Hükümsüz
2/332	İçel’in adının Mersin olarak değiştirilmesi. (DYP ve MHP milletvekilleriyle ortak teklif)	Kanunlaştı
2/476	İskenderun’un Hatay’dan ayrılarak il olması ve Uluçınar ve Payas adıyla iki ilçe kurulması.	Hükümsüz

Kaynak: www.tbmm.gov.tr

ÖZGEÇMİŞ

2015'te FMV Işık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler (İngilizce) programından lisans derecesini aldı. Yılmaz, lisans yıllarında Erasmus için Polonya'da, dil öğrenimi için de ABD'de bulundu. Yılmaz, 2015'te İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler programında başladığı yüksek lisansını "CHP's Discourse on the Kurdish Question: Continuities or Ruptures?" başlıklı teziyle 2017'de tamamladı. Yılmaz, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde "Türkiye'de Sosyal Demokrat Düşüncede İdeolojik Dönüşüm: Demokratik Sol Parti" başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. Aynı zamanda, FMV Işık Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışan Yılmaz'ın akademik çalışmalarının haricinde, çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış çeviri ve makaleleri de bulunmaktadır. Yılmaz'ın akademik ilgi alanları, siyasi partiler, çağdaş siyasal ideolojiler, Türkiye siyasi tarihi, siyaset felsefesi, Kürt sorunu, Türkiye dış politikası ve Osmanlı modernleşmesidir. Yılmaz, ileri düzeyde İngilizce bilmektedir.